

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Кіровоградський національний технічний університет

НАУКОВІ ПРАЦІ

**КІРОВОГРАДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

За загальною редакцією Л.М. Фільштейна

Заснований у 2001 році

В и п у с к 18

Частина I

Кіровоград • 2010

УДК 33
ББК 65

Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки, вип. 18, Ч.I – Кіровоград: КНТУ, 2010.– 401 с.

В збірнику викладені результати наукових досліджень з питань економічної теорії та практики, економіки праці, галузей промисловості, сільського господарства, транспорту, інших; менеджменту організацій; фінансів, кредиту, грошового обігу; маркетингу; обліку, аудиту, аналізу господарської діяльності; міжнародних економічних відносин; економічної кібернетики; використання математичного механізму і сучасної обчислювальної техніки тощо.

Рекомендовано до друку Вченою радою Кіровоградського національного технічного університету від 22 листопада 2010 року, протокол №3.

Редакційна колегія: Фільштейн Л.М. (відповідальний редактор), д.е.н., проф.; Немченко А.Б. (відповідальний секретар), к.е.н., доц.; Бень Т.Г., д.е.н., проф.; Богиня Д.П., д.е.н., проф.; Давидов Г.М., д.е.н., проф.; Дрозд І.К., д.е.н., проф.; Ляшенко О.О., к.е.н., доц.; Пальчевич Г.Т., к.е.н., доц.; Семикіна М.В., д.е.н., проф.; Тарнавський М.П., к.е.н., доц.

Адреса реакційної колегії: 25006, м. Кіровоград, пр. Університетський, 8, Кіровоградський національний технічний університет, тел.: 390-466, 390-584, 55-10-49.

Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за підбір і точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей, а також за те, що матеріали не містять даних, які не підлягають відкритій публікації. Редакція може публікувати статті в порядку обговорення, не поділяючи точки зору автора.

Збірник включений ВАК України в перелік наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватись результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук. Затверджений постановою президії ВАК України від 10 березня 2010 року №1-05/2 (бюлетень ВАК України №4, 2010).

Реєстраційне свідоцтво: серія КВ № 15255 - 3827 ПР від 30.04.2009 р.

УДК 338.47

Е.А. Князева, доц., д-р экон. наук

Одесская национальная академия связи им. А.С. Попова

Научно-прикладные подходы к тарифообразованию на общедоступные телекоммуникационные услуги

В статье проведено исследование мирового опыта тарифообразования на общедоступные телекоммуникационные услуги, а также механизмов компенсации возможных убытков. Определены позитивные и негативные аспекты формирования в Украине Фонда универсальных телекоммуникационных услуг. Приведены научно-прикладные подходы к решению проблемы тарифообразования на общедоступные услуги, которые учитывают существующее соотношение тарифов с уровнем платежеспособности населения, а также влияние на тарифы внешних факторов.

тарифообразование, общедоступные телекоммуникационные услуги, Фонд универсальных услуг

Отрасль связи на сегодняшний день можно рассматривать как объединение почтовой и телекоммуникационной связи в рамках единой национальной системы связи страны. Вместе с почтовой связью, телекоммуникации являются базовым связующим компонентом любой территориально отдаленной системы. При этом, в силу особенностей технологических процессов и других факторов, среди всех видов связи первоочередная роль в ходе формирования информационного общества принадлежит телекоммуникациям, которые создают фундаментальную технологическую платформу для большинства информационных процессов.

Современные телекоммуникационные услуги являются важнейшей составной частью национальных экономических систем, обеспечивают возрастающие потребности интерфейсного взаимодействия частных лиц и бизнес-структур в условиях формирования информационного общества.

Активизация процессов развития инновационной экономики на международном и национальном уровне отразилась и на развитии рыночных отношений в отрасли связи, где за последние годы сформировался конкурентный рынок телекоммуникационных и почтовых услуг со всеми характерными признаками, в том числе и проблемой тарифообразования. Система тарифообразования и тарифная полтика является наиболее результативным инструментом деятельности предприятия в условиях конкуренции. Поэтому проблема тарифообразования является одной из первоочередных в деятельности предприятий отрасли связи.

Решению проблемы тарифообразования посвящали свои научные работы ученые на протяжении многих лет. В результате сформированы основные методы и принципы тарифообразования, определены подходы и инструменты формирования тарифов для различных отраслей экономики [1-3]. Однако, не в полной мере решенным остается вопрос о формировании тарифов на услуги связи, в частности на общедоступные, социально-значимые услуги. Поэтому целью данной статьи является формирование подходов к решению вопроса тарифообразования на общедоступные телекоммуникационные услуги с учетом современных тенденций в отрасли связи.

Телекоммуникационные услуги за последние годы претерпели значительные изменения, связанные с активизацией развития инфокоммуникационных технологий, в результате чего сложилась ситуация, которая характеризуется наличием на рынке услуг связи традиционных общедоступных услуг (фиксированная городская и сельская

телефония) и новых услуг (мобильная связь, Интернет и многое другое).

Отличительной особенностью рынка телекоммуникационных услуг Украины является доминирование в сфере предоставления общедоступных услуг национального оператора ОАО «Укртелеком».

Открытое акционерное общество «Укртелеком» – современное предприятие с развитой инфраструктурой, которое занимает доминирующие позиции на рынке услуг фиксированной телефонной связи Украины. Оператор охватывает порядка 71% рынка услуг местной телефонной связи и 83% рынка услуг междугородной и международной телефонной связи. Таким образом, национальный оператор является крупнейшим в Украине оператором фиксированной телефонной связи, обслуживающим свыше 10 млн. телефонных линий, предоставляя услуги коммутированного доступа к сети связи сотням тысяч абонентов [4].

Однако, доминирование на рынке общедоступных услуг национального оператора вызвано не экономическими выгодами работы в данной сфере, а наоборот, нежеланием негосударственных телекоммуникационных операторов предоставлять общедоступные услуги, которые в ряде случаев являются низкорентабельными или убыточными вследствие государственного регулирования тарифов на них. В то же время, на национального оператора возложена обязанность «...развития и предоставления общедоступных телекоммуникационных услуг», что закреплено в Законе Украины «Про телекоммуникации» [5]. Поэтому национальный оператор практически в одиночку несет на себе груз предоставления общедоступных услуг, что влечет за собой наличие убытков, особенно при работе в сельской местности. Это подтверждается финансовыми результатами деятельности оператора за последние годы, которые показывают наличие существенных убытков.

Эти убытки объясняются, в первую очередь, превышением себестоимости общедоступных телекоммуникационных услуг над доходами, которые получает оператор от предоставления этих услуг по регулируемым тарифам, а также убытками от предоставления социально значимых услуг проводного вещания и телеграфии. На убыточность оператора также влияет общее уменьшение доходов от предоставления услуг фиксированной связи, которая вызвана замещением фиксированной связи услугами мобильной связи других операторов. Мобильная связь является более удобной в использовании и (в ряде случаев) более дешевой, чем фиксированная, что приводит к сокращению трафика операторов фиксированной связи и, как следствие, доходов. При этом затраты операторов постоянно растут.

Для преодоления данной ситуации и выравнивания положения национального оператора на рынке общедоступных телекоммуникационных услуг был разработан законопроект формирования в Украине Фонда универсальных услуг. Этот законопроект ставит своей целью формирование (за счет отчислений других участников рынка) фонда для покрытия убытков операторов, предоставляющих общедоступные услуги.

Поскольку в Законе Украины «Про телекоммуникации» отсутствуют понятия «универсальные услуги» и «универсальное обслуживание», а также механизмы их финансовой поддержки, рассмотрим мировой опыт в сфере регулирования социально-значимых (универсальных) телекоммуникационных услуг.

Международная география функционирования Фонда универсальных услуг охватывает множество стран Европы, Азии, Северной и Южной Америки, Австралии и Океании. При этом наиболее успешно система универсального обслуживания функционирует в таких странах как США, Австралия, Франция, Канада, Бразилия, Индия, Новая Зеландия, Чили, ЮАР. Во всех этих странах создана нормативно-правовая база функционирования системы универсального обслуживания, которая гарантирует возмещение убытков оператора, возникающих при предоставлении универсальных услуг связи, а также определяет понятие «универсальная услуга», которые приведены в таблице 1.

Таблица 1 – Понятие «универсальная услуга» в мировой практике

Страна	Понятие «универсальная услуга»
США	Речевой доступ к телефонной сети общего пользования с возможностью вызова и получения вызова, доступ к аварийным службам, доступ к услугам телефонистки, доступ к справочным службам, доступ к услугам междугородней связи
Австрия	Доступ к телефонной сети общего пользования через фиксированное сетевое соединение, приспособленное так же для работы факсимильных аппаратов, доступ к аварийным службам, доступ к справочным службам, таксофоны общего пользования
Россия	Услуги телефонной связи с использованием таксофонов, услуги по передаче данных и предоставление доступа к сети Интернет с использованием пунктов коллективного доступа
Украина (проект)	Доступ к телекоммуникационным сетям общего пользования через местную телефонную связь как с помощью проводных, так и беспроводных технологий; доступ к информационным системам общего доступа, услуги как проводного, так и беспроводного доступа к сети Интернет в учебных заведениях, библиотеках и больницах, а также в сельских пунктах коллективного пользования услугами; вызов служб экстренной помощи; доступ к справочным службам; таксофоны

Как видно из таблицы 1, в Украине планируется сформировать существенный перечень универсальных услуг, требующих компенсации возможных убытков от их предоставления.

Также в международной практике разработаны такие механизмы поддержки универсальных услуг и компенсации возможных убытков [6]:

- финансирование за счет других предприятий посредством создания специального Фонда универсальных услуг, аккумулирующего отчисления участников рынка и выделяющего средства для возмещения убытков предприятиям, предоставляющим социально значимые услуги. Данный способ применяется при наличии конкурентного рынка и многочисленности операторов. То есть этот механизм не приемлем, например, в сфере предоставления услуг почтовой связи на территории Украины вследствие малочисленности операторов, работающих в данной сфере;

- перекрестное субсидирование внутри одного оператора, наделенного как обязательствами по обеспечению универсального доступа на всей территории страны, так и определенными привилегиями. Данный механизм, как правило, применяется крупными операторами, занимающими монопольное или доминирующее положение на рынке. Так, в [5] определено, что национальный оператор имеет право использовать механизмы компенсации своих убытков;

- косвенное субсидирование – резервирование исключительно для доминирующего оператора области универсальных услуг в так называемом «защищенном сегменте». Этот механизм требует наличия эффективной регуляторной политики государства, что может негативно влиять на развитие рынка;

- прямое субсидирование – компенсация убытков конкретного оператора, возникающих от предоставления универсальных услуг, за счет местного или государственного бюджета, а также ведение для оператора налоговых льгот. В ряде случаев применяется механизм освобождения общедоступных услуг от НДС.

Поскольку из вышеперечисленных механизмов Украины выбрала для себя метод формирования Фонда универсальных услуг, необходимо рассмотреть как позитивные, так и негативные аспекты данного механизма. К позитивным можно отнести:

- наличие Фонда универсальных услуг позволит сформировать целевой бюджет, направленный на компенсацию убытков телекоммуникационных операторов, предоставляющих общедоступные услуги, что позитивно скажется на развитии общедоступных, социально-значимых услуг;

- функционирование Фонда позволит привлечь к предоставлению общедоступных услуг негосударственных операторов, поскольку за счет средств Фонда будет осуществляться компенсация всем операторам, предоставляющим общедоступные услуги (не зависимо от формы собственности) разницы между себестоимостью и установленным тарифом;

- внедрение Фонда коррелирует с тенденциями развития мирового телекоммуникационного рынка, т.к. в большинстве стран мира, в том числе и в странах СНГ, активно функционируют меры по поддержанию общедоступных услуг. Так, в Республике Беларусь создан государственный целевой бюджетный Фонд универсального обслуживания, источником формирования которого являются обязательные отчисления операторов электросвязи в размере 1,5% от доходов. В России в Фонд универсального обслуживания операторы отчисляют 1,2% от оборота.

С другой стороны, существуют и негативные аспекты внедрения Фонда универсальных услуг, а именно:

- необходимость внесения изменений в Закон Украины «Про телекоммуникации», где на сегодняшний день отсутствуют понятия «универсальная услуга (обслуживание)». Кроме того, необходима разработка механизмов возмещения убытков, контроля над денежными средствами, их движением, распределением и использованием, что требует существенных финансовых и временных ресурсов;

- негативная реакция со стороны операторов, на которых будет возложена дополнительная налоговая нагрузка в виде целевой надбавки к розничному тарифу на услуги в предполагаемом размере 3% от стоимости соответствующих услуг без НДС, что естественным образом поднимет тарифы на услуги и негативно отразится на конкурентоспособности этих операторов. Так, к примеру, если в тарифы на услуги мобильной связи, помимо НДС и налога в Пенсионный фонд, ввести налог в Фонд универсальных услуг, то наценка к тарифу для потребителей составит более 30%;

- наличие прямой зависимости темпов наполнения Фонда от объемов реализованных услуг телекоммуникационных операторов. По подсчетам специалистов [7], за 2-3 года действия Фонда универсальных услуг (при существующей ситуации на рынке услуг связи) он сможет аккумулировать не более 100 \$ млн. Эти средства должны быть направлены и на компенсацию убытков, и на модернизацию сетей с целью сокращения существующих убытков. Такая скорость наполнения Фонда не оправдывает существенных финансовых и организационных затрат, необходимых для его внедрения, поскольку, к примеру, модернизация сельской телефонной сети требует порядка 1 \$ млрд.

Баланс позитивных и негативных аспектов приводит к выводу о целесообразности рассмотрения других вариантов поддержки универсальных услуг, предлагаемых мировой практикой, например, введения режима льготного налогообложения для операторов, предоставляющих общедоступные услуги. Кроме того, в ходе формирования тарифной политики на общедоступные телекоммуникационные услуги возможно использование принципов, сформулированных С.Ю. Витте [8], а именно принципа соответствия тарифов уровню платежеспособности населения. Исходя из этого принципа, тарифы необходимо регулировать по мере обогащения народа. На наш взгляд, тарифообразование на общедоступные телекоммуникационные услуги можно осуществлять с применением следующих научно-прикладных подходов.

Первый подход. Как известно, расходы домохозяйств и бизнес-структур имеют определенную структуру, которая претерпевает структурные сдвиги в зависимости от уровня развития экономики, уровня инфляции, ВВП и ДВВП и прочих факторов. Всех потребителей можно дифференцировать на группы исходя из структуры их расходов.

Далее с применением моделей логико-математического характера определить долю расходов, приходящихся на телекоммуникационные услуги и сформировать тарифы, которые будут оптимальными для каждой группы с учетом расходов, приходящихся на услуги связи исходя из граничной суммы расходов и среднего объема потребления услуг. Коэффициент, учитывающего расходы j -й группы на i -ю услугу связи, рассчитывается с учетом удельного веса затрат на оплату конкретной i -ой услуги в общих затратах на услуги связи. При этом необходимо также предусмотреть поправочный коэффициент для каждой группы, который будет включаться в тариф в случае изменения уровня благосостояния населения и экономической эффективности ведения бизнеса. В качестве этого коэффициента может быть использован коэффициент инфляции. Таким образом, в тариф (T_{ij}) будут включаться такие составляющие:

$$T_{ij} = C_i \times K_{i \text{ гр}}^j \times K_{\text{попр}} + \Pi, \quad (1)$$

где T_{ij} – величина тарифа для i -ой услуги j -й группы потребителей;

C_i – себестоимость i -й услуги, которая принимается на уровне среднеотраслевой;

$K_{i \text{ гр}}^j$ – коэффициент, учитывающий расходы j -й группы на i -ю услугу связи;

$K_{\text{попр}}$ – поправочный коэффициент;

Π – прибыль, определяемая не по единой норме рентабельности, а дифференцированная в зависимости от величины обще экономического эффекта, получаемого отдельными группами потребителей, учитывая при этом их платежеспособность.

Второй подход. Определение тарифов путем применения многофакторных математических моделей. В этом случае, как и в первом подходе, потребителей необходимо распределить на группы, определив факторы, в наибольшей степени влияющие на потребление телекоммуникационных услуг для каждой группы. Далее производится формирование математических моделей зависимости спроса на услуги связи (по типовым видам) от тарифов, средней заработной платы, уровня инфляции, наличия альтернативных услуг и т.п. Таким образом, спрос на i -ю услугу для j -й группы потребителей является функцией вида:

$$T_{ij} = F(x_{1j}, x_{2j}, \dots, x_{nj}), \quad (2)$$

где x_{nj} – факторы, влияющие на спрос для j -й группы.

Факторы, в наибольшей степени влияющие на спрос на телекоммуникационные услуги, определяются путем анкетирования каждой группы потребителей. Полученные модели позволяют определить оптимальные тарифы для каждой группы, а также прогнозировать уровень потребления услуг в зависимости от колебания как самих тарифов, так и других экономических показателей, включенных в модель.

Проведенное исследование позволяет сделать вывод, что тарифообразование играет важную роль в деятельности предприятий связи. Вопрос формирования тарифов на общедоступные телекоммуникационные услуги является одним из наиболее актуальных, поскольку данные социально-значимые услуги в ряде случаев являются убыточными. Для компенсации операторам этих убытков в мировой практике сформировано несколько механизмов, один из которых – механизм формирования Фонда универсальных услуг – планируется реализовать в Украине. Создание фонда направлено на компенсацию всем операторам, которые предоставляют универсальные услуги по регулируемым тарифам разницы между себестоимостью услуги и тарифом. При этом данный механизм характеризуют как позитивные, так и негативные аспекты, в связи с чем в работе предложены возможные научно-прикладные подходы к формированию тарифов на универсальные услуги исходя их соотношения тарифов с уровнем платежеспособности населения. Предложенные подходы, несмотря на некоторую сложность своей реализации, являются научно-обоснованными и в наибольшей мере отвечают как интересам потребителей, так и экономической ситуации на рынке телекоммуникационных услуг.

В дальнейших исследованиях планируется определение микро- и макроэкономических факторов, влияющих на спрос на общедоступные телекоммуникационные услуги.

Список литературы

1. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. – М, 2007. – «ЭКСМО». – 153 с.
2. Основы маркетинга / Котлер Ф., Армстронг Г., Сондерс Д., Вонг В.; пер. с англ. – 2-е европ. изд. – К.; М.; СПб.: Изд. дом «Вильямс», 1998. – 1056 с.
3. Кутузов М.А. История тарифообразования [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://tarif.kurganobl.ru/3426.ht>
4. Офіційний сайт ВАТ «Укртелеком» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrtelecom.ua>
5. Закон України „Про телекомунікації”: за станом на 20.10. 2003 / ”Відомості Верховної Ради України (ВВР)”, 2004. – № 12. – Офіц. вид. – К., 2003. – С. 155.
6. Бачериков О.В., Черныш В.В. Регулирование тарифов на продукцию естественных монополий (телекоммуникации: зарубежный опыт) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ogbus.ru/authors>
7. "Укртелеком" поддерживает идею создания фонда универсальных услуг [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://protv.net.ua>
8. Национальная система политической экономии / Ф.Лист, С.Ю.Витте, Д.И. Менделеев. – «Европа», 2005. – 383 с.

О. Князєва

Науково-прикладні підходи до тарифоутворення на загальнодоступні телекомунікаційні послуги

У статті проведено дослідження світового досвіду тарифоутворення на загальнодоступні телекомунікаційні послуги, а також механізмів компенсації можливих збитків. Визначено позитивні і негативні аспекти формування в Україні фонду універсальних телекомунікаційних послуг. Наведено науково-прикладні підходи до вирішення проблеми тарифоутворення на загальнодоступні послуги, що враховують існуюче співвідношення тарифів та рівня платоспроможності населення, а також вплив на тарифи зовнішніх факторів.

Е. Князєва

Scientifically-applied approaches to forming of tariffs on popular telecommunications services

In the article research of world experience of forming of tariffs is eaten away on popular telecommunications services, and also mechanisms of indemnification of possible losses. The positive and negative aspects of forming are certain in Ukraine of fund of universal telecommunications services. Given the applied scientific approaches to solving the problem of formation of tariffs for public services, which take into account the existing ratio of tariffs to the level of solvency of the population, as well as the impact on the rate of external factors.

Одержано 24.09.10

УДК 65.012.2(075)

Г.М. Тарасюк, проф., д-р екон. наук, А.Й. Щехорський, доц., канд. физ.-мат. наук
Житомирський державний технологічний університет

Моделі оперативного планування продуктивних програм

У статті пропонується удосконалення існуючих процесів моделювання в оперативному плануванні продуктивних програм, визначення точки беззбитковості для багатонаменклатурного виробника з використанням моделей лінійного програмування.

планування, продукт

Оперативне планування (планування програм і заходів) деталізує стратегічний план підприємства, продуктивну програму, план розвитку потенціалу підприємства. Основна проблема, яка виникає в рамках оперативного планування – оптимізація продуктивних програм і побудова альтернатив їх вибору.

Відправною точкою досліджень буде праця німецьких вчених Дітгера Хана та Харальда Хунгенберга «Планування і контроль» [1]. Відмітимо основні моменти цієї праці, які стосуються оперативного планування продуктивної програми. Результатом планування продуктивної програми є середньострокові і короткострокові номенклатурні програми, на базі яких розробляються плани за сферами діяльності: план збуту, виробництва, постачання ресурсів. Процес оперативного планування продуктивної програми можна представити як [1]:

- ціль розробки, оптимальної з точки зору прибутку і сум покриття, продуктивної програми;

- розробка альтернативних продуктивних програм (комбінацій видів виробів і обсягів їх виробництва) з урахуванням додаткових умов:

- 1) в сфері збуту (максимально можливий і мінімально допустимий обсяг збуту по всіх ринках і по кожному ринку в розрізі видів продукції і каналів збуту);

- 2) в сфері виробництва (необхідний і наявний фонд часу по кожному виробничому процесу і виду обладнання (потужності));

- 3) в сфері матеріально-технічного забезпечення (максимально і мінімально необхідні обсяги постачання (запасів) за видами матеріалів, споживання матеріалів за видами продукції;

- оцінка альтернативних рішень:

- 1) при відсутності вузьких місць (критерієм є сума покриття продукту);

- 2) за наявності одного вузького місця (критерієм є сума покриття на одиницю «вузького місця» поділена на питому суму покриття по продукту);

- 3) за наявності декількох «вузьких місць» (критерієм покриття є сума покриття за період (розрахована із застосуванням методів імітаційного моделювання і лінійного програмування).

- вибір альтернативного варіанту затвердження планової продуктивної програми.

При оперативному плануванні продуктивної програми мова іде про встановлення видів та обсягів виробництва і збуту продукції в середньостроковому та короткостроковому періодах, а також про розрахунки у відповідних закупівельних і відпускних цінах показників витрат, виручки, сум покриття і результату. Планування

продуктової програми як правило відбувається за заданими внутрішніми і зовнішніми умовами (обмеженнями). Принциповим є вимога, з урахуванням обмежень, отримання оптимального фінансового результату або сум покриття продуктової програми.

Мета статті полягає в аналізі та удосконаленні процесу моделювання в оперативному плануванні продуктивних програм.

Сама концепція цільового результату полягає у визначенні максимальної суми покриття (маржинального прибутку) за плановий період. В [1] результат покриття визначається за формулою:

$$f(a_1, \dots, a_n, x_1, \dots, x_n) = \sum_{j=1}^n a_j x_j = \sum_{j=1}^n (c_j - u_j) x_j - Z, \quad (1)$$

де x_j – змінні прийняття рішення цільової функції (фізичний обсяг виробництва продукції по кожному її виду),

a_j – коефіцієнт цільової функції (сума покриття одиниці продукції j -того виду, або маржа),

c_j – ціна реалізації продукції j -того виду, u_j – змінні (граничні) витрати одиниці продукції j -того виду,

Z – постійні витрати всього планового періоду.

Виникає цілком слушне питання про можливість реалізації в продуктивній програмі моделі цільової функції, заданої формулою (1). В даному випадку, очевидно, що – ні! Вимога для реалізації цільової функції – коефіцієнти $a_j = c_j - u_j$ повинні бути постійними відносно змінних x_j , тобто покриття одиниці продукції (маржа) не повинно залежати від обсягів продукції. На превеликий жаль, така залежність існує. Цей факт має наступне пояснення. Змінні витрати включають прямі витрати (наприклад, витрати на основні матеріали, сировину і заробітну плату виробничих працівників) і змінні непрямі витрати (наприклад, затрати на електроенергію, витрати на утримання та експлуатацію устаткування, загальновиробничі і загальногосподарські витрати), які розподіляються на одиницю продукції кожного виду пропорційно обсягу продукції цього виду. Таким чином:

$$u_j = u_{pj} + u_{nj}, \quad (2)$$

де u_{pj} – прямі змінні витрати на одиницю продукції j -того виду;

u_{nj} – непрямі змінні витрати на одиницю продукції j -того виду.

Непрямі змінні витрати на одиницю продукції j -того виду розраховуються за формулою:

$$u_{nj} = \frac{v_j}{x_j}, \quad (3)$$

де v_j – сума запланованих статей витрат по j -тому виду продукції;

x_j – план випуску продукції, який потрібно визначити, виходячи із задачі оптимізації функції (1).

Вихід із даного зачарованого кола можливий за рахунок деталізації запису цільової функції (1). Для цього зауважимо, що з урахуванням формули (3), формула (2) матиме наступний вигляд:

$$u_j = u_{pj} + \frac{v_j}{x_j}. \quad (4)$$

Завдяки формулам (4) цільову функцію (1) можна привести до наступного вигляду:

$$f(a_1, \dots, a_n, x_1, \dots, x_n) = \sum_{j=1}^n \left(c_j - u_{pj} - \frac{v_j}{x_j} \right) x_j - Z = \sum_{j=1}^n (c_j - u_{pj}) x_j - \sum_{j=1}^n v_j - Z. \quad (5)$$

Отриманий вигляд цільової функції (5) дозволяє величину $c_j - u_{pj}$ називати “прямою маржею” (“прямий маржинальний прибуток”). Таким чином, задача покриття полягає у визначенні таких планових обсягів продукції, прямий маржинальний прибуток від яких покриє заплановані постійні і відповідні суми непрямих змінних витрат. Чому саме відповідні суми непрямих змінних витрат? Відповідь - не виключена можливість кратного

повторення компонент (статей непрямих змінних витрат) величини v_j .

Формула цільової функції (5) показує, що в моделях оперативного планування продуктивних програм, оптимізація такого фінансового результату, як прибуток, зводиться до оптимізації прямого маржинального прибутку $\sum_{j=1}^n (c_j - u_{pj})x_j$. В таких моделях величина

$\sum_{j=1}^n v_j - Z$ є константою. Зауважимо, модель, що визначається за формулою (1), скоріше

всього може застосовуватись для поточного аналізу прибутку в діяльності підприємства за звітний період. В цьому випадку аналог формули (5) матиме наступний вигляд:

$$f(a_1, \dots, a_n, x_1, \dots, x_n) = \sum_{j=1}^n \left(c_j - u_{pj} - \frac{v_j}{x_{pj}} \right) x_j - Z, \text{ де } x_{pj} - \text{плановий (або фактичний) випуск}$$

продукції звітного періоду, x_j – випуск продукції в звітному періоді.

Перейдемо до розгляду моделей оптимізації при застосуванні лінійного програмування. Крім ситуації, пов'язаної з видом цільової функції, виникає інша, а чи завжди має бути орієнтир на найоптимістичніше рішення – отримання максимального прибутку. В господарській діяльності інколи приходиться орієнтуватись на отримання прибутку в заданому діапазоні або не менше заданої величини і взагалі, на певний його рівень. Зрозуміло, в цьому випадку задача оптимізації на отримання максимального прибутку не має місця. Тому пропонується інша модель оптимізації результату господарської діяльності [3]. В якості цільового результату пропонується класична задача оптимізації чистого доходу:

$$\sum_{j=1}^n c_j x_j \rightarrow \max. \quad (6)$$

Як правило, визначення альтернативних продуктивних програм здійснюється з урахуванням обмежень, які обумовлені різними функціональними сферами діяльності підприємства. При плануванні продуктивних програм необхідні певні дані про передбачувані ситуації і умови на ринках збуту. Умови збуту при плануванні продуктивної програми можуть виступати у формі обмежень за об'єктами збуту і у формі альтернативних можливостей встановлення цін. Обмеження за обсягами реалізації і цінами можуть бути незалежними між собою величинами так і залежними. Наявність і відсутність такої залежності потрібно визначити в рамках оптимізаційної моделі планування продуктивної програми.

Обмеження за обсягами збуту можуть бути трьох видів: максимально можливий, мінімально допустимий і обумовлений структурою асортименту продукції. Максимально можливі обсяги збуту продукції забезпечуються маркетинговими дослідженнями. Їх моделювання здійснюється за нерівностями:

$$x_j \leq Q_j^{**}, \quad (7)$$

де Q_j^{**} - максимальний обсяг збуту продукції.

Мінімально допустимий обсяг збуту продукції при короткостроковому продуктивному плануванні може бути обумовлений необхідністю виконання вже укладених довгострокових договорів, або необхідністю зберегти для підприємства нішу на ринку. Обмеження за збутом за мінімальним обсягом виражається нерівностями:

$$x_j \geq Q_j^*, \quad (8)$$

де Q_j^* - мінімальний обсяг збуту продукції. Коли обмеження за мінімальним обсягом продукції відсутні, то покладають $Q_j^* = 0$.

Наявність в продуктивній програмі продукції, що мають взаємний вплив на збут, тобто відповідні продукти можуть бути або взаємодоповнюючими, або взаємозаміщеними,

вимагає введення додаткових обмежень. Математично взаємовплив може бути виражений функціональною залежністю: $x_i = f(x_j)$. З практичних позицій функціональна залежність повинна бути лінійною. Для спрощення викладу в подальшому моделі взаємовпливу в обмеженнях розглядатись не будуть.

Перейдемо до виробничих обмежень і обмежень по постачанню. Для формування продуктової програми виникає потреба у використанні потенціалу певного виду (засобів виробництва і робочої сили). Склад засобів виробництва і робочої сили в оперативному плануванні продуктової програми необхідно приймати як постійну задану величину. Використання засобів виробництва полягає в максимальному використанні фонду часу планового періоду за мінусом часу необхідного для ремонту і обслуговування обладнання і для технічного переоснащення, а також непередбачуваних простоїв. Обмеження на даний ресурс для підприємства виникає з однієї сторони, із обмеження фонду часу і другої – використаного фонду. Моделювання виробничих обмежень та обмежень по постачанню здійснюється в загальному вигляді.

Для кожного j -того виду продукції ($j = 1, \dots, n$) і кожного i -того ресурсного потенціалу ($i = 1, \dots, m$) із заданою своєю нормою затрат ресурсу d_{ij} (затрати ресурсу на одиницю продукції, або коефіцієнт, що характеризує використання потужності) та його наявністю (потужністю виробничої дільниці) в B_i одиниць, порівняльна характеристика використаного ресурсу (потужності) і наявної потужності може бути зображена у вигляді нерівностей:

$$d_{j1}x_1 + d_{j2}x_2 + \dots + d_{jn}x_n \leq B_j. \quad (9)$$

Коефіцієнти d_{ij} в кожному стовпчику формули (9) визначають використання відповідного виду ресурсу через кожен цикл виробництва на одиницю j -того виду продукції.

Обмеження по постачанню інших видів виробничих ресурсів, наприклад, сировини, комплектуючих виникають по аналогії з обмеженнями за потужностями для ресурсів першого виду. Вони мають ті ж самі зображення у вигляді нерівностей:

$$a_{i1}x_1 + a_{i2}x_2 + \dots + a_{in}x_n \leq b_i, \quad (10)$$

де a_{ij} – використаний i -тий вид ресурсу на виробництво одиниці продукції j -того виду (коефіцієнт, що характеризує використання матеріалу);

b_i – максимальний обсяг постачання (запас) i -того ресурсу.

Цільова функція (6) разом з обмеженнями (7)-(10) утворюють модель оптимізації продуктової програми в оперативному плануванні:

$$\sum_{i=1}^n c_i x_i \rightarrow \max, \quad (11)$$

$$\left\{ \begin{array}{l} a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + \dots + a_{1n}x_n \leq b_1 \\ \cdot \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot \\ a_{m1}x_1 + a_{m2}x_2 + \dots + a_{mn}x_n \leq b_m \\ d_{11}x_1 + d_{12}x_2 + \dots + d_{1n}x_n \leq B_1 \\ \cdot \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot \\ d_{k1}x_1 + d_{k2}x_2 + \dots + d_{kn}x_n \leq B_k \\ Q_j^* \leq x_j \leq Q_j^{**} \quad j = 1, \dots, n \\ x_i \geq 0, x_2 \geq 0 \dots x_n \geq 0 \end{array} \right. \quad (12)$$

Оптимізаційна модель (11)-(12) забезпечить за наявними виробничими і постачальницькими ресурсами та їх нормами витрат на одиницю продукції, враховуючи обмеження на попит, такий плановий випуск продукції, реалізація якої дасть максимальний чистий дохід. Така модель має істотний недолік – отриманий плановий випуск продукції може бути збитковим. Як наслідок, в обмеженнях (12) повинна бути присутня умова беззбитковості, яка визначається нерівністю:

(13)

$$P \leq \sum_{i=1}^n (\quad) \leq \sum_{i=1}^n \quad Z \leq P \quad (14)$$

(14)

(15)

(16)

$$\sum_{i=1}^n \frac{1}{\lambda_i} = n - \max_{i \in [n]} \lambda_i \quad (17)$$

(17)

(18)

$$\sum_{j=1}^n c_j x_j \rightarrow \max \quad (19)$$

$$\left\{ \begin{array}{l} a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + ... + a_{1n}x_n \leq b_1 \\ . \\ . \\ . \\ a_{m1}x_1 + a_{m2}x_2 + ... + a_{mn}x_n \leq b_m \\ d_{11}x_1 + d_{12}x_2 + ... + d_{1n}x_n \leq B_1 \\ . \\ . \\ . \\ d_{k1}x_1 + d_{k2}x_2 + ... + d_{kn}x_n \leq B_k \\ Q_j^* \leq x_j \leq Q_j^{**} \quad j = 1, ..., n \\ \sum_{j=1}^n (c_j - u_{pj})x_j - \sum_{j=1}^n v_j - Z = P \\ x_1 \geq 0, x_2 \geq 0 \dots x_n \geq 0 \end{array} \right. \quad (20)$$

Модель (19)-(20) дає можливість отримати продуктову програму орієнтовану на певний рівень прибутку за максимального доходу. У випадку нульового прибутку ($P = 0$) задача (19)-(20) визначатиме пошук точки беззбитковості у багато продуктовому виробництві за максимального доходу. Взагалі, змінюючи параметр прибутку P в сторону його збільшення, можна знайти в ручному режимі максимальне значення P^* .

Зауважимо, автори роботи [1] в своїх дослідженнях роблять орієнтацію на наступну оптимізаційну модель прибутку в оперативному плануванні продуктової програми:

$$\sum_{j=1}^n (c_l - u_{pj})x_j \rightarrow \max, \quad (21)$$

$$\left\{ \begin{array}{l} a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + ... + a_{1n}x_n \leq b_1 \\ . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \\ a_{m1}x_1 + a_{m2}x_2 + ... + a_{mn}x_n \leq b_m \\ d_{11}x_1 + d_{12}x_2 + ... + d_{1n}x_n \leq B_1 \\ . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \quad . \\ d_{k1}x_1 + d_{k2}x_2 + ... + d_{kn}x_n \leq B_k \\ Q_j^* \leq x_j \leq Q_j^{**} \quad j = 1,..., n \\ x_1 \geq 0, x_2 \geq 0 ... x_n \geq 0 \end{array} \right. \quad (22)$$

Виходячи з математичних міркувань, визначимо, для яких значень параметра P оптимізаційні задачі (19)-(20) і (21)-(22) рівносильні. Для цього скористаємось наступними геометричними міркуваннями. Система обмежень (22) представляє собою n -вимірний опуклий многогранник M_n простору R^n . Множина розв'язків (позначимо її R_n) оптимізаційної задачі (21)-(22) трактується як результат перетину, при відповідному максимальному виборі константи, многогранника M_n з гіперплощиною (позначимо її A_n):

$\sum_{j=1}^n (c_l - u_{pj})x_j = const$. При цьому гіперплощина стає опорною для многогранника M_n . Множина розв'язків $R_n = \Lambda_n \cap M_n$ може бути точкою (єдиний розв'язок задачі (21)-(22)) так і многогранником відповідної розмірності в R^n (нескінченна кількість розв'язків задачі (21)-(22)).

Задача максимізації (19)-(20) – це пошук максимуму функції доходу $\sum_{j=1}^n c_l x_j$ на множині обмежень, яка є перетином многогранника M_n з гіперплощиною Λ'_m :

$\sum_{j=1}^n (c_l - u_{pj})x_j = \sum_{j=1}^n v_j + Z + P$ і представляє собою опуклий многогранник $M_{n-1} = \Lambda'_n \cap M_n$.

За деяким максимальним значенням параметра $\sum_{j=1}^n v_j + Z + P$ гіперплощина Λ'_m в перетині з многогранником M_n співпадає з множиною R_n , $R_n = \Lambda'_n \cap M_n$. Зрозуміло, у випадку, коли множина R_n є точкою, задачі (19)-(20) і (21)-(22) рівносильні. У випадку, коли R_n – многогранник, (задача (21)-(22) має нескінченну кількість розв'язків) розв'язки задач (19)-(20) і (21)-(22) можуть не співпадати, тобто значення доходу в задачі (21)-(22) може бути і не максимальним, інакше, в кожній точці множини R_n матимемо максимальний прибуток, але не максимальний дохід. Робимо висновок, задача (19)-(20) більш широкого класу ніж задача (21)-(22).

Зауважимо, можна розглянути застосування моделі (19)-(20) до наступного виду задач - покриття постійних витрат маржинальним прибутком. До однієї із задач маржинального аналізу можна віднести задачу обчислення планових обсягів продукції для отримання бажаного прибутку (операційного або чистого) за заданими параметрами, c_l, \dots, c_n – ціни реалізації, u_{pl}, \dots, u_{pn} – ставки прямих витрат, v_l, \dots, v_n – суми запланованих статей витрат по кожному виду продукції, x_l, \dots, x_n – планові обсяги продукції, які потрібно визначити, Z – постійні витрати планового періоду. Потрібні планові обсяги продукції x_1, \dots, x_n знаходяться із лінійного рівняння з багатьма невідомими:

$$\sum_{j=1}^n (c_l - u_{pj})x_j - \sum_{j=1}^n v_j - Z = P \quad (x_j \geq 0). \quad (23)$$

Як відомо, рівняння (23) має безліч розв'язків, але, враховуючи неподільність одиниць виміру обсягів x_j , наборів (x_1, \dots, x_n) , що задовольняють рівняння (23), буде скінченне число. В такій постановці задача (23) неоднозначна. Однозначність розв'язку може бути виконана за однієї із умов: 1) відомі (плануються) пропорції (частки μ_l, \dots, μ_n) планових обсягів продукції в загальному обсязі; 2) відомі (плануються) продуктивності випуску продукції по кожному виду. Якщо планується продуктивність випуску продукції, то відома і структура випуску продукції, тобто частки μ_l, \dots, μ_n . У випадках (1)-(2), як відомо [2], планові обсяги x_j можна знайти за формулами:

$$x_j = \frac{\mu_j (Z + P)}{\sum_{k=1}^n (c_k - u_{pk})\mu_k - \sum_{k=1}^n v_k \mu_k}. \quad (24)$$

За нульового значення параметра P формули (24) визначатимуть точку беззбитковості.

При відсутності вимог (1)-(2) можна включити інші вимоги – це обмеження на попит, виробництво та постачання. За умови максимального доходу, тобто при розгляді оптимізаційної задачі (19)-(20) однозначність її розв'язку забезпечить однозначність розв'язку рівняння (23).

Слідуючи роботі [1], розглянемо планування продуктової програми в умовах відсутності на підприємстві "вузьких місць". Будемо говорити, що на підприємстві відсутні "вузькі місця", коли воно має вільні потужності в сфері виробництва та постачання. Відсутність вільних потужностей в сфері виробництва та постачання означає наявність "вузьких місць" на підприємстві. Коли на підприємстві відсутні "вузькі місця", то оптимальну продуктову програму визначають виключно з позицій збуту. В [1], за відсутністю "вузьких місць" оптимальна продуктова програма визначалась без застосування моделі (21)-(22) лінійного програмування по тій причині, що модель (21)-(22) не дозволяла оптимізувати продуктову програму саме у випадку, коли підприємство має можливість проводити активну цінову політику (наприклад, різним групам споживачів пропонуються різні знижки), не намагаючись максимізувати обсяги збуту. В цьому

випадку приходиться вдаватись до модифікації моделі (21)-(22), що ускладнює завдання.

Запропоновані моделі оптимізації (15)-(20) дозволяють усунути вказаний недолік моделі (21)-(22). В теорії лінійного програмування розглядається такий її прикладний аспект, як чутливість задач лінійного програмування до зміни його параметрів, зокрема таких параметрів, як коефіцієнти цільової функції, якими є ціни реалізації продукції. В моделі (21)-(22) коефіцієнтами цільової функції є пряма маржа і тільки відносно неї є можливість досліджувати чутливість розв'язків цієї моделі, а не відносно цін.

Застосування, приведених авторами статті, моделей лінійного програмування в оперативному плануванні продуктових програм може бути проведене незалежно чи є у підприємства "вузькі місця", чи вони відсутні, дає можливість використання теорії чутливості для проведення цінової політики підприємством, ефективного використання його потенціалу. Аналізу чутливості моделей (15)-(20) буде присвячена окрема стаття.

Список літератури

1. Хан Дитгер. Пик. Стоимостно-ориентированные концепции контроллинга // Хан Дитгер, Хунгенберг Харальд: [пер. с нем. под ред. Л.Г. Головача, М.Л. Лукашевича и др.] – М.: Финансы и статистика, 2005. - 928 с.
2. Щехорський А.Й. Динамічні моделі беззбиткових обсягів виробництва / А.Й. Щехорський // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. Випуск 1(13). - Житомир, 2009. - С.375-384.
3. Тарасюк Г.М. Моделювання продуктової програми підприємств харчової промисловості / Г.М. Тарасюк // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. - Хмельницький, 2009. - №3, т. 1(129). - С. 138– 142.

Г.Тарасюк, А. Щехорський

Модели оперативного планирования продуктовых программ

В статье предлагается усовершенствование существующих процессов моделирования в оперативном планировании продуктовых программ, определения точки безубыточности для многономенклатурного производства с использованием моделей линейного программирования.

G., Tarasiuk, A.Shchekhorskyy

Models for operative planning of product programs

The improvement of present processes of modelling for operative planning of product programs, the determination of break even point in multiproduct production with linear programming models use are determined in the article.

Одержано 18.11.10

УДК 338.24

О.М.Рева, проф., д-р техн. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Л.М. Амірсеїдова, асп.

Національний авіаційний університет

О.Б. Павлів, викл.

Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

Н.Н. Гусейнова, студ.

Азербайджанський державний економічний університет

Критерій Севиджа у вдосконаленні моделей ефектів/дефектів ризику інвестиційних рішень

Стаття присвячена розв'язанню актуального питання моделювання ефектів/дефектів ризику інвестиційного рішення в умовах економічної кризи. Встановлено, що критерій Вальда неповною мірою відповідає цим умовам. Розроблена процедура застосування критерію Севиджа, яка дозволяє оцінити ефекти/дефекти ризиків, орієнтуючись не на повне їх усунення, а на мінімізацію, що робить пропоновану процедуру більш привабливою для застосування саме в умовах економічної кризи.
моделі ефектів/дефектів, ризик, інвестиційні рішення, економічна криза

Актуальність. Зіткнення з різноманітними ризиками – звичайна загроза для будь-якого інвестора в умовах сучасної ринкової економіки. Здебільшого, вкладаючи свої кошти в виробництво тих чи інших товарів чи послуг, інвестор може не мати цілковитої впевненості в позитивному результаті прийнятого рішення (ПР). І природно, що такий результат залежить від вдалого сполучення різних чинників, тому інвестори ризикують отримати прибуток, менший за очікуваний, або, навіть, зазнати збитків. Таким чином, дослідження інвестиційних ризиків, виявлення чинників, які їх викликають та обчислення можливих втрат – ось важливі проблеми, на які необхідно зважати сучасному інвесторові, який ПР щодо вкладання коштів у той чи інший напрям виробничої чи комерційної діяльності [6].

За умов сучасної кризи економіки проблема інвестиційних ризиків є особливо гострою через нестабільність податкового режиму, падіння курсу національної валюти, низьку купівельну спроможність значної частини населення. Тому для капіталовкладників, які мають справу з вітчизняним ринком, особливо важливо ретельно обраховувати можливий вплив інвестиційних ризиків. При цьому зрозуміло, що рішення щодо інвестування приймають, орієнтуючись на прогноз майбутніх результатів. Інвестора цікавить рівень дохідності, але також має значення гарантованість запланованої дохідності, впевненість у тому, що в ході реалізації проекту не виникнуть невраховані, "позапланові" негативні щодо капіталу події [2]. Цей бік інвестування відбиває поняття ризику.

Зазначимо, що ризик стосується тільки подій, які прогнозуються, очікуються в майбутньому. Якщо подія відбулася, то про ризик уже не йдеться [13]. Ризик як критерій ПР інвестором має місце, коли інвестування ще тільки планується, існує як майбутній проект.

Інвестиційний проект базується на прогнозних передбаченнях того, якими будуть умови для інвестування, ситуація на ринках і якими будуть дії інвестора. Навіть за умови високої точності прогнозів у реальній економіці обов'язково виникатимуть несподівані події, обставини, умови, які зумовлюватимуть відхилення від прогнозного сценарію інвестування [3,5]. Таку невизначеність розумітимемо як неоднозначність, варіантність, мінливість майбутніх подій і результатів інвестування [1,15,16,18].

Ризик важко нейтралізувати повністю, але ним можна керувати. Його треба

засудити, оцінювати, розраховувати, описувати, планувати заходи, що мають знизити вірогідність небажаних подій при реалізації інвестиційного проекту [7,10]. Такий комплекс заходів становить зміст управління ризиком. Він дає змогу підготуватися до небажаних подій і зменшити втрати від них, адже повністю захиститися від ризику неможливо.

Аналіз досліджень і публікації. Про важливість врахування інвестиційних ризиків свідчить чимала увага, що приділяється даній проблемі видатними дослідниками. Так, вагомий внесок у розвиток питань управління інвестиційними ризиками зробили вітчизняні та зарубіжні вчені: В. Альгін, І.О. Бланк, І.Б. Бузько, В.В. Вітлінський, П.В. Єгоров, Р.М. Качалов, М.С. Клапків, Г.Б. Клейнер, Д. Миколіш, К. Міллер, В. Москвін, А.Ю. Попова, П. Роер, Р.М. Сміт, П. Туфано, Н.Н. Тренів, О.Л. Устенко, І.Б. Швець, Б.М. Щукін, О.І. Ястремський та ін. Однак, й досі залишаються недостатньо висвітленими аспекти прийняття якісних управлінських рішень як щодо інвестування коштів, так і щодо покращення фінансового становища підприємства та підвищення рівня його інвестиційної привабливості. До них слід віднести зокрема ув'язування питань всебічного стійкого розвитку підприємства і його інвестиційної привабливості, формування комплексної, адекватної та загальноприйнятої моделі проблемної ситуації (ПС) в інвестиційній діяльності [14,17,19,20].

З аналізу наукових джерел витікає, що ризики в інвестиційній діяльності, незалежно від їх класифікаційних ознак, поділяються на такі, що дають прибуток (ефект) та такі, що призводять до збитків (дефект). У праці [8] був поданий загальний опис відповідної моделі, яка уперше була адаптована авторами для застосування у економічних дослідженнях [12]. Встановлено, що можливим ризиком вважається максимальна різниця дефектів при розгляді всіх можливих варіантів рішення. Категорії ефектів/дефектів та інших характеристик ризику визначені, спираючись на рішення, отримані зі звичайної матриці рішень, шляхом використання, насамперед, класичного критерію Вальда. Однак відповідна модель, про яку йдеться, дає гарантоване, але ж абсолютне неризиковане рішення, що в умовах сучасної кризи не може вважатись прийнятним. Саме тому **метою статті** є проведення аналізу ефектів/дефектів ризику з використанням у якості базового критерію Севиджа, який сприяє мінімізації ризику.

Опис критерію Севиджа. Цей критерій був запропонований як удосконалення критерію Вальда [9,11,12]. Розглядаючи відповідні процедури, будемо пам'ятати, що оскільки кожний інвестор прагне зменшувати вартість відповідних проектів, то загальну матрицю рішень (табл. 1) будемо розглядати саме як матрицю витрат.

Таблиця 1 – Загальна матриця витрат інвестиційних рішень

Альтернативи	Діючі чинники					
	λ_1	λ_2	...	λ_j	...	λ_n
1	2	3	...	j	...	n
A_1	y_{11}	y_{12}	...	y_{1j}	...	y_{1n}
A_2	y_{21}	y_{22}	...	y_{2j}	...	y_{2n}
\vdots	\vdots	\vdots	\vdots	\vdots	\vdots	\vdots
A_i	y_{i1}	y_{i2}	...	y_{ij}	...	y_{in}
\vdots	\vdots	\vdots	\vdots	\vdots	\vdots	\vdots
A_m	y_{m1}	y_{m2}	...	y_{mj}	...	y_{mn}
ПРИМІТКИ: A_i – інвестиційне рішення (проект); λ_j – діючий чинник; y_{ij} – чисельна характеристика ефективності i -тої альтернативи в умови дії j -го чиннику.						

В кожній графі j матриці $\|y_{ij}\|$ (табл. 1) знаходиться мінімальна оцінка $\min_i y_{ij}$ і складається нова матриця, елементи якої визначаються так:

$$a_{ij} = \left| \min_i y_{ij} - y_{ij} \right|. \quad (1)$$

Величину a_{ij} у контексті наших досліджень назовемо **інвестиційним штрафом**, під яким згідно з (1) будемо розуміти різницю між мінімальними витратами на інвестиційний проект, який би мали місце, якщо в умовах дії чинника λ_j було б обране не рішення A_i , яке саме і відповідає наслідку $\min_i y_{ij}$, а будь-який інший інвестиційний проект. Далі складається нова матриця $\|a_{ij}\|$, яку назовемо ще **матрицею штрафів** (табл. 2).

Таблиця 2 – Матриця ризику (жало, штрафів, втрат) інвестиційних рішень

Альтернативи	Діючі чинники					
	λ_1	λ_2	...	λ_j	...	λ_n
1	2	3	...	j	...	n
A_1	$\left \min_i y_{i1} - y_{11} \right $	$\left \min_i y_{i2} - y_{12} \right $...	$\left \min_i y_{ij} - y_{1j} \right $...	$\left \min_i y_{in} - y_{1n} \right $
A_2	$\left \min_i y_{i1} - y_{21} \right $	$\left \min_i y_{i2} - y_{22} \right $...	$\left \min_i y_{ij} - y_{2j} \right $...	$\left \min_i y_{in} - y_{2n} \right $
\vdots	\vdots	\vdots	...	\vdots	...	\vdots
A_i	$\left \min_i y_{i1} - y_{i1} \right $	$\left \min_i y_{i2} - y_{i2} \right $...	$\left \min_i y_{ij} - y_{ij} \right $...	$\left \min_i y_{in} - y_{in} \right $
\vdots	\vdots	\vdots	...	\vdots	...	\vdots
A_m	$\left \min_i y_{i1} - y_{m1} \right $	$\left \min_i y_{i2} - y_{m2} \right $...	$\left \min_i y_{ij} - y_{mj} \right $...	$\left \min_i y_{in} - y_{mn} \right $

Далі вибирається найкращий інвестиційний проект згідно виразу:

$$Z_S = \min_i \max_j a_{ij} = \min_i \max_j \left| \min_i y_{ij} - y_{ij} \right|. \quad (2)$$

Таким чином, з одного боку, з точки зору результатів матриці $\|y_{ij}\|$, *S-критерій Севіджа* пов'язаний з ризиком. Однак, з іншого боку, з позицій матриці $\|a_{ij}\|$ він від ризику вільний. В останньому до ситуації ПР, коли треба застосувати *S-критерій* пред'являються ті ж вимоги, що і у випадку *ММ-критерію* [8,12].

Визначення ефектів/дефектів ризику за допомогою критерію Севіджа. Позначимо через $\varepsilon_{\text{можл.}}$ **можливий інвестиційний ризик** (загальноекономічний, технічний, політичний, відсотковий, кредитний та ін.), який незалежно від інформації про параметри y_{ij} , наявної за результатами вибірки реалізації рішення, а також від числа цих реалізацій, являє собою максимально можливу величину нереалізованої корисності рішення. При цьому зазначимо, що у випадку малих обсягів n вибірки (невеликої кількості діючих факторів λ_j) й числа реалізацій ω процесу ПР безпечніше дотримуватися *ММ-критерію*, тоді як при досить великих значеннях n і ω доцільно орієнтуватися на *BL-критерій* Байеса-Лапласа.

Як вже зазначалося, застосування критерію Вальда подано авторами у праці [12]. Розглянемо відповідні процедури, орієнтуючись на критерій Севіджа. Одже, у випадку вибору якого-небудь іншого варіанта A_i ступінь ризикованості можна обчислити у вигляді так названого **дефекту варіанта рішення** A_i щодо опорного значення оцінної функції по *S-критерію* [8]:

$$\varepsilon_{i\text{можл.}} = Z_S - \max_j a_{ij}. \quad (3)$$

Максимальну різницю дефектів при розгляді всіх можливих варіантів рішення A_i , $i = 1, m$ можна охарактеризувати як **можливий ризик**:

$$\varepsilon_{\text{можл.}} = \max_i \left(Z_S - \max_j a_{ij} \right) - \min_i \left(Z_S - \max_j a_{ij} \right) = Z_S - \max_i \max_j a_{ij}. \quad (4)$$

Зазначимо, що для деяких зовнішніх умов, що мають більшу імовірність реалізації, можуть спостерігатися варіанти рішення, які дають помітний вигравш у порівнянні з оптимальним варіантом по *S*-критерію. З метою оцінки конкурентноздатності таких інвестиційних рішень для кожного варіанта A_i введемо спеціальну величину, що дорівнює сумі мінімального результату $\min_j y_{ij}$, $j = \overline{1, n}$ і ефекту ризику:

$$\max_j a_{ij} + \varepsilon_i. \quad (5)$$

Величина ε_i за своїм змістом повинна відповідати обмеженню

$$\varepsilon_i = \min(\varepsilon_{i \text{ можл.}}, \varepsilon_{\text{доп.}}). \quad (6)$$

Тим самим гарантується, що значення дефекту *i*-го варіанту рішення стосовно оптимуму, отриманому по *S*-критерію (3), а також величини припустимого ризику $\varepsilon_{\text{доп.}}$ не буде перетворене величиною ε_i . Тоді **максимальний ризик** при розгляді всіх варіантів інвестиційного рішення A_i , $i = \overline{1, m}$ згідно формули (3) дорівнює:

$$\varepsilon = \max_i \varepsilon_i = \max_i \min(\varepsilon_{i \text{ можл.}}, \varepsilon_{\text{доп.}}). \quad (7)$$

Розглянемо випадок, коли $u_i = V_n^\omega(P)_i = 0$. Ця величина дорівнює нулю у випадку, коли $n=0$, тобто немає ніякої інформації про розподіл ймовірностей реалізації зовнішніх станів $\lambda_1, \dots, \lambda_n$ або при $\omega=1$, тобто коли рішення приймається вперше. Тоді вираз (7) перетвориться до виду:

$$\mu_i \Big|_{u_i=0} = \max_i (a_{ij} + A_i) \rightarrow \min. \quad (8)$$

Збільшення результату ε_{ij} до величини $(y_{ij} + \varepsilon_i)$, яка згідно виразів (6) і (3), може досягати Z_S , дозволяє включити в розгляд кілька додаткових варіантів рішення. Подальшим раціональним кроком буде застосування *BL*-критерію для цих варіантів:

$$\mu^{**} : = \min_{\{i \in A_i \in A^*(\varepsilon)\}} \sum_{j=1}^n a_{ij} q_j. \quad (9)$$

Тим самим з множини $A^*(\varepsilon)$ варіантів інвестиційного рішення, результати яких максимізуються виразом (7), перевагу слід віддавати варіантам, що мають мінімальний середній результат. До них, у першу чергу, відносяться такі варіанти A_i , у яких зовнішні стани λ_j , що забезпечують малі значення результату a_{ij} , характеризуються більшими ймовірностями реалізації.

Будемо вважати **ПР ризиком реалізації випадку**, коли його варіант A_i при зовнішньому стані λ_j дає результат гірше очікуваного. Цю очікувану величину прийемо в якості опорної для оцінки ризику, причому для більшої ясності необхідно розділяти опорні величини на *залежні* й *не залежні* від зовнішніх факторів [4,8].

У якості опорної величини a_z , не залежної від зовнішніх чинників, може фігурувати будь-яка дійсна величина, але відповідно до змісту її визначення вона може перебувати тільки в діапазоні

$$\max_i \max_j a_{ij} \leq y_z \leq \min_i \min_j a_{ij}. \quad (10)$$

Для конкретного варіанту A_i величина

$$\varepsilon_i := a_z - \max_j a_{ij} = \min_i (a_z - a_{ij}) \quad (11)$$

називається *можливим дефектом вибору варіанта рішення* A_i . Оскільки негативні значення ε_i згідно (11) не є дефектом, розглянемо, з урахуванням звичайного позначення позитивної частини $x^+ := \max(x, 0)$, величину

$$\varepsilon_i^+ := \max(\varepsilon_i, 0) = (a_z - \max_j a_{ij})^+ \quad (12)$$

і назвемо цей варіант рішення або вільним від дефекту варіант рішення A_i для ситуації, коли $\varepsilon_i^+ \geq 0$. Тоді при $y_z \leq \min_i \min_j a_{ij}$ будь-який варіант ПР буде вільним від дефекту, а

при $a_z > \max_i \max_j a_{ij}$ всі варіанти будуть мати дефект.

ВИСНОВКИ

1. Прийняття ефективного інвестиційного рішення неможливе без повного і всебічного аналізу інвестиційної ситуації, що склалася. Природно, що при цьому мають бути оцінені ризики, які незалежно від їх класифікаційних ознак поділяються на такі, що дають прибуток (ефект) та такі, що призводять до збитків (дефект).

2. Спираючись на методологію математичного аналізу та теорію ПР, встановлено, що можливим ризиком вважається максимальна різниця дефектів при розгляді та порівняльному аналізі всіх варіантів рішення.

3. Найбільш надійною оцінкою ефекту/дефекту ризику є така, що базується на класичному критерії Вальда. Однак позбавлене ризику рішення, яке знаходиться за допомогою цього критерію, не може вважатися ефективним в умовах економічної кризи.

4. Спираючись на критерій Севіджа вдосконалена модель ефекту/ дефекту ризику, що дозволяє отримати відповідні оцінки з мінімізацією ризику.

5. Подальшими напрямками моделювання ризиків в інвестиційних процесах слід вважати такі:

- визначення та обчислення емпіричного, прогностичного та емпірико-прогностичного довірчих факторів;
- проведення реального експерименту для отримання емпіричних показників та характеристик ризиків в інвестиційній діяльності задля її оптимізації чи удосконалення.

Список літератури

1. Амірсеїдова Л.М. Шляхи поліпшення інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання АПК України / Л.М. Амірсеїдова // Економіка: проблеми теорії та практика. Зб. наук. пр., - Борисов А.К. Обработка нечеткой информации в системах принятия решений / А.К. Борисов, А.В. Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – Вип. 236. – Т.IV. – С.796-805
2. Алексеев, Г.В. Меркурьева и др. - М.: Радио и связь, 1989.- 304 с.
3. Вопросы анализа и процедуры принятия решений: Пер. с англ. / Под ред. И.Ф. Шахнова. – М.: Мир, 1976. – 165 с.
4. Кини Р.Л. Принятие решений при многих критериях: предпочтения и замещения: Пер. с англ. / Р.Л. Кини, Х. Райфа; Под ред. И.Ф. Шахнова. – М.: Радио и связь, 1981. – 560 с.
5. Козелецкий Ю. Психологическая теория решений: Пер. с польск. Г.Е. Минца, В.Н. Поруса / Ю. Козелецкий; Под ред. Б.В. Бирюкова. - М.: Прогресс, 1979.- 504 с.
6. Лапуста М.Г. Риски в предпринимательской деятельности: Учеб. пособ. / М.Г. Лапуста, Л.Г. Шаршукова. - М: Инфра-М, 1996. – 223 с.
7. Льюис Р.Д. Игры и решения: (Введение и критический обзор): Пер. с англ. / Р.Д. Льюис, Х. Райфа; Под ред. Д.Б. Юдина. – М.: ИЛ, 1961. – 642 с.
8. Мушик Э. Методы принятия технических решений: Пер. с нем. В.М. Ивановой / Э. Мушик, П. Мюллер. – М.: Мир, 1990. – 208 с.
9. Перегудов Ф.И. Введение в системный анализ: Учеб. пособ. / Ф.И. Перегудов, Ф.П. Тарасенко. – М.: Высш. шк., 1989. – 367 с.
10. Піріашвілі О.Б. Проблеми інвестиційного процесу в регіонах України / О.Б. Піріашвілі, І.М. Школа //

- Регіональна економіка. – №2. – 2002. – С.68–73
11. Подиновский В.В. Парето-оптимальные решения многокритериальных задач / В.В. Подиновский, И.Д. Ногин. – М.: Наука, 1982. – 254 с.
 12. Рева О.М. Модель ефектів/дефектів ризиків інвестиційних процесів / О.М. Рева, Л.М. Амірсеїдова // Технічний прогрес та ефективність виробництва: Вісник НТУ «ХП», 2—0. - №39. – С. 103-110
 13. Рева О.М. Прийняття рішень в умовах небезпеки і ризику: Конспект лекцій з курсу «Основи теорії прийняття рішень» / О.М. Рева, Т.Г. Шмельова. – Кіровоград: ДЛАУ, 1998. – 208 с.
 14. Рева О.М. Загальна модель проблемних ситуацій в інвестиційній діяльності/ О.М. Рева, Л.М. Амірсеїдова, І.М. Суворова // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. Зб. наук. праць, - К.: НАУ, 2008. – Вип. 20. – С. 72-79
 15. Устенко О.Л. Теория экономического риска: Монография / О.Л. Устенко – К.: МАУП, 1997. – 164 с.
 16. Фон Нейман Дж. Теория игр и экономическое поведение / Дж. Фон Нейман, О. Моргенштерн. – М.: Наука, 1970. – 708 с.
 17. Хобта В.М. Активізація і підвищення ефективності інвестиційних процесів на підприємствах: Монографія / В.М. Хобта, А.В. Мешков, О.Ю. Попова. – Донецьк: ДНТУ, 2005. – 343 с.
 18. Фишберн П. Теория полезности для принятия решений / П. Фишберн - М.: Наука, 1978. – 352 с.
 19. Щукін Б.М. Інвестиційна діяльність: Методичний посібник / Б.М. Щукін – К.: МАУП, 1998. – 68 с.
 20. Экономические и информационно-аналитические основы управления инвестиционными объектами: Монография / Под. ред. К.В. Балдина. – М.: Изд-во Московского психолого-социального института, 2004. – 296 с.

О. Рева, Л. Амирсеидова, О. Павлив

Критерий Севиджа в усовершенствовании моделей эффектов/дефектов риска инвестиционных решений

Статья посвящена решению актуального вопроса моделирования эффектов/дефектов риска инвестиционного решения в условиях экономического кризиса. Установлено, что критерий Вальда неполной мерой соответствует этим условиям. Разработана процедура применения критерия Севиджа, которая позволяет оценить эффекты/дефекты рисков, ориентируясь не на полное их устранение, а на минимизацию, что делает предложенную процедуру более привлекательной для применения именно в условиях экономического кризиса.

О. Reva , L. Amirseidova, O. Pavliv, N.Guseynova

Sevidzh Criterion in the Improvement of the Models of Efekts/Defects of Investment Decisions Risks

The article is devoted to the solving of a vital question of efekts/defects of the investment decision risk modelling in the conditions of an economical crisis. It is established that the criterion of Vald doesn't correspond to these conditions completely. The procedure of application of the criterion of Sevidzh is developed, that allows to estimate risks effects/defects. It is orientated not on the risks full elimination, but on their minimization, that makes the offered procedure more attractive for application in the conditions of an economical crisis.

Одержано 30.08.10

УДК 330. 341

Г.Т. Пальчевич, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Джерела фінансового забезпечення інноваційної діяльності та механізми їх залучення

У статті розкрита сутність джерел фінансового забезпечення інноваційної діяльності, досліджено механізми їх залучення. Охарактеризовано особливості державного фінансування інноваційного розвитку, кредитування інноваційних програм, використання лізингу як форми фінансування інновацій. Висвітлено можливості розширення джерел власних фінансових ресурсів підприємств з метою активізації їх інноваційної діяльності.

інвестиційна діяльність, інноваційні програми, державне фінансування інновацій, банківський кредит, лізинг, інвестиційні фонди, венчурні компанії

Важливу роль у процесі забезпечення стабілізації розвитку економіки України, яка взяла курс на інноваційні перетворення, відіграють фінансові та кредитні ресурси. Проблема пошуку джерел фінансування та кредитування інноваційного розвитку набула сьогодні особливої гостроти і потребує здійснення комплексних досліджень в цьому напрямі.

Питанням фінансового забезпечення реалізації політики інноваційного розвитку присвячено чимало праць відомих зарубіжних та вітчизняних вчених, а саме: Е. Денисона, Є. Домара, Дж.М. Кейнса, Д. Кларка, М. Крупки, Р. Лукаса, Г. Менша, С. Онишко, Б. Твісса, Р. Харрода, Й. Шумпетера, А.Чухна та ін. Їх наукові розробки містять серйозні напрацювання стосовно теорії, методики та організації фінансового забезпечення інноваційної політики. Разом із тим слід зауважити, що до цього часу багато проблем, пов'язаних з активізацією інноваційного розвитку, не знайшли свого остаточного вирішення. Мова йде насамперед про дослідження джерел фінансування інноваційної діяльності.

Метою даної статті є обґрунтування ефективних механізмів залучення джерел фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки.

Активізація інвестиційної діяльності в державі потребує докорінної зміни ситуації щодо вибору адекватної стратегії інноваційного розвитку економіки. З огляду на це пріоритетним сьогодні є завдання визначення можливостей більш повного й ефективного використання усіх можливих джерел фінансування інновацій з метою забезпечення щорічного економічного зростання.

Система фінансування інноваційної діяльності розглядається як складовий елемент фінансової політики держави. Ця система має забезпечити вирішення наступних важливих завдань:

- створення необхідних передумов для швидкого й ефективного впровадження науково-технічних новинок в усі сфери народногосподарського комплексу країни, забезпечення її структурно-інноваційної перебудови;
- збереження й розвиток науково-технічного потенціалу країни, насамперед з пріоритетних напрямків розвитку науки і техніки;
- створення необхідних матеріальних умов для збереження кадрового потенціалу науки і техніки, запобігання його відтоку за межі держави [1].

Світовий досвід виокремлює наступні принципи фінансування інноваційної діяльності: чітка цільова орієнтація на швидке й ефективне впровадження сучасних науково-технічних інновацій; різноманітність джерел фінансування; обґрунтованість та юридична захищеність методів акумуляції коштів; гнучкість системи фінансування всіх етапів життєвого циклу інновацій [2].

Залежно від характеру інновацій та їх фінансової місткості джерела фінансування інноваційного розвитку можуть бути різноманітними.

На рівні держави і регіонів джерелами фінансування інноваційних програм є:

- кошти бюджетів та позабюджетних фондів;
- залучені кошти державної кредитно-банківської та страхової систем;
- позикові кошти у вигляді державних міжнародних запозичень (зовнішній борг держави), державних облігаційних, боргових, товарних та інших позик (внутрішній борг держави).

На рівні організації джерелами фінансування інноваційних програм є:

- власні кошти (прибуток, амортизаційні відрахування, страхові суми відшкодування збитків, іммобілізовані надлишки основних і оборотних коштів, нематеріальних активів та ін.);
- залучені кошти, у т.ч. кошти, отримані від продажу акцій, та ін.;
- позикові кошти у вигляді бюджетних, банківських і комерційних кредитів.

На рівні інноваційної програми джерела фінансування поділяються на:

- кошти бюджетів держави і регіонів, позабюджетних фондів;
- кошти суб'єктів господарювання – вітчизняних підприємств і організацій, колективних інституціональних інвесторів;
- іноземні інвестиції у різних формах [3].

Механізми інвестування інноваційної діяльності спрямовані на забезпечення залучення інвестиційних ресурсів для реалізації можливостей ефективного інноваційного розвитку держави, її регіонів та суб'єктів господарської діяльності.

Систему механізмів фінансування інновацій можна представити як ефективне поєднання форм, методів та важелів мобілізації власних коштів, мобілізації позикових коштів та мобілізації залучених коштів.

Механізм мобілізації власних коштів передбачає:

- реінвестування прибутку, що залишається у розпорядженні підприємства;
- інвестування за рахунок амортизаційних відрахувань.

Механізм мобілізації позикових коштів включає:

- використання інвестиційних позик та кредитів;
- венчурне фінансування;
- інвестування за рахунок реалізації облігацій підприємств;
- інвестиційний лізинг;
- інвестиційний селенг.

Складові механізму мобілізації залучених коштів пов'язані із:

- залученням коштів від емісії цінних паперів;
- залученням коштів від розміщення цінних паперів на вторинному ринку;
- розширенням статутного фонду за рахунок додаткових внесків [4].

Важливу роль у формуванні інноваційно орієнтованої економіки відіграє держава завдяки можливості спричинення через прямі бюджетні інвестиції вагомого впливу на інноваційний розвиток економіки. Державне фінансування дає змогу здійснювати фундаментальні дослідження, які часто бувають неприбутковими.

Адміністративно-відомча форма державного фінансування інновацій передбачає пряме дотаційне виділення коштів, а програмно-цільова форма пов'язана із значною концентрацією фінансових ресурсів із подальшим їх використанням для фінансування науково-технічних програм.

Видатки державного бюджету на потреби суб'єктів господарської діяльності можна поділити на такі основні види: державне кредитування на пільгових умовах; надання державних субсидій та дотацій; надання державних гарантій.

Як важливий інструмент фінансово-кредитного механізму інноваційного розвитку розглядається державне інвестування стратегічних підприємств. Державне інвестування може стати різновидом фінансування реконструкції стратегічних підприємств під заставу державних пакетів акцій. Мова йде про те, що держава може залучати інвестиції без продажу своїх пакетів акцій. У такому разі іноземний інвестор не лише отримає свою частку (пакет акцій) майна, а й водночас стане співвласником уже оновленого підприємства, що працюватиме ефективно і прибутково, випускатиме конкурентоспроможну продукцію. Свої вигоди (дивіденди) отримає і держава, оскільки шляхом інвестування вона стане співвласником рентабельного підприємства.

Така система має суттєві переваги над способом передачі в управління державних пакетів акцій. По-перше, такий спосіб започаткував велику олігархічну спокусу працювати на себе, використовуючи державну власність. По-друге, передання в управління корпоративних прав є ширмою для державних чиновників, які не бажають брати на себе відповідальність, і своєрідною гарантією від банкрутства для новоявлених керівників.

Однак, можливості державних інвестицій дуже обмежені, до того ж ефективність їх надто низька. Тому активізація інноваційної діяльності неможлива без залучення приватних інвестицій, як вітчизняних, так і іноземних. З цієї метою необхідно забезпечити такий інвестиційний клімат, який би дав змогу Україні успішно конкурувати на міжнародних ринках капіталів і, що особливо важливо, домогтися задоволення попиту на інвестиції за рахунок зміни структури та співвідношення внутрішніх і зовнішніх джерел нарощування інвестиційного потенціалу, аналізу інвестиційно-фінансових ресурсів української економіки, удосконалення механізму трансформації заощаджень в інвестиції для інноваційного процесу.

В якості інституціональних інвесторів інноваційного розвитку можуть успішно функціонувати: - інвестиційні компанії і фонди (основний інструмент, за допомогою якого здійснюється інвестиційна діяльність, це акції й облігації різних компаній, тобто портфельні інвестиції);

- венчурні компанії і фонди (основний інструмент – акції компаній, однак венчурний фонд не розпорошує коштів, тобто він не формує інвестиційного портфеля, але прагне одержати повний контроль над компанією, в яку він інвестує кошти);
- страхові компанії (здебільшого намагаються використовувати цінні папери з гарантованою прибутковістю і високою ліквідністю – державні, муніципальні й корпоративні облігації);
- лізингові компанії (відрізняються специфічною формою інвестицій у вигляді устаткування, техніки);
- факторингові компанії (використовують як інструмент інвестування боргові зобов'язання підприємств і компаній);
- банки й інші фінансово-кредитні установи (основний інструмент інвестування – гроші в готівковій і безготівковій формах).

На прикладі розвинутих країн можна побачити, що серед фінансових інститутів, які беруть участь в інноваційній діяльності, найактивнішими є недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, комерційні банки, венчурні фонди.

Специфічне функціонування двох перших структур передбачає наявність у них так званих «довгих грошей». Це надає їм можливість брати участь в інноваційних проектах із

значним терміном реалізації та здійснювати довгострокове інвестування, на відміну від комерційних банків, які володіють переважно «короткими грошима», що ускладнює їх подальше розміщення і реалізацію довгострокових інноваційних проєктів.

Державний кредит також розглядається як важливе джерело фінансування інноваційного розвитку економіки, нарощування її інноваційного потенціалу.

Разом із тим сьогодні здійснення фінансового регулювання інноваційної діяльності повинне бути зорієнтоване на створення таких умов, які б забезпечили зростання частки власних коштів підприємств, що спрямовуються на фінансування інноваційної діяльності. На увазі мається насамперед два основних джерела власних інвестиційних ресурсів: прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства (нерозподілений прибуток), і амортизаційні відрахування.

Безумовно, активізації інноваційної діяльності підприємств сприятиме державна підтримка через пільгове оподаткування прибутку, який використовується на розробку та впровадження нововведень, що повинно отримати належне відображення в Законі про оподаткування прибутку підприємств.

У системі важелів механізму фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств особливого значення набуває використання амортизаційних відрахувань. При цьому варто зазначити, що амортизаційні відрахування мають ряд переваг по відношенню до інших видів інвестиційних ресурсів: у порівнянні з іншими інвестиційними ресурсами, амортизаційні відрахування є більш дешевими (вони не входять до оподаткованої бази по податку на прибуток, оскільки включаються до складу собівартості); амортизаційні відрахування за змістом являють собою перенесену на продукцію вартість основних фондів і продовжують свій обіг у виробничому процесі у вигляді інвестицій в основний капітал; амортизаційні відрахування достатньо легко плануються та контролюються.

Проведення активної амортизаційної політики на підприємствах повинно забезпечувати відновлення не тільки основних фондів, але і техніко-економічного рівня виробництва та продукції. Якщо до цих пір частка амортизації у собівартості була обумовлена насамперед фондомісткістю, то тепер на її розмір впливатиме і наукомісткість. До існуючих напрямків використання амортизаційного фонду, що накопичується, повинно додатися науково-технічне, яке пов'язане з якісним оновленням власного виробництва на інноваційній основі.

У сфері формування та реалізації амортизаційної політики сьогодні наявний суттєвий дисбаланс між фіскальними та підприємницькими інтересами. Для подолання суперечностей і перетворення амортизаційного джерела на дієвий фактор інноваційної активності необхідно:

- створити умови для реальної зацікавленості підприємств в оновленні основного капіталу за рахунок коштів власного амортизаційного фонду;
- передбачити державний контроль за цільовим використанням амортизаційних коштів для обмеження їх спрямування на поточне споживання;
- ввести оподаткування коштів амортизаційного фонду, якщо вони спрямовуються не за своїм економічним призначенням;
- надати право суб'єктам господарювання використовувати як прискорену, так і рівномірну амортизацію відповідно до цілей підприємства;
- надати право підприємствам самостійно встановлювати оптимальні строки використання об'єктів основних фондів на базі застосування методів експертної оцінки, економіко-математичного моделювання та ін.;
- ввести механізм об'єктивної та своєчасної індексації основних фондів відповідно до рівня інфляції.

Важливу роль у фінансовому забезпеченні інноваційної діяльності відіграють кредити. Позитивними особливостями цього джерела фінансування інновацій є значний обсяг можливого залучення коштів та серйозний зовнішній контроль за ефективністю їх використання. Водночас кредитування пов'язане із складністю залучення та оформлення позик, необхідністю надання відповідних гарантій або застави майна, втратою частки

прибутку від інноваційної діяльності у зв'язку з необхідністю сплати відсотків за кредит.

В Україні кредитування інноваційних проектів гальмується високою платністю позики, відсутністю гарантій повернення довготермінових кредитів, малопотужністю фінансового ресурсного потенціалу комерційних банків для надання кредитів. Зазвичай досить важко переконати банк взяти участь в інноваційному кредитуванні через високий ступінь невизначеності та ризику, а також відсутність відповідних стимулів.

Тому доцільно вжити заходів, що стосуються державного стимулювання розвитку банківської системи України. Найдієвішими з них у найближчій перспективі повинні стати:

- державне страхування кредитів на інноваційні проекти;
- державні гарантії щодо стратегічного кредитування шляхом рефінансування комерційних банків з урахуванням наявності у позичальників високотехнологічних та стратегічних інноваційних проектів;
- державні дотації, відсоткові ставки за кредитами на інноваційні проекти;
- податкові пільги на кошти, інвестовані в інноваційні проекти;
- звільнення від оподаткування банківського прибутку, отриманого від операцій довгострокового кредитування інноваційних проектів.

Негативний відбиток на розвиток інноваційної діяльності в Україні спричиняє відсутність інвестиційних банків довгострокового кредитування. Надто повільно відбувається створення й розвиток державного Українського банку реконструкції і розвитку, без якого фактично неможлива ефективна реалізація інноваційної стратегії держави. Одним із пріоритетних напрямів діяльності цього банку має стати реалізація «бюджету розвитку», надання цільових кредитів під інвестиційні проекти інноваційного спрямування на пільгових умовах та з майновими гарантіями їхнього цільового використання.

Перспективним є застосування поряд із традиційними банківськими технологіями – кредитами, нетрадиційних способів фінансування інноваційних проектів, таких як лізинг, форфейтинг, франчайзинг, факторинг.

Лізинг можна трактувати як комплекс інвестиційно-майнових відносин, спрямованих на активізацію освоєння підприємствами нових технологій та інновацій. Лізинг стимулює впровадження досягнень НТП, особливо у провідних галузях економіки, таких як електроніка, автомобілебудування, авіабудування, комплексна автоматизація виробництва. Завдяки лізингу відбувається технічне переоснащення і в традиційних галузях, підвищується гнучкість та ефективність економіки. Поширення лізингових відносин зменшує напругу, пов'язану з виключно банківським фінансуванням, стимулює торгівлю найновішими засобами виробництва й технологіями.

Лізингові відносини регулюються як через механізм ринку, так і за допомогою відповідних державних методів та важелів. Аналіз розвитку ринку лізингових послуг в Україні свідчить, що цей процес може бути успішним лише за умови достатньо високого рівня економіко-правового регулювання інноваційно-інвестиційних відносин. Насамперед потрібно створити сприятливе правове поле для активізації лізингу. З цією метою доцільно в чинному законодавстві, що опосередковує відносини лізингу, здійснити такі поправки:

- встановити чітке визначення сум, які зараховуються до валового доходу лізингодавця, та валових витрат лізингоодержувача при сплаті лізингових платежів, що включають частину вартості майна, переданого у фінансовий лізинг;
- запровадити механізм реєстрації майна, переданого у фінансовий лізинг, із метою запобігання його незаконного продажу або іншого недоцільного використання.

Форфейтинг доцільно використовувати при здійсненні науково-технічних і технологічних проектів у рамках реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки й техніки та при формуванні механізмів трансферу технологій. У випадку фінансування форфейтингом здійснюється кредитування експортера банком чи іншою фінансово-кредитною установою шляхом придбання боргових зобов'язань інвестора, які банк потім продає на вторинному ринку, повертаючи таким чином витрачені кошти. За такої форми

кредитування інвестор позбавляється кредитних ризиків.

Використання франчайзингу, як форми фінансування інноваційної діяльності, сприяє тиражуванню наукомісткої продукції із залученням великого капіталу. Капітал (фінансові ресурси, нематеріальні активи), який можна залучити за допомогою франчайзингу, може набагато перевищити розмір капіталу, котрий можна залучити традиційним способом.

Отже, розширення джерел фінансового забезпечення інноваційної діяльності та підвищення ефективності механізмів їх залучення повинно здійснюватись через: стимулювання збільшення обсягів власних коштів підприємств, що витрачаються з метою активізації інноваційного розвитку; нарощування потенціалу державного фінансування інновацій; збільшення обсягів кредитування інноваційних проектів. Подальших досліджень потребують механізми залучення джерел фінансування інноваційної діяльності, які можуть дати венчурні фірми, інвестиційні компанії, інвестиційні фонди, кредитні спілки, гранти тощо.

Список літератури

1. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент /2-е изд. – М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 2000. – С.350.
2. Антонюк Л.Л., Поручник А.М., Савчук В.С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія. – К.: КНЕУ, 2003. – С.56.
3. Економіка й організація інноваційної діяльності: Підручник / Під ред. проф. О.І.Волкова, проф. М.П.Денисенка. – К.: В.Д. «Професіонал», 2004. – С.396-397.
4. Інноваційний розвиток промисловості України / Під ред. проф. О.І.Волкова, проф. М.П.Денисенка. – К.: КНТ, 2006. – С.265-266.
5. Поддєрьогін А.М., Корнилюк А.В. Інновації та їх фінансове забезпечення в харчовій промисловості України // Фінанси України. – 2009. – №11. – С. 94-100.
6. Харгадон, Эндрю. Управление инновациями, опыт ведущих компаний: Пер. с англ. – М.: ООО «Вильямс», 2007. – С.15.

Г. Пальчевич

Источники финансового обеспечения инновационной деятельности и механизмы их привлечения

В статье раскрыта сущность источников финансового обеспечения инновационной деятельности, исследованы механизмы их привлечения. Охарактеризованы особенности государственного финансирования инновационного развития, кредитования инновационных программ, использование лизинга как формы финансирования инноваций. Освещены возможности расширения источников собственных финансовых ресурсов предприятий с целью активизации их инновационной деятельности.

G. Palkevycy

Finansia lensuring of innovative activity sources and the mechanisms of their attraction

Essence of sources of the financial providing of innovative activity is exposed in the article, investigational mechanisms of their bringing in. The features of the state financing of innovative development, crediting of the innovative programs, use of leasing as forms of financing of innovations are described. Possibilities of expansion of sources of own financial resources of enterprises are reflected with the purpose of activation of them innovative activity.

Одержано 19.11.10

УДК 657.6

С.В.Рудейчук, викл.

Тернопільський національний економічний університет, Івано-Франківський інститут менеджменту

І.В.Перезова, доц., канд. екон. наук

Івано-Франківський НТУНГ

Оцінка ефективності інвестиційних проектів: облікове забезпечення

У статті розглядаються можливості управлінського обліку в сфері оцінки управлінських рішень щодо ефективності інвестиційних проектів, з врахуванням реальних характеристик економічного середовища. Виявлено можливості застосування аналітично-розрахункових методів та прийомів управлінського обліку, що базуються на науково-практичному підході, з метою прийняття раціональних управлінських рішень в контексті ефективності інвестування.

обсяг інвестицій, управлінське рішення, ризик, виробничий проект, рівень інфляції, теперішня вартість (NPV), внутрішня норма прибутковості, рентабельність, дисконтований період окупності проекту

Постановка проблеми. Одним з напрямів діяльності підприємства для одержання прибутку є інвестиційна діяльність, зміст якої полягає у капіталовкладенні значних ресурсів для отримання майбутніх вигід. Практично всі підприємства й організації відчують фактор обмеженості джерел фінансування поточної і, тим паче, інвестиційної діяльності. Адже, «гроші сьогодні» краще ніж гроші, які будуть отримані в майбутньому, тому що «сьогоднішні» гроші можна вигідно вкласти і мати з них певний дохід у вигляді відсотків» [2, с. 289]. Управлінський облік покликаний сформувати інформаційну систему для прийняття конкретних управлінських рішень щодо інвестування з метою допомоги керівництву у подальшому досягненні стратегічних завдань.

Прийняття управлінського рішення повинно супроводжуватися визначенням і порівнянням показників ефективності інвестиційних витрат з майбутніми прогнозованими грошовими доходами від їх використання, а також оцінкою рівня ризику.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій. Сучасні вчені економісти у своїх наукових працях висвітлюють питання оцінки управлінського рішення щодо інвестиційних проектів (А. Аткинсон, І.А. Бланк, А.З. Бобильова, Г. Бірман., Р.Д. Банкер, М.А. Вахрушина, П.Л. Віленський, С.Ф. Голов, В.Н. Глазунов, В.Б. Івашкевич, Р. Каплан, В.В. Ковальов, П.С. Рогожин, Е.С. Хендріксен, У.Ф. Шарп, С. Шмідт, В.О. Шевчук, та інші), проте, на практиці не вироблено єдиної методики оцінки і управлінського обліку інвестиційних проектів з врахуванням реальних характеристик економічного середовища. Таким чином, проблема облікового забезпечення інвестиційного проекту є актуальною і сьогодні.

Метою дослідження є виявлення можливостей застосування методів та прийомів управлінського обліку з метою прийняття раціональних управлінських рішень в контексті ефективності інвестування коштів у сферу підприємницької діяльності.

Викладення основного матеріалу. Прийняття управлінського рішення є творчий і відповідальний процес, який включає в себе вибір мети, вивчення альтернатив на основі доступної інформації, вибір критеріїв результативності, оцінка можливих наслідків прийнятого проекту, і насамкінець, формулювання оптимального рішення, що забезпечить максимальний прибуток. На результативність прийнятого рішення впливає якість інформаційного забезпечення як ресурсу – збір, оцінка і підготовка, що формується згідно принципу аналітичності.

Для прикладу проведення аналізу візьмемо дві альтернативи: купівля цільових облігацій місцевих позик, які вважаються безризиковими активами, і інвестування коштів у сферу підприємницької діяльності, зокрема, придбання нематеріальних і матеріальних активів для створення нової лінії продукції і завоювання нових ринків.

Банк «Х» має власні вільні кошти під інвестиційні проекти. Управліннями розглядається варіант купівлі цільової облігації місцевої позики, емісія якої була здійснена Івано-Франківською міською Радою, для фінансування цільової програми під назвою «Модернізація зовнішнього освітлення міста 2010», номінальною вартістю 1500000 грн. Термін обігу - 3 роки, фіксована ставка прибутку 14% з виплатою відсотків один раз на рік. Облігації місцевих позик насправді привабливі для інвесторів тому що:

- вони є менш ризикованими фінансовими інструментами порівняно з іншими, їх прибутковість відома з початку володіння цим активом, а ставка прибутковості встановлюється вище ніж депозитні ставки банків. При розрахунку фінансовому менеджеру потрібно врахувати рівень інфляції;

- їх можна використати як заставу при операціях РЕПО;

- висока ліквідність через потенційно широке коло інвесторів [4, с. 106].

Учасниками цього інвестиційного проекту виступають з одного боку юридична особа – комерційний банк «Х», що планує вкласти свої кошти в придбання цінні папери, і емітент – споживач капіталу, орган місцевої влади - міська Рада.

Дохід банку «Х» у випадку придбання облігації становитиме:

$R = 15000000 * 14\% = 210000$ в рік;

$210000 * 3p = 630000$ грн. дивідендів за три роки.

Загальна сума виплати становитиме 2130000 грн.

Як зазначалось вище, не можна залишити поза увагою вартість визначеної суми доходу – порівнюючи «цінність грошей» які будуть одержані через 3 роки з грошима, що мають бути інвестовані сьогодні. Їх нееквівалент можна пояснити ризиком втрати грошей взагалі (чим вищий % - тим більший ризик), втратою відсотків за час використання інвестицій і впливом інфляційних процесів. Прибуток від інвестицій повинен забезпечувати рівень звичайної відсоткової ставки + надбавку за інфляцію + премію за ризик [1, с.262], в іншому разі немає змісту брати до уваги розгляд такої пропозиції.

В нашому випадку, для того щоб визначити реальний дохід від інвестування, необхідно розрахувати суму внеску з відсотками з урахуванням інфляції, для ставки простих відсотків. Середньорічний рівень інфляції на 2010 р – 9,2%. Припустимо, що він не зміниться протягом трьох аналізованих років. Тоді сума з урахуванням інфляції становитиме:

$$Ci = \frac{C(1+in)}{1+Ip},$$

де Ci сума доходу з урахуванням інфляції;

C – сума інвестування в ЦП, або в фінансові операції;

in – відсоткова ставка за n -й період;

Ip – рівень інфляції [3, с. 315].

$$Ci = \frac{1\ 500\ 000 (1+0,14*3p)}{1+0,092} = \frac{2\ 130\ 000}{1,092} = 1\ 950\ 549 \text{ грн.}$$

$2130000 - 1950549 = 179451$ грн. сума інфляційних втрат за 3 роки.

Сума доходу за 3 роки з врахуванням інфляції становитиме $630000 - 179451 = 450549$ грн.

Вартість доходу з урахуванням часу вимірюється показником чистої теперішньої вартості (NPV) майбутніх грошових надходжень. Його ціллю є виявлення реального розміру прибутку, що може бути одержаний від прийнятого інвестиційного рішення. Якщо $NPV > 0$, то проект є прибутковим і на суму NPV збільшує вартість вкладених інвестицій.

$$NPV = \frac{Cn}{(1+i)^n} - I,$$

де C_n – грошові надходження n -го періоду;

$(1 + i)^n$ – відсоткова ставка за n період;

I – чисті інвестиції.

Отже, $\frac{2\,130\,000}{(1+0,14)^3} - 1\,500\,000 = 1\,437\,732 - 1\,500\,000 = -62\,267$ грн.

Розрахунок показує, що NPV від'ємний, отже, проект не забезпечить середньогалузевої норми прибутковості інвестицій і має бути відхилений, хоча покриває інфляційний поріг. Підтвердить правильність судження показник внутрішньої норми прибутковості, при ставці дисконту 12%, його значення між 11 і 10%, що не покриває внутрішньої норми прибутковості, тобто проект є збитковим [2, с. 299].

Друга альтернатива – інвестування коштів у виробничий проект.

Проведенню управлінської оцінки і аналізу, в даному випадку, буде передувати складання інвестиційного проекту – спеціально підготовлена документація з повним описом і обґрунтуванням особливостей майбутнього інвестування, розробка комплексу заходів, що планує провести інвестор з метою реалізації плану нарощення капіталу (бізнес-план є складовою інвестиційного проекту) [5, с. 5]. Аналіз виробничого інвестиційного проекту нас буде цікавити тільки в фінансово-управлінській його частині.

Є ідея розширення підприємства для випуску піролізних котлів потужністю 5 МВт – печей для спалювання при $2\,000^{\circ}\text{C}$ побутового сміття на міських, районних сміттєзвалищах, з можливістю виробництва тепло- і електроенергії для виробничих потреб і потреб навколишніх міст, з рекордно мінімальними викидами угару в повітря. У власників ідеї є 7 запатентованих програмних проектів, вартістю 300 000 грн, і 10 замовлень на придбання печей.

Підприємству необхідно орендувати приміщення для виробничого цеху. Дослідження показали, що необхідне приміщення можна найняти за 15000 грн. в місяць з можливістю при потребі подальшого викупу. Вартість основних засобів – 400000, монтажньо-налагоджувальні витрати 100000 грн. Для здійснення виробничого процесу необхідно 20 працівників виробничого і технічного персоналу. Заробітна плата становитиме 55000 грн. враховуючи суму відрахувань 20350 грн. в місяць. Максимальна завантаженість виробничих потужностей – 4 печі в місяць.

Через специфічність продукту виробництва (піч не є засобом першої необхідності, і не має можливості використання на побутовому рівні, а споживачами є комунальні господарства, які в свою чергу залежні від бюджетного фінансування), реалізація проекту не можлива без успішної роботи служби збуту, в обов'язки якої буде входити лобіювання – здійснення легітимного впливу на органи місцевої і обласної влади, а також інших посадових осіб, для закріплення і просування власних інтересів [6], а також, проведення реклами на ринках Російської Федеративної Республіки і Німеччини.

Аналітиками підраховано, що обсяг продажу 3 печі в місяць перших 3 роки є цілком реальним, використання їх зумовлено реальною необхідністю: сміттєзвалища завалені промисловими і побутовими відходами, що становить екологічну загрозу для навколишнього середовища. Надалі, у випадку зменшення об'єму продажу, можлива переорієнтація і розширення нині діючого виробництва твердопаливних котлів потужністю від 1,3 до 2,3 МВт для спалювання промислових деревних відходів, вугілля, відсівів різних сортів, споживачами яких можуть бути фізичні і юридичні особи.

Враховуючи унікальність інтелектуальних розробок, відсутність конкуренції на внутрішньому ринку і вартість іноземних аналогів, було встановлено середню ціну продажу 1170000 грн. (150000 доларів США).

Для аналізу пропонується релевантний діапазон 3 роки, в межах яких є реальна можливість розрахунку витрат, об'єму виробництва, збуту і прибутку. В ході проведення оцінки поспробуємо відповісти на такі питання:

– який об'єм інвестицій необхідний?

– яка собівартість продукції і який прибуток буде одержувати підприємство з огляду на можливість розрахунку за надані інвестиції?

– які ще є ризики втрати інвестицій крім форс-мажорних обставин?

– зробити розрахунок показників, що дозволять оцінити інвестиційний проект: чистої теперішньої вартості (NPV), внутрішньої норми прибутковості, рентабельності, дисконтований період окупності проекту.

Мінімально достатній обсяг інвестицій для необоротних і оборотних активів, що потребує цей інвестиційний проект, становить 1 328 119 грн. (табл.1). На цю суму необхідно відкрити генеральну угоду, перша кредитна лінія – 784 426 грн., що включатиме суму витрат і суму сплати за кредит за два місяці, друга – для придбання товарно-матеріальних цінностей і початку безпосереднього процесу виробництва – 543693 грн. (виготовлення 1 печі).

Таблиця 1 - Розрахунок необхідної суми інвестицій

Перший транш (на 36 місяців)		
Вартість і монтаж основних засобів	500 000	
Трудовитрати за 2 місяці	206 459	
Комерційні витрати	15 967	
Всього: в т ч кап. інвестиції	722 426	Другий транш на 34 місяці
Сума кредиту	784 426	543 693
% ставка	24%	
Дисконтна ставка НБУ	12%	
платіж перші два місяці	≈31 000 (30 775)	–
платіж наступні 34 місяці	–	22 193
Разом сума % починаючи з 3 -го міс.	52 968	

Основні виробничі показники підприємства розраховано у таблиці 2. Середня річна собівартість продукції з урахуванням інфляції становить 532932 грн. (табл. 2). При цьому, залежність підприємства від коливань долара мінімальна, оскільки основною сировиною є вітчизняний металопрокат, що в структурі витрат становить 86,15%.

Таблиця 2 - Структура середньомісячних витрат на рік

Стаття витрат	Витрати за місяць	Витрати на одн. прод.	Витрати на одиницю продукції з урах. інфляції 9,2% річних на кін року	Середні витр. на одн. з урах-м інфляції	Відносний показник, %
Сировина і матеріали, грн.	1 800 000	450000	491400	470700	86,57
Амортизація ОЗ і НА, грн.	19135	4784	5224	5004	0,92
Заробітна плата і відрахування	116450	29113	31791	30452	5,6
Загальновиробничі витрати, в т.ч витрати періоду розвитку, грн.	16542	4136	4517	4327	0,79
Разом с/в, грн	1952127	488033	532932	510483	93,89

Постійні витрати всього, грн.:	128000	31750			
- збут	105000	26250			
- оренда	18000	4500	34671	33210	6,1
- комерційні	5000	1250			
Разом	2080127	519783	567603	543693	99,98

Розраховувати точку беззбитковості не доцільно при ціні реалізації 1 170 000 грн і змінних витратах 510 483 грн. В перший період підприємство буде одержувати надприбутки, питання в тому, як довго буде продовжуватися цей період. Теоретично видно, що дохід від реалізації від однієї печі покриває більше ніж у двічі змінні витрати. Це говорить про мінімальну долю ризику для підприємства.

Прогноз технічних характеристик зроблений і підрахований спеціалістами на основі детальної інформації (ціни на обладнання, розмір заробітної плати, ціни на сировину і матеріали), тому не викличе суттєвих змін при побудові аналізу. Але були зроблені припущення, які реально можуть мати вплив на прибуток: ризик зниження об'єму реалізації через можливість випуску конкурентами «творчої імітації», оскільки присутній фактор підвищеної ціни, і розмір інфляції.

Розрахуємо прибуток підприємства при плановій реалізації продукції (табл. 3).

Таблиця 3 - Прибуток при реалізації 3 шт. в міс.

Показник	За місяць	За 12 місяців
Фінансові результати від звичайної діяльності	1 945 341- 41 950=1 903 391	1 945 341- 240 546=1 9212 864
Чистий прибуток	1 427 543	14 409 648

Доцільно розрахувати і песимістичний варіант розвитку подій – реалізація однієї печі в місяць (табл.4).

Таблиця 4 - Прибуток при реалізації 1шт в міс. (песимістичний варіант)

Показник	За місяць	За 12 місяців
Фінансові результати від звичайної діяльності	626 307-41 950=584 357	6 263 070-40 546=6 022 524
Чистий прибуток	438 268	4 516 893
Чиста теперішня вартість грошових потоків NPV для інвестора	158 893	

Як видно, фінансові показники значно погіршаться, чистий прибуток зменшиться втричі і становитиме 438 268 грн, але і для найгіршого розвитку подій, проект покриє витрати і принесе прибуток підприємству, що в свою чергу зможе розрахуватися з інвестором.

Для проведення розрахунку показника чистої теперішньої вартості (ануїтетним графіком погашення кредиту), використаємо таблицю значень теперішньої вартості ануїтету, при значенні $i=12$ (дисконтна ставка), $n=3$ (період, роки) (табл 5). Проект вигідний, оскільки забезпечує ті самі грошові надходження шляхом інвестування 1 328119 грн., більш того – 158 893 грн. додатково.

Таблиця 5 - Розрахунок чистої теперішньої вартості проекту

Рік	Очікувана банком сума доходу, грн.	Коефіцієнт дисконтування (з таблиці значень теперішньої вартості однієї грошової одиниці)	Чиста теперішня вартість NPV, грн.
1	591 230	0,89286	527 886
2	635 616	0,79719	506 707
3	635 616	0,71178	452 418
Разом ринкова вартість проекту, грн.			1 487 011
Початкові інвестиції, грн.			1 328 119
Чиста теперішня вартість NPV, грн.			158 893

Внутрішня норма інвестицій покаже ставку дисконту, за якої грошові надходження дорівнюють початковим інвестиціям. В цьому випадку річна сума доходу – величина не постійна, тому внутрішню норму прибутковості необхідно обрахувати методом проб і помилок. За ставки дисконту 19 % NPV має від'ємне значення, тож внутрішня норма прибутковості має значення між 18% і 19%. Вартість капіталу становить 12%, то розрахована внутрішня норма прибутковості (18%-19%) перевищує ставку відсікання, тобто інвестування дасть позитивний показник NPV, в чому треба було переконатися.

Розрахунок рентабельності проекту наведено в таблиці 6.

Таблиця 6 - Рентабельність проекту

Назва показника	Величина показника
Грошові надходження, грн.	1862021
Чисті інвестиції, грн.	1328119
Індекс рентабельності. $p1/p2$	1,4

Індекс рентабельності свідчить, що кожна гривня, інвестована в проект, протягом трьох років може принести 1,4 грн. Такий рівень рентабельності є доволі низьким, тому варто розрахувати дисконтований період окупності проекту, який враховує вартість грошей у часі (табл. 7).

Таблиця 7 - Розрахунок періоду окупності

Дисконтовані грошові надходження		Невідшкодована сума інвестицій
0		1328119
1 рік	527886	800233
2 рік	506707	293526
3 рік	452418	–

Період окупності - повних два роки і шість з половиною місяців, за розрахунками. Термін окупності проекту останні шість місяців третього року, що в загальному є прийнятним з комерційної точки зору, але необхідно врахувати фактор іновативності продукту.

Альтернативним рішенням про капіталовкладення є друга пропозиція. Розраховані диференційні показники позитивні та допустимі. Все ж, яким би ретельним не був аналіз, рішення, що буде прийняте, не може бути точним на 100%, адже існує ризик свідомого завищення ефективності інвестиційного проекту, ризик неповного врахування факторів ризику і невизначеності, що може виникнути в процесі використання інвестиційного проекту.

В першому випадку математичні розрахунки, що не враховують часовий аспект вартості грошей і фактори, пов'язані з інфляцією, показали одержання прибутку від проекту, але розрахунок показників NPV і внутрішньої норми прибутку – від'ємні, що є причиною для відхилення проекту. Зазначимо, показник NPV і внутрішньої норми

прибутку доповнюють один одного і при оцінці підтверджують рішення про прийняття або його відхилення.

Висновки. В результаті дослідження виявлено можливості застосування аналітично-розрахункових методів та прийомів управлінського обліку, що базуються на науково-практичному підході, з метою прийняття раціональних управлінських рішень в контексті ефективності інвестування коштів у сферу. Такі методи є трудомісткі, і потребують практичного досвіду та сучасних інтегрованих знань. Разом з тим, при прийнятті управлінського рішення не маловажним є «здоровий глузд» і набутий практичний досвід управління.

Висновки полягають у наступному:

1. Рішення щодо інвестування пов'язане з великими витратами грошей і має вплив на економічний потенціал і результати фінансово-господарської діяльності протягом багатьох років, тому помилка при оцінці і прийнятті управлінського рішення спричинить фінансові ризики і втрати.

2. Процес підготовки і прийняття управлінського рішення передбачає вибір з кількох альтернативних варіантів, що забезпечить максимальний прибуток. Розраховані диференційні показники позитивні та допустимі. Водночас, рішення, що буде прийняте, не може бути точним на 100%, адже існує ризик свідомого завищення ефективності інвестиційного проекту, ризик неповного врахування факторів ризику і невизначеності, що може виникнути в процесі використання інвестиційного проекту.

3. Показник NPV і внутрішньої норми прибутку доповнюють один одного і при оцінці підтверджують рішення про прийняття або його відхилення. Якщо б при розрахунках мали місце два прибуткових проекти, доцільно розрахувати індекс прибутковості, який дав би змогу обрати проект з більшою інвестиційною віддачею.

Список літератури

1. Атамас П.Й. Управлінський облік: Навчальний посібник. – Д. – К.: Центр навчальної літератури, 2009. – 440 с.
2. Голов С.Ф. Управлінський облік. Підручник. – 3-тє вид. - К.: Лібра, 2006. – 704 с.
3. Економічний аналіз: Навч. посібник / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбаток та ін.; За ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. — Вид. 2-ге, перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2003. — 556 с.
4. Кравченко Ю.Я. Ринок цінних паперів: Навчальний посібник. К.: Дакор, КНТ, 2008. – 664с.
5. Шукін Б.М. Аналіз інвестиційних проектів: Конспект лекцій. – К.: МАУП, 2002. – 128 с.: іл.. – Бібліогр.: С. 125.
6. .Проект закону про лобіювання в Україні. №3188 від 13.04 1999 р.

С. Рудейчук, И. Первозова

Оценка эффективности инвестиционных проектов: учётное обеспечение

В статье рассматриваются возможности управленческого учета в сфере оценки управленческих решений относительно эффективности инвестиционных проектов, с учетом реальных характеристик экономической среды. Выявлены возможности применения аналитически-расчетных методов и приемов управленческого учета, основанные на научно-практическом подходе, в целях принятия рациональных управленческих решений в контексте эффективности инвестирования.

S. Rudeychuk, I. Perevozova

Evaluation of high efficiency of investment projects: accounting software

The article examines the opportunities in the field of management accounting evaluation of management decisions on the effectiveness of investment projects, taking into account the real characteristics of economic environment. The opportunities of application of analytical and calculation methods and techniques of management accounting, based on scientific and practical approach to making rational management decisions in the context of investment performance.

Одержано 14.09.10

УДК 338.242

А.О.Олексієнко, ст. викл.

ПВНЗ «Кіровоградський інститут регіонального управління та економіки»

Політика державної підтримки сільського господарства в умовах СОТ

Охарактеризовано сучасний стан державної підтримки сільського господарства в Україні відповідно до класифікації СОТ. Проаналізовано досвід державної підтримки аграрного сектору країн-членів СОТ. Визначено останні зміни аграрної політики, зумовлені виконанням зобов'язань в Організації. Окреслено пріоритетні напрямки підтримки для українського сільського господарства з урахуванням світового досвіду. **політика державної підтримки сільського господарства, Світова організація торгівлі, «зелена скринька», «блакитна скринька», «жовта скринька», Сукупний вимір підтримки**

Важливу роль в економіці України традиційно відіграє аграрний сектор, ґрунтово-кліматичні умови, природно-ресурсний потенціал та трудові ресурси якої дозволяють створити ефективне конкурентоспроможне на міжнародному рівні сільське господарство. Забезпечення зростання виробництва сільськогосподарської продукції та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств неможливо без державного регулювання та економічної підтримки сільського господарства.

Різні аспекти формування та функціонування механізму державної підтримки аграрного сектору досліджувались провідними вченими економістами –аграрниками, серед яких М.Я. Дем'яненко, П.Т. Саблук, П.А. Лайко, О.М. Бородіна, І.В. Кобута, В.М. Онєгіна, А.Д. Діброва, О.Є Гудзь, О.В. Олійник, Т.О. Оташко та інші.

Після вступу до СОТ Україна приєдналась до групи країн RAM/VRAM (країн, що нещодавно приєдналися до Організації). Завдяки цьому питання впливу домовленостей СОТ на політику державної підтримки сільського господарства окремих країн – членів потребує детального вивчення.

Метою статті є визначення загального обсягу фінансування та динаміки структури державної підтримки сільського господарства України відповідно до класифікації СОТ та проведення загального аналізу досвіду державної підтримки сільського господарства основних конкурентів України на світових ринках сільськогосподарської продукції (Австралії, ЄС, Канади, США) для визначення стратегічних напрямків реформування механізму здійснення державної підтримки в Україні.

Усі питання стосовно сільського господарства регулюються Угодою про сільське господарство, що була укладена під час Уругвайського раунду та набула чинності з 01.01.1995 року. Тобто всі країни при вступі до СОТ мають прийняти на себе зобов'язання щодо скорочення внутрішньої підтримки сільського господарства в тій частині, яка справляє спотворювальний ефект на торгівлю. Варто зазначити, що за Угодою не вся підтримка сільського господарства за рахунок бюджету підлягає скороченню. Усі заходи такої підтримки прийнято класифікувати за двома основними категоріями:

- внутрішня підтримка, яка звільнена від зобов'язань щодо скорочення обсягів бюджетної підтримки;
- внутрішня підтримка, яка є предметом зобов'язань щодо скорочення обсягів бюджетної підтримки.

Внутрішня підтримка, яка звільнена від зобов'язань щодо скорочення обсягів

фінансування з бюджету, у спеціальній літературі має назву «зеленої скриньки» (green box policies). Заходи «зеленої скриньки» представляють собою підтримку, яка не впливає на виробництво і торгівлю сільськогосподарською продукцією. До такої підтримки належать: бюджетні видатки на загальні науково-дослідні роботи, на розвиток інфраструктури села не виробничого призначення, на боротьбу зі шкідниками і хворобами, на розвиток аграрного ринку, на підготовку та перепідготовку кадрів для села, на створення державного резерву для продовольчої безпеки, на надання продовольчої допомоги бідним верствам населення та інші. Не підлягають скороченню також заходи з програм обмеження перевиробництва сільськогосподарської продукції, що мають назву «блакитної скриньки» (blue box policies).

Внутрішню підтримку, яка є предметом зобов'язань щодо скорочення обсягів бюджетної підтримки, прийнято називати Сукупним виміром підтримки, або СВП (Aggregate Measurement of Support, AMS). СВП називають заходами «жовтої скриньки» (amber box policies). Сукупний вимір підтримки включає в себе як підтримку у грошовому виразі, що надається на певний сільськогосподарський товар на користь виробників (продуктова підтримка), так і на підтримку, не пов'язану з конкретним товаром, яка надається на користь виробників сільськогосподарської продукції взагалі (не продуктова підтримка). СВП для кожного окремого товару включає такі складові (всі три або окремі з них): підтримка ринкової ціни; прямі виплати виробникам (тільки ті, які не є винятком); інші субсидії, які не є винятком. При цьому до СВП включаються як бюджетні витрати, так і ті доходи, від одержання яких держава відмовилась.

Заходи «жовтої скриньки» визнаються такими, що викривлювально впливають на торгівлю, оскільки ці заходи передбачають перерозподіл коштів, або пов'язані з виробництвом особливих товарів. До зазначених заходів, зокрема, належать: цінова підтримка, окремі кредитні програми, виплати з розрахунку площі сільгоспугідь, виплати з розрахунку кількості поголів'я сільськогосподарських тварин, субсидії щодо засобів виробництва (насіння, добрив тощо).

Членство України в СОТ передбачає розподіл державної підтримки сільського господарства за видами «скриньок». Наведемо аналіз показників державної підтримки аграрного сектору в Україні за період 2000-2008 роки включно (табл. 1) [1; 2; 3 с.4; 4 с.29].

Таблиця 1 - Динаміка структури державної підтримки сільського господарства України відповідно до класифікації СОТ

Рік	Загальна сума підтримки, млн. грн	Можливе віднесення до категорій					
		«жовта скринька»		«зелена скринька»		на інвестиції	
		млн. грн.	%	млн. грн.	%	млн. грн.	%
2000	2479	2028	81,9	360	14,5	91	3,6
2001	3301	2200	66,6	1068	32,4	33	1,0
2002	4817	3648	75,7	1081	22,5	88	1,8
2003	6374	4143	65,0	2121	33,3	110	1,7
2004	6749	5229	77,5	1397	20,7	123	1,8
2005	9984	7677	76,9	2173	21,8	134	1,3
2006	12409	9585	77,3	2620	21,1	204	1,6
2007	13598	10658	78,4	2620	19,3	320	2,3
2008	5749	4718	82,1	1031	17,9	-	-

Як бачимо, в Україні від 75 до 80% сукупної підтримки приходить на програми «жовтої скриньки», на «зелену» - відповідно 20-25%. У країнах світу з розвиненим сільськогосподарським виробництвом це співвідношення абсолютно зворотнє. Так в Австралії на програми, що звільнені від зобов'язань щодо скорочення, тобто «зелені» та

розвитку, направляється 91% коштів держави, у США – 78%, країнах ЄС – 59%, Бразилії та Канади – по 53% [5 с.36].

Надамо експрес-огляд досвіду державної підтримки в країнах-членах СОТ та останніх змін, пов'язаних з виконанням зобов'язань цих країн у СОТ.

Вплив членства країн-членів у СОТ на реформування сільського господарства є суттєвим. Як нами зазначалось вище, широкого розвитку набувають програми «зеленої скриньки».

Разом з тим в Австралії за показником поточного СВП підтримка останніми роками знизилась. Продуктово-специфічні СВП, пов'язані з виробництвом, використовуються для молока, пшениці та цукру. У витратах на заходи «зеленої скриньки» превалюють загальні послуги (зокрема дослідження і маркетинг – 60,1%), екологічні програми (18%) та виплати на подолання природних лих (14%). Цей вид витрат («зелена скринька») становив 1,8 млрд австр. дол. (AUD), що майже в 9 разів більше, ніж поточний загальний СВП. Для Австралії характерне широке використання можливостей «зеленої скриньки» для підтримки галузі тваринництва та рослинництва [6].

В Австралії подальші зусилля з реформування аграрної політики під впливом домовленостей СОТ були спрямовані на підвищення конкурентоспроможності харчової промисловості. Згідно з п'ятирічною Національною стратегією харчової промисловості, яка була розпочата у липні 2002 року, додаткові 12 млн. AUD були виділені в 2005 році на грантів на інновації у цій галузі, щоб допомогти харчовій промисловості підвищити власну конкурентоспроможність через удосконалення інновацій, бізнесового середовища, сталого розвитку та розвитку міжнародних ринків.

У Канаді діє багато програм, орієнтованих на різні сфери (управління бізнесовими ризиками, продовольча безпека, охорона навколишнього середовища, наука і інноваційна діяльність, оновлення сектору, проте найбільшою за обсягом фінансування є Канадська програма стабілізації сільськогосподарського доходу, яка ґрунтується на загальному доходів ферм порівняно із довідковим доходом, який базується на нещодавній історії виробників. Така продукція, як молоко, птиця, яйця тощо одержують підтримку через системи управління пропозицією, яка поєднує цінову підтримку за рахунок високого захисту поза тарифних квот для цих товарів і виробничих квот, призначених для вирівнювання внутрішнього балансу попиту та пропозиції.

За нотифікацією Канади до СОТ (2003 р.) поточний СВП становив 1,585 млрд канад. дол. Це набагато нижче СВП Канади у СОТ, який дорівнює 4,3 млрд канад. дол., але більше суми, повідомленої за 1999 та 2000 роки (939 млн канад. дол. і 848 млн канад. дол. відповідно). На думку уряду Канади, збільшення СВП було викликано зростанням витрат у рамках провінційних програм та страхування врожаю як наслідок посухи в Західній Канаді. Внутрішня підтримка у розмірі 3,4 млрд. канад. дол., надана у 2003 році, була класифікована як заходи «зеленої скриньки» [7].

За нотифікацією США до Секретаріату СОТ щодо внутрішньої підтримки (2002-2005 роки) поточний СВП був 12,9 млрд дол. США (USD) у 2005 році. Зв'язаний СВП для 2000 року становить 19,1 млрд дол. США у рік. Близько 71,8 млрд дол. США внутрішньої підтримки, що надавалася в кожному з цих двох років, були віднесені до заходів «зеленої скриньки».

У США екологічні програми – дуже важливий аспект, який розширює цілі сільськогосподарської політики, приділяючи особливу увагу заходам щодо переведення значно еродованих земель у стан консервації, у тому числі довгострокове виведення з обробітку, щоб повернути до сільськогосподарського використання водно-болотні угіддя, а також заохотити тваринників і рослинників впроваджувати методи, які пом'якшують екологічні проблеми.

Сталися також суттєві трансформаційні зміни у напрямі розробки та впровадження «зелених програм», хоча Сільськогосподарський закон 2008 року передбачає збільшення фінансування заходів «жовтої скриньки». Так, прямі платежі (direkt payments) були

запроваджені, щоб зменшити програми «жовтої скриньки». У 2005 році США нотифікували ці прямі платежі як програму «зеленої скриньки» в категорії «підтримка доходів, не пов'язана з виробництвом». Водночас, при розгляді у СОТ країнами-членами було встановлено, що ці прямі платежі США не відповідають критеріям «зеленої скриньки».

У зв'язку з останніми повідомленнями США про внутрішню підтримку поставлено ряд питань у Комітеті по сільському господарству СОТ, а саме: чому збільшились витрати на державні програми підтримки сільського господарства та програми надзвичайних обставин із кормами; про високий рівень конкретної (специфічної) підтримки для бавовни, рису і соєвих бобів і зростання підтримки, не пов'язаної з конкретними видами продукції, а також сфера державних гарантій по програмі страхування врожаю. Деякі країни-члени СОТ також поставили під сумнів віднесення виплат із допомоги при ринкових втратах урожаю до категорії не продуктової підтримки [8]. Тим більше, що сільськогосподарський закон США забезпечує законодавчі рамки для аграрної політики на 5-7 років, акцентує увагу на посиленні програм «жовтої скриньки».

Цікавим у зазначеному законі є оновлення та розширення так званого положення «вимикач» (circuit breaker), введеного сільськогосподарським законом 2002 року, який надає Міністру сільського господарства США право скоригувати протягом дії закону певні програми підтримки, щоб гарантувати, що витрати на них не перевищать обмежень, які накладаються поточними чи майбутніми зобов'язаннями країни у СОТ.

Реформа Спільної аграрної політики (САП) Європейського Союзу відбувається під впливом багатосторонніх перемовин країн-членів СОТ з лібералізації торгівлі аргументом продукцією та скорочення внутрішньої підтримки. Водночас, у нових країнах-членах ЄС зміни у політиці внутрішньої підтримки останніх років були пов'язані з вступом цих країн до ЄС у травні 2004 року, прийняттям САП і запровадженням таких механізмів САП, як регулювання ринків, управління платежами і заходи регуляторного характеру.

Основний елемент останньої хвилі реформи САП – введення з 01.01.05 року схеми єдиних виплат фермерам (SFPS – single farm payments scheme) або підтримки доходів фермерів, не пов'язаної з виробництвом («decoupled» incom support). Це означає переведення програм «блакитної скриньки» до «зеленої», фінансування якої поза обмежень за міжнародними домовленостями в рамках СОТ. Цей крок дає змогу ЄС підготуватися до майбутнього подальшого скорочення СВП (програм «жовтої» та «блакитної» скриньок) за можливими домовленостями Доського раунду переговорів СОТ.

У ЄС схема прямих платежів SFPS більше не пов'язана з тим, що фермер вирощує. Платежі розраховуються на основі погектарних прямих платежів, які фермери одержували в 2000-2002 роках. Розпочата в ЄС реформа САП скасувала прямий зв'язок між обсягом допомоги, яку одержують фермери та обсягом виробленої продукції. Отже, виплати фермерам більше не пов'язуються безпосередньо із виробництвом конкретного продукту. Вигоди від впровадження реформ були б максимізовані, якби всі країни-члени ЄС підтримали цю реформу. Але згідно з домовленостями окремі країни-члени ЄС відкладали введення SFPS до 2007 року, а нині вони поєднують надання прямих платежів, пов'язаних із виробництвом, і нових, непов'язаних з ним. Однак деякі країни ЄС все ж прийняли рішення продовжувати практику виплат, пов'язаних із виробництвом (coupled payments).

У країнах-членах ЄС запровадження схеми єдиних платежів потребувало розв'язання величезної задачі адміністративного характеру, створення систем, які використовуються для адміністрування й мониторінгу згаданих програм. Автономні громади (регіональний рівень) застосовують для управління одноразові платежі, однак координація здійснюється центральними урядами країн-членів ЄС. Міністерствами сільського господарства країн-членів ЄС створюються національні бази єдиних платежів з метою обчислення довідкової (базової) суми та розмірів прямих платежів [9].

Останніми роками у країнах-членах ЄС спостерігається збільшення фінансування програм сільського розвитку, що є також результатом реформ підтримки сільського

господарства в рамках СОТ. Регулювання ЄС щодо сільського розвитку включає наступні заходи: з охорони навколишнього середовища; схеми раннього виходу на пенсію; утримання лісонасаджень; платежі з допомоги фермерам у найменш сприятливих регіонах. Ці та інші заходи, такі як, наприклад, допомога щодо сприяння залучення інвестицій, навчання, просування продукції та диверсифікація сільського господарства, співфінансуються державами-членами ЄС із фінансуванням 50% з бюджету Європейського Союзу.

Останній перегляд Спільної аграрної політики ЄС (21.10.08 р.) пропонує збільшити обсяг відрахувань на розвиток сільської місцевості. Кошти, що буде одержано в такий спосіб, використовуватимуться у державах-членах ЄС для посилення програм у сферах боротьби зі змінами клімату, розвитку відновлювальних джерел енергії, управління водними ресурсами та захисту біорізноманіття.

Поширення практики органічного фермерства зумовило збільшення територій ріллі, переданих під органічне сільське господарство. Наприклад, в Австрії нині близько 11% ріллі обробляється за органічними стандартами і майже 13% фермерських господарств офіційно визнані «органічними». Ряд стратегій, спрямованих на стимулювання виробництва та місцевого споживання біоенергії, стали застосовуватись у країнах ЄС у період 2005-2007 років. Основними завданнями фермерських дорадчих служб є підтримка фермерів щодо введення у дію вимог системи перехресної відповідності й, крім того, підвищення розуміння фермерами внутрішньогосподарських процесів, пов'язаних із навколишнім середовищем, безпекою продуктів харчування і загальним станом худоби.

Аналіз досвіду країн-членів СОТ щодо реформування політики підтримки сільського господарства показав, що всі країни суттєво трансформують напрями підтримки галузі під впливом багатосторонніх домовленостей Уругвайського раунду СОТ. Окремі зміни в аграрній політиці країн-членів СОТ є підготовкою вітчизняного сільського господарства до майбутніх домовленостей у рамках Доського раунду, які, головним чином, будуть спрямовані на суттєве скорочення СВП ЄС та США, включення програм «блакитної скриньки» до СВП, перегляду критеріїв програм «зеленої скриньки».

Одночасно згідно з останньою версією проекту домовленостей раунду «Доха-Розвиток» передбачається від країн RAM із низьким доходом та перехідною економікою не вимагати зменшувати зобов'язання по СВП. Тому Україна не має зобов'язань перед СОТ по скороченню внутрішньої підтримки, що надається через «жовті» програми. Існує лише зобов'язання не перевищувати річний рівень підтримки, який акумулюється у показнику СВП. Як відомо, при вступі до СОТ Україна прийняла на себе зобов'язання щодо сукупного виміру підтримки у розмірі 3,043 млрд грн. (еквівалент 602 млн. дол. США). Проте сумарна величина державної підтримки, розрахована з урахуванням державної підтримки, розрахована з урахуванням вимог підписаної угоди, є значно вищою. За різними оцінками Україна може залучати в аграрний сектор від 10 до 16 млрд грн. державних коштів. Проте це потребує кардинального перегляду підходів до розподілу державних коштів в аграрній сфері [4].

На нашу думку стратегічним напрямком має стати перегляд механізму здійснення державної підтримки за рахунок розширення програм «зеленого кошика», що не підлягають скороченню: удосконалення інфраструктури, стимулювання інвестицій, поліпшення якості продукції та підвищення родючості земель, створення державного резерву продовольства, маркетингові і дорадчі послуги тощо.

Список літератури

1. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://budget.rada.gov.ua/index.php/article/articleview/934/1/17> з урахуванням спецфонду
2. Сільське господарство України за 2008 рік/ Державний комітет статистики України – К.: Держкомстат України, 2009. – С.370

3. Дем'яненко М.Я. Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва / М.Я. Дем'яненко, Ф.В. Іванина // Економіка АПК. – 2009. - №9. – С. 3-9
4. Калашнікова Т.В. Забезпечення продовольчої безпеки країни / Т.В. Калашнікова // Економіка АПК. - 2010. - №9. – С. 26-30
5. Кобута І.В. Аграрна політика підтримки сільського господарства – нові виклики у зв'язку із вступом України до СОТ / І.В. Кобута // Облік і фінанси АПК. – 2008. - №3. – С. 36
6. Огляд торговельної політики Австралії 29.01.07 р. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wto.org>
7. Огляд торговельної політики Канади 14.02.07 р. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wto.org>
8. Огляд торговельної політики США 03.03.07 р. [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wto.org>
9. Кобута І.В. Трансформація підтримки сільського господарства країн світу відповідно до домовленості СОТ/ І.В. Кобута. – К.: ІАЕ, 2009. – С.148
10. Кобута І.В. Політика державної підтримки сільського господарства країн – членів СОТ / І.В. Кобута // Економіка АПК. - 2009. - №9. – С. 132-136

А. Алексеенко

Политика государственной поддержки сельского хозяйства в условиях ВТО

Охарактеризовано современное состояние государственной поддержки сельского хозяйства в Украине в соответствии с классификацией ВТО. Проанализирован опыт государственной поддержки аграрного сектора стран-членов ВТО. Определены последние изменения аграрной политики, обусловленные выполнением обязательств в Организации. Очерчены приоритетные направления поддержки для украинского сельского хозяйства с учетом мирового опыта.

А. Oleksienko

Publik polici support for agriculture in WTO

The modern state of state support of agriculture is described in Ukraine according to the classification in the state support WTO. Experience of state support of agrarian sector of countries-members of WTO is analyses. The last updates of agrarian policy, conditioned by fulfilling commitment in Organization, are certain. Defining the direction line resource support for Ukraine agriculture with the international experience.

Одержано 08.10.10

УДК 658.5.01: 004

О.М. Рева, проф., д-р техн. наук

Кіровоградський національний технічний університет

О.О. Смірнов, канд. екон. наук

Кіровоградський інститут регіонального управління та економіки

Підвищення конкурентоспроможності підприємства на основі запровадження інформаційних систем та технологій

В статті розглянуті питання організації інформаційної системи підприємства, висвітлені методи створення ефективної інформаційної системи менеджменту на базі сучасних інформаційних технологій. Запропоновані принципи забезпечують теоретичними положеннями і методичними підходами процеси створення, функціонування і розвитку інформаційних систем на всіх стадіях їх життєвого циклу.

інформація, інформаційна система, система управління базами даних, програмне забезпечення, управління підприємством, конкурентоздатність

Вступ. Керівництво сучасним підприємством в умовах ринкової економіки – складний процес, що включає вибір і реалізацію цілого набору управлінських дій з метою вирішення стратегічної задачі забезпечення його стійкого фінансового та соціально-економічного розвитку. Інформаційне забезпечення процесу управління підприємством – складний механізм узгодження інформаційних ресурсів, за допомогою яких керівництво отримує необхідні дані, що використовуються для прийняття відповідних рішень щодо подальшої діяльності підприємства. Успішне функціонування підприємств залежить, перш за все, не тільки від вдосконалення внутрішньогосподарської діяльності взагалі, а і від того, наскільки інформаційне забезпечення задовольняє вимоги системи управління.

Інформаційні технології розширюють можливості ефективного управління, оскільки надають менеджерам, фінансистам, керівникам підприємства всіх рангів новітні методи обробки і аналізу економічної інформації, необхідної для прийняття оптимальних рішень, що призводить до підвищення конкурентоспроможності як підприємства в цілому, так його персоналу та продукції.

Затрати на впровадження інформаційних технологій не тільки окупаються, але й дають прибуток. Крупні західні корпорації витрачають на інформаційні системи від 1,5 до 4% свого річного обороту, що в перерахунку на одного працюючого складає від 3 до 12 тисяч доларів США. Прибуток від інвестицій в інформаційні технології доходить до 80%.

Підвищення ефективності управління процесами формування і реалізації програм розвитку промислових підприємств є важливою державною проблемою. Для запобігання не виправданих витрат і забезпечення розвитку виробництва необхідно створити комплекс наукових методів оцінки та забезпечення якості проектів розвитку виробництва, реалізувати ці методи за допомогою комп'ютерних інформаційних технологій. Нові підходи мають забезпечити виконання вимог якості щодо продукції та процесів, які сформульовані у міжнародних стандартах якості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням питань інформаційного забезпечення системи контролінгу підприємства займалося багато видатних українських та зарубіжних вчених, а саме: Амоша О., Андропова А., Гончарова Н., Долішній М., Івлєв В., Мельник Л., Попова Т., Ткаченко А., Чумаченко М., Дж.Пітерсон, А.Томпсон та ін. Однак залишається багато невирішених теоретичних і практичних питань впровадження та

використання нових інформаційних технологій управління промисловими підприємствами.

Мета. Мета даної статті полягає в висвітленні проблемних питань впровадження інформаційних технологій на промислових підприємствах України з метою підвищення ефективності управління розвитком підприємств в нових економічних умовах шляхом застосування моделей і алгоритмів підтримки прийняття управлінських рішень з урахуванням фінансово-економічних умов.

Виклад основного матеріалу. Інформаційні технології тісно пов'язані з інформаційними системами, які є основною середою функціонування інформаційної технології. Інформаційна технологія – це процес, що складається з чітко регламентованих правил виконання операцій, дій, етапів різного ступеню складності над комп'ютерними даними. Інформаційна система управління промислового підприємства представляє собою комплекс взаємопов'язаних компонентів, які характеризують різні боки інформаційної діяльності суб'єкта господарювання в процесі реалізації функцій управління в рамках його організаційно-управлінської структури.

Інформаційні системи промислового виробництва покликані підвищити оперативність і якість обробки інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень як в окремих структурних підрозділах, так і в масштабах усього підприємства в цілому. Комп'ютерна підтримка різних функцій має такий розподіл: операційне керування - 30 %; довгострокове планування - 40 %; розподіл ресурсів - 15 %; розрахунки річного бюджету - 12 %.

Інформація – це найважливіший стратегічний ресурс підприємства. Відсутність необхідної інформації породжує невизначеність. Бізнес на певному етапі свого розвитку стає недостатньо керованим. Тому для успішного розвитку потрібна комплексна система управління, яка об'єднуватиме всі аспекти менеджменту.

На підприємстві зазвичай інформаційна служба не виділяється у окремий підрозділ. Вона являє собою інтегровану частину процесу ведення господарської діяльності та управління нею і є такою ж необхідною, як основне виробництво, служби маркетингу чи фінансового обліку. Для поєднання окремих підрозділів підприємства в єдине ціле і забезпечення ефективної господарської діяльності на підприємстві створюється цілісна інформаційна система. Саме за її допомогою відбувається обмін інформацією на підприємстві: інформація про роботу кожного підрозділу та про зовнішні зміни фіксується, аналізується, узагальнюється і використовується в процесі прийняття рішень, які, в свою чергу, доводяться до осіб, на яких покладено їх виконання. Функції контролю за діяльністю та усунення несправностей в інформаційних системах на середніх підприємствах покладаються на системного адміністратора, а на малих підприємствах такі функції може виконувати фахівець ззовні або один із працівників за сумісництвом.

Основним підходом до використання інформації, якою володіє підприємство, є створення та застосування інформаційних систем у менеджменті. Інформаційна система – це сукупність інформації, апаратно-програмних і технологічних засобів, засобів телекомунікації, баз даних, методів та процедур обробки даних, персоналу управління, які реалізують функції збирання, передавання, обробки і накопичування інформації для підготовки і прийняття ефективних управлінських рішень.

В інформаційній системі розв'язується комплекс задач, реалізація яких на базі використання сучасних методів управління, застосування економіко-математичних методів і моделей, комплексу технічних засобів та інформаційних технологій забезпечує автоматизацію виконання функцій і процедур управління.

Вибір програмного забезпечення для підтримки інформаційної системи управління забезпечує успіх її функціонування. Програмне забезпечення, що використовується при вирішенні задач управління підприємством, можна умовно поділити на наступні класи:

- пакети загального призначення (табличні процесори або електронні таблиці);
- пакети для багатоаспектного фінансово - економічного аналізу;

- пакети програм статистичного та математичного аналізу;
- інформаційно-пошукові системи;
- системи штучного інтелекту.

Головними критеріями в оцінці інформаційних систем є достовірність, своєчасність, повнота та корисність інформації для прийняття рішень. Крім того, для визначення ефективності внутрішньої системи управління в багатьох організаціях для обліку і звітності почав використовуватися новий показник, який показує відношення отриманого прибутку до затрат на технічні засоби і забезпечення функціонування внутрішньої системи інформації.

Інформаційна система підприємства повинна володіти наступними властивостями:

- збереження інвестицій (вона має мінімізувати витрати на введення даної інформаційної системи);
- надійність (передбачається гарантування збереження і доступності даних при будь-яких технічних несправностях і забезпечення ефективного захисту даних від несанкціонованого доступу);
- масштабованість, можливість розширення;
- ступінь автоматизації різних видів діяльності (повнота автоматизації всіх видів діяльності, а не лише бухгалтерії);
- інтуїтивність інтерфейса (тобто можливість користувача розібратися в інтерфейсі без опису);
- можливість інтеграції з електронним документообігом (реалізація функції документообігу в системі або можливість інтеграції із зовнішньою системою документообігу);
- адаптованість до бізнесу клієнта (ступінь узгодженості властивостей системи з потребами клієнта);
- доступна ціна.

Для створення, ефективного функціонування і розвитку інформаційних систем необхідні єдині теоретичні положення і методичні підходи, які забезпечують взаємодію різноманітних економічних об'єктів та їх нормальну діяльність. Академіком В. М. Глушковим були сформульовані науково-методичні положення та рекомендації з проектування автоматизованих систем управління, які тепер склались як принципи побудови інформаційних систем. Запропонована система принципів складається з трьох груп: побудови, функціонування і розвитку. З метою вдосконалення системи пропонується схема, в якій згруповані принципи і їх характеристики, що відображають ієрархічність і безперервність роботи інформаційних систем на підприємствах (таблиця 1).

На підприємствах існують три основні шляхи впровадження інформаційних систем:

- розробка системи власними силами;
- придбання універсальної системи чи пакету прикладних програм;
- аутсорсинг – делегування функцій та повноважень щодо ведення інформаційних технологій зовнішнім організаціям.

Таблиця 1- Принципи інформаційних систем

Принципи побудови	Принципи функціонування	Принципи розвитку
Системність	Узгодженість підсистем	Еволюційність
Інтегрованість	Надійність	Адаптивність
Принцип першого керівника	Ефективність	Нові задачі
Сумісність	Доступність	Етапність
Стандартизація та уніфікація	Робасність	Удосконалення структури управління

Автоматизація інформаційних потоків і документообігу	Єдність	Пріоритетність
Автоматизація проектування	Законність	Збалансованість
Ієрархічність	Безперервність	Історизм
Декомпозиція	Інтерактивність	Типізація

Оснoву інформаційних систем менеджменту становлять тематично орієнтовані розподілені бази даних, кожна з яких тісно пов'язана з відповідною функціональною підсистемою. Фізична організація зберігання інформації базується на концепції розподілених баз даних. Об'єднання таких баз даних створює первинне інформаційне середовище, яке забезпечує узгодженою інформацією систему управління на всіх рівнях. В свою чергу, тематичний розподіл баз даних дозволяє закріпити ведення заданих баз даних за певними функціональними відділами та підвищити відповідальність за внесення, збереження та обробку оригінальної інформації. В той же час, завдання правил користування через зовнішнього для кожної підсистеми адміністратора забезпечує використання бази даних в інтересах всього підприємства. Доступ до інформаційних баз даних відбувається через комп'ютерну мережу і регламентується правилами та нормативами даної організації.

Ефективність інформаційних технологій безпосередньо пов'язана з організацією внутрішньої інформаційної бази. Підходи до організації машинної бази даних залежать від виду та розміру підприємства. Файлова організація даних характерна для автоматизованого розв'язання окремих задач на робочому місці спеціаліста, а також є початковим етапом при організації комп'ютерних систем. Сучасні інформаційні технології обробки економічної інформації, організація автоматизованого робочого місця та обчислювальних мереж орієнтовані на організацію баз і банків даних різного призначення, які працюють під управлінням СУБД (системи управління базами даних). На відміну від локально організованих файлів, база даних - спеціально організоване зберігання інформаційних ресурсів у вигляді інтегрованої сукупності файлів, призначене для багатоцільового використання та модифікації різними користувачами.

Використання одних лише баз даних не здатне забезпечити формування цілісної інформаційної системи, особливо коли підприємство має територіально відокремлені підрозділи. У таких випадках доцільно використовувати програмні продукти, які поєднують у собі функції зберігання, обробки, передачі даних та інші функції.

Використання інформаційних технологій для управління підприємством робить будь-яку компанію більш конкурентоспроможною за рахунок підвищення її керованості й адаптованості до змін ринкової кон'юнктури. Автоматизація – не самоціль, а цілеспрямована діяльність по раціоналізації й оптимізації організаційно-штатної структури підприємства і його бізнес-процесів.

Для ефективного функціонування підприємства необхідно створити інформаційну систему, яка б була здатна протягом тривалого часу задовольняти потреби підприємства. Лише великі підприємства можуть дозволити собі включати до штату фахівців, які взмозі розробити та обслуговувати інформаційну систему, яка найповніше відповідатиме потребам підприємства. Тому для середніх та малих підприємств доцільніше створювати інформаційну систему на базі вже існуючих програм, різноманітність яких здатна задовольнити потреби таких підприємств, а саме: "1С", "БЕСТ", "Галактика", "Парус", "Виртуоз", "Облік".

Сучасний рівень створюваної на підприємствах техніки вимагає розробки нових ефективних методів аналізу якості складних технічних проектів і програм, що характеризуються:

- складністю розроблюваних елементів та жорсткістю вимог щодо якості нових виробів;

- істотним обмеженням часу на прийняття рішень;
- багаторівневістю організаційних систем управління реалізацією програм;
- високим рівнем невизначеності при вирішенні задач як довгострокового, так і короткострокового планування;
- ростом обсягів потоків проектної інформації і складною структурою їхніх взаємозв'язків.

Проблема підвищення якості прогнозно-аналітичних досліджень багато в чому залежить від їх інформаційного забезпечення. Взаємозв'язок видів накопичення інформації і методів прогнозування представлено у вигляді структурної схеми на рис.1.

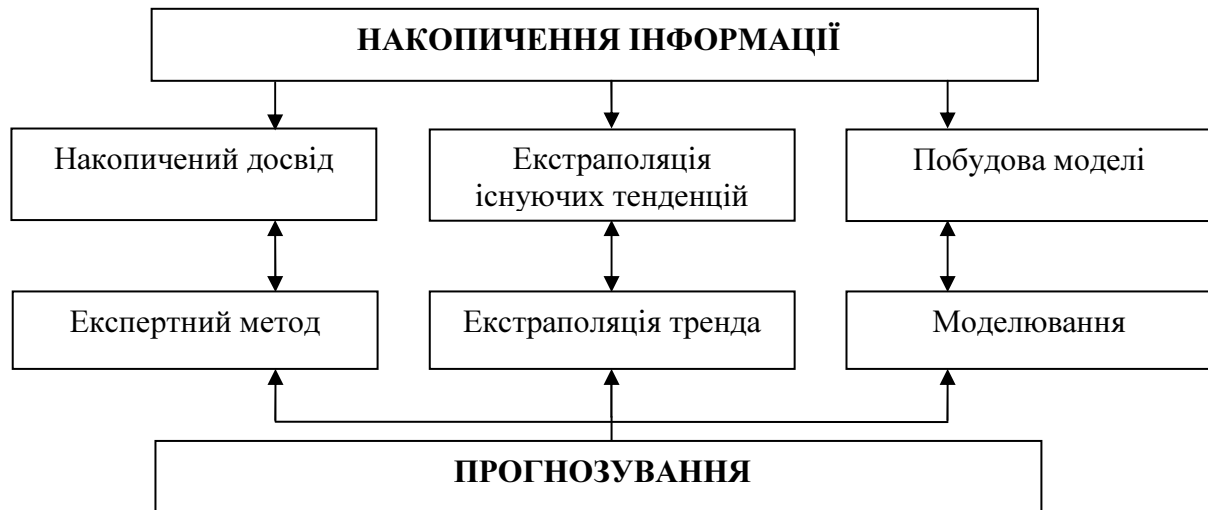

Рисунок 1 - Класифікація видів накопичення інформації

Досвід вирішення в автоматизованих системах управління задач тактичного управління розвитком підприємства показує, що існуючі моделі прийняття рішень на основі традиційних економічних розрахунків не дозволяють в повній мірі досліджувати варіанти рішень і знаходити найкращі за множиною кількісних та якісних критеріїв, а моделі, що базуються на підході системної оптимізації, не враховують фінансово-економічних умов залучення інвестицій.

В структурі АСУП конче необхідні підсистеми управління розвитком підприємства, які б дозволяли проводити синтез, аналіз та оцінку рішень на основі математичного апарату з урахуванням маркетингової орієнтації підприємства і регулярного фінансового менеджменту, а саме:

- підсистема оперативної обробки даних (вона орієнтована на бізнес-процеси підприємства і призначена для оперативного обліку і управління);
- підсистема аналітичної обробки даних (вона призначена для аналізу діяльності підприємства і прийняття тактичних та стратегічних управлінських рішень).

На рівні регіону система обліку і управління повинна представляти собою цілісну за даними, програмно-технічними засобами, технологією і ідеологією систему, що дозволить органам планування і управління приймати адекватні, науково обґрунтовані керуючі впливи на основі об'єктивного і оперативного оберненого зв'язку з керованим об'єктом.

Висновки. Вищевикладене доводить високий ступінь впливу сучасних технологій на соціально-економічні процеси як в світовій, так і вітчизняній економіці, а також відображує позитивний ефект такого впливу. Це дозволяє зробити висновок про необхідність подальшого розвитку і використання інформаційних технологій для розв'язання актуальних проблем економічної науки, аналізу стану її тенденцій розвитку економіки, наукового забезпечення реформ підприємств, які знаходяться в умовах кризи.

Інформаційні системи будуть стрімко еволюціонувати і в подальшому, даючи поштовх в розвитку науки і набираючи все більшу значимість як важливий інструмент науково-технічного і соціально-економічного розвитку суспільства.

Список літератури

1. Автоматизированные информационные технологии в экономике/ Под ред. Г.А. Титоренко.- М.: Компьютер ЮНИТИ, 1998,- 336 с.
2. Аль-Аудат М.С. Повышение экономической эффективности управления предприятием с использованием интегрированной системы управления //Праці Одеського політехнічного університету: Зб. наук. праць. – Вип. 1 (21).-Одеса, 2004.-С. 286-289.
3. Баринов В.А. Организационное проектирование.- М.:ИНФРА-М, 2009.
4. Кунегин С.В. Информационные системы в экономике: Учебник.-М.:1996.-382 с
5. Полковский Л.М., Зайдман С.А., Беркович М.Е. Автоматизация учета на базе персональных ЭВМ. – М.: Финансы и статистика.- 2001.- 192с.

А.Рева, А.Смирнов

Усовершенствование управления предприятием на основе внедрения информационных систем и технологий

В статье рассмотрены вопросы организации информационной системы предприятия, освещены методы создания эффективной информационной системы менеджмента на базе современных информационных технологий. Предложенные принципы обеспечивают теоретическими положениями и методическими подходами процессы создания, функционирования и развития информационных систем на всех стадиях их жизненного цикла

A. Reva, A.Smirnov

Improvement of enterprise management through the introduction of information systems and technology

This article contains information about how the enterprise, with emphasis on methods for creating efficient information management system based on modern information technologies. Proposed principles provide theoretical and methodological approaches processes of creation, functioning and development of information systems at all stages of their life cycle.

Одержано 04.11.10

УДК 331.108.2

М.В. Даневич, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Стратегія забезпечення конкурентоспроможності працівників на регіональному ринку праці

У статті запропоновано модель стратегії забезпечення конкурентоспроможності працівників, розглянуто етапи її формування та реалізації на регіональному ринку праці
конкурентоспроможність працівників, ринок праці, стратегія

Постановка проблеми. Формування ринкової економіки в Україні супроводжується створенням конкурентного середовища, що принципово змінює пріоритети в управлінні персоналом підприємств. Орієнтація на досягнення конкурентоспроможності підприємства неодмінно передбачає підвищення конкурентоспроможності персоналу.

Значимість цієї проблеми набуває особливої актуальності в умовах входження України у міжнародний конкурентний простір. Глобальні економічні процеси посилюють потребу у зміцненні конкурентних позицій суб'єктів господарювання. Переваги підприємств та організацій у конкурентній боротьбі все більше визначає персонал, здатний до постійного освітньо-професійного розвитку, самовдосконалення, готовий до прояву трудової та інноваційної активності.

Аналіз публікацій. Вивчення наукових джерел та публікацій на початку нового століття засвідчує зростання уваги українських науковців до проблеми конкурентоспроможності працівників. Цій тематиці присвячено наукові праці Близнюк В. В., Богині Д.П., Грішнєвої О.А., Дмитренко Г.А., Лібанової Е.М., Лісогор Л.С., Онікієнка В.В., Петрової І.Л., Семикіної М.В. та ін. Теоретичні уявлення про конкуренцію та конкурентоспроможність збагачують праці Друкера П., Портера М., Стрикленда А., Фатхутдінова Р.А., Генкіна Б.М. та інших вчених близького і дальнього зарубіжжя.

Наукові праці українських і зарубіжних дослідників підводять до думки, що питання підвищення конкурентоспроможності працівників потребують регулювання не лише на рівні підприємств, а й на рівні регіонів, країни загалом.

Проте найменш дослідженою залишається проблема забезпечення конкурентоспроможності працівників на регіональному ринку праці. Особливо складною є ситуація для працівників, які шукають роботу в депресивних регіонах, сільській місцевості, малих містах. Розв'язанню цих питань перешкоджає неадаптованість менеджерів, які працюють на мікро- та мезоекономічному рівнях, до роботи в умовах конкуренції. Гальмує вирішення проблеми нестача всебічної методичної інформації щодо оцінки та регулювання конкурентоспроможності працівників. Головним недоліком на цьому шляху є відсутність стратегії, адекватної завданням періоду ринкових перетворень.

Метою статті є висвітлення результатів дослідження автора, присвячених розробці моделі стратегії забезпечення конкурентоспроможності працівників, визначенню етапів її формування та реалізації на регіональному ринку праці.

Виклад основного матеріалу.

Розробка стратегії забезпечення конкурентоспроможності працівників на регіональному ринку праці ґрунтується на дослідженні теоретичних засад формування конкурентоспроможності у сфері праці [1-5], а також висновках, що випливають з оцінки

стану національного та регіональних ринків праці та вивчення проблем, що стосуються підвищення конкурентоспроможності працівників за умов системної кризи в Україні.

Зауважимо, що у розумінні сутності конкурентоспроможності працівників на регіональному ринку праці ми виходимо з підходів, запропонованих Семикіною М.В.: це, по-перше, є сукупність якісних та вартісних характеристик робочої сили, які користуються попитом на певному сегменті ринку праці у певний період часу; по-друге, здатність конкретних працівників в умовах ринкової кон'юнктури відповідати попиту роботодавця, критеріям та мінливим вимогам ринку праці стосовно освітньо-професійного рівня, кваліфікації, віку, ділових та особистих якостей у порівнянні з відповідними характеристиками інших працівників, які теж пропонують себе на ринку праці [1, с.55].

У побудові наукових уявлень про формування стратегії виходимо із засад стратегічного менеджменту та конкурентного управління [6-7]. Стратегію трактуємо як узагальнену модель дій, спрямованих на досягнення певної мети засобами розподілу, координації та ефективного використання наявних ресурсів.

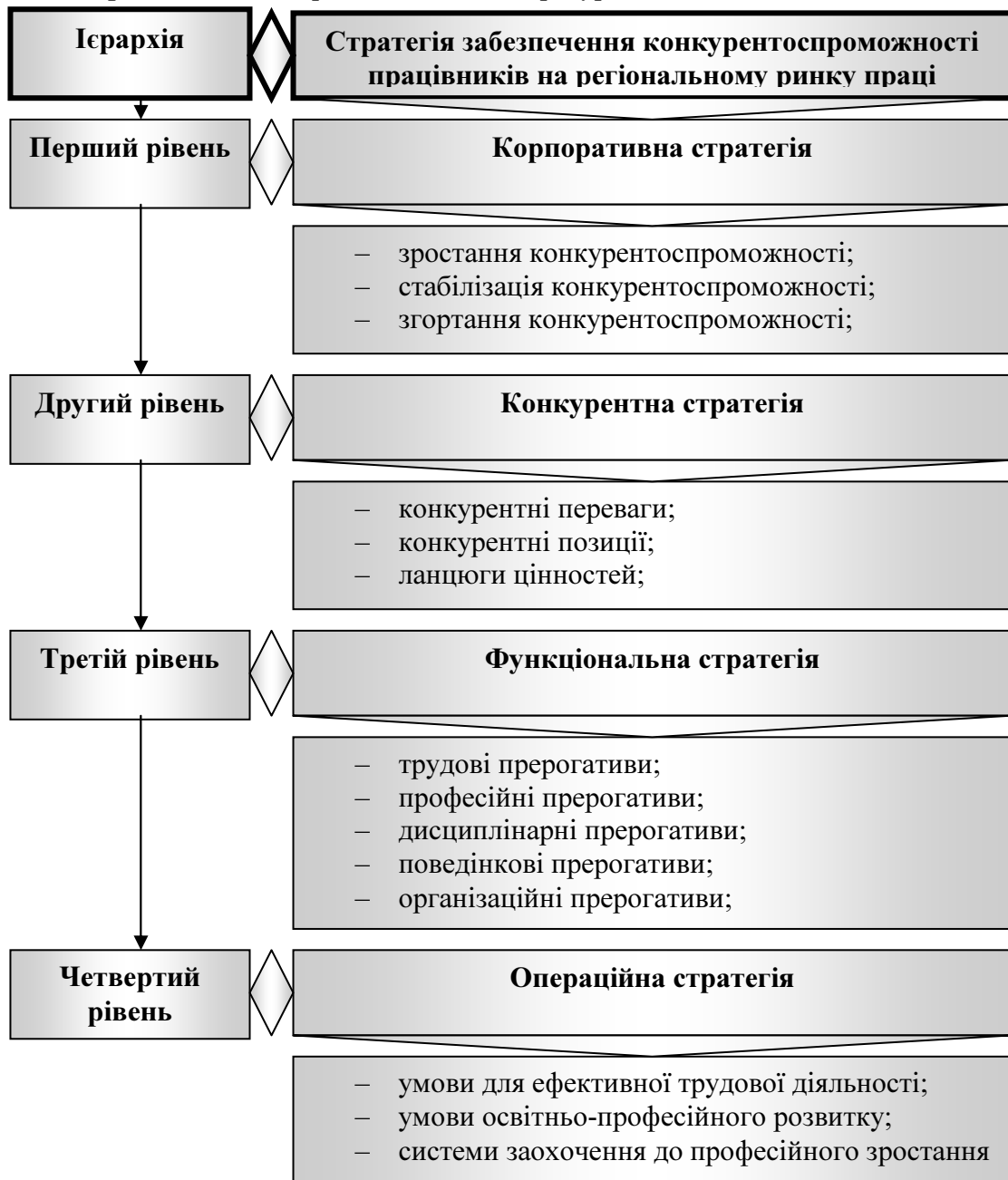

Рисунок 1 – Ієрархія стратегії забезпечення конкурентоспроможності працівників на регіональному ринку праці

Розробка стратегії займає центральне місце в теорії стратегічного менеджменту, вона передбачає формування комплексного плану, розрахованого на забезпечення конкурентних позицій організації, спроможних задовольнити потреби її клієнтів і досягти бажаних результатів діяльності.

У такому розумінні стратегію забезпечення конкурентоспроможності працівників на регіональному ринку праці розглядатимемо як довгостроковий план дій у сфері державного управління та регіонального регулювання, підпорядкований меті формування, підтримки та реалізації конкурентних переваг трудового потенціалу працівників відповідно до економічних, соціальних, духовних потреб суспільства. Стосовно «мультибізнесового об'єкту», яким є працівники для роботодавців на регіональному ринку праці, стратегію забезпечення конкурентоспроможності вважаємо за доцільне розглядати як ієрархічну, включаючи до неї підпорядковані складові: корпоративну (загальну, портфельну); конкурентну (ділову, бізнесову), функціональну, операційну (див. рис.1).

Корпоративна (загальна, портфельна) стратегія, займаючи в ієрархії найвищий рівень, визначає загальний напрямок забезпечення конкурентоспроможності працівників на регіональному ринку праці – зростання, стабілізацію або скорочення. Конкурентна (ділова, бізнесова) стратегія підпорядковується корпоративній, вказуючи шляхи досягнення вибраного напрямку в кожній стратегічній одиниці бізнесу і являє собою план формування пріоритетних довгострокових конкурентних переваг.

Функціональна стратегія стосується кожної одиниці бізнесу кожного напрямку діяльності: виробництва, маркетингу, фінансів, науково-дослідних робіт, управління персоналом тощо.

Операційна стратегія являє собою більш вузьку конкретизацію завдань, які стосуються окремих одиниць бізнесу та їх складових частин, визначаючи умови ефективної реалізації завдань, які стосуються конкурентоспроможності працівників.

Зрозуміло, кожен з названих вищих рівнів такої ієрархії утворює стратегічне середовище для нижчого рівня, сприяючи формуванню конкурентного середовища на ринку праці в цілому.

При формуванні стратегії забезпечення конкурентоспроможності працівників на регіональному ринку праці (СЗКП РРП), вважаючи її комплексний характер, розрізняємо кілька етапів (див. рис. 2).

На першому етапі формування стратегії має бути здійснено аналіз конкурентного середовища (SWOT-аналіз; S (strength) – сила, W (weakness) – слабкість, O (opportunities) – можливості, T (threats) – загрози), прогноз його майбутнього розвитку, виявлення можливостей і загроз, сильних і слабких сторін, які стосуються прогнозованих змін конкурентоспроможності.

Наступний етап має розкривати місію, мету і цілі конкурентоспроможності працівників на регіональному ринку праці.

Третій етап формування СЗКП РРП має стосуватися стратегічного аналізу, який передбачав би порівняння мети і цілей конкурентоспроможності працівників на регіональному ринку праці з результатами аналізу конкурентного середовища, виявлення і усунення неузгоджень між ними, вироблення альтернативних варіантів стратегії.

Четвертий етап формування СЗКП РРП повинен стосуватися моделювання варіативних сценаріїв розвитку подій (оптимістичного, песимістичного, найбільш вірогідного) і дослідження впливу кожного на сформовані альтернативні варіанти стратегії.

На п'ятому етапі здійснюється вибір найбільш прийнятної СЗКП РРП серед альтернативних її варіантів, на шостому – формується кінцевий варіант СЗКП РРП.

Шостим етапом процес формування СЗКП РРП завершується, ініціюючи процес реалізації стратегії забезпечення конкурентоспроможності працівників на регіональному ринку праці, який передбачає не лише організацію плану дій, але і оцінку, контроль, зворотній зв'язок. Останній має бути безперервним, оскільки конкурентне середовище, а

отже і умови реалізації плану дій постійно змінюються, що змушує коригувати стратегічний план.

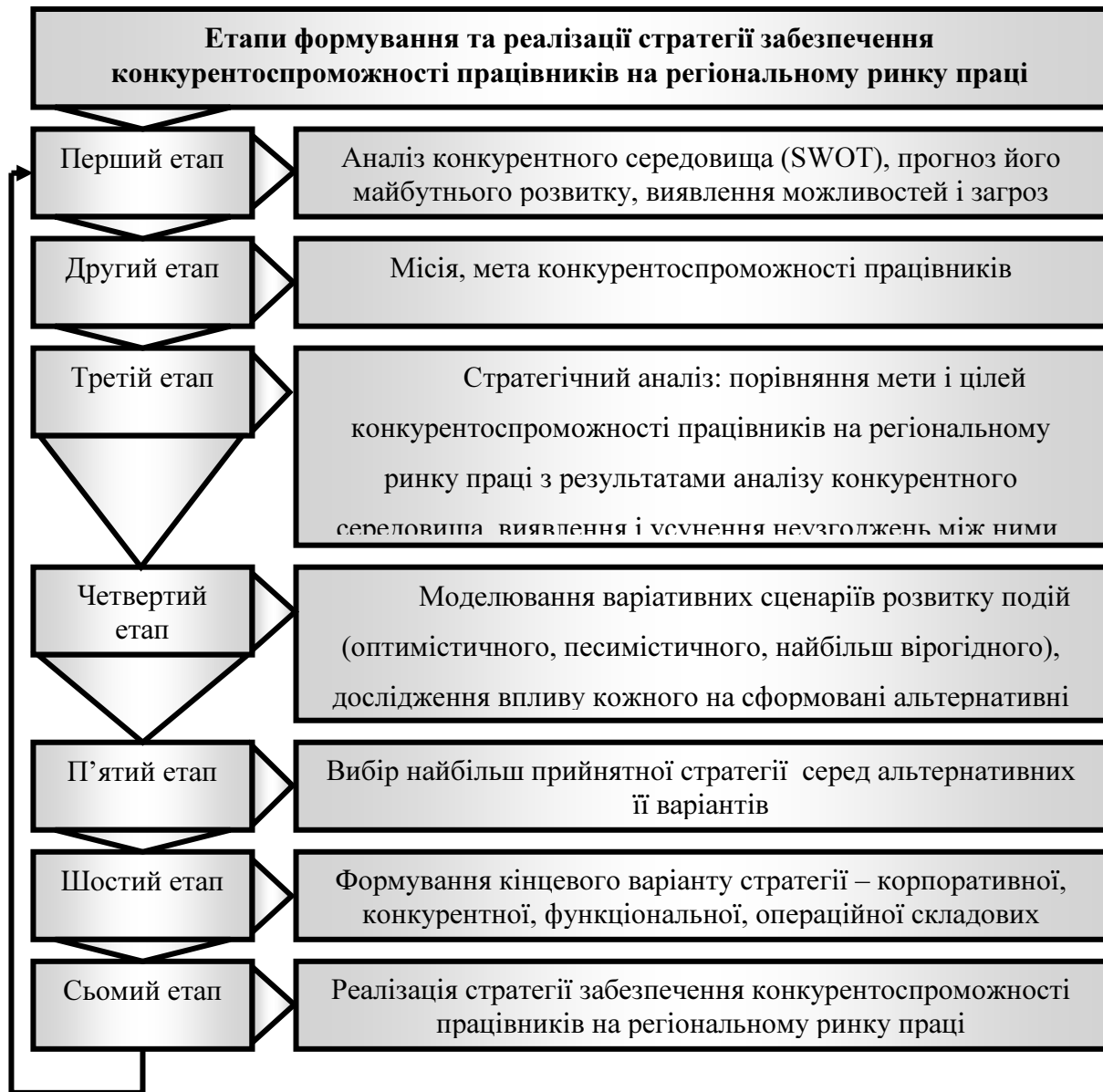

Рисунок 2 – Етапи формування і реалізації стратегії забезпечення конкурентоспроможності працівників на регіональному ринку праці

До розробки стратегічного плану залучаються всі функціональні служби регіонального підпорядкування, спеціалісти і керівники, експерти і науковці, об'єднані у спеціально створені для цього робочі групи.

Функції (завдання) членів таких робочих груп:

- визначення місії, завдань і основних цілей стратегії забезпечення конкурентоздатності працівників на регіональному ринку праці;
- формування команди, наділеної здатністю мислити стратегічно;
- залучення до розробки стратегії максимально можливої кількості працівників та фахівців галузей народного господарства, представлених сферою зайнятості на регіональному рівні;

Рисунок 3 – Модель стратегії забезпечення конкурентоспроможності працівників на регіональному ринку праці

- створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення процесу розробки стратегії;
- забезпечення доступності та сприйняття інформації зі стратегічного планування;
- забезпечення ефективного співіснування конкурентної та підприємницької діяльності з урахуванням їх принципової відмінності: конкурентна діяльність передбачає отримання прибутку в умовах реалізації конкурентних переваг шляхом поетапних змін та покращень, які стосуються характеристик товарів та послуг; підприємницька діяльність – отримання вигоди з обміну товарами та послугами (зниження собівартості, зростання ціни реалізації тощо) у поточній ситуації;
- розробка нового вектору розвитку здібностей персоналу, формування нових навичок, створення конкурентно-підприємницької культури, яка б стимулювала переміни, нововведення та ризик, які стосуються трудової діяльності.

Аналіз конкурентного середовища стосується як зовнішнього оточення (сукупності умов, що виникають незалежно від діяльності об'єкта, що є предметом аналізу, але таких, що впливають на його функціонування), так і внутрішнього стану функціональних підсистем.

Місією розробки стратегії забезпечення конкурентоспроможності працівників на регіональному ринку праці (СЗКР РРП) пропонуємо вважати створення сприятливих умов для формування конкурентних переваг українських працівників та їх реалізації в процесі трудової діяльності на регіональних ринках праці в інтересах зростання конкурентоспроможності вітчизняних підприємств і національної економіки загалом.

Мета формування СЗКР РРП – створення умов для набуття та реалізації конкурентних переваг трудового потенціалу працівників на регіональному ринку праці відповідно до економічних, соціальних, духовних потреб суспільства.

Загальне уявлення про модель СЗКР РРП дає рисунок 3, де етапи формування стратегії забезпечення конкурентоспроможності працівників на регіональному ринку праці, представлені рисунком 2, набули змістового наповнення та доповнення за рахунок включення елементів «принципи», «критерії», «пріоритети», «основні напрями».

Ресурсний механізм реалізації стратегії опирається на забезпечуючі елементи – «правовий», «фінансовий», «інформаційний», «кадровий», «науковий».

Зауважимо, що за результатами наших досліджень, існуюча в Україні модель СЗКР РРП є суттєво розбалансованою [8, с.54 –56]. Її взаємодіючим елементом (працівникам на регіональному ринку праці) притаманні відмінності в якості робочої сили, які не завжди формують конкурентні переваги та відповідають потребам ринку праці, досить різними є пріоритетні інтереси, потреби в постійному освітньому розвитку, що зумовлює в цілому їх зіткнення, конкуренцію, суперечність, породжуючи суттєві диспропорції щодо стану конкурентоспроможності працівників та перспектив її зростання. Необхідність усунення суттєвості диспропорцій змушує спрямовувати зусилля на пошук шляхів удосконалення як самої моделі, так і методичної бази її використання при вирішенні стратегічного завдання підвищити конкурентоспроможність працівників на регіональному ринку праці.

Висновок. Стратегічні завдання економічного зростання та інноваційного розвитку економіки регіонів і країни в цілому потребують залучення та використання конкурентоспроможного потенціалу працівників. Невирішеність проблеми забезпечення конкурентоспроможності працівників на рівні регіонів потребує розробки стратегії, адекватної завданням етапу ринкових перетворень. В якості необхідної методичної бази може бути рекомендована розроблена нами модель стратегії забезпечення конкурентоспроможності працівників на регіональному ринку праці. Реалізація стратегії може знайти використання в процесі створення регіональних програм зайнятості, розробки регіональних трудових угод між соціальними партнерами та в процесі управління конкурентними перевагами персоналу підприємств та організацій регіону.

Список літератури

1. Семикіна М.В. Регулювання конкурентоспроможності у сфері праці / Відп. ред. В.В. Онікієнко. – Кіровоград: ПВЦ "Мавік", 2004. – 146 с.
2. Конкурентоспроможність робочої сили в системі соціально-трудових відносин: монографія / Богиня Д.П., Лісогор Л.С., Семикіна М.В., Куліков Г.Т., Павловська О.В., Шамота В.М., Тимофеев В.О., Ільченко Н.Б. – К.: Ін-т економіки НАНУ, 2003 р. – 214 с.
3. Семикіна М.В. Мотивація конкурентоспроможної праці: теорія і практика регулювання. Монографія. – Кіровоград: ПіК, 2003. – 426 с.
4. Семикіна М.В., Смірнов О.О. Конкурентоспроможність персоналу підприємства: теорія і практика регулювання. Монографія (За ред. Семикіної М.В.). – Кіровоград: «КОД», 2008. – 208 с.
5. Лісогор Л.С. Формування конкурентоспроможної робочої сили на ринку праці України // Конкурентоспроможність у сфері праці: зб. наук. пр. Серія «Економіка праці та соціальної сфери». Вип.1. / НАН України. – Ін-т економіки. Редкол.: Д.П. Богиня (відп. ред.). – Київ, 2001. – С. 30 – 39.
6. Томпсон А.А., Стрикленд А.Дж. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии.- М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 576 с.
7. Гарнавська Н., Напора О. Стратегічний менеджмент: практикум.– Тернопіль: Карт-бланш, К.: Кондор, 2008. – 287 с.
8. Даневич М.В. Концептуальні підходи щодо забезпечення конкурентоспроможності працівників підприємства в умовах викликів глобалізації // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – Київ: НУХТ, 2009. – № 30.– С.54 –56.

М. Даневич

Стратегія забезпечення конкурентоспроможності працівників на регіональному ринку праці

В статье предложена модель стратегии обеспечения конкурентоспособности работников, рассмотрены этапы ее формирования и реализации на региональном рынке труда.

M. Danevich

The strategy ensuring the competitiveness of the workers at the regional labor market

The model of the strategy ensuring the competitiveness of the workers has been suggested in the article, the stages of its formation and implementation at the regional labor market have been considered.

Одержано 14.11.10

УДК 657

І.М. Вигівська, доц., канд. екон. наук

Житомирський державний технологічний університет

Проблеми трактування понять “фонд”, “резерв”, “оціночний резерв”, “регулятив”, “забезпечення”

У статті розкрито специфіку та відмінності у сутності понять “фонд”, “резерв”, “оціночний резерв”, “регулятив”, “забезпечення” як об’єктів бухгалтерського обліку. Автором запропоновано власне визначення наведених понять, внесено відповідні зміни до чинного Плану рахунків бухгалтерського обліку, виділено резерви самострахування ризиків господарської діяльності

ризик, фонд, резерв, оціночний резерв, регулятив, забезпечення, зобов’язання

Постановка проблеми. Виявлення, оцінка та мінімізація ризику на сьогодні є одним із найактуальніших напрямів управління діяльністю підприємства. Ризик-менеджмент позиціонується як система управління ризиками та економічними (передусім фінансовими) відносинами, які виникають в процесі такого управління. Резервна система підприємства є одним із найдієвіших методів управління ризиками діяльністю. Однак, не зважаючи на зрозумілість сутності даного методу, на сьогодні залишаються неузгодженими питання щодо трактування змісту понять “фонд”, “резерв”, “оціночний резерв”, “регулятив”, “забезпечення” та їх ролі в системі фінансових відносин підприємства і системи бухгалтерського обліку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сутність методу резервування на випадок настання ризикових ситуацій (реалізації господарської операції) та порядку його облікового відображення розглядається в працях таких вчених, як: О.В. Амеліна, І.М. Агєєв, С.М. Дячек, Л.М. Кіндрацька, М.О. Козлова, Ю.Н. Лачінов, О.В. Мінаков, С.В. Романова, Г.П. Стадник, І.Ф. Таусова, В.І. Ткач, С.А. Чещев, С.І. Шкирман та ін.

Метою дослідження є аналіз концептуальних підходів до визначення сутності понять “фонд”, “резерв”, “оціночний резерв”, “регулятив”, “забезпечення” для можливості визначення відповідних облікових процедур щодо відображення таких заходів запобігання негативним наслідкам ризиків у системі бухгалтерського обліку.

Виклад основного матеріалу досліджень. Сьогодні в науковій економічній літературі майже не приділяється увага питанню бухгалтерського обліку резервів на покриття наслідків ризику. За період 1895-2008 рр. було опубліковано 17 наукових праць, з яких лише чотири роботи прямо стосуються бухгалтерського обліку таких резервів (С.М. Дячек [1], Л.М. Кіндрацька [2] та 2 статті із журналу “Счетоводство А.М. Вольфа” (1901 р.) [3, 4]), які в недостатній мірі вирішують питання методики бухгалтерського обліку ймовірних наслідків господарських ризиків.

Поряд з цим, протягом тривалого часу вчені вели дискусії щодо правильності використання таких понять, як фонд, резерв, оціночний резерв, регулятив, забезпечення та зобов’язання. Результати аналізу поняття “резерв” в обліковій літературі підтверджують, що на сучасному етапі однозначного тлумачення даного поняття в бухгалтерському обліку не існує. Погляди авторів щодо трактування резерву можна поділити на вісім груп:

а) резерв як запас матеріальних цінностей і грошових коштів на випадок необхідності (62,5 % авторів, зокрема А.М. Азріян [5], А.Б. Борисов [6], В.П. Бичков [7], Ф.Ф. Бутинець [8], М.Я. Дем’яненко [9], С.М. Дячек [10], М.О. Козлова [11], П.А. Костюк

[12], С.А. Красій [13], С.В. Мочерний [14], Г.В. Осовська [15], Б.А. Райзберг [16], В.С. Сухарський [17], М.О. Шишханов [18]);

б) резерв як джерело покриття можливих або очікуваних витрат та збитків (58,3 % авторів, зокрема О.С. Бакаєв [19], І. Бернар, Ж.К. Коллі [20], А.М. Азрілян [5], Ф.Ф. Бутинець [8], М.Я. Дем'яненко [9], С.М. Дячек [10], М.О. Козлова [11], Г.В. Осовська [15], Б.А. Райзберг [16], В.С. Сухарський [17], Н. Уолл [21], М.О. Шишханов [18]);

в) резерв як матеріальні і фінансові ресурси, які не використовуються у поточній господарській діяльності (І. Бернар, Ж.К. Коллі [20], В.П. Бичков [7], К. Ноубс [23] – 20,8 %). Це визначення за змістом тотожне визначенню, яке наводять автори першої групи, адже матеріальні і фінансові ресурси включають в себе матеріальні цінності і грошові кошти, за винятком зауваження щодо обмеження їх використання у поточній господарській діяльності. Проте, якщо у першому визначенні акцентовано увагу на цільовому призначенні такого запасу (“запас...на випадок необхідності”), то у даному визначенні це упущено, хоча вважаємо, що це є важливим для зазначення специфічної сутності резервів;

г) резерв як частина нерозподіленого прибутку з визначеним цільовим використанням (Н.А. Бреславцева [24], К. Ноубс [23] та інші – 12,5 %);

д) резерв як невикористані можливості (8,3 %);

е) резерв як акумульований компанією нерозподілений прибуток (8,3 %). Вважаємо дане визначення занадто вузьким, яке не розкриває сутності та функціонального призначення резервів;

є) резерв як витрати цільового характеру (4,2 %);

ж) резерв як сума резервів, створених відповідно до чинного законодавства або установчих документів (4,2 %).

З метою розмежування понять “фонд” і “резерв” проаналізовано існуючі підходи до трактування терміну “фонд”. Це надало можливість встановити, що більша частина авторів (78,5 % розглянутих джерел) визначають фонд як запас або накопичення підприємства. Зокрема, такої позиції дотримуються: А.М. Азрілян [5], В.М. Бойко [22], А.Б. Борисов [6], Ф.Ф. Бутинець [8], М.Я. Дем'яненко [9], А.Г. Загородній [25], М.О. Козлова [11], П.А. Костюк [12], С.В. Мочерний [14], Б.А. Райзберг [16], В.С. Сухарський [17]. При цьому 71,4 % розглянутих трактувань зводяться до того, що фонд є матеріальними або грошовими засобами цільового призначення. Частина авторів (57 %), а саме А.М. Азрілян [5], А.Б. Борисов [6], Ф.Ф. Бутинець [8], М.Я. Дем'яненко [9], А.Г. Загородній [25], Б.А. Райзберг [16], В.С. Сухарський [17] ототожнюють фонд з капіталом. Вважаємо такий підхід занадто узагальненим та широким у своєму розумінні, оскільки капітал – це усі сукупні ресурси, що використовуються суб'єктом господарювання в процесі його діяльності.

Таусова І.Ф. [26] вважає, що резерв – поняття більш широке і абстрактне – це джерело засобів на випадок потреби як в реальних, так і в ймовірних умовах; фонд – це резерв підприємства, створений для реалізації стратегічних цілей його функціонування, забезпечення збереження його капіталу. Таким чином, автор стверджує, що фондами слід вважати резерви, які необхідні для реалізації концепції підтримки капіталу та які виступають його частиною.

До протилежного висновку дійшла С.М. Дячек [1]. На думку автора, фонд є більш ширшим поняттям, ніж резерв, тобто резерв є різновидом фонду.

Сучасний вчений Ю.Н. Лачінов [27] не проводить різниці між поняттями “резерв” та “фонд”, а зазначає, що резерв є фондом особливого роду, створеним для компенсації втрат у випадку їх виникнення у будь-який позаплановий момент, хоча такого випадку може й не статися.

Отже, проаналізувавши підходи авторів до трактування понять “фонд” і “резерв”, варто виділити три протилежні позиції, до яких прийшли науковці, які проводили дисертаційні дослідження за даним напрямом (рис. 1).

Погоджуємося з С.М. Дячек і Ю.Н. Лачіновим та вважаємо, що резерв є різновидом фонду. На нашу думку, всі резерви, які формуються та відображаються в бухгалтерському

обліку підприємств є фінансовими, можуть мати різні джерела утворення (витрати або прибуток, інший капітал) виражені лише у грошовому вимірнику та використовуються за цільовим призначенням їх створення.

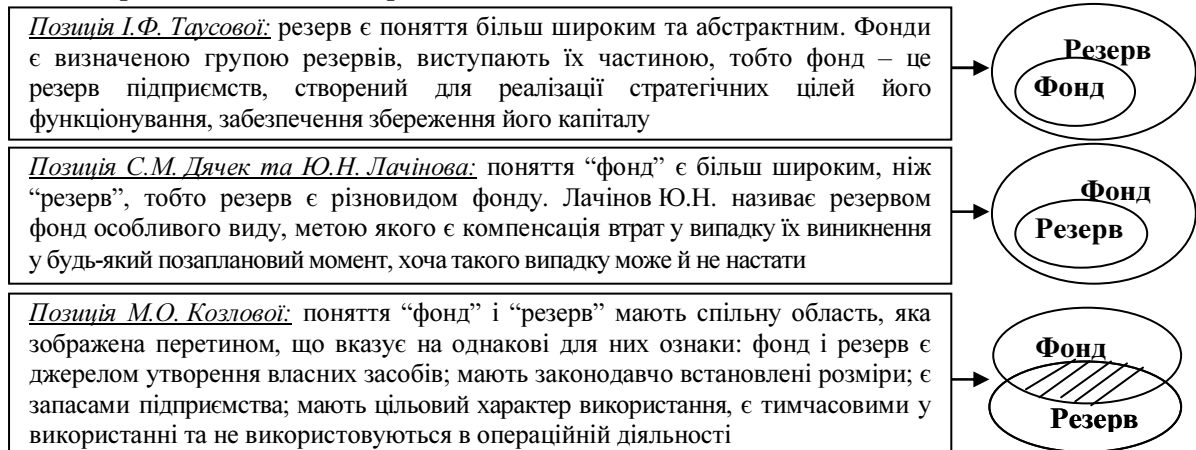

Рисунок 1 – Підходи до тлумачення понять “фонд” і “резерв” у бухгалтерському обліку

Дячек С.М. [1] визначає фінансові резерви як вільні на певний момент кошти підприємства, які воно може витратити на цілі, що є найбільш терміновими та важливими; відокремлену частину активів, яка концентрується у фондах і призначена для покриття непередбачених витрат та страхування ризиків.

Шевелев А.Е. [28, с. 199] визначає, що суб'єкт господарювання в процесі своєї діяльності може формувати два види резервів: оціночні резерви та резерви майбутніх витрат. Окрім цього, в теорії бухгалтерської науки співіснують поняття “регулятив”, “забезпечення” та “оціночний резерв”. Тому виникає потреба уточнення даних понять з метою розробки методики бухгалтерського обліку заходів щодо управління ймовірними наслідками діяльності підприємства в умовах ризику.

У Міжнародних стандартах фінансової звітності термін “оціночний резерв” взагалі відсутній, замість нього використовується поняття “знецінення”. Проте на практиці оціночні резерви, як і регулятиви, формуються для коригування окремих статей балансу в частині первісної (історичної) вартості активу, що суттєво підвищує достовірність та якість фінансової звітності й дозволяє користувачам облікової інформації побачити не витратну, а реальну оцінку активів підприємства. Прикладом такого резерву є резерв сумнівних боргів (ряд. 162 ф. №1 “Баланс”), що коригує статтю “Первісна вартість дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги” (ряд. 161), визначаючи тим самим її чисту реалізаційну вартість. Таким чином, оціночний резерв створюється в умовах ризику зміни його вартості, а регулятив – відповідно до способу оцінки активу, що визначається обліковою політикою підприємства.

Русієва І.Б. [29] визначає, що для оціночного резерву має значення ймовірність настання ризику як можливої події, яка впливає на вартість активу, а для регулятиву ризик має значення лише при визначенні його величини.

Таким чином, можна зробити висновок, що ризик-причина (ймовірність виникнення наслідків) є підставою для формування резерву та його відображення в бухгалтерському обліку. Вважаємо, що оціночний резерв – це регулятив, який формується з метою компенсації ризику зміни вартості активу.

Наступним слід розглянути тлумачення поняття забезпечення, оскільки воно є багатогранним об'єктом бухгалтерського обліку, який іноді ідентифікують і як капітал, і як зобов'язання, і як резерви чи фонди підприємства. П(С)БО 11 “Зобов'язання” і МСФЗ 37 “Забезпечення, умовні зобов'язання і умовні активи” визначають забезпечення як певний вид зобов'язання з невизначеними на момент виникнення сумою та часом погашення. Проте забезпечення належить до двох систем суб'єкта господарювання – резервної системи та

системи зобов'язань підприємства. Забезпечення створюється при виникненні внаслідок минулих подій зобов'язання, погашення якого ймовірно призведе до зменшення ресурсів, що втілюють в собі економічні вигоди, та його оцінка може бути розрахунково визначена. Забезпечення використовуються для відшкодування лише тих витрат, для покриття яких вони були створені. Забороняється створювати забезпечення для покриття майбутніх збитків від діяльності підприємства.

Терещенко В.С. [30] визначає забезпечення майбутніх витрат і платежів як резервний фонд спеціального призначення у вигляді високоліквідних активів, що створюються суб'єктом господарювання за рахунок власних джерел фінансування для покриття зобов'язань з невизначеними часом або сумою погашення.

Вважаємо, що хоча зобов'язання не можна ототожнювати з резервами, проте забезпечення як окремий вид зобов'язань із невизначеною сумою або часом погашення є за сутністю резервами майбутніх витрат і платежів.

У ході проведеного дослідження, виділено ряд резервів, які можуть створюватися на підприємстві з метою покриття негативних наслідків господарського ризику, інакше кажучи, господарських операцій, які знаходяться в умовах ризику (табл. 1). Окрім цього, при створення резерву слід враховувати ймовірність настання ризику та величину його ймовірних наслідків.

Таблиця 1 – Резерви самострахування підприємством господарських ризиків

№ з/п	Назва резерву	Коротка характеристика
1	Фонд ризику	Створюється на підприємствах торгівлі та організаціях громадського харчування для списання втрат товарів
2	Резерв сумнівних боргів	Формується для погашення безнадійної заборгованості
3	Гарантійні резерви	Створюється для можливості здійснення обслуговування за виданими гарантіями
4	Фіскальні (податкові) резерви	Призначені для забезпечення регулярності платежів до бюджету за відповідними податками
5	Резерви відшкодування комерційних ризиків	Створюються для покриття втрат від виробничих, майнових ризиків, ризиків продажу, недостатнього та несвоєчасного розвитку
6	Резерви соціального спрямування	Створюються на випадок звільнення персоналу, для виплати відпусток, платежів до Пенсійного фонду
7	Резерв майбутніх витрат і платежів	Формується за рахунок включення витрат на його створення до собівартості виробництва, може мати будь-яке цільове спрямування
8	Резерви юридичного характеру	Призначені для регулювання втрат від господарських спорів
9	Резерви під зниження вартості (ліквідності) матеріальних активів	Призначені для регулювання втрат від зміни вартості матеріальних активів
10	Резерви відшкодування професійних ризиків	Створюється для покриття негативних наслідків професійної діяльності працівників підприємства

Враховуючи дані табл. 1 та результати проведеного дослідження щодо визначення сутності понять “резерв”, “фонд”, “оціночний резерв”, “регулятив” і “забезпечення”, слід внести відповідні зміни до Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій щодо кодування та назв рахунків.

Отже, розглянемо окремі пропозиції детальніше. Вважаємо за необхідне уточнити назву рахунку 47 “Забезпечення майбутніх витрат і платежів”, змінивши її на “Резерви

майбутніх витрат і платежів (за видами ризиків)”, яке в реальності відображає його сутність, так як навіть в Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку вказується, що це резервування коштів для забезпечення майбутніх витрат і платежів. Внесені зміни до субрахунків даного рахунку наведено в таблиці 2.

Таблиця 2 – Запропоновані зміни до чинного Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій

<i>Пропозиції щодо зміни коду та назви рахунків, субрахунків</i>	<i>Характеристика рахунку</i>	<i>Код та назви рекомендованих розрізів аналітичного обліку</i>
<i>47 “Резерви майбутніх витрат і платежів (за видами ризиків)”</i>		
471 “Резерв на виплати працівникам”	Передбачає облік зарезервованих ресурсів підприємства для здійснення в майбутньому виплат соціальної спрямованості працівникам підприємства	471.1 “Резерв на виплату відпусток”, 471.2 “Резерв на виплату додаткових пенсій”, 471.3 “Резерв для здійснення матеріального стимулювання”, 471.4 “Інші резерви соціального спрямування”
472 “Резерв для виконання зобов'язань”	Призначений для формування резервів для погашення майбутніх зобов'язань (витрат), які виникли в результаті настання господарського ризику	472.1 “Резерв для виконання гарантійних зобов'язань”, 472.2 “Резерв для виконання зобов'язань за професійними ризиками”, 472.3 “Резерв для виконання умовних зобов'язань”, 472.4 “Резерв для виконання податкових зобов'язань”
473 “Резерв на відновлення необоротних активів”	Формується для резервування коштів на демонтаж, переміщення, ремонт основних засобів та приведення земельних ділянок до придатного у діяльності підприємства стану	473.1 “Резерв відновлення земельних ділянок”, 473.2 “Резерв оновлення інших необоротних активів”
474 “Резерв призових виплат”	Використовується на підприємствах “грального” бізнесу, призначений для можливості здійснення виплати у випадку виграшу	475.1 “Призовий фонд”, 475.2 “Резерв на виплату джек-поту, не забезпеченого сплатою участі у лотереї”
475 “Резерв інших виплат і платежів”	Використовується для обліку операцій з формування та використання резервів на покриття наслідків інших ризиків діяльності підприємства	За видами ризиків діяльності та наслідків

Згідно П(С)БО 11 “Зобов'язання” [31] забезпечення, які обліковуються на рахунку 47 діючого Плану рахунків бухгалтерського обліку, в нашому випадку визначені як резерви майбутніх витрат і платежів, не можуть бути використані для покриття збитків підприємства. При існуванні такої необхідності слід використовувати сформований резервний капітал (фонд). Відповідно до визначеної позиції, що будь-яке формування запасу засобів підприємства є резервом, а резерв є проявом фонду, запропоновано наступні зміни у плані

рахунків: 431 “Основний резервний капітал” (формується за вимогами установчих документів за рахунок прибутку або додаткового капіталу), 432 “Резерв покриття критичних наслідків господарських ризиків” (формується за рахунок прибутку для покриття збитків від конкретних видів діяльності (критичних наслідків ризиків діяльності суб’єкта господарювання)).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, в результаті проведеного дослідження було встановлено, що резерв є різновидом фонду та формується за рахунок витрат, прибутку та іншого капіталу; оціночний резерв – це регулятив, який формується з метою компенсації ризику зміни вартості активу. Також визначено, що забезпечення хоча і не можна ототожнювати з резервами, проте вони за своєю сутністю є резервами майбутніх витрат і платежів.

Отже, за допомогою створення ефективної системи самострахування наслідків ризиків діяльності суб’єкта господарювання та запровадження відповідних профілактичних заходів можна оперативно нейтралізувати ризик, що, в свою чергу, сприятиме зміцненню фінансово-майнового стану підприємства. Запропоновані зміни до Плану рахунків бухгалтерського обліку та визначені види резервів підприємств для покриття негативних наслідків господарських ризиків дозволяють розробити методiku облікового відображення окремих господарських операцій, які відбуваються в умовах ризику.

Перспективою подальших досліджень питання ризиків у бухгалтерському обліку є створення комплексного обліково-аналітичного забезпечення процесу управління ризикам господарської діяльності.

Список літератури

1. Дячек С. М. Формування резервів як методу захисту від ризиків: тези та тексти виступів на V-ій Міжнародній науковій конференції [“Концепції розвитку бухгалтерської професії: теорія та практика”] / С. М. Дячек / Міністерство освіти і науки України, Житомирський державний технологічний університет. – Житомир: ЖДТУ, 2006. – 136 с. – С. 111-113.
 2. Кіндрацька Л. Формування і використання резервів під кредитні ризики та методика обліку цих операцій у комерційних банках України / Л. Кіндрацька // Банківська справа. – 2000. – № 3. – С. 33-36.
 3. М. Б. Вопрос № 107. Счет фонда долгового риска с суммы оборота с покупателями / М. Б. // Счетоводство А. М. Вольфа. – 1901. – С. 11.
 4. М. Б. Счет фонда долгового риска на сумму долга за покупателями к концу года / М. Б. // Счетоводство А. М. Вольфа. – 1901. – С. 7.
 5. Большой бухгалтерский словарь [Под ред. А.Н. Азриляна]. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 574 с.
 6. Борисов А. Б. Большой экономический словарь / А. Б. Борисов. – М.: Книжный мир, 2001. – 895 с.
 7. Бычков В. П. О банковских резервах / В. П. Бычков // Банковское дело. – 2005. – № 4 – С. 21-26.
 8. Бухгалтерський фінансовий облік: [Підруч. для студ. спец. “Облік і аудит” вищ. навч. закл.] / За редакцією проф. Ф. Ф. Бутинця. – 5-е вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП “Рута”, 2003. – 726 с.
 9. Фінансовий словник – довідник [Демяненко М. Я., Лузан Ю. Я., Саблук П. Т., Скупний В. М. та ін.] / За ред. М. Я. Демяненка. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 555 с.
 10. Дячек С.М. Відображення в бухгалтерському обліку та аналіз резервів молокопереробних підприємств АПК: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.09 / С.М. Дячек. – К., 2008 – 24 с.
 11. Козлова М. О. Облік і контроль процесу резервування: Дис... кандидата екон. наук: 08.00.09 / Козлова Марія Олегівна. – Житомир, 2006. – 203 с.
 12. Костюк П. А. Бухгалтерский словарь / П. А. Костюк. – Мн.: “Высшейш. школа”, 1971. – 160 с.
 13. Красий С. А. Краткий бухгалтерский словарь-справочник / С. А. Красий. – Одесса: “Художественное газетное издательство”, 1960. – 124 с.
- Одержано 01.07.10
14. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2002. – 952 с.
 15. Завадський Й. С. Словник економічних термінів: менеджмент, маркетинг, підприємництво. [Навч.-метод. посіб.] / Й. С. Завадський, Г. В. Осовська, О. О. Юшкевич. – Житомир: ЖІТІ, 1999. – 444 с.
 16. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева / 2-е., исправ. – М.: ИНФРА – М, 1998. – 479 с.
 17. Сухарський В. С. Економічний словник-довідник / В. С. Сухарський. – Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2002. – 328 с.
 18. Управленческий консалтинг: словарь-справочник / М. О. Шишханов. – Москва: Анкил, 2009. – 896 с.

19. Бакаев А. С. Бухгалтерские термины и определения / А.С. Бакаев. – М.: Изд-во “Бухгалтерский учет”, 2002. – 160 с.
20. Бернар И. Толковый экономический и финансовый словарь: французская, русская, английская, немецкая, испанская терминология: [Пер. с фр.; В 2-х тт. Т.ІІ] / И. Бернар, Ж.-К. Колли. – М.: Междунар. отношения, 1997. – 760 с.
21. Экономика и бизнес. А-Я. Словарь-справочник [Уолл Н., Маркузе Я., Лайнз Д., Мартин Б.] / Пер. с англ. К. С. Ткаченко. – М.: ФАИР-ПРЕСС, 1999. – 624 с.
22. Бойко В. М. Бізнес: словник-довідник / В. М. Бойко, П. Г. Вашків. – К.: Україна, 1995. – 157 с.
23. Ноубс К. Карманный словарь-справочник бухгалтера [Пер. с англ.] / Под ред. М. С. Киселева и С. А. Табалиной. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1993. – 200 с.
24. Бреславцева Н. А. Балансоведение: [Учеб. пособ.] / Н. А. Бреславцева, В. И. Ткач, В. А. Кузьменко. – М.: “Издательство Приор”, 2001. – 160 с.
25. Загородній А.Г. Облік і аудит: [Термінологічний словник] / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Г. О. Партин. – Львів: “Центр Європи”, 2002. – 671 с.
26. Таусова И. Ф. Учетно-аналитическое обеспечение резервной политики коммерческой организации: Автореф. дис... канд. экон. наук: 08.00.12 / И.Ф. Таусова. – Мичуринск, 2008. – 22 с.
27. Лачинов Ю. Н. Бухгалтерия экономики: [Междисциплин. учеб. пособ. для студ.] / Ю. Н. Лачинов. – М.: Компания спутник+, 2002. – 124 с.
28. Шевелев А. Е. Риски в бухгалтерском учете: [Учеб. пособ.] / А. Е. Шевелев, Е. В. Шевелева. – М.: КНОРУС, 2007. – 280 с.
29. Руси́ева И. Б. Резервирование в системе бухгалтерского учета: Автореф. дис... канд. экон. наук: 08.00.12 / И. Б. Руси́ева. – Йошкар-Ола, 2004. – 24 с.
30. Терещенко В. С. Бухгалтерський облік забезпечень майбутніх витрат і платежів: теорія та методика: Автореф. дис... канд. экон. наук: 08.00.09 / В. С. Терещенко. – Київ, 2008. – 20 с.
31. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 “Зобов’язання”, затверджено Наказом Міністерства фінансів України 31.01.2001 № 91 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=z0085-00>.

И.Выговская

Проблемы трактовки понятий “фонд”, “резерв”, “оценочный резерв”, “регулятив”, “обеспечение”

В статье раскрыты специфику и отличия в сущности понятий “фонд”, “резерв”, “оценочный резерв”, “регулятив”, “обеспечение” как объектов бухгалтерского учета. Автором предложено собственное определение приведенных понятий, внесены соответственные изменения в действующий План счетов бухгалтерского учета, выделены резервы самострахования рисков хозяйственной деятельности

I. Vygivska

Problems of interpretation of the terms "fund", "reserve", "performance reserve", "regulative", "provision"

The specificity and differences in the nature of the concepts of "fund", "reserve", "performance reserve", "regulative", "provision" as objects of accounting have been revealed. The author's definition of terms has been suggested; the changes to current Chart of Accounts have been suggested as well as reserves for self-insurance of business risks have been considered

Одержано 01.07.10

УДК 657

О.В. Сторожук, доц., канд. екон. наук, О.В. Заярнюк, ас.
Кіровоградський національний технічний університет

Контролінг як інструмент управління підприємством

Стаття присвячена дослідженню ролі контролінгу в системі управління підприємством. Пропонуються шляхи поліпшення роботи підприємства будівельно-дорожньої галузі на підставі інформації про відхилення від норм.

контролінг, дорожньо-будівельна галузь, відхилення, розподіл відхилень по факторам

Постановка проблеми. Ринкова трансформація економіки України, підвищення нестабільності зовнішнього середовища, посилення конкуренції вимагають нових підходів до управління підприємствами. Непередбачуваність ходу науково-технічного прогресу та інформаційний бум висувають додаткові вимоги до системи управління підприємством. Зростають вимоги до інформаційної підтримки менеджменту на підприємствах: вона повинна не лише забезпечувати керівництво інформацією про поточний стан справ, але й надавати прогноз із урахуванням зміни зовнішнього і внутрішнього середовища діяльності підприємства. В сучасних умовах господарювання необхідною є комплексна методологія і відповідний інструментарій, які б сприяли модернізації організаційної та інформаційної структури підприємства з метою вирішення базових проблем його сучасного розвитку та забезпечили стабільність успіху і конкурентні переваги в майбутньому. В якості такого інструменту пропонується використання досягнень контролінгу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань ефективного впровадження контролінгу в системі управління підприємством приділено недостатньо уваги в сучасній економічній літературі. Зокрема, недостатньо розроблені практичні рекомендації щодо впровадження контролінгу в господарську практику підприємств різних галузей.

Метою дослідження є розгляд можливостей практичного використання контролінгу в якості інструменту управління підприємством будівельно-дорожньої галузі.

В управлінні економікою вітчизняних підприємств система контролінгу поки що є перспективним напрямком. Однією з причин цього є недостатній рівень підготовки фахівців з цієї галузі знань. Дослідження праць відомих зарубіжних вчених, таких, як Е. Майер, Р. Манн, Д. Хан, К. Друрі та ін. висвітлюють основні питання функціонування контролінгу у відпрацьованому механізмі розвинутого ринку і дають змогу зробити висновки щодо сприяння адаптації контролінгу до національної школи менеджменту. В Україні питання впровадження контролінгу в господарчій практиці підприємств розглядають у своїх працях такі вчені: Цигилик І.І., Мозіль О.І., Кірдякіна Н.В., Морозов Д.М., Пушкар М.С., Максименко О.Л., Малаховський Ю.В., Фільштейн Л.М.

Виклад основного матеріалу. Дослідження статистичних даних показують, що станом на початок 2009 р. 37,2% українських підприємств є збитковими, що свідчить про низьку ефективність їх функціонування, нераціональне управління витратами. Обране нами в якості об'єкту дослідження підприємство – філія Кіровоградської дорожньо-експлуатаційної дільниці „Кіровоградський облавтодор” також у 2009 р. отримало від'ємний фінансовий результат. Для покращення фінансово-господарського становища і підвищення ефективності менеджменту підприємства нами пропонується запровадження контролінгу як сучасного інструменту управління підприємством, зокрема контролінгу витрат.

Вибір саме дорожньо-будівельного підприємства в якості об'єкта дослідження здійснений нами не випадково. Об'єктивно, що важливість дорожньої галузі є значною, оскільки всього по Україні доріг 169447 км; з них лише 97,2% з твердим покриттям; ґрунтових доріг – 4675 км, середньозважене значення категорійності 3,72.

Зауважимо, що основним предметом діяльності даного підприємства є виконання робіт з будівництва, реконструкції, ремонту та утримання автомобільних доріг, мостів, інших споруд та елементів обстановки доріг; забезпечення сталої роботи на автомобільних, дорогах в умовах стихійного лиха, аварій, катастроф і подолання їхніх наслідків; розвиток промисловості та виробництва будівельних, дорожньо-будівельних матеріалів і конструкцій, інших виробів, необхідних для будівництва та ремонту автомобільних доріг і споруд на них.

Таким чином, особливості галузі полягають у багатогранності дорожньої продукції; нерівномірності обсягу робіт по ділянках доріг; сезонності робіт та споживанні великої кількості різноманітних за номенклатурою дорожньо-будівельних матеріалів.

Підкреслимо, що контролінг витрат забезпечує досягнення цілей підприємства в сфері управління сукупністю затрат живої та уречевленої праці, основними інструментами при цьому є аналіз величини і структури витрат, оцінка впливу факторів на обсяг та структуру витрат, аналіз обсягу та структури витрат за їх основними статтями, контроль за відхиленнями, які виникають в процесі господарської діяльності підприємства. Як показує практика, аналіз відхилень – ефективний інструмент контролю витрат і всієї системи менеджменту на підприємстві. Якщо виявляється відхилення, то потрібно його зареєструвати і з'ясувати причину його походження. Ідентифікацію причин відхилень можна істотно спростити, шляхом введення розроблених для окремого підприємства класифікатори „збійних ситуацій” та їх причин. Класифікатори можуть мати різну структуру, але найпростішим видом класифікатора буде просте перерахування можливих причин відхилень. Наприклад, класифікатор причин відхилень від норм витрати сировини і матеріалів може мати такий вигляд: 1. заміна сировини і матеріалів; 2. невідповідність сировини і матеріалів стандартам або технічним умовам; 3. зміна технології; 4. несправність устаткування; 5. несправність інструментів; 6. використання матеріалів нижчої якості; 7. відхилення планових сум транспортно-заготівельних витрат від фактичних.

Окрім причини, керівництво підприємства зацікавлене, як правило, й у виявленні винуватця виникнення відхилення. Для цієї мети ми пропонуємо використовувати орієнтовний класифікатор, в якому присутні: величина відхилення; код структурного підрозділу, в якому виникло відхилення; код причини відхилення; код підрозділу винуватця відхилення. Це може бути важливо також для правильної інтерпретації результату контролю при ухваленні управлінських рішень. Збір інформації про відхилення може бути проведений по різних об'єктах: по видах витрат, процесах, організаційній структурі, окремих виробів. Керівника можуть цікавити відхилення не лише за вартістю, але і в натуральних вимірниках.

Окрім абсолютних відхилень, що представляють різницю між двома абсолютними значеннями, можуть розраховуватися відносні величини відхилень, які, нерідко, більш інформативні. Відносні відхилення найчастіше виражаються у відсотках по відношенню до загальної величини показника або параметра. Це може бути, наприклад, відношення абсолютного відхилення за витратами на матеріали до загальної величини витрат. Відносне відхилення використовується головним чином для того, щоб зрозуміти, наскільки істотне дане відхилення, а також чи здатне воно змінити ситуацію в цілому.

У часовому аспекті розрізняють відхилення, що обчислюються у зв'язку з фактом здійснення господарської операції, точніше, її документуванням, і кумулятивні, такі, що розраховуються наростаючим підсумком за часовий проміжок: за день, тиждень, місяць, рік. Кумулятивні відхилення згладжують виникаючі випадкові коливання величин, дозволяють компенсувати відхилення, що виникають в окремих періодах, але не мають

загальної тенденції. У рамках системи контролінгу розрізняють аналіз відхилень, орієнтований на минуле, і перспективний аналіз.

На практиці частіше зустрічається аналіз, пов'язаний з минулою діяльністю, здійснюваний головним чином для контролю і пошуку винних. Перспективний аналіз поки не так широко поширений. Його основною метою є виявлення прогностичних відхилень за показниками, якими контролюється ступінь досягнення цілей підприємства, і виявлення причин, по яких вони можуть виникнути, щоб заздалегідь виробити коректуючі заходи. Послідовність роботи з відхиленнями в загальному випадку виглядає таким чином: контроль (прогноз) – встановлення величини відхилення – виявлення причини – аналіз причин – коректуючі заходи.

Найчастіше порівнюють значення нормативу з фактичним значенням даної величини. Проте для різних ситуацій можуть бути істотнішими інші варіанти порівняння. Як основу для порівняння можна використовувати наступні варіанти: ідеальний (теоретичний) норматив – норматив, розрахований за припущення ідеальних умов: найкраща кон'юнктура ринку, відсутність втрат; нормальний – розрахований для середнього значення на даний період: середній рівень напруженості норм, середні ціни, середній обсяг випуску; поточний (очікуваний) норматив – розрахований виходячи з прогнозу ситуації на обліковий період: очікуваного обсягу випуску, умов виробництва, прогнозованого рівня цін; базисний – розрахований на той момент, який береться за базовий (еталонний).

У практичній звітності можуть використовуватися такі значення відповідних нормативам величин, як: фактичне – таке, що реалізувалося в минулому періоді значення величини; планове – значення, реалізація якого очікується в майбутньому звітному періоді; бажане – значення, якого підприємство має за мету досягти.

Практично будь-які поєднання „норматив – звітна величина” можуть представляти інтерес при порівнянні, проте для адекватності процедури необхідно спочатку, вже на стадії організаційної підготовки нормативної і звітної бази, забезпечити змістовну однорідність порівнюваних значень. Часто планового значення (у багатьох випадках і бажане) набуває тотожним відповідним нормативним значенням: нормальному, поточному (для бажаного – ідеальному). Слід також відзначити, що для практики управління можуть мати значення і порівняння усередині нормативної і звітної груп: наприклад, план – факт, план – бажане значення, нормальний норматив – ідеальний норматив. Але порівняння в рамках звітної групи слід віднести до питань, що вирішуються в системі планування і бюджетування на підприємстві, а порівняння в рамках нормативної групи визначаються величиною нормативів, яка встановлюється вже на етапі нормування.

На основі розрахунку за методом ланцюгових підстановок можна виявити винних у відхиленнях: наприклад, начальник дорожньої дільниці відповідає за втрати, які викликані відхиленням фактичних витрат ресурсів від норми, але не несе відповідальності за втрати, які викликані подорожчанням будівельних матеріалів. Аналіз відхилень дозволяє не тільки ідентифікувати проблемну сферу (сферу неефективності), яка вимагає першочергової уваги, але ще і визначити „вузькі місця”.

Нерідко аналіз відхилень допомагає виявити нові можливості (сфери ефективності), тобто резерви підвищення ефективності роботи співробітників, підрозділів і підприємства в цілому. Зокрема, якщо у одного з робочих фіксується постійне перевищення норм виробітку, то це може стати підставою для вивчення трудових прийомів, що ним використовуються і поширення його досвіду, встановлення нового нормативу часу на виконання даної роботи. Те саме стосується й економії матеріалів. Аналіз відхилень дозволяє також дати рекомендації щодо вдосконалення системи нормативів, які застосовуються на підприємстві, враховувати чинники, що залишилися поза увагою менеджерів підприємства. При ухваленні конкретного варіанта рішення коректуючих заходів, за наслідками аналізу відхилення до уваги зазвичай приймаються істотність, регулярність відхилень і можливість впливу з боку підприємства.

Істотність, значущість відхилень визначається їх вагомістю в загальній величині витрат і результатів підприємства. Оцінюється ця обставина, як правило, впливом на прибуток, але можуть бути використані й інші варіанти (частка в обороті, зміна рентабельності). Таким чином, можна проаналізувати вплив елементарних чинників на попередній, а також на кінцевий результат. Відхилення можна обчислювати для цілих категорій, таких як загальні витрати основних матеріалів, для будь-яких груп усередині категорій, для кожної статті витрат. На практиці для цих цілей використовують метод ланцюгових підстановок. По черзі у формули розрахунку витрат підставляються фактичні значення. Якісні параметри, пов'язані безпосередньо з об'єктом, по якому розраховуються відхилення, вважаються за більш значущі, і відхилення, викликані сукупним впливом чинників, відносяться на їх рахунок. На рис. 1. дано графічне представлення відхилень за витратами на виріб, що утворюються за рахунок впливу двох чинників: ціни одиниці сировини (наприклад, грн./кг) і витрати сировини в одиницях на один виріб (кг/м²).

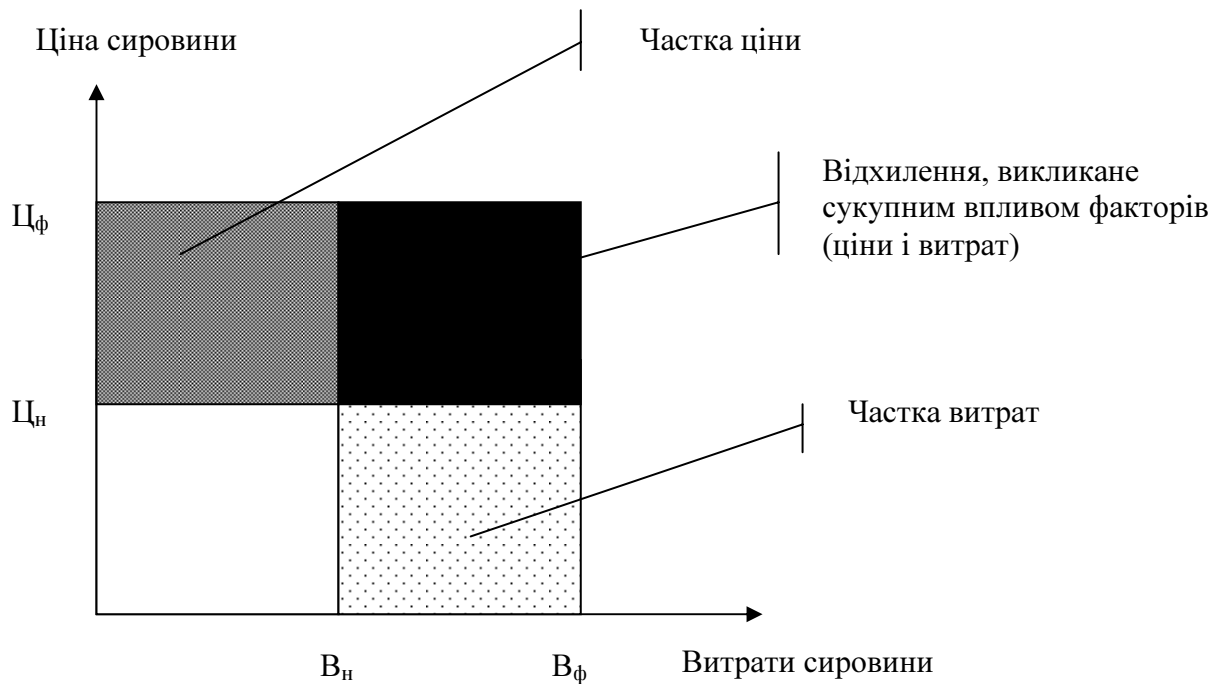

Рисунок 1 – Схема розподілу відхилень по факторам (C_{ϕ} і V_{ϕ} – фактичні значення відповідно ціни і витрат; C_n і V_n – нормативні значення відповідно ціни і витрат)

Розрахунок виглядає таким чином:

– відхилення за обсягом випуску:

$$O_{\text{обсяг}} = (N_{\phi} - N_n) \times C_n \times H_n.$$

Відхилення за ціною: $O_{\text{ціна}} = N_{\phi} \times (C_{\phi} - C_n) \times H_n;$

– відхилення по нормі витрати ресурсу:

$$O_{\text{норма}} = N_{\phi} \times C_{\phi} \times (H_{\phi} - H_n),$$

де N_n – нормативний обсяг випуску;

N_{ϕ} – фактичний обсяг випуску;

C_n – нормативна ціна одиниці ресурсу;

C_{ϕ} – фактична ціна одиниці ресурсу;

H_n – нормативна витрата ресурсу на одиницю випуску;

H_{ϕ} – фактична витрата ресурсу на одиницю випуску.

З точки зору частоти появи відхилення поділяють на випадкові і регулярні. Тому немає сенсу витрачати час і засоби на аналіз і розробку заходів щодо усунення відхилення, яке виникло випадково і надалі не повториться.

Спираючись на фактичні дані господарської діяльності філії дорожньо-експлуатаційної дільниці „Кіровоградський облавтодор”, здійснимо розрахунок відхилення прибутку за частковими відхиленнями.

Підприємством планувалося в квітні 2010 р. заасфальтувати 100 м^2 дороги. Ціна 1 м^2 покриття становить 100 грн. Постійні витрати були заплановані в межах 2000 грн. Планові (нормативні) витрати на 1 м^2 асфальтного покриття склали:

- щебінь: норма витрат на 1 м^2 асфальтного покриття – $0,4 \text{ м}^3$, ціна – 110 грн./ м^3 ;
- бітумні суміші: норма витрат на 1 м^2 покриття – 1,2 кг, ціна – 20 грн./кг.

Фактично підприємство заасфальтувало 90 м^2 дороги за плановими цінами.

Постійні витрати за той самий період склали 1800 грн. Фактичні витрати матеріалів:

- щебінь: $40,5 \text{ м}^3$ на фактичний обсяг робіт, при ціні 105 грн./ м^3 ;
- бітумні суміші: 90 кг на фактичний обсяг робіт, при ціні 22 грн./кг.

Таким чином, планові змінні витрати:

$$0,4 \times 110 \times 100 + 1,2 \times 20 \times 100 = 6800 \text{ грн.}$$

За таких умов підприємство мало отримати прибуток у розмірі:

$$100 \times 100 - 6800 - 2000 = 1200 \text{ грн.}$$

Фактичні змінні витрати склали:

$$40,5 \times 105 + 90 \times 22 = 6232,5 \text{ грн.}$$

Таким чином, фактичний прибуток:

$$90 \times 100 - 6232,5 = 967,5 \text{ грн.}$$

Розрахуємо значення відхилень, викликаних різними чинниками:

– відхилення за змінними витратами склали:

$$6232,5 - 6800 = - 567,5 \text{ грн.}$$

Зокрема:

1) за обсягами виробництва: – 680 грн., в тому числі:

- щебінь: $(90 - 100) \times 0,4 \times 110 = - 440 \text{ грн.};$
- бітумні суміші: $(90 - 100) \times 1,2 \times 20 = - 240 \text{ грн.};$

2) по цінах на матеріали: + 36 грн., в тому числі:

- щебінь: $90 \times (105 - 100) \times 0,4 = - 180 \text{ грн.};$
- бітумні суміші: $90 \times (22 - 20) \times 1,2 = + 216 \text{ грн.};$

3) по нормах витрати матеріалів: + 76,5 грн.:

- щебінь: $90 \times 105 \times (0,45 - 0,4) = + 472,5 \text{ грн.};$
- бітумні суміші: $90 \times 22 \times (1 - 1,2) = - 396 \text{ грн.};$
- відхилення за постійними витратами: $1800 - 2000 = - 200 \text{ грн.};$
- відхилення виручки: $9000 - 10000 = - 1000 \text{ грн.};$
- відхилення прибутку:

$$- 1000 - (- 567,5) - (- 200) = - 232,5 \text{ грн.}$$

Аналогічно можна вибудувати ланцюжок впливу окремих факторів не лише на прибуток, але й інші показники діяльності підприємства, наприклад, на рентабельність, яка на даному підприємстві за період 2007-2009 рр. знизилась.

Природно, що необов'язково кожного разу при виникненні відхилень розраховувати його вплив на прибуток. Достатньо одного разу оцінити, яке відхилення по даному параметру вважатимемо за істотне, і надалі можна використовувати контроль відхилень відповідно допустимих меж.

Висновки. У підсумку зазначимо, що аналіз відхилень може використовуватись вибірково. Не обов'язково розглядати всі чинники, що впливають на прибуток. Можна проводити відбір за допомогою статистичного аналізу, результатом якого є ранжування параметрів. За такої системи, як свідчить зарубіжний досвід, аналізують лише ті

відхилення, що перевищують певний ліміт, встановлений керівництвом підприємства (наприклад $\pm 3\%$).

Список літератури

1. Пушкар М.С. Контролінг: Монографія. – Тернопіль, 1997. – 146 с.
2. Фільштейн Л.М. Малі виробничі структури: кадрове забезпечення // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки, вип. 9. – Кіровоград: КНТУ, 2006. – 384 с.
3. Цигилик І.І., Мозіль О.І., Кірдякіна Н.В. Контролінг в системі управління // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 3. – С. 117 – 123.

О. Сторожук, О. Заярнюк

Контроллинг как инструмент управления предприятием

Статья посвящена исследованию роли контроллинга в системе управления предприятием. Предлагаются пути улучшения работы предприятия дорожно-строительной отрасли на основании информации об отклонениях от норм.

O. Storozhuk, O. Zajarnuk

Kontrolling as an instrument of management an enterprise

The article is devoted research of control the system by an enterprise role. The ways of road-building industry enterprise work improvement are offered. The ways of improvement are basis of information about deviations from norms.

Одержано 20.10.10

УДК 334.735:65.018

Л.А. Рибалко-Рак, доц., канд. екон. наук, В.А. Панченко, доц., канд., екон. наук
Полтавський університет економіки і торгівлі

Напрями ідентифікації процесів при формуванні процесної моделі управління у торгівлі споживчої кооперації

Впровадження процесного підходу до управління та побудова системи управління якістю гарантує чітко визначений порядок та відповідальність за розробку, узгодження та затвердження управлінських рішень. Процесний підхід дозволяє оптимізувати систему корпоративного управління, зробити її прозорою для керівництва і такою, що здатна швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища. У статті досліджено напрями визначення процесів торговельної галузі системи споживчої кооперації, запропоновано структуру Карти процесів для Центральної спілки споживчих товариств, обласних споживспілок, районних споживспілок у торговельній галузі.

процесний підхід, система управління якістю, управлінські рішення

Основою ефективності системи управління якістю (СУЯ) є скоординованість, сумісність її складових процесів і визначеність зв'язків між ними, а також їх подальша оцінка. Це можливо пояснити тим, що саме управління процесами, а не проектами, продукцією, структурними підрозділами, є запорукою стратегічного успіху суб'єктів

відхилення, що перевищують певний ліміт, встановлений керівництвом підприємства (наприклад $\pm 3\%$).

Список літератури

1. Пушкар М.С. Контролінг: Монографія. – Тернопіль, 1997. – 146 с.
2. Фільштейн Л.М. Малі виробничі структури: кадрове забезпечення // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки, вип. 9. – Кіровоград: КНТУ, 2006. – 384 с.
3. Цигилик І.І., Мозіль О.І., Кірдякіна Н.В. Контролінг в системі управління // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 3. – С. 117 – 123.

О. Сторожук, О. Заярнюк

Контроллинг как инструмент управления предприятием

Статья посвящена исследованию роли контроллинга в системе управления предприятием. Предлагаются пути улучшения работы предприятия дорожно-строительной отрасли на основании информации об отклонениях от норм.

O. Storozhuk, O. Zajarnuk

Kontrolling as an instrument of management an enterprise

The article is devoted research of control the system by an enterprise role. The ways of road-building industry enterprise work improvement are offered. The ways of improvement are basis of information about deviations from norms.

Одержано 20.10.10

УДК 334.735:65.018

Л.А. Рибалко-Рак, доц., канд. екон. наук, В.А. Панченко, доц., канд., екон. наук
Полтавський університет економіки і торгівлі

Напрями ідентифікації процесів при формуванні процесної моделі управління у торгівлі споживчої кооперації

Впровадження процесного підходу до управління та побудова системи управління якістю гарантує чітко визначений порядок та відповідальність за розробку, узгодження та затвердження управлінських рішень. Процесний підхід дозволяє оптимізувати систему корпоративного управління, зробити її прозорою для керівництва і такою, що здатна швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища. У статті досліджено напрями визначення процесів торговельної галузі системи споживчої кооперації, запропоновано структуру Карти процесів для Центральної спілки споживчих товариств, обласних споживспілок, районних споживспілок у торговельній галузі.

процесний підхід, система управління якістю, управлінські рішення

Основою ефективності системи управління якістю (СУЯ) є скоординованість, сумісність її складових процесів і визначеність зв'язків між ними, а також їх подальша оцінка. Це можливо пояснити тим, що саме управління процесами, а не проектами, продукцією, структурними підрозділами, є запорукою стратегічного успіху суб'єктів

господарювання. В цьому аспекті саме стандарти ISO виступили в ролі каталізатора розвитку методик процесного управління.

В ринкових умовах діяльності організацій та підприємств споживчої кооперації актуальним питанням управління надається значна увага, зокрема у наукових доробках вітчизняних і зарубіжних теоретиків та практиків кооперативної ідеї, серед них такі: В. Апопій, С. Бабенко, В. Блістер, В. Галюк, В. Геєць, С. Гелей, Я. Гончарук, В. Левицький, І. Маркіна, П. Саблук, О. Фрідман, Ф. Хміль, А. Чухно та інші науковці.

Огляд інформаційних джерел із названої проблеми відобразив практичне значення і не вирішеність питання вдосконалення управління якістю в ринкових умовах функціонування системи споживчої кооперації за рахунок впровадження процесного підходу до управління.

Системний підхід до встановлення, визначення взаємодії і управління процесами можна розглядати як підхід до управління на основі процесів. За даного підходу акценти зводяться до сукупності процесів, а не до результатів, які в свою чергу розглядаються як залежні змінні, які зумовлюються процесом. Процесне управління передбачає створення результатів системою процесів, і, відповідно, роботу з причинами, а не з їх наслідками.

Постановка проблеми. Мета поданого дослідження полягає у встановленні напрямів визначення процесів при формуванні процесної моделі торгівлі споживчої кооперації, і відповідно досягається виконанням таких завдань: дослідження переліку процесів управління в торгівлі споживчої кооперації, створення структури Карти процесів. Дослідження ґрунтується на діалектичному методі наукового пізнання, застосуванні системного підходу, методів наукової абстракції, логічного аналізу, теоретичного узагальнення.

Результати досліджень. Упровадження процесного управління як складового елемента формування СУЯ в організації і підприємства торгівлі споживчої кооперації передбачає впровадження таких заходів: встановлення процесів, необхідних для функціонування СУЯ, їх послідовності та взаємозв'язку, визначення критеріїв їх оцінки, ресурсне забезпечення реалізації процесів, їх моніторингу, систематичний аналіз процесів, виконання планованих заходів щодо забезпечення результативності процесів, їх постійне поліпшення.

Організації, підприємства торгівлі споживчої кооперації досить успішно функціонують, займають певну нішу на ринках, що свідчить про достатню результативність і ефективність цих процесів. Але для отримання гарантій рентабельного функціонування в стратегічній перспективі пропонуємо розглянути елементи вдосконалення процесного підходу в галузі торгівлі більш детально. При цьому торгівлю необхідно розглядати як складну систему з притаманними їй ознаками: наявність множинних елементів, тобто об'єктів, які в межах системи спроможні виконувати функції, підпорядковані загальній меті; існування стійких і цілеспрямованих взаємозв'язків між елементами; цілісний характер системи за рахунок об'єднання та взаємодії внутрішніх елементів.

Процеси СУЯ організацій і підприємств торгівлі споживчої кооперації доцільно розподілити на наступні взаємопов'язані групи (рис. 1): базисні процеси, що орієнтовані на задоволення потреб споживачів, їх безпосереднім результатом є надання торговельних послуг; забезпечувальні процеси, що обслуговують діяльність базисних процесів, їх результатом є створення необхідних умов для здійснення базисних процесів; процеси менеджменту на основі якості, орієнтовані на виконання управлінських функцій, їх результат – підвищення результативності й ефективності базисних і забезпечувальних процесів, їх постійний розвиток і вдосконалення.

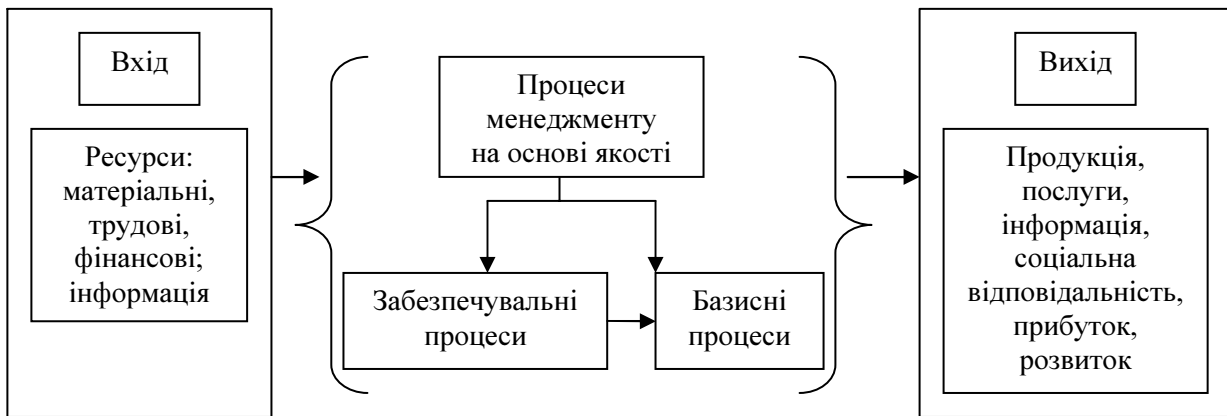

Рисунок 1 - Взаємозв'язок процесів

Запропонований підхід за своєю економічною сутністю не суперечить стандартам серії ISO, і водночас є більш адаптованим для сприйняття і розуміння суб'єктом впровадження, та відображає концептуальну основу процесної системи – тотальну якість. Відповідно до названих груп та виходячи зі стратегії споживчої кооперації, пропонуємо застосовувати для встановлення процесів у галузі торгівлі споживчої кооперації класифікацію, наведену в таблиці 1.

Таблиця 1 - Класифікація процесів галузі торгівлі споживчої кооперації

Групи процесів	№ пункту ДСТУ ISO	Перелік процесів групи
Базисні процеси	7.	Реалізація продукту і/або послуги
	7.2.	Процеси, що стосуються зацікавлених сторін
	7.2.1.	Визначення вимог, потреб і очікувань щодо продукту і/або послуги
	7.2.2.	Аналіз вимог щодо продукту і/або послуги
	7.2.3.	Комунікація з замовником
	7.3.	Проектування і розробка
	7.3.1.	Планування проектування і розробки
	7.3.2.	Вхідні дані для проектування і розробки
	7.3.3.	Вихідні дані проектування і розробки
	7.3.4.	Аналіз проекту і розробки
	7.3.5.	Перевірка проекту і розробки
	7.3.6.	Затвердження проекту і розробки
	7.3.7.	Управління змінами у проекті та розробці
	7.3.8.	Кінцевий продукт і/або послуга
	7.3.9.	Проектування і розробка процесів
	7.4.	Закупівлі
	7.4.1.1.	Ідентифікація необхідності
	7.4.1.2.	Специфікація
	7.4.1.3.	Оцінка постачальників
	7.4.2.	Інформація про закупівлі
	7.4.3.	Перевірка закупленого продукту і/або послуги
	7.5.	Реалізація продукту і/або надання послуг
	7.5.1.	Управління реалізацією продукту і/або наданням послуги
	7.5.2.	Затвердження процесів реалізація продукту і/або надання послуги
	7.5.3.	Власність замовника
	7.5.4.	Обертання, пакування, збереження, консервація і постачання

Забезпечувальні процеси	7.5.5.	Затвердження процесів
	7.5.6.	Послуги після здійснення поставок
	7.6	Управління засобами моніторингу та вимірювальної техніки
	4.	Настанова системи менеджменту якості
	4.1.	Застосування принципів менеджменту якості
	4.2.	Вимоги до документації
	4.2.2.	Настанова з якості
	4.2.3.	Управління документацією
	4.2.4.	Управління протоколами
	4.3.	Оцінка досягнень організації в поліпшенні діяльності
	6.	Управління ресурсами
	6.1.	Забезпечення ресурсами
	6.2.	Люди
	6.2.1.	Залучення людей
	6.2.2.	Уміння (компетенція) і навчання
	6.3.	Інформація
	6.4.	Інфраструктура
	6.5.	Робоче середовище
	6.6.	Постачальники і партнерство
	6.7.	Природні ресурси
	6.8.	Фінанси
Процеси менеджменту на основі якості	5.	Відповідальність керівництва
	5.1.	Зобов'язання керівництва
	5.2.	Потреби й очікування зацікавленої сторони
	5.2.2.	Розподіл замовників і кінцевих користувачів на ринку
	5.2.3.	Люди в організації
	5.2.4.	Власники і/або інвестори
	5.2.5.	Постачальники та партнери
	5.2.6.	Суспільство
	5.3.	Юридичні вимоги
	5.4.	Політика
	5.5.	Планування
	5.5.1.	Цілі
	5.5.2.	Планування якості
	5.6.	Відповідальність, повноваження, інформування
	5.6.2.	Відповідальність і повноваження
	5.6.3.	Представник керівництва
	5.6.4.	Передача інформації
	5.6.5.	Документація і звітність
	8.	Вимірювання, аналіз і поліпшення
	8.2.	Вимірювання і моніторинг
	8.2.1.	Вимірювання і моніторинг роботи системи
	8.2.1.1.	Вимірювання задоволення замовника
	8.2.1.2.	Внутрішній аудит
	8.2.1.3.	Фінансові підходи
	8.2.1.4.	Самооцінка
	8.2.2.	Вимірювання і моніторинг процесів
	8.2.3.	Вимірювання і моніторинг продукту і/або послуги
	8.2.4.	Вимірювання задоволеності інших зацікавлених сторін
	8.2.4.1	Люди
	8.2.4.2	Власники
	8.2.4.3	Постачальники
	8.2.4.4	Суспільство
	8.3.	Управління невідповідною продукцією

	8.4	Аналіз даних для поліпшення
	8.5	Поліпшення
	8.5.2	Коригувальні дії
	8.5.3	Попереджувальні дії
	8.5.4	Поліпшення процесу

Визначення бізнес-процесів галузі торгівлі споживчої кооперації передбачає чітке визначення структури управління організаціями, підприємствами й основних функцій. Особливого значення набуває проблема визначення і опису торгово-технологічних процесів торгівлі споживчої кооперації, що направлені на своєчасне доведення товарів, визначених попитом, до покупців (оптових, роздрібних) при мінімальних витратах ресурсів. Торгово-технологічні процеси можуть бути представлені як базисними процесами, наприклад, у роздрібній торгівлі – організація потоків покупців у торговельному залі, організація розрахунків з покупцями, в оптовій торгівлі – приймання, зберігання, комплектування, відпуск оптових партій товарів покупцям, так і забезпечувальними процесами, наприклад, у роздрібній торгівлі – приймання товарів від постачальників, забезпечення умов зберігання товарів, підготовка товарів до продажу, в оптовій торгівлі – розпаковування, пакування, фасування й інші операції із доробки товарів.

Особливу увагу при встановленні торгово-технологічних процесів, зокрема в роздрібній торгівлі, слід звернути на процеси та стандарти обслуговування споживачів, правильне визначення, розроблення і реалізація яких сприятиме формуванню позитивного іміджу підприємств і організацій торгівлі споживчої кооперації. Стандарти обслуговування споживачів повинні розглядатися суб'єктом управління споживчої кооперації як конкурентна перевага, яка дозволить ідентифікувати об'єкти торгівлі в конкурентному середовищі функціонування. З метою підвищення ефективності СУА варто задокументувати обов'язкові правила для персоналу об'єктів торгівлі споживчої кооперації із процесу торговельного обслуговування в типових ситуаціях: зустріч/прощання зі споживачем, спілкування по телефону, зовнішній вигляд персоналу, поведінка персоналу в торговельному залі, процес продажу (встановлення контакту зі споживачем, виявлення потреб і мотивів покупки, демонстрація, примірка покупки, аргументація запропонованих варіантів, робота з запереченнями, завершення покупки), вихід споживача без покупки, наплив споживачів (масовий продаж), робота з поверненнями товару.

Концентрація всіх зусиль щодо вдосконалення діяльності підприємств, організацій торгівлі споживчої кооперації на конкретних процесах повинна стати наслідком упровадження процесної моделі, яка формується з безлічі процесів, учасниками яких є структурні підрозділи та посадові особи конкретної організаційної структури. Відповідно до вимог ДСТУ ISO, кожний із процесів необхідно розглядати як систему, що здійснюється шляхом визначення і вимірювання входів і результатів процесу, встановлення споживачів, ідентифікації їх вимог, оцінки задоволеності результатами процесу, встановлення взаємодії певного процесу з іншими процесами, визначення повноважень, прав і відповідальності за управління процесом, обґрунтування ресурсного забезпечення процесу.

Модель СУА, в основу якої покладено процеси (рис. 2), ілюструє зв'язки між процесами, відображає роль зацікавлених сторін у визначенні вимог, підтверджує необхідність оцінки інформації, пов'язаної із сприйняттям замовником рівня виконання його вимог, для моніторингу задоволеності, але не деталізує процеси.

Рисунок 2 - Модель СУЯ на основі процесного підходу [3]

Виконання вимоги стандарту, щодо забезпечення керованості всіх процесів при формуванні СУЯ, пропонуємо забезпечити за рахунок розроблення Карти процесів СУЯ у торгівлі, яка створить можливість для підвищення ефективності управління процесами галузі торгівлі, за рахунок встановлення їх взаємопов'язаної мережі за наступною схемою (рис. 3).

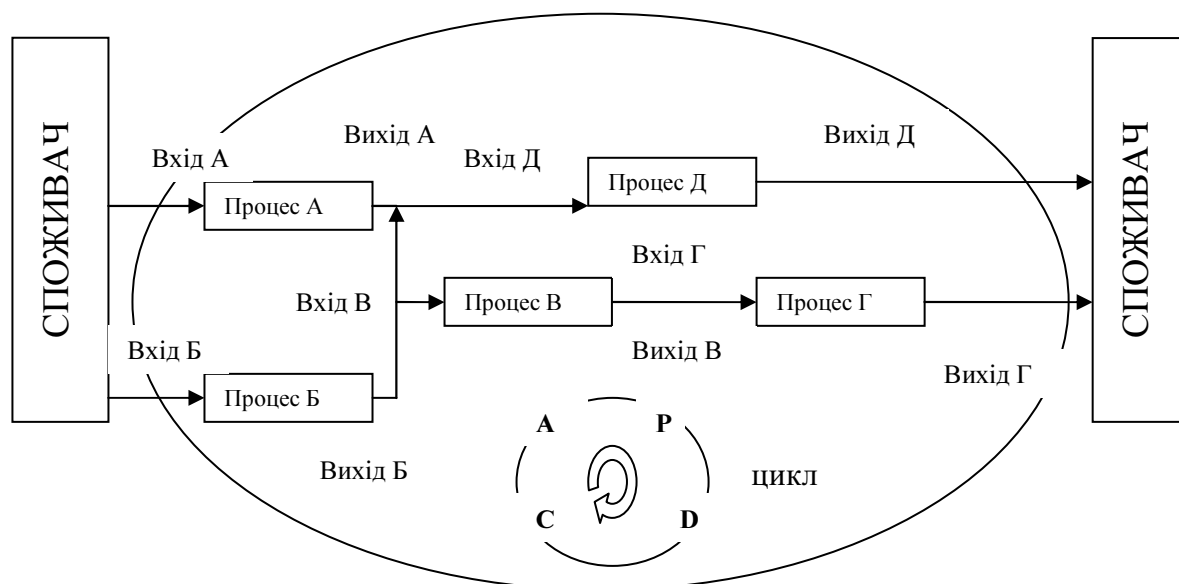

Рисунок 3 - Схема мережі взаємопов'язаних процесів

Складові елементи формування Карти процесів СУЯ у Центральній спілці споживчих товариств (ЦССТ), обласних споживспілках (ОСС), районних споживспілках (РСС) у торговельній галузі, рекомендації по формуванню та документаційний вихід наведено у таблиці 2.

Таблиця 2 - Формування Карти процесів СУЯ ЦССТ, ОСС, РСС у торговельній галузі

Складові елементи	Рекомендації по формуванню	Документаційний вихід
1. Ідентифікатор та найменування процесів ЦССТ, ОСС, РСС у галузі торгівлі	Встановити, які процеси необхідні для СУЯ у сфері її поширення, виокремити зовнішні та внутрішні процеси ЦССТ, ОСС, РСС	Перелік процесів СУЯ: базисних, забезпечувальних, процесів менеджменту на основі якості; Схема організаційної структури СУЯ
2. Призначення і мета кожного процесу ЦССТ, ОСС, РСС у галузі торгівлі	Визначити необхідність кожного процесу	Схема ранжування процесів ЦССТ, ОСС, РСС у галузі торгівлі
3. Власники процесів ЦССТ, ОСС, РСС у галузі торгівлі	Призначити власників усіх процесів, які будуть нести відповідальність за розробку, функціонування і результати процесів	Матриця розподілу відповідальності, повноважень і взаємодії
4. Учасники процесів ЦССТ, ОСС, РСС у галузі торгівлі	Визначити всіх учасників процесів – виконавців робіт у межах процесів	Матриця розподілу відповідальності, повноважень і взаємодії
5. Процес – споживач	Визначити споживачів (внутрішніх, зовнішніх) кожного процесу, дослідити їх вимоги	Перелік споживачів процесів, їх вимоги
6. Межі процесів ЦССТ, ОСС, РСС у галузі торгівлі	Відслідковувати повну послідовність виконання кожного процесу: точки виникнення, закінчення, взаємодії з іншими процесами	Схема мережі процесів; Текстовий опис мережі процесів; Опис порядку і правил взаємодії власників процесів при документуванні процесів
7. Засоби реалізації процесів ЦССТ, ОСС, РСС у галузі торгівлі – ресурси та управлінські впливи	Встановити потребу в ресурсах – матеріальних і нематеріальних компонентах, необхідних для досягнення цілей процесів; встановити канали комунікації, які визначають, регулюють чи впливають на процеси; визначити зовнішні і внутрішні джерела інформації про процеси; встановити зворотний зв'язок зі споживачем	Перелік засобів реалізації процесів
8. Входи і виходи процесів ЦССТ, ОСС, РСС у галузі торгівлі	Встановити входи (надходження ресурсів необхідних для проходження процесів) і виходи (результат виконання процесів)	Перелік ресурсів; Перелік результатів
9. Етапи процесів ЦССТ, ОСС, РСС у галузі торгівлі	У разі доцільності визначити складові частини процесів, що характеризуються проміжним результатом	Перелік підпроцесів СУЯ
10. Модель кожного процесу ЦССТ, ОСС, РСС у галузі торгівлі	Здійснити опис процесів (у графічному, табличному, текстовому вигляді), який із необхідним ступенем наближення відображає дійсний процес	Модель кожного процесу
11. Нормативні документи, що	Визначити потребу в документуванні процесів	Перелік нормативних документів

регулюють процеси ЦССТ, ОСС, РСС у галузі торгівлі		
12. Документи на вході процесів ЦССТ, ОСС, РСС у галузі торгівлі	Встановити перелік документів на вході по кожному процесу	Перелік документів на вході
13. Документи на виході процесів ЦССТ, ОСС, РСС у галузі торгівлі	Встановити перелік документів на виході по кожному процесу	Перелік документів на виході
14. Записи по процесах ЦССТ, ОСС, РСС у галузі торгівлі	Чітко фіксувати зумовлені процесами записи	Бланки записів по процесах
15. Критерії оцінки ефективності процесів ЦССТ, ОСС, РСС у галузі торгівлі	Обрати методи збору даних; визначити характеристики процесів, що впливають на їх результат; встановити критерії для моніторингу, менеджменту й аналізу	Перелік процесів СУЯ, результативність яких підлягає обов'язковій оцінці; Склад критеріїв і методів оцінки результативності процесів
16. Кількісні показники оцінки ефективності процесів ЦССТ, ОСС, РСС у галузі торгівлі	Визначити кількісні показники оцінки ефективності процесів	Склад критеріїв і періодичність оцінки процесів; Інструкція з застосування статистичних методів
17. Способи вимірювання показників процесів ЦССТ, ОСС, РСС у галузі торгівлі	Визначити вимоги до моніторингу стану процесів	Перелік процесів, що підлягають поліпшенню; Аналіз причин невідповідностей
18. Заходи поліпшення процесів ЦССТ, ОСС, РСС у галузі торгівлі	Визначити напрямки поліпшення процесів; встановити необхідність у коригувальних, попереджуючих діях; відслідковувати виконання цих дій; визначати їх результативність	Програма заходів (план)

За допомогою розробленої структури Карти процесів можливо здійснити оцінку процесів у СУЯ на основі системного підходу, що в свою чергу дасть змогу детально розглянути всі аспекти даного процесу за такими ключовими напрямками (табл. 3).

Таблиця 3 - Системний підхід до оцінки процесів галузі торгівлі споживчої кооперації

Елементи оцінки	Напрямок оцінки
Функціональний	Важливість процесу, його місце і відношення до інших процесів, порядок їх взаємодії, набір задач і функцій, необхідних для виконання процесу
Морфологічний	Побудова процесу, його елементи, зв'язки і структура, критичні точки у межах процесу
Інформаційний	Обсяги вхідної і вихідної інформації, обробка інформації, способи передачі інформації, основні напрямки інформаційних потоків, кількісні і якісні характеристики інформації у межах процесу

При формуванні мережі процесів важливо розглядати діяльність галузі торгівлі споживчої кооперації як цілісну систему у вигляді сукупності взаємопов'язаних і взаємодіючих процесів, при цьому рівень деталізації не має вирішального значення і може

бути встановлений суб'єктивно. Разом з тим важливо вказати підрозділи та посади, які беруть участь у кожному з процесів і відповідають за виконання конкретних дій, і які в подальшому повинні виявляти існуючі або потенційні проблеми на основі критичного аналізу та визначати глибинні причини їх виникнення.

Створена на основі Карти, мережа процесів повинна забезпечити прозорість загальної організаційної структури підприємств, організацій торгівлі споживчої кооперації через встановлення чітких меж процесів, їх взаємозв'язку в системі, відповідальних за результативність і ефективність кожного процесу. Вказану вимогу в процесі практичної реалізації можливо досягти лише за рахунок віднесення кожного з процесів до конкретного структурного елементу організаційної структури – функціонального підрозділу (рис. 4).

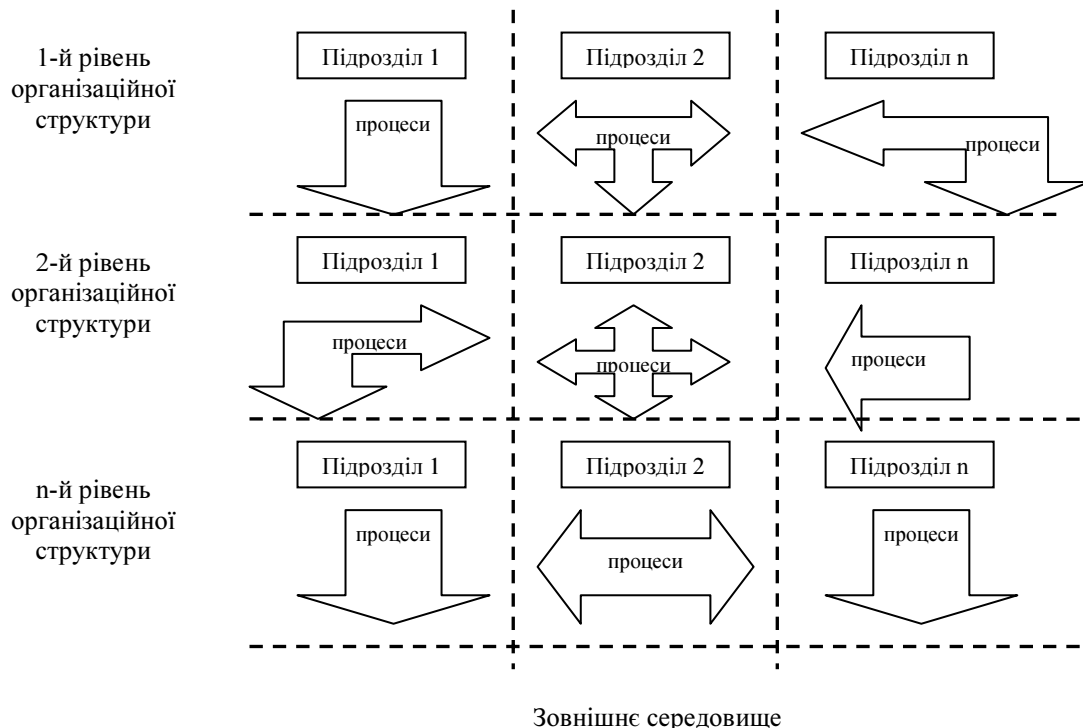

Рисунок 4 - Схема закріплення процесів за функціональними підрозділами

Висновки. Одним із напрямів господарської діяльності системи споживчої кооперації є закупівля, збереження, реалізація товарів і послуг із метою задоволення потреб споживачів, тому необхідно забезпечити подальший розвиток кооперативної торгівлі, підвищити її конкурентоспроможність за рахунок удосконалення процесу управління якістю на основі процесного підходу, що стане напрямом подальших наукових розвідок даного дослідження.

Список літератури

1. ДСТУ ISO 19011-2003. Настанови щодо здійснення аудитів систем управління якістю і (або) екологічного управління. – К.: Держспоживстандарт України, 2004. – 25 с.
2. ДСТУ ISO 9000-2001. Системи управління якістю. Основні положення та словник. – К.: Держстандарт України, 2001. – 27 с.
3. ДСТУ ISO 9001-2001. Системи управління якістю. Вимоги. – К.: Держстандарт України, 2001. – 23 с.
4. ДСТУ ISO 9004-2001. Системи управління якістю. Настанови щодо поліпшення діяльності. – К.: Держстандарт України, 2001. – 44 с.

Л.Рыбалко-Рак, В.Панченко

Направление идентификации процессов при формировании процессной модели управления в торговле потребительской кооперации

Внедрение процессного подхода к управлению и построение системы управления качеством гарантирует четко определенный порядок и ответственность за разработку, согласование и утверждение управленческих решений. Процессный подход позволяет оптимизировать систему корпоративного управления, сделать ее прозрачной для руководства и такой, которая способна быстро реагировать на изменения внешней среды. В статье исследовано направления определения процессов торговой отрасли системы потребительской кооперации, предложена структура Карты процессов для Центрального союза потребительских обществ, областных потребсоюзов, районных потребсоюзов, в торговой отрасли.

L.Rybalko-Rak, V.Panchenko

The direction of identification of the processes in forming of the process's of management in the trade of consumer cooperation

Introduction of the processing going near a management and construction of control the system by quality is guaranteed by expressly set procedure and responsibility for development, concordance and claim of administrative decisions. Processing approach allows to optimize the system of corporate management, do its transparent for guidance and such, which is sensitive on the changes of external environment. Directions of determination of processes of auction industry of the system of consumer co-operation are probed in the article, the structure of Map of processes is offered for the Central union of consumer societies, regional consumer societies, district consumer societies, in auction industry.

Одержано 04.11.10

УДК 65.01:334.735:339.37

В.А. Панченко, доц., канд., екон. наук, О.В. Михайлов, асп.

Полтавський університет економіки і торгівлі

Моніторинг якості торгівельного обслуговування: теоретичні та практичні підходи

Питання моніторингу рівня торгівельного обслуговування у сфері надання послуг є важливим та складним через притаманні торгівлі особливості обслуговування. Моніторинг управління якістю торгівельного обслуговування в організаціях і на підприємствах системи споживчої кооперації дозволить отримати інформацію, необхідну для досягнення максимального соціально-економічного ефекту від наявності задоволених і лояльних споживачів. Автором розглянуто основні підходи на яких ґрунтується оцінка управління якістю торгівельного обслуговування споживачів, представлені результати дослідження щодо вимірювання якості торгівельного обслуговування на підприємствах системи споживчої кооперації. **якість торгівельного обслуговування, моніторинг рівня торгівельного обслуговування, підходи до вимірювання якості торгівельного обслуговування**

Проблема підвищення рівня якості торговельного обслуговування є важливим завданням, вирішення якого забезпечує економічний розвиток вітчизняних організацій, підприємств та зростання соціального розвитку і рівня життя населення. Для досягнення максимуму лояльності споживачів і забезпечення соціально-економічної місії системи споживчої кооперації триває довгий період роботи по задоволенню вимог споживачів. Для забезпечення конкурентоспроможності та існування в умовах конкурентної боротьби

Л.Рыбалко-Рак, В.Панченко

Направление идентификации процессов при формировании процессной модели управления в торговле потребительской кооперации

Внедрение процессного подхода к управлению и построение системы управления качеством гарантирует четко определенный порядок и ответственность за разработку, согласование и утверждение управленческих решений. Процессный подход позволяет оптимизировать систему корпоративного управления, сделать ее прозрачной для руководства и такой, которая способна быстро реагировать на изменения внешней среды. В статье исследовано направления определения процессов торговой отрасли системы потребительской кооперации, предложена структура Карты процессов для Центрального союза потребительских обществ, областных потребсоюзов, районных потребсоюзов, в торговой отрасли.

L.Rybalko-Rak, V.Panchenko

The direction of identification of the processes in forming of the process's of management in the trade of consumer cooperation

Introduction of the processing going near a management and construction of control the system by quality is guaranteed by expressly set procedure and responsibility for development, concordance and claim of administrative decisions. Processing approach allows to optimize the system of corporate management, do its transparent for guidance and such, which is sensitive on the changes of external environment. Directions of determination of processes of auction industry of the system of consumer co-operation are probed in the article, the structure of Map of processes is offered for the Central union of consumer societies, regional consumer societies, district consumer societies, in auction industry.

Одержано 04.11.10

УДК 65.01:334.735:339.37

В.А. Панченко, доц., канд., екон. наук, О.В. Михайлов, асп.

Полтавський університет економіки і торгівлі

Моніторинг якості торгівельного обслуговування: теоретичні та практичні підходи

Питання моніторингу рівня торгівельного обслуговування у сфері надання послуг є важливим та складним через притаманні торгівлі особливості обслуговування. Моніторинг управління якістю торгівельного обслуговування в організаціях і на підприємствах системи споживчої кооперації дозволить отримати інформацію, необхідну для досягнення максимального соціально-економічного ефекту від наявності задоволених і лояльних споживачів. Автором розглянуто основні підходи на яких ґрунтується оцінка управління якістю торгівельного обслуговування споживачів, представлені результати дослідження щодо вимірювання якості торгівельного обслуговування на підприємствах системи споживчої кооперації. **якість торгівельного обслуговування, моніторинг рівня торгівельного обслуговування, підходи до вимірювання якості торгівельного обслуговування**

Проблема підвищення рівня якості торговельного обслуговування є важливим завданням, вирішення якого забезпечує економічний розвиток вітчизняних організацій, підприємств та зростання соціального розвитку і рівня життя населення. Для досягнення максимуму лояльності споживачів і забезпечення соціально-економічної місії системи споживчої кооперації триває довгий період роботи по задоволенню вимог споживачів. Для забезпечення конкурентоспроможності та існування в умовах конкурентної боротьби

організації, підприємства торгівлі повинні здійснювати торговельне обслуговування споживачів із якістю належного рівня.

Проблемам управління в організаціях і на підприємствах споживчої кооперації присвячена низка досліджень таких вчених як А. Мазаракі, В. Апопій, В. Галюк, В. Геєць, В. Жигалов, І. Маркіна, Л. Лігоненко, М. Виноградський, Н. Ушакова, О. Фрідман, П. Саблук, С. Бабенко, С. Гелей, Ф. Хміль, Я. Гончарук. В економічній літературі відсутня узагальнена точка зору щодо однозначності виділення базових критеріїв ефективності діяльності організацій і підприємств торгівлі, залишаються не висвітленими питання оцінки управління якістю торговельного обслуговування.

Постановка проблеми. Мету дослідження спрямовано на пошук оптимальних способів моніторингу якості торговельного обслуговування. Наукове дослідження характеризується вирішенням таких завдань: встановлення ключових напрямів оцінювання якості торговельного обслуговування; визначення основних засад із урахуванням яких буде проводитися оцінка якості торговельного обслуговування; отримання та аналіз результатів соціального дослідження споживачів та торговельного персоналу.

Для виконання цих завдань автор застосував закони діалектики та загальнонаукові методи, серед них аналіз і синтез, порівняльний і економіко-статистичний аналіз, метод експертних оцінок, евристичні методи.

Результати досліджень. Автори [4-7] визначають характеристики обслуговування по відношенню до споживача: бажані, котрі відображають максимально можливий рівень очікувань споживача стосовно послуги і адекватні, які являють собою мінімально прийнятний рівень обслуговування. Після придбання товару споживач порівнює відчуття, отримані в процесі торговельного обслуговування, зі своїми очікуваннями, якщо рівень адекватних очікувань буде перевищено, то стверджують про задоволеність обслуговуванням. Серед підходів до оцінки якості послуг, керівна ідея яких ґрунтується на співставленні очікувань і сприйняття, найбільш відомими є інструмент SERVQUAL, аналіз зони толерантності, модель Gap.

Інструмент SERVQUAL – Service Quality припускає вимірювання якості послуги за допомогою кількісного показника – індексу якості SQI (Service Quality Index) [7], котрий визначає співвідношення сприйнятої й очікуваної якості. Розрахунок індексу якості ґрунтується на результатах анкетування споживачів послуги, на основі двох базових анкет – вимірювання очікувань споживача і вимірювання сприйняття споживачем отриманої послуги.

Використання методу «зона толерантності» (Zone of tolerance) [5], передбачає доповнення анкет SERVQUAL, анкетною, котра дозволяє оцінити мінімально прийнятну для споживача якість послуги. Зона толерантності відображає розрив між очікуваною і мінімально прийнятною якістю послуги, що характеризується діапазоном „терпимості” споживачів. Співвіднесення оцінок детермінант сприйняття якості отриманої послуги із зоною толерантності дозволяє зробити висновок про захоплення споживачів якістю отриманої послуги, у випадку розташування сприйнятих оцінок вище зони толерантності, про їх задоволеність, при попаданні сприйнятих оцінок у зону толерантності або про незадоволеність, у випадку, коли оцінки знаходяться нижче зони толерантності.

Модель Gap (від англ. gap – розрив), дає змогу виявити можливі джерела невідповідної якості, оскільки відображає процес надання послуги в цілому [4]. Оцінку якості послуг визначають величина і напрямок розривів. Визначальним є розрив між елементами „очікувана послуга” і „сприйнята послуга”, котрий означає перевищення очікувань споживача над оцінкою послуги, отриманої у дійсності. Наданій послугі надається статус „якісної”, якщо вказаний розрив відсутній.

Також в практиці організацій та підприємств застосовується запропонований науковцями узагальнюючий коефіцієнт якості торговельного обслуговування споживачів (формула 1).

$$K_{яо} = (K_{зн} \times 0,18 + K_{зч} \times 0,18 + K_{нп} \times 0,08 + K_{са} \times 0,21 + K_{пп} \times 0,14 + K_{яп} \times 0,21) \times K_{дп} \quad (1)$$

Отримані значення узагальнюючого коефіцієнта якості торговельного обслуговування тлумачать таким чином, якщо показник відповідає значенню 0,901 і більше, то у відповідного об'єкта торгівлі високий рівень якості обслуговування, 0,701 ... 0,900 – середній, до 0,700 – низький [1, 3].

Також для вимірювання торговельного обслуговування споживачів можна використовувати метод балів, який досліджений в працях Большова Л., Горського В., Кемні Дж., Орлова А., Смирнова Н., Снелла Дж., Шрейдера Ю. При використанні зазначеного методу необхідно сформувати інформаційну базу за даними статистичної звітності та даними соціологічних обстежень організацій та підприємств торгівлі. Це такі показники як виручка від реалізації товарів, робіт, послуг, чистий дохід, собівартість реалізованої продукції, робіт, послуг, валовий прибуток, чистий прибуток, товарні запаси, середньоблікова кількість працюючих, власний капітал, позиковий капітал. З огляду на застосування методу балів на підприємствах, організаціях торгівлі необхідно запропонувати підсистеми, які будуть відображати специфіку діяльності та обрати показники, що будуть характеризувати відповідну з підсистем.

За результатами експертного оцінювання розробляються коефіцієнти впливовості складових підсистем на ефективність функціонування підприємств торгівлі у контексті управління торговельним обслуговуванням.

Інструментом, який мотивує персонал до якісного торговельного обслуговування споживачів є метод „Mystery Shopping” («Таємничий покупець») [8]. Послідовність оцінки якості торговельного обслуговування методом „Mystery Shopping” складається з таких етапів. На першому етапі здійснюють підбір таємничих покупців, при цьому беруть до уваги демографічні, поведінкові й психографічні характеристики дійсних покупців.

На другому етапі проводиться оцінка існуючого рівня торговельного обслуговування за попередньо обраними критеріями. До критеріїв оцінки можна віднести: інтер'єр магазину (чистота, освітлення, цінники, наявність порожніх місць на вітринах, прилягаюча до магазину територія, вивіска); зовнішній вигляд і мова продавців; робота продавця (вміння вступати в контакт, виявлення запиту, презентація товару, знання асортименту, робота із запереченнями, уміння працювати одночасно з кількома покупцями, уміння працювати із конфліктними клієнтами). Мінімумально необхідна кількість відвідувань об'єкту торгівлі повинна складати 2. На третьому етапі, за результатами аналізу проведеного обстеження, разом із колективом підприємства необхідно описати процес „ідеального обслуговування покупця”, який доцільно оформити у вигляді стандартів обслуговування, зокрема стандартів поведінки персоналу та стандартів оформлення торговельного залу.

Функція проведеного емпіричного дослідження керівників, фахівців, споживачів системи споживчої кооперації розкривається у вивченні й аналізі явищ і подій щодо торговельного обслуговування, які приводять до формування певної установки цільової аудиторії. Дослідження спрямоване на розпізнавання існуючих проблем і ситуацій у сфері торговельного обслуговування, визначення їх походження, властивостей, а також шляхів їх вирішення. Завданням є встановлення переліку основних запитів споживачів щодо торговельного обслуговування в системі споживчої кооперації та отримання статистично надійного значення задоволеності споживачів.

При виконанні дослідження вирішення задачі щодо розробки обґрунтованої анкети для проведення соціального дослідження здійснювалося за допомогою розрахунку коефіцієнтів вагомості, оскільки показників для оцінки якості торговельного обслуговування в споживчій кооперації можна запропонувати достатньо велику кількість, але розраховувати на точну оцінку в такому випадку не можливо. Це зумовлено дефіцитом часу споживачів на обмірковування питань і заповнення бланку анкети.

При проведенні дослідження використано метод рангу: експерти оцінювали важливість кожного показника якості за попередньо розробленою шкалою відносної значимості у межах від 0,1 до 1, враховуючи дробові числа. Для отримання коефіцієнтів вагомості визначалася середня величина за кожним показником, виходячи із оцінок усіх експертів за окремим показником і за їх сукупністю. Було опитано 67 працівників Полтавської облспоживспілки (ОСС), 58 працівників Кіровоградської облспоживспілки (ОСС), враховуючи керівників і фахівців їх райспоживспілок (РСС) та райспоживтовариств (РСТ). При формуванні показників оцінки торговельного обслуговування судження експертів є обґрунтованими, що підтверджується результатами розрахунку коефіцієнта компетентності експертів. Аналіз компетентності експертів, керівників і фахівців Полтавської і Кіровоградської облспоживспілок, відобразив достатній рівень точності проведеного дослідження, оскільки розрахований показник відповідно склав 0,69 і 0,67.

Респондентам було запропоновано внести до оціночної форми відмітку відповідно до шкали від 0,1 до 1, що означає міру важливості показника якості торговельного обслуговування споживачів: 0,1 означає зовсім неважливий показник, 1 – найважливіший показник. Також експерти мали можливість вносити до анкети додаткові показники для оцінки управління якістю торговельного обслуговування. Серед запропонованих заходів із удосконалення торговельного обслуговування 54 % респондентів назвали розробку і впровадження стандартів торговельного обслуговування.

Найвищий рівень вагомості експерти надали таким показникам: 0,9 за вказаною шкалою – професіоналізму торговельно-оперативного персоналу, обміну дефектних товарів на якісні, обсягу та стабільності асортименту товарів, якості товарів; 0,8 – оформленню торговельної зали, наданню додаткових послуг споживачам. За результатами обробки анкет було обрано вагомі показники ґрунтуючись на яких розроблено оціночну форму для споживачів (табл. 1). За результатами дослідження розраховувався середньозважений показник оцінки управління якістю торговельного обслуговування по трьох блоках. Для проведення дослідження було обрано по одному торговельному об'єкту продовольчого і непродовольчого типу роздрібної мережі райспоживспілок і райспоживтовариств Кіровоградської облспоживспілки.

Таблиця 1 - Анкета оцінки торговельного обслуговування для споживачів споживчої кооперації

№ з/п	Показник	Бал
<i>Матеріально-технічна підсистема</i>		
1.	Розташування об'єкту торгівлі	
2.	Зовнішнє оформлення об'єкту торгівлі	
3.	Оформлення торговельної зали	
4.	Стан торговельного обладнання	
5.	Зручність торговельного обладнання	
6.	Обсяг асортименту товарів	
7.	Стабільність асортименту товарів	
8.	Якість товарів	
9.	Зручність розташування товарів у торговельному залі	
10.	Орієнтація у торговельному залі щодо викладки товарів	
11.	Санітарно-гігієнічний стан	
<i>Соціально-психологічна підсистема</i>		
1.	Графік роботи об'єкту торгівлі	
2.	Фірмовий стиль об'єкту торгівлі	
3.	Рівень цін	
4.	Система знижок	
5.	Професіоналізм торговельно-оперативного персоналу	

6.	Зовнішній вигляд торговельно-оперативного персоналу	
7.	Допомога торговельно-оперативного персоналу у виборі товарів	
8.	Орієнтація у торговельному залі за допомогою спілкування з торговельно-оперативним персоналом	
9.	Обмін дефектних товарів на якісні	
10.	Якість праці працівників об'єкту торгівлі	
11.	Швидкість обслуговування	
12.	Надання додаткових послуг споживачам	
13.	Завершеність здійснюваних покупок	
14.	Застосування прогресивних методів продажу	
15.	Задоволення кінцевими результатами обслуговування	
<i>Інформаційна підсистема</i>		
1.	Наявність і доступність інформації про об'єкт торгівлі	
2.	Орієнтація у торговельному залі за допомогою надписів, покажчиків	
3.	Консультації торговельно-оперативного персоналу про якість та призначення товарів	
4.	Інформаційна насиченість куточка споживача	
5.	Доступність Книги відгуків та пропозицій	
6.	Доступність Закону України „Про захист прав споживачів”	

Товарооборот райспоживспілок і райспоживтовариств проаналізовано в табл. 2.

Таблиця 2 - Характеристика товарообороту торговельної роздрібної мережі райспоживспілок і райспоживтовариств Кіровоградської облспоживспілки

Найменування РСС чи РСТ	Товарооборот роздрібної мережі, тис. грн.		Темп росту у фактичних цінах, %	Товарооборот у розрахунку на 1 особу району, грн.
	2007р	2008р		
Бобринецьке	6976,2	9114,1	130,6	322,05
Вільшанське	135,8	198,2	145,9	13,86
Гайворонське	3835,8	4341,8	113,2	106,88
Добровеличківське	2014,1	2636,1	130,9	69,01
Долинське	564,4	551,3	97,7	20,81
Знам'янське	1580,1	1796,9	113,7	69,11
Компаніївське	1404,9	1739,2	123,8	107,36
Кіровоградське	3506,6	4648,9	132,6	123,31
Маловисківська	3241,4	3840,6	118,5	81,71
Новоархангельське	1313,5	1398,2	106,4	54,24
Новгородківське	692,1	635,2	91,8	38,04
Новоукраїнське	1784,0	2271,4	127,3	50,14
Новомиргородське	466,0	178,9	38,4	27,45
Олександрівське	1718,5	1474,5	85,8	48,50
Олександрійська	2595,5	2637,7	101,6	68,16
Онуфріївське	86,5	66,6	77,0	18,47
Петрівське	1057,5	1184,6	112,0	45,21
Світловодське	2131,0	1742,1	81,8	149,22
Ульяновське	4440,6	6129,0	138,0	242,25
Устинівське	1243,6	1305,0	104,9	90,62

*Примітка: Складено та розраховано за даними статистичних збірників “Основні показники господарсько-фінансової діяльності споживчої кооперації Кіровоградської області” за відповідні роки

Оскільки об'єктом соціального дослідження є споживачі роздрібної торговельної мережі Кіровоградської облспоживспілки, то доцільно звернутися до вибірки на основі квот, оскільки можливість скласти список всієї генеральної сукупності відсутня. З метою досягнення репрезентативності вибірки для місцевого населення кожного з районів розташування райспоживспілок і райспоживтовариств було дотримано необхідних норм за таким ознаками квот як стать, вік, освіта, матеріальне становище респондентів. Анкети заповнювалися споживачами у торговельних об'єктах відразу після здійснення обслуговування. Опрацьовані результати дослідження представлено в табл. 3.

Таблиця 3 - Результати оцінки управління якістю торговельного обслуговування в Кіровоградській облспоживспілці за результатами соціального дослідження споживачів

Найменування РСС чи РСТ	Торговельний об'єкт (магазин)	Результат соціального дослідження	Середній результат соціального дослідження
Бобринецьке	Продовольчий тип № 1	0,64	0,63
	Непродовольчий тип № 2	0,62	
Вільшанське	Продовольчий тип № 3	0,65	0,62
	Непродовольчий тип № 4	0,58	
Гайворонське	Продовольчий тип № 5	0,59	0,61
	Непродовольчий тип № 6	0,63	
Добровеличківське	Продовольчий тип № 7	0,64	0,63
	Непродовольчий тип № 8	0,63	
Долинське	Продовольчий тип № 9	0,62	0,62
	Непродовольчий тип № 10	0,63	
Знам'янське	Продовольчий тип № 11	0,59	0,60
	Непродовольчий тип № 12	0,61	
Компаніївське	Продовольчий тип № 13	0,62	0,61
	Непродовольчий тип № 14	0,60	
Кіровоградське	Продовольчий тип № 15	0,64	0,66
	Непродовольчий тип № 16	0,69	
Маловисківська	Продовольчий тип № 17	0,68	0,63
	Непродовольчий тип № 18	0,59	
Новоархангельське	Продовольчий тип № 19	0,69	0,68
	Непродовольчий тип № 20	0,68	
Новгородківське	Продовольчий тип № 21	0,67	0,64
	Непродовольчий тип № 22	0,62	
Новоукраїнське	Продовольчий тип № 23	0,61	0,60
	Непродовольчий тип № 24	0,60	
Новомиргородське	Продовольчий тип № 25	0,60	0,61
	Непродовольчий тип № 26	0,63	
Олександрівське	Продовольчий тип № 27	0,63	0,63
	Непродовольчий тип № 28	0,64	
Олександрійська	Продовольчий тип № 29	0,65	0,66
	Непродовольчий тип № 30	0,68	
Онуфріївське	Продовольчий тип № 31	0,57	0,58
	Непродовольчий тип № 32	0,59	
Петрівське	Продовольчий тип № 33	0,59	0,59
	Непродовольчий тип № 34	0,59	
Світловодське	Продовольчий тип № 35	0,64	0,67
	Непродовольчий тип № 36	0,70	

Ульяновське	Продовольчий тип № 37	0,61	0,63
	Непродовольчий тип № 38	0,65	
Устинівське	Продовольчий тип № 39	0,60	0,61
	Непродовольчий тип № 40	0,62	

Результати соціального дослідження виявили відсутність явних лідерів та аутсайдерів у сфері торговельного обслуговування Кіровоградської ОСС, і характеризуються відносною рівномірністю розвитку торговельних об'єктів споживчої кооперації. Діапазон оцінки якості торговельного обслуговування – 0,58-0,68 не є критичним, і передбачає пошук резервів для удосконалення діяльності в галузі торгівлі.

Поряд із проведенням опитування споживачів споживчої кооперації важливим напрямом для аналізу було обрано дослідження торговельно-оперативного персоналу, який безпосередньо контактує зі споживачами. Цей захід було використано для визначення і наступного усунення недоліків у розумінні й усвідомленні персоналом тих сфер діяльності, що є важливими для споживачів і де бажано підвищити якість обслуговування. Опитування персоналу здійснювалося шляхом адаптації версії анкети для споживачів через інше формулювання питань. Отримані дані наведено в таблиці 4.

Діапазон оцінки якості торговельного обслуговування персоналом відносно до споживачів зріс, і знаходиться в межах 0,64-0,79. Це свідчить про необхідність удосконалення взаємодії торговельно-оперативного персоналу і споживачів торговельних об'єктів споживчої кооперації із метою більш повного задоволення останніх.

Таблиця 4 - Результати оцінки управління якістю торговельного обслуговування в Кіровоградській облспоживспілці за результатами соціального дослідження торговельно-оперативного персоналу

Найменування РСС чи РСТ	Торговельний об'єкт (магазин)	Результат соціального дослідження	Середній результат соціального дослідження
Бобринецьке	Продовольчий тип № 1	0,76	0,72
	Непродовольчий тип № 2	0,69	
Вільшанське	Продовольчий тип № 3	0,72	0,71
	Непродовольчий тип № 4	0,70	
Гайворонське	Продовольчий тип № 5	0,68	0,69
	Непродовольчий тип № 6	0,70	
Добровеличківське	Продовольчий тип № 7	0,71	0,71
	Непродовольчий тип № 8	0,72	
Долинське	Продовольчий тип № 9	0,71	0,70
	Непродовольчий тип № 10	0,70	
Знам'янське	Продовольчий тип № 11	0,69	0,69
	Непродовольчий тип № 12	0,70	
Компаніївське	Продовольчий тип № 13	0,64	0,66
	Непродовольчий тип № 14	0,69	
Кіровоградське	Продовольчий тип № 15	0,71	0,76
	Непродовольчий тип № 16	0,82	
Маловисківська	Продовольчий тип № 17	0,78	0,73
	Непродовольчий тип № 18	0,69	
Новоархангельське	Продовольчий тип № 19	0,78	0,75
	Непродовольчий тип № 20	0,73	
Новгородківське	Продовольчий тип № 21	0,75	0,72
	Непродовольчий тип № 22	0,69	
Новоукраїнське	Продовольчий тип № 23	0,72	0,70

	Непродовольчий тип № 24	0,68	
Новомиргородське	Продовольчий тип № 25	0,69	0,70
	Непродовольчий тип № 26	0,71	
Олександрівське	Продовольчий тип № 27	0,69	0,69
	Непродовольчий тип № 28	0,69	
Олександрійська	Продовольчий тип № 29	0,72	0,73
	Непродовольчий тип № 30	0,75	
Онуфріївське	Продовольчий тип № 31	0,65	0,63
	Непродовольчий тип № 32	0,62	
Петрівське	Продовольчий тип № 33	0,64	0,64
	Непродовольчий тип № 34	0,65	
Світловодське	Продовольчий тип № 35	0,78	0,79
	Непродовольчий тип № 36	0,80	
Ульяновське	Продовольчий тип № 37	0,70	0,70
	Непродовольчий тип № 38	0,71	
Устинівське	Продовольчий тип № 39	0,69	0,68
	Непродовольчий тип № 40	0,68	

Порівняння результатів оцінки отриманих за допомогою дослідження споживачів і персоналу свідчать, що діапазон відхилення середнього результату анкетування торговельно-оперативного персоналу від середнього результату соціального дослідження споживачів знаходиться в межах від 0,05 до 0,12, що підтверджує об'єктивність отриманих даних.

Висновки. Стратегічним завданням вимірювання якості торговельного обслуговування, на підставі аналізу результатів оцінки, є своєчасне усунення виявлених невідповідностей, здійснення корегуючи дій, впровадження системи заходів щодо подальшого вдосконалення та розвитку організації, підприємства. Обґрунтована система оцінки якості торговельного обслуговування, яка враховує специфічні особливості функціонування конкретної соціально-економічної системи сприятиме належному виконанню цього завдання. На основі проведеного дослідження встановлено, що нині в системі споживчої кооперації управління якістю торговельного обслуговування не є оптимальним через відсутність системного підходу до визначення основних його складових, їх взаємозв'язку. Для оптимального управління якістю торговельного обслуговування в системі споживчої кооперації доцільно сформулювати обґрунтовану систему показників оцінки на засадах системного підходу з врахуванням особливостей функціонування кооперативних організацій і підприємств. Це буде перспективою подальших розвідок у даному напрямі дослідження.

Список літератури

1. Голошубова Н.О. Організація торгівлі: [підручник] / Н.О. Голошубова. – К.: Книга, 2004. – 560 с.
2. Малин А.С. Исследование систем управления: [учеб. для вузов.] / А.С. Мухин, В.И. Малин. – 2-е изд. – М.: Издательский дом ГУ ВШЭ, 2004. – 400 с.
3. Теорія та практика торговельного обслуговування: [навч. посібник] / В.В. Апопій, І.П. Міщук, С.І. Рудницький, Ю.М. Хом'як / За ред. В.В. Апопії. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 459 с.
4. Berry L.L. Marketing services / L.L. Berry. – New York: The Free Press, 1991. – 167 p.
5. Johnston R. The Zone of Tolerance: Exploring the Relationship Between Service Transactions and Satisfaction with the Overall Service. / R. Johnston // International Journal of Service Industry Management. – Vol. 6, № 2. – 1995. – P. 98.
6. Lee H. The determinants of perceived service quality and its relationship with satisfaction / H. Lee, Y. Lee, D. Yoo // Journal of Services Marketing. – Vol. 14, № 3. – 2000. – P. 217-231.
7. Parasuraman A. SERVQUAL: a Multiple-Item Scale for Measuring Consumer Perceptions of Service Quality / A. Parasuraman, V.A. Zeithaml, L.L. Berry // Journal of Retailing. – Vol. 26. – 1988. – P. 68.
8. www.mystery-shopper.ru

В.Панченко, О.Михайлов

Мониторинг качества торгового обслуживания: теоретические и практические подходы

Вопрос мониторинга уровня торгового обслуживания в сфере предоставления услуг является важным и сложным через присущие торговле особенности обслуживания. Мониторинг управления качеством торгового обслуживания в организациях и на предприятиях системы потребительской кооперации позволит получить информацию, необходимую для достижения максимального социально-экономического эффекта от наличия удовлетворенных и лояльных потребителей. Автором рассмотрены основные подходы на которых основывается оценка управления качеством торгового обслуживания потребителей, представлены результаты исследования относительно измерения качества торгового обслуживания на предприятиях системы потребительской кооперации.

V.Panchenko, O.Mikhajlov

The monitoring quality of the trading service

A question of monitoring of level of auction service in the sphere of grant of services is important and difficult through the inherent trade features of service. Monitoring of quality management of auction service in organizations and on the enterprises of the system of consumer co-operation will allow to obtain information, necessary for achievement of maximal socio-economic effect from the presence of the satisfied and loyal users. An author is consider basic approaches which the estimation of quality management of auction maintenance of users is based on, research results are presented in relation to measuring of quality of auction service on the enterprises of the system of consumer co-operation.

Одержано 04.11.10

УДК 65.012.8:334.752

В.Г. Алькема, доц., канд. техн. наук

Університет економіки та права "КРОК"

Ступінь задоволення попиту як індикатор економічної безпеки логістичних утворень

У статті розглянута роль логістичного сервісу як чинника економічної безпеки виробничого підприємства. Розроблено методику забезпечення економічної безпеки підприємства.
логістика, економічна безпека, логістичних сервіс, операційна система

Постановка проблеми

Кризові явища в галузях та сферах економіки України позначились на економічній безпеці функціонування логістичних утворень. Під логістичними утвореннями ми розуміємо суб'єкти господарської діяльності та їх організаційні та інтеграційні об'єднання, які функціонують на засадах сучасної концепції логістики. В якості організаційного базису мають логістичну систему а їх організаційна структура містить підрозділи управління логістичною діяльністю. Нестабільне функціонування логістичних утворень загрожує їх економічній безпеці. Це призводить до суттєвих змін в обсягах реалізації та закупівлі товарів окремими суб'єктами господарювання. Логістичного утворення постачальники в таких умовах не можуть з високою ймовірністю прогнозувати попит на власну продукцію на підставі тенденцій попередніх періодів. Така ситуація ускладнює маркетинговій службі логістичних утворень достовірне визначення параметрів для функціонування операційної

В.Панченко, О.Михайлов

Мониторинг качества торгового обслуживания: теоретические и практические подходы

Вопрос мониторинга уровня торгового обслуживания в сфере предоставления услуг является важным и сложным через присущие торговле особенности обслуживания. Мониторинг управления качеством торгового обслуживания в организациях и на предприятиях системы потребительской кооперации позволит получить информацию, необходимую для достижения максимального социально-экономического эффекта от наличия удовлетворенных и лояльных потребителей. Автором рассмотрены основные подходы на которых основывается оценка управления качеством торгового обслуживания потребителей, представлены результаты исследования относительно измерения качества торгового обслуживания на предприятиях системы потребительской кооперации.

V.Panchenko, O.Mikhajlov

The monitoring quality of the trading service

A question of monitoring of level of auction service in the sphere of grant of services is important and difficult through the inherent trade features of service. Monitoring of quality management of auction service in organizations and on the enterprises of the system of consumer co-operation will allow to obtain information, necessary for achievement of maximal socio-economic effect from the presence of the satisfied and loyal users. An author is consider basic approaches which the estimation of quality management of auction maintenance of users is based on, research results are presented in relation to measuring of quality of auction service on the enterprises of the system of consumer co-operation.

Одержано 04.11.10

УДК 65.012.8:334.752

В.Г. Алькема, доц., канд. техн. наук

Університет економіки та права "КРОК"

Ступінь задоволення попиту як індикатор економічної безпеки логістичних утворень

У статті розглянута роль логістичного сервісу як чинника економічної безпеки виробничого підприємства. Розроблено методику забезпечення економічної безпеки підприємства.
логістика, економічна безпека, логістичних сервіс, операційна система

Постановка проблеми

Кризові явища в галузях та сферах економіки України позначились на економічній безпеці функціонування логістичних утворень. Під логістичними утвореннями ми розуміємо суб'єкти господарської діяльності та їх організаційні та інтеграційні об'єднання, які функціонують на засадах сучасної концепції логістики. В якості організаційного базису мають логістичну систему а їх організаційна структура містить підрозділи управління логістичною діяльністю. Нестабільне функціонування логістичних утворень загрожує їх економічній безпеці. Це призводить до суттєвих змін в обсягах реалізації та закупівлі товарів окремими суб'єктами господарювання. Логістичного утворення постачальники в таких умовах не можуть з високою ймовірністю прогнозувати попит на власну продукцію на підставі тенденцій попередніх періодів. Така ситуація ускладнює маркетинговій службі логістичних утворень достовірне визначення параметрів для функціонування операційної

системи та її адекватного ресурсного забезпечення. Така ситуація є загрозовою для економічної безпеки логістичних утворень. Особливо загрозовою є ситуація функціонування в кризових умовах логістичних утворень з виробництва сезонних продуктів. Тому необхідно запроваджувати нові підходи, які забезпечать в умовах невизначеності стійке функціонування логістичних утворень та раціоналізацію його логістичних функцій та операцій. В цій роботі вирішення зазначеної проблеми розглядається з позиції логістичного сервісу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

В літературних джерелах з економічної безпеки значна увага приділяється економічній безпеці держави в сучасних умовах [1]. В ряді джерел розглядаються питання економічної безпеки регіону [2]. Ряд наукових робіт присвячено питанням економічної безпеки суб'єктів господарювання які функціонують як на національному [3] так і на міжнародному рівнях [4]. Економічна безпека підприємства з точки зору такого чинника як операційна система підприємства розглядається в окремих роботах [5-6]. При цьому автори публікацій розглядають операційну систему як елемент системи економічної безпеки підприємства, а не як інструмент управління нею.

В переважній більшості публікацій з операційного менеджменту, операційна система розглядається з позиції її структури [7], функцій, [8] властивостей входів, процесів та виходів [9]. В окремих роботах акцентується увага на безпечності як властивості операційної системи [10]. Переважна більшість публікацій присвячені традиційному підходу організації функціонування операційної системи. Наявні поодинокі публікації [11], в яких здійснено спробу запровадження логістичного підходу до функціонування операційної системи. Основною метою таких пропозицій є створення раціональних та оперативно реагуючих на запити споживача виробництв, що спроектовані за логістичними принципами. Зазначений підхід дозволяє комплексно вирішувати питання усунення ймовірних загроз економічній безпеці підприємства пов'язаних з невизначеністю параметрів ринкового середовища.

Невирішені раніше частини загальної проблеми

В зазначених публікаціях операційна система підприємства розглядається як окремий елемент системи функціонування підприємства. Не зважаючи на те, що вона є економічно відкритою системою, не враховується вплив зовнішніх та внутрішніх загроз її функціонуванню. Припускається, що такі загрози не значні і не суттєво впливають на надійність та ефективність функціонування операційної системи. В окремих випадках під надійністю операційної системи розглядають її здатність протягом значного часу відтворювати результати з незмінними якісними та кількісними параметрами.

В сучасній науковій літературі відсутні публікації присвячені ролі логістичного сервісу виробничих операційних систем як важливого чинника системи економічної безпеки суб'єкта господарювання. Крім того відсутні публікації щодо використання складових логістичного сервісу операційних систем для забезпечення економічної безпеки логістичного утворення. Крім того не існує ефективних методик прогнозування параметрів операційної системи при впливі загроз пов'язаних з невизначеністю ринкового середовища та динамікою його змін.

Формування цілей статті

Об'єктом цього дослідження є операційна система логістичного утворення спрямована на генерування сезонного продукту для потреб цільового ринку.

Предметом дослідження є логістичний сервіс як чинник економічної безпеки логістичного утворення.

Метою цієї статті є розробка методики забезпечення економічної безпеки логістичного утворення яка ґрунтується на використанні логістичного сервісу при функціонуванні операційної системи в умовах сезонних змін попиту на продукт.

Виклад основного матеріалу

На першому етапі дослідження було встановлено, що операційна система є важливим елементом системи економічної безпеки логістичного утворення. Це обумовлено низкою факторів:

- підприємство лише завдяки створенню цією системою цінності стає гравцем ринку;
- операційна система визначає не лише профіль виходів, але обумовлює особливості і структури входів, тобто з економічної точки зору є відкритою системою;
- ця система є складною та поліструктурною і несе в собі цілий ряд техніко-технологічних небезпек;
- зазначена система функціонує в певному просторі і вступає в протиріччя з інтересами суб'єктів територіального оточення, державних органів, тощо.

Отже, операційна система є важливим елементом економічної безпеки логістичного утворення і в першу чергу через інтеграцію в ній загроз як внутрішнього так і зовнішнього середовища.

Тому на другому етапі досліджували можливість використання логістичного сервісу для забезпечення стійкого функціонування операційної системи, як важливого елемента системи економічної безпеки логістичного утворення.

В нашому випадку під логістичним сервісом будемо розуміти спосіб раціоналізації складських операцій логістичного утворення в умовах значного коливання попиту на продукцію логістичного утворення. Такий підхід дозволить в умовах значної варіації попиту на продукт, наприклад, в умовах сезонного попиту забезпечити дохідність операцій, а отже уникнути загроз суттєвого зниження економічного потенціалу логістичного утворення.

Третій етап дослідження був присвячений розробці методики реалізації логістичного сервісу в умовах логістичного утворення, яке виробляє продукт сезонного попиту. В методиці використано наступні припущення:

- коливання попиту протягом планового періоду практично відсутнє;
- ціни протягом планового періоду є фіксованими;
- місячні обсяги продажу є визначеними існуючими графіками поставок, які передбачені діючими контрактами.

Проектування методики розглянемо на прикладі виробничої фірми, що виробляє одноасортиментні товари сезонного попиту. Враховуючи параметри витрат на виробництво та витрат на складування готової продукції, які в нашому випадку відносимо до витрат реалізації, розрахуємо оптимальні параметри функціонування операційної системи за даними розподілу попиту по місяцям, які наведено в наступній таблиці.

Таблиця 1 – Залежність попиту на продукцію логістичного утворення за місяцями планового року

Вироби	Попит на продукцію логістичного утворення, штук												Запас продукції на 01.01
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Товар А	24	54	12	14	102	30	70	10	102	43	20	40	86
	0	0	5	2	0	5	5	5	4	0	1	5	

Дохід від реалізації продукції розраховуємо за формулою:

$$D = p \times Q_p, \quad (1)$$

де p – ціна реалізації продукції;

Q_p – обсяг реалізації продукції.

Загальні витрати операційної системи визначимо на підставі залежності:

$$B = B_{\text{в}} + B_{\text{скл}} + B_{\text{деф}}, \quad (2)$$

де $B_{\text{в}}$ – витрати виробництва;

$B_{\text{скл}}$ – витрати на складування;

$B_{\text{деф}}$ – витрати, пов'язані з дефіцитом.

Визначимо кожну складову витрат, отже витрати виробництва протягом планового періоду дорівнюють:

$$B_{\text{в}} = C \times Q \times n, \quad (3)$$

де C – собівартість одиниці продукції;

Q – середня ритмічність виробництва продукції в періоді, незалежна від часу;

n – кількість періодів, в яких здійснюється зміна попиту.

Витрати на складування розрахуємо за залежністю:

$$B_{\text{скл}} = d \times Q_{\text{скл}}, \quad (4)$$

де d – питомі витрати на складування;

$Q_{\text{скл}}$ – обсяги запасу на складі (залишок від задоволення потреби).

Розраховуємо витрати пов'язані з дефіцитом продукції:

$$B_{\text{д}} = p \times \alpha \times Q_{\text{д}}, \quad (5)$$

де α – величина, що характеризує витрати, пов'язані із зниженням іміджу в результаті дефіциту одиниці продукції на протязі одного місяця;

$Q_{\text{д}}$ – обсяги дефіциту (незадоволення потреби).

В нашому випадку вважаємо визначеними наступні параметри:

а) попит на продукцію за період: попит f_i відповідає i -му місяцю, $i=1, 2, \dots, 12$;

б) рівень задоволення попиту $\psi, \%$;

в) C – собівартість одиниці продукції;

г) p – ринкова ціна реалізації продукції;

д) величина α , що характеризує втрати, пов'язані із зниженням іміджу в результаті дефіциту продукції.

Потрібно визначити ритмічність виробництва продукції – Q , незалежну від часу, при якій прибуток від реалізації продукції буде максимальним. Прибуток в нашому випадку розрахуємо за формулою

$$\Pi = D - B, \quad (6)$$

де D – дохід від реалізації продукції, який розраховується як виторг від продажу;

B – загальні витрати операційної системи.

Згідно розподілу попиту його будемо розглядати, як функцію від планового періоду (місяця) і позначати: $f(0) = f_0$ – попит у початковий момент; f_1, \dots, f_n – попит за відповідний плановий період. Розв'язання задачі розпочнемо з математичного виразу, що характеризує рівень накопичення запасів на складі та рівень накопичення дефіциту на k -тий місяць, який можна представити у вигляді інтеграла.

$$I_k = \int_0^k (Q - f(x)) dx \approx k \cdot Q - [(f_k + f_0)/2 + f_1 + \dots + f_{k-1}], \quad (7)$$

де f_0 – рівень запасу на початковий момент зі знаком «-».

Якщо $I_k > 0$, інтеграл (7) дає нам рівень накопичення запасів на складі, що припадає на k -тий місяць; якщо ж $I_k < 0$, інтеграл (7) – це рівень накопичення дефіциту, що припадає на k -тий місяць. Це означає, що в першому випадку I_k – обсяг запасів на складі, що припадає на k -тий місяць, а в другому – I_k – обсяг дефіциту, що припадає на k -тий місяць. Тоді сума обсягів запасу та сума обсягів дефіциту за 12 місяців складають:

$$Q_{скл} = \int_0^n dt \int_0^t (Q - f(x)) dx + \int_{m+1}^{12} dt \int_0^t (Q - f(x)) dx \approx (I_1 + \dots + I_n) + (I_{m+1} + \dots + I_{12}),$$

$$Q_0 = \int_{n+1}^m dt \int_0^t (Q - f(x)) dx \approx (I_{n+1} + \dots + I_m) \quad (8)$$

де n і m визначаються з умови: $I_k > 0$ на $[0; n]$ та на $[m+1; 12]$, $I_k < 0$ на $[n+1; m]$.

Обсяг реалізації продукції за рік залежить від зміни рівня дефіциту та від попиту на продукцію:

$$Q_p = (f_1 + \dots + f_n) + (f_{n+1} + I_{n+1}) + (f_{n+2} + I_{n+2} - I_{n+1}) + \dots + (f_{n1} + I_{n1} - I_{n1-1}) + (f_{n1+1} + \dots + f_{12}) = (f_1 + \dots + f_{12}) + I_{n1},$$

де $n1$ визначається з умови: $I_{n1} = \min\{I_1, \dots, I_{12}\}$.

Розв'язання задачі будемо проводити за наступним алгоритмом.

1. Розіб'ємо відрізок $[f_{min}; f_{max}]$ на n частин з кроком h .
2. Для кожного значення Q з одержаного розбиття розрахуємо усі наступні величини: I_k ($k=1, 2, \dots, 12$), $Q_{скл}$, Q_0 , Q_p , D , B та Π .

3. Шукаємо максимальне значення Π по розбиттю.

Далі уточнюємо його, використовуючи додаток до Excel «Поиск решения».

Методологія розрахунків з використанням електронної таблиці Excel дозволяє автоматично одержувати результати для будь-яких значень вхідних даних.

Розрахунки проводились як у випадку неврахування виробничих витрат, так і у випадку їх врахування (3), тобто собівартості виробленої продукції. У першому випадку питомі витрати на складування, розраховані за формулою (4) вибирались деякою постійною величиною в інтервалі ($d=5, 10, \dots, 50$ грн./($\text{міс.} \times \text{шт.}$)), а у другому – як частка від собівартості ($d=5\%, 10\%, 15\%, \dots, 40\%$ від собівартості).

Розглянемо результати розрахунків для цих двох випадків.

1. Випадок відсутності виробничих витрат.

1.1. Досліджувався вплив на оптимальне значення середньомісячного обсягу виробництва $Q_{опт}$, при якому прибуток від реалізації продукції буде максимальним, наступних величин:

- а) питомих витрат на складування при постійній ціні продукції;
- б) ціни продукції при заданому значенні питомих витрат на складування.

При дослідженні впливу на оптимальне значення середньомісячного обсягу виробництва $Q_{опт}$ питомих витрат d на складування ціна приймалась рівною 27 грн/шт.

Вплив на оптимальний щомісячний обсяг виробництва питомих витрат на складування наведено на рисунку 1. Як видно з рисунку 1, навіть при значному збільшенні питомих витрат на складування (у 3 рази) оптимальний рівень ритму виробництва зменшився не більше як на 30%. Таке зменшення оптимального значення середньомісячного обсягу виробництва призводить до збільшення обсягу дефіциту у 10-му місяці з 32 (при $d=5$ грн./($\text{міс.} \times \text{шт.}$)) до 667 шт. при $d=20$ грн./($\text{міс.} \times \text{шт.}$), при $d=30$ грн./($\text{міс.} \times \text{шт.}$) до 1202 шт. Причому для $d=5$ грн./($\text{міс.} \times \text{шт.}$) дефіцит триває 1 місяць, при $d \in [10; 20]$ – 5 місяців, при $d \in [26; 30]$ – 6 місяців. При цьому попит задовольнявся на 78,7% при $d=30$ грн./($\text{міс.} \times \text{шт.}$), на 88,7% при $d=20$ грн./($\text{міс.} \times \text{шт.}$), на 97,6% при $d=10$ грн./($\text{міс.} \times \text{шт.}$). При дослідженні впливу ціни на оптимальне значення середньомісячного обсягу виробництва $Q_{опт}$, приймалось, що питомі витрати на складування $d=10$ грн./($\text{міс.} \times \text{шт.}$), а ціна змінювалась від 15 до 35 грн. В результаті одержано збільшення оптимального значення середньомісячного обсягу виробництва приблизно на 3% при збільшенні ціни у 2 рази. Таке незначне збільшення оптимального значення середньомісячного обсягу виробництва обумовлено зменшенням обсягу дефіциту у 10-му місяці з 203 шт. (при $p=15$ грн.) до 68 шт. при $p=31$ грн.. Причому для $p \geq 31$ грн. наявний дефіцит він триває 2 місяці, при $p \in (15; 31)$ він триває 3 місяці. При цьому попит

задовільнявся більш ніж на 96% (найменший рівень задоволення попиту – $\psi=96,54\%$ – відповідає ціні $p=15$ грн.).

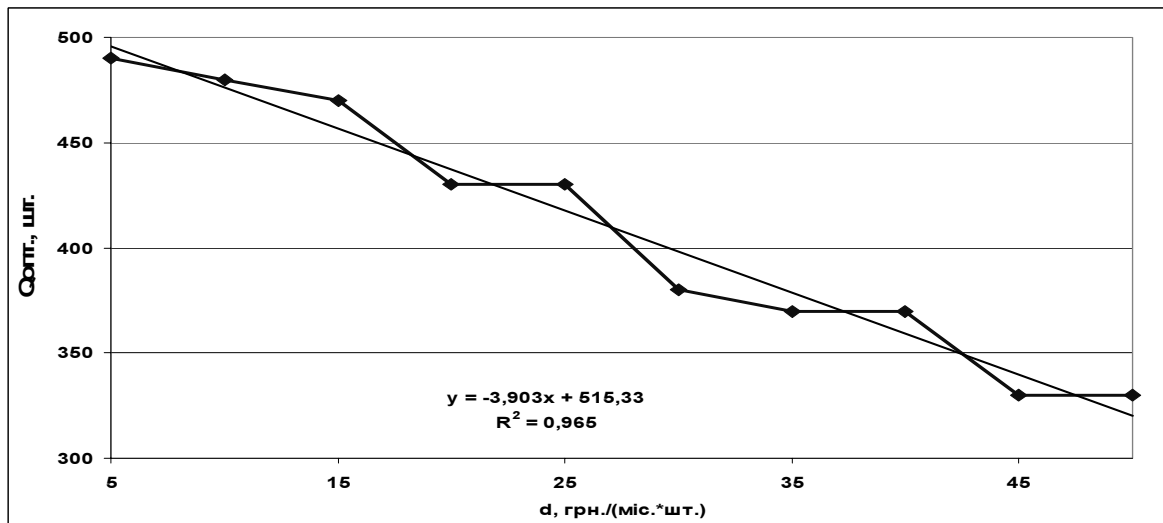

Рисунок 1 – Вплив питомих витрат на складування на оптимальний ритм

1.2. Досліджувався вплив на максимальне значення прибутку наступних величин:

- питомих витрат на складування при постійній ціні продукції;
- ціни продукції при заданому значенні питомих витрат на складування.

При дослідженні впливу на максимальне значення прибутку $\Pi_{\text{макс}}$ питомих витрат d на складування ціна, як і раніше, приймалась рівною 27 грн.

Падіння максимального прибутку зі зростанням питомих витрат d відбувається майже за лінійним законом $y = -4903,5x + 154801$. При цьому $R^2 \geq 0,999$, значення критерію Фішера теж досить високе. Отже, за наведеним рівнянням прямої досить точно можна робити прогноз нових значень максимального прибутку. При дослідженні впливу ціни на максимальне значення прибутку використовувалось значення питомих витрат на складування $d = 10$ грн./міс.*шт.). Вплив ціни на максимальне значення прибутку наведено на рисунку 2.

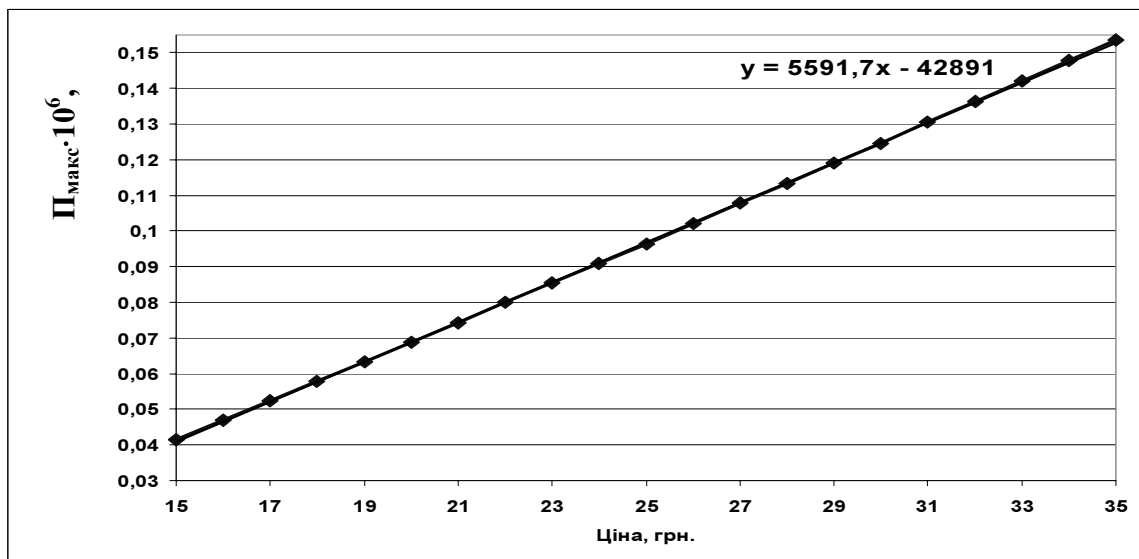

Рисунок 2 – Вплив ціни на максимальне значення прибутку

Як видно з рисунку 2, зростання максимального прибутку із зростанням ціни p відбувається майже за лінійним законом $y = 5591,7x - 42891$. Враховуючи дуже близьке до

1 значення R^2 та досить високе значення критерію Фішера можна зробити висновок, що за наведеним рівнянням прямої досить точно можна робити прогноз нових значень максимального прибутку за ціною.

2. Випадок, коли виробничі витрати мають місце.

Витрати виробництва, що розраховуються за формулою (3), на пряму залежать від собівартості продукції. Від собівартості C також залежать питомі витрати на складування d ($d=5, 10, 15, \dots, 40\%$ від C). Встановлено, що при незначній собівартості (менше 20% від ціни), вплив витрат на складування на максимальний прибуток буде набагато меншим від впливу виробничих витрат (навіть при максимальних витратах на складування, коли d складає 40% від собівартості, ці витрати дорівнюють приблизно 35,5% від виробничих витрат). Тому максимальний прибуток у випадку наявних виробничих витрат при незначній собівартості завжди відповідає нижній границі витрат на складування, коли дефіцит майже відсутній. Саме тоді обсяг запасів у критичному 10-му місяці дорівнює нулеві. Коли ж значення собівартості близьке до ціни, максимальний прибуток досягається при незначному дефіциті (при собівартості, яка складає 74% ціни, дефіцит у критичному 10-му місяці дорівнює 32,4 шт., що складає приблизно 7% від попиту у 10-му місяці). Розподіл обсягів виробництва, попиту та запасу/дефіциту за місяцями для собівартості, яка дорівнює 74% від ціни, наведено на рисунку 5. Як і у попередньому випадку, коли собівартість не враховувалась, залежність між максимальним прибутком Π_{\max} та питомими витратами на складування d мають лінійний характер.

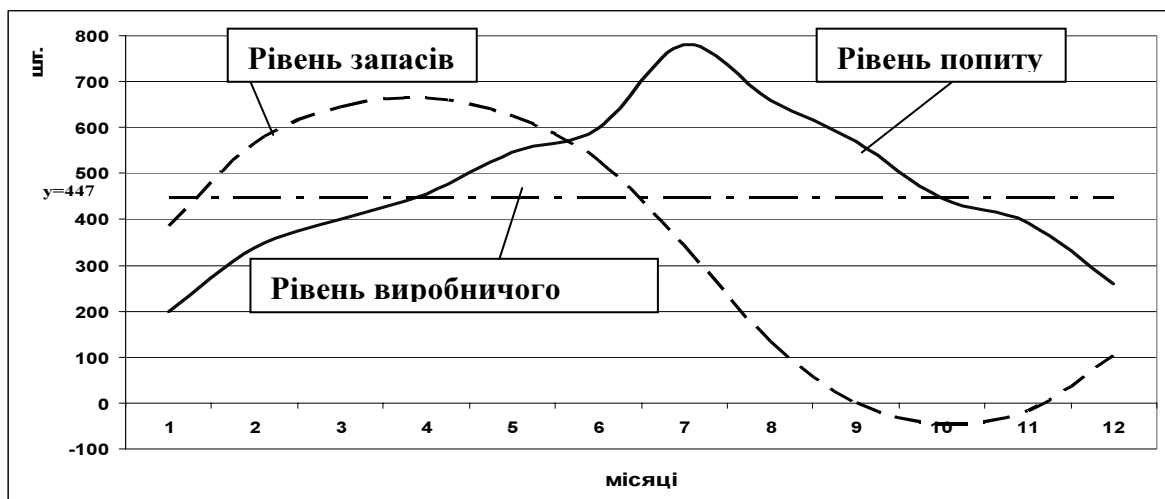

Рисунок 3 – Ритмічність виробництва ($Q=447$ шт.), попиту та запасу/дефіциту по місяцям

Дослідження впливу рівня обслуговування на величину прибутку виробничої діяльності показано на рис.6. Дослідження обсягу прибутку здійснювалось для операційної системи, яка забезпечує собівартість продукту 400 грн. при ціні реалізації продукту 540 грн. На графіках наведено позначення: 1, 2, 3, 4, які відповідають значенням прибутку при питомих витратах на складування відповідно 10, 20, 30, 40% від собівартості продукції. Операційна система є прибутковою лише при високих значеннях ступеню задоволення попиту. При значних витратах на складування ступінь задоволення сукупного попиту повинен складати не менше 85%, а при низьких значеннях цих витрат ступінь задоволення попиту повинен становити не менше 78%. При значних витратах виробництва ступінь задоволення попиту має бути досить високим, що свідчить про низьку ефективність операційної системи і недоцільність її раціоналізації за рахунок логістичних витрат. Як видно з рис.6, прибуток зростає пропорційно ступеню задоволення потреб клієнтів в продукті до певної межі, в якій досягає свого максимуму. Точка максимуму відповідає високому стандарту обслуговування, який близький до 100%, але не дорівнює йому. Причиною зниження прибутку при близьких до 100% показниках ступеню обслуговування

є інтенсивне зростання витрат на складування в порівнянні з прибутками. Свідченням цього є зміна положення максимуму прибутку для різних значень витрат на складування. Зростання витрат на складування у 4 рази призводить до зниження максимальної величини прибутку приблизно у 4 рази.

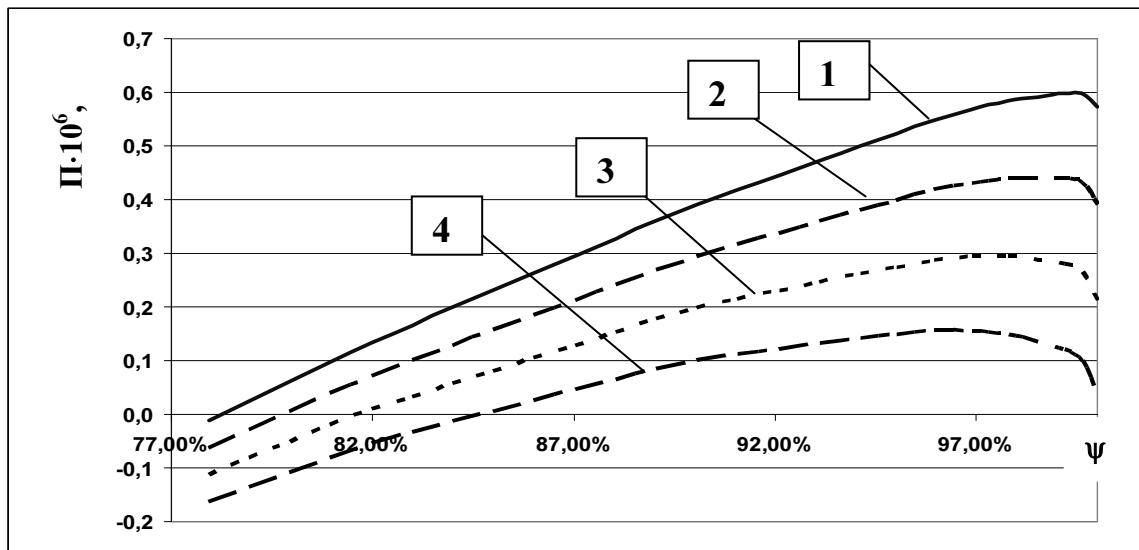

Рисунок 6 – Залежність обсягу прибутку від рівня обслуговування (а)

Аналіз впливу величини співвідношення ціни до собівартості на розмір прибутку наведено на рис.7. На цьому рисунку представлені графіки для операційної системи, в якій собівартість зменшилась в 2 рази і становить 200 грн./шт. при фіксованій ринковій ціні.

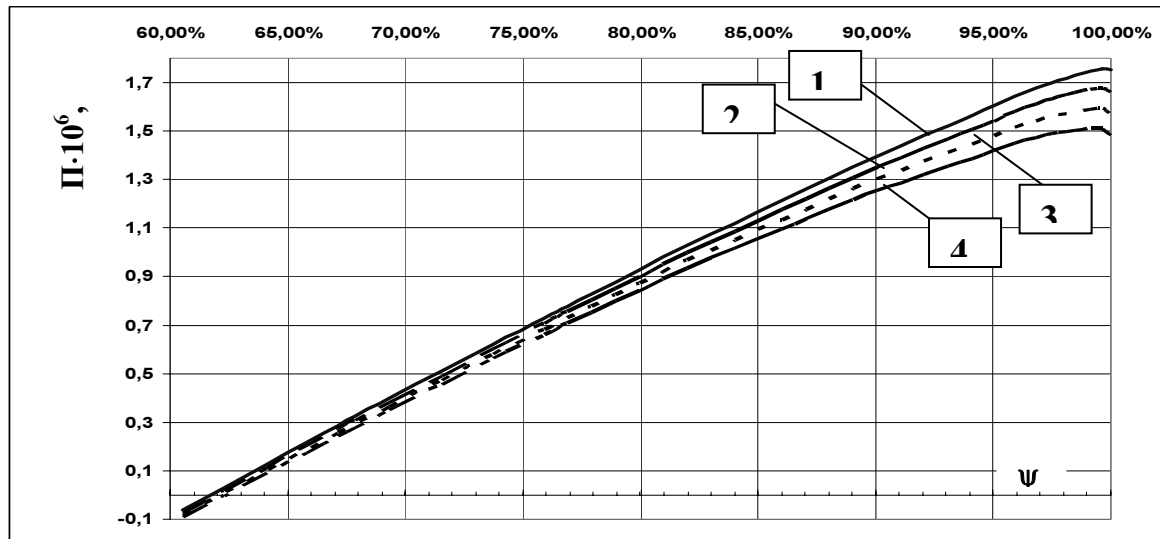

Рисунок 7 – Залежність обсягу прибутку від рівня обслуговування

Зазначене зниження собівартості продукції призвело до зростання прибутку більше ніж у 2 рази. Операційна система є прибутковою при рівні задоволення попиту більш ніж на 62%. Поріг нульової рентабельності для всіх випадків коливається в межах 1%, що свідчить про незначний вплив витрат на складування на ефективність операційної системи. Витрати на складування також не впливають на положення максимуму прибутку. З метою підвищення прибутковості операційних систем необхідно виконувати дві умови. По-перше, збільшувати стандарт обслуговування; по-друге, впроваджувати мікрологістичні концепції раціоналізації, наприклад «худе виробництво», яка передбачає мінімальний рівень запасів, який потрібен лише на поточне обслуговування. Прагнення до 100% задоволення попиту призводить до інтенсивного зростання витрат на обслуговування, які

можуть перевищити ефект від доходу. Для вирішення подібних завдань краще використовувати не пасивні операційні стратегії, а активні ринкові. Наприклад, ввести систему попереднього замовлення або використовувати схему відкладених замовлень. Такі підходи дозволять забезпечити більш рівномірний попит і не лише зменшити обсяг сукупних витрат на складування, але й знизити собівартість продукції за рахунок ритмічності та пропорційності виробництва.

На наступному етапі досліджували відносну зміну величини прибутку в залежності від собівартості продукції. Відносну зміну величини втраченого прибутку $\Delta\P$ розраховували, як відношення різниці між максимальним прибутком $\Pi_{\text{макс}}$ та прибутком, отриманим при нульових запасах готової продукції на кінець планового року Π_0 , віднесеного до максимального прибутку за формулою

$$\Delta\P = \frac{\Pi_{\text{макс}} - \Pi_0}{\Pi_{\text{макс}}} \cdot 100\%.$$

Залежності втраченого прибутку від собівартості продукції наведено на рис.8 для ціни 810 грн. (крива 1), 675 грн. (крива 2) та для ціни 400 грн. (крива 3). Інтенсивність зростання величини втраченого прибутку залежить від співвідношення ціни до собівартості. Зі зменшенням цього співвідношення інтенсивність спадання величини втраченого прибутку зростає. У випадку збільшення цін на продукт через інфляцію або дефіцит продукту на ринку величина втраченого прибутку збільшується і роль управління запасами в операційній системі знижується. За умови функціонування логістичного утворення на насичених ринках, де ціна є врівноваженою або знижується в результаті насичення ринку продуктом роль логістичних витрат на складування є надто відчутною.

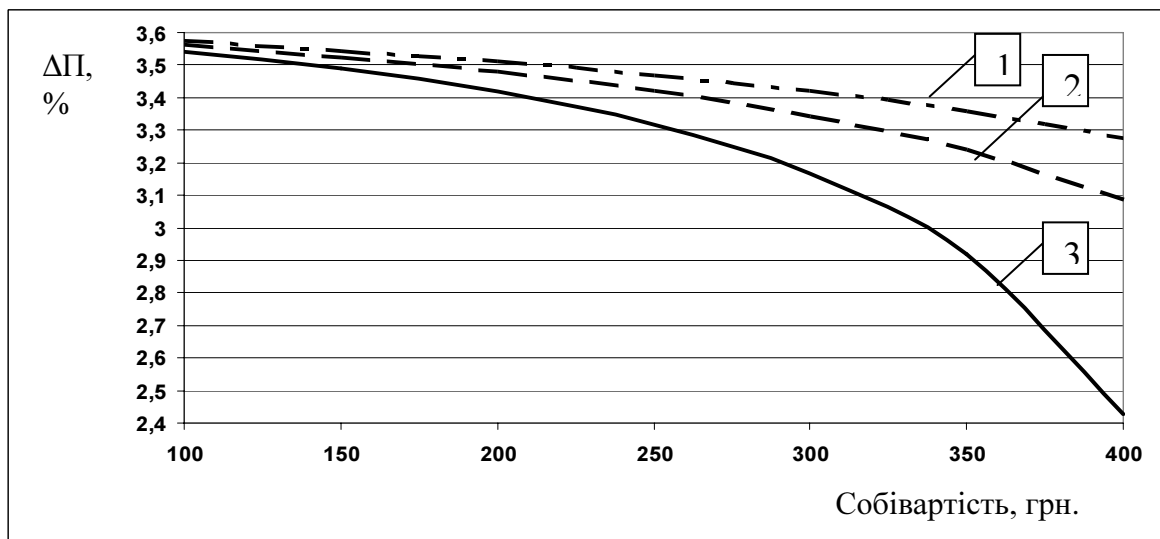

Рисунок 7 – Залежність втраченого прибутку через дефіцит запасу від собівартості продукції

А управління витратами на складування з метою їх зменшення є ключовою задачею забезпечення прибутковості операційної системи. В якості стратегії зменшення витрат можна використовувати як запропоновану мікрологістичну концепцію «худе виробництво», так і різні агрегатні стратегії варіювання ресурсами операційної системи. Одним із важливих напрямків раціоналізації операційної системи виробництва сезонного продукту є зменшення питомих витрат на складування. Зменшення зазначених витрат може здійснюватись як за рахунок сервісних, так і інфраструктурних складових. На практиці слід прагнути до зменшення не лише логістичних, але і загальних витрат на виробництво.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Створена графічна модель прогнозування прибутку при коливанні попиту за окремими часовими проміжками планового періоду та управління параметрами логістичного сервісу дозволяє забезпечити підприємство від економічних втрат та втрати економічного потенціалу при зовнішніх загрозах ринкового середовища, які проявляються в нестабільності параметрів попиту в часі і просторі. Для реалізації механізму управління логістичним сервісом в межах операційної системи важливо знати закономірність зміни тренда попиту в короткотерміновому або середньо терміновому періоді. Основним завданням прогнозної моделі є отримання в кожний момент часу функціонування значень параметрів операційної системи, а потім з використанням логістичного сервісу забезпечити оперативність та раціональність управлінських рішень. Раціональність в цьому випадку характеризується таким рівнем витрат ресурсів які дозволяють отримати параметри виходів операційної системи у межах визначених нормативів та інших обмежень.

Список літератури

1. Бесчастний А. В. Економічна безпека України у контексті світової економічної кризи / А. В. Бесчастний // Економіка та держава . - 2009. - № 5. - С. 67-70
2. Шнипко О.С. Економічна безпека ієрархічних багаторівневих систем: регіональний аспект: Монографія/ О. С. Шнипко. - К.: Генеза, 2006. - 288 с.
3. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів/ В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живки. - К.: Правова єдність, 2009. - 544 с.
4. Економічна безпека суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України в умовах фінансової кризи: Науково-аналітична доповідь: наук ред. О.А. Кириченко/ О.В.Конончук, В.Д. Кудрицький, І.В.Кудря, С.В.Мелесик. - К.: Університет економіки та права "КРОК", 2009. - 76 с.
5. Сумець О.М. Стратегії сучасного підприємства та його економічна безпека: Навчальний посібник/ О. М. Сумець, М. Б. Тумар. - К.: Хай-Тек Прес, 2008. - 400 с.
6. Василенко В.О. Виробничий (операційний) менеджмент: Навчальний посібник/ В.О. Василенко, Т.І. Ткаченко. - К.: ЦУЛ, 2003. - 532 с
7. Операційний менеджмент: Навчальний посібник/ І. А. Олійник [та інші]. - К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 160 с
8. Омеляненко Т.В. Операційний менеджмент: Навчально-методичний посібник/ Т.В. Омеляненко, Н.В. Задорожна. - К.: КНЕУ, 2005. - 235 с
9. Гевко І.Б. Операційний менеджмент: Навчальний посібник/ І. Б. Гевко. - К.: Кондор, 2007. - 228 с
10. Сумець О.М. Основи операційного менеджменту: теоретичний аспект і практичні завдання: Підручник/ О. М. Сумець. - 3-тє вид., перероб. та доп.. - К.: ВД "Професіонал", 2006. - 480 с
11. Маруніч В.С. Системний аналіз і логістика / Маруніч В.С., Мельниченко О.І., Смоловик О.М. та ін.; Навчальний посібник. – К.: НТУ, 2009. – с.272.

В.Алькема

Степень удовлетворения спроса как индикатор экономической безопасности логистических образований

В статье рассмотрена роль логистического сервиса как фактора экономической безопасности производственного предприятия. Разработана методика обеспечения экономической безопасности предприятия.

V. Alkema

Degree of demand satisfaction as an indicator of economic security logistics structures

The article considers the role of logistics service as a factor in the economic security of the production company. A method of ensuring economic security.

Одержано 25.10.10

УДК 338.5:338.439

В.С. Чубань, наук. співроб.

Черкаський інститут агропромислового виробництва НААНУ

Моделювання процесу ціноутворення на продукцію сільського господарства за допомогою нечіткої логіки та нейронних мереж

У даній роботі запропонований і обґрунтований методичний підхід до проведення комплексного аналізу цін на продукцію сільського господарства з використанням інструменту нечіткої логіки і нейронних мереж, що дає можливість більш ефективно здійснювати прогнозування за входними факторами посівних площ культур; обсягу їх виробництва; врожайності; укладених угод на біржах України по сільськогосподарській продукції; обсягів експорту та імпорту сільськогосподарських культур.

ціна, біржова ціна, економіко-математичні моделі, нечітка логіка

Постановка проблеми. Останніми роками все більше українських підприємств (як приватних, так і державних) в цілях підвищення ефективності управління економічними процесами намагаються організувати свою діяльність на основі сучасних наукових досліджень. Впроваджується бізнес-планування, фінансовий і інвестиційний аналіз, сучасні програмні продукти, засновані на останніх наукових розробках. Одночасно зростає попит на ринкові дослідження (як на мікроекономічному, так і макроекономічному рівні), на фінансову і загальноекономічну інформацію [5].

Сьогодні одним з найбільш перспективних напрямів наукових досліджень в галузі аналізу, прогнозування і моделювання економічних явищ і процесів є нечітка логіка (fuzzy logic). Нечітко-множинні моделі, часто представлені у вигляді програмного забезпечення для персональних комп'ютерів, дозволяють керівникам підприємств ухвалювати економічно вигідні рішення. Хоча вперше згадка про новий метод математичного моделювання з'явилася біля півстоліття назад, дана галузь наукових досліджень до цих пір залишається мало вивченою в Україні та Росії [1].

Постановка завдання. Метою дослідження є наукове обґрунтування теоретичних положень і розробка практичних рекомендацій щодо моделювання процесу ціноутворення на продукцію сільського господарства. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- розробити моделі виявлення залежностей цін і обсягів продажу сільськогосподарської продукції від групи найбільш впливових факторів;
- обґрунтувати методичні основи моделювання процесу ціноутворення з використанням нечіткої логіки та нейронних мереж.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. У світовій практиці розвинутих країн інструменту нечіткої логіки приділяється значна увага. Новітня теорія моделювання з використанням нечіткої логіки відобразилась у працях таких вчених як: Н. Васильєва, Л. Заде, Б. Коско, В. Круглов, А. Масалович, Е. Мамдані, А. Недосекин. Але методичні основи моделювання процесу ціноутворення з використанням нечіткої логіки та нейронних мереж потребує розвитку з позиції її адаптації до відповідного економічного середовища. Тому вважаємо за необхідне сформулювати своє бачення даної проблеми.

Результати дослідження. Процес функціонування українського біржового ринку характеризується багатофакторністю, мінливістю і має складну структуру, тобто утворює складну систему з багатьма вхідними факторами і вихідними характеристиками.

В якості вхідних факторів можуть виступати фінансово-економічні показники функціонування економіки, а також соціальних, політичних та кризових явищ. Вихідною характеристикою в нашому випадку є середня ціна (її індекс) на зернові та зернобобові культури (або інші товари).

Нечіткий логічний висновок у базі нечітких правил виконується за наступним алгоритмом: фазифікація, логічний висновок, композиція, дефазифікація (повернення до чіткості).

Якщо позначити вихідну характеристику як Y , а сукупність вхідних факторів як X_1, X_2, \dots, X_n , то залежність між ними має вигляд:

$$Y = F_Y(X_1, X_2, \dots, X_n), \quad (1)$$

де (X_1, X_2, \dots, X_n) – вхідні змінні;

Y – вихідна величина;

F_Y – апроксимуюча функція.

На даному етапі відбувається фазифікація – побудова нечітких множин для термів. Одне із можливих значень терм-множини лінгвістичної змінної – змінна, значенням якої є повний вираз з градацією: мала, середня, висока. Кожний такий терм із терм-множини має свою функцію належності, що дозволяє визначити ступінь належності будь-якого значення нечіткої підмножини даному терму лінгвістичних оцінок вхідних параметрів [4]. Ця залежність відображає складний нелінійний процес функціонування біржового ринку, тому класичні статистичні, інтегро-диференціальні методи є непридатними для розв'язання даної проблеми. В даний час набувають актуальності методи штучного інтелекту, такі як нечітка логіка, нейронні мережі, генетичні алгоритми та інші, що дозволяють розв'язувати складні нелінійні задачі з малою інформаційною визначеністю [1].

Нечітка логіка дозволяє представити вхідну інформацію в адекватному до реальності вигляді, коли дані про функціонування деякої складної системи є неповними, інформаційно невизначеними, неточними з різних об'єктивних і суб'єктивних причин. Отже в якості вхідних факторів візьмемо показники табл. 1.

Таблиця 1 – Вхідні фактори для вихідного показника ціни

Фактор	Пояснення
X_1	Посівні площі основних сільськогосподарських культур, тис. га (зернові та зернобобові культури)
X_2	Виробництво основних сільськогосподарських культур, тис. т (зернові та зернобобові культури у вазі після доробки)
X_3	Урожайність основних сільськогосподарських культур, ц/га (зернові та зернобобові культури у вазі після доробки)
X_4	Укладені угоди на біржах України по сільськогосподарській продукції, млн. грн.
X_5	Експорт зернових культур, (вартість, млн. дол. США)
X_6	Імпорт зернових культур, (вартість, млн. дол. США)
Y	Середні ціни реалізації сільськогосподарськими підприємствами (крім малих) зернових та зернобобових культур, грн./т

Сформуємо базу правил, що заповнюється експертами предметної області, у вигляді:

$$\text{якщо } x_1 \in A_{11} \text{ і } x_2 \in A_{12} \dots \text{ і } x_n \in A_{1n} \text{ то } y \in B_1;$$

якщо $x_1 \in A_{21}$ і $x_2 \in A_{22} \dots$ і $x_n \in A_{2n}$ то $y \in B_2$;
якщо $x_1 \in A_{m1}$ і $x_2 \in A_{m2} \dots$ і $x_n \in A_{mn}$ то $y \in B_m$,

де $X \in j=1, n$, x_j – вхідні фактори;

$y \in Y$ – вихідна характеристика;

$A_{i,j}$ та B_i , $i=1, m$, $j=1, n$ – терми, що задані відповідно на множинах X та Y .

Розглянуті вище етапи нечіткого висновку можуть бути реалізовані по-різному, оскільки включають окремі параметри, які повинні бути фіксовані або специфіковані. Тим самим вибір конкретних варіантів параметрів кожного з етапів визначає деякий алгоритм, який в повному об'ємі реалізує нечіткий висновок в системах нечітких правил. На даний час запропоновано декілька алгоритмів нечіткого висновку. Ті з них, які отримали найбільше, розглядаються нижче [3].

Основними етапами алгоритму нечіткого логічного висновку Мамдані, Сугено, Цукамото, Ларсена є:

а) формування бази правил системи нечіткого висновку, що є формальним представленням емпіричних знань експерта;

б) фазифікація вхідних параметрів - процес знаходження функції належності нечітких множин на основі початкових даних;

в) агрегація, метою якої є визначення ступеня істинності кожного з підвисновків по кожному з правил систем нечіткого висновку;

г) активізація підумов в нечітких правилах, за якої нечіткі підмножини, призначені для кожної вихідної змінної, об'єднуються разом, щоб сформувати одну нечітку підмножину для кожної змінної;

д) дефазифікація - процедура перетворення нечіткої множини в чітке число [1]. Функціональна схема процесу нечіткого висновку в спрощеному вигляді показана на рис. 1 [5].

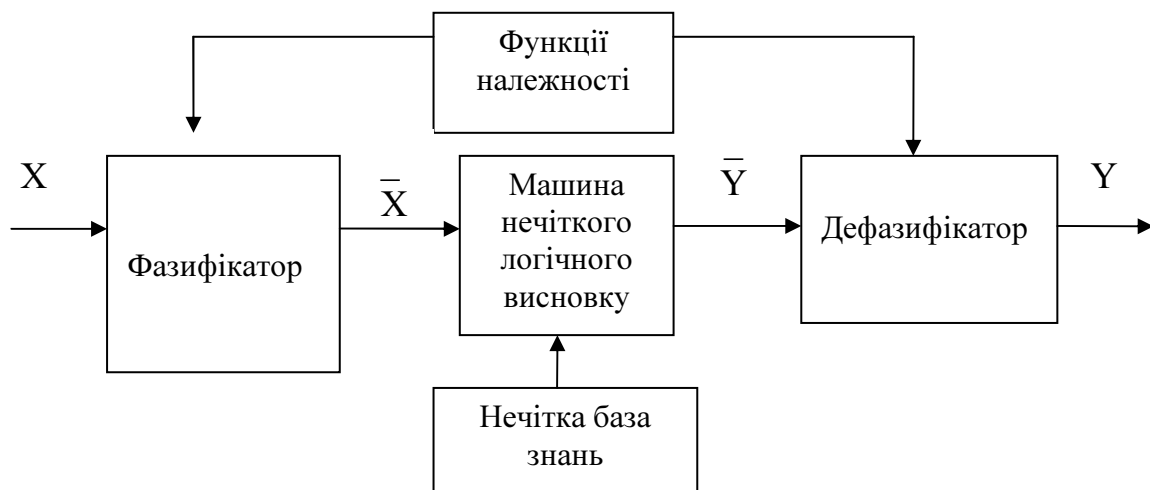

Рисунок 1 – Нечіткий логічний висновок

Існує дві проблеми, пов'язані з використанням апарату нечіткої логіки: помилки експертів при формуванні нечіткої бази правил; невідповідність параметрів функцій належності дійсності.

Для вирішення вказаних вище проблем використовують нечіткі контролери, що базуються на застосуванні апарату нейронних мереж. Нечіткі нейронні мережі дозволяють в процесі навчання налаштувати оптимальні значення параметрів функцій належності і виявляють складні закономірності у неповних, зашумлених вхідних даних.

Рішення задачі прогнозування цін на продукцію сільського господарства, як зазначалось вище, пропонується здійснювати на основі сучасних інтелектуальних технологій: теорії нечітких множин, нейронних мереж, методів нечіткої логіки і

генетичних алгоритмів [1]. На сьогодні використовуються наступні види нечітких нейронних мереж: нечіткі контролери Мамдані, нечіткі контролери Цукамото, нечітка нейронна мережа ANFIS, нечітка нейронна мережа NEFPROX, нечітка нейронна мережа TSK, нечітка нейронна мережа Ванга-Менделя [6]. Нечіткі множини дають можливість формалізувати величини, що мають якісну основу, виявити зв'язки між регульованими параметрами і величинами, що впливають на них, і сформулювати нечіткий прогноз в умовах невизначеності параметрів прогнозування. Важливими для учасників біржових торгів є ефективність і достовірність тривалого та короткострокового прогнозів. Блок-схема прогнозування потоків і алгоритм побудови математичної моделі базуються на використанні методів нечіткої логіки.

Показники вхідного фактору та узагальнюючого показника запишемо в табл. 2, де Y_{regr} знайдено за лінійною регресією, а Y_{net} – вихідні значення нечіткої моделі Мамдані на повній вибірці. Через брак реальних статистичних даних показники експорту та імпорту зернових за 1996-2000 рр. заповнимо за допомогою методу «К - найближчих сусідів», тобто якщо об'єкти близькі по значеннях $n-1$ властивостей, то вони близькі по значенням n -ї властивості [2].

Як міра «схожості» рядків (об'єктів) фігурує декартова відстань між рядками в просторі стовпців (властивостей). Стовпчик з невідомими значеннями, називатимемо цільовим стовпцем. Для отримання прогнозу невідомого елементу значення цільової властивості у К - найближчих сусідів усереднюються з вагами, обернемо пропорційними до декартової відстанні до рядка, що містить пропуск [1].

Таблиця 2 – Показники вхідних даних та узагальнюючого показника

№	Рік	X1	X2	X3	X4	X5	X6	Y	Yregr	Ynet
1	1996	13248	24571	19,6	321,7	21,315	11,909	168,4	213.7854	173.5512
2	1997	15051	35472	24,5	42,2	577,837	28,718	176,1	217.6769	176.1162
3	1998	13718	26471	20,8	83,8	45,462	5,154	154,2	221.1156	154.5169
4	1999	13154	24581	19,7	54,5	21,996	12,279	200,4	163.1339	196.3234
5	2000	13646	24459	19,4	989,7	44,151	24,767	443,8	373.6256	442.3647
6	2001	15586	39706	27,1	4005,4	483,72722	50,23964	381,3	381.1298	381.1414
7	2002	15448	38804	27,3	6526,1	997,70641	24,35316	312,5	277.6973	312.6833
8	2003	12495	20234	18,2	8477,5	402,29976	522,52744	535,1	537.2149	535.1292
9	2004	15434	41809	28,3	9098,4	844,27363	167,00145	453,1	441.5428	453.1638
10	2005	15005	38016	26	10568,2	1384,07827	57,52218	417,8	406.7124	417.6629
11	2006	14515	34258	24,1	11905,2	1354,2468	59,4835	515,2	487.6343	515.1203
12	2007	15115	29295	21,8	9596,8	763,7294	86,5847	833,5	855.0648	833.5977
13	2008	15636	53290	34,6	40019,5	3703,7959	146,5256	778,6	793.6664	778.5992
							Похибка		36.6936	1,869

В табл. 3 запишемо базу нечітких правил, що відповідає табл. 2.

Дані табл. 3 вказують, що 4, 7 і 10 правила повторюються, тому в подальшому дослідженні їх не використовуємо.

Побудуємо нечітку модель типу Мамдані. Для цього визначимо для кожної змінної межі варіювання і задамо терм-множини (табл. 4).

Для побудови моделей використаємо компоненту Fuzzy Logic Toolbox мпрограми Matlab, що має графічний інтерфейс і дозволяє проектувати нечіткі моделі типу Мамдані, Сугено, а також нечіткий нейромережевий контролер ANFIS (рис. 3) [5].

Таблиця 3 – База нечітких правил для табл. 2

	X1	X2	X3	X4	X5	X6	Y
1	little	little	little	little	-	-	little
2	large	middle	middle	little	-	-	little
3	middle	little	little	little	-	-	little
4	little	little	little	little	-	-	little
5	middle	little	little	little	-	-	middle
6	large	middle	middle	little	little	little	lessmiddle
7	large	middle	middle	little	little	little	lessmiddle
8	little	little	little	little	little	large	middle
9	large	middle	middle	little	little	little	middle
10	large	middle	middle	little	little	little	lessmiddle
11	middle	middle	middle	little	little	little	middle
12	large	little	little	little	little	little	large
13	large	large	large	large	large	little	large

Таблиця 4 – Нечіткі входні та вихідні дані для моделі ціноутворення на продукцію сільського господарства

Фактор	Мінімум	Максимум	Терм-множина
X_1	12495	15636	$A1=\{\text{малий, середній, великий}\}$
X_2	20234	53290	$A2=\{\text{малий, середній, великий}\}$
X_3	18,2	34,6	$A3=\{\text{малий, середній, великий}\}$
X_4	42,2	40019,5	$A4=\{\text{малий, середній, великий}\}$
X_5	402,29976	3703,7959	$A5=\{\text{малий, середній, великий}\}$
X_6	24,35316	522,52744	$A6=\{\text{малий, середній, великий}\}$
Y	154,2	833,5	$B=\{\text{малий, нижче середнього, середній, вище середнього, великий}\}$

Послідовність дій при побудові нечіткої моделі засобами Fuzzy Logic Toolbox полягає в наступних кроках:

- а) задати входні змінні X_1 - X_6 і вихідну характеристику Y ;
- б) задати всім змінним межі варіювання;
- в) задати функції належності для кожної змінної на базі терм-множин, для чого вибрати вид функції належності: трикутна (по замовчанню); трапецієподібна, гаусівська;
- г) сформувані базу знань з нечітких правил;
- д) отримати результати у вигляді графіків належності.

В області властивостей ANFIS (ANFIS info) виводиться інформація про кількість входних і вихідних змінних, про кількість функцій для кожної входної змінної, а також про кількість рядків у вибірках. Початковий набір даних необхідно розділити на навчальну і контрольну послідовності. Графічне зображення створеної моделі проілюстровано на рис. 2.

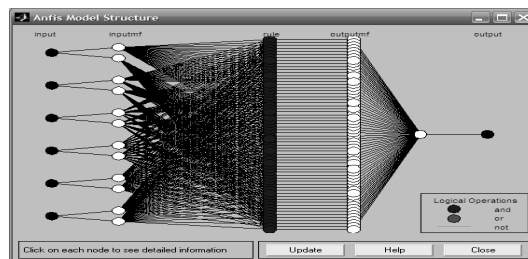

Рисунок 2 – Побудова ANFIS-моделі з 6 входами і 1 виходом

Порівняємо показники різних створених факторних моделей та прогнозні значення середньої ціни зернових по даних моделях (табл. 5).

Таблиця 5 – Результативні показники дослідження та прогнозні значення середньої ціни зернових культур на 2009 – 2011 рр.

Рік	Реальне значення (Y)	Лінійна регресія (Y')	регресія для 2 факторів (Y'')	регресія для 3 факторів (Y''')	Мамдані 2 gaussmf	Мамдані 3 gbellmf	ANFIS gaussmf
1999	200,4	141,22	242,19	240,15	368,95	198,35	200,4
2000	443,8	401,82	277,82	274,61	399,90	377,39	443,7
2001	381,3	391,02	325,01	323,6	379,74	346,10	381,3
2002	312,5	291,82	337,49	337,89	382,06	177,97	312,5
2003	535,1	537,99	529,88	538,9	403,27	394,27	535,1
2004	453,1	445,29	474,94	473,52	374,84	208,54	453,1
2005	417,8	420,74	438,05	437,37	388,42	222,13	417,8
2006	515,2	527,58	500,31	496,17	462,03	493,85	515,2
2007	833,5	1004,9	510,92	503,25	485,42	758,78	635,1
2008	778,6	917,12	1261,9	1237,8	760,60	772,36	578,4
2009		849,29			620,48	714,62	689,7
2010		908,18			710,82	721,41	745,8
2011		967,08			737,87	731,60	807,3

За табл. 5 найближча апроксимація показників за моделлю ANFIS gaussmf, тобто її показники майже точно відображають реальні значення середньої ціни зернових. Щоб перевірити наскільки точно кожна з пропонованих моделей спрогнозує середню ціну зернових, для створення моделей не використовувались показники 2007-2008 рр. Прогнозні значення на 2007-2008 рр. більш точні у моделі Мамдані 3 gbellmf (абсолютне відхилення склало 74,72 в 2007 році та 6,24 в 2008 році) (рис. 3).

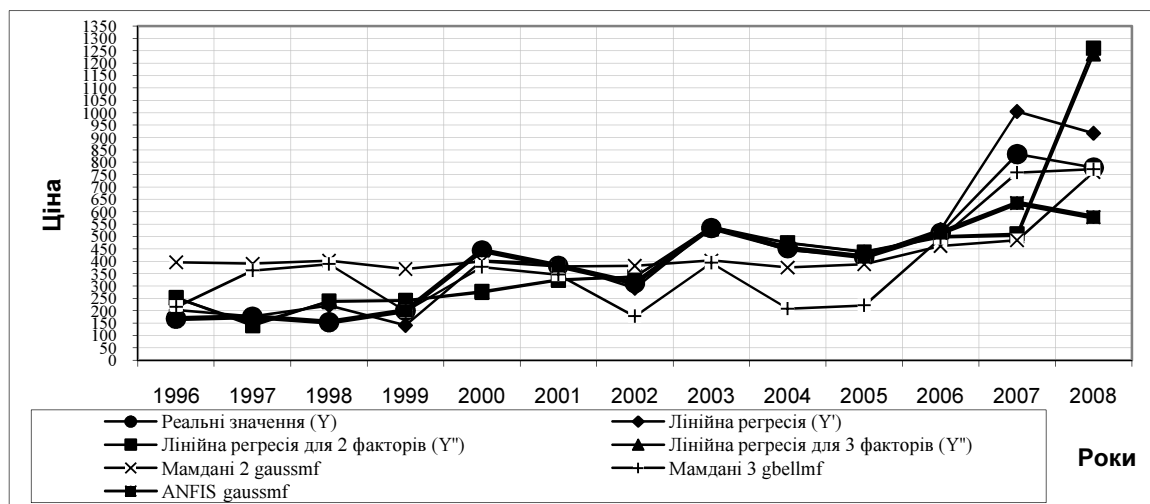

Рисунок 3 – Апроксимація середньої ціни зернових культур за різними моделями

Ефективність прогнозування і зрівняння результатів перевірено за допомогою наступних методів: лінійна регресія; мамдані з функціями належності гаусівської форми; нейронна мережа ANFIS. Показані порівняльні результати прогнозування значень середньої ціни зернових за вказаними методами показано в табл. 5.

Мережа ANFIS дає достаньо непоганий результат в прогнозуванні, але гірший ніж контролер Мамдані 3 gbellmf. Тоді як при апроксимації ситуація протилежна. Так середнє квадратичне відхилення на тренувальній вибірці склало для Мамдані 3 gbellmf 145,956, а для та ANFIS gaussmf тільки 0,012. А середнє квадратичне відхилення на тестовій вибірці

для Мамдані 3 gbellmf дорівнює 53,021, в той час як ANFIS gaussmf демонструє показник 199,293.

Висновки. Отже, використання методу нечіткої логіки та нейронних мереж дає ряд переваг, оскільки дозволяє: включати в аналіз якісні змінні; оперувати нечіткими вхідними даними; оперувати лінгвістичними критеріями; швидко моделювати складні динамічні системи і порівнювати їх із заданим ступенем точності; долати недоліки і обмеження існуючих методів оцінки проектних ризиків.

До недоліків нечітких моделей можна віднести: існування суб'єктивності у виборі функцій належності і формуванні бази правил; відсутність інформованості про метод, а також незначну увагу до застосування методу професійними фінансовими установами; необхідність спеціального програмного забезпечення, а також фахівців, що вміють з ним працювати.

Не дивлячись на недоліки і обмеження, метод нечіткої логіки та нейронних мереж отримав визнання як перспективного і такого, що дає точні результати для найбільших міжнародних компаній (Motorola, General Electric, Otis Elevator, Pacific Gas & Electric, Ford). Для українських товарних ринків використання методу нечіткої логіки та нейронних мереж особливо перспективно, що не виключає застосування статистичних методів, а стає інструментом, коли інші підходи до оцінки ризиків непридатні.

Список літератури

1. Васильєва Н.К. Математичні моделі інноваційного розвитку в аграрній економіці: Монографія. - Дніпропетровськ: РВВ ДДАУ, 2007. – 348 с.
2. Вітлінський В.В. Нейро-нечітке моделювання в інтелектуальних системах прийняття рішень. / Вітлінський В.В., Матвійчук А.В. // Моделювання та інформ. системи в економіці: зб. наук. пр. /відп. ред. Галіцин В. К. - КНЕУ.- 2008. – Вип. 78. – С. 21.
3. Деревянко П.М. Элементы нечеткой логики при формировании инвестиционного портфеля / Деревянко П.М. // Экономика и инфокоммуникации в XXI веке: Труды II-й международной научно-практической конференции. 24-29 ноября 2003 г. - СПб.: Изд-во СПбГПУ, 2003. - С. 317- 319. [Електронний ресурс] - <http://fuzzylib.narod.ru/>
4. Круглов В.В. Интеллектуальные информационные системы: компьютерная поддержка систем нечеткой логики и нечеткого вывода / Круглов В.В., Дли М.И. // – М.: Физматлит, 2002. - 252 с.
5. Матвійчук А.В. Моделювання економічних процесів із застосуванням методів нечіткої логіки / Матвійчук А.В. // – К.: КНЕУ, 2007. – 264 с.
6. Штовба С.Д. Проектирование нечетких систем средствами MATLAB / Штовба С.Д. - М.: Горячая линия, 2007. - 288 с.

В. Чубань

Моделирование процесса ценообразования на продукцию сельского хозяйства с помощью нечеткой логики и нейронных сетей

В данной работе предложен и обоснован методический подход к проведению комплексного анализа цен на продукцию сельского хозяйства с использованием инструмента нечеткой логики и нейронных сетей, что дает возможность более эффективно осуществлять прогнозирование за входными факторами посевных площадей культур; объема их производства; урожайности; заключенных соглашений на биржах Украины по сельскохозяйственной продукции; объемов экспорта и импорта сельскохозяйственных культур.

V. Chuban

A design of process of pricing is on the products of agriculture by means of fuzzy logic and neuron networks

In the given work the methodical going is offered and grounded near the lead through of complex price analysis on the products of agriculture with the use of instrument of fuzzy logic and neuron networks, that enables more effectively to carry out prognostication after the entrance factors of sowing areas of cultures; to the their production volume; to the productivity; celled agreements on the exchanges of Ukraine on an agricultural product; volumes of export and import of agricultural cultures.

Одержано 03.09.10

УДК 338.515

Л.М. Петренко, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Оцінка та напрямки покращення ділової активності підприємства

У статті розкрито сутність ділової активності підприємства та наведено основні показники, за якими вона розраховується. Надано пропозиції щодо вдосконалення методики аналізу ділової активності підприємства.

ділова активність, показники, прискорення оборотності, прибутковість, удосконалення

Однією із найважливіших характеристик діяльності підприємства є його ділова активність. Термін "ділова активність" почав використовуватися у вітчизняній аналітичній літературі порівняно недавно, що спричинено впровадженням широко відомих у різних країнах світу методик аналізу фінансової звітності на основі системи аналітичних коефіцієнтів.

Проблеми визначення сутності та оцінювання ділової активності розглянуті в працях зарубіжних вчених-економістів, зокрема таких як Д.А.Дакер, Е.Дж. Долан, К.Д.Кемпбел, Р.Дж.Кемпбел, Л.А.Беренстайн, А.Д.Шермет, В.В.Ковальов, Г.В.Савицька, Р.С.Сайфулін, Н.М.Деєва, О.І.Дедіков, К.В.Ізмайлова та ін. Розробці окремих аспектів даної проблеми присвячені наукові праці і вітчизняних економістів: Т.А.Лахтіонової, Р.О.Костирко, М.Д.Білик, О.В.Павловської, Н.Ю. Невмержицької, Є.В.Мниха, Н.М.Притуляк, В.О.Подольської, О.В.Яріш, А.М. Поддєрьогіна та ін.

У той же час оцінювання ділової активності залишається слабо розробленим, оскільки кожен з авторів пропонує різні методики розрахунку її показників, які в основному характеризують тільки окремі аспекти ефективності окремого суб'єкта господарювання. Внаслідок економічної нестабільності в країні практично відсутнє довгострокове прогнозування показників, які характеризують економічну ефективність підприємств.

Метою даної статті є поглиблення дослідження методики оцінювання ділової активності підприємства та обґрунтування напрямів її покращення.

Ділову активність підприємства можна визначити як мотивований на макро- і мікрорівні процес управління ефективністю господарської діяльності суб'єктів економічних відносин, спрямований на забезпечення їх розвитку, збільшення трудової зайнятості й ефективне використання всіх видів ресурсів з метою досягнення ринкової конкурентоспроможності й формування сучасного інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів ринкових відносин і національної економіки в цілому [1,с.364].

Ділова активність відображає рівень ефективності використання матеріальних, трудових, фінансових та інших ресурсів і в той же час характеризує якість управління, а також можливості потенційного розвитку підприємства.

У широкому розумінні ділова активність означає весь спектр зусиль, спрямованих на просування фірми на ринках продукції, праці, капіталу. У контексті аналізу фінансово-господарської діяльності цей термін розуміють вужче - як поточну виробничу й комерційну діяльність підприємства. У цьому випадку словосполучення "ділова активність" являє собою, можливо, не цілком вдалий переклад англomовного терміну "business activity", який якраз і характеризує відповідну групу коефіцієнтів із системи показників оцінки фінансового стану суб'єктів підприємницької

діяльності [5, с.341].

Оцінка ділової активності передбачає визначення результативності діяльності суб'єкта господарювання шляхом застосування комплексної оцінки ефективності використання виробничих і фінансових ресурсів, що формують оптимальне співвідношення темпів зростання основних показників, а також зумовлюють проміжні та кінцеві результати діяльності.

Аналіз ділової активності підприємства здійснюється шляхом розрахунку таких основних показників (коефіцієнтів):

- *коефіцієнт оборотності активів* (обчислюється як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньої величини підсумку балансу підприємства і характеризує ефективність використання підприємством усіх наявних ресурсів, незалежно від джерел їхнього залучення);

- *коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості* (розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини дебіторської заборгованості і показує швидкість обертання дебіторської заборгованості підприємства за період, що аналізується, розширення або зниження комерційного кредиту, що надається підприємством);

- *коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості* (розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини кредиторської заборгованості і показує швидкість обертання кредиторської заборгованості підприємства за період, що аналізується, розширення або зниження комерційного кредиту, що надається підприємству);

- *строк погашення дебіторської та кредиторської заборгованостей* (розраховується як відношення тривалості звітного періоду до коефіцієнта оборотності дебіторської або кредиторської заборгованості і показує середній період погашення дебіторської або кредиторської заборгованостей підприємства);

- *коефіцієнт оборотності матеріальних запасів* (розраховується як відношення собівартості реалізованої продукції до середньорічної вартості матеріальних запасів і характеризує швидкість реалізації товарно-матеріальних запасів підприємства);

тривалість операційного циклу (визначається як сума періоду обороту дебіторської заборгованості (в днях) і періоду обороту виробничих запасів (в днях));

- *тривалість фінансового циклу* (визначається як тривалість операційного циклу мінус період обороту кредиторської заборгованості);

- *коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача)* (розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної вартості основних засобів і відображає ефективність використання основних засобів підприємства);

- *період обороту чистого робочого капіталу* (розраховується як відношення кількості днів у році до коефіцієнту оборотності чистого робочого капіталу);

- *коефіцієнт оборотності чистого робочого капіталу* (визначається як відношення чистого доходу від реалізації до розміру чистого робочого капіталу, середнього за період);

- *коефіцієнт оборотності власного капіталу* (розраховується як відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини власного капіталу підприємства і показує ефективність використання власного капіталу підприємства).

Аналіз ділової активності підприємства здійснюється на якісному та кількісному рівнях. Якісний рівень оцінки може бути отриманий у результаті порівняння діяльності даної компанії з однотипними за сферою застосування капіталу підприємствами. Такими якісними критеріями є:

- широта ринків збуту продукції;
- наявність продукції, що експортується;

- наявність унікальної продукції, техніко-економічні параметри якої перевищують або відповідають світовим аналогам;
- репутація підприємства;
- стійкість зв'язків з клієнтами, партнерами тощо.

Кількісну оцінку та аналіз ділової активності здійснюють за двома напрямками:

- ступенем виконання плану на основі показників, що забезпечують задані темпи їх зростання;
- рівнем ефективності використання ресурсів.

Найбільш інформативні аналітичні висновки формуються в результаті зіставлення темпів зміни показників. У цьому зв'язку оптимальним є співвідношення таких темпових показників:

$$100\% < T_{\text{ск}} < T_{\text{р}} < T_{\text{п}}, \quad (1)$$

де $T_{\text{ск}}$ – темп зміни сукупного капіталу, авансованого в діяльність підприємства;

$T_{\text{р}}$ – темп зміни обсягів реалізації продукції;

$T_{\text{п}}$ – темп зміни прибутку.

Перша нерівність означає, що економічний потенціал підприємства зростає, тобто розширюються масштаби його діяльності.

Друга нерівність вказує на те, що порівняно зі збільшенням економічного потенціалу обсяг реалізації підвищується вищими темпами, тобто ресурси комерційної організації використовуються ефективніше, підвищується рівень віддачі з кожної грошової одиниці, вкладеної в компанію.

Із третьої нерівності видно, що прибуток зростає випереджаючими темпами, що свідчить про відносне зниження витрат виробництва й обігу як результату дій, спрямованих на оптимізацію технологічного процесу та взаємовідносин з контрагентами [5, с.346].

Але можливі і відхилення від цієї ідеальної залежності, які не завжди необхідно розглядати як негативні. Причинами порушення системи нерівностей можуть бути: освоєння нових перспективних напрямків застосування капіталу, реконструкція та модернізація діючих виробництв, упровадження продуктових нововведень тощо. Така діяльність завжди пов'язана зі значними вкладеннями фінансових ресурсів, які порушують наведене співвідношення показників, але не свідчать про зниження ділової активності підприємства.

Для прийняття ефективних управлінських рішень і оцінювання впливу середовища, в якому функціонує підприємство, необхідно постійно здійснювати пошук оптимальних взаємозв'язків між набором економічних ресурсів і кількістю економічних благ, які виробляються за допомогою цих ресурсів [9, с.214]. У цьому контексті значення аналізу ділової активності полягає у формуванні економічно обґрунтованої оцінки ефективності й інтенсивності використання ресурсів підприємства й у виявленні резервів їхнього залучення.

Аналіз ділової активності важливий з трьох причин: по-перше, від швидкості обороту коштів залежить розмір річного обороту; по-друге, з розмірами обороту, а, отже, й з оборотністю пов'язана відносна величина умовно-постійних витрат: чим швидшим є оборот, тим менше на кожний оборот припадає цих витрат.

По-третє, прискорення обороту на тій чи іншій стадії кругообігу коштів спричиняє прискорення обороту й на інших стадіях, а також призводить до вивільнення коштів, які можуть бути використані на інших ділянках роботи підприємства.

Засоби господарюючих суб'єктів знаходяться у постійному русі, переходячи з однієї стадії в іншу. Чим швидше відбувається кругообіг, тим більше продукції підприємство може виготовити та реалізувати при сталому їх розмірі. Сповільнення оборотності потребує додаткового вкладення засобів та може спричинити погіршення фінансового стану підприємства.

Досягнутий в результаті прискорення оборотності ефект виражається передусім у збільшенні обсягу випуску продукції та суми прибутку без додаткового залучення фінансових ресурсів.

Крім того, збільшення швидкості обороту відображає підвищення економічного потенціалу підприємства, оскільки дозволяє вивільняти частину оборотних засобів для власних потреб (зокрема, для розвитку виробництва). Оцінити, наскільки ефективно підприємство використовує свої ресурси (засоби), дозволяє аналіз ділової активності, оскільки саме вона зумовлює платоспроможність, фінансову стійкість та стабільність діяльності господарюючого суб'єкта.

Наступним важливим блоком аналізу ділової активності підприємств є визначення оптимального співвідношення власного і залученого капіталів та ефективності їх використання. Показники ефективності використання капіталу відображають швидкість його руху та віддачу.

Ефективність капіталу найкраще характеризується його рентабельністю. Для оцінки використання капіталу підприємства доцільно використовувати метод подовження факторних систем, за якими рентабельність капіталу визначається двома чинниками: чистою рентабельністю реалізації продукції та оборотністю капіталу. Факторний аналіз дає змогу виявити резерви підвищення рентабельності капіталу.

Рівень прибутковості власного капіталу можна підвищити шляхом залучення в оборот позикового капіталу, відсоткова ставка за який буде меншою, ніж прибутковість підприємства. Це поняття у фінансовій літературі отримало назву "ефект фінансового важеля" [7, с. 296]. Цей інструмент доцільно використовувати для формування оптимальної структури капіталу. Він дає змогу розрахувати "плече" фінансового важеля, тобто частку позикового капіталу, яка забезпечить підвищення рентабельності власного капіталу підприємства.

Результати аналізу капіталу мають показати, наскільки ефективно сформована його структура, який ступінь ризику існує для інвесторів, чи є підприємство фінансово стійким. Для покриття тимчасово збільшеної потреби у фінансових ресурсах підприємство, як правило, використовує банківські кредити.

Важливою складовою оцінки ділової активності підприємств є аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованостей [10, с.262]. Розмір дебіторської заборгованості визначається умовами підприємства щодо розрахунків зі своїми клієнтами. Послаблення цих умов має як переваги, так і недоліки. Перевагами є зростання обсягу реалізації та прибутку, а недоліками - нестача оборотних коштів, уповільнення оборотності капіталу, поява можливості збільшення суми безнадійних боргів.

Отже, підприємство має бути зацікавленим у скороченні термінів погашення платежів шляхом удосконалення розрахунків, своєчасного оформлення розрахункових документів, передоплати, впровадження вексельної форми розрахунків. У процесі аналізу поточних активів підприємства вивчається динаміка, склад, структура, причини та терміни виникнення дебіторської заборгованості.

Методика аналізу кредиторської заборгованості включає вивчення складу, динаміки та термінів її виникнення; дослідження наявності, частоти та причин виникнення простроченої заборгованості перед бюджетом, постачальниками, працівниками; встановлення суми виплачених санкцій за прострочення платежів.

Оскільки кредиторська заборгованість є, як правило, джерелом покриття дебіторської, то з аналітичною метою проводять їх порівняння за величиною шляхом складання розрахункового балансу. Значне перевищення кредиторської заборгованості порівняно з дебіторською може бути наслідком неплатоспроможності підприємства, його нездатності вчасно розраховуватись за своїми зобов'язаннями або прагненням затягнути виплату коштів, використавши їх як джерело фінансування.

В економічній літературі пропонується проводити аналіз дебіторської та кредиторської заборгованостей шляхом порівняння темпів їх зростання з темпами

зростання виручки від реалізації. Перевищення темпів зростання останньої - позитивна тенденція.

Таким чином, оцінка ділової активності полягає у дослідженні можливості підприємства мобілізувати з різних джерел фінансові ресурси, а також ефективно їх використовувати, забезпечуючи зростання прибутку та капіталу. Оцінка ділової активності потребує удосконалення методичного забезпечення у напрямку більш ефективного використання оціночних коефіцієнтів та обов'язкового врахування специфіки діяльності підприємств при оцінці ділової активності.

Список літератури

1. Білик М.Д. Фінансовий аналіз: Навч. посіб./ Білик М.Д., Павловська О.В., Притуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. - К.: КНЕУ, 2005. - 592 с.
2. Болюх М.А. Економічний аналіз. / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський; За ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка.— К.: КНЕУ, 2002. — 232 с.
3. Івахненко В.М. Курс економічного аналізу: Навч.-метод. посіб./ Івахненко В.М., Горбатюк М.І. — К.: КНЕУ, 2005. — 302 с.
4. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. / Ковалев В.В. - М.: Финансы и статистика, 2006. - 560 с.
5. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: Навч. посібн./ Коробов М.Я. - К.: Т-во "Знання", КОО, 2000. - 378 с.
6. Костирко Р.О. Фінансовий аналіз: Навч. Посібник. / Костирко Р.О. - Х.: Фактор, 2007. - 784 с.
7. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: Монографія. / Лахтіонова Л.А. - К.: КНЕУ, 2001.- 387 с.
8. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз діяльності промислового підприємства./ Тарасенко Н.В. - Львів: ЛБІНБУ, 2000. - 485 с.
9. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз: Навч. посібник. — 2-ге вид., перероб. і доп./ Цал-Цалко Ю.С. - К.: ЦУЛ, 2002. - 360 с.
10. Чумаченько М.Г. Економічний аналіз: Навч. посібн./ За ред. М.Г. Чумаченька. - К.: КНЕУ, 2001. - 540 с.
11. Шеремет А.Д. Методика фінансового аналізу. / Шеремет А.Д., Сайфулин Р.С. — М.: ИНФРА-М, 1996. — 176 с.

Л.Петренко

Оценка и направления улучшения деловой активности предприятия

В статье раскрыты сущность деловой активности предприятия и приведены основные показатели, за которыми она рассчитывается. Предоставлено предложения относительно усовершенствования методики анализа деловой активности предприятия.

L.Petrenko

Estimation and directions of improvement of business activity of the enterprise

In clauses are opened essence of business activity of the enterprise and the basic parameters are given, behind which she pays off. Is given the offers concerning improvement of a technique of the analysis of business activity of the enterprise.

Одержано 22. 06.10

УДК 331.108.2

М.В. Семикіна, проф., д-р екон. наук, З.В. Бевз, здобувач
Кіровоградський національний технічний університет

Гармонізація соціально-трудових відносин: методологія оцінки впливових чинників

У статті висвітлюється сутність гармонізації соціально-трудових відносин в контексті модернізації економіки, обґрунтована принципова схема методології оцінки впливових чинників.

соціально-трудові відносини, гармонізація, модернізація економіки, чинники впливу

Постановка проблеми. З давніх часів відносини людей у сфері праці не залишали байдужими як прогресивних мислителів, так і безпосередніх учасників таких відносин. Зміст і характер таких відносин завжди безпосередньо впливали на результати праці, накопичення матеріального багатства, визначали можливості господарчого виживання, розвитку нації, розквіту країни, або, навпаки, зумовлювали перспективи господарчого та соціального занепаду.

Багатовіковий досвід людства засвідчує необхідність побудови стабільних відносин між роботодавцями і найманими працівниками завдяки впровадженню соціального діалогу, орієнтації на пріоритети гідної праці, соціальної безпеки. У світі все більше усвідомлюється вагоме значення гармонізації соціально-трудових відносин.

Аналіз публікацій останніх років засвідчує, що в Україні, яка прагне до модернізації економіки, дослідження проблеми гармонізації соціально-трудових відносин (СТВ) набуває актуальності як в теоретичному, так і прикладному аспектах.

Відомі в Україні дослідники сфери соціально-трудових відносин (Бандур С.І., Богиня Д.П., Заяць Т.А., Грішнова О.А., Колот А.М., Куценко В.І., Лібанова Е.М., Лісогор Л.С., Новікова О.Ф., Онікієнко В.В., Семів Л.К., Садова У.Я., Шаульська Л.В. та ін.) констатують, що стабілізації соціально-трудових відносин перешкоджають внутрішні суперечності в економіці і політиці країни, недоліки державного регулювання соціально-трудової сфери. Чинники та методи гармонізації соціально-трудових відносин висвітлюються в літературі по-різному, не спостерігається єдиної точки зору щодо можливостей активізації соціального діалогу. Актуальність вивчення проблеми гармонізації соціально-трудових відносин надзвичайно посилюється у зв'язку з необхідністю реалізації завдань модернізації національної економіки.

Метою статті є висвітлення сутності гармонізації соціально-трудових відносин в Україні з позицій стратегічних завдань модернізації економіки та розробка принципової схеми методології оцінювання чинників, що визначально впливають на цей процес.

Виклад основного матеріалу. Виконане нами дослідження довело, що Україна суттєво відстає від розвинених країн за рівнем «соціалізації» всієї системи СТВ, не говорячи про досягнення їх рівноважного стану та гармонізацію взаємовідносин соціальних партнерів. Рухаючись шляхом політичних та соціально-економічних перетворень, українська держава досягла багато змін, які безпосередньо вплинули на стан соціально-трудової сфери. Йдеться про закладення основ розвитку демократії, демонтаж механізмів планово-розподільчої системи, перехід до різноманітних форм власності і господарювання, створення основних інститутів ринку, зокрема ринку праці, на якому працездатні особи отримали право вільного трудового вибору, запровадження колективно-договірного регулювання праці тощо. Між тим усупереч проголошеному пріоритету усіх реформ щодо побудови соціально орієнтованого ринкового господарства реалії трудового

життя відбивають гострі протиріччя, які негативно позначаються на відносинах між найманими працівниками і роботодавцями, – поширена недооцінка трудових зусиль людини праці, неефективне використання трудового потенціалу, протиріччя у функціонуванні ринку праці, слабкий соціальний захист, криза трудових та соціальних цінностей, накопичення конфліктності тощо. Інтереси найманих працівників представляють профспілки, які переважним чином діють за підтримкою директорського корпусу, роботодавці часто відстороняються від участі в соціальному діалозі, а держава не зміцнює свої позиції у підвищенні ефективності соціально-трудових відносин.

Аналіз літературних джерел довів, що уявлення про гармонізацію СТВ не є тотожними. Близькі уявлення щодо поліпшення та збалансування стану соціально-трудових відносин в бік гармонізації одні автори називають «вдосконаленням СТВ», інші – «оптимізацією СТВ», треті – «розвитком СТВ» тощо. Позиція кожного з авторів публікацій на цю тематику має свій сенс, адже проблема оптимізації СТВ, за уявленнями Амоші А.І., Бандура С.І., Колота А. М., Грішнєвої О.А., Онікієнка В.В. та багатьох інших науковців, відноситься до так званих "вічних" проблем, притаманних сфері праці [1, с.3; 2, с. 19; 3, с. 58]. Ці проблеми охоплюють аспекти диференціації в доходах, майнового розшарування населення, розбалансованості у взаємодії ринків праці і ринків освітніх послуг; тіньової зайнятості, недовикористання трудового потенціалу при відносно невисокому рівні безробіття, відкритої та прихованої конфронтації працівників і роботодавців тощо [2, с. 43; 4, с.5].

Поміж тим, жодне з понять, які застосовуються стосовно соціально-трудових відносин – «удосконалення», «розвиток», «оптимізація», не розкриває повною мірою сутність керованої еволюції соціально-трудових відносин з огляду на їх спрямовність на кінцевий результат, до якого мала б привести взаємодія суб'єктів СТВ (найманих працівників та роботодавців за участю держави) з приводу працевлаштування, праці, її умов, оплати, соціального захисту, освітньо-професійного розвитку тощо. Тому вважаємо більш доцільним використовувати термін «гармонізація СТВ», який уявляється більш змістовно насиченим з точки зору визначення напряму розвитку СТВ.

Пропонуємо трактувати термін «гармонізація соціально-трудових відносин» як безперервний процес керованих кількісно-якісних змін у розвитку СТВ, метою якого є досягнення збалансованості інтересів соціальних партнерів на основі соціального діалогу, забезпечення їх прав і пріоритетних потреб.

Запропоноване нами визначення, на відміну від відомих підходів, зосереджує увагу, по-перше, на необхідності керованого розвитку СТВ в межах діючого трудового законодавства країни, по-друге, на головній меті такого розвитку – досягненні узгодження інтересів найманих працівників і роботодавців, по-третє, акцентує увагу на необхідності захисту прав та задоволення пріоритетних потреб сторін СТВ.

Необхідність керованого розвитку СТВ у напрямі гармонізації підтверджує порівняльний аналіз завдань і функцій соціальних партнерів-учасників СТВ, який доводить відмінності у змісті інтересів і прагнень держави, роботодавців і найманих працівників в умовах ринкової економіки. Цілком зрозуміло, що у будь-який час неспівпадання інтересів може приймати конфліктний характер за різними напрямками взаємодії соціальних партнерів. Уникнення конфліктів або послаблення їх гостроти завжди вимагатиме пошуку компромісів, перегляду конкретних питань трудових угод. З іншого боку, варто мати на увазі, що взаємодія учасників СТВ завжди зачіпатиме більшою або меншою мірою широкий перелік параметрів трудового життя на різних економічних рівнях. Такі міркування дозволяють зробити концептуальне припущення – проблемі гармонізації СТВ притаманні специфічні особливості:

- за умов ринкової економіки проблема гармонізації СТВ буде об'єктивно зберігати своє значення, виявляючи себе багатоаспектно, багаторівнево, з різною мірою гостроти; для різних країн, регіонів, підприємств вона матиме свій зміст;

- проблему гармонізації СТВ необхідно буде розв'язувати постійно, проте вряд чи колись вона буде вирішена остаточно, оскільки досягнутий баланс інтересів може буде лише короткотерміновим (потреби та інтереси соціальних партнерів, як і чинники навколишнього середовища, є мінливими);

- проблема гармонізації СТВ буде залишатись актуальною для будь-якої країни (навіть з розвиненою соціально орієнтованою економікою); незалежно від рівня розвитку країни, добробуту населення, рівня доходів працівників, можливостей соціального захисту, стан СТВ вимагатиме постійного моніторингу, наукового пошуку шляхів гармонізації на кожному черговому етапі розвитку економіки і сфери зайнятості зокрема.

Об'єктивні закономірності суспільного розвитку призводять до того, що потреби, інтереси, погляди, мотивації, учасників СТВ постійно та різновекторно змінюються під впливом змін динамічного зовнішнього середовища, при цьому відносини одних соціальних партнерів лише формуються, інших – в певних напрямках розвиваються, третіх – руйнуються. Все це відбувається під впливом різноманітних чинників, які також постійно трансформуються. Найбільш відчутним це стає в умовах модернізації національних економік, яка відбувається в багатьох країнах світу, зумовлюючи зміни у структурі зайнятості, змісті праці, її організації, технічній озброєності, трудових і культурних цінностях, потребах учасників СТВ, вимогах роботодавців до знань і вмінь працівників, їх адаптації до коливань попиту і пропозиції на ринку тощо.

Визначення сукупності чинників впливу на СТВ в контексті модернізації економіки та з'ясування методології їх дослідження уявляються важливим завданням економічної науки. Особливе значення такий науковий пошук має для України, яка обрала інновативно-інноваційний шлях розвитку в якості модернізаційного проекту як економіки, так і суспільства в цілому [5, с. 337].

Узагальнюючи існуючі в літературі уявлення, вважаємо за доцільне модернізацію національної економіки розуміти як процес інноваційних змін у сфері економіки, що тісно пов'язаний зі змінами політичного, соціального та духовного (культурного) життя суспільства, спрямовується на зростання продуктивності праці на новій техніко-технологічній основі, знаннеорієнтований розвиток, забезпечення нової якості життя і соціального добробуту на рівні кращих світових стандартів.

Нагадаємо, що за умов колишнього Союзу РСР модернізація економіки зводилася до індустріалізації, яка перетворювала аграрну державу в аграрно-індустріальну, однак це не передбачало утвердження реальної демократії і соціального діалогу у трудових відносинах, реальної участі трудящих в управлінні, стимулюванні праці, вирішенні соціальних проблем. Між тим перевагою планової економіки було те, що індустріалізація економіки супроводжувалася чіткою організацією підготовки кадрів відповідно до потреб технічного озброєння праці та виробництва, централізованим розподілом кадрів по усій території країни, наданням обмежених, але реальних гарантій в отриманні заробітку, безкоштовного житла, лікування, навчання. У перші післявоєнні десятиліття більшість працівників підприємств і селяни з розумінням і традиційним терпінням ставилися до проблем бідності, недосконалого матеріального стимулювання праці, відсталої соціальної інфраструктури. Однак у 80-ті роки, коли резерви екстенсивного розвитку держави було використано, темпи економічного розвитку уповільнилися, загострилася проблема товарного дефіциту, розподілу ресурсів, корупції, стало очевидним, що економічне відставання та соціальна несправедливість досягли критичної межі, державу чекає соціальний та політичний вибух. Стало зрозумілим, що модернізація економіки неможлива без модернізації у сфері політичного, духовного, культурного життя нації.

Шанс такої модернізації та оздоровлення соціально-трудових відносин Україна отримала із здобуттям незалежності у 1991 р. Проявом позитивних змін в соціально-трудовій сфері України за роки ринкових перетворень можна вважати: ліквідацію монополії держави на використання робочої сили внаслідок роздержавлення і приватизації підприємств; розширення правових можливостей мобільності робочої сили; підвищення

гнучкості ринку праці; підвищення особистої відповідальності за свій добробут; посилення відповідальності з боку найманих працівників за належний рівень своєї конкурентоспроможності на ринку праці; формування мотивації до продуктивної праці під впливом зростання конкуренції між найманими працівниками за робочі місця; формування більш активної трудової поведінки працівників як реакція на очевидну можливість матеріального забезпечення отриманих доходів, розширення пропозиції товарів та послуг, зростання матеріальних потреб тощо.

Разом з тим, черговий етап модернізації економіки і суспільства, розпочатий в незалежній Україні у 1991 р., мав для СТВ не тільки позитивні наслідки, а й негативні. Пояснюємо це тим, що модернізація економічних та політичних основ життя суперечливо змінила суб'єкти, характер, зміст СТВ та методи їх регулювання (рис. 1).

Рисунок 1 – Трансформація СТВ на етапі модернізації економіки України

Якщо в умовах планової економіки СТВ будувалися за схемою держава-працівник, то сьогодні – за схемою «роботодавець-найманий працівник». Характер соціально-трудових відносин досить відверто виявляє протилежність інтересів, протиріччя між капіталом і найманою працею, оскільки будується на різноманітних формах власності (раніше власником і одночасно роботодавцем виступала в одній особі тільки держава). Отримавши свободу трудового вибору на ринку праці, людина вимушена самостійно піклуватися про пошук прийнятної роботи, житло, коштів на навчання, лікування. Держава відмовилася від функцій патерналізму в СТВ. Проте стало поширеним явище, коли керівники підприємств, виступаючи в особі власника, фактично прагнуть керувати роботою профспілок, призначаючи профспілкових лідерів.

Процеси модернізації економіки в Україні виявили себе у реструктуризації зайнятості, становленні ринку праці, ринку освітніх послуг, ринків капіталу, житла, товарів, грошей, а також у розвитку процесів комп'ютеризації та інформатизації суспільства, що важко заперечувати. Розвиток ринкових відносин дав поштовх зростанню зайнятості у малому та середньому бізнесі, розвитку торгівлі та різноманітних послуг,

появі дистанційної зайнятості, що супроводжувалося появою нових форм СТВ. Проте одночасно набула масштабів проблема розбалансування робочих місць і робочої сили, виникло гостре протиріччя між функціонуванням ринку праці і ринку освітніх послуг, зросли можливості для неконтрольованої експлуатації праці, було втрачено вагомі для найманих працівників соціальні гарантії отримання безкоштовного житла або місця в гуртожитку, місць для дітей у дошкільних виховних закладах, зникли інші різноманітні види соціальної допомоги на підприємствах. Паралельно з легальною зайнятістю виникла тіньова зайнятість з усіма наслідками соціальної незахищеності працівників у сфері СТВ, явища офіційного та «прихованого» безробіття. Замість масштабної активізації інноваційної праці та масової модернізації робочих місць на більшості підприємств відбулося зниження техніко-технологічного рівня виробництва, зростання частки важкої фізичної праці, погіршення умов праці тощо. Самим дешевим товаром в Україні залишилися трудові послуги найманих працівників на ринку праці. Настільки дешевим, що власнику більш вигідно використовувати працю некваліфікованих працівників, ніж модернізувати обладнання, технології, інвестувати в перепідготовку кадрів. Не зважаючи на численні спроби уряду піднімати мінімальну заробітну плату, запроваджувати різноманітні соціальні пільги, розвиток СТВ перейшов у стан довготривалої соціальної напруги.

З нашої точки зору, державна політика модернізації економіки повинна прогресивно впливати, по-перше, на сучасний поділ і кооперацію праці в країні, по-друге, на гідну соціально-економічну мотивацію до продуктивної праці; по-третє, на модернізацію робочих місць (їх розвиток у відповідності до вимог світових ринків праці, досягнень НТП); по-четверте, на інвестування в розвиток людського капіталу у відповідності з потребами модернізації економіки та цільовими орієнтирами людського розвитку. Лише тоді зміни в економіці підуть на користь гармонізації СТВ. Проте, як свідчать публікації Бандура С.І., Заяць Т.А., Куценко В.І., Онікієнка В.В., Терон І.В. та інших вчених, в Україні відсутня цілеспрямована державна стратегія розвитку сфери зайнятості в нових умовах. Розбалансованість ринку праці, його неузгодженість з ринком освіти, зростання експлуатації праці, зниження ролі профспілок у захисті прав найманих працівників, вкрай низькі доходи населення, поширена бідність серед працюючих, – все це доводить, що конфліктний потенціал СТВ накопичується, відносини соціальних партнерів є далекими від завдань гармонізації [6].

У свою чергу, фактори ускладнення соціально-трудова відносин, слугують стримуючими чинниками і для модернізації економіки (маємо на увазі зворотній зв'язок чинників СТВ і модернізації економіки).

Пошук шляхів оновлення СТВ за умов модернізації має враховувати, що їх формування та розвиток знаходиться під впливом низки різноманітних чинників, багато в чому суперечливих. Тому, виходячи із особливостей сучасних трансформаційних процесів, виникає потреба досліджувати та оцінювати дію найбільш впливових факторів.

Зауважимо, що ситуація у соціально-трудова сфері формується під впливом множини факторів, яким природно властива різноманітність природи, спрямованості, сили та значення у забезпеченні їх розвитку. Для різних країн, різних спільнот такі фактори можуть суттєво відрізнятися. Та й проблеми формування і розвитку СТВ не можуть повністю співпадати як у світовому, так і в регіональному розрізі. То ж, не ігноруючи наявності спільного у таких проблемах, вважаємо потрібним не позбавляти їх специфіки, а враховувати особливості, притаманні не лише СТВ на національному, територіально-галузевому, локальному рівнях, а й факторам впливу на їх формування і розвиток.

Слід підкреслити, що вплив на СТВ з боку макроекономічних чинників є досить динамічним як по причинах внутрішнім, так і по причинах зовнішнім. Не можна не враховувати, що до усталених негативних соціальних та економічних тенденцій на рівні країни додалися нові чинники на світовому рівні, що останні два десятиліття ускладнюють СТВ:

- наступ всеохоплюючої глобалізації світового розвитку, яка посилює залежність стану національної економіки і, зокрема, національного ринку праці від світових фінансово-економічних процесів, несе небезпеку соціальної незахищеності багатьом працівникам підприємств, які мають низьку конкурентоспроможність, є технічно відсталими;

- зростання економічної нерівності між державами, диспропорції в рівнях доходів між країнами; існування нерівності між країнами поряд з нерівністю всередині самих країн;

- створення нових різноманітних форм підприємницьких організацій і відносин, здатних змінити структуру зайнятості і поставити під загрозу проведення колективних переговорів (субпідряд, роботи за договором, примусова праця);

- розширення ринку праці за межі окремих держав, становлення загальносвітового ринку праці, який є все більш інтегрованим для висококваліфікованих працівників – чиновників корпорацій, науковців та висококваліфікованих фахівців, з яких складається загальносвітова професійна еліта, що відзначається високою мобільністю і має високу заробітну плату;

- формування подвійного ринку праці (національної робочої сили та іноземної): корінне населення виконує кваліфіковану роботу в промисловості та сфері послуг, а більшість емігрантів зайнята на найбільш трудомістких і шкідливих для здоров'я видах робіт, має більш тривалий робочий тиждень, а заробітну платню нижчу, ніж місцеві робітники;

- посилення особливого виду міграції, вельми актуального в епоху постіндустріалізації і глобалізації, – «відтоку мозків»;

- загострення проблеми безробіття в країнах з розвинутою економікою внаслідок політики експорту виробництва в країни з більш дешевою робочою силою, якою керуються великі корпорації.

В цих умовах національний ринок праці не розвивається ізольовано: окреслені чинники світового рівня впливають на його стан, структуру багатоаспектно, зокрема, зумовлюючи міграцію частини робочої сили в країни з більш високою оплатою праці та кращими умовами людського розвитку.

Постійної уваги науковців потребують чинники мезоекономічного рівня. Це обумовлено тим, що саме на цьому рівні створюються необхідні соціально-економічні передумови, які стосуються формування, використання та розвитку трудового потенціалу на певній території (стан навколишнього середовища, можливості ефективного зайнятості; формування певного рівня доходів, забезпеченості споживчими товарами, житлово-побутовими умовами, соціальною інфраструктурою, менталітет, пануюча культура тощо).

Одночасно слід мати на увазі, що соціально-трудова відносина виявляються найбільш чутливими для впливу чинників мікроекономічного рівня, адже саме на рівні підприємства (організації) ці відносина переважно й зароджуються. При цьому особливого значення набувають такі фактори мікроекономічного рівня: концепція і стратегія розвитку організації (взаємозалежність між кадровою і іншими політиками організації); система робочих місць на підприємстві (організація трудового процесу, нормування, визначення змісту роботи, робочого часу й умов праці, профілів вимог на робочих місцях і ін.); організація та технічна озброєність праці, рівень механізації, автоматизації, комп'ютеризації праці на підприємстві; кадрова політика організації та стимулювання праці (планування і залучення персоналу, заповнення робочих місць, оцінка роботи, освітньо-професійне зростання, оплата праці, мотивація, соціальні пільги, компенсаційні виплати, участь в управлінні, прибутках, капіталі); інвестування в розвиток персоналу; регулювання трудової поведінки тощо.

Серед інших впливових факторів, що діють на мікроекономічному рівні, доцільно виділити: практику застосування гнучких форм зайнятості з урахуванням змін в обсягах виробництва та рівні завантаження виробничих потужностей; оптимізацію організаційних

схем управління підприємствами, що спричинили вивільнення робочої сили; універсализацію професійної підготовки кадрів, яка здійснюється на власній учбовій базі; модернізацію робочих місць, що зумовлює зростання продуктивності праці; кадрову політику низових суб'єктів господарювання, зорієнтовану на економію праці та трудозбереження в цілому, формування позитивної корпоративної культури.

Для цивілізованого розвитку СТВ необхідним підґрунтям слугує укладання колективних угод між роботодавцем та найманими працівниками. Однак дотримання такої угоди (як саме і укладання) на практиці виявляється часто далеким від обов'язковості, що знижує роль соціального діалогу у вирішенні проблемних питань у сфері взаємодії роботодавців і найманих працівників.

Не викликає сумніву твердження про те, що зміни в соціально-трудовій сфері завжди соціально обумовлені та протікають під впливом згаданих та інших як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів. Під об'єктивними факторами ми розуміємо дію тих сил, які закладені у самому процесі розвитку. Це може бути зміна структури господарства, новий напрям розвитку продуктивних сил, модернізація виробництва тощо. Суб'єктивні фактори значною мірою залежать від конкретних рішень щодо регулювання соціально-трудових відносин; вони можуть відповідати реальним потребам чи суперечити їм. Важливим у методологічному плані є виділення також системи факторів зовнішнього і внутрішнього впливу (екзо- та ендогенного). До першої групи ми вважаємо за доцільне віднести мега-, макро- та мезоекономічні фактори, які певним чином формують СТВ та їх розвиток, зокрема, рівень відкритості економіки або досягнутий рівень соціально-економічного розвитку країни за будь-яких інших умов впливатиме на взаємодію соціальних партнерів.

Отже, в умовах дії різноманітних чинників модернізації економіки та суспільства керований розвиток СТВ у напрямі гармонізації уявляється досить складною справою. Вивчення сили та спрямованості різноманітних факторів, наслідків їх взаємодії, можливостей керування ними, – все це уявляє собою і теоретичний і практичний інтерес. Заради забезпечення соціальної злагоди та економічної доцільності одні чинники важливо послабити в інтересах узгодження інтересів працівників і роботодавців, інші чинники – навпаки, підсилити. На рис. 2 пропонуємо схему методології оцінки факторів впливу на СТВ:

Виходячи із наведеної схеми (рис.2), алгоритм оцінки чинників впливу на формування і розвиток соціально-трудових відносин передбачає такі умови:

- кожен фактор та їх сукупність розглядається деталізовано за напрямками та силою впливу на соціально-трудові відносини;
- із урахуванням напрямку та сили впливу визначається кінцевий результат – стан, у якому стабілізуються соціально-трудові відносини;
- кінцевий результат співставляється із стратегічною метою (місією) суб'єктів соціально-трудових відносин;
- здійснюється відбір домінуючих факторів позитивного та негативного впливу на стан соціально-трудових відносин, розповсюджуючись як регулюючий вплив на соціальну та трудову сферу на всіх рівнях – макро-, мезо-, мікро-, індивідуальному;
- наслідки регулюючого впливу аналізуються на предмет виявлення стану рівноваги (узгодженості, збалансованості) обох сфер – соціальної та трудової;
- ознаки протиріч в СТВ нівелюються активізацією тих чи інших факторів впливу, рівновага підтримується системою стабілізації соціально-трудових відносин.

Враховуючи специфіку сучасного соціально-економічного розвитку країни та диференціацію розвитку СТВ, важливо, насамперед, виявити сферу дії деструктивних факторів та тих факторів, які сприяють встановленню динамічної рівноваги та пропорційності між основними складовими ринку праці, а також між економічною, соціальною та екологічною та іншими системами територіального розвитку.

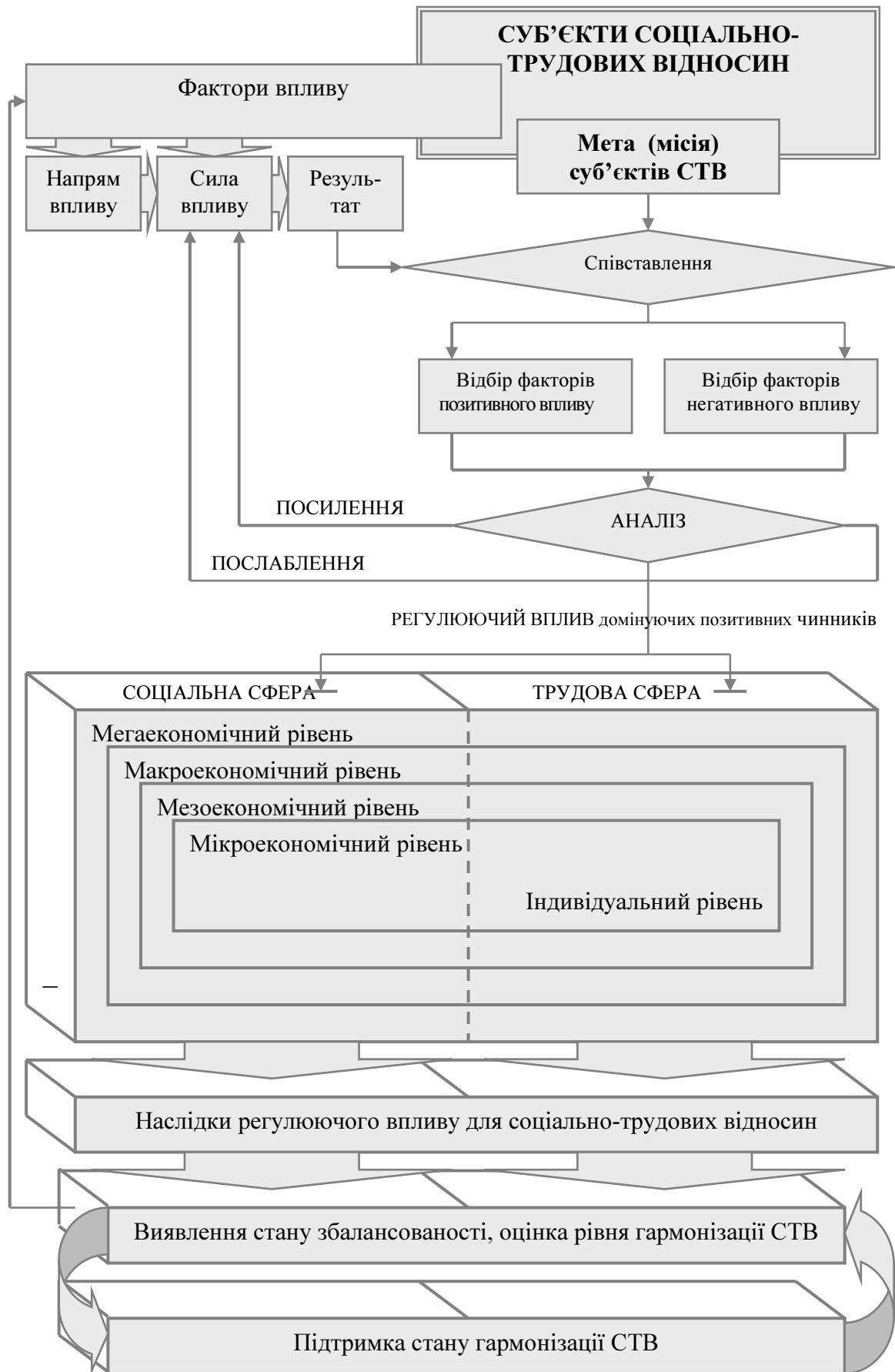

Рисунок 2 – Схема методології оцінки чинників впливу на формування і розв

Загальні висновки та пропозиції.

Реалізація стратегічних завдань модернізації національної економіки потребує налагодження стабільних та гармонічних відносин між найманими працівниками і роботодавцями на засадах соціального діалогу та соціального миру.

Гармонізація соціально-трудових відносин уявляється безперервним процесом керованих кількісно-якісних змін у розвитку СТВ, метою якого є досягнення збалансованості інтересів соціальних партнерів на основі забезпечення їх прав і пріоритетних потреб. Між тим забезпечення гармонізації СТВ є вкрай складною справою, оскільки ситуація у соціально-трудої сфері формується під впливом множини чинників різної сили і спрямованості, що діють на різних економічних рівнях. Останнє вимагає розробки методів гнучкого регулювання СТВ на усіх економічних рівнях. Здійснити це можливо, виходячи зі схеми методології оцінки чинників впливу на формування і розвиток соціально-трудових відносин (рис. 3), за якою наслідком регулюючого впливу має бути підтримка стану гармонізації СТВ.

Виходячи зі схеми, практично значимою уявляється оцінка рівня гармонізації СТВ. Перспективи подальших наукових досліджень у цьому напрямі ми бачимо саме у розробці методики оцінки рівня гармонізації СТВ. Така оцінка може здійснюватись в процесі моніторингу стану СТВ на усіх рівнях соціально-економічного управління. Вона має бути комплексною, враховувати систему показників, які відображають процеси забезпечення продуктивної праці, безконфліктного збалансування інтересів роботодавців і найманих працівників, задоволення пріоритетних соціальних потреб, прояв соціальної стабільності і злагоди у соціально-трудої сфері.

В якості індикаторів рівня гармонізації СТВ можуть слугувати: динаміка продуктивності праці; ефективність залучення, використання й розвитку трудового потенціалу; збалансованість між попитом і пропозицією робочої сили на ринку праці; зміни в рівні життя (соціальні індикатори); оцінка рівня задоволеності працівників працею та трудовими відносинами; оцінка рівня конфліктності у взаємовідносинах роботодавців і найманих працівників тощо.

Список літератури

1. Колот А.М. Соціально-трудові відносини: теорія і практика регулювання: [монографія] / А.М. Колот. – К. : КНЕУ, 2003. – 230 с.
2. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудові відносини: [підруч.] / О.А. Грішнова. – К.: Знання, 2006. – 559 с.
3. Соціально-економічні аспекти промислової політики. Соціально-трудові відносини у сучасних економічних умовах: Зб. наук. праць / НАН України, Ін-т економіки промисловості; редкол.: Амоша О.І. (відп. ред.) та ін. – Донецьк, 2003. – 324 с.
4. Український ринок праці: особливості розвитку та ефективність функціонування / [І.Л. Петрова, В.В. Близнюк, Г.Т. Куліков та ін.]; за ред. І.Л. Петрової; НАН України; Ін-т екон. та прогноз. – К., 2009. – 368 с.
5. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. В.М. Гейця В.М. – К.: Ін-т екон. прогноз. ; Фенікс, 2003. – 1008 с.
6. Бандур С.І. Державна інноваційна політика в контексті її впливу на зайнятість населення / С.І. Бандур // Розвиток продуктивних сил України: від В.І. Вернадського до сьогодення: матеріали міжнар. наук. конф., 20 бер. 2009 р. [у 3-х част.]. – К.: РВПС України НАН України, 2009. – Ч. 2. – С. 30–33.
7. Семикіна М.В. Мотивація конкурентоспроможної праці: теорія і практика регулювання. – Кіровоград: ПіК, 2003. – 426 с.
8. Трудовий потенціал Кіровоградської області: стан та перспективи розвитку (колективна монографія) / За ред. М.В. Семикіної. – Кіровоград: ВАТ Кіровоградське видавництво, 2008. – 304 с.

М.Семикина, З. Бевз

Гармонизация социально-трудовых отношений: методология оценки влияющих факторов

В статье раскрыта сущность гармонизации социально-трудовых отношений в контексте модернизации экономики, обоснована принципиальная схема методологии оценки влияющих факторов.

M.Semikina, Z. Bevz

the harmonization of the socially-labour relations: the methodology of the estimation of the influential factors

The essence of the harmonization of the socially-labour relations in the context of the modernisation of economy has been revealed, the fundamental scheme of the methodology of the estimation of the influential factors has been proved.

Одержано 13.11.10

УДК 331.108.23

В.В. Баранов, ст. викл., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Сучасні питання щодо удосконалення організаційної структури управління підприємства

В статті описано процес проектування структур управління на промислових підприємствах. Розглянуто поняття організаційної структури управління, організаційного проекту і плану організаційних заходів. Розкриваються характеристики організаційної структури управління, послідовність організаційного проектування на підприємстві. Досліджено фактори, які впливають на формування оргструктури управління та обумовлюють її зміни та вдосконалення.

організаційне проектування, реорганізація, організаційний проект, план організаційних заходів, структуризація, композиція, регламентація, орієнтація

Складні умови періоду ринкових перетворень, які переживає Україна, актуалізують роль людського фактора у виробничому процесі, що вимагає нового підходу до організаційного проектування на промислових підприємствах. Для сучасної економіки України характерні деякі особливості, які необхідно враховувати при формуванні системи управління персоналом. По-перше, нестача корпоративних фінансових ресурсів значно обмежує діапазон засобів та інструментів управління, в цілому, та його персоналу, зокрема. По-друге, з введенням технологій виробництва товарів і послуг у відповідність з розвитком НТП, ускладнився менталітет працівника; зокрема, його емоційна і психологічна сфера все більшою мірою здійснює вплив на кінцевий результат діяльності. По-третє, загальний стан економіки України змінюється настільки швидко, що важко його прогнозувати і вчасно вживати превентивних заходів. Додатковий динамізм в системі управління сповіщає загострення конкуренції в різних сферах бізнесу. Ці та інші обставини дозволяють визначати сучасну управлінську діяльність як одну з найскладніших технологій, які сприяють досягненню цілей промислового підприємства.

Проблеми побудови організаційних структур та управління персоналом, як одного з

М.Семикина, З. Бевз

Гармонизация социально-трудовых отношений: методология оценки влияющих факторов

В статье раскрыта сущность гармонизации социально-трудовых отношений в контексте модернизации экономики, обоснована принципиальная схема методологии оценки влияющих факторов.

M.Semikina, Z. Bevz

the harmonization of the socially-labour relations: the methodology of the estimation of the influential factors

The essence of the harmonization of the socially-labour relations in the context of the modernisation of economy has been revealed, the fundamental scheme of the methodology of the estimation of the influential factors has been proved.

Одержано 13.11.10

УДК 331.108.23

В.В. Баранов, ст. викл., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Сучасні питання щодо удосконалення організаційної структури управління підприємства

В статті описано процес проектування структур управління на промислових підприємствах. Розглянуто поняття організаційної структури управління, організаційного проекту і плану організаційних заходів. Розкриваються характеристики організаційної структури управління, послідовність організаційного проектування на підприємстві. Досліджено фактори, які впливають на формування оргструктури управління та обумовлюють її зміни та вдосконалення.

організаційне проектування, реорганізація, організаційний проект, план організаційних заходів, структуризація, композиція, регламентація, орієнтація

Складні умови періоду ринкових перетворень, які переживає Україна, актуалізують роль людського фактора у виробничому процесі, що вимагає нового підходу до організаційного проектування на промислових підприємствах. Для сучасної економіки України характерні деякі особливості, які необхідно враховувати при формуванні системи управління персоналом. По-перше, нестача корпоративних фінансових ресурсів значно обмежує діапазон засобів та інструментів управління, в цілому, та його персоналу, зокрема. По-друге, з введенням технологій виробництва товарів і послуг у відповідність з розвитком НТП, ускладнився менталітет працівника; зокрема, його емоційна і психологічна сфера все більшою мірою здійснює вплив на кінцевий результат діяльності. По-третє, загальний стан економіки України змінюється настільки швидко, що важко його прогнозувати і вчасно вживати превентивних заходів. Додатковий динамізм в системі управління сповіщає загострення конкуренції в різних сферах бізнесу. Ці та інші обставини дозволяють визначати сучасну управлінську діяльність як одну з найскладніших технологій, які сприяють досягненню цілей промислового підприємства.

Проблеми побудови організаційних структур та управління персоналом, як одного з

найважливіших напрямів роботи промислових підприємств, постійно привертають увагу вчених-економістів. Значний внесок у розвиток теорії управління персоналом зробили зарубіжні вчені – І. Ансофф, Ф. Беккер, П. Друкер, Г. Кунц, М. Мескон, Ф. Хедоурі, С. Оддонел, Т. Пітерс, Г. Саймон.

Процес соціально-економічних перетворень ініціював зростання дослідницького інтересу в цьому напрямку багатьох вітчизняних науковців, результатом якого стали роботи С.І. Бандура, Д.П. Богині, О.А. Грішнєвої, В.М. Данюка, А.В. Калини, А.М. Колота, І.Д. Крижка, Н.Д. Лук'янченко, О.М. Уманського, в яких обґрунтовано теоретико-прикладні аспекти організаційного проектування на підприємстві.

Широке відображення різних сторін становлення і формування системи управління персоналом знайшло відображення в працях російських вчених: В.Г. Афанасьєва, В.Г. Асєєва, Б.М. Генкіна, В.А. Дятлова, А.П. Єгоршина, П.І. Іванова, А.Я. Кібанова, Р. Марра, С.А. Нікітіна, Ю.Г. Одягова, Г.В. Слуцького, Г. Шмідта.

Водночас, за наявної великої кількості слушних думок, пропозицій, узагальнень, висловлених у науковій літературі, поки що відсутні комплексні розробки щодо системного вирішення проблеми організаційного проектування на підприємстві, що обумовлює необхідність комплексного аналізу цієї проблеми і визначає її актуальність. Потребують дослідження і подальшого розвитку також підходи до розв'язання завдань організаційного проектування, розробки рекомендацій щодо підвищення його ефективності, що є метою даної статті.

Створення підприємства, фірми або установи починається з організаційного проектування. Сутність організаційного проектування полягає у визначенні майбутньої структури і системи управління організації, технологічних, адміністративних, інформаційних взаємозв'язків між елементами, правил та процедур виконання тих або інших дій. Воно передбачає найбільш раціональний варіант розподілу праці, його наступної кооперації, і відображується в організаційному проекті.

Якщо підприємство, організація, фірма вже існують, то у відповідності до змін зовнішнього та внутрішнього середовища організаційна структура та її окремі елементи повинні постійно вдосконалюватись. Таке вдосконалення здійснюється в межах розвитку організації, і реалізується шляхом періодичної реорганізації та обґрунтовується у плані організаційних заходів.

В залежності від масштабів необхідних змін реорганізація може бути елементною, частковою або загальною. Елементна може обмежуватись, наприклад, зміною окремих складових або процесів в організаційній структурі; часткова – перетворення окремих підрозділів; загальна охоплює всі об'єкти і напрями діяльності організації, передбачає повне оновлення її структури, системи управління, функцій підрозділів, окремих посад та інше.

Організаційний проект і план організаційних заходів мають багато спільного. По-перше, вони складаються з однакових елементів: переліку заходів що плануються, і технологічних карт їх здійснення; методичних рекомендацій і конкретних прикладів. По-друге, обидва мають загальний об'єкт – організацію, підприємство, хоча вона и знаходиться на різних етапах свого життєвого циклу. В першому випадку мова йде про організацію що створюється, а в другому – про існуючу. [5]

Однак між поняттями “організаційного проекту” і “плану організаційно-технічних заходів” існує кілька суттєвих відмінностей. В межах проекту організація розглядається в загальному, ідеальному стані, і працівники виступають абстрактно, в якості середньостатистичних суб'єктів, які повинні заповнити вакантні місця. План організаційних заходів відноситься до реальних структур, в яких працюють реальні працівники, з власними інтересами, зв'язками і т.д., ось чому він повинен бути більш індивідуальним і вибіркоким.

Виходячи з того що проектування починається з «нуля» і охоплює всі напрями діяльності організації, воно є трудомістким процесом, якій виконується у більшості

випадків спеціалізованими фірмами, які мають можливість залучити до нього висококваліфікованих фахівців.

Загальну послідовність організаційного проектування можна представити так:

- здійснення розподілу організації горизонтально, виходячи з відповідності важливим напрямам діяльності щодо реалізації стратегії;

- встановлення співвідношення повноважень різних посад;

- визначення посадових обов'язків, як сукупність певних задач і функцій.

Реалізація організаційного проекту відбувається в кілька етапів:

- передпроектний етап, який включає наступні підетапи:

- 1) попереднє техніко-економічне обґрунтування (ПТЕО) і техніко-економічне дослідження (ТЕД) – визначаються цілі, критерії ефективності і обмеження, які існують в зовнішньому та внутрішньому середовищі;

- 2) розробка технічного завдання (ТЗ) – описуються основні характеристики майбутньої системи управління, строки розробки і ефективність витрат.

- проектний етап:

- 1) технічний проект (ТП) розробка технічної документації: загальносистемна документація, документація лінійного керівництва, функціональних підсистем, підсистем забезпечення і т.д.;

- 2) робочий проект (РП) – метою робочого проекту є розробка робочої документації, яка необхідна для впровадження системи управління і проведення відповідних документів.

- впровадження проекту – його початок відбувається після офіційного затвердження РП і включає адміністративні, мотиваційні і організаційні дії.

Розвиток – процес постійний, в кожен конкретний момент часу він торкається лише окремих сторін діяльності організації. Ось чому розробка організаційного плану значно менш трудомістка і може здійснюватись власними силами.

Проектування і удосконалення організації, її підрозділів, включає наступні головні напрями: структуризацію, композицію, регламентацію, орієнтацію. Оскільки всі вони тісно взаємопов'язані, то частіше за все здійснюються паралельно. [5]

Композиція полягає в розробці загальної структурної схеми організації з врахуванням технологічних, інформаційних та інших взаємозв'язків між підрозділами і робочими місцями. В її межах формуються загальні вимоги до механізму функціонування і характеру взаємодії окремих елементів організації, принципи підбору і просування кадрів, оплати праці, матеріального і морального стимулювання.

В процесі структуризації, виходячи з організаційних цілей, визначається склад підрозділів, їх внутрішня структура, задачі, які стоять перед ними і робочими місцями та посадами що поєднуються.

Під регламентацією розуміється розробка правил, процедур, інструкцій, нормативів, якими повинні керуватись працівники організації в своїй діяльності, визначення основних функцій працівників, кола їх посадових обов'язків, нормативів виконання тих чи інших операцій. Важним об'єктом регламентації є інформація, її зміст, періодичність надходження або надання. Регламентація забезпечує однакове здійснення управлінських дій що повторюються, незалежно від персональних особливостей тих, хто їх виконує. Вона може здійснюватись централізовано або самостійно на основі рекомендацій.

Регламентацію можна розглядати в статичі та в динаміці. В першому випадку мова йде про визначення статусу ланок управління цілями, задач кожної ланки, її місця в загальній системі, зв'язків з іншими, прав, обов'язків, відповідальності, умов економічного стимулювання, порядку роботи з кадрами і т. ін. Регламентація в динаміці – це визначення витрат робочого часу на здійснення тих або інших процесів, функцій, процедур. Регламенти розділяють на: організаційні; економічні, які встановлюють межі господарської діяльності; соціальні, які регулюють окремі сторони і види діяльності.

Орієнтація полягає в створенні умов для впорядкування руху суб'єктів та матеріальних об'єктів в межах організації. Вона буває нумераційною, словниковою, словниково-нумераційною, яка представляє собою комбінацію того і іншого, символічною, графічною, кольоровою. [3]

Слід сказати, що на організаційну структуру управління здійснюють істотний вплив кілька факторів. До них слід віднести наступні: розмір організації і види діяльності які вона здійснює, масштаб керованості, технологію, організаційну культуру, оточуюче середовище і фактори національної культури, економічні фактори та інші.

Чим більші розміри організації, тим, при інших рівних умовах в ній більша кількість підрозділів, більше зв'язків між ними, які необхідно контролювати, і відповідно складнішою повинна бути організаційна структура управління.

Розмір організації складається з кількох компонентів: ємність організації (виробничі потужності, кількість технологічних ліній і швидкість переробки сировини); кількість персоналу в організації; випуск продукції або затрат на виробництво; наявність ресурсів для організації у вигляді матеріальних цінностей і чистих активів.

Важливим фактором є норма або масштаб керованості. Організація може мати вузький або широкий масштаб керованості. Топ-менеджмент підприємства повинен визначитись з оптимальним співвідношенням рівнів і масштабів управління. Це співвідношення, як правило, пов'язано зі спеціалізацією і розподілом трудового (технологічного) процесу на окремі операції.

Характер технології також безпосередньо впливає на структуру управління організацією. Від того яка застосовується технологія залежить кількість рівнів в управлінській ієрархії, обсяг повноважень керівників першого рівня і відповідно інших керівників. Технологія не лише впливає на структуру, але і ефективність організації залежить від «відповідності» технологічній структурі.

Внутрішня культура організації може здійснювати істотний вплив, як на формування структури управління, так і на її зміни. Цей фактор впливає на ступінь централізації та децентралізації в управлінні.

Характеристики оточуючого середовища здійснюють вплив на організацію, визначаючи масштаб роботи і спосіб технологічного виробництва. До таких основних характеристик можна віднести: стабільність, різноманіття ринку, ворожість. Чим динамічніше середовище, тим органічніша структура. Висока ступінь зовнішнього середовища приводить структуру до більш децентралізованої форми. Різнобічність ринків організації приводить структуру керування до ринкової орієнтації організаційних одиниць (якщо є можливість, використовується ефект масштабу). Підвищена ворожість оточення спонукає будь-яку організацію до тимчасової централізації структури управління.

Економічні фактори є достатньо вагомими в системі факторів, які впливають на управлінську структуру організації. Наприклад, поєднав схожі види діяльності в один підрозділ, який керується одним органом замість кількох попередніх, можливо значно знизити відповідні витрати.

Структура управління не може не знаходитись під впливом людського фактора — соціальної структури і взаємовідносин між людьми. Так, якщо в організації недостатньо працівників з необхідним рівнем освіти чи кваліфікації, спроба створити той або інший підрозділ, або посаду навряд чи зможе закінчитись успіхом, навіть якщо потреба в них суттєва. І навпаки, вони можуть бути і не потрібними, але створюються, оскільки певну особу потрібно працевлаштувати на гарне місце.

Національна культура впливає на менталітет людей, на їх систему цінностей і стиль керівництва. Організації піддаються впливу культури і середовища, в якому вони знаходяться, в такому ж ступені як і впливу розміру та технології. Багато спеціалістів в галузі управління впевненні що вплив національних культур є додатковими в тому сенсі, що розбіжності в структурі, обумовлені технологією та ринковими обмеженнями,

додається національний колорит. Хоча можливі ситуації, коли культурні фактори виявляються сильнішими за технології.

Природні фактори також можуть здійснювати вплив на структуру управління. До них відносять географічні або кліматичні. Наприклад, їх вплив проявляється в територіальному розташуванні підрозділів і їх відірваності від центрального керівництва, а також в екстремальному характері умов їх діяльності.

Структура управління багато в чому визначається характером діяльності підрозділів які входять до організації. Зрозуміло, що для виробничих організацій вона буде принципово відрізнятися від наукових.

На практиці може мати місце відставання структури управління від реальних потреб, яке має властивість накопичуватись, породжувати дисбаланс, напруженість, і в кінцевому випадку великі проблеми для організації. Ось чому її необхідно постійно вдосконалювати і підтримувати на певному рівні ефективності.

Враховуючи все вищевикладене можна зробити висновок, що подальші дослідження зі створення ефективної організаційної структури будуть направлені на вивчення таких аспектів: економічність — єдність ланок з яких вона складається при чіткому розподілі функцій що виконуються; динамічність та гнучкість — тобто властивість швидко змінюватися і пристосовуватись до нових внутрішніх та зовнішніх умов, для чого управлінська структура повинна бути в мінімальному ступені інерційна; стабільність — властивість зберігати рівновагу при значному впливу внутрішніх та зовнішніх факторів; мінімальну кількість рівнів управління; оптимальний рівень норми керованості; раціональне поєднання централізації та децентралізації.

При проведенні змін головними повинні бути інноваційна спрямованість систем управління, гнучкість виробництва, постійне оновлення, спрямованість на максимально повне забезпечення споживача з метою забезпечення конкурентоспроможності. Впровадження високоефективних технічних засобів та обладнання, комп'ютеризація зв'язку і управління вимагають створення нової структури підприємств, організації малих та середніх високотехнологічних фірм, формування нових автоматизованих систем управління по всій технологічній ланці в межах кожної макротехнології тощо. При цьому основою оцінки ефективності пропонованих рішень має бути соціальний, а не технократичний критерій. Тому обов'язковими є:

- організація системи управління якістю (менеджмент якості) та умов її сертифікації;
- створення ринкове орієнтованих систем управління підприємствами (менеджмент, маркетинг, менеджмент НДДКР, кадрів, фінансів тощо) та їх інтеграція у новий менеджмент підприємства.

Вибір організаційної структури управління виробництвом завжди є сферою компетенції вищого керівництва фірми (організації). Але керівники середнього та нижнього рівнів повинні знати організаційну структуру організації, в якій вони працюють. Організаційна структура визначає відносини, між елементами організації.

Своєрідність сьогоденного внутрігосподарського управління на українських підприємствах полягає в його перехідному характері, який виявив невідповідність принципів організації управління, що склалися раніше, умовам господарювання, які зазнали змін. Нові підходи ще не спираються на цілісну систематизовану теорію. Вона поки що перебуває на стадії моніторингу, початкового опрацювання емпіричного матеріалу. Недоліки в системі внутрішнього управління підприємством у більшості випадків є причиною виникнення кризової ситуації. Вихід підприємства з кризового стану вимагає розробки стратегії антикризового управління, стратегії виживання. Для цього потрібні консолідація його функціонально-управлінської конфігурації, створення гармонійно узгодженої структури, пропорційність обсягів влади та відповідальності кожного з учасників конфігурації на підприємстві. Таким чином, на підприємстві необхідно дотримуватися принципу інституціонального розподілу і функціональної

взаємодії влади. При цьому потрібна ефективна система взаємного контролю, стримувань та противаг, що визначають повноваження кожної з "діючих осіб", рівноправність їх взаємовідносин та відносну збалансованість всієї конфігурації.

Для розвитку нового менеджменту потрібні нові спеціалісти та ефективні системи управління. Ось чому на підприємстві повинен бути розроблений комплекс заходів з підвищення науково-технічного рівня і значення людського фактора до сучасних показників, а також з підготовки менеджерів, створення нового інноваційного менеджменту підприємства.[2]

Звичайно, успіх перетворень і подальший розвиток вирішальним чином залежать від рівня та якості професіоналів, а також від ефективності, підвищення інтелектуальності систем управління та їх постійного оновлення. На сучасному етапі повинні бути змінені орієнтири і принципи управління. За допомогою менеджменту слід використовувати об'єднаний розум колективів, які складаються високоосвічених творчих професіоналів.

Усі ці перетворення, як показує зарубіжний досвід, мають вже апробовані технічні рішення та реалізацію. Тому головним для українських підприємств є адаптація зарубіжних рішень з урахуванням українських дійсності та менталітету. Це передбачає наявність знань і вмінь (волі) у керівників. Людський фактор, його рівень та якість (професійна підготовка, кваліфікація, управлінські навички, трудовий досвід, традиції, загальна культура і культура праці, соціально-психологічні якості, виховання та освіта, здоров'я і працездатність) стають визначальними умовами успішного перетворення.[6]

Список літератури

1. Базаров Т.Ю. Управление персоналом / Т.Ю. Базаров, Б.Л. Еремін. – Москва: Юнити, 2002. – 397 с.
2. Грилан Ю. Напрями вдосконалення внутрігосподарського управління на підприємствах // Економіка України. – 2001. - №1. – с. 9 – 17.
3. Жигалов В. Т., Шимановська Л. М. Основи менеджменту і управлінської діяльності: Підручник. – К.: Вища школа. – 1994. – 223 с.
4. Кравченко В.Ф., Кравченко Е.Ф., Забелин П.В. Организационный инжиниринг: Учеб. пособие. - М.: Изд-во ПРИОР, 1999. - 256 с.
5. Маркіна І. А. Методологічні питання ефективності управління // Фінанси України. – 2000. - №6. – с. 24 – 32.
6. Савон Р.Л. Оборотноість сукупних активів як фактор ефективності управління промисловим підприємством (зарубіжний і вітчизняний досвід) / Р.Л. Савон // Актуальні проблеми економіки. - 2002. - №12. - С.53-58.

В.Баранов

Современные вопросы участия вопроса по усовершенствованию организационной структуры управления предприятием

В статье описан процесс проектирования структур управления на промышленных предприятиях. Рассмотрено понятие организационной структуры управления, организационного проекта и плана организационных мероприятий. Раскрываются характеристики организационной структуры управления, последовательность организационного проектирования на предприятии. Исследовано факторы, которые влияют на формирование оргструктуры управления и обуславливают ее изменения и усовершенствования.

V. Baranov

Modern aspects towards improvement of organizational structure of enterprise management

In article process of designing of structures of management at the industrial enterprises is described. The concept of organizational structure of management, the organizational project and the plan of organizational actions is considered. Characteristics of organizational structure of management, sequence of organizational designing at the enterprise reveal. It is investigated factors which influence formation of structure of management and cause its changes and improvement.

Одержано 02.11.10

УДК 336.6

О.П. Кіріченко, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Основні завдання та напрями вдосконалення організації праці на машинобудівному підприємстві

У статті розкрито зміст та завдання організації праці на машинобудівному підприємстві, розглянуто основний зміст її структурних елементів та запропоновано напрями її удосконалення

організація праці, організація праці на машинобудівному підприємстві

Постановка проблеми. Від підвищення результативності діяльності працівників значною мірою залежить успіх економічних реформ, які відбуваються на машинобудівних підприємствах. Підвищення рівня організації праці на дільницях, у підрозділах, підприємстві в цілому є одним із заходів покращення результативності діяльності працівників. Як показує багаторічна практика, недосконала організація праці неодмінно призводить до зниження кінцевих результатів діяльності машинобудівного підприємства. Беручи до уваги усе вище сказане, вдосконалення організації праці на машинобудівних підприємствах є актуальною проблемою в сучасних умовах господарювання. Оскільки організація праці на машинобудівному підприємстві, є особливо складним і затратним процесом, вона має велике значення для підвищення ефективності виробництва, а тому потребує чіткого регламентування, системного забезпечення і постійного контролю з боку керівництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з розвитком організації праці, знайшли відображення в роботах зарубіжних вчених: А. Маршала, Г. Форда [7], Ф. Гілберта, Ф. Тейлора [5] та ін.

У сучасних наукових публікаціях із даної проблеми значна увага приділяється розвитку організації праці в Україні як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Серед вітчизняних авторів, які займаються проблемами удосконалення організації праці, слід відмітити Д.П. Богиню, О.А. Грішнову [1], А.М. Колота, Л.М. Фільштейна [6]. Основна увага в працях цих учених зосереджена на теоретичних дослідженнях організації праці.

Проте до теперішнього часу залишаються відкритими питання визначення наукових напрямів покращення організації праці в умовах ринкових трансформацій, визначення шляхів підвищення її рівня.

Постановка завдання. У зв'язку з цим, основним завданням статті є розкриття змісту та значення сутності організації праці в умовах ринкових трансформацій, що відбуваються в українській економіці і визначення основних напрямів удосконалення організації праці на машинобудівному підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день є чимало трактовок визначення поняття “організація праці”.

Наприклад, О.А. Грішнова вважає, що організація праці повинна розглядатися з двох боків: по-перше, як стан системи, що складається з конкретних взаємопов'язаних елементів і відповідає цілям виробництва; по-друге, як систематична діяльність людей по впровадженню нововведень у існуючу організацію праці для приведення її у відповідність до досягнутого рівня розвитку науки, техніки і технології [1, с. 336].

Інший погляд на визначення організації праці можна знайти у дослідженнях Л.М.

Фільштейна. Він трактує це поняття так: організація праці – це складний технічний, технологічний, організаційний, соціальний процес. Від нього залежить стан організації виробництва, його кінцеві результати, ефективність і задоволення працівників своєю працею [6, с. 74].

Але найбільш ґрунтовними визначеннями організації праці, на нашу думку, є визначення В.М. Данюка [2, с. 35]:

– організація праці – це процес економічно й соціально обґрунтованого поєднання в оптимальних пропорціях робочої сили, знарядь і предметів праці та створення умов для їх ефективного використання і досягнення мети виробництва;

– організація праці на рівні підприємства – це приведення трудової діяльності людей до системи, що забезпечує досягнення максимально можливого корисного ефекту з урахуванням конкретних умов цієї діяльності та рівня відповідальності.

Необхідне уточнення поняття “організація праці”, в сучасних умовах функціонування економіки, являє собою складний процес раціонального поєднання робочої сили з предметами та засобами праці, що забезпечує ефективне їх використання і досягнення якісних результатів при відповідних умовах виробництва.

Організація праці на машинобудівних підприємствах здійснюється в конкретних формах, різноманітність яких залежить від таких основних факторів, які зображені на рисунку 1.

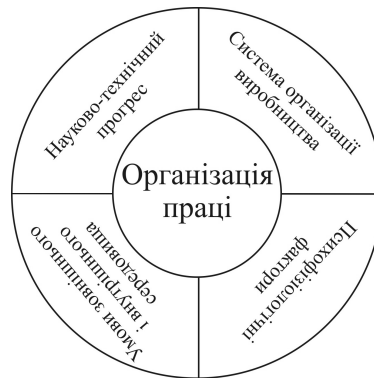

Рисунок 1 – Фактори, які впливають на організацію праці на машинобудівному підприємстві

Змінення і вдосконалення організації праці залежить від зміни вище наведених чинників. Розвиток науково-технічного прогресу призводить до удосконалення засобів виробництва і, відповідно, методів управління персоналом. Тому організація праці повинна постійно вдосконалюватися, використовувати набутий досвід і сучасні технології.

Важливим фактором є система організації виробництва, яка включає в себе оптимізацію і координацію всіх матеріальних і трудових ресурсів у просторі та часі. Тобто система організації виробництва виступає засобом організації праці на машинобудівному підприємстві. Такі психофізіологічні фактори, як збереження в процесі праці здоров'я людини, підвищення культури та естетики праці, позитивно впливають на покращення організації праці на машинобудівному підприємстві. Вагомими факторами впливу на організацію праці є умови зовнішнього і внутрішнього середовища. До внутрішніх умов відносять освітленість, виробничий шум, вібрацію, забруднення повітря та інші чинники, нормування яких призводить до покращення організації праці на машинобудівному підприємстві. До зовнішніх умов середовища належить нестабільність економіки, зміни у законодавчій базі, від яких залежать теоретичні основи організації праці.

Основними завданнями організації праці, що вирішуються в масштабах народного господарства та на конкретному робочому місці є:

У масштабах народного господарства:

- запобігання економічних і соціальних втрат;
- забезпечення якнайповнішого використання людських ресурсів суспільства;
- регулювання співвідношення чисельності зайнятих в галузях матеріального

виробництва і невиробничій сфері;

- перерозподіл працівників між галузями і раціональне розміщення ресурсів між регіонами країни.

На конкретному робочому місці:

- встановлення оптимальних меж і критеріїв розподілу та кооперування праці, впровадження методів подолання монотонності і підвищення змістовності праці;

- організація, раціональне оснащення і планування робочих місць;

- впровадження раціональних форм і методів матеріального і морального стимулювання;

- раціоналізація трудового процесу, впровадження нових прийомів і методів праці;

- створення належних умов праці для збереження здоров'я і працездатності людини.

Для вирішення завдань організації праці в масштабах народного господарства застосовуються прямі і непрямі регулятори, що враховують міру розвитку ринкових відносин. У межах підприємства головне значення для організації праці мають питання правильного розподілу працівників у виробництві на основі раціонального поділу праці і суміщення професій, спеціалізації і розширення зон обслуговування [2, с. 157-158].

Основний зміст структурних елементів організації праці та напрямки вдосконалення їх на машинобудівному підприємстві розглянуто на рисунку 2 [4, с. 68].

Важливою передумовою ефективного функціонування машинобудівного підприємства як складного виробничого організму є реалізація системного підходу до проблем проектування, своєчасного і якісного виконання усіх структурних елементів процесу організації праці.

Для того, щоб реалізувати запропоновані напрями удосконалення організації праці на машинобудівному підприємстві доцільно створити єдиний кадровий центр, до складу якого доцільно включити відділи кадрів, організації та оплати праці, соціальної роботи, розвитку персоналу. Узгоджена робота кожного з підрозділів центру дозволить забезпечити ефективність процесу організації праці на машинобудівному підприємстві.

Таким чином, якщо створити в апараті управління потужну спеціалізовану службу вдосконалення організації управління і праці з безпосереднім підпорядкуванням її вищому керівництву, саме таким чином практичну організацію праці на машинобудівному підприємстві можна наблизити до рівня наукової. Головним завданням служби мають бути:

- підвищення кваліфікації працівників підприємства у галузі організації управління і праці;

- постійний моніторинг стану управління та організації праці на підприємстві і в структурних підрозділах;

- інформування керівників;

- вивчення передового досвіду організації управління і праці;

- розроблення комплексних планів і окремих заходів щодо підвищення рівня організації управління і праці.

Для проведення науково-дослідної роботи і розробки науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з удосконалення організації праці на машинобудівних підприємствах можуть створюватися також лабораторії з наукової організації праці і управління.

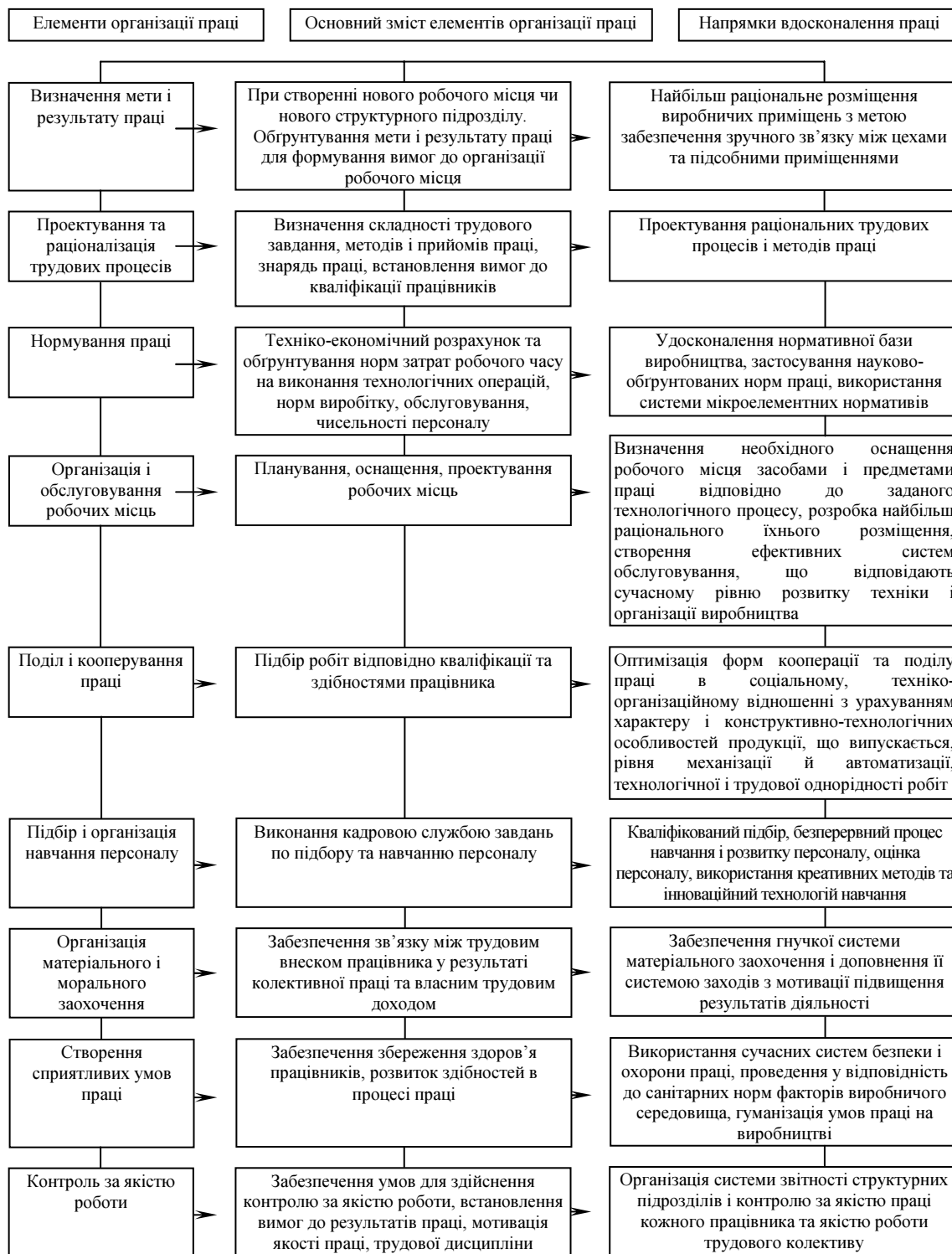

Рисунок 2 – Напрями удосконалення елементів організації праці на машинобудівному підприємстві

Отже, основними напрямками удосконалення організації праці на рівні окремого підприємства є удосконалення:

- розподілу і кооперації праці в колективі;
- організації та обслуговування робочих місць, вивчення і впровадження передових прийомів і методів праці;
- підбору, професійної підготовки і підвищення кваліфікації кадрів;
- нормування і стимулювання праці, поліпшення умов праці та ділової робочої атмосфери у колективі, раціоналізація режиму праці та відпочинку тощо.

Висновки. Динамічний науково-технічний та соціально-економічний розвиток потребує постійного удосконалення організації праці як одного з дієвих заходів підвищення результативності діяльності. Вдосконалення організації праці, впровадження нових технологій, робить можливим не тільки активне використання досягнень науково-технічного прогресу, але й створення підґрунтя для економічного розвитку підприємства, швидкого і якісного задоволення потреб споживача, задоволення потреб людини у праці.

Посткризова економічна ситуація, яка склалася нині в країні, призводить до констатації факту, що держава недостатньо стимулює процес якнайповнішого використання людських ресурсів у поєднанні з засобами виробництва для досягнення високих кінцевих соціально-економічних результатів. Це пояснюється, перш за все, нестачею фінансових ресурсів для підтримки і розвитку організації праці на машинобудівних підприємствах. У зв'язку з цим, окреслені нами напрями удосконалення організації праці ще не мають повної практичної реалізації на машинобудівних підприємствах.

Означені шляхи вирішення проблемних питань у організації праці є підґрунтям для подальших наукових досліджень із удосконалення управлінського механізму діяльності машинобудівних підприємств.

Список літератури

1. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Підручник. – К: Знання, 2006. – 559 с.
2. Данюк В.М. Організація праці менеджера / Данюк В.М. – К.: КНЕУ, 2006. – 267 с.
3. Петрова І.Л. Управління персоналом у процесі організаційних перетворень / І.Л. Петрова // Формування ринкової економіки: Зб. наук. праць. Управління людськими ресурсами: проблеми теорії та практики. Т. 1., Ч. 1. – К.: КНЕУ, 2007. – с. 646-655.
4. Решміділова С.Л., Мул Н.А., Зелена М.І. Організація праці на підприємстві // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2009. – № 4, Т. 4. – с. 66-69.
5. Тейлор Ф. Научная организация труда / Тейлор Ф. – М., 1925.
6. Фільштейн Л.М., Малаховський Ю.В. Економіка праці в машинобудівному комплексі: навч.- метод. видання. – Кіровоград, 2004. – с. 272.
7. Форд Г. Моя жизнь, мои достижения / Форд. Г. – М.: Финансы и статистика, 1989.

А. Кириченко

Основные задания и пути усовершенствования организации труда на машиностроительном предприятии

В статье раскрыто содержание и задание организации труда на машиностроительном предприятии, рассмотрено основное содержание структурных элементов организации труда и предложены направления её усовершенствования.

A. Kirichenko

The basic tasks and ways of improvement of the organisation of work at the machine-building enterprise

In the article maintenance and task organization of labour is exposed on a machine-building enterprise, basic maintenance of structural elements of organization of labour is considered and directions of its improvement are offered.

Одержано 25.10.10

УДК 331.215

Д. С. Сінокоп, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Проблеми та напрямки реформування оплати праці працівників бюджетної сфери

В статті подано аналіз міжгалузевої диференціації рівня оплати праці працівників бюджетної сфери та запропоновано напрямки її реформування.

міжгалузева диференціація оплати праці, Єдина тарифна сітка, оплата праці працівників бюджетних установ і організацій

Актуальність теми. Заробітна плата як соціально-економічна категорія є, по-перше, основним джерелом грошових доходів працівників, адже її величина значною мірою характеризує рівень добробуту всіх членів суспільства. З іншого боку, її правильна організація зацікавлює працівників підвищувати ефективність власної діяльності, а відтак безпосередньо впливає на темпи й масштаби соціального та економічного розвитку країни.

Нині в Україні сфери економіки, що фінансуються за рахунок державного бюджету, а саме галузі освіти, охорони здоров'я, культури та спорту, переживають складний етап розвитку. Він характеризується накопиченням чималої кількості проблем, які потребують вирішення як на державному рівні, так і на рівні окремих галузей діяльності. Серед проблем: неналежний рівень якості послуг, що їх надають працівники освіти та охорони здоров'я; плінність кадрів, низький рівень оплати праці, відтік кваліфікованих кадрів у недержавний сектор. Все це є свідченням необхідності побудови ефективної системи стимулювання в галузі діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Науковці останніми роками звертали увагу на наявність проблем в діючій на сьогодні системі стимулювання працівників бюджетної сфери. Підкреслюючи їх особливу актуальність на сьогоднішньому етапі розвитку країни, питанням дослідження міжгалузевої диференціації оплати праці присвячені праці таких авторів: А. Колота [4], Д. Богині [1], І. Ломанова [5], Л. Фільштейна [7], О. Грішнєвої [2] та ряду інших. Майже всі вітчизняні дослідники зазначили, що низький рівень оплати праці працівників бюджетної сфери не відповідає їх психоемоційним витратам, рівню відповідальності та компетентності, що необхідні для виконання посадових обов'язків. Рахунковою палатою України були розроблені окремі методичні рекомендації щодо змін оплати праці в бюджетній сфері.

Враховуючи актуальність та надзвичайне соціальне значення цього питання постає необхідність проведення аналізу міжгалузевої диференціації рівня оплати праці працівників бюджетної сфери та розглянути можливі напрямки її реформування.

Метою дослідження є розробка рекомендацій щодо напрямків реалізації державної політики у сфері регулювання рівня оплати праці працівників бюджетної сфери. Для цього необхідно, провести аналіз середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності (в розрахунку на одного штатного працівника, грн.), розглянути рівень оплати праці працівників бюджетної сфери порівняно з іншими видами економічної діяльності та дослідити, що вплинуло на міжгалузеву диференціацію рівня оплати праці.

Виклад основного матеріалу. Аналіз даних таблиці 1 свідчить, що на протязі 2000 – 2009 років середньомісячна заробітна плата працівників бюджетної сфери знаходився на досить низькому рівні порівняно з працівниками сфери економіки та транспорту.

Низька заробітна плата, в свою чергу, негативно впливає на престиж професії медика, педагога, соціального, культурно-освітнього працівника, що призводить до відтоку кадрів в інші сфери економічної діяльності за наявності відповідної освіти, а також до старіння кадрів.

Таблиця 1 – Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності (в розрахунку на одного штатного працівника, грн.)

Вид діяльності	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2009
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ним послуги	111	151	178	210	295	415	553	733	1076
Лісове господарство та пов'язані з ним послуги	175	224	271	350	498	668	851	1100	1311
Рибальство, рибництво	147	204	242	291	375	499	607	721	913
Промисловість	302	406	485	591	743	967	1212	1554	2017
Будівництво	260	362	427	546	709	894	1140	1486	1832
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	226	284	330	394	509	713	898	1145	1514
Діяльність готелів та ресторанів	178	235	286	340	429	566	735	944	1221
Діяльність транспорту та зв'язку	336	460	573	685	843	1057	1328	1670	2207
діяльність наземного транспорту	282	405	515	633	775	961	1227	1563	2036
діяльність водного транспорту	489	557	617	762	733	929	1093	1412	1924
діяльність авіаційного транспорту	445	593	702	857	1232	1622	2053	2704	4061
додаткові транспортні послуги та допоміжні операції	423	591	730	851	1016	1218	1513	1872	2457
діяльність пошти та зв'язку	317	402	469	547	710	967	1191	1485	1950
Фінансова діяльність	560	833	976	1051	1258	1553	2050	2770	3747
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	278	373	437	527	667	900	1193	1595	2085
з них дослідження і розробки	303	420	470	570	774	1048	1323	1741	2336
Державне управління	335	396	495	577	691	1087	1578	1852	2581
Освіта	156	224	267	340	429	641	806	1060	1448
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	138	183	223	279	351	517	658	871	1177
Надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту	162	211	247	299	400	620	828	1090	1511
з них діяльність у сфері культури та спорту, відпочинку та розваг	135	182	219	277	383	628	842	1109	1551

* Джерело: Державний комітет статистики України // <http://www.ukrstat.gov.ua>

Враховуючи соціальне значення цього питання, Рахункова палата у поточному році вдруге здійснила аналіз упорядкування умов оплати праці працівників бюджетної сфери на основі ЄТС. За його результатами зроблено висновок, що удосконалення системи оплати праці працівників бюджетної сфери на основі ЄТС упродовж 2009 року та I півріччя 2010 року не відбулось, ситуація тільки погіршилася.

Рішення Уряду, прийняті в цей період, призвели до руйнації запровадженої у бюджетній сфері тарифної системи та зрівнялівки в оплаті праці. Це, зокрема, рішення про встановлення посадового окладу (тарифної ставки) працівника I тарифного розряду в розмірі, нижчому за визначений законом про оплату праці, а також безсистемне коригування умов оплати праці для окремих категорій працівників.

Зафіксувавши в 2009 році розмір посадового окладу в абсолютній сумі, нижчій за розмір мінімальної зарплати, Уряд фактично повернувся до "ручного управління" зарплатою в бюджетній сфері.

Кабмін не виконав жодного рішення Комітету Верховної Ради України з питань соціальної політики та праці, прийнятого за результатами розгляду попередніх висновків Рахункової палати, про встановлення посадового окладу працівника 1 тарифного розряду ЄТС на рівні, вищому або такому, що дорівнює мінімальній заробітній платі.

Протягом 2009 року розмір посадового окладу (тарифної ставки) працівника 1 тарифного розряду становив 545 грн., або менше мінімальної заробітної плати, законодавчо встановленої на відповідні періоди, на 10-26,7 відсотка. З 1 січня 2010 року цей розмір становив 555 грн., з 1 квітня - 567 грн., з 1 липня - 570 грн., або майже на 36 відсотків менше від законодавчо встановленого розміру мінімальної зарплати на відповідні періоди. Пояснення одне - встановлення розміру посадового окладу працівника І тарифного розряду в розмірі мінімальної зарплати потребуватиме додаткових бюджетних видатків у сумі 47 млрд. грн., джерела покриття яких відсутні.

Як наслідок, у кінці 2009 року однакові посадові оклади у розмірі мінімальної зарплати було встановлено працівникам з 1 по 5 тарифний розряд, а у 2010 році вже з 1 по 7 розряд включно. Це підриває основи диференціації оплати праці залежно від кваліфікації працівників та є зрівнялівкою.

Нерозуміння негативних соціально-економічних наслідків низької заробітної плати зумовлює і надалі не виправдано низький її рівень у бюджетній сфері. Зарплата не виконує основних функцій - відтворення робочої сили та стимулювання праці.

Середньомісячна заробітна плата в таких галузях працівників як освіта у 2009 році склала всього 1611 гривні, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги - 1307 гривні, культура та спорт - 1870 гривні, при цьому в промисловості вона становила 2117 гривні.

У І півріччі 2010 року в освіті середньомісячна заробітна плата працівників (1823 грн.) була меншою на 13,6 відс. від середньомісячної в економіці та на 24,5 відс. - у промисловості, в охороні здоров'я (1545 грн.) - на 26,8 відс. та 36,1 відс., в культурі та спорті (1955 грн.) - на 7,3 відс. та 19,1 відс. Відповідно [6].

Як бачимо, суттєвого підвищення заробітної плати працівників бюджетної сфери не відбулося. Запроваджені нові розміри посадових окладів (ставок заробітної плати) на основі Єдиної тарифної сітки базуються на занижених показниках прожиткового мінімуму і мінімальної заробітної плати. Враховуючи занижений рівень прожиткового мінімуму та рівень інфляції, що склався, рівень заробітної плати в бюджетній сфері не забезпечує виконання нею основної, відтворювальної функції і не відповідає гарантіям, передбаченим Законом України "Про освіту", Основами законодавства України про охорону здоров'я та Основами законодавства про культуру.

Нормативно-правове забезпечення умов оплати праці працівників бюджетної сфери на основі Єдиної тарифної сітки є неповним і не відповідає вимогам Закону України "Про державні соціальні стандарти та соціальні гарантії", а також статті 6 Закону України "Про оплату праці", що призводить до суттєвого заниження розмірів заробітної плати цих працівників. Запровадження тарифної системи оплати праці відбулося за відсутності затверджених кваліфікаційних характеристик професій (посад) по окремих бюджетних галузях.

Удосконалення оплати праці працівників охорони здоров'я, освіти, культури та спорту, зокрема, передбачає установа оптимальної, на основі Єдиної тарифної сітки (далі - ЄТС), диференціації тарифних ставок і посадових окладів різних професійно-кваліфікаційних груп працівників з урахуванням складності та результатів їх праці; усунення необґрунтованих диспропорцій у рівнях оплати праці працівників однакової кваліфікації, які виконують однакову за складністю та функціональними ознаками роботу, а також підвищення зарплати працівників бюджетної сфери.

Висновки. Основними напрямками реалізації державної політики у сфері регулювання рівня оплати праці працівників бюджетної сфери є:

- удосконалення законодавчих актів з питань оплати праці працівників окремих галузей бюджетної сфери;
- опрацювання критеріїв та підходів щодо віднесення посад працівників окремих галузей бюджетної сфери до певних розрядів Єдиної тарифної сітки;
- формування оптимальних співвідношень тарифних коефіцієнтів Єдиної тарифної сітки з урахуванням їх обґрунтованої різниці між розрядами;
- усунення необґрунтованих диспропорцій у рівнях оплати праці працівників однакової кваліфікації, які виконують однакоvu за складністю та функціональними ознаками роботу;
- систематизація встановлення доплат та надбавок працівникам окремих галузей бюджетної сфери з метою оптимізації структури їх заробітної плати та підвищення питомої ваги основної заробітної плати;
- упорядкування умов оплати праці працівників закладів, яким надано статус академічних та національних;
- розробка тарифно-кваліфікаційних довідників професій (посад) працівників окремих галузей бюджетної сфери.

Список літератури

1. Богиня Д. П. Основи економіки праці: Навч. посібник / Д. П. Богиня, О. А. Грішнова. – 2-ге вид., стереотип. – К.: Знання-Прес, 2001. – 313 с.
2. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Підручник / О. А. Грішнова. – К.: Знання, 2006. – 559 с.
3. Державний комітет статистики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу.: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Колот А. М. Соціально-трудові відносини: теорія і практика регулювання: Монографія / А. М. Колот. – К.: КНЕУ, 2005. – 230 с.
5. Ломанов І. Деякі питання пошуку нових методологічних основ гнучкого матеріального стимулювання державних службовців / І. Ломанов, В. Кузьменко // Україна: аспекти праці. – 2009. - №6. – с. 42-46.
6. Рахункова палата України. [Електронний ресурс] – Режим доступу.: <http://www.ac-rada.gov.ua>
7. Фільштейн Л. М. Економіка праці в машинобудівному комплексі / Л. М. Фільштейн, Ю. В. Малаховський. – Кіровоград, 2004. – 271 с.

Д. Синокоп

Проблемы и направления реформирования оплаты труда работников бюджетной сферы

В статье представлен анализ межотраслевой дифференциации уровня оплаты труда работников бюджетной сферы и предложены направления ее реформирования

D. Sinokop

Problems and directions of reformation of payment of labour of workers of budgetary sphere

In the article the analysis of inter-branch differentiation of level of payment of labour of workers of budgetary sphere is given and directions of her reformation are offered.

Одержано 26.10.10

УДК 65.01:334.735:339.16.012.34

Л.В. Тітенко, асп.

Полтавський університет економіки і торгівлі

Ресурси підприємств кооперативної торгівлі: теоретичні проблеми трактування змісту категорій і методології аналізу

На прикладі підприємств торговельної галузі розглянуто сучасні наукові підходи до розуміння сутності ресурсів організацій споживчої кооперації. Проаналізовано склад, структуру й основні критерії класифікації найважливіших груп економічних ресурсів. Окреслено місце і роль ресурсного підходу в управлінні підприємствами й організаціями системи споживчої кооперації з метою досягнення стратегічної задачі ефективного використання їх економічного потенціалу.

кооперативна торгівля, ресурси підприємства, основний капітал, оборотний капітал, трудові ресурси, фінансові ресурси

Постановка проблеми

Ефективне управління ресурсами господарюючих суб'єктів, до яких належать і підприємства та організації споживчої кооперації, завжди вважалося надійним засобом досягнення високого економічного результату. Особливої ваги й актуальності ресурсний підхід набуває нині в умовах системної трансформації вітчизняної споживчої кооперації та її провідної галузі – торгівлі, що відбувається на фоні відчутного впливу процесів глобалізації світового господарства, подальшої лібералізації міжнародної комерції і, як наслідок, загострення конкурентної боротьби та зростання дефіциту економічних ресурсів на всіх рівнях. У світлі оновлених тенденцій постає задача підвищення ефективності управління ресурсами підприємств та організацій системи споживчої кооперації, пов'язувана нині з гострою необхідністю розробки стратегій їх розвитку, а значить і потребою уточнення змісту, складу, класифікації та методології кількісної оцінки рівня використання ресурсів.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Сучасні проблеми формування, розвитку і використання ресурсного потенціалу економічної організації знайшли відображення у працях багатьох вітчизняних, російських і західних учених: Ансоффа І., Барні Дж., Вернерфельта Б., Гавви В.Н., Градова О.П., Карпової О.В., Краснокутської Н.С., Лапіна Є.В., Отенко І.П., Пенроуз Е., Попова Є.В., Садекова А.А., Чечіна В.В. та ін.

Поряд із тим, власне ресурсні й управлінські аспекти забезпечення діяльності організацій споживчої кооперації, в тому числі і підприємств кооперативної торгівлі, висвітлені у наукових публікаціях недостатньою мірою. Частково вони віддзеркалені в теоретичних працях Апопія В.В., Бабенка С.Г., Горбоноса Ф.В., Зіновчука В.В., Маліка М.Й., Єрмакова В.Ф., Єфремової Г.М., Ісаєнко О.В., Клименко О.І., Мазаракі А.А., Раїцького К.А., Семенова А.К., Теплової В.І., Фрідмана А.М., Храмцової Т.Г. Існуючі наукові дослідження висвітлюють різні погляди їх авторів на природу ресурсів організацій, розуміння їх структури і функцій, характер взаємодії та роль у відтворювальному процесі. Однак при цьому, не дивлячись на відносну розробленість ресурсної проблематики, теоретичної довершеності та особливо практичної спрямованості, їм явно бракує. Особливо це помітно в частині аналітичного забезпечення діяльності торговельних підприємств райспоживспілок.

Формулювання цілей статті

Головне завдання статті – розгляд аналітичних положень, що фігурують у сфері аналізу ресурсного потенціалу вітчизняних організацій споживчої кооперації з метою їх теоретичного осягнення, можливого уточнення та поглиблення. Така постановка головного завдання статті зумовлює структуру окремих задач дослідження, які авторка вбачає для себе в наступному:

а) у світлі останніх ринкових трансформацій назріла необхідність переосмислення й систематизації наукових поглядів на суть ресурсів підприємств й організацій споживчої кооперації;

б) потребують уточнення й систематизації існуючі методологічні підходи (і критерії) щодо класифікації ресурсів підприємств провідної ланки споживчої кооперації – кооперативної торгівлі;

в) все вищезазначене має бути осмислене з позицій сучасної науки і тієї ролі, яку вона нині відводить стратегічному управлінню ресурсами економічної організації, методам їх мобілізації для досягнення задач тактичної ефективності та стратегічного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження

Як переконує огляд наукових видань, практично в усіх випадках трактування їх змісту, ресурси означають засоби ведення господарства, деяку сукупність елементів, що представлені у вигляді запасів і яким-небудь чином пов'язані з функціонуванням та розвитком підприємства. Аналіз походження і змісту цієї фундаментальної наукової категорії переконує, що для вдосконалення прикладних методик управління ресурсами організацій споживчої кооперації їх найдоцільніше розглядати як сукупність елементів основного й оборотного капіталу та персоналу, для яких існує випробувана система статистичного обліку й кількісної оцінки, а значить і важелів управлінського впливу на них.

У науковій літературі до нині не сформувалося єдиної думки щодо класифікації та складу ресурсів підприємства. Так, зокрема, в економічній теорії традиційно прийнято виділяти три класичні види економічних ресурсів: людські (працю), природні (землю, корисні копалини) і виробничі (капітал), на чім і наголошують, скажімо, Самуельсон П.Е. і Нордхаус В.Д. [7, с.33], Макконнелл К.Р. і Брю С.Л. [5, с.37], Сломан Дж. і Саткліфф М. [10, с.19] та ін. Цілком логічно, що загальнотеоретичний підхід до поділу економічних ресурсів у першу чергу знайшов своє відображення в стратегічному управлінні. Наприклад, Ансофф І. на рівні окремого підприємства виділяє такі типи ресурсів, як фізичні (устаткування, заводи), фінансові (власні і позикові грошові кошти) і людські [1]. Однак, на наш погляд, такий поділ ресурсів має свої недоліки, оскільки мало відповідає реальним запитам практичного аналізу.

Саме на цю обставину звертають увагу ряд авторитетних фахівців, зокрема, і російський науковець Градов О.П. Він зазначає, що абсолютно недостатньо відносити до елементів виробничої системи лише матеріальні (речові) чинники виробництва, а також персонал як сукупність працівників певних професій. На його погляд, склад стратегічних ресурсів підприємства необхідно доповнити технічними, технологічними, фінансовими, кадровими, інформаційними, просторовими ресурсами, а також ресурсами організаційної структури системи управління [13].

Означений Градовим О.П. підхід безумовно заслуговує на увагу, але викликає ряд питань, перш за все, через відсутність методичних підходів до кількісної оцінки окремих видів ресурсів. Наприклад, залишається відкритим питання щодо методики оцінювання підприємницьких здібностей, оскільки окремої плати за використання цього виду ресурсів працівники споживчої кооперації не отримують, що не дозволяє дати йому самостійну кількісну оцінку. На стадії початкових розробок перебувають методичні підходи до кількісної оцінки інформаційних ресурсів. А тому, як ми вже на цім наголошували, основними видами ресурсів, на яких ми зосередимо свою увагу в даному дослідженні, є основний і оборотний капітал та трудові ресурси, аналіз яких на основі традиційної методики є переконливим і загальноновизнаним.

Як і матеріальні ресурси будь-якого підприємства, матеріально-речовий капітал торговельного підприємства поділяється на основний та оборотний. Матеріальні ресурси тривалого використання, які торговельне підприємство утримує з метою постачання товарів, надання послуг, передачі в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних чи соціально-культурних функцій, складають його основний капітал. Як стверджується в перекладному виданні словника сучасної економіки Макміллана, «основний капітал» (*англ.* – capital stock) означає сукупність або суму капітальних благ, що знаходяться у розпорядженні суб'єкта, тобто, його фізичний капітал [9, с.368]. Однак такий підхід не є загальноприйнятим. Скажімо, «Большой экономический словарь» автора Борисова О.Б. визначає основний капітал як узагальнюючий показник, що характеризує в грошовому виразі весь капітал підприємства, як фізичний, так і грошовий. На думку Борисова О.Б., основний капітал включає матеріальні цінності тривалого використання (земельну власність, споруди, машини, обладнання), фінансові вклади (власні цінні папери, вклади в інші підприємства, борги інших підприємств), а також нематеріальні активи (патенти, ліцензії, товарні знаки, проекти) [4, с.487].

Визначальною рисою всіх складових елементів основного капіталу є їх багатократне використання в процесі виробництва, збереження фізичної форми протягом тривалого періоду і здатність приносити певну економічну вигоду. Під впливом виробничого процесу і зовнішнього середовища основний капітал поступово зношується і частинами переносить свою первинну вартість на вироблений продукт.

Крім того, у фаховій літературі поряд із терміном «основний капітал» знайшов застосування споріднений термін «основні фонди», використання якого, на наш погляд, також потребує більш строгого підходу. У більшості видань і господарській практиці поняття «основний капітал» ототожнюється з поняттям «основні фонди» («основні засоби») підприємства, дещо рідше – з поняттями «необоротні активи» або «матеріальні активи». На наш погляд, використання вищезначених понять в економічному аналізі вимагає більш точного врахування їх первинного змісту. Головним чином це стосується співвідношення таких базових понять, як «основний капітал» й «основні фонди». У строгому тлумаченні більш широким і ємким є поняття основного капіталу.

Для дослідження основного капіталу підприємства на даний момент розроблено досить багато різних методик, серед яких такі види аналізу як горизонтальний і вертикальний (засновані на кількісному аналізі структури основних фондів та її змінах), аналіз зміни фондівіддачі, фондоемності і рентабельності, показники екстенсивної (інтенсивної) завантаженості обладнання тощо. Аналіз використання основного капіталу полягає в оцінюванні забезпеченості ним підприємства. Для цього досліджується динаміка обсягу, складу і структури основного капіталу, його технічний стан за класифікаційними групами.

Іншою, не менш важливою складовою матеріальних ресурсів підприємства є його оборотний капітал. Являючись одним із найважливіших понять ринкової економіки, оборотний капітал є одночасно однією з найскладніших економічних категорій, проблема дослідження якої виявляється головним чином у двох аспектах: трактування суті оборотного капіталу (теоретичний аспект); визначення реальної потреби в оборотному капіталі для конкретної організації (практичний аспект).

Словник сучасної економіки Макміллана визначає «оборотний капітал» (*англ.* – working capital), як характеристику поточних активів підприємства, що фінансуються з довготермінових джерел [9, с.358]. Розрізняють валовий оборотний капітал і чистий оборотний капітал. Перший із них визначається як сума всіх поточних активів компанії, а другий – як величина, на яку поточні активи компанії перебільшують її поточні зобов'язання.

«Большой экономический словарь» Борисова О.Б. трактує оборотний капітал як найбільш рухливу частину капіталу підприємства яка на відміну від основного капіталу є більш динамічною і легко трансформованою в грошові засоби [4, с.459]. До оборотного

капіталу Борисов О.Б. відносить грошову готівку, високоліквідні цінні папери, матеріально-виробничі запаси, нереалізовану готову продукцію, короткотермінову заборгованість інших підприємств даному підприємству. Він припускає можливість синонімічного використання споріднених термінів «оборотний капітал» і «оборотні фонди». Інший автор – Сафронов М.О. [8], ототожнює «оборотний капітал» і «оборотні засоби» підприємства та зазначає, що «оборотні засоби – це грошові кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу». Загалом ретроспективний аналіз наукових видань показує, що протягом тривалого періоду часу в науці зберігається кілька основних підходів щодо трактування сутності оборотного капіталу, кожен з яких має як свої переваги, так і свої недоліки.

На відміну від основного капіталу, який багаторазово бере участь у процесі виробництва, оборотний капітал функціонує лише в одному виробничому циклі та незалежно від способу виробничого споживання повністю переносить свою вартість на готовий продукт. Даний економічний ресурс різноманітний за своїм складом, структурою і призначенням. А тому від ефективності управління ним багато в чому залежить результат діяльності підприємства. В економічній літературі пропонується чимало класифікацій оборотного капіталу, побудованих за різними критеріями [2, с.47; 6, с.80; 11; 12, с.20]. Поряд із тим, як нам бачиться, угруповання елементів оборотного капіталу організації в інтересах практичного управління ним має врахо-увати якомога повніший перелік класифікаційних критеріїв.

Сучасні наукові принципи управління матеріальними ресурсами торговельного підприємства звичайно ж відіграють важливу роль у його діяльності. Однак в умовах сучасного ринку успіх залежить передусім від працівників, їх знань, компетентності, кваліфікації, дисципліни, мотивації, здатності вирішувати проблеми, сприйнятливості до навчання. Поряд із тим трудові відносини породжують широке коло проблем, пов'язаних з управлінням трудовими ресурсами – організацією трудового процесу, підготовкою і набором кадрів, вибором оптимальної системи оплати праці, створенням особливих відносин довіри та соціального партнерства в кооперативі.

У загальному випадку категорія «трудові ресурси» (англ. – labour (manpower) resources) позначає частину населення країни, яка, володіючи необхідною сукупністю фізичних і духовних здібностей, може приймати участь в процесі праці. Так тлумачить означений вид економічних ресурсів «Большой экономический словарь» [3, с.853]. Як економічний ресурс окремого підприємства, група працівників частіше йменується як «колектив», «трудовий колектив» або «персонал».

Досить влучно висловлюється з цього приводу, наприклад, Сафронов М.О.: персонал (трудовий персонал) – це основний склад кваліфікованих працівників підприємства, фірми, організації [8]. Персонал підприємства у значенні «економічний ресурс» має кількісну (чисельність працівників) і якісну (стать, вік, освіта, кваліфікація) характеристику. Згадані поняття – «колектив», «трудовий колектив», «трудові ресурси» і «персонал» підприємства тісно пов'язані з категорією «праця». Скажімо, Борисов О.Б. характеризує працю як усвідомлену загальновизнану діяльність людини, що вимагає докладання зусиль, виконання роботи [4, с.771]. А словник сучасної економіки Макміллана визначає її як людські ресурси, доступні для використання у виробництві [9, с.422]. Формування трудових ресурсів торговельних підприємств – це комплексний процес, що тісно пов'язаний із трансформацією особистісних, поведінкових, мотиваційних та ставленицьких параметрів індивідів. Не менш важливим є й управління діяльністю персоналу підприємств, яке багато в чому визначає перспективи їх перебування на ринку.

Специфіка формування, розподілу та використання економічних ресурсів торговельних підприємств, що має місце в системі споживчої кооперації, може виступати в якості основи при розробці управлінських рішень і методик підвищення ефективності функціонування кооперативного господарства загалом.

Виконаний вище аналіз дозволяє сформулювати кілька висновків, щодо природи ресурсів підприємств й організацій споживчої кооперації, необхідності упорядкування їх понятійно-термінологічної системи, поліпшення видової класифікації та поглиблення методології дослідження.

Висновки

1. Визначальним засобом стратегічного панування й підтримки конкурентоспроможності економічної організації в сучасних умовах є ефективне управління підконтрольними їй ресурсами. Під ресурсами економічної організації ми пропонуємо розуміємо засоби ведення господарства, деяку сукупність елементів господарської діяльності, що пов'язані з функціонуванням та розвитком підприємства і включають капітал (основний і оборотний), трудові ресурси, землю, підприємницькі здібності, технологію й організацію виробництва, інформацію тощо.

2. Віддаючи належне тенденції поглиблення видової структури ресурсів сучасних підприємств та необхідності дослідження результатів їх діяльності в залежності від впливу таких ресурсів як, скажімо, інформація, технологія й організація виробництва, вважаємо за необхідне розглядати в якості провідних ті з них, які в системі ресурсів економічної організації традиційно вважаються провідними і для яких існує випробувана система статистичного обліку та кількісної оцінки, а саме – основний капітал, оборотний капітал і трудові ресурси.

3. Специфіка формування, розподілу та використання ресурсів торговельних підприємств, що має місце в системі споживчої кооперації, може розглядатися в якості типової при розробці методик кількісної оцінки рівня використання ресурсів для всіх суб'єктів кооперативної форми власності.

4. Оцінка рівня використання ресурсів в організаціях споживчої кооперації має переслідувати цілі аналізу ефективності їх використання, виявлення тенденцій і пропорцій розвитку, оцінки відхилень від прогнозних або нормативних значень, характеристики інтенсивності або екстенсивності використання ресурсів.

Список літератури

1. Ансофф И. Стратегическое управление / Под ред. Л.И. Евенко; Пер. с англ. – М.: Экономика, 1989. – 519 с.
2. Артеменко В.Г., Беллендир М.В. Финансовый анализ. – М.: «ДИС», НГАЭиУ, 1997. – 128с.
3. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. – 4-е изд. доп. и перераб. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 1248 с.
4. Борисов А.Б. Большой экономический словарь. – М.: Книжный мир, 1999. – 895 с.
5. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика. Пер. с англ. 11-го изд. – К.: ХаГар, 1999. – 785 с.
6. Раицкий К. А. Экономика предприятия. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К⁰», 2002. – 1012 с.
7. Самуэльсон Пол Э., Нордхаус Вильям Д. Экономика: Пер. с англ.: 16-е изд.: Уч. пос. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2000. – 688 с.
8. Сафронов Н.А. Экономика предприятия // <http://books.efaculty.kiev.ua/ekpd/1/index.htm>
9. Словник сучасної економіки МАКМІЛЛАНА / Пер. з англ. – К.: «АртЕк», 2000. – 640 с.
10. Сломан Дж. Экономикс. 5-е изд. / Пер. с англ. под ред. С.В. Лукина. – СПб.: Питер, 2005. – 832 с.
11. Снитко Л.Т., Красная Е.Н. Управление оборотным капиталом организации: Учебное пособие. – М.: Издательство РДЛ, 2002. – 216 с.
12. Стоянова Е.С., Быкова Е.В., Бланк И.А. Управление оборотным капиталом. – М.: Перспектива, 1998. – 88 с.
13. Экономическая стратегия фирмы / Под ред. А.П. Градова. – 4-е изд., перераб. – СПб.: Специальная Литература, 2003. – 959 с.

Л.Титенко

Ресурси підприємств кооперативної торгівлі: теоретическі проблеми трактовки содержания категорій и методології аналізу

На примере предприятий торговой отрасли рассмотрены современные научные подходы к пониманию сущности ресурсов организаций потребительской кооперации. Проанализирован состав, структура и основные критерии классификации важнейших групп экономических ресурсов. Очерчено место и роль ресурсного подхода в управлении предприятиями и организациями системы потребительской кооперации с целью достижения стратегической задачи эффективного использования их экономического потенциала.

L.Titenko

Enterprises resources of co-operative trade: aspects of categories essence interpretation and methodology of the analysis

The advanced scientific approaches for understanding the essence of the consumer co-operative organizations resources are considered on the example of trade enterprises. Composition, structure and basic criteria of classification for major groups of economic resources are analyzed. The resource approach, its place and role, in managing consumer co-operative enterprises and organization to achieve a strategic task of effective use of economic potential is outlined.

Одержано 19.11.10

УДК 658.153 (477)

Р.В. Скалюк, асп.

Хмельницький національний університет

Сутність та значення фінансових результатів в системі розвитку господарської діяльності промислових підприємств

Стаття присвячена дослідженню змісту фінансового результату, визначенню його місця та ролі в економічному розвитку господарської діяльності промислових підприємств. Проаналізовано значимість показника фінансового результату для реалізації комплексної системи цілей підприємства. Запропоновано авторське бачення сутності категорій результативності господарської діяльності та фінансового результату підприємства.

фінансовий результат, прибуток, збиток, доходи, витрати, власний капітал, результативність, розвиток діяльності підприємства, потенціал

Актуальність теми дослідження. Позитивне значення фінансового результату є основним джерелом фінансування господарської діяльності промислових підприємств. Адже саме від величини цього показника залежить рівень платоспроможності, результативності та прибутковості господарської діяльності, можливості економічного розвитку підприємства, підвищення рівня його конкурентоспроможності. Тому, дослідження сутності категорії фінансового результату, його взаємозв'язку та взаємодії з іншими економічними показниками, впливу на рівень результативності господарської діяльності та динаміку потенціалу економічного зростання та розвитку підприємства представляють суттєву наукову цінність.

Постановка проблеми. Ринкові умови господарської діяльності вимагають від суб'єктів господарювання забезпечення стійкого економічного розвитку, врахування особливостей ринкової кон'юнктури, результативного ведення господарського процесу, зростання рівня самофінансування та інноваційного удосконалення діяльності промислових підприємств. В таких умовах, проблема дослідження діалектики категорії

На примере предприятий торговой отрасли рассмотрены современные научные подходы к пониманию сущности ресурсов организаций потребительской кооперации. Проанализирован состав, структура и основные критерии классификации важнейших групп экономических ресурсов. Очерчено место и роль ресурсного подхода в управлении предприятиями и организациями системы потребительской кооперации с целью достижения стратегической задачи эффективного использования их экономического потенциала.

L.Titenko

Enterprises resources of co-operative trade: aspects of categories essence interpretation and methodology of the analysis

The advanced scientific approaches for understanding the essence of the consumer co-operative organizations resources are considered on the example of trade enterprises. Composition, structure and basic criteria of classification for major groups of economic resources are analyzed. The resource approach, its place and role, in managing consumer co-operative enterprises and organization to achieve a strategic task of effective use of economic potential is outlined.

Одержано 19.11.10

УДК 658.153 (477)

Р.В. Скалюк, асп.

Хмельницький національний університет

Сутність та значення фінансових результатів в системі розвитку господарської діяльності промислових підприємств

Стаття присвячена дослідженню змісту фінансового результату, визначенню його місця та ролі в економічному розвитку господарської діяльності промислових підприємств. Проаналізовано значимість показника фінансового результату для реалізації комплексної системи цілей підприємства. Запропоновано авторське бачення сутності категорій результативності господарської діяльності та фінансового результату підприємства.

фінансовий результат, прибуток, збиток, доходи, витрати, власний капітал, результативність, розвиток діяльності підприємства, потенціал

Актуальність теми дослідження. Позитивне значення фінансового результату є основним джерелом фінансування господарської діяльності промислових підприємств. Адже саме від величини цього показника залежить рівень платоспроможності, результативності та прибутковості господарської діяльності, можливості економічного розвитку підприємства, підвищення рівня його конкурентоспроможності. Тому, дослідження сутності категорії фінансового результату, його взаємозв'язку та взаємодії з іншими економічними показниками, впливу на рівень результативності господарської діяльності та динаміку потенціалу економічного зростання та розвитку підприємства представляють суттєву наукову цінність.

Постановка проблеми. Ринкові умови господарської діяльності вимагають від суб'єктів господарювання забезпечення стійкого економічного розвитку, врахування особливостей ринкової кон'юнктури, результативного ведення господарського процесу, зростання рівня самофінансування та інноваційного удосконалення діяльності промислових підприємств. В таких умовах, проблема дослідження діалектики категорії

фінансового результату та формування на цій основі стійких передумов для зростання прибутковості, конкурентоспроможності та забезпечення стабільного розвитку господарської діяльності підприємства в довгостроковій перспективі диктує наукову необхідність та практичну цінність її вирішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням теоретичних засад категорії фінансового результату займалася значна кількість зарубіжних та вітчизняних вчених: А. Дайле [6], В. Ковалев, В. Юров, І. Бланк [2], І. Мелушова [4], М. Войнаренко [5], Н. Власова [4], О. Будько [3]. Незважаючи на значну кількість наукових напрацювань з досліджуваного питання, деякі проблемні моменти потребують більш детального їх вивчення та вирішення.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб забезпечити правильне розуміння сутності категорії фінансового результату та запропонувати власне визначення даного поняття. Дослідити роль та значення фінансового результату, його взаємозв'язок з іншими ключовими економічними показниками в системі розвитку господарської діяльності підприємства. Оцінити важливість показника фінансового результату для забезпечення оптимізації результативності, платоспроможності, сталого економічного зростання та розвитку суб'єкта господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. При опрацюванні наукової літератури та й в практичній діяльності бухгалтерів та економістів часто можна спостерігати ототожнення понять (підміну понять) фінансового результату та прибутку підприємства. Така проблема є менш значною, коли під поняттям фінансового результату розуміють прибуток, за умов прибуткового ведення господарської діяльності суб'єктом господарювання. Проте, коли поняття прибуток вважають ширшим за своїм змістом, ніж категорію фінансових результатів – такі факти викликають сумнів на предмет їх достовірності та відповідності науковим теоріям та методичним положенням бухгалтерського обліку. Виходячи з таких передумов, перед автором постає завдання щодо розмежування категорій прибутку та фінансового результату, забезпечення правильного (достовірного) розуміння їхнього змісту.

У праці [4, с. 6, 25] автори наголошують на тому, що поняття прибуток за своєю сутністю є ширшим порівняно з категорією фінансові результати. Така позиція обґрунтовується наступними доказами:

- а) фінансові результати є «не ідентичними» показнику чистого прибутку [4, с. 25] ;
- б) «фінансові результати асоціюються з показниками прибутку» [4, с. 6];
- в) категорія прибутку «кількісно визначається неоднозначно», що не дозволяє ототожнити прибуток та фінансові результати підприємства [4, с. 22];
- г) визначені на основі бухгалтерських даних фінансові результати не можуть надати «адекватну поточному положенню інформацію» [4, с. 25];
- д) прибуток може бути об'єктом тактичного та стратегічного управління, тоді як «фінансові результати є інструментом тактичного та оперативного управління й контролю» [4, с. 25].

Виходячи з такого інформаційного забезпечення, картина змістовного наповнення сутності понять прибуток та фінансові результати, як на нас, є дещо викривленою та недостовірною. Адже, слід чітко розмежувати та визначити різницю між зазначеними категоріями для правильного розуміння сутності та алгоритму обчислення даних показників користувачами інформації.

На наше переконання, категорія фінансового результату є ширшою порівняно з категорією прибутку. Це перш за все пояснюється тим, що показник прибутку є однією із двох форм (прибуток та збиток) відображення фінансового результату господарської діяльності підприємства. Прибуток характеризує позитивне (додатне) значення фінансового результату (фінансовий результат із знаком «+»), що свідчить про високу результативність господарської діяльності, ефективне використання капіталу, а також

виступає в якості своєрідної винагороди за ризик та непередбачуваність (невизначеність) комерційної діяльності підприємства.

Виходячи із слушної думки, наведеної у роботі [5, с. 13-14] про те, що поняття результативності є значно ширшим за своїм змістом, ніж поняття ефективності, під *результативністю господарської діяльності підприємства* ми розуміємо узагальнену характеристику, яка відображає:

- а) ефективність використання наявної ресурсної бази;
- б) якість прийнятих управлінських рішень;
- в) реалізацію потенціалу економічного росту та розвитку господарської діяльності підприємства. Відмітимо, що поняття результативності знаходить своє кількісне вираження у показнику фінансового результату (чистого прибутку (збитку)) господарської діяльності підприємства.

Негативне (від'ємне) значення категорії фінансового результату (фінансовий результат зі знаком «-») знаходить своє відображення у показнику збитку, який свідчать про низький рівень або відсутність результативності господарської діяльності, неефективне управління ресурсним, виробничим та економічним потенціалами підприємства, невміле використання наявного капіталу, низьку якість роботи менеджменту підприємства тощо. На рисунку 1 відобразимо наше розуміння сутності категорії фінансового результату.

Дозволимо собі не погодитися із положенням авторів досліджуваної роботи про те, що «фінансові результати є інструментом тактичного та оперативного управління й контролю» [4, с. 25]. На наш погляд, категорія фінансового результату, в зв'язку зі своєю економічною природою, ні за яких можливих обставин не може бути інструментом управління або контролю. Адже правильне розуміння сутності поняття фінансового

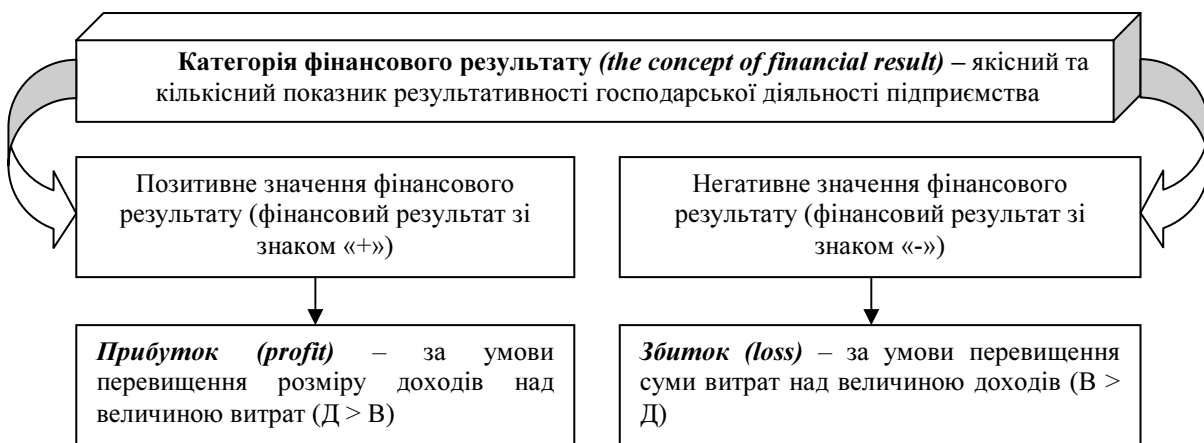

Рисунок 1 - Сутність категорії фінансовий результат
Джерело: побудовано автором самостійно

результату спонукає до висновку, що дана категорія може виступати лише *об'єктом* при здійсненні процесів планування, прогнозування, аналізу, управління та контролю на промисловому підприємстві. Тобто, цілком реальним є застосування показника фінансового результату, у якості об'єкта в економічних процесах (наприклад, управління, контролю), які можуть носити тактичний, оперативний та стратегічний характер, на відмінну від судження авторів роботи [4, с.25] про те, що прибуток може бути об'єктом тактичного та стратегічного управління, тоді як «фінансові результати є інструментом тактичного та оперативного управління й контролю».

Таким чином, категорія фінансового результату (прибуток, збиток) виступає в якості об'єкта процесів планування, прогнозування, моделювання, аналітичного дослідження, управління та контролю, незалежно від характеру їх часової тривалості, яка визначає цілі зазначених процесів.

Згідно Положення (стандарту) бухгалтерського обліку (П(С)БО) 3 «Звіт про фінансові результати» [1, с. 14-15] величина фінансового результату будь-якого виду господарської діяльності підприємства (операційної, інвестиційної, фінансової, звичайної, надзвичайної) визначається як різниця між сумою доходів та пов'язаною з нею величиною витрат відповідного виду діяльності підприємства. Тобто, фінансовий результат господарської діяльності (чистий прибуток (збиток)) розраховується, як різниця доходів та витрат від усіх видів діяльності підприємства, зменшена на суму нарахованих податків на прибуток.

Однак, в роботі [3, с. 24] автор розмірковує про можливість визначення величини фінансового результату вітчизняних підприємств «як приріст (зменшення) вартості власного капіталу, який утворився в процесі підприємницької діяльності», що є можливим на основі класичного балансового рівняння (1), з якого випливає рівняння капіталу (2).

$$\text{Активи} = \text{Зобов'язання} + \text{Власний капітал}, \quad (1)$$

$$\text{Власний капітал} = \text{Активи} - \text{Зобов'язання}. \quad (2)$$

Автор вважає, що дана думка гідна уваги, оскільки вона лежить в основі однієї з методик розрахунку показника фінансового результату за міжнародною практикою. Проте, зауважимо, що кількісна зміна власного капіталу не буде дорівнювати сумі фінансового результату, розрахованого як різниця між доходами та витратами. Це можна пояснити тим, що ряд господарських операцій, які мають місце на промисловому підприємстві можуть призводити до зростання вартості власного капіталу підприємства (дооцінка необоротних активів, безкоштовне отримання основних засобів, додаткові внески власників) і в той же час не мають ніякого відношення до величини фінансового результату. Узагальнюючи сказане приходимо до висновку, що сума фінансового результату та вартість власного капіталу підприємства здійснюють взаємний вплив один на одного (рис. 2), але динаміку зміни (приріст, зменшення) даних показників не можна ототожнювати.

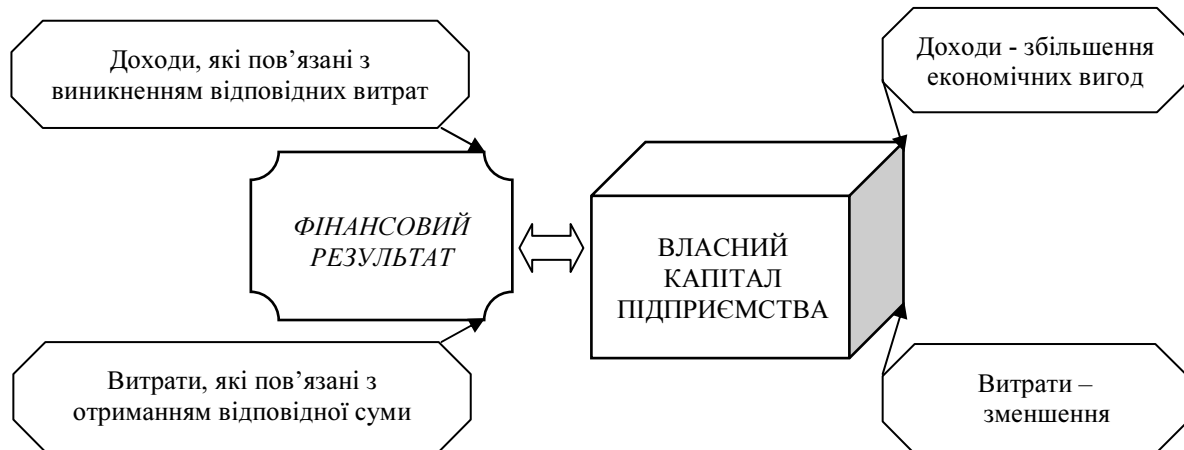

Рисунок 2 - Взаємний вплив фінансового результату та власного капіталу підприємства
Джерело: побудовано автором самостійно

Таким чином, пропозиція щодо розрахунку фінансового результату як зміни вартості власного капіталу впродовж звітного періоду, на наше переконання, є не зовсім доцільною, оскільки не здатна об'єктивно відобразити достовірну величину отриманого підприємством фінансового результату, розрахованого як різниця доходів та відповідних їм витрат.

Значимість показника фінансового результату проявляється не лише через зростання розміру власного капіталу підприємства тому, даний аспект варто розглянути в

більш поглибленому ракурсі. Збільшення частки нерозподіленого прибутку (капіталізованого позитивного значення фінансового результату) спочатку створює «можливість самозростання вартості капіталу» [2, с. 14], яка є основним джерелом збільшення величини чистих активів, сформованих за рахунок власного капіталу. В свою чергу, вартість чистих активів здійснює суттєвий вплив на формування ринкової вартості підприємства, яку розраховують за умов об'єднання, продажу, поглинання суб'єкта господарювання.

Таким чином, розмір фінансового результату є важливим індикатором зростання власного капіталу (забезпечення платоспроможності, фінансової незалежності), ділової репутації (гудвілу) та вартості промислового підприємства на ринку (рис. 3).

А. Дайле у своїй праці [6, с. 17] висловлює цікаву думку про те, що досягнення успіху можливо лише на тому підприємстві, яке розвивається за комплексною системою цілей «*прибуток – зростання – розвиток*». Розглянемо більш детально сутність зазначеної системи цілей підприємства.

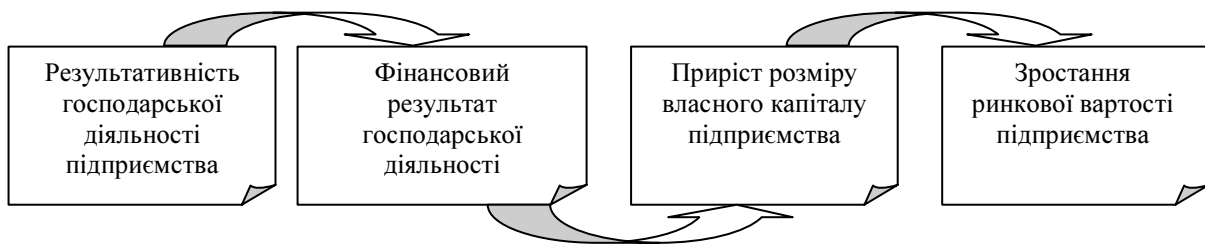

Рисунок 3 - Послідовність зв'язку економічних категорій розвитку господарської діяльності промислового підприємства

Джерело: побудовано автором самостійно

Мета «зростання» передбачає кількісне збільшення величини основних економічних показників (наприклад, обсягу виробництва та реалізації), які уже попередньо передбачені планом господарської діяльності промислового підприємства.

Мета «розвиток» забезпечує якісний прогрес (розвиток) господарської діяльності підприємства на базі досягнутих кількісних показників за метою «зростання». В основу такого підходу покладену імпульс та масштабний ефект результативності інноваційного розвитку, який здатний забезпечити удосконалення існуючих та впровадження принципово нових виробів, послуг, техніки, технології, нестандартних управлінських підходів та рішень в усіх сферах (виробництво, управління, маркетинг) господарської діяльності промислового підприємства. Як слушно зауважує автор роботи [6, с. 18] «лише те підприємство буде впевнено рухатися вперед, на якому можна спостерігати лінії кривих життєвого циклу виробів».

З усією впевненістю тепер можна сказати, що в основу збалансованого та стійкого розвитку підприємства має бути покладена інноваційна складова, фінансування якої повинно здійснюватися переважно за рахунок отриманого підприємством фінансового результату господарської діяльності. Відмітимо, що зв'язок між інноваційною діяльністю та фінансовим результатом є прямим та взаємним, оскільки від величини фінансового результату залежить масштаб інноваційної діяльності, а величина останнього впливає на розмір фінансового результату отриманого суб'єктом господарювання. Саме така взаємодія інноваційної складової та фінансових результатів забезпечує якісний розвиток господарської діяльності промислових підприємств та зростання їх конкурентоспроможності.

В рамках досягнення мети «*прибуток*» вищий менеджмент підприємства повинен усвідомлювати, що від розміру даного показника залежить успіх чи невдача господарської діяльності промислового підприємства в цілому. Тому, досягнення цієї мети є життєво необхідним та початковим етапом реалізації комплексної системи цілей «*прибуток –*

зростання – розвиток» діяльності підприємства. Адже, позитивний фінансовий результат господарювання (мета «прибуток») виступає підґрунтям на основі якого спочатку відбувається кількісне зростання основних економічних показників (мета «зростання»), а при досягненні відповідного їх рівня та за наявності достатньої величини фінансового результату підприємство може забезпечити впровадження інноваційної складової у свою діяльність, яка стане потужним джерелом стійкого розвитку та підвищення результативності господарської діяльності підприємства (мета «розвиток») (рис. 4).

Показник фінансового результату відіграє провідну роль для успішної реалізації комплексної системи цілей, оскільки саме його величина є базисом для подальшого забезпечення та активізації взаємопов'язаних процесів росту та розвитку господарської діяльності підприємства. Адже спочатку відбувається інвестування суми фінансового результату підприємства у процеси кількісного зростання результативності господарської діяльності, а далі синергійний ефект фінансового результату, кількісного зростання та інноваційного процесу забезпечують стійкий розвиток діяльності промислового підприємства. Тобто, усі складові розглянутої системи знаходяться у взаємозв'язку, який виражається у взаємному позитивному впливі категорій між собою.

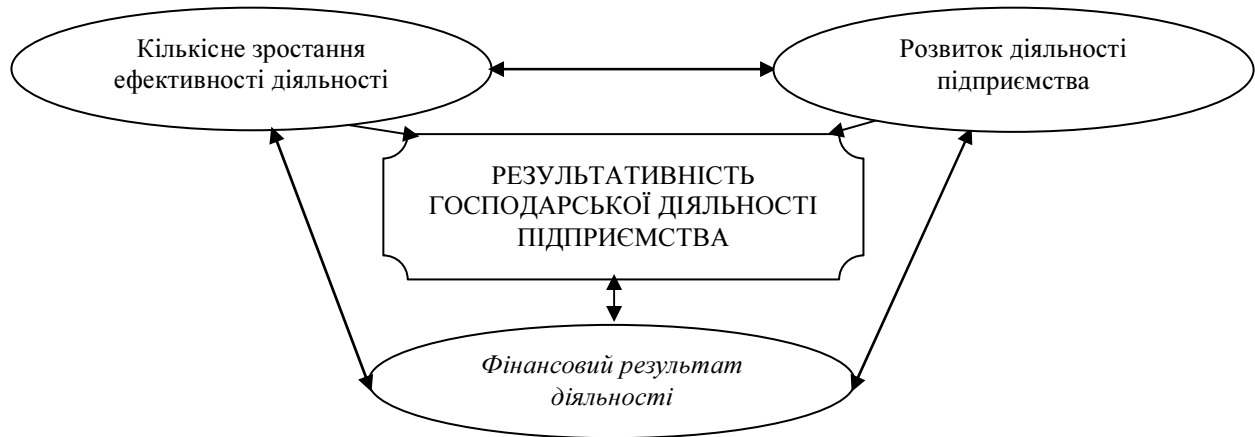

Рисунок 4 - Система розвитку господарської діяльності підприємства
Джерело: побудовано автором самостійно

За даних умов, необхідно запропонувати таке визначення фінансового результату, яке б поєднувало кількісні та якісні характеристики даного поняття в системі розвитку господарської діяльності підприємства.

Враховуючи визначення доходів та витрат, наведе в П(С)БО 3, авторське бачення сутності поняття фінансового результату наступне: **фінансовий результат** – це підсумкова категорія результативності господарської діяльності, котра відображає величину економічних вигод отриманих (втрачених) підприємством, визначених як різниця між сумами доходів та відповідних їм витрат, що виражена у абсолютних показниках прибутку (збитку), які характеризують потенціал прибутковості, економічного зростання та розвитку підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Величина фінансового результату є базисом, який забезпечує не тільки життєздатність суб'єкта господарювання, а й відображає рівень результативності, прибутковості господарської діяльності, можливості кількісного зростання основних економічних показників (обсягу виробництва й реалізації, продуктивності праці) та характеризує потенціал стійкого розвитку підприємства. Проблема більш поглибленого вивчення діалектики сутності, ролі, особливостей процесів формування, розподілу, використання фінансового результату та їх впливу на забезпечення стійкого економічного розвитку промислового підприємства представляють собою значну наукову цінність та стануть об'єктом подальших досліджень автора.

Список літератури

1. 28 Положень (стандартів) бухгалтерського обліку. – К. : КНТ, 2005. – 120с.
2. Бланк И. А. Управление прибылью / И. А. Бланк – К. : Ника-Центр, 1998. – 544 с.
3. Будько О. В. Облік і аналіз фінансових результатів підприємств чорної металургії: дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.04 / О. В. Будько. – К. : 2004. – 252 с.
4. Власова Н. О. Ефективність формування фінансових результатів підприємств роздрібної торгівлі : монографія / Н. О. Власова, І. Ю. Мелушова. – Харків : Харківський держ. ун-т харчування та торгівлі, 2008. – 259 с.
5. Войнаренко М. П. Ділова активність підприємств: проблеми аналізу та оцінки : монографія / М. П. Войнаренко, Т. Г. Рзаєва. – Хмельницький : ХНУ, 2008. – 284 с.
6. Дайле А. Практика контроллинга / А. Дайле ; пер. с нем. ; под ред. и с предисл. М.Л. Лукашевича, Е.Н.Тихоненковой. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 336 с.

Р. Скалюк

Сущность и значение финансовых результатов в системе развития хозяйственной деятельности промышленных предприятий

Статья посвящена исследованию сущности финансового результата, определению его места и роли в экономическом развитии хозяйственной деятельности промышленных предприятий. Проанализирована значимость показателя финансового результата для реализации комплексной системы целей предприятия. Предложено авторское понимание сущности категорий результативности хозяйственной деятельности и финансового результата предприятия.

R. Skalyuk

The essence and significance of financial results in the system of development of economic activities of the industrial enterprises

The article is devoted to researching of essence of financial result, defining of its place and a role in the economic development of economic activities of the industrial enterprises. The importance of the index of financial result for realization of the complex system of objectives of the enterprise is analyzed. The author's understanding of essence of the categories of effectiveness of economic activities and financial result of the enterprise have been offered.

Одержано 01.10.10

УДК: 657.1

І.В.Орлов, проф., канд. екон. наук

Житомирський державний технологічний університет

Проблемні питання обліку виплат працівникам: аналіз дисертаційних робіт

Досліджено проблемні питання виплат працівникам в авторефератах дисертаційних робіт. Проведено аналіз авторефератів дисертацій в розрізі спеціальностей. Розглянуто методику формування та відображення інформації про оплату праці і доходи працівників в частині бухгалтерських розрахунків.
виплати, заробітна плата, оплата праці

Завдання забезпечення зростаючої участі персоналу у виробничих процесах є

Список літератури

1. 28 Положень (стандартів) бухгалтерського обліку. – К. : КНТ, 2005. – 120с.
2. Бланк И. А. Управление прибылью / И. А. Бланк – К. : Ника-Центр, 1998. – 544 с.
3. Будько О. В. Облік і аналіз фінансових результатів підприємств чорної металургії: дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.04 / О. В. Будько. – К. : 2004. – 252 с.
4. Власова Н. О. Ефективність формування фінансових результатів підприємств роздрібної торгівлі : монографія / Н. О. Власова, І. Ю. Мелушова. – Харків : Харківський держ. ун-т харчування та торгівлі, 2008. – 259 с.
5. Войнаренко М. П. Ділова активність підприємств: проблеми аналізу та оцінки : монографія / М. П. Войнаренко, Т. Г. Рзаєва. – Хмельницький : ХНУ, 2008. – 284 с.
6. Дайле А. Практика контроллинга / А. Дайле ; пер. с нем. ; под ред. и с предисл. М.Л. Лукашевича, Е.Н.Тихоненковой. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 336 с.

Р. Скалюк

Сущность и значение финансовых результатов в системе развития хозяйственной деятельности промышленных предприятий

Статья посвящена исследованию сущности финансового результата, определению его места и роли в экономическом развитии хозяйственной деятельности промышленных предприятий. Проанализирована значимость показателя финансового результата для реализации комплексной системы целей предприятия. Предложено авторское понимание сущности категорий результативности хозяйственной деятельности и финансового результата предприятия.

R. Skalyuk

The essence and significance of financial results in the system of development of economic activities of the industrial enterprises

The article is devoted to researching of essence of financial result, defining of its place and a role in the economic development of economic activities of the industrial enterprises. The importance of the index of financial result for realization of the complex system of objectives of the enterprise is analyzed. The author's understanding of essence of the categories of effectiveness of economic activities and financial result of the enterprise have been offered.

Одержано 01.10.10

УДК: 657.1

І.В.Орлов, проф., канд. екон. наук

Житомирський державний технологічний університет

Проблемні питання обліку виплат працівникам: аналіз дисертаційних робіт

Досліджено проблемні питання виплат працівникам в авторефератах дисертаційних робіт. Проведено аналіз авторефератів дисертацій в розрізі спеціальностей. Розглянуто методику формування та відображення інформації про оплату праці і доходи працівників в частині бухгалтерських розрахунків.
виплати, заробітна плата, оплата праці

Завдання забезпечення зростаючої участі персоналу у виробничих процесах є

важливим етапом в організації будь-якого бізнесу. Стимулювання та заохочення працівників здійснюється за допомогою елементів морального та матеріального впливу. Зрозуміло, що численні кризові процеси і неефективність антикризових програм стають передумовою розладу в механізмі оплати праці. На сьогодні проблема забезпечення населення є не тільки проблемою громадян, а і глобальним, кризовим економічним явищем, що характеризується малозабезпеченістю та бідністю. Системний та комплексний підхід до збалансування розподілу доходів, вирішення питання оплати праці та трудових відносин в цілому, сприятиме усуненню недоліків та оптимізації стану ринку праці.

Виплати працівникам займають вагому частку у витратах підприємства, тому правильність та достовірність відображення в бухгалтерському обліку інформації про оплату праці, чинить значний вплив на фінансовий результат господарської діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. У ході дослідження питання облікового відображення виплат працівникам опрацьовано 49 авторефератів дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата та доктора економічних наук, за період з 60-х років і до сьогодні. Вагомий внесок в розвиток теоретико-методичних аспектів даного питання здійснили О.А. Дороніна, Л.М. Дулуб, А.М. Колот, О.С. Коровченко, О.В. Лишиленко, В.С. Мазур, Ю.В. Малаховський, О.І. Матійчук, Л.В. Мельянова, Н.О. Петренко, С.В. Посохова, О.В. Цуканова, Л.П. Шевчук, К.В. Шиманська, Н.В. Шульга, та інші.

Метою дослідження є вивчення проблемних питань обліку виплат працівникам на основі аналізу дисертаційних досліджень українських та російських авторів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Найбільша питома вага захищених дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня кандидата та доктора економічних наук припадає на 2000-2010 роки рис. 1. Це можна пояснити становленням ринкових відносин в Україні. Так як однією з важливих складових будь-якого бізнесу є висококваліфіковані кадри, а заробітна плата була і залишається основним інструментом впливу на ефективність роботи персоналу.

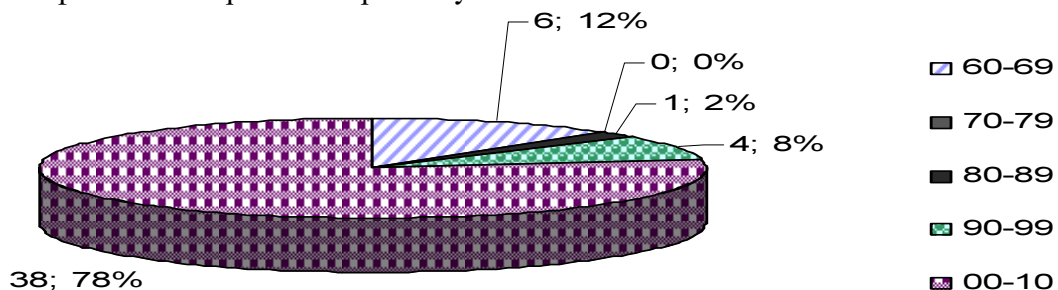

Рисунок 1 - Систематизація кількості захищених дисертацій з питання виплат працівникам за період 1960-2010 рр.

Порівняно з дослідженнями питання виплат працівникам нинішнього століття, у 90-ті роки дане питання досліджувалося мало, причому актуальними питаннями в цей період було становлення та адаптація систем оплати праці під потреби економіки та виробничих можливостей підприємств.

У 80-х роках ХХ ст. було здійснено лише одне дисертаційне дослідження, з досліджуваної проблематики, яке займає найменшу питому вагу, не враховуючи періоду 70-х років, коли з питання виплат працівникам не було проведено жодного дослідження.

У період 60-х років було здійснено 6 досліджень з питань виплат працівникам. Авторами цих досліджень були російські науковці, проте для прикладу часто використовувалася інформація про господарства Української Радянської Соціалістичної Республіки.

Вивчення питання виплат працівникам є об'єктом дослідження науковців різних спеціальностей: бухгалтерський облік, аналіз і аудит, економіка підприємства і організація виробництва, економічна теорія та ін.

Таблиця 1 - Аналіз авторефератів дисертацій в розрізі спеціальностей

№ з/п	Шифр і назва спеціальності	Роки захисту	Автори	Заг. к-ть
1	2	3	4	5
1	08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз і аудит”	2000	Лишиленко О.В., Цуканова О.В.	3
		2006	Мельник Т.Г.	
	08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит”	2007	Домбровський В.А.	6
		2008	Коровченко О.С., Шульга Н.В.	
		2010	Мельянова Л.В., Шевчук Л.П., Шиманська К.В.	
3	08.06.01 “Економіка підприємства і організація виробництва”	2000	Дулуб Л.М.	6
		2003	Посохова С.В.	
		2004	Кулинич Т.В., Людкевич В.Б., Малаховський Ю.В.	
		2005	Мазур В.С.	
4	08.01.01 “Економічна теорія”	2000	Кучер Г.Я.	2
		2004	Кроленко А.В.,	
5	08.09.01 “Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика”	2001	Дудіна Н.В., Шалімова Н.С.	6
		2002	Ільченко Н.Б.	
		2004	Грузіна І.А.	
		2005	Ведерніков М.Д., Дороніна О.А.	
		2006	Тулчинський Р.В.	
6	12.00.05 “Трудове право; право соціального забезпечення”	2002	Божко В.М.	3
		2003	Сонін О.Є.	
		2007	Сімутіна Я.В.	
7	08.07.02 “Економіка сільськогосподарства і АПК”	2004	Бондарева Т.Г.	1
8	08.02.03 “Організація управління, планування і регулювання економікою”	2005	Дмитренко Н.М.	1
9	08.00.04 “Економіка та управління підприємствами”	2008	Матійчук О.І.	2
		2009	Петренко Н.О.	
10	8.00.12 “Бухгалтерский учет, статистика”	2006	Минин А.Л.	2
		2007	Лосников Р.П.	
11	08.00.05 “Экономика и управление народным хозяйством (Экономика труда)”	2009	Ощепков А.Ю.	1
12	08.06.01 “Економіка підприємства і організація виробництва”	1998	Колот А.М.	1

Значна кількість дисертаційних робіт присвячена дослідженням питання виплат працівникам у галузях економіки: агропромисловий комплекс, у тому числі сільське господарство, торгівля, машинобудування та промисловість в цілому табл. 2.

Таблиця 2 - Систематизація дисертаційних досліджень питання виплат працівникам за галузями економіки

Галузь економіки	Період	Прізвище авторів, які досліджували дане питання	Заг. к-ть
Агропромисловий комплекс (АПК)	2000-2010	Лишиленко О.В., Бондарева Т.Г., Петренко Н.О., Коровченко О.С., Матійчук О.І., Мельянова Л.В., Лосников Р.П.	7
	60-ті	Барановський Е.С., Кисиль Ф.Г., Колбасин А.А., Полоцкий Г.А., Стрельчук В.И., Скоромцова Т.А., Смитюк В.С., Сорокина З.М.	8
Торгівля	2000-2010	Шевчук Л.П., Цуканова О.В., Шестак О.Н.	3
Машинобудування	2003-2004	Малаховський Ю.В., Посохова С.В.	2
В цілому промисловість	1998-2005	Дороніна О.А., Мазур В.С., Колот А.М.	3

Як видно з табл. 2, найбільш інтенсивно дане питання досліджувалося авторами в галузі агропромислового комплексу, при чому найбільша кількість робіт припадає на 60-ті роки. Така тенденція зумовлена стрімким розвитком сільського господарства саме в цей період. З початку 70-х років і до 1999 року включно, питання оплати праці в галузі сільського господарства не було об'єктом дослідження дисертаційних робіт. Однак, за останнє десятиріччя питання виплат працівникам в галузі сільського господарства знову набуває актуальності. Зокрема, розглядається питання тарифікації оплати праці та мотивації працівників сільськогосподарських підприємств [6]. Значна увага приділяється удосконаленню методик розрахунку доплат за продукцію рослинництва і тваринництва [4], а також обліку розрахунків з оплати праці у натуральній формі [5], розглядаються проблеми удосконалення технології аналізу та оцінки ефективності організації оплати праці найманих працівників [2], підходи до забезпечення спонукального впливу на працівників з метою реалізації їх високої трудової активності [6]. На сьогодні галузям агропромислового комплексу в Україні характерний мінливий характер розвитку, недостатність кваліфікованих кадрів та занепад виробничої інфраструктури. Радикальний підхід до наукових досліджень та ґрунтовні пропозиції саме у цій сфері сприятимуть виявленню можливих шляхів виходу сільського господарства з кризового становища.

Сфера виробництва в Україні за останні роки зазнала значного краху та розорення. Масова ліквідація заводів та фабрик спонукала більшість виробників перенести свою діяльність до сфери торгівлі. У зв'язку з чим питання праці та її оплати набуло актуальності серед науковців саме в галузі оптової та гуртово-роздрібною торгівлі. Значна увага акцентується на зменшенні податкового навантаження на фонд оплати праці підприємства та наповнення соціальних фондів [7].

Поряд із вивченням бухгалтерського обліку виплат працівникам у галузі сільського господарства та торгівлі, увага авторів, також зосереджується на галузі машинобудування. Машинобудування також є однією із провідних галузей економіки. В сучасних умовах машинобудуванню належить винятково важлива роль у прискоренні науково-технічного прогресу. Випускаючи знаряддя праці для різних галузей народного господарства, машинобудування реалізує досягнення науково-технічного прогресу і забезпечує комплексну механізацію та автоматизацію виробництва. Актуальність питань полягає у розробці методичних та організаційних засад механізму формування, розподілу і використання фонду оплати праці акціонерних машинобудівних підприємств, обґрунтуванні практичних рекомендацій щодо вдосконалення окремих процедур його нарахування і використання в умовах економічних перетворень [3].

Наявні, також наукові дослідження, присвячені питанням стратегії формування системи оплати праці на промислових підприємствах. Згідно з дослідженням О.А. Дороніної, кожне промислове підприємство характеризується особливостями діяльності, ставить перед собою специфічні цілі, а кожен працівник має свої цінності й установки. Крім того, зовнішнє середовище, в якому функціонують підприємства, постійно змінюється, як і показники, що характеризують його персонал. [1]. Отже, доцільним є дослідження формування такої системи оплати праці, яка враховувала б особливості діяльності конкретного підприємства. Це зумовлює необхідність розробки стратегії формування системи оплати праці, яка визначає загальний план дій у сфері оплати праці з урахуванням ситуації, що склалася на даному етапі, і перспектив розвитку підприємства [1].

Аналізуючи дані таблиці констатуємо, що найбільш актуальним питанням у дослідженні виплат працівникам є удосконалення методики формування і відображення інформації про оплату праці і доходи працівників в частині бухгалтерських розрахунків. Дане питання займає найбільшу питому вагу серед тих, які розглядається в дисертаційних роботах і становить 63,27 %. Це говорить про те, що методика обліку виплат працівникам, на сьогодні є недосконалою і потребує подальших досліджень та впровадження універсальних правил і нормативів, щодо облікового відображення даного об'єкту. Також актуальними є проблеми економічного аналізу праці та її оплати, організації виплат працівникам в ринковій економіці та формування і використання фонду оплати праці. Частка цих питань серед загальної кількості досліджуваних становить 22,45 %, 26,53 % та 20,41 % відповідно.

Найменша кількість авторів присвятила своє дослідження вивченню питань удосконалення форм первинних документів та звітності з обліку праці та її оплати, аудиту, контролю, ревізії операцій з виплат працівникам та розміру мінімальної заробітної плати.

У дисертаційних дослідженнях Л.В. Мельянкової та Л.П. Шевчука висвітлено 5 питань з 8-ми. Авторам найбільш комплексно вдалося поєднати такі проблемні питання як удосконалення форм первинних документів, звітності, методики формування і відображення інформації про оплату праці, висвітлити процес контролю, ревізії та аудиту операцій з виплат працівникам, а також формування та використання фонду оплати праці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у ході проведеного дослідження виявлено ряд проблемних питань. В результаті встановлено, що найбільш поширеним є удосконалення методики формування і відображення інформації про оплату праці і доходи працівників в частині бухгалтерських розрахунків. Окремі питання щодо оплати праці потребують удосконалення та поглибленого вивчення. В цілому питання виплат працівникам є досліджуваним серед науковців і актуальним в будь-який період, оскільки з кожним днем з'являються нові професії, напрями, специфіка виконання обов'язків найманими працівниками, що зумовлює виникненню нових способів оплати виконаної роботи, доплат та компенсацій. Перспективами подальших досліджень є вивчення законодавчої бази з оплати праці, обґрунтування витратних статей з виплат працівникам та податкового навантаження на фонд оплати праці.

Список літератури

1. Дороніна О.А. Стратегія формування системи оплати праці на промисловому підприємстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.09.01 "Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика" / О.А. Дороніна – Донецьк, 2005. – 23 с.
2. недержавних підприємств): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 "Економіка, організація і управління підприємствами" / В.Б. Людкевич – Львів, 2004. – 25 с.
3. Малаховський Ю.В. Механізм формування, розподілу і використання фонду оплати праці підприємств машинобудування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 "Економіка, організація і управління підприємствами" / Ю.В. Малаховський – Хмельницький, 2004. – 19 с.

4. Матійчук О.І. Тарифікація і оплата праці в системі мотивації працівників сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 “Економіка та управління підприємствами” / О.І. Матійчук – Львів, 2008. – 23 с.
5. Мельянюкова Л.В. Облік і контроль оплати праці в сільськогосподарських підприємствах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / Л.В. Мельянюкова – Київ, 2010. – 22 с.
6. Петренко Н.О. Формування мотивації праці в аграрних підприємствах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 “Економіка та управління підприємствами (економіка сільського господарства і АПК)” / Н.О. Петренко – Біла Церква, 2009. – 23 с.
7. Шевчук Л.П. Аналіз і контроль формування та використання коштів на оплату праці на підприємствах роздрібної торгівлі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз і аудит” / Л.П. Шевчук. – Київ, 2010. – 22 с.

И.Орлов

Проблемные вопросы учета оплаты труда работникам: анализ диссертационных работ

Исследовано проблемные вопросы учета оплаты труда рабочим в авторефератах диссертационных работ. Проведён анализ авторефератов диссертаций в разрезе специальностей. Рассмотрено методику формирования и отображения информации о оплате труда и доходов рабочих в части бухгалтерских расчетов

I.Orlov

Problematic issues of accounting for payments to employees: analysis of dissertation theses

Problematic issues of accounting for payments to employees in abstracts to dissertation theses have been researched. The analysis of abstracts to dissertation theses according to the specialties has been carried out. The methodology of formation and reflection of information on remuneration and employees' incomes in accounting has been considered

Одержано 23.09.10

УДК 657.631:338.432 (075.8)

О.В.Сметанко, доц., канд. екон. наук

Кримський економічний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана», м. Сімферополь

Внутрішній аудит операцій з виробничими запасами в акціонерних товариствах України

У статті розкриваються питання, пов'язані з організацією, методикою і інформаційним забезпеченням внутрішнього аудиту виробничих запасів. Визначені основні етапи і напрями проведення внутрішнього аудиту виробничих запасів в акціонерних товариствах України. Розглядаються особливості застосування аудиторських процедур, які спрямовані на збір аудиторських доказів в процесі проведення перевірки виробничих запасів. Висвітлені питання, які пов'язані із застосуванням моделей і методів прийняття рішень в процесі проведення внутрішнього аудиту виробничих запасів.

виробничі запаси, аудиторські докази, аудиторські процедури, внутрішній аудит

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми обумовлена тим, що для

4. Матійчук О.І. Тарифікація і оплата праці в системі мотивації працівників сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 “Економіка та управління підприємствами” / О.І. Матійчук – Львів, 2008. – 23 с.
5. Мельянюкова Л.В. Облік і контроль оплати праці в сільськогосподарських підприємствах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / Л.В. Мельянюкова – Київ, 2010. – 22 с.
6. Петренко Н.О. Формування мотивації праці в аграрних підприємствах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 “Економіка та управління підприємствами (економіка сільського господарства і АПК)” / Н.О. Петренко – Біла Церква, 2009. – 23 с.
7. Шевчук Л.П. Аналіз і контроль формування та використання коштів на оплату праці на підприємствах роздрібної торгівлі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз і аудит” / Л.П. Шевчук. – Київ, 2010. – 22 с.

И.Орлов

Проблемные вопросы учета оплаты труда работникам: анализ диссертационных работ

Исследовано проблемные вопросы учета оплаты труда рабочим в авторефератах диссертационных работ. Проведён анализ авторефератов диссертаций в разрезе специальностей. Рассмотрено методику формирования и отображения информации о оплате труда и доходов рабочих в части бухгалтерских расчетов

I.Orlov

Problematic issues of accounting for payments to employees: analysis of dissertation theses

Problematic issues of accounting for payments to employees in abstracts to dissertation theses have been researched. The analysis of abstracts to dissertation theses according to the specialties has been carried out. The methodology of formation and reflection of information on remuneration and employees' incomes in accounting has been considered

Одержано 23.09.10

УДК 657.631:338.432 (075.8)

О.В.Сметанко, доц., канд. екон. наук

Кримський економічний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана», м. Сімферополь

Внутрішній аудит операцій з виробничими запасами в акціонерних товариствах України

У статті розкриваються питання, пов'язані з організацією, методикою і інформаційним забезпеченням внутрішнього аудиту виробничих запасів. Визначені основні етапи і напрями проведення внутрішнього аудиту виробничих запасів в акціонерних товариствах України. Розглядаються особливості застосування аудиторських процедур, які спрямовані на збір аудиторських доказів в процесі проведення перевірки виробничих запасів. Висвітлені питання, які пов'язані із застосуванням моделей і методів прийняття рішень в процесі проведення внутрішнього аудиту виробничих запасів.

виробничі запаси, аудиторські докази, аудиторські процедури, внутрішній аудит

Постановка проблеми. Актуальність обраної теми обумовлена тим, що для

підтримки конкурентоспроможності, забезпечення платоспроможності і попередження ризику банкрутства служба внутрішнього аудиту (СВА) повинна приділяти особливу увагу питанням обліку операцій з виробничими запасами та ефективності їх використання. Це обумовлено тим, що виробничі запаси акціонерного товариства (АТ), як правило, займають найбільшу питому вагу у складі другого розділу активу балансу підприємства.

В умовах кризи зусилля українських і зарубіжних вчених і економістів повинні бути зосереджені на пошуку нових методів підвищення ефективності управління операціями з виробничими запасами АТ. Це обумовлено тим, що неефективна політика управління операціями з виробничими запасами призводить до збільшення неліквідних запасів на складах АТ, а це в свою чергу може привести до зменшення ліквідності активів підприємства та вплине на вірогідність його банкрутства.

У статті виділено найбільш оптимальні підходи, пов'язані з проведенням внутрішнього аудиту операцій з виробничими запасами АТ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з проведенням внутрішнього аудиту операцій з виробничими запасами та ефективності їх використання практично не досліджувалися. Це зумовлено тим, що основним напрямом дослідження російських та українських науковців є питання, пов'язані з проведенням зовнішнього аудиту. Не зважаючи на ці обставини, у ході проведення аудиторських перевірок внутрішні та зовнішні аудитори використовують загальний підхід стосовно використання аудиторських процедур з метою збору аудиторських доказів:

– В.Б. Івашкевич розглядає питання, пов'язані з аудитом правильності відображення в обліку операцій з оприбуткування, зберігання та використання виробничих запасів на підприємствах Росії. В даному підручнику автор не приділяє значної уваги особливостям використання аудиторських процедур, які доцільно застосовувати у ході проведення перевірки [1, с.131-138];

– Б.Н. Соколов розкриває типову методику перевірки матеріальних ресурсів суб'єкта господарювання з точки зору діяльності СВА. Дана методика не враховує те, що внутрішній аудит спрямовано на розробку рекомендацій стосовно підвищення ефективності управління виробничими запасами. [2, с.81-87];

– В.А. Ерофєєва в посібнику з аудиту детально досліджує питання з проведення зовнішнього аудиту матеріально-виробничих запасів [3, с.426-447]. Але даний автор не досить повно розглядає послідовність проведення аудиту виробничих запасів, а акцентує увагу на загальних питаннях проведення перевірок;

– Н.І. Гордієнко детально розглядає проведення зовнішнього аудиту на виробничих підприємствах України, але не розкриває питання проведення внутрішнього аудиту ефективності використання виробничих запасів [4, с.115-137];

– А.В. Евдокімова, І.Н. Пашкіна розглядають питання з організації роботи СВА і типові форми документів, які використовуються в ході проведення перевірок [5, с.37-39];

– С.І. Жмілько, О.І. Швирина, М.Ф. Сафонова розкривають особливості складання заключних аудиторських звітів та узагальнення роботи СВА [6, с.182-190].

Проведений аналіз літературних джерел показав, що питання з організації та методики внутрішнього аудиту виробничих запасів та ефективності їх використання потребують подальшого дослідження.

Постановка завдання. Розкрити основні напрями підвищення контролю та ефективності використання виробничих запасів за результатами проведення внутрішнього аудиту операцій з виробничими запасами в акціонерних товариствах України.

Основні завдання, які поставлені автором у статті:

- розкрити інформаційне забезпечення внутрішнього аудиту операцій з виробничими запасами АТ;
- дослідити методику проведення внутрішнього аудиту виробничих запасів;
- виділити аудиторські процедури, які доцільно застосовувати у ході проведення внутрішнього аудиту виробничих запасів.

Виклад основного матеріалу. Внутрішній аудит виробничих запасів спрямовано на вирішення завдань пов'язаних, з: правильністю відображення в обліку надходження, наявності та вибуття (відпуску) виробничих запасів; формуванням фактичної собівартості запасів; дотриманням вимог щодо документального оформлення операцій в бухгалтерському обліку; контроль за збереженням запасів в місцях їх зберігання (матеріально відповідальних осіб); контролем за дотриманням встановлених організацією норм запасів, які забезпечують безперервну діяльність виробництва; виявленням неліквідних та надмірних залишків запасів; перевіркою правильності розкриття інформації у облікових регістрах та формах фінансової звітності; проведенням аналізу забезпеченості та ефективності використання виробничих запасів та ін.

Для вирішення поставлених завдань внутрішнім аудиторам необхідно виділити основні складові виробничих запасів та мати певне інформаційне забезпечення, яке спрямоване на розкриття питань, пов'язаних з проведенням аудиту (рис.1).

З рисунку 1 видно, що основним інформаційним джерелом внутрішнього аудиту виступають первинні документи, які мають безпосередній вплив на формування бухгалтерських записів, складання облікових регістрів та форм звітності.

Первинні облікові документи в процесі внутрішнього аудиту АТ можна класифікувати наступним чином:

– наказ про облікову політику підприємства регламентує методи оцінки та вибуття запасів, а також особливості документального та бухгалтерського оформлення операцій з обліку виробничих запасів;

– бухгалтерські документи з обліку виробничих запасів надають внутрішньому аудитору інформацію стосовно наявності та руху виробничих запасів: накладна; податкова накладна з ПДВ; прибутковий ордер; акт про приймання матеріалів; картка складського обліку матеріалів; матеріальний ярлик; відомість на поповнення (вилучення) постійного запасу інструментів (пристроїв); картка обліку МШП; замовлення на ремонт або заточування інструментів (пристроїв); особова картка обліку спецодягу, спецвзуття та запобіжних пристроїв; лімітно-забірна картка; накладна-вимога на заміну (додатковий відпуск) матеріалів; сигнальна довідка про відхилення фактичного залишку матеріалів від встановлених норм запасу; акт вибуття МШП; акт на списання інструментів (пристроїв) та їх обмін на придатні та ін.;

Рисунок 1 – Інформаційне забезпечення внутрішнього аудиту виробничих запасів АТ

- документи СВК, надані службою внутрішнього контролю: підтвердження правильності формування бухгалтерських записів та даних форм фінансової звітності стосовно виробничих запасів; підтвердження СВК правильності застосування оцінки вибуття запасів і т.д.;

- аналітичні документи: висновок аналітичного відділу про стан забезпеченості запасами та ефективності їх використання і т.д.

Перевірка розглянутих документів дозволить внутрішнім аудиторам виділити основні порушення операцій з обліку виробничих запасів та отримати аудиторські докази за допомогою наступних методів внутрішнього аудиту:

- інвентаризація використовується для підтвердження фактичної наявності виробничих запасів. В ході перевірки аудитори можуть самі здійснювати інвентаризацію або спостерігати за процесом її проведення;

- перерахунок даних для підтвердження достовірності арифметичних підрахунків виробничих запасів, відповідності їх величині, відображеній в первинних документах і облікових регістрах бухгалтерського обліку;

- підтвердження використовується для отримання інформації про правильне відображення в бухгалтерському обліку проведених господарських операцій і залишків на рахунках обліку виробничих запасів;

- перевірка дотримання правил обліку окремих господарських операцій застосовується при контролі за обліковими роботами, які виконуються бухгалтерією та кореспонденцією рахунків з руху виробничих запасів;

- усне опитування використовується в ході отримання відповідей на запитання аудитора для попередньої оцінки стану обліку виробничих запасів;

- перевірка документів застосовується аудитором для підтвердження правильності відображення в бухгалтерському обліку надходження, наявності і вибуття виробничих запасів, а також обґрунтованості їх оцінки та повноти і своєчасності їх відображення в регістрах бухгалтерського обліку;

- дослідження використовується в ході перевірки операцій, відображених в первинному обліку, журналах-ордерах, відомостях, Головній книзі, фінансовій звітності. Особливу увагу слід приділяти на відповідність сум оборотів і залишків в регістрах синтетичного і аналітичного обліку;

- аналітичні процедури застосовуються при зіставленні наявності виробничих запасів в різні періоди, даних звіту про їх рух з даними бухгалтерського обліку при оцінці співвідношень між різними статтями звіту і порівнянні їх з даними за попередні періоди.

Аудиторські процедури підрозділяються на ті, які :

- проводяться до інвентаризації. До проведення інвентаризації внутрішній аудитор отримує документи про результати попередніх інвентаризацій, аналізує структурні і кількісні зміни запасів, отримує інформацію про місця їх зберігання, а також про організацію інвентаризаційної роботи;

- використовуються під час інвентаризації. Внутрішній аудитор може бути присутнім при інвентаризації, яка проводиться в АТ в останні дні звітного або в перші дні наступного року.

- використовуються після проведення інвентаризації. Внутрішній аудитор застосовує математичні методи, які з певною вірогідністю дозволяють оцінити величину виробничих запасів в АТ.

При проведенні інвентаризації запасів застосовуються наступні аналітичні процедури: порівняння фактичних показників з нормативними, плановими, прогнозними значеннями; перевірка відповідності синтетичного і аналітичного обліку.

Для використання даних процедур аудиторів необхідно мати чітку методику проведення перевірки, яка розробляється на стадії планування та спрямована на збір аудиторських доказів з метою проведення аналізу та впровадження заходів щодо підвищення ефективності використання виробничих запасів.

Вважаємо що проведення внутрішнього аудиту операцій з обліку виробничих запасів повинен складатися з наступних етапів:

а) на першому етапі аудиту виробничих запасів необхідно провести перевірку своєчасності, повноти проведення інвентаризації виробничих запасів і контролю виконання договорів з постачальниками й покупцями відповідних запасів. При цьому аудитор вивчає наявність угод з матеріально-відповідальними особами, стан складського господарства, розподіл виробничих запасів, умови й правила їхнього зберігання й охорони, придатність вимірювальних приладів.

Аудитором може бути розроблена модель із проведення інвентаризації, що передбачає наступні основні положення:

- повинен бути визначений склад інвентаризаційної комісії й дата проведення інвентаризації;
- усі виробничі запаси на складі до початку інвентаризації повинні бути розкладені по постачальниках;
- в інструкції повинна бути висвітлена техніка перевірки;
- повинні бути дані критерії оцінки застарілих або ушкоджених запасів;
- повинні бути вказівки про порядок складання й надання інвентаризаційних й (або) порівнювальних відомостей;
- перевірити наявність договорів про матеріальну відповідальність;
- виявити наявність застарілих, ушкоджених та непридатних до відпуску у виробництво виробничих запасів;
- встановити порядок маркування перевірених цінностей у процесі інвентаризації (це знизить ризик втрат і подвійного обліку);
- одержати від матеріально-відповідальної особи письмове пояснення про виявлені надлишки та нестачі;
- скласти службову записку, у якій привести думку про причини виявлених розбіжностей між фактичними й обліковими залишками запасів;
- представити службову записку з аналізом обґрунтованості облікової політики підприємства в частині оцінки виробничих запасів;
- виявити ефективність системи внутрішнього контролю: наявність замків, провести перевірку правильності вимірювальних приладів, строки проведення контрольно-вибіркових перевірок, звірення даних синтетичного й аналітичного обліку, порядок відшкодування нестач, порядок звірення й оприбуткування запасів, порядок і строки подання матеріальних звітів, контрольний запуск сировини у виробництво.

Внутрішній аудитор повинен звернути увагу на правильність відображення в обліку розкрадань виробничих запасів, правильність розрахунку збитків від розкрадань і своєчасність покриття понесеного збитку винною особою. При цьому перевірці підлягають бухгалтерські записи за дебетом субрахунку 947 «Нестачі й витрати від псування цінностей» і на позабалансовому рахунку 072 «Невідшкодовані нестачі й втрати від псування цінностей»;

б) другий етап аудиту виробничих запасів спрямовано на перевірку надходження виробничих запасів. Аудитор повинен перевірити своєчасність і правильність документального оформлення оприбуткування запасів первинними документами типової форми.

При перевірці надходження виробничих запасів внутрішній аудитор повинен провести взаємне звірення прибуткових документів підприємства з розрахунками та інформацією постачальників. Особливу увагу необхідно приділяти перевірці контрагентів на предмет того, чи є вони платниками податку на додану вартість;

в) третій етап спрямовано на контроль вибуття виробничих запасів. На даному етапі внутрішній аудитор здійснює документальну перевірку, яка починається з перевірки первинних документів, а закінчується перевіркою зведених документів (наприклад, матеріальний звіт матеріально-відповідальної особи)

Стосовно відпуску запасів у виробництво аналізується також доцільність застосування обраного підприємством методу їх вибуття згідно П(С)БО 9 «Запаси»;

г) четвертий етап спрямовано на підтвердження інформації про фактичні залишки виробничих запасів на складах підприємства. На даному етапі аудитор слід застосовувати вибірковий метод, та здійснювати перевірку відомостей обліку залишків матеріалів на складі, оборотно-сальдові відомості, Головну книгу, Баланс на предмет ідентичності сум. Факт того, що ці суми збігаються із записами в облікових регістрах дає змогу внутрішньому аудитору констатувати ефективність роботи бухгалтерії та контрольно-ревізійного відділу;

д) п'ятий етап спрямовано на проведення аналізу ефективності використання виробничих запасів в АТ.

На даному етапі на підставі первинних документів та аудиторських процедур внутрішній аудитор повинен дати оцінку:

- загальному рівню забезпеченості АТ виробничими запасами;
- руху виробничих запасів;
- впливу руху та стану запасів на випуск продукції;
- ефективності використання виробничих запасів та ін.

У ході проведення внутрішнього аудиту виробничих запасів здійснюється аналіз за наступними напрямками:

- аналіз складу, структури і динаміки виробничих запасів;
- аналіз оборотності виробничих запасів;
- аналіз забезпеченості виробничими запасами;
- аналіз ефективності використання виробничих запасів;
- аналіз впливу чинників на прибуток на гривню матеріальних затрат;
- аналіз матеріаломісткості продукції;

Дані аналізу дозволяють внутрішньому аудитору отримати наступні показники ефективності використання виробничих запасів:

- матеріаловіддача;
- матеріаломісткість;
- прибуток на гривню матеріальних затрат;
- коефіцієнт співвідношення темпів росту обсягів виробництва і матеріальних затрат;
- коефіцієнт оборотності запасів;
- коефіцієнт економії матеріальних затрат та ін.;

е) шостий етап аудиту виробничих запасів є заключним та спрямований на складання та подання аудитором аудиторського висновку. У висновку розкриваються результати перевірки та в разі виявлення порушень чи недоліків, аудитор визначає заходи щодо вирішення та поліпшення проблемних питань.

На даному етапі аудитор визначає основні напрями щодо підвищення ефективності використання виробничих запасів за допомогою наступних моделей та методів з управління виробничими запасами:

- модель ЕОQ. За допомогою даної моделі внутрішній аудитор здійснює розрахунок економічно обґрунтованого розміру замовлення;
- модель з фіксованим рівнем запасів;
- розрахунок точки відновлення запасів;
- модель з фіксованим інтервалом часу між замовленнями;
- модель зі встановленою періодичністю поповнення запасів до встановленого рівня;
- модель "Мінімум-Максимум".

Застосування наведених моделей у роботі внутрішніх аудиторів дозволить розробити ефективну політику управління виробничими запасами.

Висновок. У статті розкриті організаційні та методичні аспекти проведення внутрішнього аудиту операцій з обліку виробничих запасів в акціонерних товариствах України.

Запропоновані у статті рекомендації, дозволять за рахунок виділених напрямів проведення аудиту і аналізу своєчасно виявити та попередити порушення, а також внести необхідні зміни в облікову політику акціонерного товариства.

Виділені напрями та етапи проведення аудиту виробничих запасів, а також аудиторські процедури, які будуть застосовуватися у ході перевірки, повинні затверджуватися на стадії планування внутрішнього аудиту.

Всі питання пов'язані з організацією та методикою внутрішнього аудиту повинні регламентуватися внутрішніми стандартами (положеннями) аудиту в АТ.

Внутрішній аудит виробничих запасів повинен бути спрямований на збір аудиторських доказів, проведення аналізу, застосуванню моделей і методів з метою розробки рекомендації щодо оптимізації роботи облікового апарату, а також напрямів підвищення ефективності управління виробничими запасами.

Вищевикладене дає підставу вважати, що актуальність обраної теми, її практична значимість, а також новизна матеріалу визначає наукову і практичну цінність статті. Саме тому питання, які розглянуті автором потребують подальшого їх вивчення.

Список літератури

1. Ивашкевич В.Б. Практический аудит: учеб. пособие / Ивашкевич В.Б. – М.: Магистр, 2010. – 286 с.
2. Соколов Б.Н. Внутренний аудит и контроль: организация, методика, практика / Соколов Б.Н. – М.: Издательский Дом «Бухгалтерский учет», 2010. – 272 с.
3. Ерофеева В.А. Аудит: учеб. пособие / Ерофеева В.А., Пискунов В.А., Битюкова Т.А. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт; ИД Юрайт, 2011. – 638 с.
4. Гордієнко Н.І., Аудит, методика і організація: навчальний посібник / Гордієнко Н.І., Харламова О.В., Карпенко М.Ю. – Харків: ХНАМГ, 2007. – 293 с. (452 с.) Укр. мова. - ((для студентів економічних спеціальностей). У 2 частинах. Частина 2.).
5. Евдокимова А. В. Внутренний аудит и контроль финансово-хозяйственной деятельности организации: Практическое пособие / Евдокимова А. В., Пашкина. И. Н. - М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2009. - 208 с.
6. Жминько С. И. Внутренний аудит / Жминько С. И., Швырёва О.И., Сафонова М.Ф. - Ростов н/Д : Феникс, 2008. - 316, [2] с. : ил.- (Высшее образование).

А. Сметанко

Внутренний аудит операций с производственными запасами в акционерных обществах Украины

В статье раскрываются вопросы, связанные с организацией, методикой и информационным обеспечением внутреннего аудита производственных запасов. Определены основные этапы и направления проведения внутреннего аудита производственных запасов в акционерных обществах Украины. Рассматриваются особенности применения аудиторских процедур, направленных на сбор аудиторских доказательств в процессе проведения проверки производственных запасов. Затронуты вопросы, связанные с применением моделей и методов принятия решений в процессе проведения внутреннего аудита производственных запасов.

A. Smetanko

Internal Audit of Production Supplies at the Joint-Stock Companies of Ukraine

In the article the issues related to organization, methods and information basis of production supplies internal audit are considered. The basic stages and direction of production supplies internal audit at the joint-stock companies of Ukraine are determined. The features of audit procedures application directed at the selection of audit evidence in the process of production supplies verification are examined. The questions concerning the use of decision-making models and methods in the process of production supplies internal audit are touched upon.

Одержано 09.11.10

УДК 336.226.211

С.В. Орлик, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Оподаткування нерухомого майна (історичний аспект)

У статті проаналізовано історичний досвід оподаткування нерухомого майна в Російській імперії, у тому числі й в українських губерніях. Звернуто увагу на особливості оподаткування в Радянський період. Визначено проблемні питання сьогодення в оподаткуванні нерухомого майна.

оподаткування, нерухомість, нерухоме майно, оціночний збір, оціночні комісії, податок на нерухоме майно, Російська імперія, українські губернії

У сучасних умовах необхідності реформування податкової системи України важливого значення набуває звернення до історичного досвіду податкових реформ та її складових. Ще наприкінці XIX ст. відомий фінансист, академік Імператорської Академії наук І.Янжул указував на особливе значення історичних досліджень для формування науково обґрунтованої фінансової політики. «Лишь благодаря сравнительному изучению истории финансов получается возможность оценивать действительные достоинства, слабые и хорошие стороны не только отдельных частей, но и целых финансовых систем, существующих в различных странах. Какие формы налогов лучше всего установить и почему? В каком направлении должна развиваться их совокупность и в каком нет? Отчего известный налог является в одном месте целесообразным, а в другом дурным?» [1, 51].

В Україні протягом останніх десятиріч тривало активне накопичення капіталу у вигляді нерухомості, а тому закономірно з'явилася необхідність його оподаткування. При цьому виникла й дилема: яким чином позиціонувати цей платіж, як податок на розкіш, чи як звичайний податок, сплативши який, власники майна будуть брати участь у суспільному житті територіальної громади, і яким повинен бути оптимальний механізм оподаткування нерухомості? Відповідь на ці та інші важливі питання можна знайти, скориставшись вітчизняним історичним досвідом розвитку оподаткування, в якому необхідно виокремити раціональне зерно для успішного запровадження податку на нерухомість.

На економічній значущості податку на нерухоме майно свого часу наголошував А. Сміт у праці «Дослідження про природу та причини добробуту націй». Деталізація елементів податкового механізму справляння податку на будівлі, після першого видання цієї книги в 1776 році, дала можливість запровадити такий податок в Англії. Крім того, автор «Дослідження...» звернув увагу й на те, що зазначений податок повинен, і при тому значною мірою, «за загальним правилом, лягати найбільшим тягарем на багатих і в такій нерівномірності немає, мабуть, нічого надто несправедливого. Зовсім не є несправедливим, аби багаті брали участь у державних видатках не тільки пропорційно своєму доходу, а й дещо більшою часткою». Саме нерухомість розглядалася А. Смітом як предмет розкоші для її заможних власників і посилювала акцент на їх особливому статусі: «Предмети розкоші й марноти спричиняють головний видаток багатих, а розкішний будинок ще прикрашає й виставляє в найвигіднішому світлі всі інші предмети розкоші та марнотні прикраси, якими вони володіють». [2, 516].

Як відомо, в багатьох теоріях оподаткування і навіть в законодавствах країн Європи XVIII століття податок на нерухоме майно розглядався здебільшого як місцевий податок, «истинный субъект местных налогов есть только владелец недвижимой собственности в местности» [3, 68]. Це пояснювалося тим, що «владельцы недвижимой собственности теснее связаны с местностью, чем не владельцы, уже самим фактом

владения... и местные интересы, и нужды должны быть ближе сердце собственников, чем прочего, более или менее случайного населения» [3, 68].

Що стосується історії оподаткування нерухомості в Російській імперії, до складу якої входили й українські губернії, то тут не можна не звернути увагу на особливе значення податку на нерухоме майно, який був запроваджений спочатку як суто міський збір, а починаючи з другої половини 1863 року, як державний податок, що справлявся паралельно з міським оціночним збором. Відразу після запровадження справляння оціночного збору в окремих містах Російської імперії він складав значну питому вагу в загальних доходах міських бюджетів:

Проблеми історії оподаткування нерухомого майна в Російській імперії майже не досліджувалися. Виняток складають окремі праці дореволюційних науковців, сучасників досліджуваної епохи, – М. Алексеєнка, В. Лебедева, Г. Содовського, В. Твердохлебова та ін. В історико-економічних дослідженнях, що присвячені історії податкової політики, ця проблематика переважно згадується лише побіжно у роботах К.Правілової, І.Петухова, В.Орлика, В.Пушкарської, В.Захарова та ін. Мета даної статті – окреслення основних етапів еволюції оподаткування нерухомого майна в на теренах України наприкінці XVIII – XX ст. та дослідження можливостей використання історичного досвіду під час введення податку на нерухоме майно в сучасній Україні.

Законодавче підґрунтя оподаткування нерухомого майна в Російській імперії було закладене ще за часів правління Катерини II у «Грамоті на права й привілеї міст Російської імперії» від 21 квітня 1785 року. В ній законодавець звернув увагу на власників нерухомості міста шляхом запису їх у відповідні розділи «обывательської» книги за певну плату, питання встановлення і порядок стягнення якої були віддані на «волю общества градского» [4, 133].

Перші спроби оподаткування міської нерухомості у Російській імперії мали місце ще 1798 р. Відомий дожовтневий дослідник оподаткування нерухомості Г. Содовський указував, що в деяких містах «мы встречаем нечто вроде подоходного налога на недвижимое имущество. Налог этот взимался с отдаваемых в наем лавок и других строений и составлял 10% доходов от лавок 5% доходов от зданий вообще» [5, 1].

На початку запровадження справляння оціночного збору в окремих містах Російської імперії він складав значну питому вагу в загальних доходах міських бюджетів.

Таблиця 1 – Надходження оціночного збору до доходів окремих міст Російської імперії у рік першого їх запровадження [6-14].

Назва міста / рік введення збору	Загальна сума доходів, руб. коп.	В т.ч. оціночний збір, руб. коп.	Частка у доходах бюджету міста, %
С.-Петербург / 1804р. 1820р.	982.604,85 2.513.551, 30	352.987,87 832.772,82	35,9 33,1
Симбірськ / 1831 р.	53.069,74	11.113,24	20,9
Київ / 1831р.	243.168,31	41.683,25	17,1
Херсон / 1833 р.	52.197,53	5.565,93	10,7
Одеса / 1834р.	1.288.262,25 227.262,23*	86.489,90	6,7 38,1
Харків / 1835р.	177.096,00	90.000,00	50,8
Калуга / 1837 р.	118.745,00	38.000,00	32,0
Саратов / 1839 р.	227.542,00	50.000,00	22,0

* без митних платежів, які складали 1.061.000 руб.

З часом питома вага податку на нерухомість в загальній сумі доходів міських бюджетів зменшувалася, проте все ж таки залишалася одним із найвагоміших джерел наповнення міських бюджетів. Так, наприклад, С. Вітте указував, що згідно з даними за

1897 р. про грошові обороти міських кас у 763 міських поселеннях імперії, надходження від цього збору складало 18,2% загальної суми міських доходів [15, 475].

Позиції у рейтингу значимості в міських бюджетах зберігалися і в 1900 році. Так, у розрізі окремих міст Російської імперії, у т.ч. українських міст, надходження від оціночного збору в загальній сумі доходів міських бюджетів були такими: м. Москва – 25,6 %; м. Одеса – 19,9%; м. Санкт-Петербург – 18,2%; м. Рига – 17,2%; м. Харків – 16,1%; м. Ревель – 10,3%; м. Мінськ – 8,9%; м. Київ – 8,3%; м. Чернігів – 7,1%; м. Херсон – 3,4% [5, 97-98].

Оціночним збором оподатковувалася як житлова нерухомість, так і інша нерухомість, яка перебувала у власності міських обивателів. Базою оподаткування було визначено оціночну вартість такого майна.

До розрахованої оціночної вартості нерухомого майна (базис оподаткування) застосовувалася ставка збору в розмірі 1% “с кожного оціночного рубля” такої нерухомості в містах Києві, Харкові та Санкт-Петербурзі (до 1821 р. – 0,5%), а в містах Одесі, Херсоні та Москві – 0,5%. Як виняток, для посилення доходів міста Одеси з 1 січня 1859 р. зазначену ставку було збільшено до 0,75 % від суми, якою оцінена така нерухома власність [16, 602].

Від оціночного збору звільнялися культові споруди, будинки церковнослужителів, їхніх удів і сиріт, богоугодні заклади, казенні навчальні заклади, неприбуткові казенні споруди, міські споруди, доходи з котрих надходили на користь міста, а також будинки бідних жителів, оцінені менше 100 руб. (лише у м. Харкові – 200 руб.).

У другій половині XIX століття назріла необхідність проведення міської реформи, яка була закріплена Міським положенням від 16 червня 1870 р., а надалі – новою редакцією цього ж документа від 11 червня 1892 р. Дія Міського положення 1870 року поширювалася лише на 46 губернських та обласних міст Російської імперії, в тому числі й на українські міста: Київ, Харків, Херсон, Катеринослав, Миколаїв, Полтаву та Чернігів. В інших містах і посадах губерній передбачалося «ввести настоящее Положение в ближайший, по возможности, срок, соображаясь с местными обстоятельствами, по усмотрению Министра Внутренних Дел» [17, 821]. Міське положення стало законодавчою основою для обкладення міського нерухомого майна оціночним збором у вищезазначених містах, хоча в містах Києві, Харкові, Херсоні та Одесі цей збір справлявся й раніше. Слід звернути увагу, що, відповідно до статті 17 Міського положення, однією з основних умов обирання гласними у міську думу була наявність у претендентів власного нерухомого майна в межах міста й, відповідно сплата на користь міста оціночного збору. Це становило своєрідний виборчий ценз.

Що стосується оціночних органів міста, то з цією метою спеціально створювалися оціночні комісії (в деяких містах вони називалися: оціночними депутатами, оцінщиками, партіями оцінників, місцевими комісіями і таксаціонними комісіями). Оціночні комісії обиралися міською думою з числа гласних та осіб, які мали право участі у міських виборах.

Після проведення відповідних оцінок нерухомого майна міська управа розподіляла встановлений збір і не пізніше, ніж за місяць до визначеного думою строку сплати збору, доводила відповідні дані до загального відома. Так, наприклад, у газеті «Ведомости Елисаветградского Городского Общественного Управления» за №53 від 13 травня 1903 р. було опубліковано відповідне оголошення, що давало можливість всім бажаючим ознайомитися з результатами оцінки у приміщенні міської управи до 1 червня [18, 1].

Базою обкладення оціночним збором був чистий дохід від нерухомого майна, визначений міським громадським управлінням через відповідну оцінку, а при неможливості його встановлення дохід визначався з вартості нерухомого майна. Розмір оціночного збору встановлювався міською думою у процентах до бази обкладення, який не може перевищувати 10% чистого доходу від нерухомого майна або 1% їх вартості [17, 835]. У більшості міст імперії базою обкладення був чистий прибуток. Для

його визначення валовий дохід скориговувався на суму витрат, пов'язаних з утриманням нерухомого майна. При цьому в окремих випадках бралися до уваги такі важливі деталі, як місцезнаходження майна, витрати на ремонт, документи на придбання зазначеного майна та інші. Так, зокрема, у м. Харкові при здійсненні оцінки нерухомого майна враховувалися: місцезнаходження та його вплив на доходність; кількість кімнат та їх розмір; склад майна і в якому співвідношенні в ньому знаходилися торгівельні та житлові приміщення [19, 93]. В м. Одесі «на ремонт для поддержания здания и другие издержки исключать из валового дохода от 10% до 20%; различие процентов зависит от степени прочности дома и давности постройки» [20, 31]. Якщо дохід від нерухомого майна було не можливо визначити, то базою оподаткування оціночним збором виступала їхня вартість.

Оцінка нерухомого майна проводилася за попереднім повідомленням власника про день та час оцінки. Сума оціночного збору на нерухоме майно (в т.ч. недоїмка за попередні періоди) зазначалася в «Окладному листу» на відповідний рік, який вручався власникові нерухомого майна. Платник податку на нерухомість зобов'язувався до 1 жовтня поточного року сплатити визначену суму до міської управи, котра здійснювала записи в окладну книгу та вела облік недоїмок.

Інколи міська управа, розглядаючи й затверджуючи оціночні протоколи, контролювала переоцінку нерухомості. Серед звернень власників нерухомості до міських управ про перегляд оціночної вартості нерухомого майна домінували ті, в яких указувалося, що доходи від нерухомості були незначними або й взагалі відсутніми. Подекуди городяни посилалися на своє скрутне матеріальне становище, наводили причини зменшення доходності майна. Інколи на рішення оціночної комісії мали вплив суб'єктивні фактори. Так, зокрема, купці Роберт і Томас Ельворті зверталися до Єлисаветградської міської управи з проханням пояснити, чим керувалася оціночна комісія, збільшивши оціночну вартість їхнього нерухомого майна вдвічі [21, 7]. Розглянувши зазначену заяву, оціночна комісія залишила оціночну вартість нерухомого майна купців без змін, вмотивовуючи таке рішення тим, що віднесення їхнього майна до розряду некапітального й малоцінного, на переконання членів комісії, «было бы недобросовестно, не говоря уже о том, что все иностранцы, проживающие в городах, пользуются льготой от всех других повинностей, которые обязательны для русских подданных» [21 16].

У період проведення буржуазних реформ у Російській імперії запровадження державного податку на нерухоме майно в містах, посадах і містечках, починаючи з другої половини 1863 року, було одним із перших нерішучих кроків відміни подушної податі, яка проводилася спочатку для міського населення. Зазначений податок було введено в результаті роботи спеціально створеної Комісії для перегляду системи податей і зборів, яку було організовано 10 липня 1859 р. при Міністерстві фінансів. У зв'язку з цим склалася ситуація подвійного оподаткування одного об'єкта – нерухомого майна, – місцевим і державним податком. Це – нонсенс для сучасності, а для тих часів – активне й зручне використання реального, стабільного об'єкта оподаткування для наповнення казни.

Найбільшою проблемою, яка залишалась протягом усієї історії справляння податку на нерухомість, було встановлення реальної і справедливої бази для оподаткування – доходність будинків, або капітальна вартість (цінність) будівель. На момент запровадження державного податку така оцінка існувала в деяких великих містах для розкладки міських зборів. «Оценки существуют ныне в 83 городах (находящихся в 30 губерниях). В этих городах домовладельцы обложены сбором в пользу города от 1/2 до 2% с капитальной стоимости имущества» [22, 12]. Проте оскільки в більшості міст такої оцінки не було проведено зовсім, або проведено незадовільно, то спочатку надходження від податку на нерухоме майно ледве досягали 0,5% загальної суми державних доходів. Згодом внаслідок удосконалення законодавства та методики оцінки нерухомого майна ситуація змінилася на краще.

Закон від 6 червня 1910 р. (вступив у дію 1 січня 2012 р.) суттєво реформував державний податок на нерухоме майно, який з розкладочного став окладним. При цьому

Міністерство фінансів наголошувало на тому, що новий податок є не особистим, а реальним, тобто враховував не розміри доходів власника, а гіпотетичну прибуткову здатність майна. Таким чином, сплачувати такий податок необхідно було навіть за умови, якщо будинок не приносив доходу, а використовувався лише власником. Базою оподаткування був чистий дохід, який визначався за встановленою методикою. Ставка податку складала 6% від бази оподаткування. Активну участь в оцінюванні нерухомого майна брали податні інспектори, інститут яких створено 1885 р. Крім того, для власників нерухомого майна в містах, посадах і містечках встановлювалося обов'язкове декларування нерухомого майна. Кожні п'ять років домовласник зобов'язувався до 1 січня подати заяву за встановленою формою, в якій необхідно було перерахувати всі наявні будівлі та споруди, а також розмір найманої плати за кожен з них [23]. Реформа 1910 року стала неочікувано результативною для держави. Передбачалося, що в результаті змін збір податку збільшиться з 20 до 24 млн. руб., але фактично у 1912 р. було зібрано 33,7 млн. руб., що склало 1,1 % доходів державного бюджету [24, 62].

Після революції 1917 року й до закінчення періоду «військового комунізму» дія всіх податків була призупинена, а податкові органи ліквідовані. У зв'язку з відміною приватної власності, яка перш за все стосувалася нерухомого майна, втратилася можливість його оподаткування в містах. Виняток складали лише невеликі міста з населенням до 10 тис. осіб, де питання про наявність приватної власності передавалося на розгляд місцевих Рад народних депутатів. У період запровадження «нової економічної політики» більшовицький уряд відродив цей податок. Оподаткуванню підлягали будівлі в міських поселеннях незалежно від того, в чийй власності чи користуванні вони знаходилися, за винятком осіб пільгових категорій. Розмір ставки встановлювався у відсотках до вартості нерухомості, що визначалася фінорганом. Встановлена ставка не перевищувала ¼% вартості нерухомості в рік.

Податок на нерухомість як місцевий податок існував і в радянський період, і навіть під час Великої Вітчизняної війни. Слід відмітити, що базою оподаткування для обрахунку податку завжди була вартість нерухомості. Ставка оподаткування становила 0,5% від вартості житлового фонду кооперативних організацій, та 1% від вартості іншого житлового фонду [25, 671].

На сьогодні податок на нерухомість є одним із вагомих джерел формування дохідної частини місцевого бюджету більшості країн Євросоюзу та Російської Федерації. Дотепер у податковій системі сучасної України законодавець лише декларував наміри оподатковувати нерухомість. Так, Законом України «Про систему оподаткування» було визначено, що до загальнодержавних податків і зборів належить податок на нерухоме майно [26]. Проте через ряд певних об'єктивних і суб'єктивних причин навіть у варіанті проекту Податкового кодексу [27] запропонованого для всенародного обговорення, взагалі не було розділу, присвяченого оподаткуванню нерухомості. Як відомо, лише після наполегливих рекомендацій Президента України та після громадських обговорень в останньому варіанті проекту Податкового кодексу, а саме в розділі XII Місцеві податки і збори, статтею 265 передбачено «податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки» [28, 400].

Нині, в умовах прийняття та запровадження в дію Податкового кодексу, важливо визначити головний акцент в оподаткуванні нерухомого майна – позиціонувати його як податок на розкіш, тобто оподатковувати надлишок житла чи розглядати його як податок, через механізм справляння якого кожен власник нерухомості внесе свою частку в суспільне життя залежно від розміру та вартості власного нерухомого майна, яке йому належить. Судячи із презентованих урядом положень Податкового кодексу, для оподаткування нерухомості було обрано саме податок на розкіш, який, отже, не стосується 90% населення країни [26, 3]. При цьому дуже односторонньо визначено межі поняття зазначеної «розкоші» у вигляді надлишку квадратних метрів житлової нерухомості, понад законодавчо встановлені пільгові розміри житлової нерухомості для квартир та житлових

будинків. Тобто, інша нерухомість, яка перебуває у власності фізичних осіб (у т.ч. дачі, садові будинки, гаражі, інші приміщення та споруди) залишається поза оподаткуванням. Це підтверджує той факт, що сьогодні діюча вітчизняна податкова система не готова підходити до оподаткування нерухомості іншим чином. Зараз в українській податковій сфері актуалізувалися проблеми 1863 року, коли на момент запровадження державного податку на нерухоме майно констатувалась відсутність справедливої бази для оподаткування – доходності будинків, або капітальної вартості (цінності) нерухомого майна.

Зважаючи на окреслену вище ситуацію, зауважимо, що навіть після прийняття Податкового кодексу найбільш дискусійним буде залишатися питання щодо визначення бази оподаткування, адже надлишок житла може визначатися двома способами: шляхом нормування неоподатковуваного розміру площі в натуральній величині або ж нормуванням неоподатковуваного вартісного показника з урахуванням вартості об'єкта нерухомості. У зв'язку з цим необхідно з'ясувати, які функції буде виконувати запроваджений податок. Якщо встановлений податок презентувати як такий, що функціонує лише для поповнення бюджету шляхом грошових надходжень, то базою оподаткування можуть бути квадратні метри об'єкта нерухомості, за кількістю яких неможливо визначити його вартість та особливості місця розташування такого об'єкта нерухомості. Як відомо, саме цей фактор прямо пов'язаний з ринковою вартістю і має значний діапазон у різних регіонах країни.

Значно складніший шлях визначення бази оподаткування залежно від справедливої вартості об'єкта нерухомості із застосуванням відсоткової ставки. Станом на сьогоднішній день ми можемо констатувати той факт, що запровадити податок на нерухомість в Україні, використовуючи базу оподаткування, визначеної на підставі її вартості, ми не маємо можливості. Для цього необхідно створити єдиний кадастр житлової й нежитлової нерухомості та провести відповідну підготовчу роботу.

З урахуванням зазначеного можна стверджувати, вітчизняний історичний досвід переконує в тому, що оподаткування нерухомості повинне здійснюватися на підставі визначення вартості об'єкта нерухомості. Саме такий спосіб найбільш справедливий та об'єктивний, адже він уможливорює виконання благородної регулюючої функції системи податків. У зв'язку з тим, що оподаткування нерухомого майна в Україні тривалий час не практикувалося, на відмінну від Російської Федерації, де спостерігався майже безперервний історичний розвиток зазначеного податку з його постійним удосконаленням, то, звичайно, цю справу необхідно починати з нульової позначки, якою, фактично, й стануть квадратні метри законодавчо встановленого надлишку житлової площі. Але перспектива в удосконаленні механізму справляння такого податку залишається, адже акценти в оподаткуванні завжди можна змінити, зважаючи на вимоги часу та використовуючи позитивний власний, а також іноземний досвід.

Безперечно, податок на нерухомість – це глобальний податок, відсутність якого в системі оподаткування України можна вважати найнезрозумілішим нонсенсом сьогодення.

Список літератури

1. Янжул И.И. Основные начала финансовой науки: Учение о государственных доходах. / [Под ред. А.Н. Козырина] / Иван Иванович Янжул. – М.: «Статут», 2002. – 555 с.
2. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй / [Наук. ред. Є.Литвин]. / Адам Сміт. – К.: Port Royal, 2001. – 594 с.
3. Лебедев В.А. Местные налоги. / Василий Александрович Лебедев – СПб.: Типо-Литография А.М.Вольфа, 1886. – 155 с.
4. Акты царствования Екатерины II: Учрежденная для управления губерний и Жалованные грамоты дворянству и городам / [Под ред. Г.Н Шмелева] – М.: Издание московских женских высших курсов, 1907. – 160 с.

5. Содовский Г. Городской оценочный сбор / Густав Содовский. – СПб.: Тип. «Экономия», 1910. – Т.1. – 102 с.
6. О городских повинностях по Санктпетербургской столице. // Полное собрание законов Российской империи (далее – ПСЗ). – Собрание 1-е. – Т.28. – №21131 – 19 января 1804 г. – С. 26-28.
7. О доходах и расходах Санкт-Петербургской столицы. // ПСЗ. – Собрание 1-е. – Т.37. – №28220 – 7 апреля 1820 г. – С. 141-154.
8. Распись о доходах и расходах Губернского города Симбирска. // ПСЗ. – Собрание 2. – Т.6. – Отделение 2. – Приложение к №4802. – 1831г. Сентябрь 17. – С. 2-3.
9. Распись о доходах и расходах Губернского города Киева. // ПСЗ. – Собрание 2. – Т.6. – Отд.2. – Приложение к №4803. – 17 сентября 1831 г. – С. 7-9.
10. Расписание о доходах и расходах Губернского города Херсона. // ПСЗ. – Собрание 2. – Т.8. – Отд.2. – Приложение к №6487. – 13 октября 1833 г. – С. 272-274.
11. Расписание доходов и расходов Портового города Одессы. // ПСЗ. – Собрание 2. – Т.9. – Отд.2. – Приложение к №7589. – 28 ноября 1834 г. – С. 261-264.
12. Расписание доходов и расходов Губернского города Харькова. // ПСЗ. – Собрание 2. – Т.10. – Отд.2. – Приложение (часть I) к №8293. – 9 июля 1839 г. – С. 272-274.
13. Расписание доходов и расходов губернского города Калуги. // ПСЗ. – Собрание 2. – Т.12. – Отд.2. – Приложение к №10364. – 22 июня 1837 г. – С. 114-116.
14. Расписание доходов и расходов губернского города Саратова. // ПСЗ. – Собрание 2. – Т.14. – Отд.2. – Приложение к №12128. – 16 марта 1839 г. – С.93-96.
15. Витте С.Ю. Конспект лекций о народном и государственном хозяйстве, читанных его императорскому высочеству великому князю Михаилу Александровичу в 1900-1902 годах. – М.: Фонд экономической книги “Начала”, 1997. – 487 с.
16. Высочайше утвержденное мнение Государственного Совета. – Об уравнении доходов и расходов города Одессы и о пособии сему городу от казны // ПСЗ. – Собрание 2. – Т.34. – №34658. – 22 июня 1859 г. – С. 602-605 (602).
17. Высочайше утвержденное Городовое Положение // ПСЗ – Собрание 2. – Т.6. – Отд.1. – №48498. – 16/28 июня 1870 г. – С. 821-839. – №53 – 13 мая.
18. Материалы к определению норм доходности недвижимых имуществ г. Харькова. Статистический отдел харьковской городской управы. – Харьков: Тип. «Просвещение», 1913. – 93 с.
19. Ведомости Одесского городского общественного управления. – 1864. – №69 – 20 сентября – 311 с.
20. Державний архів Кіровоградської області. – Ф.78, оп.3, спр.2.
21. Об устройстве налога на строение и квартиры в городах. // Труды комиссии высочайше утвержденной для пересмотра системы податей и сборов. – Т.III. – Ч. I. – СПб.: Типография В.Безобразова и комп., 1863. – С. 12.
22. Кучерявенко Н.П. Курс налогового права. // Николай Петрович Кучерявенко. – Х.: «Легас», 2002. – Т. I. – Ч.1. – 670 с.
23. Кирилов А.К. Государственный налог с городской недвижимости в России начала XX века. // Финансы – 2004. – №12 – С. 58-62.
24. Кучерявенко Н.П. Курс налогового права. // Николай Петрович Кучерявенко. – Х.: «Легас», 2002. – Т. I. – Ч.2. – 791 с.
25. Закон України «Про систему оподаткування» від 25 червня 1991р. №1251 із змінами та доповненнями. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sta.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=78163&cat_id=75462&ctime=1203071459054
26. Проект Податкового кодексу України // Урядовий кур’єр. – 2010. – №141(4292). – 3 серпня. – С. 5-72.
27. Проект Податкового кодексу України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sta.gov.ua/document?id=291169> – С. 400-402.
28. Германова О. За крок до прийняття // Вісник податкової служби України – 2010. – №34 – вересень – С. 3.

С. Орлик

Налогообложение недвижимого имущества (исторический аспект)

В статье проанализировано исторический опыт налогообложения недвижимого имущества в Российской империи, в том числе в украинских губерниях. Обращено внимание на особенности в Советский период. Определены проблемные вопросы современности в налогообложении недвижимого имущества.

S. Orlik

Taxation of the real asserts (historical aspect)

The article analyses the historical experience of the taxation of the real asserts in Russian Empire, including Ukrainian provinces too. The attention is paid to the peculiarities in Soviet period. The problem questions of the present in the taxation of the real asserts are fixed.

Одержано 18.11.10

УДК 657

О.О. Дорошенко, асп.

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Інформаційне забезпечення контролю господарської діяльності бюджетних установ

У статті наведені складові інформаційного забезпечення контролю господарської діяльності бюджетних установ на кожному з етапів контрольного процесу відповідно до потреб користувачів контрольної інформації.

інформаційне забезпечення, контроль господарської діяльності, номенклатури контролю, інформація

Постановка проблеми. Контроль господарської діяльності суб'єктів господарювання незалежно від форми власності і організаційно-правової форми потребує належного інформаційного забезпечення. Інформація у розрізі її окремих складових є тим необхідним фактором, відсутність, недостатність або недостовірність якого може значно вплинути на результати контрольних дій. У бюджетній сфері є окремі особливості, які визначають окремі специфічні елементи інформаційного забезпечення контролю, не характерні для контрольного процесу прибуткових підприємств і організацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями питань інформаційного забезпечення контрольного процесу за тими чи іншими його напрямками займалися відомі українські вчені Кузьмінський А.М., Сопко В.В., Завгородній В.П., Білуха М.Т., Рудницький В.С., Калюга Є.В., Дрозд І.К., Шевчук В.О., Петрик О.А., Максимова В.Ф. та ін. Дослідники в контексті загальних проблем організації висвітлювали певні аспекти інформаційного забезпечення контролю, аудиту. Окремі елементи інформаційного забезпечення контрольного процесу саме в бюджетних установах потребують, на наш погляд, більш детального розгляду, зважаючи на останні тенденції в сфері контролю та в сфері інформаційних технологій.

Метою статті є дослідження елементів інформаційного забезпечення контролю, потреб користувачів контрольної інформації, та визначення складу інформаційного забезпечення контролю господарської діяльності бюджетних установ відповідно до цих потреб.

Кожна із наведених складових забезпечення має вагому роль в організації контролю господарської діяльності бюджетних установ.

Розглянемо особливості інформаційного забезпечення контрольного процесу.

S. Orlik

Taxation of the real asserts (historical aspect)

The article analyses the historical experience of the taxation of the real asserts in Russian Empire, including Ukrainian provinces too. The attention is paid to the peculiarities in Soviet period. The problem questions of the present in the taxation of the real asserts are fixed.

Одержано 18.11.10

УДК 657

О.О. Дорошенко, асп.

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Інформаційне забезпечення контролю господарської діяльності бюджетних установ

У статті наведені складові інформаційного забезпечення контролю господарської діяльності бюджетних установ на кожному з етапів контрольного процесу відповідно до потреб користувачів контрольної інформації.

інформаційне забезпечення, контроль господарської діяльності, номенклатури контролю, інформація

Постановка проблеми. Контроль господарської діяльності суб'єктів господарювання незалежно від форми власності і організаційно-правової форми потребує належного інформаційного забезпечення. Інформація у розрізі її окремих складових є тим необхідним фактором, відсутність, недостатність або недостовірність якого може значно вплинути на результати контрольних дій. У бюджетній сфері є окремі особливості, які визначають окремі специфічні елементи інформаційного забезпечення контролю, не характерні для контрольного процесу прибуткових підприємств і організацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями питань інформаційного забезпечення контрольного процесу за тими чи іншими його напрямками займались відомі українські вчені Кузьмінський А.М., Сопко В.В., Завгородній В.П., Білуха М.Т., Рудницький В.С., Калюга Є.В., Дрозд І.К., Шевчук В.О., Петрик О.А., Максимова В.Ф. та ін. Дослідники в контексті загальних проблем організації висвітлювали певні аспекти інформаційного забезпечення контролю, аудиту. Окремі елементи інформаційного забезпечення контрольного процесу саме в бюджетних установах потребують, на наш погляд, більш детального розгляду, зважаючи на останні тенденції в сфері контролю та в сфері інформаційних технологій.

Метою статті є дослідження елементів інформаційного забезпечення контролю, потреб користувачів контрольної інформації, та визначення складу інформаційного забезпечення контролю господарської діяльності бюджетних установ відповідно до цих потреб.

Кожна із наведених складових забезпечення має вагому роль в організації контролю господарської діяльності бюджетних установ.

Розглянемо особливості інформаційного забезпечення контрольного процесу.

Оскільки наука про інформацію є динамічною системою, усталеного визначення поняття «інформація» не існує. Вчені по-різному трактують дане поняття залежно від підходів, яких притримуються, а також сфери використання поняття.

Досить чітка систематизація визначень інформації наведена російським вченим Чернавским Д.С. [1]. Влучним та сумісним із особливостями контрольного процесу визначенням є, на наш погляд, визначення А.С. Сосніна та Л.В. Мельниченка, які вважають, що інформація – це відомості, одержані з різних джерел, які необхідно знайти чи одержати, вивчити чи дослідити, відкинути чи прийняти, перевірити і за необхідністю перевірити ще раз, перетворити на ресурс, прийняти рішення по його використанню і прорахувати (спрогнозувати) її загальну вигоду (економічну, соціальну, технологічну, політичну тощо) [2].

Під інформаційним забезпеченням аудиту проф. Рудницький В.С. розуміє певним чином упорядковану сукупність інформації, яку формують і використовують на різних стадіях процесу аудиту [3, с.126].

Таким чином, інформаційним забезпеченням контролю є система вхідної та вихідної інформації, що формується на кожному етапі контрольного процесу.

Детальна класифікація інформації, необхідної в процесі контролю чи аудиту наведена в працях вітчизняних вчених Білухи М.Т [4, с.220], Рудницького В.С. [3, с.130-131]

Вітчизняні вчені пов'язують виникнення поняття "інформаційне забезпечення" у зв'язку з розвитком автоматизованих систем управління [5,6]. На наш погляд, недоцільно зводити інформаційне забезпечення лише до автоматизованих систем отримання і обробки інформації, адже, навіть за відсутності інформаційних систем обліку, аналізу і контролю, можна отримати інформацію із первинної, зведеної облікової документації, звітності, спеціалізованих видань, нормативних документів тощо.

Відповідно до підходу українських вчених Сопка В.В., Завгороднього В.П. [6, с.363], організація інформаційного забезпечення контролю включає організацію номенклатур, формування бази даних і режиму функціонування АДБ, порядок збереження контрольної інформації.

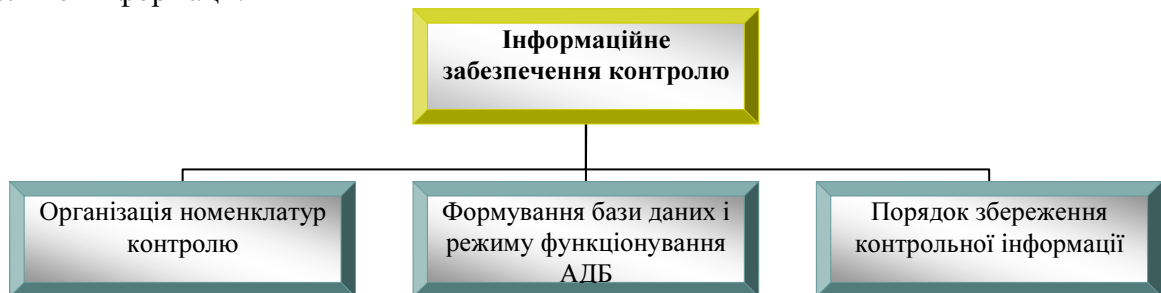

Рисунок 1 - Склад інформаційного забезпечення контролю

Під номенклатурою контролю розуміють склад (перелік) даних інформації, яка є в законах, нормативних актах, кошторисах, квотах, планах і фактично зафіксованих характеристиках господарських фактів та процесів, використовуваних у контрольному процесі для підготовки управлінських рішень [6, с.129]. Вчені за характером оформлення розрізняють три типи контрольних номенклатур: первинний, кінцевий, проміжний. Вибір номенклатур контролю залежить від потреб користувачів інформації. У даному випадку маються на увазі ті користувачі, інформація яким потрібна для здійснення контрольних дій. Такі потреби є різними на кожному з етапів контрольного процесу. Потреби користувачів контрольної інформації визначають перелік контрольних номенклатур, який залежить як від форми контролю, так і від етапу контролю. Вибір контрольних номенклатур зумовлює необхідність розробки носіїв інформації.

Відповідно до потреб користувачів контрольної інформації на кожному з етапів у таблиці 1 наведене інформаційне забезпечення контролю.

На підготовчому етапі, перед безпосереднім проведенням різних процедур контролю, необхідно мати загальну інформацію про діяльність установи, зовнішні та внутрішні умови її функціонування, обсяг фінансування. Джерелами отримання інформації в цьому випадку є установчі документи, статистична інформація, загальні показники звітності установи, а також інші джерела, що дають можливість отримання даних про середовище діяльності установи.

Таблиця 1 – Інформаційне забезпечення контролю відповідно до потреб користувачів контрольної інформації

Етап	Потреби користувачів контрольної інформації	Інформаційне забезпечення контролю
Підготовчий	Мета, завдання, функції установи	Установчі документи
		Законодавчі акти, що регулюють діяльність установи
	Соціально-економічні, політичні, культурні умови функціонування установи	Статистична інформація
		Офіційні дані ДКУ, міністерств, відомств
	Обсяг фінансування установи	Планова документація
		Звітність та реєстри бухгалтерського обліку
	Стан системи внутрішнього контролю	Законодавчі акти, що регулюють бухгалтерський облік в бюджетних установах
		Посадові інструкції
		Первинні документи, реєстри бухгалтерського обліку
		Накази керівника і договори з матеріально-відповідальними особами
		Акти перевірки податкових та інших контрольних органів
Дослідний	Інформація про обсяг і структуру ресурсів установи	Фінансова звітність Реєстри бухгалтерського обліку Первинні документи Результати опитування Документація, пояснення, довідки третіх осіб
	Інформація про обсяг, структуру і якість послуг установи	
	Інформація про ризикові операції установи	
	Інформація про результати діяльності установи	
Узагальнення результатів контролю	Результати перевірки законності, ефективності та цільового використання ресурсів установи	Робочі документи аудитора
		Висновки експертизи

При цьому використовуються Стандарти державного фінансового контролю за використанням бюджетних коштів, державного і комунального майна; Закон України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні»; Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та інші нормативні акти, що регламентують бухгалтерський облік та контроль в бюджетній сфері.

Проф. Рудницький В.С. наводить перелік інформації, необхідної для вивчення системи внутрішнього контролю. Так, основним джерелом інформації щодо вивчення

аудитором прав і обов'язків посадових осіб є посадові інструкції. Джерелами інформації для перевірки санкціонування керівником господарських операцій служать первинні документи. Носіями інформації для процедур контролю за обмеженням доступу до активів є накази керівника і договори з матеріально-відповідальними особами про збереження матеріальних цінностей, грошових коштів [3, с.135].

Джерелами інформації відповідно до потреб користувачів на дослідному етапі є первинні документи, облікові реєстри, звітність установи, організаційно-розпорядча документація, що може бути використана для отримання підтвердження здійснених господарських операцій установою. При цьому використовуються і ті джерела інформації, що використовувались на попередньому етапі.

На третьому етапі – при формуванні підсумкових документів у процесі аудиту чи ревізії необхідно є інформація про результати проведених перевірок та здійснених контрольних процедур.

Другою складовою інформаційного забезпечення контролю є формування бази даних і режиму функціонування АДБ. В сучасних умовах ця складова є найбільш динамічною, оскільки стрімкий розвиток інформаційних технологій призводить до постійного вдосконалення механізмів інформаційного забезпечення, зберігання та обробки необхідної інформації.

Зауважимо, що вплив інформаційних систем на контрольний процес проявляється в двох наступних аспектах: по-перше, використання комп'ютерної техніки та спеціалізованого програмного забезпечення безпосередньо впливає на характер контрольних дій; по-друге, інформаційні системи, що використовуються в обліку, зумовлюють особливі умови використання облікової інформації для отримання доказів у процесі контролю.

Переваги використання інформаційних систем бухгалтерського обліку є очевидними. Це і скорочення значного обсягу рутинної роботи бухгалтера, і зменшення ймовірності виникнення помилок при обробці інформації, і наявність можливості отримання оперативної звітності на будь-який момент і за будь-який період часу та багато інших переваг. Застосування автоматизованих систем дозволяє максимально раціонально використати час для пошуку альтернативних управлінських рішень, резервів для економії ресурсів та найефективнішого їх використання.

Однак, функціонування інформаційних систем обліку впливає на контрольне середовище всередині підприємства, установи чи організації, що вимагає застосування нових підходів при здійсненні контролю за їх діяльністю.

Розвиток інформаційних систем впливає не тільки на об'єкти контролю, а й на його організацію. Такий вплив має також різносторонній характер.

По-перше, вдосконалення всіх сфер інформатизації (офісного програмного забезпечення, можливостей Internet) дозволяє пришвидшити отримання інформації, розширити її обсяги, покращити процеси її групування, обробки, аналізу, вдосконалити можливості моделювання та прогнозування ситуацій.

По-друге, спеціалізоване програмне забезпечення, призначене безпосередньо для здійснення контролю та формування баз даних, значно зменшує обсяги рутинної роботи, а отже, відповідно, затрати часу. При цьому існують можливості формування звітної інформації різнопланового характеру із використанням аналітичних даних.

Планом заходів щодо реалізації Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2017 року [] передбачено створення єдиної бази даних внутрішнього аудиту у період з 2012 до 2016 року. Такий захід дозволить суттєво спростити доступ до необхідної інформації в межах повноважень кожного виконавця і, відповідно, скоротити затрати часу, трудових та фінансових ресурсів для отримання необхідних даних.

Порядок збереження контрольної інформації – третя складова інформаційного забезпечення контролю – набуває додаткового змісту в контексті розвитку інформаційних

технологій. Окрім вимог до архівного зберігання інформації на паперових носіях необхідно дотримуватись вимог, які б забезпечили захист і зберігання інформації в електронному вигляді та в базах даних локальних мереж контрольних служб.

Висновки. Контрольний процес є неможливим без належного рівня його інформаційного забезпечення. На кожному етапі даного процесу необхідним є певний набір даних, що включає нормативно-правові, установчі документи, облікові, статистичні та інші джерела інформації, що розкривають суть об'єкта дослідження. Від вчасного, повноцінного, достовірного інформаційного забезпечення залежить якість як процесу контролю, так і його результатів.

Список літератури

1. Чернавский Д.С. Синергетика и информация [Текст]/ Д.С. Чернавский. - М.: Наука, 2001.- 105 с.
2. Основы теории и практики менеджмента [Текст] : конспект лекций / Соснин А.С., Мельниченко Л.В. ; Европейск. ун-т. - 4-е изд. - К. : [б. и.], 2002. - 211 с.
3. Рудницький В.С. Методологія і організація аудиту [Текст]/ В.С.Рудницький. Тернопіль: Екон.думка, 2000. – 192 с.
4. Білуха М.Т. Курс аудиту: [Підручник] / М.Т. Білуха. – К.: Вища школа. – Т-во «Знання», КОО, 1999. – 574 с.
5. Економічний аналіз: [Навч. посібник] / М. А. Болюх, В. З. Бурчевський, М. І. Горбаток та ін.; За ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. —[Вид. 2-ге, перероб. і доп.] — К.: КНЕУ, 2003. — 556с.
6. Сопко В.В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу [Текст]: Підручник / Сопко В.В., В.П. Завгородній Київський національний економічний ун-т. — К. : КНЕУ, 2004. — 411с.
7. Про схвалення Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю [Електронний ресурс]: Розпорядження КМУ від 24.05.2005 N 158-р, / Кабінет міністрів України. - Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>

Е.Дорошенко

Информационное обеспечение контроля хозяйственной деятельности бюджетных учреждений

В статье приведены составляющие информационного обеспечения контроля хозяйственной деятельности бюджетных учреждений на каждом этапе контрольного процесса в соответствии с потребностями пользователей контрольной информации

О.Дорошенко

Information providing of the control of economic activity of the budgetary establishments

The article presents information elements to control economic activity of the budgetary establishments in each phase of the control process according to the demands of the control information

Одержано 06.10.10

УДК 658.27:657.423

Ю. В. Яшан, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Вплив амортизаційної політики держави на відтворення основних фондів підприємства

В статті описано функції амортизаційної політики, розглянуто основні напрямки амортизаційної політики, основні проблеми та методи її вдосконалення.

амортизація, амортизаційна політика, бухгалтерський облік, основні фонди

Зміна економічних умов відтворення основних фондів в українській економіці зробила актуальною задачу дослідження ринкової системи амортизації в аспекті зміни фінансово-економічного змісту формування та подальшої реалізації амортизаційної політики підприємства. Це обумовлено тим, що гнучка амортизаційна політика держави і окремих підприємств є одним із основних факторів відновлення економічного зростання в умовах інвестиційної кризи, спаду виробництва та інфляції. Однак, в теперішній час відсутня цілеспрямована державна амортизаційна політика, не розроблена концепція відновлення, ефективного накопичення і використання фінансових ресурсів. Як наслідок, на рівні підприємств система амортизації розглядається як другорядна у вирішенні задач відтворювального характеру, оновлення фінансових ресурсів. Така ситуація характерна для багатьох підприємств України.

Амортизаційна політика є однією із головних частин загальної політики управління виробничими витратами на підприємствах, яка полягає в інтенсивності оновлення основних фондів з поступовою експлуатацією їх у процесі виробничої діяльності. На сьогоднішній день на багатьох підприємствах використовується зношений виробничий потенціал, який функціонує тільки за допомогою величезних витрат на ремонт. Тому амортизаційна політика має надзвичайно важливе значення у забезпеченні ефективного відтворення основних фондів.

У процесі тривалого розвитку амортизація ніколи не втрачала своєї актуальності і завжди залишалась дискусійним питанням, дослідження якого знайшло своє відображення у багатьох вітчизняних та зарубіжних наукових роботах. Найбільш обґрунтовано амортизаційна політика була висвітлена в наукових працях таких зарубіжних та радянських вчених як А. Армуцці, Д.А. Баранова, В.Ю. Будавейя, М.Ван-Бреда, К.І. Відемана, Ю.К. Грюнвальда, Л.М. Кантора, Я.Б. Квапі, Ю.І.Любимцева, Дж. Мелліса, К. Маттерна, К. Менгера, П.М. Павлова, Д.М.Палтеровича, Л. Сейя, В.К. Сенчагова, А.Н. Скворцова, П.В. Тальміной, Е.Хендріксена, Г.Хетфільда, С.І. Шульмана й ін.

Питанням дослідження амортизаційної політики в Україні значну увагу надають: В.Орлова, Т. Косова, С. Сенчішак, Л. Лях, В. Замлинський, А. Безуглий. Проте і в даний час немає чіткого визначення напрямів формування амортизаційної політики, відсутня єдина точка зору щодо функцій амортизації.

Мета даної статті полягає у висвітленні основних аспектів амортизаційної політики в контексті сучасного соціально-економічного розвитку.

Деякі автори, зокрема Т. Косова, виділяють 4 функції амортизації:

а) відтворювальна – регулює відповідність амортизаційного фонду рівню зносу основних засобів;

б) розподільча – регулює пропорції амортизаційного фонду між коштами, що спрямовані на реновацію та капітальний ремонт;

в) стимулююча – створення умов для прискорення темпів науково технічного прогресу;

г) фіскальна – амортизація є елементом податкової політики держави [2, 158].

В. Орлова і С. Сенчішак узагальнюють і зводять функції амортизації до двох основних: податкової (фіскальної) та економічної. Податкова (фіскальна) функція стосується податкової амортизації, яка є елементом державної податкової політики і відображається у статті 8 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств». Дана стаття тлумачить термін «амортизація» основних фондів і нематеріальних активів як поступове віднесення витрат на їх придбання, виготовлення чи поліпшення, на зменшення скорегованого прибутку платника податку у межах норм амортизаційних відрахувань. При цьому у податковому обліку для визначення розміру податку на прибуток від суми валового прибутку віднімаються валові витрати і амортизація, обчислена за нормами вищезазначеного закону. Це, по суті, являє собою виведення коштів, витрачених на придбання основних засобів, з бази оподаткування податком на прибуток. Податкова амортизація нараховується поквартально, а її розмір залежить від амортизаційної політики держави [1, 67].

Економічна функція амортизації проявляється у перетворенні за її допомогою необоротних активів на оборотні і пов'язана безпосередньо з бухгалтерським обліком. Відповідно до цього П(С)БО 7 «Основні засоби» трактує термін «амортизація» як систематичний розподіл вартості, яка амортизується, необоротних активів протягом строку їх корисного використання. Підприємство має право самостійно вибирати метод нарахування економічної амортизації, а відповідно, і її розмір, від якого залежить розмір прибутку підприємства [1, 60]. При цьому амортизація відноситься до вкладу витрат і нараховується щомісячно. Це дає можливість віднести пропорційно до сум амортизації і прибутку різницю між виручкою від реалізації і поточними витратами.

Слід зазначити, що інструментами амортизаційної політики для підприємства є норми та методи амортизації, а для держави – норми, методи амортизації та вартість основних фондів [1, 61].

Загалом, амортизацію розглядають в трьох аспектах:

а) **правовий**. Господарським кодексом України визначено, що одним із основних напрямків державної економічної політики є амортизаційна політика, що має на меті створення найбільш сприятливих умов для забезпечення процесу відтворення основних виробничих і невиробничих фондів на якісно новій техніко-технологічній основі [3, 6];

б) **економічний**. Поступове відшкодування основного капіталу відповідно до вартості за обґрунтованими нормами, які враховують реальний знос та умови експлуатації [2, 158]. При цьому під зносом розуміють суму амортизації об'єкта основних засобів з початку його корисного використання [1, 60];

в) **податковий та фінансовий**. Дані аспекти об'єднані внаслідок тісного взаємозв'язку між ними, оскільки частка доходів звільнена від податків, накопичується і використовується з метою оновлення основних засобів.

Між економічною та податковою амортизацією існують розбіжності, головна з яких пов'язана із застосуванням при визначенні економічної амортизації п'яти методів, рекомендованих П(С)БО 7. Ці методи умовно можна поділити на дві групи: методи пропорційного та методи прискореного нарахування амортизації. Методи першої групи полягають у зміні суми нарахованої амортизації та залишкової вартості основного засобу пропорційно до обсягу виробленої з його використанням продукції або часу його корисного використання порівняно з минулим періодом. До цієї групи належать прямолінійний та виробничий методи нарахування амортизації.

Друга група об'єднує методи нарахування амортизації, які сприяють досягненню більш ефективного використання активу впродовж першої половини періоду його

експлуатації [1, 66]. Сюди відносять такі методи нарахування амортизації, як метод зменшення залишкової вартості, метод прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивний метод.

Більшість науковців сходяться на думці про необхідність застосування в амортизаційній політиці підприємства порівняльного підходу оцінки амортизації основних засобів, за яким протягом першої половини строку експлуатації об'єкту застосовуються методи прискореного нарахування амортизації, а протягом другої половини – методи пропорційного нарахування амортизації. Порівняльний підхід до оцінки амортизації основних засобів являє собою поєднання витратного (ґрунтується на методах пропорційного нарахування амортизації) та прибуткового (заснований на використанні методів прискореного нарахування амортизації) підходів.

Суперечність між економічною і податковою амортизацією полягає в тому, що навіть вибір підприємством податкового методу амортизації і норм для бухгалтерських цілей не ліквідує розбіжностей між ними, адже податкові норми і методи будуть застосовані до різних об'єктів при визначенні економічної і податкової амортизації [1, 61]. Отже, відсутність узгодженості між податковою та економічною амортизацією зумовлює підприємства вести окремо бухгалтерський і податковий облік амортизації основних засобів, оскільки бази для її визначення і періодичність нарахування відрізняються.

З наведеного вище, можна зробити висновок, що амортизація, як важливий елемент підвищення зацікавленості підприємств у інвестуванні власних коштів в основні засоби, внаслідок реформування принципів оподаткування останнім часом перетворилась на першочерговий елемент розрахунку податку на прибуток в умовах переходу на другий план її функції у розподілі вартості об'єкта, що амортизується. Оптимальна оцінка амортизації основних засобів дає можливість підприємству впливати на фінанси, що знаходяться в його розпорядженні, шляхом управління амортизацією. Амортизаційна політика є складовим елементом інвестиційної політики держави, суть якої полягає в створенні для суб'єктів господарювання найбільш сприятливих умов для формування коштів з метою забезпечення розширеного відтворення основних засобів, а також здійснення контролю за цільовим і ефективним використанням цих коштів.

Амортизаційна політика є дієвим інструментом активізації інвестиційних процесів в умовах ринкової трансформації економіки. Вона повинна забезпечити надійне внутрішнє джерело фінансування капітальних вкладень. Саме за рахунок амортизації в розвинених країнах формується до 70-80% інвестицій [3, с.90].

Однак сучасна амортизаційна політика не створює мотивації до швидкого відновлення основних фондів і утворення необхідних для відтворення основних коштів фінансових ресурсів. На сучасному етапі результати впровадження діючого нині амортизаційного механізму є дуже скромними. Заміна методологічного підходу до нарахування амортизації, що діяв до проведення реформ амортизаційної політики, не призвела до посилення ролі амортизації як власного джерела інвестицій підприємств і посиленню мотивації до впровадження сучасних технологій.

Недоліками амортизаційної політики є наступні:

- підприємствам, при наявності серед них великої кількості збиткових, нав'язали лише прискорену амортизацію, хоча вона дає перевагу лише рентабельним підприємствам;
- скорочення числа застосовуваних норм амортизації при нарахуванні амортизації від реального терміну служби основних фондів, що порушило економічно обґрунтовані строки їхнього відтворення;
- для більшості видів основних фондів норми амортизації значно завищені;
- нараховується амортизація від залишкової, а не відновної вартості основних фондів. Це приводить до подовження їхнього амортизаційного періоду й строків окупності капітальних вкладень;

- двадцять відсотків видів активної частини основних фондів переведені на більше низький норматив амортизації;

- не був уведений механізм об'єктивної й своєчасної переоцінки основних фондів.

Після проведення реформи амортизаційної політики між податковим і бухгалтерським обліками виникли важливі розбіжності в методах нарахування амортизації. На практиці розмежування на податкову й економічну амортизацію при застосуванні різних методів нарахування амортизації призводить до перекручування відтворювального процесу в економіці. Як правило, економічна амортизація є більшою за податкову. Тому підприємства значну частину економічної амортизації направляють на сплату податку на прибуток. Тобто сучасна амортизаційна політика призвела до того, що підприємства зобов'язані включити в базу оподаткування податком на прибуток різницю між економічною й податковою амортизацією.

Отже, можна зробити висновок, що амортизаційна політика в Україні як складова частина інвестиційної політики, не сприяє, а навпаки, протидіє нагромадженню реноваційних ресурсів, сприяє різкому скороченню їхньої частини в загальному обсязі фінансування.

Амортизаційна політика повинна бути спрямована на підвищення фінансової зацікавленості суб'єктів господарювання в здійсненні інвестицій в основний капітал за рахунок коштів власних амортизаційних фондів. Для цього необхідно провести такі заходи:

- створення економічної й правової бази для впровадження раціональних рівнів споживання, відшкодування й відновлення основного капіталу;

- обмеження державного регулювання в сфері амортизаційної політики й стимулювання інвестиційної ініціативи суб'єктів господарювання;

- відмова від суцільного примусового нарахування амортизаційних відрахувань за єдиним методом і впровадження декількох методів нарахування амортизації, надання суб'єктам господарювання права вибору конкретного методу й норм нарахування амортизаційних відрахувань, а також права самостійно встановлювати конкретні терміни служби основного капіталу в певних законодавчих межах, що дозволить у короткий термін відшкодувати раніше здійснені інвестиції, розширить фінансові можливості підприємств і посилить їхню інвестиційну активність;

- розмежування практики нарахування амортизаційних відрахувань відповідно до її економічної й податкової ролі;

- стимулювання суб'єктів господарювання до застосування прискореної амортизації і її інвестиційного напрямку шляхом надання податкових знижок;

- закріпити за суб'єктами господарювання право на використання коштів власного амортизаційного фонду й заборонити будь-які централізовані вилучення з нього;

- надавати податкові знижки тільки тим суб'єктам господарювання, які мають документальне підтвердження інвестиційного використання коштів амортизаційного фонду.

Амортизаційна політика повинна контролювати використання амортизаційних відрахувань по своєму призначенню, тобто вона не повинна бути гальмом технічного прогресу й економічного розвитку. Однак в умовах недостатнього методичного забезпечення та відсутності практичних напрацювань існує низка невирішених питань, що призводить до проблем при формуванні амортизаційної політики. До таких проблем можна віднести:

- а) суперечності щодо визначення терміну «амортизація» та функцій, які вона виконує;

- б) проблеми визначення термінів використання основних засобів;

- в) проблеми вибору методів амортизації основних засобів тощо.

Для поліпшення амортизаційної політики, на нашу думку, необхідно вжити ряд заходів:

- враховуючи світовий досвід (наприклад, у США поступовий перехід від суворо регламентованих законодавством термінів використання основних засобів до самостійного встановлення компаніями тривав понад тридцять років, слід поступово переходити до самостійного встановлення термінів використання основних засобів та ліквідаційної вартості. На перехідному етапі основні засоби, залежно від функціонального призначення, необхідно включити до груп, у яких встановити мінімальні й максимальні терміни використання. А в межах груп можна дозволити підприємствам самостійно обирати терміни корисного використання. Це дозволить отримати об'єктивну інформацію про стан основних засобів та розмір нарахованої амортизації. Впровадження цього підходу потребує розробки класифікації основних засобів за термінами корисного використання на рівні Кабінету Міністрів України;

- у бухгалтерському обліку доцільно відмовитися від використання податкового методу нарахування амортизації, оскільки даний метод не спрощує бухгалтерський облік та не призводить до поєднання бухгалтерського податкового обліку амортизації. Більше того, податкове законодавство передбачає норми амортизації, які є економічно необґрунтованими. Проте для потреб податкового обліку даний метод можна застосовувати й надалі, але з переглядом груп основних фондів та норм амортизації;

- виключити із законодавства вимогу про обов'язкове створення спеціальних (цільових) фондів, зокрема амортизаційного. Це надасть змогу підприємствам вільно розпоряджатися своїми коштами. Рішення про створення будь-якого фонду, зокрема і амортизаційного, повинно прийматися виключно керівництвом підприємства, враховуючи конкретні умови господарювання даного підприємства, його фінансове становище, рівень забезпеченості основними засобами тощо;

- амортизаційна політика повинна формуватися на двох рівнях: 1) на державному, шляхом встановлення груп основних засобів та граничних термінів використання основних засобів у межах групи; 2) на рівні підприємства, шляхом надання права підприємствам обирати методи нарахування амортизації та термінів корисного використання в межах, встановлених законодавством;

- потрібно законодавчо врегулювати визначення терміну «амортизація», визначивши його виключно як процес розподілу вартості необоротних активів, що амортизуються, на весь строк їхньої експлуатації і не більше того.

Вказані пропозиції, на нашу думку, дадуть змогу порівнювати показники фінансової діяльності різних підприємств та мати об'єктивні дані про стан основних засобів та ступінь їхнього зносу як на рівні підприємства, так і на рівні держави. Ці показники важливі не лише для формування більш досконалої амортизаційної політики, а й для планування та прогнозування розвитку як окремого підприємства, так і держави загалом. Адже, лише знаючи реальне фінансове становище підприємств, можна правильно планувати свою діяльність та прогнозувати можливі зміни на конкурентному ринку. Надання підприємствам права самостійного розпорядження власним прибутком зробить їх більш конкурентоспроможними, що призведе до збільшення доходів даного підприємства і, як наслідок, до збільшення доходів державного бюджету. А відмова від застосування у бухгалтерському обліку норм амортизації, передбачених податковим законодавством, дасть змогу при визначенні фінансового результату та складанні фінансової звітності підприємства керуватися виключно економічними методами та категоріями, що сприятиме об'єктивності фінансових та економічних показників діяльності підприємств.

На нашу думку, актуальною проблемою на сьогодні залишається розробка і впровадження загальної методики обліку амортизації на підприємствах. Успішне її вирішення спричинить прискорення уніфікації, сприятиме розв'язанню багатьох питань проведення амортизаційної політики, спростить механізм використання і буде сприяти подальшому удосконаленню системи бухгалтерського обліку України стосовно

амортизаційних відрахувань. Одним із підходів до вирішення цієї проблеми є поглиблений аналіз амортизаційної політики підприємства.

Список літератури

1. Городянська Л.В. Амортизація: функції, фінансовий механізм управління, концептуальні підходи до розробки загальної методики обліку амортизації // Актуальні проблеми економіки. – 2004. - № 2. – С. 57-68.
2. Косова Т.Д. Амортизація як інвестиційний ресурс підприємства // Актуальні проблеми економіки. – 2003. - № 9. – С. 157-164.
3. Голов В. Дискусійні питання амортизації // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. - № 5. – С. 2-7.

Ю. Яшан

Влияние амортизационной политики государства на воспроизводство основных фондов предприятия

В статье описаны функции амортизационной политики, рассмотрены основные направления амортизационной политики, основные проблемы и методы ее совершенствования.

Y.Yashan

Effect of depreciation policy for the reproduction of fixed assets of the enterprise

This article describes the functions of the depreciation policy, the main direction of depreciation policy, the basic problems and methods to improve it.

Одержано 07.10.10

УДК:657.1:332.872

О.Д. Овсій, асп.

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Удосконалення обліку в ОСББ при дольовому фінансуванні робіт по відновленню житлового будинку

Запропоновано зміни в бухгалтерському обліку в об'єднанні співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ), які дозволять відобразити процес дольового фінансування ремонтно-будівельних робіт по відновленню багатоквартирного будинку житлового фонду міста.

дольове фінансування, відновлення житлового будинку, бухгалтерський облік в ОСББ

Постановка проблеми. Багатоквартирні будинки існуючого житлового фонду міст і селищ України, в зв'язку із значним зносом, потребують проведення робіт з їх ремонту, модернізації і реконструкції. Коштів для проведення поточних ремонтних робіт, а тим більше для здійснення заходів по енергозбереженню будинків, як у населення, так і в бюджетах усіх рівнів, недостатньо. Тому для проведення заходів з ремонту і реконструкції будинків необхідно до реальних коштів власників квартир і квартиронаймачів, які створили об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ), залучати

амортизаційних відрахувань. Одним із підходів до вирішення цієї проблеми є поглиблений аналіз амортизаційної політики підприємства.

Список літератури

1. Городянська Л.В. Амортизація: функції, фінансовий механізм управління, концептуальні підходи до розробки загальної методики обліку амортизації // Актуальні проблеми економіки. – 2004. - № 2. – С. 57-68.
2. Косова Т.Д. Амортизація як інвестиційний ресурс підприємства // Актуальні проблеми економіки. – 2003. - № 9. – С. 157-164.
3. Голов В. Дискусійні питання амортизації // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. - № 5. – С. 2-7.

Ю. Яшан

Влияние амортизационной политики государства на воспроизводство основных фондов предприятия

В статье описаны функции амортизационной политики, рассмотрены основные направления амортизационной политики, основные проблемы и методы ее совершенствования.

Y.Yashan

Effect of depreciation policy for the reproduction of fixed assets of the enterprise

This article describes the functions of the depreciation policy, the main direction of depreciation policy, the basic problems and methods to improve it.

Одержано 07.10.10

УДК:657.1:332.872

О.Д. Овсій, асп.

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Удосконалення обліку в ОСББ при дольовому фінансуванні робіт по відновленню житлового будинку

Запропоновано зміни в бухгалтерському обліку в об'єднанні співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ), які дозволять відобразити процес дольового фінансування ремонтно-будівельних робіт по відновленню багатоквартирного будинку житлового фонду міста.

дольове фінансування, відновлення житлового будинку, бухгалтерський облік в ОСББ

Постановка проблеми. Багатоквартирні будинки існуючого житлового фонду міст і селищ України, в зв'язку із значним зносом, потребують проведення робіт з їх ремонту, модернізації і реконструкції. Коштів для проведення поточних ремонтних робіт, а тим більше для здійснення заходів по енергозбереженню будинків, як у населення, так і в бюджетах усіх рівнів, недостатньо. Тому для проведення заходів з ремонту і реконструкції будинків необхідно до реальних коштів власників квартир і квартиронаймачів, які створили об'єднання співвласників багатоквартирного будинку (ОСББ), залучати

кредитні ресурси під конкретні види робіт залежно від технічного стану кожної конструкції чи елемента. Держава, територіальні громади й інші фінансові установи можуть частково чи повністю приймати участь в дольовому фінансуванні робіт, виступаючи кредиторами. Повернення кредитів з довготривалим терміном відшкодування коштів маємо можливість здійснювати через інвестиційну складову тарифу на житло та адресну соціальну підтримку окремих верств населення.

Відповідно до статті 21 Закону України “Про об’єднання співвласників багатоквартирних будинків” [1] для накопичення коштів на ремонт передбачено обов’язкове створення ремонтного і резервного фондів об’єднання. В той же час, рахунків для накопичення коштів у резервному і ремонтному фондах у сучасному бухгалтерському обліку не існує.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад в розроблення методик обліку в ОСББ зробили вчені Н.О. Гура [2-4], Н. Єрмакова [5], Ю. Кірсанова [6], О. Кононенко [7], І.А. Крайівська [8], С.О. Левицька [9], В. Матвєєва [10], Н. Нетеса [11], Н. Лисенко і Г. Соколюк [12] та ін. В даних роботах були закладені основи методології обліку в ОСББ. Використовуючи напрацювання науковців Н.О. Гури, Ю. Кірсанової, В. Матвєєвой, Н. Нетеси, Н. Лисенко і Г. Соколюк та інших відповідно в роботах [4, 6, 9, 10, 12], маємо можливість проводити бухгалтерську звітність господарських операцій при фінансуванні ремонтних робіт за кошти мешканців і бюджетів усіх рівнів. Але методика, що регулювала б діяльність ОСББ, яка відповідно положень статті 4 Закону України “Про об’єднання співвласників багатоквартирних будинків” [1] є неприбутковою організацією, при дольовому фінансуванні ремонтно-будівельних робіт з використанням кредитних коштів, у сучасному бухгалтерському обліку відсутня. Тому виникла необхідність в удосконаленні методики обліку в ОСББ при дольовому фінансуванні робіт по відновленню житлових багатоквартирних будинків.

Мета статті полягає в удосконаленні методики обліку доходів і витрат при відображенні господарських операцій по ремонту в ОСББ при відновленні житлового будинку.

Викладення основного матеріалу. Джерелами фінансування ремонтно-будівельних робіт по відновленню багатоквартирного житлового будинку є кошти його співвласників, бюджетні кошти та фінанси кредитної установи, з яких може складатися загальний об’єм дольового фінансування робіт. Залежно від об’єму і вартості робіт, дольове фінансування може здійснюватися за кошти:

- власників квартир та місцевих і державного бюджетів;
- власників квартир і кредитних установ;
- власників квартир, кредитних установ та місцевих і державного бюджетів.

Рішення про проведення ремонтно-будівельних робіт та їх дольове фінансування з залученням кредитних ресурсів приймається на загальних зборах об’єднання з урахуванням тендерних пропозицій будівельних організацій по терміну початку, об’єму і вартості (за кошторисом) робіт. На основі рішення зборів управління ОСББ звертається до місцевих органів управління з запитом про участь в регіональній програмі по відновленню житлового фонду, на основі якої їм надаються дотації (субсидії) для забезпечення оплати робіт. Місцеві органи управління, використовуючи власні кошти, формують загальний кошторис на проведення заходів, які закладені в регіональній програмі, а в результаті нестачі коштів, звертаються до обласних і державних органів управління для надання додаткових ресурсів (субвенцій) з їх бюджетів або пропонують ОСББ взяти довгостроковий чи короткостроковий (залежно від об’єму і вартості робіт) кредит у комерційному чи державному банку.

Надання (перерахунок) коштів від банківських установ чи з бюджетів різних рівнів здійснюється в короткочасний термін після затвердження річної регіональної програми та накопичення дольової частки коштів від співвласників об’єднання. Відображення внесків

мешканців будинку, бюджетних коштів і кредитів здійснюється шляхом попереднього нарахування доходів на субрахунок 377 “Розрахунки з іншими дебіторами” та обліку їх на рахунку 48 “Цільове фінансування та цільові надходження” та субрахунку 501 “Довгострокові кредити банків у національній валюті” або субрахунку 601 “Короткострокові кредити банків у національній валюті” з подальшим переведенням їх у дохід на субрахунок 719 “Інші доходи від операційної діяльності”, з якого і здійснюється оплата ремонтно-будівельних робіт на субрахунок 631 “Розрахунки з вітчизняними постачальниками і підрядчиками”. Одночасно з надходженням кредиту нараховуються його відсотки на субрахунок 3775 “Розрахунки з банками”, які потім відносяться як витрати майбутніх періодів на субрахунок 951 “Відсотки за кредит на ремонт”. Частина оплати ремонтно-будівельних робіт за рахунок внесків мешканців будинку і бюджетних коштів з субрахунку 631 “Розрахунки з вітчизняними постачальниками і підрядчиками” переноситься на витрати на субрахунок 90633 “Витрати на поточний ремонт конструктивних елементів, інженерних систем і технічних пристроїв будинку” або на субрахунок 9064 “Витрати на капітальний ремонт приміщень, будинків, споруд”. А частина оплати ремонтно-будівельних робіт за рахунок наданого кредиту нараховується як заборгованість перед банком за кредит на субрахунок 685 “Розрахунки з іншими кредиторами”, яка відображається у витратах на рахунку 84 “Інші операційні витрати”. Відображення обліку в ОСББ операцій по дольовому фінансуванні ремонтно-будівельних робіт приведено в табл. 1.

Відшкодування кредитних коштів здійснюється за рахунок частки щомісячної плати мешканців за житлові послуги, яка і є інвестиційною складовою тарифу. Державна допомога співвласникам ОСББ у погашенні кредиту може здійснюватися шляхом: надання субсидій малозабезпеченим верствам населення; погашення відсотків за кредит комерційному чи державному банку; надання довгострокових кредитів (до 5-7 років) через державний банк з одночасним встановленням мінімальної відсоткової ставки за кредит до 5%.

Таблиця 1 - Відображення в обліку ОСББ операцій по дольовому фінансуванні ремонтно-будівельних робіт по відновленню житлового будинку

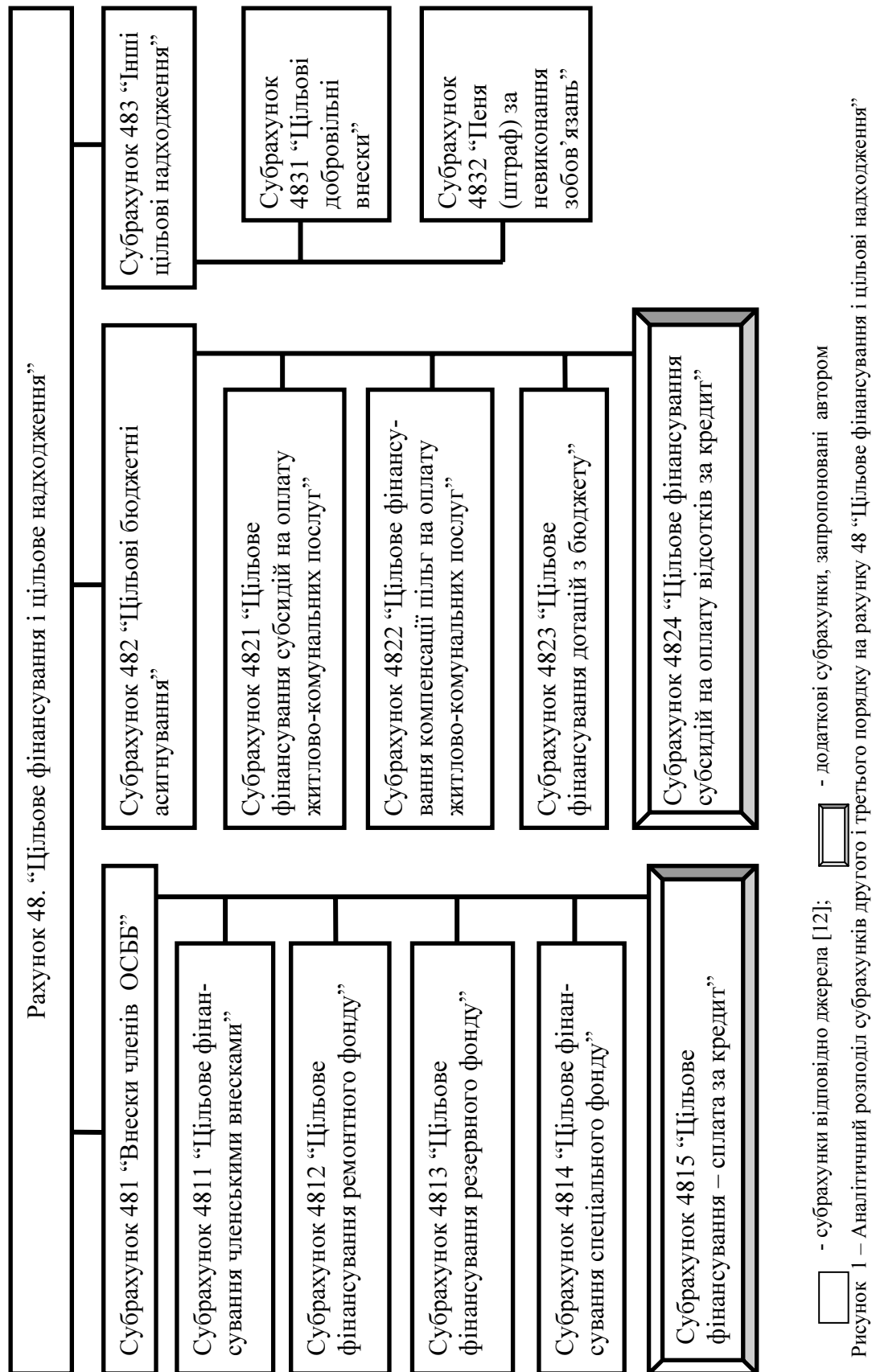
№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Д-т	К-т
1	Нараховані внески в ремонтний фонд згідно рішення загальних зборів мешканців житлового будинку	3771	4812
2.	Надійшла оплата від мешканців на ремонт (реконструкцію) житлового будинку. Одночасно визнано дохід	311	3771
		4812	719
3	Відображено заборгованість бюджету з дотації (субсидії) на ремонт (реконструкцію) житлового будинку	3773	4823
4	Надійшла дотація (субсидія) з бюджету на ремонт (реконструкцію) житлового будинку. Одночасно визнано дохід	311	3773
		4823	719
5	Відображено заборгованість банківської установи з виплати кредиту на ремонт (реконструкцію) житлового будинку	3774	501
6	Надійшов кредит банку на ремонт (реконструкцію) житлового будинку. Одночасно визнано дохід. Одночасно нараховані відсотки за кредит	311	3774
		501	719
		3775	951
7	Оплачено будівельній організації вартість робіт з ремонту (реконструкції) будинку (аванс). Одночасно віднесено на витрати	719	631
		631	90633,

			9064
8	Підписано акт виконання робіт з ремонту (реконструкції) житлового будинку	90633, 9064	631
9	Оплачено будівельній організації залишок коштів за роботи з ремонту (реконструкції) житлового будинку. Одночасно віднесено на витрати. Одночасно нарахована заборгованість перед банком за кредит та віднесено на витрати	719 631 685	631 90633, 9064 84

Для удосконалення методики обліку в ОСББ операцій з погашення кредиту чи інших інвестиційних коштів автором пропонується ввести додатково в рахунок 48 “Цільове фінансування та цільові надходження” два субрахунки третього рівня: субрахунок 4815 “Цільове фінансування сплати за кредит” і субрахунок 4824 “Цільове фінансування субсидій на оплату відсотків за кредит”. Аналітичний розподіл на рахунку 48 існуючих відповідно рекомендацій роботи [12] та запропонованих автором субрахунків II-го і III-го порядків приведено на рис. 1. Введення додаткових субрахунків у рахунок 48 дозволить спростити облік в ОСББ коштів, які пов’язані з погашенням кредиту. Відображення обліку в ОСББ операцій з погашення кредиту приведено в табл. 2.

Таблиця 2 - Відображення обліку в ОСББ операцій з погашення кредиту, який наданий банківською установою

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Д-т	К-т
1	Нарахована сплата боргу кредитній установі мешканцями житлового будинку	3771	4815
2	Надійшла щомісячна оплата від мешканців житлового будинку	311	4811- 4815
3	Відсоток (%) від суми оплати зараховано на погашення заборгованості перед банківською установою. Одночасно перерахована заборгованість перед банком віднесено на витрати	4815 719 685	719 685 84
4	Відображено заборгованість мешканців у сумі отриманих платежів за кредит	4815	949
5	Нараховані відсотки ОСББ за кредит	3775	4824
6	Надходження субсидії з бюджету на погашення відсотків за кредит. Одночасно зараховано на погашення відсотків за кредит перед банківською установою. Одночасно перерахована заборгованість перед банком віднесена на витрати (відсотки за кредит)	311 4824 685	3775 685 951

В кінці звітної періоду витрати, які пов'язані з наданням ОСББ довгострокового кредиту, списуються на рахунок 79 "Фінансові результати", на якому визначаються

отримані прибутки та збитки, і відображаються на субрахунок 443 “Непокриті збитки”. Відображення обліку в ОСББ боргів за кредит наведено в табл. 3.

Таблиця 3 - Відображення обліку в ОСББ боргів за кредит на ремонт наприкінці звітного періоду у разі перевищення витрат над доходами.

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Д-т	К-т
1	Списано витрати на рахунок фінансових результатів	792	84, 951
2	Списано непокриті збитки за надання кредиту	443	792

Висновок. Запропонована методика дозволяє відобразити облік господарських операцій в ОСББ, які пов’язані з дольовим фінансуванням ремонтно-будівельних робіт по відновленню житлового багатоквартирного будинку.

В той же час багато не вирішених питань пов’язано з правовим забезпеченням дольового фінансування ремонтно-будівельних робіт, які проводяться ОСББ з використанням кредитних коштів:

- відсутній чіткий механізм забезпечення власників житла та їх об’єднань можливістю отримання кредитів, здешевлення яких буде здійснюватися за рахунок відшкодування відсоткових ставок державою, або надання державним банком кредиту з мінімальною відсотковою ставкою до 5%;
- відсутні чіткі гарантії від ОСББ та держави по поверненню кредитів, які будуть надаватися банківськими установами.

Без вирішення вище зазначених недоліків в правовому забезпеченні дольового фінансування відновлювальних робіт неможливо відобразити облік їх господарських операцій в ОСББ у рамках сучасних вимог податкового законодавства та нормативних документів бухгалтерської звітності.

Список літератури

1. Закон України від 03.11.05 №3015-IV “Про об’єднання співвласників багатоквартирного будинку”/ Офіц. вид. // Відомості Верховної Ради України (ВВР).- 2006.- № 4.- [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2866-14> (Нормативні правові документи).
2. Гура Н.О. Бухоблік в ОСББ / Н.О. Гура // Житлово-комунальне господарство України.- 2008. - №3(6). [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://jkg.com.ua/ukr/archive.php?mag_id=10.
3. Гура Н.О. Розвиток системи обліку в житлово-комунальному господарстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора економ. наук: спец. 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)”/ Н.О. Гура. – Київ, 2009. – 40 с.
4. Гура Н. Хто не з Жеком, той в ОСББ / Н. Гура // Дебет-кредит. - 2002. - № 14. – С. 17-22.
5. Єрмакова Н. Сам собі господар, або основні аспекти створення та роботи об’єднань співвласників багатоквартирних будинків / Н. Єрмакова // Все про бухгалтерський облік. – 2004. - № 72 (983). - С. 4-10.
6. Кірсанова Ю.В. Бухгалтерський облік для неприбуткових організацій: Нові стандарти – нові можливості / Ю.В. Кірсанова. - К.:Центр інновацій та розвитку, 2000. – 116 с.
7. Кононенко О. Об’єднання співвласників багатоквартирного будинку: правові засади функціонування та облік / О. Кононенко // Бухгалтерський тиждень. – 2002. - № 18. – С.17-18, С.31-35.
8. Крайівська І.А. Організація бухгалтерського обліку в об’єднанні співвласників багатоквартирних будинків / І.А. Крайівська // Коммунальное хозяйство городов. – 2004. - №56. – С. 194-197.
9. Левицька С.О. Облік та контроль діяльності неприбуткових організацій: Монографія / С.О. Левицька. – Рівне: НУВГП, 2005.- 347 с.
10. Матвеева В. Діяльність і оподаткування об’єднань співвласників багатоквартирного будинку / В. Матвеева // Податки та бухгалтерський облік. – 2004. – № 92 (754).- С.42-50.
11. Нетеса Н. Правовые аспекты и бухгалтерский учёт у ОСМД / Н. Нетеса // Баланс. Библиотека бухгалтера. – 2005.- №3. – С. 75-84.

12. Створення та діяльність об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Практичний посібник / Інститут місцевого розвитку. – К.: ДП «Видавничий дім “Козаки”», 2007. - 288 с.

Е.Овсий

Усовершенствование учёта в ОСМД при долеом финансировании работ по воспроизводству жилого дома

Предложены изменения в бухгалтерском учёте в объединении собственников многоквартирного дома (ОСМД), которые позволят отразить процесс долеого финансирования ремонтно-строительных работ по воспроизводству многоквартирного дома жилищного фонда города.

О.Оvsiy

Improvements in accounting condominiums in equity financing of the reconstruction of dwelling house

The changes in accounting association condominium (condominium) that will show the process of equity financing of repair and construction work to restore the apartment building housing the city.

Одержано 30.10.10

УДК 631.164.23

С.А .Фрунза, ст. викл., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Методичні основи формування стратегії управління інвестиційною діяльністю агропромислових підприємств

У статті розглядаються методичні основи формування стратегії управління інвестиційною діяльністю агропромислових підприємств. Відображено основи формування стратегії, що дозволяє мати уявлення про розробку і реалізацію інвестиційної стратегії сільськогосподарського підприємства.

інвестиційна стратегія, інвестиційна діяльність, стратегія управління, організаційна структура

Постановка проблеми. Інвестування відіграє важливу роль в економіці, не тільки визначаючи значною мірою стійкий розвиток аграрних підприємств, але і являючись базою, на якій ґрунтується економічний розвиток суспільства в цілому. Разом з тим успішний розвиток аграрного підприємства в умовах конкурентного оточення, багато в чому залежить від ступеня його інвестиційної активності. При цьому прагнення підприємства не тільки вижити, але й одержати доход, достатній для відновлення і приросту економічного потенціалу, змушують аграрні підприємства шукати напрямки ефективного вкладення власних коштів і залучати інвесторів з метою створення індивідуальних переваг перед конкурентами в конкретній сфері виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стосовно проблем інвестиційної діяльності та формування стратегії суб'єктів господарювання опубліковано низьку фундаментальних праць вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як І.А Бланк, А.М. Поддєрьогін, О.І. Даций, М.Я. Дем'яненко, М.Х. Корецький, Ю.А. Корчагін, Н.М.Ушакова та багатьох інших. Аналіз їх праць показав, що нині актуальним питанням

12. Створення та діяльність об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Практичний посібник / Інститут місцевого розвитку. – К.: ДП «Видавничий дім “Козаки”», 2007. - 288 с.

Е.Овсий

Усовершенствование учёта в ОСМД при долеом финансировании работ по воспроизводству жилого дома

Предложены изменения в бухгалтерском учёте в объединении собственников многоквартирного дома (ОСМД), которые позволят отразить процесс долеого финансирования ремонтно-строительных работ по воспроизводству многоквартирного дома жилищного фонда города.

О.Оvsiy

Improvements in accounting condominiums in equity financing of the reconstruction of dwelling house

The changes in accounting association condominium (condominium) that will show the process of equity financing of repair and construction work to restore the apartment building housing the city.

Одержано 30.10.10

УДК 631.164.23

С.А .Фрунза, ст. викл., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Методичні основи формування стратегії управління інвестиційною діяльністю агропромислових підприємств

У статті розглядаються методичні основи формування стратегії управління інвестиційною діяльністю агропромислових підприємств. Відображено основи формування стратегії, що дозволяє мати уявлення про розробку і реалізацію інвестиційної стратегії сільськогосподарського підприємства.

інвестиційна стратегія, інвестиційна діяльність, стратегія управління, організаційна структура

Постановка проблеми. Інвестування відіграє важливу роль в економіці, не тільки визначаючи значною мірою стійкий розвиток аграрних підприємств, але і являючись базою, на якій ґрунтується економічний розвиток суспільства в цілому. Разом з тим успішний розвиток аграрного підприємства в умовах конкурентного оточення, багато в чому залежить від ступеня його інвестиційної активності. При цьому прагнення підприємства не тільки вижити, але й одержати доход, достатній для відновлення і приросту економічного потенціалу, змушують аграрні підприємства шукати напрямки ефективного вкладення власних коштів і залучати інвесторів з метою створення індивідуальних переваг перед конкурентами в конкретній сфері виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стосовно проблем інвестиційної діяльності та формування стратегії суб'єктів господарювання опубліковано низьку фундаментальних праць вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як І.А Бланк, А.М. Поддєрьогін, О.І. Даций, М.Я. Дем'яненко, М.Х. Корецький, Ю.А. Корчагін, Н.М.Ушакова та багатьох інших. Аналіз їх праць показав, що нині актуальним питанням

є дослідження методики формування стратегії управління інвестиційною діяльністю суб'єктів господарювання.

Невирішені частини загальної проблеми. Трансформаційні процеси економіки України відбуваються досить складно та проблематично. На сьогодні країна переживає глибоку системну кризу, характерна відсутність власної виваженої стратегії формування та нарощування виробничого потенціалу аграрної сфери, неефективне використання природно-ресурсного та наукового потенціалу регіонів країни.

Метою статті є визначити методичні основи формування стратегії управління інвестиційною діяльністю, що дозволить сконцентрувати зусилля та ресурси аграрних підприємств на формуванні та нарощуванні виробничого потенціалу і тим саме забезпечити ефективний їх розвиток в ринкових умовах.

Виклад основного матеріалу. Комплексні дослідження і розробку інвестиційної стратегії доцільно проводити у тісному взаємозв'язку з головними цілями функціонування аграрного підприємства. При цьому формування інвестиційної стратегії є трудомістким процесом, тому що перш за все вона повинна базуватися на прогнозуванні окремих умов здійснення інвестиційної діяльності (інвестиційного клімату) і кон'юнктури інвестиційного ринку. Складність цього процесу полягає в тому, що він вимагає ретельного пошуку і оцінки альтернативних варіантів інвестиційних рішень, що найповніше відповідають підприємству і перспективам його розвитку. Особливості формування інвестиційної стратегії полягають також у тому, що вона не є незмінною, а вимагає періодичного коригування з урахуванням мінливих зовнішніх і внутрішніх умов її реалізації.

Прийняття раціональних інвестиційних рішень ґрунтується на використанні різного роду кількісних і якісних показників оцінки доцільності реалізації тих чи інших проектів. Разом з тим формування інвестиційної стратегії, як і будь-якого багатогранного поняття, не вичерпується лише простим порівнянням певного набору показників, тому що інвестиційна стратегія з погляду стратегічного менеджменту, є структурованою сукупністю декількох аспектів, у першу чергу таких, як економічний, інституційний, нормативно-правовий, інформаційний.

Ці аспекти є взаємозалежними, їх структурування і розподіл пріоритетів між ними дозволяють мати чітке уявлення про розробку і реалізацію інвестиційної стратегії підприємства. Поряд з цим слід зазначити, що доцільність розгляду стратегії управління інвестиційною діяльністю підприємства у вигляді структурованої сукупності різних аспектів також обумовлена тим, що поряд з явними перевагами стратегічне управління не має універсального застосування в будь-яких ситуаціях і для вирішення будь-яких задач.

Інвестиційна діяльність аграрного підприємства повинна будуватися на основі інвестиційної стратегії, яка розробляється з використанням різних фінансово-економічних методів, що в сукупності складають науково-фінансову методологію формування інвестиційної стратегії і являють собою економічний аспект інвестиційної стратегії. Базовими елементами економічного аспекту є сукупність різних економічних показників, що використовуються для оцінки інвестиційної стратегії. Наприклад, це можуть бути такі показники: обсяг випуску продукції; структура випуску продукції; динаміка реалізації готової продукції; динаміка інвестиційних витрат і доходів; строк окупності інвестиційних рішень тощо.

Поряд з цим економічний аспект також потребує вибору певних методів і підходів до управління інвестиційною діяльністю, що дозволяють проводити:

- аналіз можливостей підприємства для здійснення конкретних видів інвестиційної діяльності;
- планування інвестиційної діяльності;
- оперативне втручання і регулювання окремих етапів інвестиційної діяльності, що є особливо актуальним в період структурної перебудови;
- контроль за виконанням прийнятих рішень та ін.

У рамках інституційного аспекту інвестиційної стратегії здійснюється вибір інвестицій визначеного виду, формується інвестиційний портфель, оцінюється ризик проведення конкретних етапів і напрямків інвестиційної діяльності.

Нормативно-правовий аспект інвестиційної стратегії є взаємодією таких складових:

- законодавчі і нормативно-правові акти на рівні держави, що утворюють юридичну основу і формують фінансове середовище, у рамках яких підприємство формує інвестиційну стратегію і здійснює інвестиційну діяльність;
- внутрішні регулюючі документи підприємства, що дозволяють забезпечувати безперервність інвестиційної діяльності в рамках усього підприємства.

Інформаційний аспект інвестиційної стратегії являє собою систему обробки інформації, що є базисом інформаційного обміну в рамках інвестиційної стратегії, дозволяє оперативно реагувати на зміни в юридичних установах і фінансовому середовищі, прогнозувати економічні перспективи ринків і планувати зміни в межах інституційного аспекту, коригувати певні частини інвестиційної стратегії [2].

При цьому суть стратегічного управління полягає в тому, що на сільгосппідприємстві, з одного боку, існує чітко організоване комплексне стратегічне планування з іншого, - організаційна структура управління цими підприємством адекватна «формальному» стратегічному плануванню.

Суттєвим є і той факт, що розробка певної інвестиційної стратегії також впливає на формування організаційної структури підприємства, тому що в загальному плані стратегічне управління підприємством - це орієнтована на майбутнє організаційна структура в межах концепції пристосованості підприємства до умов, що змінюються.

У той же час організаційні принципи побудови сільгосппідприємства визначаються його цілями і стратегією. Задача будь-якого підприємства полягає в досягненні цілей, для яких воно було створене. Ефективність вирішення такої задачі полягає в досягненні мети в конкретно обумовлені проміжки часу і при найменших витратах. Однак під впливом зміни споживчого попиту, високих темпів науково-технічного прогресу, збільшення масштабів і ускладнення виробництва, обмеженості ряду ресурсів і інших факторів може змінюватися характер і напрямки цілей, змінюються способи їх досягнення. Тому організаційні структури не тільки можуть змінюватися, але і повинні мати певну гнучкість і пристосованість.

Разом з тим, розглянуті вище аспекти дозволяють формувати найбільш ефективні інвестиційні стратегії, пов'язані з розвитком аграрного підприємства, в умовах зміни зовнішнього і внутрішнього середовища, що сприяє вирішенню певних інвестиційних задач.

Інформаційний і організаційний аспекти дозволяють якнайкраще досягти погодженості інвестиційної стратегії підприємства із загальною стратегією його економічного розвитку. З урахуванням інституційного аспекту забезпечується внутрішня збалансованість інвестиційної стратегії. При цьому на основі економічної і нормативно-правової оцінки досліджується погодженість цілей, напрямків і етапів реалізації тих чи інших стратегій для різних напрямків діяльності підприємства. У процесі такої оцінки визначається, наскільки узгоджуються між собою окремі стратегічні цілі і напрямки інвестиційної діяльності, а також послідовність їхнього виконання. Взаємодія і взаємозв'язок інвестиційної стратегії з зовнішнім середовищем забезпечується нормативно-правовим аналізом на основі наявної інформації. При цьому також оцінюється, наскільки розроблена інвестиційна стратегія відповідає прогнозованим змінам економічного розвитку й інвестиційного клімату країни, а також кон'юнктури інвестиційного ринку.

Поряд з цим, найкраща реалізованість інвестиційної стратегії досягається за рахунок використання найбільш ефективної організаційної структури, що базується на урахуванні наявного ресурсного потенціалу підприємства. У процесі такої оцінки повинні бути проаналізовані потенційні можливості підприємства у формуванні фінансових ресур-

сів, оцінена кваліфікаційна підготовленість персоналу і технічна оснащеність підприємства з позицій задач реалізації інвестиційної стратегії. Також розглядається необхідність і можливість залучення до реалізації інвестиційної стратегії необхідних фінансових, технологічних, сировинних, енергетичних і інших ресурсів.

Розглянуті вище аспекти інвестиційної стратегії також дозволяють оцінити прийнятний рівень ризику, можливі фінансові наслідки результативності інвестиційних програм.

Таким чином, інвестиційна стратегія підприємства може бути подана у вигляді єдиної інтегрованої системи, що включає в себе економічний, інституційний, нормативно-правовий, інформаційний і організаційний аспекти, що тісно пов'язані між собою критерієм досягнення головної мети підприємства. Слід також зазначити, що організаційний аспект зумовлює і напрямок руху інформаційних потоків між різними складовими елементами інвестиційної стратегії підприємства, що також впливає на ефективність формованої стратегії, яка формується, визначає тактику проведення інвестиційної діяльності.

При цьому вибір організаційної структури багато в чому визначається тими питаннями, які необхідно вирішити підприємству для досягнення поставлених інвестиційних задач і існуючих обмежень, що перешкоджають їх ефективному вирішенню. Однак, незважаючи на безліч проблем, які мають підприємства в процесі здійснення тих чи інших інвестиційних проектів, виділяють такі підходи, що лежать в основі визначення ефективної структури організації [3]:

- орієнтація на вирішення конкретної інвестиційної задачі, що дозволяє в межах організаційного синтезу здійснювати розподіл окремих задач інвестиційної діяльності по організаційних одиницях - ділянках, відділах, групах;

- орієнтація на особистість, де предметом дослідження стають елементи організаційних правил, пов'язаних з питаннями первинної мотивації, комунікацією, лідерством і ін.;

- орієнтація на інформаційну технологію, метою якої є своєчасне забезпечення достовірною інформацією всього процесу управління інвестиційною діяльністю.

Оскільки аграрне підприємство не може існувати поза складними і динамічними відносинами із зовнішнім середовищем, для вирішення задачі формування стратегії і тактики управління інвестиційною діяльністю необхідно розглянути більш складні підходи, які застосовуються для визначення ефективної структури організації. Основу таких підходів складають уявлення про підприємство як про складну виробничу операційну систему, кінцевим продуктом стратегічного управління якої є внутрішня структура й організаційні зміни, що забезпечують чутливість підприємства до змін у зовнішньому середовищі. Таким чином, стратегічне управління інвестиційною діяльністю підприємства спрямоване на забезпечення стратегічної позиції, що повинна забезпечити тривалу життєздатність підприємства в умовах, що змінюються. Отже, однією із задач при формуванні стратегії інвестиційної діяльності підприємства є виявлення необхідності проведення структурних стратегічних змін, створення ефективної організаційної форми реалізації інвестиційних задач.

Досягнення поставленої мети можливе за рахунок ситуаційного аналізу, за допомогою якого на основі порівняльних емпіричних даних дається опис впливу факторів зовнішнього середовища і підприємства на окремі параметри структури організації. Як показує аналіз ряду теоретичних робіт в галузі організаційних структур, за основні параметри, з допомогою яких може бути проведений аналіз організаційної структури вирішення задачі формування стратегії управління інвестиційною діяльністю підприємства (принаймні для існуючих умов господарювання), необхідно вибрати:

- ступінь забезпеченості підприємства фінансовими ресурсами для вирішення поставлених інвестиційних задач;

- ступінь інноваційної результативності інвестиційних задач підприємства, що припускає, у першу чергу, рівень створеної продукції і можливість її конкурентоспроможності;

- тимчасову тривалість інвестиційного проекту;
- загальний ризик виконання інвестиційного рішення;
- вид орієнтації інвестиційного рішення - кадрова, об'єктна й інформаційна;
- нормативно-правову забезпеченість прийнятих інвестиційних рішень;
- рівень прийняття і реалізації управлінських рішень.

Проте застосування ситуаційного підходу для вирішення задачі формування стратегії управління інвестиційною діяльністю ускладнена тим, що вплив окремих параметрів на вибір визначеної організаційної структури не завжди можна оцінити однозначно.

Для вирішення такої задачі, як правило, використовують системні підходи для визначення структури організації, у рамках яких підприємство і зовнішнє середовище, в якому воно функціонує, розглядають як єдине ціле. Переваги такого підходу полягають у тому, що система поданих показників і їх характеристик є відкритою і може бути доповнена і змінена як у розрізі розв'язуваної інвестиційної задачі, так і з урахуванням тимчасового фактора (система показників і їх характеристик з часом може змінюватися).

Наочне відображення існуючої організаційної структури (відбиваються ті умови, що склалися на підприємстві в момент проведення відповідного аналізу) і необхідної організаційної структури для досягнення поставлених інвестиційних задач можна уявляти за допомогою пелюсткової діаграми, де на кожній осі розташовані якісні характеристики розглянутих параметрів. Така діаграма в загальному вигляді являє собою формальний опис організаційної структури підприємства і вказує ступінь відповідності між існуючими і необхідними умовами формування визначеної інвестиційної стратегії підприємства.

За основні параметри, з допомогою яких може бути проведений аналіз організаційної структури вирішення задачі формування стратегії управління інвестиційною діяльністю підприємства (принаймні для існуючих умов господарювання), необхідно вибрати [4]:

- ступінь забезпеченості підприємства фінансовими ресурсами для вирішення поставлених інвестиційних задач;

- ступінь інноваційної результативності інвестиційних задач підприємства, що припускає, у першу чергу, рівень створеної продукції і можливість її конкурентоспроможності;

- тимчасову тривалість інвестиційного проекту;
- загальний ризик виконання інвестиційного рішення;
- вид орієнтації інвестиційного рішення - кадрова, об'єктна й інформаційна;
- нормативно-правову забезпеченість прийнятих інвестиційних рішень;
- рівень прийняття і реалізації управлінських рішень.

Проте застосування ситуаційного підходу для вирішення задачі формування стратегії управління інвестиційною діяльністю ускладнене тим, що вплив окремих параметрів на вибір визначеної організаційної структури не завжди можна оцінити однозначно.

На рис. 1 подано діаграму, яка відображає існуючу і необхідну організаційну структуру для ефективного управління інвестиційною діяльністю сільськогосподарського підприємства, що спрямована на виробництво нових видів сільськогосподарської техніки на підприємстві. Тут осі 1, 2, ..., 7 відповідають параметрам проведення аналізу організаційної структури підприємства. Кожна з осей має мітки 1, 2, 3, які відбивають якісні характеристики кожного з параметрів. Наприклад, вісь 1 відповідає забезпеченості підприємства фінансовими ресурсами. Мітки по цій осі означають 1 - незадовільна забезпеченість, 2 - задовільна забезпеченість, 3 - достатнє забезпечення.

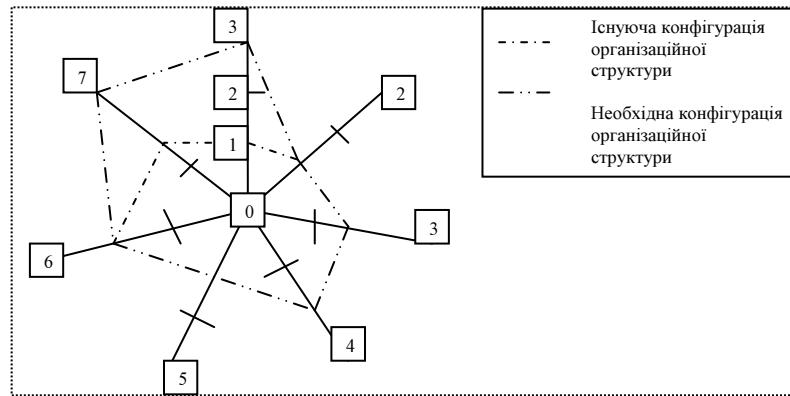

Рисунок 1 – Формальний опис організаційної сільськогосподарського підприємства

За основу були обрані узагальнені результати опитування керівників різних рівнів сільськогосподарських підприємств.

Як видно з рис. 1, основними напрямками, необхідними для досягнення бажаних результатів у сфері виробництва нових видів сільськогосподарської техніки на підприємствах, є:

- достатня забезпеченість підприємства фінансовими ресурсами;
- автономна система управління орієнтована на прийняття самостійних рішень.

Виходячи з рис. 1, можна припустити, що при формуванні стратегії управління інвестиційною діяльністю підприємства основну увагу варто приділити удосконаленню організаційної структури управління і прийняттю оперативних рішень на рівні окремих підрозділів за рахунок надання їм деякої самостійності, а також удосконаленню тактики управління залученням фінансових ресурсів. Разом з тим, найкраща результативність інвестиційних рішень досягається за рахунок використання найбільш ефективної організаційної структури.

Висновки. Як було зазначено вище, найкращим підходом у формуванні організаційної структури підприємства, необхідним для здійснення інвестиційної діяльності, є системний підхід. Особливості даної структури полягають у такому:

- стратегічне управління інвестиційною діяльністю підприємства здійснює генеральний директор підприємства і його заступники;
- управління на тактичному рівні здійснює адміністративна група, до складу якої входять керівники основних підрозділів;
- оперативне управління здійснюється за допомогою допоміжних функціональних відділів, що безпосередньо підпорядковуються групі адміністративного управління.

За рахунок такого структурування, сполучення різних рівнів управління (стратегічного, тактичного й оперативного) досягаються:

- найкраща мобільність і автономність управління інвестиційною діяльністю;
- ефективне і раціональне використання інвестиційного потенціалу підприємства, збалансованість у прийнятті і реалізації управлінських рішень;
- ширше охоплення й урахування різних факторів, що впливають на інвестиційну стратегію підприємства при розробці конкретних управлінських рішень;
- оперативна гнучкість у реагуванні на зміну зовнішніх і внутрішніх факторів ринкової кон'юнктури;
- найбільш послідовний перехід до ринкової стратегії управління інвестиційною діяльністю пов'язаний з перебудовою всієї системи розподілу ресурсів і внутрішньо-фірмового планування.

В основі інвестиційної діяльності будь-якого підприємства повинна знаходитися певна стратегія, що визначає цілі і задачі господарської структури в даній сфері

діяльності. Саме використання власної вираженої стратегії, впливає на ефективне використання інвестиційних ресурсів аграрних підприємств у ринкових умовах, забезпечують нормальне функціонування господарських структур, а також потребують подальшого дослідження на рівні удосконалення методичних основ формування стратегії управління інвестиційною діяльністю підприємств.

Список літератури

1. Бланк И.А. Основы инвестиционного менеджмента / Бланк И.А. – К.: Сльга-Н, Ника –Центр, - 2001. – С.512. – (Серия «Библиотека финансового менеджера»; Вип.7).
2. Инвестиционная стратегия// Ю.А. Корчагин. – М.: Ростер и Д «Фенікс». – 2006. – 316 с.
3. Правик Ю.М. Инвестиційний менеджмент: Навч. посібник. К.: Знання. – 2007. – 431 с.
4. Дем'яненко М.Я. Стратегія розвитку агропромислового комплексу України. Проект//. – 2005. – №7. – С.112.
5. Стратегія управління інноваційною діяльністю як основа економічної безпеки національної економіки: Монографія/ Дацій О.І, М.Х.Корецький та ін. – Донецьк. – 2008. – 261 с.

С. Фрунза

Методические основы формирования стратегии управления инвестиционной деятельностью агропромышленных предприятий

В статье рассмотрены методические основы относительно формирования стратегии управления инвестиционной деятельности агропромышленных предприятий. Отображено основы формирования стратегии, что позволяет иметь представление про разработку и реализацию инвестиционной стратегии сельскохозяйственного предприятия.

S. Frunza

Methodical bases of the formation of the strategy of the management of the investment activity of the agro-industrial enterprises

The methodical bases of the formation of the strategy of the management of the investment activity of the agro-industrial enterprises have been looked out in the article. The bases of the formation of the strategy that makes possible to have a notion about the development and realization of the investment strategy of the agricultural enterprise have been represented.

Одержано 05.11.10

УДК 339.13.017

Л.Д. Бочарова, Т.В. Гуліна, Л.М. Серебреннікова, Я.А. Троян, викладачі
Кіровоградський кібернетико-технічний коледж

Дослідження тенденції зміни попиту на роздрібному ринку електроенергії для планування маркетингової діяльності енергопостачальних компаній

Застосовано вдосконалений трендовий метод для підвищення точності прогнозу попиту на електроенергію на обласних роздрібних ринках з можливістю розподілу річного періоду прогнозування по місяцях.

електроспоживання, роздрібний ринок енергії, прогнозування, сезонний коефіцієнт попиту

Динамічне, швидкозмінюване ринкове середовище та конкурентна боротьба обумовлюють актуальність регулярних маркетингових досліджень електроенергетичного ринку при управлінні обласною енергопостачальною компанією (ЕК). Важливим об'єктом менеджменту для ЕК є попит споживачів електроенергії в часі. На сьогодні ЕК прогнозує обсяги продажу енергії лише на один рік шляхом механічного перенесення фактичних даних споживання минулого року. Такий підхід не є достатньо обґрунтованим та націленим на перспективу. Аналіз попиту та його точне прогнозування терміном принаймні на 2 – 3 роки дозволить ЕК отримати інформацію, необхідну для планування фінансово-господарської, маркетингової діяльності та розвитку підприємства.

Відомо понад 130 методів, моделей та типових прийомів прогнозування [1, 2], які характеризуються певними перевагами і недоліками, сферами застосування, ступенем точності та надійності. Прогнозування електроспоживання в Україні здійснюється, зазвичай, на макроринковому рівні, – в масштабах держави, з річним кроком прогнозів, що не задовольняє потреби ЕК в прогнозній інформації про обсяги та характер попиту на власних ринках. Тому пошук методів прогнозування попиту, модифікованих до сучасних динамічних умов господарювання є актуальним.

Метою статті є адаптація та вдосконалення трендового методу аналізу та прогнозування попиту на мікрорівні, – в межах обласних роздрібних ринків електроенергії, з детальнішим поділом періоду прогнозування.

Переваги методу екстраполяції трендів стосовно інших підходів обумовлені тим, що ЕК володіє всіма необхідними даними для аналізу попиту на власному ринку і його реалізація не потребує значних витрат ресурсів. Цей метод є універсальним, оскільки ЕК спроможні використовувати його незалежно від типу регіону, структури виробництва продукції, специфіки діяльності промислових підприємств тощо. Недоліком є те, що формування трендової моделі здійснюється у відповідності до єдиного фактору – часу, який інтегрує в собі дію системи факторів, які впливають на попит [1].

Головна задача методу полягає у визначенні адекватної моделі, яка характеризуватиме тенденції розвитку попиту на електроенергію. Для її вирішення ЕК доцільно використовувати дані фактичних обсягів продажу електроенергії щонайменше за останні вісім років [3]. Вважається, що прогнозування доцільно здійснювати не більше як на третину елементів вибірки фактичних значень показника [3], тобто – на 2-3 роки.

При використанні методу екстраполяції трендів необхідно передбачати принаймні три варіанти розвитку попиту: оптимістичний, тривіальний та песимістичний. В першому

варіанті припускається, що непрогнозовані фактори в майбутньому позитивно впливатимуть на цільовий показник, стимулюючи його розвиток. Тривіальний розвиток подій передбачає відсутність або несуттєвість впливу таких факторів. При песимістичному варіанті, припускається формування несприятливої ринкової кон'юнктури, що погіршує сформовану тенденцію.

За отриманими трьома моделями розраховуються прогнозні величини попиту на визначений термін:

$$\begin{cases} V_{mp}^w \in [V_{mp}^w - \Delta_{mp}; V_{mp}^w + \Delta_{mp}]; \\ V_{onm}^w \in [V_{onm}^w - \Delta_{onm}; V_{onm}^w + \Delta_{onm}]; \\ V_{nec}^w \in [V_{nec}^w - \Delta_{nec}; V_{nec}^w + \Delta_{nec}], \end{cases}$$

де V_{mp}^w , V_{onm}^w , V_{nec}^w - розраховані за моделями річні прогнозні значення попиту відповідно для тривіального, оптимістичного та песимістичного розвитку подій;

Δ_{mp} , Δ_{onm} , Δ_{nec} - допустимі відхилення від прогнозних значень попиту.

Зважаючи на те, що оплата за електроенергію здійснюється помісячно, а електроспоживання досить різко коливається протягом року, для ЕК з тактичної точки зору значний інтерес представляє більш детальний аналіз розподілу попиту в часі [4]. Оскільки характер кривої обсягів споживання електроенергії в розрізі року є відносно сталим, пропонується застосування сезонних коефіцієнтів попиту для кожного місяця року. Для їх розрахунку аналізуються дані продажів електроенергії по місяцях за останні три роки. Визначення коефіцієнтів здійснюється із співвідношення:

$$\beta_{t,i}^C = \frac{V_{t,i}^w}{\sum_{i=1}^n V_{t,i}^w},$$

де $\beta_{t,i}^C$ - сезонний коефіцієнт продажу електроенергії в i -му місяці t -го року на обласному ринку;

$V_{t,i}^w$ - фактичний обсяг продажу електроенергії в i -му місяці t -го року;

$\sum_{i=1}^n V_{t,i}^w$ - фактичний обсяг продажу електроенергії в t -му році; $n = 12$.

Представимо приклад використання вищенаведеної методики для аналізу електроспоживання у Кіровоградській області за 2002 – 2009 рр. на основі вихідних даних з [5]; результати апроксимації наведені у табл. 1.

Таблиця 1 – Порівняльна оцінка трендових моделей попиту

Вид трендової моделі	Коефіцієнт детермінації R^2	F-критерій Фішера	
		Розрах.	Критич.
$V_{onm}^w = 54,5392 \cdot \Delta t^2 - 644,88 \cdot \Delta t + 4555,5$	0,9705	82,25	5,79
$V_{nec}^w = 3879,2 \cdot \Delta t^{-0,1898}$	0,8929	50,02	5,99
$V^w = -154,03 \cdot \Delta t + 3737,4$	0,6463	10,96	5,99
$V^w = 3730,8 e^{-0,0472 \cdot \Delta t}$	0,6708	12,23	5,99
$V^w = -626,12 \cdot \ln(\Delta t) + 3874,2$	0,8807	44,29	5,99
$V^w = -6,7646 \cdot \Delta t^3 + 145,86 \cdot \Delta t^2 - 993,26 \cdot \Delta t + 4890,3$	0,9881	110,71	6,59

Для оцінки адекватності наведених моделей були вибрані саме коефіцієнт детермінації R^2 та F -критерій Фішера (для імовірності 0,95), оскільки застосування інших критеріїв (напр., критерія Пірсона) вимагає наявності більшого масиву спостережень (значень фактичного попиту).

З таблиці 1 видно, що найбільш адекватними є параболічна, степенева та поліноміальна 3-ї степені функції. Однак поліноми третьої та вищих степенів при прогнозуванні характеризуються необґрунтовано різкими змінами в тренді.

Результати розрахунків прогнозних значень попиту та меж допустимих відхилень за віднайденими моделями (з імовірністю 0,95) для Кіровоградської області на трирічний період представимо у таблиці 2.

Таблиця 2 – Прогноз попиту на електроенергію в Кіровоградській області на 2010-2012 рр. (розрахований за параболічною та степеневою трендовими моделями)

Роки	Прогноз попиту, млн. кВт·г								
	Оптимістичний варіант			Песимістичний варіант			Тривіальний варіант		
	середній	min	max	середній	min	max	середній	min	max
2010	3169,2	2924,0	3414,5	2556,4	2131,1	2981,7	2832,5	2440,2	3224,8
2011	3560,6	3315,4	3805,8	2505,8	2080,5	2931,1	2832,5	2440,2	3224,8
2012	4061,0	3815,8	4306,3	2460,9	2035,5	2886,2	2832,5	2440,2	3224,8

Для більш детального розподілу прогнозованого попиту за місяцями, перерахуємо річний показник, спираючись на часову залежність сезонних коефіцієнтів $\bar{\beta}_i^C$, отриманих для Кіровоградської області за 2006-2008рр. (рис.1).

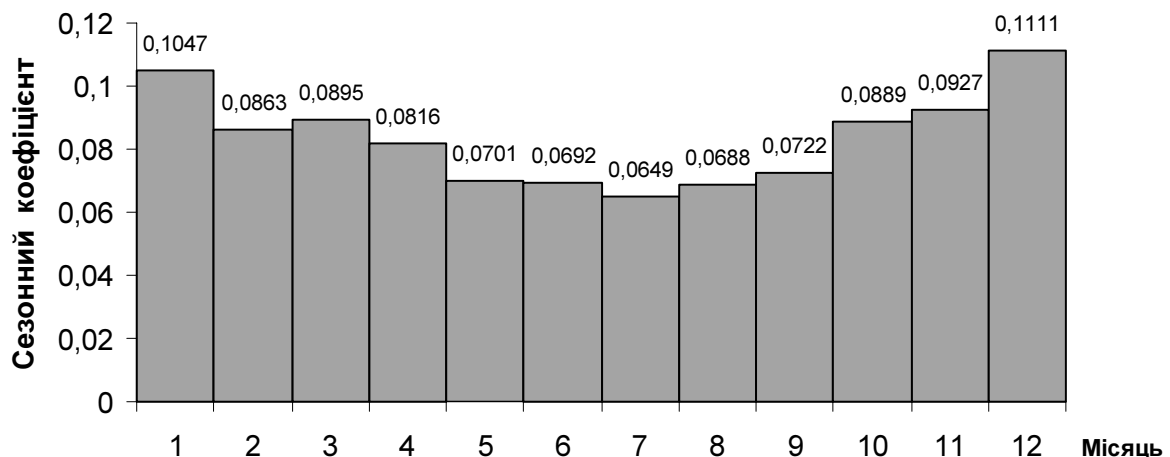

Рисунок 1 – Розподіл попиту за місяцями для Кіровоградобленерго

Як видно з рис. 1 попит суттєво змінюється протягом року і коефіцієнт нерівномірності електроспоживання сягає величини: $K_{np} = V_{min}^w / V_{max}^w = 0,584$.

Представимо результати розрахунків розподілу річного попиту за місяцями з урахуванням місячних коефіцієнтів у табл. 3.

Виходячи з вищенаведеного можна зробити наступні висновки:

1. При прогнозуванні попиту на електроенергію трендовим методом необхідно передбачати три варіанти розвитку: оптимістичний, тривіальний та песимістичний, що зумовлено імовірнісним розвитком ринкової кон'юнктури та факторів, які впливають на попит споживачів. Для оптимістичного та песимістичного варіантів розвитку визначаються власні прогнозні моделі, а для тривіального – припускається, що попит залишиться на рівні минулого року.

2. Розрахунок місячних (сезонних) коефіцієнтів попиту на електроенергію підвищує адекватність планування фінансово-господарської та маркетингової діяльності енергопостачальних підприємств.

Таблиця 3 – Розподіл прогнозованого попиту на електроенергію для Кіровоградської області на 2010-2012 рр. за місяцями (млн. кВт·г)

Рік	Попит	Місяць												Всього
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
2010	серед.	304,8	251,2	260,6	237,5	204,1	201,4	188,9	200,3	210,2	258,8	269,9	323,4	2911,7
	min	268,6	221,4	229,6	209,4	179,8	177,5	166,5	176,5	185,2	228,1	237,8	285,1	2566,2
	max	341,0	281,0	291,5	265,7	228,3	225,4	211,3	224,0	235,1	289,5	301,9	361,8	3257,1
2011	серед.	318,4	262,4	272,2	248,1	213,2	210,4	197,4	209,2	219,6	270,4	281,9	337,9	3041,5
	min	282,2	232,6	241,3	220,0	189,0	186,5	174,9	185,4	194,6	239,6	249,9	299,5	2696,1
	max	354,6	292,3	303,1	276,3	237,4	234,3	219,8	233,0	244,5	301,1	313,9	376,3	3387,0
2012	серед.	336,1	277,0	287,3	261,9	225,0	222,1	208,3	220,8	231,8	285,4	297,6	356,6	3210,4
	min	299,9	247,2	256,4	233,7	200,8	198,2	185,9	197,1	206,8	254,7	265,5	318,3	2864,9
	max	372,3	306,8	318,2	290,1	249,2	246,0	230,7	244,6	256,7	316,1	329,6	395,0	3555,9

Список літератури

1. Серебренников Б.С. Маркетинговое дослідження попиту на електроенергію промислових споживачів // Наукові праці Кіровоградського державного технічного університету: Економічні науки. – Кіровоград: КДТУ, 2004, вип. 5, ч. І. – С. 152 – 160.
2. Френкель А.А. Прогнозирование производительности труда: методы и модели.– М.: Экономика, 1989.– 213 с.
3. Юзбашев М.М., Манелля А.И. Статистический анализ тенденций и колеблемости. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 207 с.
4. Кононов Ю.Д., Гальперова Е.В., Мазурова О.В., Посекалин В.В. Динамика энергопотребления в России на фоне глобальных тенденций. – М.: РАН ИНП, 2008. – с. 33.
5. Статистичний збірник “Промисловість Кіровоградської області у 1990, 1995, 1998-2009 роках”. – Кіровоград: Облстатуправління, 2010. - 134 с.

Л. Бочарова, Т. Гулина, Л. Серебренникова, Я. Троян

Исследование тенденции изменения спроса на розничном рынке электроэнергии для планирования маркетинговой деятельности энергопоставляющих компаний

Использован усовершенствованный трендовый метод для повышения точности прогноза спроса на электроэнергию на областных розничных рынках с возможностью распределения годового периода прогнозирования по месяцам.

L. Bocharova, T. Gulina, L. Serebrennikova, Y. Troyan

Research of tendency of change of demand at the retail market of electric power for planning of marketing activity of energopower companies

The improved trendy method is Used for the increase of exactness of prognosis of demand on electric power on regional retail markets with possibility of distributing of annual period of prognostication on months.

Одержано 18.11.10

УДК 331.5.024.5

Т.І. Рапіцький, ст. викл.

Відокремлений підрозділ НУБіП України "Бережанський агротехнічний інститут"

Концептуальні засади стратегічного управління розвитком трудового потенціалу України

Обґрунтовано необхідність розробки стратегії розвитку трудового потенціалу та визначено її поняття та принципи формування. Виокремлено рівні декомпонування стратегії та етапи її розробки.
трудоий потенціал, стратегічне управління, стратегія розвитку трудового потенціалу

Постановка проблеми. Стратегічним завданням сталого розвитку країни та необхідною передумовою інноваційного є збереження і розвиток її трудового потенціалу. Сьогодні в Україні особливо гострою є проблема невідповідності наявного його кількісного і якісного рівня сучасним вимогам її соціально-економічного розвитку. Це зумовлює необхідність розробки та впровадження системи дієвих заходів для підтримки і відновлення трудового потенціалу в контексті його перспективного розвитку. Основними причинами виникнення проблеми, пов'язаної з підтримкою і відновленням трудового потенціалу на державному рівні визначено [11]: демографічну кризу, зокрема високий рівень передчасної смертності населення та критично низький рівень народжуваності; невідповідність якості робочої сили потребам сучасного ринку праці; занижену ціну робочої сили, яка сформувала низький рівень доходів населення; диспропорції в розмірах заробітної плати, що обумовило надмірну диференціацію доходів працюючого населення і знизило мотивацію до високопродуктивної праці; трудову міграцію кваліфікованої робочої сили за кордон; порушення трудових прав працівників, недоліки в системі охорони праці; наявність нерегламентованої зайнятості населення; недостатній розвиток соціального діалогу. У зв'язку з цим, ефективне розв'язання проблеми повинно передбачати концентрацію зусиль центральних та місцевих органів влади, науковців, громадських організацій, з залученням коштів державного та місцевих бюджетів та інших джерел, на створенні організаційних, правових, економічних і соціальних умов для комплексного повноцінного формування трудового потенціалу та підвищення його якості на основі визначення стратегічних пріоритетів розвитку відповідно до напрямів державної політики щодо розросту економіки та суспільства в цілому.

Сучасні дослідники акцентують увагу на проблемах формування, використання й розвитку трудового потенціалу в сучасних умовах [3; 5; 12; 13; 15; 16], розглядаючи його, насамперед, як сукупність характеристик і якостей працездатного населення з урахуванням його інтелектуального розвитку, знань, умінь, досліду, духовних цінностей, звичаїв, традицій, переконань і патріотизму [8]. Ці характеристики і якості реалізовані або можуть бути реалізовані в межах і завдяки наявним у суспільстві процесам праці, умовам його використання [9]. Трудовий потенціал, також, розглядають як прогнозовану інтегральну здатність групи, колективу, підприємства, працездатного населення (трудові ресурси), країни, регіону, до продуктивної трудової професійної діяльності, результатом якої є заново створені духовні й матеріальні цінності [15], а оптимальні підходи до його оцінки – переважно в розрізі ефективності використання [7; 10].

Однак, лише на основі застосування стратегічного управління розвитком трудового потенціалу, виходячи з принципів, закономірностей і специфіки відтворення трудових ресурсів держави, спираючись на досягнення сучасної економічної науки та досвід провідних країн світу можливо досягти відповідного рівня його розвитку. Це обумовлює

необхідність розробки, перш за все, концептуальних засад стратегічного управління розвитком трудового потенціалу з метою формування основ для розробки його інструментарію, який повинен базуватися на вихідних наукових положеннях і результатах досліджень зарубіжних і вітчизняних вчених, з урахуванням специфічних ментальних (етнокультурних, суспільних і духовних) особливостей як трудового потенціалу в цілому, так і його компонент зокрема.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи трудовий потенціал як досить стійку, самодостатню систему, симплексний ефект якої обумовлює її саморозвиток і здатність до регенерації, можна зробити висновок, що будь-яка структурна невідповідність обумовлює екстенсивний шлях розвитку й призводить до зародження дигресивних процесів, що негативно впливає на всі його функції. Тому, перш ніж вести мову про інструментарій стратегічного управління розвитком трудового потенціалу, необхідно чітко визначитися з його сутністю та змістом в контексті масштабів застосування на різних ієрархічних рівнях.

Стратегічне управління розглядається переважно як діяльність з розробки та реалізації стратегії [4; 6]. Одним з основних аспектів її формування щодо розвитку трудового потенціалу є, насамперед, обґрунтування власне дефініції стратегії, одночасно, як результату такої діяльності.

Аналіз існуючих підходів до визначення стратегії на різних рівнях стратегічного управління [1; 2, с. 47–48; 14], дозволяє сегментувати його щодо розвитку трудового потенціалу наступним чином:

- визначення основних довгострокових цілей і завдань розвитку й вироблення напрямку дій по їхньому досягненню з урахуванням наявних для цього ресурсів;
- сукупність фундаментальних або принципово важливих розв'язків щодо цілей розвитку й засобів їх досягнення;
- вироблення довгострокового напрямку розвитку й визначення масштабів і етапності його досягнення на підґрунті прийняття загальної довгострокової перспективи;
- пошук відповідності між внутрішніми можливостями розвитку й впливом зовнішніх факторів;
- систему стратегічних цілей розвитку й план дій, за допомогою яких передбачається досягти поставлених цілей;
- визначення напрямку розвитку системи з урахуванням, основними при цьому є цілеспрямовані дії, що обумовлюють її сталий розвиток;
- перспективу в процесі визначення ключових стратегічних питань і факторів успіху розвитку з напрямком прийнятих стратегічних розв'язків на значне, довгострокове й ефективне використання й розвиток.

Таким чином, під стратегією розвитку трудового потенціалу логічно розуміти визначення основних довгострокових цілей і завдань його розвитку з формуванням плану дій по їхньому досягненню з урахуванням наявних для цього ресурсів і можливостей виявлення нових, а також впливу зовнішніх факторів, які його обумовлюють.

При цьому основними принципами розробки такої стратегії повинні стати: наукова обґрунтованість, системність, цілеспрямованість і адекватність цілям розвитку трудового потенціалу країни. Дотримання принципу наукової обґрунтованості передбачає, що стратегічне управління розвитком трудового потенціалу базується на системних знаннях про закономірності його формування, використання й розвитку та застосуванні наукових методів. Відповідно до принципу системності, трудовий потенціал розглядається: по-перше, як цілісність, по-друге, як сукупність досить самостійних компонентів, а по-третє, як елемент складної системи – продуктивних сил. Для узгодженості стратегії розвитку трудового потенціалу із пріоритетними напрямками розвитку національної економіки, а саме узгодженості послідовності й етапності досягнення поставлених цілей слугує принцип цілеспрямованості. Для досить повного й точного відображення сучасної динаміки трудового потенціалу та прогнозування довгострокових перспектив його розвитку необхідно дотримання принципу адекватності при розробці стратегії його

розвитку.

Відповідно, розробка стратегії повинна на концептуальному, тактичному й елементному рівнях передбачати здійснення послідовних кроків щодо постановки цілей, їх деталізації й вибору моделі для ефективної її реалізації (рис. 1).

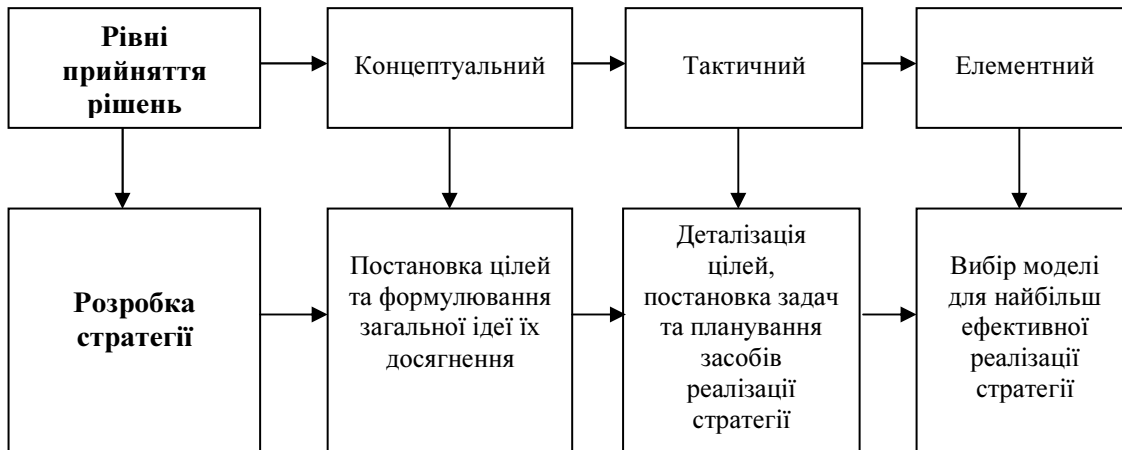

Рисунок 1 – Принципова схема розробки стратегії

Розробка стратегії розвитку трудового потенціалу у загальному вигляді повинна включати такі етапи:

- стратегічна оцінка трудового потенціалу в контексті впливу диспропорцій у його формуванні на соціально-економічний розвиток країни в цілому і її регіонів зокрема;
- визначення загроз, шансів і переваг збереження й розвитку трудового потенціалу в контексті відповідності загальнодержавної та регіональних стратегій довгострокового соціально-економічного розвитку;
- дослідження (обґрунтування) напрямів стратегічного управління розвитком трудового потенціалу в парадигмі переходу до інноваційної моделі розвитку економіки.

Стратегія розвитку трудового потенціалу матиме декілька рівнів декомпонування, тобто – ієрархічну будову, що означає ранжування, взаємозв'язок і узгодженість різних стратегій, які підпорядковані спрямованості загальної стратегії. Наявність рівнів декомпонування стратегії обумовлює формування етапів її розробки.

Перший етап передбачає здійснення аналітичного моніторингу динаміки кількісних і якісних характеристик трудового потенціалу, умов його формування, сильних і слабких сторін для прогнозування його подальшого розвитку.

Другий етап – це постановка цілей та формулювання загальної ідеї їх досягнення у контексті результатів аналітичного моніторингу, який здійснювався на першому етапі формування стратегії.

На третьому етапі передбачається стратегічний аналіз, який полягає у деталізації цілей, постановці задач та плануванні засобів реалізації стратегії у порівнянні мети і цілей з результатами аналітичного моніторингу, виявленні і усуненні невідповідностей між ними і, головне, у виробленні альтернативних стратегій – варіантів стратегічного розвитку трудового потенціалу.

Четвертий етап полягає у моделюванні варіативних сценаріїв розвитку (оптимістичного, песимістичного та найбільш ймовірного) і дослідженні можливого результату реалізації стратегії за певним сценарієм.

На п'ятому етапі здійснюється вибір моделі для найбільш ефективної реалізації стратегії з альтернативних та формується її стратегічний план, відповідно до якого

розробляються тактичні середньострокові й оперативні плани та проекти з підтримки заходів реалізації.

Відповідно до розробленої стратегії та визначеного сценарію її реалізації формується поелементний склад інструментарію стратегічного управління розвитком трудового потенціалу.

Особливого значення при розробці заходів реалізації стратегії набуває саме формування різних стратегічних альтернатив – можливих варіантів розвитку трудового потенціалу в межах вироблених альтернативних стратегій, які включатимуть шляхи розв’язання його проблем у різних комбінаціях, що формуються на основі системи заходів щодо:

- виходу з демографічної кризи, зниження рівня передчасної смертності населення та підвищення рівня народжуваності;
- приведення у відповідність якості робочої сили потребам сучасного ринку праці;
- підвищення ціни робочої сили, яка сприятиме зростанню рівня доходів населення;
- пом’якшення диспропорцій в розмірах заробітної плати, й, відповідно, послаблення диференціації доходів працюючого населення і підвищення мотивації до високопродуктивної праці;
- запобігання трудовій міграції кваліфікованої робочої сили за кордон;
- дотримання трудових прав працівників та усунення недоліків в системі охорони праці;
- зменшення нерегламентованої зайнятості населення;
- розширення соціального діалогу.

При розробці стратегії розвитку трудового потенціалу та формуванні системи заходів щодо її реалізації вагомим етапом має стати стратегічний аналіз, який передбачає перетворення бази даних, отриманих у результаті аналітичного моніторингу динаміки кількісних і якісних характеристик трудового потенціалу, умов його формування та сильних і слабких сторін для прогнозування його подальшого розвитку. Стратегічний аналіз по суті є основним підґрунтям для формування стратегічного плану з використанням відповідних інструментів:

- формальних (стандартних) методів та моделей як інструментів вироблення стратегій, не обов’язково у формалізованому вигляді, однак відображаючих динамічність процесів, зокрема матричних методів;

- відомих традиційних методів і прийомів економічного аналізу серед яких:

- 1) статистично-економічний метод, а саме:

- статистичне спостереження – для збору цифрових даних, вибіркового обстеження, анкетування тощо;

- прийоми економічного групування, порівняння, розрахунків середніх і відносних величин, індексів тощо – для аналізу зібраного матеріалу, встановлення закономірностей, виявлення резервів, чинників, темпів змін, інтенсивності явищ;

- 2) розрахунково-конструктивний метод, зокрема:

- виділення головної ланки;

- зважування;

- аналогії;

- евристичний;

- застосування нормативів – для виділення головних чинників і умов, створення системи заходів, моделей, концепцій, програм розвитку та інших проектів;

- 3) абстрактно-логічний метод:

- індукції і дедукції;

- аналізу і синтезу;

- порівняння;

- системно-структурний;

- формалізації і моделювання;

– програмування і прогнозування – для розробки графічних і інших моделей, розширення визначень існуючих понять, створення концепцій і програм;

4) монографічний метод – для детального дослідження і опису окремих типових або прогресивних явищ;

5) економіко-математичні методи, зокрема, симплекс-метод – для оптимізації комплексу заходів; кореляційно-дисперсний аналіз – для встановлення їх взаємозалежності та виявлення чинників і рівня їх впливу на впровадження визначених заходів.

Для стратегічного аналізу найчастіше використовуються методи:

– розрахунково-аналітичні – балансовий, нормативний і ін.;

– графоаналітичні – екстраполяційні (трендові), сіткові, регресивно-аналітичні, кореляції, трендів тощо;

– економіко-математичні – лінійного, нелінійного і динамічного програмування, теорії ігор та ін.;

– евристичні (побудовані на основі досвіду дослідників і експертів) – методи експертних оцінок, методи сценаріїв і т.ін.

Проводиться стратегічний аналіз, як правило, у два етапи і включає, по-перше, визначення переліку бажаних показників розвитку, що виражають загальне спрямування цілей стратегії розвитку трудового потенціалу та їх порівняння з реальними можливостями і встановлення розриву між ними; по-друге, визначення стратегічних альтернатив досягнення поставлених цілей.

Висновки. Формування відповідного інструментарію стратегічного управління розвитком трудового потенціалу дозволить сформувати організаційно-економічний механізм, у першу чергу, його збереження, і, безпосередньо, довгострокового розвитку. Такий механізм повинен ґрунтуватися на: поліпшенні демографічних характеристик трудового потенціалу; підвищенні його освітнього й кваліфікаційного рівня; зменшенні впливу трудової міграції працездатного населення; удосконаленні системи оплати й нормування праці; стабілізації зайнятості населення; підвищенні економічної активності населення; впровадженні міжнародних стандартів щодо умов і охорони праці на виробництві; проведенні моніторингу розвитку трудового потенціалу на коротко-, середньо- і довгострокову перспективу й удосконаленні, як трудового законодавства, так і законодавства трудового потенціалу, що регламентує його розвиток в цілому й за окремими його компонентами.

Список літератури

1. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф ; [пер. с англ. под ред. Л. И. Евенко]. — М. : Экономика, 1989. — 519 с.
2. Армстронг М. Стратегическое управление человеческими ресурсами / Майкл Армстронг ; пер. с англ. И. В. Гринберг. — М : ИНФРА-М, 2002. — 328 с. — (Серия "Менеджмент для лидера").
3. Бандур С. І. Трудовий потенціал України: проблеми формування, загрози та пріоритети розвитку / С. І. Бандур, О. І. Цимбал // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : [сб. науч. тр. / пред. ред. Ю. В. Макогон]. Ч. II. — Донецк : ДонНУ, 2008. — С. 456—459.
4. Дойль П. Маркетинг-менеджмент и стратегии / Питер Дойль ; [пер. с англ. под ред. Ю. Н. Каптуревского]. — [3-е изд.] — СПб. : Изд. дом "Питер", 2003. — 544 с.
5. Заяць Т. А. Соціально-демографічний і трудовий потенціал України: особливості формування, проблеми та перспективи / Тетяна Анатоліївна Заяць // Продуктивні сили України. — 2006. — № 1. — С. 51—61.
6. Идрисов А. Б. Стратегическое планирование и анализ эффективности инвестиций / Александр Борисович Идрисов. — М. : Информационно-издательский дом "Филинь", 1996. — 245 с.
7. Левченко О. М. Якість трудового потенціалу регіону : [монографія] / Олександр Миколайович Левченко. — Кіровоград : "КОД", 2002. — 136 с.
8. Осовська Г. В. Управління трудовими ресурсами / Г. В. Осовська, О. В. Крушельницька. — К. : Кондор, 2003. — 223 с.

9. Пирожков С. И. Трудовой потенциал в демографическом измерении / С. И. Пирожков. — К. : Наукова думка, 1992. — С. 10—22.
10. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : [монографія] / за ред. З. С. Варналія. — К. : Знання України, 2005. — 498 с.
11. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової соціальної програми збереження і розвитку трудового потенціалу України на період до 2017 року" від 22.07.2009 р. № 851-р // Офіційний вісник України. — 2009. — № 56. — С. 21—23.
12. Семикіна М. В. Регіональні проблеми збереження та розвитку трудового потенціалу в умовах глобальної кризи / М. В. Семикіна // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки : [зб. наук. праць / відп. ред. Л. М. Фільштейн]. Ч. 1. — Кіровоград : КНТУ, 2009. — Вип. 16. — С. 108—115.
13. Терон І. Інноваційні імперативи відтворення трудових ресурсів потенціалу в умовах переходу до економіки знань / І. Терон // Вчені записки Університету "КРОК" : [зб. наук. праць / гол. ред. І. Ф. Радіонова]. Т. II. — К., 2009. — Вип. 20. — С.99—109.
14. Томпсон А. А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии: [учебник для вузов] / А. А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд ; [пер. с англ. под ред. Л. Г. Зайцева, М. И. Соколовой]. — М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. — 576 с.
15. Трудовий потенціал, зайнятість і ринок праці (теорія і практика) / [Долішній М. І., Злупко С. М., Злупко Т. С., Токарський Т. Б.] ; відп. ред. М. І. Долішній — Львів : ІРД НАН України, 1997. — 340 с.
16. Шаульська Л. В. Концептуальні основи розвитку трудового потенціалу / Лариса Володимирівна Шаульська // Демографія та соціальна економіка. — 2005. — № 1. — С.166—177.

Т. Ратицький

Концептуальные основы стратегического управления развитием трудового потенциала Украины

Обоснована необхідність розробки стратегії розвитку трудового потенціала і определено ее поняття і принципи формування. Виділені рівні декомпозиції стратегії і етапи ее розробки.

Т. Rapiťskyi

Conceptual bases of strategic management of development labor potential of Ukraine

Necessity of development strategy of labor potential development is proved and its concept and forming principles are defined. Levels of decomposition and stages strategy of its development are defined.

Одержано 18.11.10

УДК 364.48

Г.Т. Костромін, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

В.А. Михайлович, канд. екон. наук

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України

Сільські території регіону: проблеми розвитку соціальної інфраструктури

В статті автор аналізує сучасні соціально-економічні проблеми розвитку сільських територій регіону, рівень забезпечення сільського населення об'єктами соціальної інфраструктури, динаміку їх розвитку. Центральне місце в дослідженні займає розкриття необхідності переустрою життя сільського населення, покращення їх соціально-побутових і культурних умов. Вносяться обґрунтовані пропозиції щодо вирішення цих питань.

сільські території, соціальна інфраструктура, зайнятість сільського населення, мотиваційні чинники працевлаштування, малий бізнес, соціально-економічний розвиток села

Комплексний розвиток сільських територій є важливою умовою сталого економічного розвитку всього агропромислового комплексу України. Все більшого значення набуває реалізація на практиці тих організаційно-економічних і соціальних заходів мотиваційного механізму, які пов'язані із соціальним перетворенням на селі. Аграрна політика має перспективу й загальне визнання, а також підтримку лише тоді, коли вона стосується глибокої суті соціально-економічних інтересів не тільки селянства в цілому, а й кожного селянина зокрема.

Нажаль, трансформації у вітчизняному агропромисловому комплексі, які затягнулися на десятиріччя, супроводжуються не лише певними позитивними зрушеннями, а й значними деструктивними процесами у виробничій і соціальній сфері українського села. Актуальність цього напрямку зумовлена ще тим, що на сьогодні, з поглибленням кризових явищ загальноекономічного характеру на селі, загострюється демографічна криза, зростає безробіття селян, знижуються реальні доходи сільського населення, більшість з них опинилася за межею бідності. Оплата праці в сільському господарстві набагато менша, ніж в інших галузях економіки, деградує соціальна інфраструктура села. В свою чергу соціальний прогрес на селі можливий лише за умови економічного прогресу, оскільки це абсолютно взаємозалежні речі, що мають перспективу лише в цілісності, при одночасному економічному і соціальному розвитку.

Наведені та інші чинники спонукають до пошуків шляхів збереження діючих об'єктів соціальної інфраструктури і більш ефективних моделей їх функціонування, а також джерел фінансування в умовах реформування аграрного сектора економіки України. На підставі вищевикладеного, можна зробити висновок, що забезпечення ефективного функціонування та комплексного розвитку сільських територій регіону є одним з головних напрямів реформування аграрного сектора країни і розбудови соціально орієнтованої ринкової економіки.

Соціальна інфраструктура села визначає матеріальну основу задоволення життєвих потреб селян, що є необхідною умовою всебічного розвитку людини як особистості для здійснення її активної трудової діяльності. Тому, соціально-економічний розвиток села – один з найважливіших напрямів аграрної політики країни, який спрямований на досягнення високої продуктивності сільськогосподарського виробництва та підвищення на цій основі життєвого рівня сільського населення.

Відомі вчені економісти-аграрники О.Г.Булавка, І.Ф.Гнібіденко, Г.І.Купалова,

М.К.Орлатий, Б.Й.Пасхавер, І.В.Прокопа, П.Т.Саблук, К.І.Якуба та інші в поняття соціальна інфраструктура села вкладають, що це «сукупність організацій і підприємств, які забезпечують сприятливі умови життєдіяльності людей на виробництві та в побуті. Галузі соціальної інфраструктури не виробляють продукції, але вони створюють умови для її виробництва. Соціальна інфраструктура має множинність інтегрованих галузей і підгалузей». Сюди в основному входять: житло, установи охорони здоров'я, праці, навколишнього середовища, освіти, культури, житлово-комунального господарства, побутового обслуговування, торгівлі, громадського харчування, транспорту, зв'язку, інформаційної служби, дитячих установ, спортивних та культових організацій тощо.

Таким чином, зміст соціальної сфери села необхідно розглядати як сукупність умов життєдіяльності сільського населення. Вона повинна включати соціально-екологічні умови відтворення населення, соціально-економічні умови трудової діяльності, культурно-побутові умови життя й інституційні умови суспільного життя, що визначатиме комплексний підхід до добробуту сільського населення шляхом створення належних умов для проживання та продуктивної трудової діяльності.

Сучасний стан і шляхи соціально-економічного розвитку сільських територій слід розглядати під кутом зору приближення умов життя сільського населення до міських, більш активної роботи по залученню молоді до роботи у сільськогосподарських підприємствах, підвищуючи роль малого та середнього бізнесу у вирішенні даної проблеми, фінансового забезпечення соціальної інфраструктури села.

Тому, метою статті є аналіз сучасного стану соціально-економічного розвитку сільських територій та виробка шляхів вирішення даної проблеми.

Сучасний стан, загальна структура об'єктів соціальної інфраструктури села та їх зміни в динаміці в цілому по Україні показані в табл. 1.

Таблиця 1 – Наявність об'єктів соціальної інфраструктури за роками, тис.од.

					2005 у % до		
	1990	1995	2000	2005	1990	1995	2000
1	2	3	4	5	6	7	8
Житловий фонд: кількість житлових будинків, млн. од.	6,3	6,3	6,2	6,1	96,8	96,8	98,4
загальна площа, млн. м ²	348	362	372	376	105,8	103,9	101,1
У середньому на одного сільського жителя припадає площі, м ²	20,6	21,9	23,5	24,6	119,4	112,3	104,5
Дошкільні дитячі заклади	12,6	10,9	8,9	8,4	66,7	77,1	94,4
У них місць, тис.	615	551	285	283	46,0	51,4	99,3
Загальноосвітні школи	15,1	15,2	14,9	14,3	97,7	94,1	96,0
Сільські професійно-технічні училища, од.	259	331	155	241	93,0	72,8	155,5
Вищі навчальні заклади рівня акредитації: I-II	101	121	112	113	111,9	93,4	100,9

продовження табл.1

1	2	3	4	5	6	7	8
III-IV	18	20	20	22	122,2	110,0	110,0
Клубні заклади	21,0	19,8	17,7	16,8	80,0	84,5	94,9
Бібліотеки	18,7	18,0	15,7	15,1	80,8	83,9	96,2
Кіноустановки	22,2	13,6	5,9	2,5	11,3	18,4	42,4
Культові установи, тис. од.	5,9	8,8	11,6	-	-	-	-
Дільничні лікарні	1,5	1,4	0,9	0,7	46,7	50,0	77,8
Амбулаторно-поліклінічні заклади	1,6	1,8	2,4	3,1	У 1,9 рази	У 1,7 рази	У 1,3 рази
Фельдшерсько-акушерські пункти	16,4	16,4	16,1	15,5	94,5	94,5	96,3
Пологові будинки	0,5	-	-	-	-	-	-
Аптеки, тис.од.	-	3,0	3,2	1,6	-	53,3	50,0
Станції швидкої медичної допомоги, од.	-	231	203	181	-	78,4	89,2
Стадіони	517	309	291	293	56,7	94,8	100,7
Спортивні зали	-	7764	7680	7772	-	100,7	101,2
Плавальні басейни, од.	-	50	33	40	-	80,0	121,2
Стрілецькі тіри, тис.од.	-	4,2	3,6	2,9	-	69,0	80,6
Спортивні майданчики і поля	23,3	10,8	19,2	21,3	91,4	У 2 рази	110,9
Дитячі оздоровчі табори, од.	123	98	-	-	-	-	-
Магазини	60,5	48,2	33,5	19	31,4	39,4	56,7
Заклади громадського харчування	18,3	10,9	10,3	8,1	44,3	74,3	78,6
Будинки побуту	1,5	0,2	0,1	0,5	33,3	В 2,5 рази	У 5 разів
Лазні, тис.од.	-	5,4	2,2	0,4	-	У 7,4 рази	У 1,8 рази
Телефонні станції	9,9	10,4	10,8	11,0	111,1	103,9	101,9
Відділення зв'язку, тис.од.	-	11,9	11,7	11,6	-	97,5	99,2

Разом з цим, як показує аналіз, відбувається загальне погіршення майже всіх параметрів функціонування об'єктів соціальної сфери села. Особливе занепокоєння викликає зменшення дошкільних дитячих закладів (від 12,6 тис.од. у 1990 році до 8,9 тис.од у 2005 році) при одночасному скороченні в них місць майже вдвічі (до 46 % від 1990 р.), клубних закладів – від 21 тис.од. до 16,8 тис.од., бібліотек – від 18,7 тис.од. до 15,1 тис.од, кіноустановок – від 22,2 тис. до 2,5 тис.од., стадіонів – від 517 до 293 од. Аналогічними показниками характеризується функціонування інших об'єктів соціальної інфраструктури. Виняток становлять вищі навчальні заклади, амбулаторно-поліклінічні заклади, відділення зв'язку та культові споруди, кількість яких в останні роки зростає.

Наведений комплекс основних чинників сільської соціальної інфраструктури умовно можна поділити на три напрями: житло та житлові умови; умови життя населення і безпосередньо соціальну сферу села. Критерієм віднесення цих категорій до певного виду соціальної інфраструктури виступає спрямованість результатів їх функціонування на забезпечення фізичних чи духовних потреб людини, тобто усе пов'язується з відтворенням робочої сили та створенням нормальних умов життя і праці сільського населення. Кожна з наведених груп має автономну, суспільну і господарську систему.

Історично склалося, що першою нагальною потребою й життєвою необхідністю людства, після їжі, є житло. Житловий фонд сільських населених пунктів на кінець 2005 р. налічував 6,1 млн. житлових будинків, або 6,5 млн. квартир загальною площею 376 млн.м². На кожного сільського мешканця припадало в середньому 24,6 м² загальної площі. Порівняно з 1990 р. середній розмір площі на одного жителя збільшився на 4 м², а з 1995 р. – на 2,7 м² завдяки деякому збільшенню загального розміру житлового фонду. Проте, таке збільшення в основному відбулося за рахунок зменшення чисельності сільського населення (депопуляційні процеси та від’ємний міграційний рух).

Поряд з цим слід звернути увагу на строки побудови житлового фонду сільських поселень. До 1943 р. на селі збудовано 16 % житлового фонду, з 1944 по 1970 р. – 51,7, з 1971 по 1990 р. – 27,1, за останні 14 років – лише 5,2%. Найбільше будов за останнє десятиріччя було зведено в сільських населених пунктах Закарпатської, Київської, Івано-Франківської, Рівненської, Вінницької областей; найменше – в Луганській, Кіровоградській, Запорізькій, Чернігівській, Тернопільській областях. На нашу думку, таке явище пов’язане з рівнем заробітної плати в регіонах для проведення житлового будівництва, оскільки вона в регіонах недостатня, а з процесами зовнішньої міграції сільського населення в західних областях України з найвищим рівнем новобудов спостерігається від’ємне сальдо міждержавної міграції населення. Тобто, члени сімей заробляють гроші за кордоном і, як правило, вкладають їх в житлове будівництво в Київській області, природно, найбільше новобудов здійснюється найближчих до столиці районах.

Щодо якості житлового фонду, то дві третини сільських будівель побудована з природних недовговічних матеріалів (дерево, саман тощо). Низький рівень забезпечення житла інженерним обладнанням (табл. 2).

Таблиця 2 – Рівень забезпечення житла інженерним обладнанням

Регіон	У % від загальної кількості населених пунктів					
	центральним опаленням	водопостачанням	каналізацією	природним газом	скрапленим газом	телефоном
1	2	3	4	5	6	7
Україна	58,8	55,3	62,8	64,1	14,1	20,2
Автономна Республіка Крим	53,7	13,0	35,4	80,0	8,9	17,5
Вінницька	72,4	64,1	68,7	72,6	3,5	13,5
Волинська	43,0	42,2	51,1	67,6	8,3	7,8
Дніпропетровська	62,1	55,2	64,2	49,6	24,6	29,4
Донецька	77,6	52,1	62,8	78,4	36,1	36,7
Житомирська	76,6	85,8	87,2	77,2	6,8	18,0
Закарпатська	32,8	12,1	13,0	54,2	27,3	18,0
Запорізька	52,8	35,7	51,1	84,4	4,4	13,3
Івано-Франківська	62,0	57,1	60,6	40,6	35,9	9,6
Київська	28,4	46,9	54,6	30,7	14,6	13,9
Кіровоградська	44,0	67,2	72,5	85,2	3,3	36,3
Луганська	79,5	48,3	58,3	62,6	34,1	45,4
Львівська	62,1	64,1	71,2	46,9	46,1	15,8

Миколаївська	66,8	55,7	62,9	74,8	4,6	29,1
Одеська	87,6	53,9	68,0	85,8	5,3	30,2
Полтавська	40,6	52,8	54,8	37,9	13,6	21,8
Рівненська	61,9	53,1	59,7	61,9	9,7	13,0
Сумська	51,4	68,3	71,7	73,2	4,8	32,5
Тернопільська	66,9	55,0	66,9	38,5	20,5	5,1
Харківська	54,4	62,2	64,0	61,7	12,6	24,1
Херсонська	71,0	11,1	34,4	85,5	1,5	27,6
Хмельницька	54,9	68,0	78,6	65,8	6,7	12,3
Черкаська	21,2	32,8	36,0	64,1	2,2	11,0
Чернівецька	80,2	59,3	73,9	71,6	3,0	8,5
Чернігівська	66,5	76,6	79,9	77,6	4,3	11,8

Недостатній рівень забезпечення сільського населення й об'єктами побутового та культурного призначення. Так, в цілому по Україні, у відповідності до норм, необхідно додатково відкрити 3600 дитячих дошкільних закладів, 1072 школи, 1322 лікарняних заклади, 2832 торговельних заклади, 1880 їдалень і кафе, 1500 відділень зв'язку. Аналогічне положення і в Кіровоградській області, де цих об'єктів не вистачає відповідно 47; 12; 26; 39; 38; 21 об'єктів. Мають місце дуже серйозні проблеми і в забезпеченні населення сіл і селищ питною водою, шляхами з твердим покриттям і іншими послугами і об'єктами.

В Кіровоградській області значні проблеми в сфері комунального і побутового обслуговування, що суттєво впливає на забезпечення ними населення, особливо в сільській місцевості. По даним статистики з 1019 сільських населених пунктів (СНП) водопровід мають лише 271 або 26 %, газ – 125 (12 %). З 214 тис. квартир (домів) водопровід мають 19 тис. квартир (9%), каналізацію 12 тис. квартир (5,7 %), центральне опалення 41 тис. квартир (19,4%). Рівень газифікації квартир природним газом всього 10 %, телефонізовані – 12 %. Рівень газифікації в області в 2 рази нижче, ніж в цілому по Україні. Рівень забезпечення клубами в цілому по Україні складає 55%, бібліотеками – 52,6%, фельдшерсько-акушерськими закладами – 53%.

У порівнянні з промисловістю, в сільському господарстві значно нижчий рівень оплати праці. В порівнянні з промисловістю він вдвічі нижчий (табл. 3.).

Таблиця 3 – Середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників за видами економічної діяльності, грн.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2008
1	3	4	5	6	7	8	9	10
Всього	230	311	376	462	590	806	1041	1806
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	114	154	183	219	311	437	581	1149
Промисловість	302	406	485	591	743	967	1212	2315

За всіма вищеперерахованими причинами здійснюється процес скорочення сільського населення (табл. 4).

Таблиця 4 – Щорічне скорочення та чисельність сільського населення

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Наявне населення, млн.	48,9	48,5	48,0	47,6	47,3	46,9	46,6	46,4	46,1
- міське	32,9	32,6	32,3	32,1	32,0	31,9	31,8	31,7	31,6
- сільське	16,0	15,9	15,7	15,5	15,3	15,0	14,8	14,7	14,5
відсотків до всього населення									
- міське	67,3	67,2	67,3	67,4	67,7	68,0	68,1	68,3	68,5
- сільське	32,7	32,8	32,7	32,6	32,3	32,0	31,9	31,7	31,5

Проблему скорочення сільського населення ускладнює високий рівень зовнішньої міграції. Так, в 2008 році сальдо зовнішньої міграції в цілому по області склало – 3979 чол. Практично у всіх районах області воно від'ємне. Проблему також поглиблює і висока смертність населення у порівнянні з народжуваністю. Так, в Кіровоградській області ці показники наступні (табл.5) і значно вищі, ніж в цілому по Україні.

Таблиця 5– Загальні коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту населення у 2008 році (на 1000 наявного населення)

	Кількість народжених			Кількість померлих			Природний приріст населення		
	всього	У міських поселеннях	У сільській місцевості	всього	У міських поселеннях	У сільській місцевості	всього	У міських поселеннях	У сільській місцевості
Україна	11,0	10,8	11,6	16,3	14,6	19,9	- 5,3	- 3,8	- 8,3
Кіровоградська область	10,2	10,5	9,7	18,6	16,7	21,7	- 8,4	- 6,2	- 12,0

Особливо високі ці показники (вище середніх по області) у Вільшанському, Гайворонському, Голованівському, Долинському, Маловисківському, Олександрівському, Онуфріївському і деяких інших районах.

Не дивлячись на те, що кількість сільського населення постійно зменшується, збільшується кількість пенсіонерів. Рівень зайнятості сільського населення в працездатному віці низький і складає лише 67 %, а у молоді у віці до 24 років ще нижча – 41,5 %.

Таблиця 6 – Рівень зайнятості сільського населення за статтю, віковими групами та місцем проживання, % до загальної чисельності населення відповідної вікової групи

Вікові групи	Сільське населення	
	2005	2006
Усього	60,5	60,5
15-24	40,4	41,5
25-29	72,4	73,1
30-39	77,4	77,9
40-49	79,1	78,6
50-59	65,1	64,4
60-70	35,9	35,7
Працездатного віку	67,1	67,0

Безумовно, для сучасної молоді, особливо на етапі вибору спеціальності, вкрай важливим є показник престижності роботи. Щодо показника престижності сільськогосподарської праці, то дана оцінка показова, адже відображає загальносуспільну думку, яка негативно її оцінює. Зазначимо, що навіть ті молоді люди, які обрали свій фах, пов'язаний з аграрним виробництвом, не вважають її престижною (табл. 7).

Таблиця 7 – Оцінка престижності праці в сільському господарстві, %

Варіант відповіді	Категорії респондентів			Середній показник
	Випускники сільських шкіл	Студенти молодших курсів	Студенти старших курсів	
1	2	3	4	5
Цілком престижне місце праці	9,7	1,4	9,9	7,4
Працювати в селі настільки ж престижно, як і інших сферах	9,1	6,4	15,7	10,7
Колись було престижним, в на сьогодні – ні	23,4	20,7	28,9	26,5
Це може бути престижно, але за певних умов	40,3	62,0	38,0	44,6
Працювати в сільськогосподарському підприємстві абсолютно не престижно	17,5	9,4	7,4	10,7
Усього	100	100	100	100

Отже, позитивно оцінює рівень престижності сільськогосподарської праці лише 18,1 % респондентів. Найбільша частина респондентів (майже 50%) вказує на те, що при забезпеченні певних умов сільське господарство може стати за рівнем престижності на рівні з іншими галузями виробництва. Позитивним, на нашу думку, є те, що лише 10,7 % опитаних вважають працю на селі абсолютно не престижною. Тобто, можна стверджувати, що це ті студенти, які є цілком випадковими у навчальних аграрних закладах, а це, вважаємо, незначний відсоток.

Важливим резервом у підвищенні зайнятості населення, і, перш за все, молоді, є створення і функціонування малих підприємств у всіх галузях економіки, в тому числі і в сільському господарстві.

Розвиток малого підприємництва в Україні має велике значення для вирішення проблеми зайнятості населення, в т.ч. і сільській місцевості, скорочення рівня безробіття. Воно здатне створювати нові робочі місця, задіяти надлишкову робочу силу.

Тому, для розвитку малого підприємництва на селі, вирішення проблеми зайнятості сільського населення, і, перш за все молоді, необхідна більш активна державна підтримка цього сектору економіки, і, перш за все, у пільговому фінансуванні, оподаткуванні та інших напрямках.

Не вирішення соціальних проблем села суттєво впливає на економічні показники галузі в регіонах. Так, в Кіровоградській області за останні роки по цим та іншим причинам суттєво знизилась продукція тваринництва, скоротилось поголів'я худоби і птиці, виробництва молока і іншої продукції. Зменшилось або залишається на рівні виробництво продукції сільського господарства майже в половині районів області.

В сільському господарстві щорічно збільшується кількість збиткових підприємств. Так, якщо в 2006 році їх відсоток від загальної кількості підприємств склав 17,4 відс., то в 2008 році вже 21,6 відс.

Таким чином, вирішення соціально-економічних проблем комплексного розвитку сільських територій регіону, більш повного забезпечення сільського населення об'єктами соціальної інфраструктури потребує більш активних дій всіх органів управління по

посиленню фінансування цієї сфери, залучення інвестицій, створенню престижного життя на селі, поступово доводячи її до рівня життя міського населення, вирішення всіх життєво важливих проблем жителів українського села, в цілому підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.

Список літератури

1. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року. Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України 19.09.2007 р.
2. Соціальний і трудовий потенціал українського села: стан, проблеми, шляхи вирішення. Міністерство агро політики України. – Київ, 2007.
3. Закон України “Про державну підтримку малого підприємництва” від 19 жовтня 2000 року № 2063-III.
4. Глобальна економічна криза 2008-2010 років: світовий досвід та шляхи подолання в Україні. – Монографія: АЕН України. – Донецьк-Київ «Юго-Восток». – 2010.
5. Костромін Г.Т. Розвиток малого та середнього бізнесу – стратегічний напрямок економічного зростання України. Колективна монографія АЕН України. Майбутнє України: стратегія поступу – Київ-Донецьк. – 2008.
6. Микитюк О.І. Фінансове забезпечення розвитку малих підприємств / “Фінанси України”. – 1999. - № 6. – С.55.
7. Стеблій Г.Я., Савенко І.Л. Розвиток малого і середнього бізнесу: проблеми і шляхи вирішення / Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми формування і реалізації політики сприяння розвитку підприємництва в Україні. – Збірник наукових праць НАН України, Інститут регіональних досліджень. – Львів. – 2002. – Випуск 1 (XXXII). – С.28
8. Липчук В.В., Линдюк А.О. Мотиваційні чинники працевлаштування молоді у сільськогосподарських підприємствах. – Економіка АПК, - 2008. - №7. – С.131.
9. Статистичний щорічник України за 2007, 2008 рік.
10. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2007, 2008 рік.

Г.Костромин

Сельские территории региона: проблемы развития социальной инфраструктуры

В статье автор анализирует современные социально-экономические проблемы развития сельских территорий региона, уровень обеспечения сельского населения объектами социальной инфраструктуры, динамику их развития. Центральное место в исследовании занимает раскрытие необходимости переустройства жизни сельского населения, улучшения их социально-бытовых и культурных условий. Вносятся обоснованные предложения по решению этих вопросов.

G.T.Kostromin

The rural territories of region: the oroblems of social infrastructure

In the article an author analyses the modern socio-economic problems of development of rural territories to the region. Level of providing of rural population the objects of social infrastructure? Dynamics of their development. A central place in researches is occupied by opening of necessity of reorganization of life of rural population, improvements of their social and domestic and cultural terms. The ground of suggestion is brought in decision of these questions.

Одержано 01.11.10

УДК 123.456:789

С.О. Пермінова, доц., канд. пед. наук, О.О. Пермінова, студ.
Національний технічний університет України «КПІ»

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНІЙ СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

У статті порушено нагальні проблеми удосконалення національної системи захисту інтелектуальної власності як основи підйому економіки України в умовах світової економічної кризи. Зазначені загальносвітові тенденції рушійної сили економічної і соціальної стабільності та визначені потужні стимули розвитку національного інтелектуального потенціалу. Зроблено акцент на необхідності створення жорсткої, ефективної, простої і доступної системи захисту інтелектуального капіталу.

інтелектуальний капітал, проблеми захисту інтелектуальної власності, державна система правової охорони, вдосконалення національної законодавчої бази.

Постановка проблеми та її актуальність. Динамізм, масштабність і стійкість розвитку інтелектуальної сфери нині перетворюється для будь-якої країни у вирішальний чинник підвищення конкурентоспроможності економіки, забезпечення економічного зростання, підвищення рівня життя населення, оборонної, технологічної та екологічної безпеки. В Україні роль і значення інтелектуальної власності також інтенсивно зростає. Поступово суспільство приходить до розуміння того, що саме інтелект і знання сьогодні є дійсним капіталом нації, виступаючи при цьому об'єктом цивільного обороту. У міру істотного підвищення значення інтелектуальної діяльності, особливо її результатів, для соціально-економічного розвитку будь-якого суспільства попит на неї також збільшується. Саме тому інтелектуальна власність часто стає об'єктом неправомірних дій та недозволеного використання, а відтак потребує надійної ефективної правової охорони.

Метою статті є необхідність аналізу світових тенденцій та сучасного стану захисту інтелектуальної власності в Україні.

Методологічну основу становлять концептуальні положення щодо економічного і соціального розвитку провідних країн світу на основі інформатизації та інтелектуалізації економіки, де знанням і технологічному прогресу надається першочергове значення.

Виклад основного матеріалу. Проводячи політику, спрямовану на становлення сучасної ринкової економіки та її інтеграції до міжнародного економічного простору, уряд України визначає одним із пріоритетних напрямів удосконалення діяльності щодо захисту інтелектуальної власності. Вступ до Світової організації торгівлі спонукав приєднання до численних багатосторонніх міжнародних угод, які регулюють питання економічних взаємовідносин між країнами, а також відповідність національного законодавства положенням цих угод. Зважаючи на існуючі розбіжності українського законодавства вимогам сучасних ринкових відносин, проводиться ґрунтовна робота удосконалення правових норм не тільки в багатьох сферах економічної діяльності, а й у питаннях ефективного захисту прав інтелектуальної власності. Відбувається загальна тенденція до уніфікації національних законодавств у сфері захисту інтелектуальної власності відповідно до укладених міжнародних угод. Найважливішою з таких є Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС), яка вимагає запровадження встановлених мінімальних вимог до стандартів захисту інтелектуальної діяльності, що є потужним стимулом до розвитку системи охорони інтелектуальної власності в Україні.

Нормативно-правова база у сфері інтелектуальної власності постійно

вдосконалюється і поповнюється новими документами з метою створення таких правових механізмів, які б дозволили максимально захистити національного виробника та іноземного інвестора від правопорушень та зловживань у цій сфері, кількість яких неупинно зростає. Однак характерною особливістю для України залишається недооцінка в суспільстві значимості захисту прав інтелектуальної власності, що значною мірою є наслідком культурно-етичної спадщини минулого, коли в суспільстві переважала державна власність на результат творчості. Обмежена платоспроможність населення України призводить до споживання продукції (комп'ютерних, аудіовізуальних програм, баз даних), виготовленої з порушенням прав авторів, а заінтересованість у її виготовленні та розповсюдженні зумовлюється одержанням високих прибутків, що стає можливим внаслідок недотримання прав інтелектуальної власності, несвоєчасного застосування заходів цивільної, адміністративної та кримінальної відповідальності.

Така ситуація вказує передусім на деформацію правових понять у значної частини громадян і підтримується їхньою неவிбагливістю до якості пропозиції. Непоодинокими є випадки відмови від використання існуючих механізмів захисту своїх прав та інтересів. Недостатня обізнаність суспільства в цих питаннях призводить до значних порушень, а також гальмує введення об'єктів права інтелектуальної власності в цивільний оборот, що позначається на економічному розвитку держави.

Проблеми забезпечення захисту прав інтелектуальної власності в Україні багато в чому визначаються нестачею кваліфікованих фахівців з цих питань, що спонукає Державний департамент інтелектуальної власності вирішувати ці важливі завдання. Сьогодні значна кількість вищих учбових закладів здійснює підготовку фахівців за фахом "Інтелектуальна власність", керуючись розробленими галузевими стандартами і програмами вищої освіти, які постійно переглядаються і удосконалюються. Реорганізація Інституту інтелектуальної власності і права у Державний інститут інтелектуальної власності – вищий учбовий заклад післядипломної освіти, який є головним з питань підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації суддів, фахівців МВС, митників, представників СБУ та інші фахівці у сфері інтелектуальної власності є також позитивним аспектом у вирішенні даної проблеми. Однак ще гостро стоїть питання щодо підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, керівників державних підприємств, установ і організацій у сфері інтелектуальної власності.

Найважливіші проблеми захисту інтелектуальної власності в Україні пов'язані з невизначеністю у законодавстві багатьох моментів регулювання правовідносин у сфері, що стосується інтелектуальної діяльності та відсутністю належного захисту приватних прав власності на результати інтелектуальної праці, що допускає високий рівень правопорушень в цій сфері, таких як піратство, розповсюдження підробленої продукції, незаконне використання торговельних марок, нечесна конкуренція, що разом завдає величезних збитків в галузях, де переважає інтелектуальна діяльність. Основні претензії до України з боку закордонних партнерів стосуються в першу чергу: охорони комп'ютерного забезпечення і баз даних, аудіовізуальної продукції, фармацевтичних препаратів, захисту від недобросовісної конкуренції, охорони знаків для товарів і послуг. Найвищий рівень правопорушень спостерігається на ринку комп'ютерного забезпечення та аудіовізуальної продукції, що вказує на невідповідне забезпечення, особливо такої форми захисту інтелектуальної власності, як авторське право та суміжні права.

Треба зазначити, що таке явище як піратство завдає шкоди не лише іноземним виробникам. Незаконні дії руйнують вітчизняну музичну індустрію: за деякими даними щонайбільше третина продажу усіх вітчизняних музичних дисків є легальною. Також гальмується розвиток галузей економіки, пов'язаних з творчою та науковою діяльністю. Сьогодні за різними оцінками в тіньовому сегменті вітчизняного ринку з розробки програмного забезпечення та комп'ютерних ігор працюють від 20 до 35 тисяч спеціалістів, продукція яких оцінюється в сотні мільйонів доларів. Якщо в країнах Європейського

Союзу нематеріальні активи становлять 50-85% вартості майна підприємств, то в Україні – менше 1%. За роки незалежності Україна в середньому втрачала за оцінками експертів близько 2 мільярдів доларів США щомісячно внаслідок того, що об'єкти інтелектуальної власності значною мірою не ідентифіковані, не захищені охоронними документами, їхні майнові права не оцінені, а творці і власник не визначені.

Подібна ситуація не може не викликати занепокоєння з боку торговельних партнерів, особливо США, який є світовим технологічним лідером, і має підстави для звинувачення України в низьких стандартах охорони інтелектуальної власності. Неспроможність забезпечити належний захист прав власності негативно впливає на імідж країни як економічного партнера, і за умов несприятливого клімату для інвестування обумовлює низький показник високотехнологічного експорту на душу населення, за яким Україна суттєво відстає [6].

Стратегічні кроки та невідкладні заходи, які варто давно було зробити в цій сфері, містяться, зокрема, в Білій книзі "Інтелектуальна власність в інноваційній економіці України", опублікованій парламентським видавництвом наприкінці серпня 2009 року.

У книзі наводяться факти тотального порушення прав творців в Україні, вказуючи причини катастрофічного зменшення їх кількості, містяться свідчення своєрідного "інтелектуалоциду" нації, що й призвело до неспроможності вітчизняної економіки бути інноваційною та конкурентоспроможною на світовій арені. Так, за даними Рахункової палати України, щороку збирається лише близько 30 млн. гривень нагороди, що за оцінками експертів складає 3% потенційної суми надходжень. Це пояснюється тим, що у державі за використання авторського права збори сплачують лише 7% користувачів. У той час як більшість розвинених країн зробили пріоритетом інноваційний розвиток економіки через створення цивілізованого інституту інтелектуальної власності. В Україні, яка посідає провідне місце в Європі за кількістю науковців, державна влада не використовує цей потужний потенціал, що наразі посилює наслідки негативних впливів світової економічної кризи на країну [8].

Книга окреслює конкретні шляхи подолання цих негативних явищ, назви ж розділів говорять самі за себе – "Інтелектуальний капітал нації: 17 років деградації", "Тінізація та корупція у сфері інтелектуальної власності як загроза економічній безпеці України", "Авторське право та суміжні права: поглиблення кризи" тощо. По-суті вона є своєрідним SOS-повідомленням для суспільства, політиків і владних структур щодо гостро критичних проблем у сфері інтелектуальної власності та інноваційної діяльності в Україні, нагального вирішення яких вимагають вітчизняні творці і науковці.

Держдепартаментом розроблено Концепцію розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності на 2009 – 2014 р.р., яка є одним із важливих етапів удосконалення цієї системи. У Концепції окреслено шляхи й способи вирішення завдань, які стоять перед державою щодо правової охорони інтелектуальної власності на наступні шість років з урахуванням сучасних пріоритетів зовнішньої та внутрішньої політики країни.

Значним стимулом удосконалення правової охорони інтелектуальної власності в Україні стало прагнення вступити до Світової організації торгівлі. Не менш важливою подією для нашої країни є і залишається підготовка до фінальної частини чемпіонату Європи 2012 з футболу, який відбудеться в Україні та Польщі. Проведення цього міжнародного заходу на належному рівні вимагає ефективного організаційно-правового забезпечення у сфері інтелектуальної власності. Верховною Радою України 19.04.2007р. прийнятий Закон «Про організацію і проведення фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу в Україні», стаття 6, яка передбачає забезпечення прав інтелектуальної власності УЕФА. У жовтні 2007 року прийнята ухвала Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми по підготовці і проведенню фінальної частини чемпіонату Європи 2012», в якій також є положення, що стосуються правової охорони інтелектуальної власності УЕФА. У рамках виконання цих нормативних актів при

Кабінеті Міністрів України функціонує Координаційна рада, завданням якої є негайне реагування на будь-які порушення прав інтелектуальної власності УЕФА на території України [4].

Активні дії здійснюються стосовно вдосконалення законодавчої бази, посилення боротьби з піратством і внесенням змін у систему колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав. Однак значні проблеми існують у сфері інноваційного розвитку. Не зважаючи на те, що Україна має „піонерські” винаходи і новітні розробки у сфері лазерної, криогенної, аерокосмічної техніки, суднобудування, засобів зв'язку і телекомунікацій, програмних продуктів, на відміну від економічно розвинених країн, у яких 85-90 відсотків приросту валового внутрішнього продукту забезпечується за рахунок виробництва і експорту наукоємкої продукції, в нашій державі не створена національна інноваційна система, здатна ефективно використовувати інтелектуальний потенціал нації.

Останні п'ять років в Україні спостерігається стійка тенденція до щорічного збільшення кількості заявок на видачу охоронних документів майже на всі об'єкти промислової власності. У середньому в Держдепартамент щорічно поступає близько 35 тис. заявок на різні об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема понад 15 % від іноземних заявників), а видається до 25 тис. охоронних документів (патентів, свідоцтв). При цьому найбільш активними серед іноземних заявників є заявники із США, Німеччини, Франції, Швейцарії, що свідчить про значний інтерес до ринку України. Тобто настав час інтелектуальної економіки, і головне джерело добробуту, звичайно, не природні ресурси, а творіння розуму. Вітчизняні спеціалісти засвідчують, що ослаблення науково-технічного і технологічного потенціалу України, скорочення досліджень на стратегічно важливих напрямках, відтік за кордон фахівців загрожують країні втратою своїх позицій в світі, посиленням зовнішньої технологічної залежності та підризом обороноздатності країни. Тому нагальною є проблема розбудови цивілізованого ринку об'єктів інтелектуальної власності, що дозволить істотно збільшити прибутки українських підприємств та прибуткову частину національного бюджету. Вирішення цього надважливого завдання полягає у формуванні в Україні економіки інноваційного типу та забезпечення належних позицій в світовій спільноті, що неможливе без розвитку і вдосконалення відносин в галузі управління інтелектуальною власністю згідно світових тенденцій, аналізу світового досвіду державного регулювання в галузі правової охорони інтелектуальної власності, передачі і комерціалізації ІВ.

Значна увага приділяється проблемі забезпечення ефективного адміністративного і судового захисту прав на результати інтелектуальної, творчої діяльності. Цей захист здійснюють такі органи державної виконавчої влади як Міністерство освіти і науки України, Державний департамент інтелектуальної власності, Міністерство внутрішніх справ України, Державна митна служба України, Антимонопольний комітет України, Служба безпеки України, Державна податкова адміністрація України, Державний комітет України з питань технічного регулювання і споживчої політики, а також суди. Юрисдикція судів розповсюджується на усі правовідносини, які виникають у державі, а звернення до суду є невід'ємним правом особи, передбаченим Конституцією України.

Впровадження в Україні механізмів захисту прав інтелектуальної власності дають можливість юридичним і фізичним особам ефективно захистити свої права. Як свідчить аналіз судової практики розгляду суперечок, пов'язаних із об'єктами права інтелектуальної власності, сьогодні юридичні та фізичні особи активніше захищають свої права в судах всіх рівнів, ніж кілька років тому, і кількість таких справ постійно зростає. Одним із способів захисту прав інтелектуальної власності в адміністративному порядку є розгляд заперечень проти вирішень Державного департаменту інтелектуальної власності в Апеляційній палаті, яка є колегіальним органом Держдепартаменту. Будь-яка особа може перед зверненням до суду або замість нього подати в Апеляційну палату заперечення проти рішення Держдепартаменту щодо набутих прав інтелектуальної власності.

Актуальним залишається питання впровадження альтернативних (позасудових) методів врегулювання суперечок у сфері інтелектуальної власності, зокрема використання посередництва. Ця процедура вже багато років застосовується в економічно розвинених країнах.

Нагальним питанням для Держдепартаменту є розповсюдження знань та інформаційне забезпечення у сфері інтелектуальної власності з метою формування у населення правової культури і базових знань у цій сфері. Держдепартаментом постійно здійснюється комплектування Фонду патентної документації (ФПД) суспільного користування, що забезпечує доступ громадськості до національної патентної документації і патентної документації зарубіжних країн. Комплектування фонду здійснюється як шляхом міжнародного обміну патентною документацією, так і в рамках міжнародної співпраці Держдепартаменту з Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ), Європейським патентним відомством (ЕПВ) у сфері патентної документації та інформації. На сьогодні ФПД є найповнішим і найбільш сучасним загальнодоступним фондом патентної документації в Україні і фактично виконує функції загальнодоступної патентної бібліотеки.

Важливим є вирішення питань щодо відновлення діяльності регіональних центрів науково-технічної і економічної інформації з метою надання фізичним і юридичним особам інформаційних і консультативних послуг з питань інтелектуальної власності. На перший план виходить теза про те, що реформування та економічний підйом вітчизняного виробництва повинні базуватися на глибоко продуманій, грамотній економічній політиці у сфері використання інтелектуального потенціалу, спрямованості на створення необхідних умов для стабільного примноження та розвитку інтелектуальної власності як найвищої і найпрогресивнішої форми економічних відносин у ринкових умовах.

Корупція у сфері інтелектуальної власності та недосконала система її захисту гальмують розвиток національної економіки та відлякують інвесторів. З огляду на зазначені питання та застереження, Український центр міжнародної інтеграції поставив важливе завдання – здійснити якісний економічний аналіз наслідків прийняття відповідних законопроектів і розробити рекомендації щодо запобіжних заходів для подолання можливих негативних явищ. На порядку денному стоять питання прийняття кількох законопроектів, що мають на меті остаточно узгодити національне законодавство з європейськими нормами та впровадити додаткове забезпечення захисту прав інтелектуальної власності.

19 вересня 2010 р. в м. Ялта (АР Крим) розпочала роботу XIV міжнародна науково-практична конференція "Актуальні проблеми інтелектуальної власності", організаторами якої виступили Державний департамент інтелектуальної власності, Всесвітня організація інтелектуальної власності, Європейське патентне відомство, Рада Міністрів Автономної Республіки Крим. Учасники конференції відмітили важливість забезпечення дієвої підтримки розвитку творчої діяльності на державному рівні. Відзначили широкі можливості для науковців, винахідників, авторів, творців для спрямування свого таланту, своїх творчих інтересів на створення конкурентоздатної продукції у всіх сферах життєдіяльності нації. Акцентували на розробці ефективних механізмів перетворення інтелектуальних ресурсів держави, інтелектуального капіталу українського суспільства у виробництво матеріальних і духовних благ. Констатували необхідність на державному рівні чітко визначити, які саме вітчизняні винаходи, новітні технології, досягнення у сфері культури та мистецтва забезпечать необхідний рівень конкурентоздатності на світовому ринку, і взяли зобов'язання докласти максимум зусиль до розвитку саме цих напрямів.

Висновки. Науковий та інтелектуальний потенціал України, а також ефективно працююча державна система охорони інтелектуальної власності є головною необхідною умовою для здійснення економічного прориву в умовах світової економічної кризи, виходу до сфери виробництва високих інноваційних технологій, що створює пріоритетне завдання

для країни, яка намагається відмовитися від ролі «сировинного доданку» цивілізованого світу та увійти до числа економічно розвинутих держав.

Встановлення міцного інституту власності, особливо у сфері інтелектуальної діяльності, яка охоплює практично всі провідні галузі економіки є необхідна умова для створення сучасної ринкової економіки. Це єдиний спосіб дати можливість розвиватися тим галузям української економіки, що володіють достатнім для цього науковим і технологічним потенціалом. У разі невиконання цієї Угоди Україна залишиться поза глобальних економічних процесів і втратить додаткові можливості для свого економічного розвитку.

Незважаючи на усі проблеми і труднощі сьогодення є всі підстави вважати, що державна система правової охорони інтелектуальної власності в Україні упевнено наближається до міжнародних стандартів, здійснюючи комплекс необхідних організаційно-правових заходів, направлених на її подальше удосконалення.

Список літератури

1. Антонов В.М. Охорона інтелектуальної власності в Україні. /В.М.Антонов //Монографія. – К.: «Форум», 2002. – 314 с.
2. Бошицький Ю.Л. Право інтелектуальної власності. /Ю.П.Бошицький //Навчальний посібник.– К.: Логос, 2007. – 488 с.
3. Сиденко В. Охорона інтелектуальної власності в Україні: проблеми й розв'язання. /В.О. Сиденко //Дзеркало Тижня, № 43 (367).
4. Паладій М. Удосконалення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності. /М.Паладій // Інтелектуальна власність.- 2005.- № 1.-С. 4-8.
5. Шафета Н. Захист прав інтелектуальної власності в Україні. / Н.Шафета, А.Медведєв, О.Зубчик //Справочник економіста.- 2006.-№ 11.- С. 56-61.
6. <http://www.intelvlas.com.ua/>
7. <http://www.sdip.gov.ua/>
8. <http://www.unian.net/ukr/news/news-270540.html>

С.Перминова, Е.Перминова

Современные тенденции в национальной системе защиты интеллектуальной собственности

В статье рассмотрены первостепенные проблемы усовершенствования национальной системы защиты интеллектуальной собственности как основы поднятия экономики Украины в условиях мирового экономического кризиса. Очерчены общемировые тенденции двигательной силы экономической и социальной стабильности и определены мощные стимулы развития национального интеллектуального потенциала. Сакцентировано на необходимости создания жесткой, эффективной, простой и доступной системы защиты интеллектуального капитала.

S.Perminova, E.Perminova

Modern tendencies in national system defence intellectual property

There are discerned basic problems improvement national system defence intellectual property as rudiments starting Ukraine economy in world economic crisis conditions in the article. There are outlined world tendencies moving power economic and social stability, definded power stimulus development national intellectual potential. Has accentuated on necessity make hard, effective, simple and accessible system of defence intellectual capital.

Одержано 18.10.10

УДК 338.5 663.1.332

Ю.В.Кернасюк, ст. наук. співроб.

Кіровоградський інститут АПВ НААН України

Вплив традиційної і біоенергетичної технології використання гною на економічну ефективність виробництва м'яса великої рогатої худоби

В статті наведено результати досліджень оцінки впливу традиційної та біоенергетичної технології використання гною в сільському господарстві на економічну ефективність виробництва м'яса великої рогатої худоби. На основі системного підходу визначено економічний ефект та доведено перевагу комплексної технології біоенергетичної утилізації гною порівняно із традиційним його використанням в якості органічного добрива. Запропоновано пропозиції щодо внесення змін в методику бухгалтерському обліку та калькулювання витрат на побічну продукцію (гній).

собівартість, ефективність, гній, біогаз, ефлюент, добрива, м'ясо великої рогатої худоби

Уставлені підходи щодо пошуку шляхів підвищення економічної ефективності виробництва м'яса великої рогатої худоби не дозволяють вирішити цю проблему в повній мірі. Адже в умовах СОТ та монополізму переробної промисловості галузь об'єктивно не може сподіватися на суттєву державну підтримку та високі закупівельні ціни, а відтак має розраховувати також і на власні внутрішні резерви підвищення конкурентоспроможності і ефективності.

Одним із таких резервів є побічна продукція – гній, раціональне використання якої за певних умов може забезпечити надходження додаткового доходу та підвищення економічної ефективності виробництва м'яса великої рогатої худоби.

Проблема полягає у виборі підходів до справедливої вартісної її оцінки та переходу на сучасні технології біоенергетичної утилізації, які забезпечують ефективне перетворення органічних відходів у біогаз і якісні біодобрива.

Згідно діючої методики калькулювання собівартості сільськогосподарської продукції гній оцінюють за вартістю підстилки та нормативно-розрахунковими витратами, які складаються з амортизації й поточного ремонту пристроїв для його видалення з тваринницьких приміщень, витрат на вивезення і зберігання та ін.

У той же час такі вчені, як Б.С.Гузар, Н.І.Загребельна, Л.Л.Головко, В.М. Петров, А.В. Токар та ін. [1-2] пропонують оцінювати гній за вартістю поживних речовин, які в ньому містяться, прирівнявши їх до мінеральних добрив за ринковою ціною, що на їх думку, має суттєво вплинути на зниження собівартості продукції тваринництва.

В.І. Жила, С.С. Доценко, В.І. Іоненко також займалися дослідженням енергетичних та техніко-економічних показників сучасних технологій виробництва органо-мінеральних добрив з відходів сільського господарства [3].

Однак, запропоновані даними науковцями методичні підходи не дозволяють комплексно вивчити вплив різних варіантів використання побічної продукції (гною) на економічну ефективність виробництва м'яса великої рогатої худоби і тому потребують відповідного удосконалення, в т. ч. із врахуванням питання оцінки результативності його біоенергетичної переробки за технологією анаеробного зброджування.

Мета нашого дослідження – системна оцінка вагомості впливу традиційної і біоенергетичної технології використання гною на економічну ефективність виробництва м'яса великої рогатої худоби із врахуванням загальноприйнятого підходу калькулювання

витрат та удосконаленого, що враховує агрохімічний склад звичайного гною і органічних біодобрих.

Усі вищезазначені аспекти і визначили актуальність даного дослідження в контексті пошуку перспективних шляхів виходу галузі із кризи, стабілізації чисельності поголів'я тварин та зниження збитковості виробництва м'яса великої рогатої худоби за рахунок використання внутрішніх резервів підвищення економічної ефективності.

У сільському господарстві гній – це не лише цінне органічне добриво, але й побічна продукція тваринництва, вартість якої впливає на собівартість виробництва молока, м'яса великої рогатої худоби, свиней та ін. видів, а отже і на конкурентоспроможність та прибутковість зазначених галузей.

Традиційно питання вивчення ефективності використання гною та оцінки його впливу на рослинництво і тваринництво розглядалися окремо одне від одного.

„Найбільш розповсюдженим методом утилізації гною є використання його для покращення родючості ґрунтів. Зумовлено це тим, що в сухій речовині гною міститься значна кількість азоту (1,9-6,5 %), калію (1,0-2,9 %), фосфору (0,2-2,7 %) і органічної речовини (70-85 %). За еталон органічного добрива прийнята тонна безпідстилкового гною, після переробки якого (до часу внесення у ґрунт) у ньому міститься 35-40 % сухої речовини, 0,05 азоту, 0,25 фосфору і 0,6 % калію. Крім цього, гній є джерелом гумусу – основного фактора родючості ґрунтів. У середньому 1 т гною дає 40-50 кг гумусу” [4, с. 469].

З появою в Україні сучасних промислових технологій біоенергетичної утилізації гною виникла потреба у більш поглибленому дослідженні їх впливу на економічну ефективність розвитку тваринництва.

„Одним із найбільш перспективних методів утилізації відходів агропромислового комплексу (рослинництва, тваринництва) є їх біоконверсія в енергоносії біогаз шляхом мікробіологічної ферментації” [4, с. 475].

Для об'єктивної оцінки необхідно порівняти різні варіанти використання гною, і таким чином, визначити їх ефективність.

У нашому дослідженні економічну ефективність традиційної та біоенергетичної технології використання гною встановлювали шляхом порівняння трьох варіантів:

а) гній оцінювали за вартістю підстилки та нормативно-розрахунковими витратами на видалення з тваринницьких приміщень та його зберігання;

б) гній оцінювали за вартістю поживних речовин, які в ньому містяться, прирівнявши їх до мінеральних добрив за ринковою ціною.

в) масу твердих і рідких біодобрих, що перебродили, оцінювали за вартістю поживних речовин, які в ній присутні, прирівнявши їх до мінеральних добрив за ринковою ціною.

При проведенні розрахунків та вартісного аналізу вмісту поживних речовин в органічних добривах застосовано загальноприйняту методику їх оцінювання із визначенням загального азоту, фосфору і калію в кг/тонну і м³ (гною, ефлюенту), і в перерахунку на грн. за ринковою вартістю мінеральних добрив.

Ефлюент – це рідкі (фугат) і тверді (шлам) продукти переробки біовідходів в метантенці біогазової установки. Метантенк (ферментер, біореактор) – резервуар, де відбувається метанове бродіння органічної речовини біовідходів [5]

Усі розрахунки виконано із врахуванням нормативно-довідкової інформації [6-7] про хімічний склад поживних речовин в екскрементах тварин та масі органічних біодобрих, вихід яких взято із технічних параметрів біогазової установки компанії „ZORG” потужністю переробки – 20 т гною /добу (табл. 1-3).

Таблиця 1 – Вміст поживних мінеральних речовин в екскрементах тварин, за даними [4]

Екскременти	Удобрювальна цінність гною		
	азоту загального	фосфору P_2O_5	калію K_2O
вміст у % до сухої речовини			
Свиней	6,0	3,2	2,5
ВРХ	3,2	1,8	5,0

У табл. 2 наведено основні показники хімічного складу ефлюенту, отриманого із біогазової установки.

Таблиця 2 – Хімічний склад біодобрив, одержаних із біогазової установки, складено за даними [5]

Біодобрива	Хімічний склад, кг/т				
	N	NH_4-N	P_2O_5	K_2O	MgO
Тверда фракція (20-25 % сухої речовини)					
Свиней	5,9 -6,5	1,4-2,0	5,3-5,8	6,1-6,3	1,5-1,8
ВРХ	4,3-5,0	1,0-1,2	2,7-2,9	7,5-7,8	1,3-1,5
Рідка фракція (5 % сухої речовини)					
Свиней	3,1 -3,8	1,4-2,0	2,3-2,4	2,1-2,4	0,5-0,8
ВРХ	1,8-2,2	1,0-1,2	0,8-1,6	2,2-2,8	0,4-0,5

Вартісну оцінку гною та ефлюенту проводили шляхом перерахунку фізичного вмісту діючої речовини NPK органічних добрив в еквівалент мінеральних добрив, і перемножували їх на ринкову ціну останніх (табл. 3-4)

Таблиця 3 – Інформація про рівень оптово-відпускних цін на мінеральні добрива вітчизняного виробництва (грн. за 1 тону з ПДВ)

№ п/п	Вид добрив	Підприємство-виробник	На початок 2010 р.
1	Селітра аміачна	ЗАТ „Севєродонецьке об'єднання “Азот”	1809,50
2	Суперфосфат	ВАТ „Сумхімпром”	1770,00
3	Калімагnezія 30	ТОВ „Стебницький калійний завод”	1550,00

За результатами розрахунків встановлено, що 1 т гною містить: 3,6 кг азоту загального N; 2,0 кг фосфору P_2O_5 та 5,5 кг калію K_2O . В середньому 1 тону твердих біодобрив з 20-25 % сухої речовини містить: 1,3 кг азоту загального N; 0,4 кг фосфору P_2O_5 та 7,8 кг калію K_2O . Порівняльний аналіз ефективності традиційної і біоенергетичної технології використання гною наведено в табл. 4-5.

Таблиця 4 – Вміст та вартість поживних речовин в гної і перебродженій масі органічних біодобрив

Показники	Органічні добрива (гній) за традиційної технології їх використання	Органічні добрива, отримані після біоенергетичної утилізації гною	
		тверді	рідкі
Одиниця виміру	1 т	1 т	1 м ³
Вміст поживних речовин в одиниці добрив (не суха речовина), кг			
Азоту загального N	3,6	1,3	0,2
Фосфору P_2O_5	2,0	0,4	0,1
Калію K_2O	5,5	7,8	2,8
Вартість, грн.	73,51	23,49	2,88

Таблиця 5 – Розрахунок порівняльної економічної ефективності різних варіантів використання гною

Показники	Органічні добрива (гній)				Одержаний об'єм біогазу, м ³ / добу
	традиційна технологія використання, т		біоенергетична технологія утилізації		
	оцінка за нормативно-розрахунковими витратами	оцінка за вмістом поживних речовин	тверді, т	рідкі, м ³	
Продукція для порівняння	20,0		13,5	5,0	1200
Вартість продукції (біогаз в еквіваленті природного газу*), грн.	402,2	1470,2	317,2	14,4	1440
Додатковий дохід із врахуванням оцінки гною за нормативно-розрахунковими витратами	1369,4				
Додатковий дохід із врахуванням оцінки гною за вмістом поживних речовин	301,4				
Вартість продукції (біогаз в еквіваленті електричної енергії)** , грн.	402,2	1470,2	317,2	14,4	2760
Додатковий дохід із врахуванням оцінки гною за нормативно-розрахунковими витратами	2689,4				
Додатковий дохід із врахуванням оцінки гною за вмістом поживних речовин	1621				

*Коефіцієнт перерахунку біогазу в природний газ – 0,6

**Коефіцієнт перерахунку біогазу в електричну енергію – 2,3

Найбільший додатковий дохід можна отримати, якщо використовувати гній в якості субстрату біогазової установки для виробництва органічних біодобрив і біогазу з подальшим його перетворенням в електроенергію за допомогою когенераційного обладнання.

Крім цього із даних табл. 4 можна побачити, що після анаеробного зброджування хімічний склад органічних добрив змінюється у відсотках до сухої речовини, що відображується на сумарній вартості їх NPK.

„Анаеробна ферментація гнойової біомаси супроводжується зменшенням у шламі майже на 50 % сухої органічної речовини порівняно з вихідним гноем за рахунок включення 10-15 % вуглецю субстрату в мікробну масу, а також у такі компоненти біогазу, як метан і діоксид вуглецю” [4, с. 509].

Проте в цих розрахунках не враховано той факт, що значна частина азоту в процесі анаеробного зброджування переходить в інші легкодоступні форми його засвоєння.

„Відферментована маса, що перебродила, на вигляд не відрізняється від первинної сировини, маючи близьку до неї вологість. Водночас це готове високоякісне незаражене і позбавлене неприємних запахів органічне добриво, придатне для безпосереднього внесення в ґрунт без додаткового витримування в траншеях і відстійниках. У відферментованій масі знищені патогенна мікрофлора, гельмінти і здатність насіння бур'янів до проростання, але цілком збережена поживна цінність гною за азотом, фосфором, калієм тощо. Втрати загального азоту у відферментованій масі становлять 1-3 %, тоді як після природного дозрівання (перепрівання) гною вони сягають 20-30 %. Завдяки нейтральному значенню рН, застосування відферментованої маси як добрив виключає закислення і вилуження ґрунтів” [8].

За даними [4, с. 510]. при анаеробному зброджуванні зберігаються необхідні для рослин біогенні елементи (N, P, K), натомість при компостуванні їх втрати складають до 40 %. Головна перевага анаеробного зброджування над аеробним полягає у збереженні в органічній або амонійній формі майже всього азоту, який містився у вихідній гнойовій біомасі. Так, з 37 кг азоту, який містився у гноєві, після його аеробної обробки у ґрунт повертається тільки 12-15 кг, а після анаеробної ферментації у ґрунт повертається 36 кг (Алексєєв В.В., Лямін М.Я., 1985).

Також, за рахунок отримання крім біодобрив додатково і біогазу, технологія біоенергетичної утилізації гною за показником приросту дохідності переважає традиційний метод його застосування в якості звичайного органічного добрива.

Значний економічний ефект для тваринництва можна отримати, змінивши підходи до вартісного оцінювання побічної продукції.

Як зазначають окремі науковці [1-2], застосування методу оцінки гною за вмістом поживних речовин може суттєво збільшити його вартість, а це, в свою чергу, призведе до зменшення собівартості приросту живої маси і підвищення рівня рентабельності.

У той же час проста заміна нормативно-розрахункового методу на вартісний, що враховує вміст поживних речовин в гної, як пропонують деякі вчені, дозволить оцінити його лише за справедливою ціною. Однак, без уваги залишаються витрати на його прибирання з приміщення, амортизація транспортерів і тракторів, електроенергію і пально-мастильні матеріали, які потрібно списувати.

Найбільш доречним в цьому випадку є комплексна оцінка гною за вмістом поживних речовин і ринковою ціною в перерахунку на еквівалент мінеральних добрив, в сумі з нормативно-розрахунковими витратами на його виробництво.

За цих умов цілком реально забезпечити зменшення в бухгалтерському обліку рівня збитковості виробництва м'яса великої рогатої худоби до межі прибутковості шляхом удосконалення методики калькулювання собівартості виробництва побічної продукції в тваринництві з врахуванням усіх зазначених пропозицій (рис. 1).

Порядок калькулювання собівартості виробництва м'яса великої рогатої худоби, діючий на даний час	Пропозиції щодо внесення змін та удосконалення методики калькулювання витрат на побічну продукцію
Собівартість виробництва приросту живої маси великої рогатої худоби включає усі статті витрат за мінусом побічної продукції	
Побічна продукція (у даному випадку - гній) визначається за нормативно-розрахунковими витратами на її виробництво, транспортування і зберігання	Побічна продукція (у даному випадку - гній) визначається за нормативно-розрахунковими витратами на її виробництво, транспортування і зберігання, до яких додається вартість гною, оцінена за вмістом поживних речовин в перерахунку на NPK за ринковими цінами

Рисунок 1 – Зміни, які необхідно внести до методики калькулювання собівартості виробництва м'яса великої рогатої худоби в частині оцінювання побічної продукції

При цьому усі витрати, пов'язані із отриманням і зберіганням гною, будуть також перерозподілені на користь кінцевого споживача цієї продукції із врахуванням її оцінки за справедливою ціною. Таким споживачем може виступати галузь рослинництва господарства, де дану побічну продукцію використано, або будь-який інший сторонній суб'єкт, який її придбав.

Щоб оцінити вплив зміни методики калькулювання собівартості виробництва м'яса великої рогатої худоби на його економічну ефективність, нами використано зведену інформацію по формі 50 – с. г. „Основні економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств Кіровоградської області за 2009 р.” (табл. 6).

Таблиця 6 – Оцінка впливу методики калькулювання собівартості виробництва м'яса великої рогатої худоби на його економічну ефективність

Методика оцінки вартості гною		Порівняння показників
діюча	удосконалена	
за нормативно-розрахунковими витратами на виробництво, транспортування і зберігання	за вмістом поживних речовин і їх ринковою ціною, в сумі з нормативно-розрахунковими на виробництво, транспортування і зберігання	Підвищення вартості гною в 3,6 рази
Вартість 1 т гною, грн.		
20,1	73,51	+53,41
В тому числі вартість побічної продукції на 1 ц приросту ВРХ, грн.		
4,3 т х 20,1 = 86,43	4,3 т х 73,51 = 316,09	+229,66
Собівартість 1 ц реалізованої живої маси ВРХ у 2009 р., грн.		
1125,07*	808,98	-246,34
Ціна 1 ц реалізованої живої маси ВРХ, грн.		
828,26*	828,26*	х
Прибуток (збиток) від реалізації 1 ц живої маси ВРХ, грн.		
-296,81*	19,28	+316,09
Рівень рентабельності (збитковості), %		
-26,4*	2,4	+28,8

* У середньому по всіх сільськогосподарських підприємствах

Як видно із даних табл. 6, за діючої методики оцінки побічної продукції виробництво м'яса великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах області за 2009 р. було збиткове із рівнем рентабельності -26,4 %.

За умов застосування удосконаленої методики оцінки побічної продукції, яка враховує не лише нормативно-розрахункові витрати на отримання і зберігання гною, але й

справедливу ціну поживних речовин NPK в його складі, виробництво м'яса великої рогатої худоби є прибуткове із рівнем рентабельності 2,4 %. Розрахунково-нормативну вартість гною взято за 20,1 грн./т, що наближено відповідає середньому значенню даного показника в господарствах області. Вихід гною - 4,3 т на 1 ц приросту.

Висновки і перспективи подальших досліджень. На основі проведених досліджень встановлено, що при біоенергетичній переробці гною на установці потужністю 20 т за добу і виробництві органічних біодобрив та біогазу приріст доходу складає 1369,4 грн. порівняно з традиційною технологією його використання, а за умов подальшого перетворення біогазу в електроенергію – 2689,4 грн.

За діючої методики оцінки побічної продукції виробництво м'яса великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах області за 2009 р. було збиткове із рівнем рентабельності -26,4 %, тоді як при оцінці побічної продукції (гною) із врахуванням не лише нормативно-розрахункових витрат, але й ринкової вартості складу його поживних речовин – є прибуткове із рівнем рентабельності 2,4 %.

Для встановлення справедливої ціни органічних добрив їх слід оцінювати за вартістю поживних речовин в перерахунку на NPK за ринковими цінами, що потребує внесення відповідних змін до нормативно-правових документів, які регулюють це питання.

Перспективним напрямком подальших досліджень є вивчення окремих аспектів проблеми економічної оцінки гною та ефлюенту з врахуванням їх впливу на врожайність в рослинництві, і на цій основі розробка комплексу рекомендацій для аграрного виробництва.

Список літератури

1. Гузар Б.С. Удосконалення обліку продукції довгострокових біологічних активів тваринництва / Б.С. Гузар, Н.І. Загребельна, Л.Л. Головка, Г.Ю. Аніщенко // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 108–113.
2. Петров В.М. Методичні підходи до формування собівартості сільськогосподарської продукції та її вплив на ефективність виробництва / В. Петрова, А. Токар // Економіка АПК. – 2008. – № 10. – С. 55–60.
3. Жила В.І. Дослідження енергетичних та техніко-економічних показників сучасних технологій виробництва органо-мінеральних добрив / Жила В.І., Доценко С.С., Іоненко В.І. // Ресурсозберігаючі технології сільськогосподарського виробництва: Збірник наукових праць. Вісник Харківського державного технічного університету сільського господарства. Харків., 2009 – № 86. – С. 148-150.
4. Біотехнологія: Підручник / В.Г. Герасименко, М.О. Герасименко, М.І. Цвіліховський та ін.; Під общ. ред. В.Г. Герасименка. – К.: Фірма «ІНКОС», 2006. – 647 с.
5. Нетрадиционные технологии. Энергетика биотехнологий. Термины и определения: ГОСТ Р 52808-2007 – [Действующий от 2007-27-12]. – М. : Стандартинформ, 2008. – 27 с. (Национальные стандарты Российской Федерации).
6. ВНТП-АПК-09.06. Відомчі норми технологічного проектування. Системи видалення, обробки, підготовки та використання гною (видання офіційне). – На заміну ВНТП-СГіП-46-9.94; [Чинний від 2006-01-06] – К.: Мінагрополітики України, 2006. – 100 с.
7. Биодоброения – основа повышения качества сельскохозяйственной продукции / Офіційний сайт компанії „ЗОРГ УКРАЇНА” [Електронний ресурс] - Режим доступу до статті: <http://www.zorg.ua/biblioteka/biudobrenie> - Заголовок з екрана.
8. Семененко І. Біогазова галузь в Україні: експериментально-пілотна стадія з орієнтацією на ліцензії? / І. Семененко, В. Кравець, І. Чеботар, А. Кравець // Пропозиція. – 2004. – № 4. – С. 22-23.

Ю. Кернасюк

Влияние традиционной и биоэнергетической технологии использования навоза на экономическую эффективность производства мяса крупного рогатого скота

В статье приведены результаты исследований оценки влияния традиционной и биоэнергетической технологии использования навоза в сельском хозяйстве на экономическую эффективность производства мяса крупного рогатого скота. На основе системного подхода определен экономический эффект и доказано преимущество комплексной технологии биоэнергетической утилизации навоза в сравнении с традиционным

его использованием в качестве органического удобрения. Предложены предложения относительно внесения изменений в методику бухгалтерского учета и калькуляции расходов на побочную продукцию (навоз).

Y. Kernasyuk

Influence traditional and bio-power technologists of the use of manure on economic efficiency of production of meat of cattle

In the article results over of researches of estimation of influence of traditional and bio-power technology of the use of manure are brought in agriculture on economic efficiency of production of meat of cattle. On the basis of approach of the systems an economic effect is certain and advantage of complex technology of bio-power utilization of manure is well-proven by comparison to his traditional use as an organic fertilizer. Offered suggestion in relation to making alteration in methodology of record-keeping and calculation of charges on side products (manure).

Одержано 12.10.10

УДК 330.111.42

В.А.Витоптова, зав. відділом, Н.А.Бондаренко, мол. наук. співр.

Кіровоградський науково- дослідний центр продуктивності агропромислового комплексу (НДЦ «Кіровоградагропромпродуктивність»)

Еколого-економічні особливості крапельного зрошення

В статті проведено аналіз потреб зрошуваного землеробства для забезпечення сталого виробництва сільськогосподарської продукції в Кіровоградській області і шляхи подолання ситуації, що склалася.
зрошувальне землеробство, крапельне зрошення

Світова соціально-економічна криза, яка розпочалася у 70-х роках минулого століття, призвела до необхідності розробки і впровадження ресурсозберігаючих, маловідходних і безвідходних технологій в усіх галузях економіки, в тому числі і в аграрній. Особливо гостро постали питання ресурсо- та енергозбереження в умовах зрошуваного землеробства. Існуючі способи зрошення вже не відповідають вимогам часу, необхідні були інтенсивні ресурсозберігаючі технології та способи поливу, які б забезпечували економію водних та енергетичних ресурсів, зменшували обсяги скидів дренажно-скидних вод у поверхневі джерела, забезпечували повне використання поливної води сільськогосподарськими рослинами та виключали непродуктивні її втрати на інфільтрацію. Таким вимогам відповідають різні способи мікрозрошення (крапельне, підкронове, надкронове та внутрішньогрунтове) [1].

Крапельне зрошення – економічно обґрунтований і екологічно безпечний спосіб зрошення садів, виноградників, овочевих та баштанних культур в умовах відкритого ґрунту, а інших сільськогосподарських культур в теплицях і на дачних ділянках. Це порівняно новий метод зрошення рослин. Він характеризується наявністю постійної розподільчої мережі під тиском, яка дозволяє здійснювати безперервні часті поливи [2].

Перші системи поверхневого краплинного зрошення були створені на початку 70-х років минулого століття в Ізраїлі (1963) і США (1964), а пізніше вони отримали широке розповсюдження в багатьох країнах світу (Австралії, Німеччині, Австрії, Італії, Франції і СРСР та ін.) [3-4].

его использованием в качестве органического удобрения. Предложены предложения относительно внесения изменений в методику бухгалтерского учета и калькуляции расходов на побочную продукцию (навоз).

Y. Kernasyuk

Influence traditional and bio-power technologists of the use of manure on economic efficiency of production of meat of cattle

In the article results over of researches of estimation of influence of traditional and bio-power technology of the use of manure are brought in agriculture on economic efficiency of production of meat of cattle. On the basis of approach of the systems an economic effect is certain and advantage of complex technology of bio-power utilization of manure is well-proven by comparison to his traditional use as an organic fertilizer. Offered suggestion in relation to making alteration in methodology of record-keeping and calculation of charges on side products (manure).

Одержано 12.10.10

УДК 330.111.42

В.А.Витоптова, зав. відділом, Н.А.Бондаренко, мол. наук. співр.

Кіровоградський науково- дослідний центр продуктивності агропромислового комплексу (НДЦ «Кіровоградагропромпродуктивність»)

Еколого-економічні особливості крапельного зрошення

В статті проведено аналіз потреб зрошуваного землеробства для забезпечення сталого виробництва сільськогосподарської продукції в Кіровоградській області і шляхи подолання ситуації, що склалася.
зрошувальне землеробство, крапельне зрошення

Світова соціально-економічна криза, яка розпочалася у 70-х роках минулого століття, призвела до необхідності розробки і впровадження ресурсозберігаючих, маловідходних і безвідходних технологій в усіх галузях економіки, в тому числі і в аграрній. Особливо гостро постали питання ресурсо- та енергозбереження в умовах зрошуваного землеробства. Існуючі способи зрошення вже не відповідають вимогам часу, необхідні були інтенсивні ресурсозберігаючі технології та способи поливу, які б забезпечували економію водних та енергетичних ресурсів, зменшували обсяги скидів дренажно-скидних вод у поверхневі джерела, забезпечували повне використання поливної води сільськогосподарськими рослинами та виключали непродуктивні її втрати на інфільтрацію. Таким вимогам відповідають різні способи мікрозрошення (крапельне, підкронове, надкронове та внутрішньогрунтове) [1].

Крапельне зрошення – економічно обґрунтований і екологічно безпечний спосіб зрошення садів, виноградників, овочевих та баштанних культур в умовах відкритого ґрунту, а інших сільськогосподарських культур в теплицях і на дачних ділянках. Це порівняно новий метод зрошення рослин. Він характеризується наявністю постійної розподільчої мережі під тиском, яка дозволяє здійснювати безперервні часті поливи [2].

Перші системи поверхневого краплинного зрошення були створені на початку 70-х років минулого століття в Ізраїлі (1963) і США (1964), а пізніше вони отримали широке розповсюдження в багатьох країнах світу (Австралії, Німеччині, Австрії, Італії, Франції і СРСР та ін.) [3-4].

Проблеми раціонального розвитку та підвищення ефективності зрошуваного землеробства досліджували багато вчених, зокрема, І. Андрусенко, В. Ковда, А. Лимарь, С. Лисогоров, В. Остапов, В. Сніговий, О. Собко, Г. Раскін, В. Ушкаренко, І. Філіп'єв та ін. Науково-практичні і соціально-економічні аспекти розвитку аграрного виробництва, його інтенсифікації, раціонального земле- та водокористування, підвищення екологічної безпеки агропромисловості висвітлені в наукових працях О. Балацького, В. Благодатного, Б. Данилишина, Д. Добряка, С. Дорогунцова, Ю. Івашкевича, Л. Новаковського, П. Руснака, П. Саблука, В. Трегобчука, А. Третьяка, М. Хвесика, А. Яцика тощо.

У зв'язку з появою нового способу поливу - крапельного зрошення - і зі стрімким зростанням плану з його використанням ведуться роботи порівняльного вивчення впливу різних способів поливу на особливості ґрунтоутворного процесу. На цій основі розробляються і удосконалюються прийоми збереження та підвищення родючості ґрунту в умовах краплинного зрошення. Тому важливим на сучасному етапі є забезпечення наукового вивчення та супроводження одного з елементів зрошуваного землеробства – крапельного зрошення, що і є метою дослідження даної статті.

Україна належить до держав, де зрошувані землі відіграють важливу роль у забезпеченні країни продовольством. Передумовами розвитку зрошення є наявні природно-кліматичні умови. У межах України виділяється три природно-кліматичних зони: надлишково зволожена лісова (25% території), недостатньо зволожена лісостепова (35%) і посушлива степова (40%).

Забезпеченість вологою різних регіонів України показує, що у степовій і на значній частині лісостепової зони високопродуктивне вирощування вологолюбних сільськогосподарських культур можливе тільки за умови зрошення. Однак, динаміка зростання зрошуваних площ у світі, та долі зрошуваних земель у загальній площі ріллі у деяких країнах світу (рис. 1) свідчать про низькі об'єми використання поливних земель в Україні.

Відомо, що зростання обсягів зрошуваних земель забезпечує стаке виробництво сільськогосподарської продукції в країнах, де використовують такі технології.

Як свідчать дані рис. 1 доля зрошуваних земель у загальній площі в Україні серед розвинених країн найменша. В США доля зрошуваних земель відносно земель, які знаходяться в зоні недостатнього зволоження, складає 51,5%, в Україні – лише 8,8%. Це свідчить про те, що для забезпечення сталого виробництва сільськогосподарської продукції необхідно терміново вживати заходи для покращення ситуації в Україні.

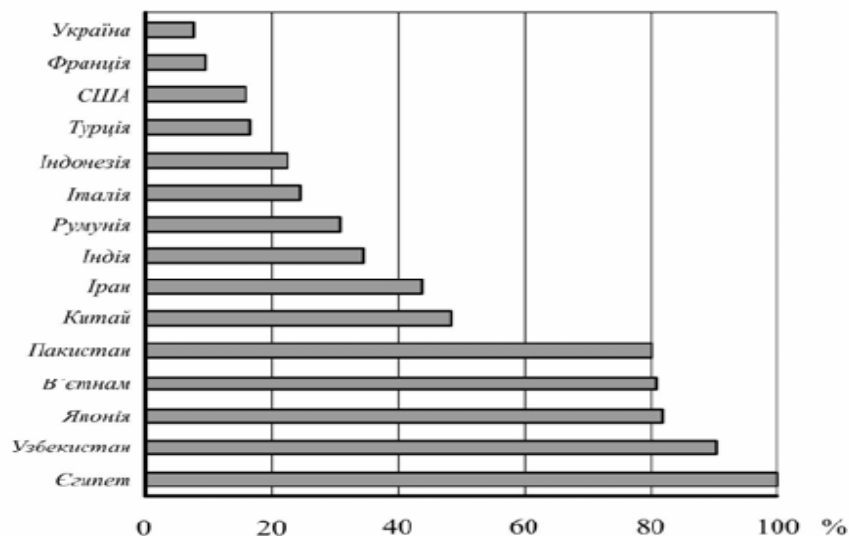

Рисунок 1 – Доля зрошуваних земель у загальній площі ріллі у деяких країнах світу

Загальна площа зрошуваних земель в Україні на початок 1992 р. становила 2 млн. 624 тис. га, тоді як в 1965 р. таких площ було лише 544 тис. га. Найвищими темпи будівництва зрошувальних систем були у 1975-1985 рр., коли щороку вводили по 100 тис. га і більше поливних земель. Впродовж 1986-1991 рр. темпи введення нових площ зрошення дещо скоротились, але теж були досить високими. Після 1995 р. будівництво нових зрошувальних систем практично було зупинено.

Не тільки південні райони, але й Кіровоградщина є зоною ризикованого землеробства [6]. Тому, починаючи із 1964 року в області розпочалося будівництво міжгосподарських зрошувальних систем. В області було побудовано 85 водосховищ, 2185 ставків загальною площею 26,03 тис. га об'ємом 500,8 млн. м³, в т.ч. придатних для зрошування – 227,15 млн. м³, серед них об'ємом більше 10 млн. м³: Іскрівське – 40,7 млн. м³, Інгуло-Кам'янське (незаповнене) – 16,0 млн. м³, Новоархангельське – 14,8 млн. м³, Тернівське – 12,2 млн. м³, Гайворонське – 11,3 млн. м³.

Всього за 1965-90 роки було побудовано 24 державні зрошувальні системи. Зараз налічується 18. Найбільшими по площі зрошення вважаються Новомиргородська система – 1,64 тис. га, Вільшанська – 1,57 тис. га та Кіровоградська приміська – 1,27 тис. га.

В гідрологічному відношенні область відноситься до Середньобузького та Нижньодніпровського гідрологічних районів. В області налічується 438 великих, середніх та малих річок загальною довжиною 5558 км, в т.ч.: великі річки – Південний Буг (84 км), Дніпро (68 км), середні річки - Синюха (90 км), Чорний Ташлик (94 км), Інгул (175 км), Велика Вись (166 км), Тясмин (30 км), Ятрань (36 км) [7].

У 1990 році в області налічувалось 55,6 тис. га зрошуваних земель, на кінець 2008 року лише – 40,7 тис. га, слід також відмітити, що 26,7 тис. га, або 66 відсотків зрошувальних систем введено в експлуатацію до 1985 року, тобто більше 20 років тому, 14,0 тис. га (34%) – в період із 1986 по 1995 рік, після 1995 року будівництво нових зрошувальних систем не проводилось. Тривалі терміни експлуатації, а також зміна структури меліоративних фондів в результаті реформування сільськогосподарських підприємств негативно вплинули на технічний стан зрошувальних систем. Згідно проведеної у 2005 році інвентаризації майже 40 відсотків зрошувальних систем не може бути використана через незадовільний стан трубопроводів та насосно-силового обладнання, із них 15 відсотків підлягають повному списанню. Оснащення зрошувальних систем дощувальною технікою незадовільне. Із 620 дощувальних машин, які згідно проекту могли б забезпечити полив наявних зрошуваних земель, станом на 1 червня 2008 року залишилось в наявності 46 штук, з них справних 40 штук.

Технічний стан наявних зрошувальних систем в області дає можливість поливати на даний час лише близько 5,0 тис. га, при відновленні дощувальної техніки та порівняно невеликих затратах на ремонт внутрішньогосподарської зрошувальної мережі можливе проведення поливів на площі 18,2 тис. га. Інші зрошувальні системи потребують більш значних капіталовкладень, проведення робіт їх реконструкції.

Відомо, що ситуація в сусідніх регіонах подібна до Кіровоградської області.

В сучасному сільськогосподарському виробництві існує багато способів поливу чи зрошення [5]. Вони відрізняються між собою принципом застосування в залежності від виду рослин, географією використання, вартістю, затратами водних та енергоресурсів тощо. Розрізняють поливання по борознах або по лунках (полив затопленням), дощування (в тому числі мікродощування), шланговий полив, краплинне зрошення та ін. Вищенаведені способи мають як переваги, так і недоліки. Наприклад, поливання по борознах застосовують на добре спланованих ділянках з дуже незначним нахилом. Незважаючи на привабливо дешеві затрати, ця система не має широкого розповсюдження і не забезпечує запланованої рівномірності розподілу вологи. Дощувальне зрошення доцільне при вирощуванні зернових, овочів, кукурудзи при достатньо високій густоті рослин. В даний час це найпоширеніший спосіб зрошення, хоча дощувальні системи мають дуже великі втрати води, ущільнюють верхній шар ґрунту, утворюють поверхневу

кірку, що погіршує водно-повітряний обмін. При дощуванні неможливо застосовувати добрива та засоби захисту рослин, збільшується небезпека захворювань рослин. Найбільш ефективним в даний час є краплинне зрошування (табл. 1).

Суть систем крапельного зрошування полягає в тому, що поливу піддається не ґрунт, а рослина. Такий ефект досягається завдяки потраплянню води безпосередньо у прикореневу зону рослин через еластичні трубки, які мають по всій довжині щілиноподібні отвори (крапельниці). Прикореневе зрошування дозволяє у 2-3 рази зменшити витрати води, завдяки чому з'являється можливість займатися овочівництвом навіть у тих районах, де через брак водних ресурсів це було неможливо.

Таблиця 1 – Порівняльна ефективність різних видів зрошування

Метод зрошення	Ефективність
Звичайне поливання	20-35%
Розприскування	50-70%
Дощування	60-75%
Краплинне зрошення	85-98%

Традиційні способи поливу в порівнянні з краплинним зрошенням мають такі недоліки:

- перевитрати води та мінеральних добрив, це особливо актуально в південних регіонах, де вода є дефіцитним ресурсом;
- ґрунт після поливу покривається кіркою, що потребує додаткового розпушування ґрунту;
- краплини створюють своєрідні лінзи, і через них сонячне випромінювання робить опіки на зелені;
- дуже часто оголюються корені рослин, змивається верхній родючий шар ґрунту;
- у вологих ґрунтах неможливе своєчасне проведення технологічних операцій із застосуванням техніки;
- різко зростає кількість бур'янів.

Використання систем краплинного зрошення одночасно з подачею розчину добрив дозволяє постійно підтримувати вологість ґрунту в оптимальному співвідношенні в системі “вода-повітря” в ґрунті. Це сприяє більш високому коефіцієнту засвоєння добрив рослинами. При використанні систем краплинного зрошення здійснюється точне дозування надходження усіх елементів, які знаходяться в розчині, в тому числі контроль кількості розчину на одиницю площі зрошування. Крім того, така система дозволяє вносити збалансовану кількість азоту, фосфору, калію та інших елементів живлення з урахуванням фаз росту та сезонних потреб рослин. Внесення добрив через краплинні системи підвищує коефіцієнт їх використання в середньому на 25-30% та знижує загальне використання добрив на 15-35%. На відміну від звичайного поливу це дозволяє не тільки ефективно використовувати добрива, але і запобігати забрудненню ґрунтових вод, не створюються умови вторинного засолення ґрунту.

Ефективність застосування прикореневого краплинного зрошення полягає в наступному:

- ощадливе та економне використання водних ресурсів (50-90% економії порівняно з традиційними системами поливу);
- можливість регулювати глибину зволоження, кількість, якість та періодичність зрошення;
- зниження затрат праці;
- зниження ризику ураження рослин завдяки можливості одночасного поєднання агротехнічних операцій: внесення засобів захисту рослин, підживлення добривами, регулювання рівня рН у ґрунті тощо;

- під час прикореневого зрошення краплини води не потрапляють на листя овочів, а отже значно зменшується можливість ураження рослин хворобами;
- вода не утворює кірки на поверхні. Оскільки загалом води подається менше, допускається її застосування з більшою мінералізацією, ніж при дощуванні;
- зниження забур'яненості через відсутність зволоження міжрядь;
- зниження залежності отримання високих врожаїв незалежно від стану ґрунту та погодних умов;
- інвестиційна привабливість.

Але, в свою чергу, використання систем краплинного зрошення потребує багато затрат на своє технічне обслуговування та ремонт. Підключення крапельниць, пошкодження трубок гризунами вимагають щоденної перевірки. Можливо також надмірне зрошення, що може призвести до захворювання кореневої системи і в цілому рослини, а отже і до зменшення врожаїв.

В умовах глибокої соціально-економічної кризи стан справ у галузі зрошення земель значно погіршився. Для покращення стану справ у галузі була прийнята "Комплексна регіональна програма розвитку меліорації земель і поліпшення екологічного стану зрошуваних та осушених угідь на період до 2010 року" [6], затверджена постановою КМУ від 24 червня 2006 р. №863.

Виконання завдань Програми в повному обсязі дасть змогу забезпечити ефективне і екологічно безпечне функціонування крапельного зрошення. У разі поліпшення ресурсного забезпечення галузі землеробства за умови дотримання агротехніки в цілому і на меліорованих землях насамперед, їх роль у продовольчому та ресурсному забезпеченні області постійно зростатиме. Слід відзначити, що прибавка врожаю овочів і фруктів на меліорованих землях у роки з екстремальними погодними умовами зростає удвічі.

Одночасно за рахунок впровадження краплинного зрошення як ресурсозберігаючої технології забезпечується зниження рівня споживання води на 80 відсотків, електроенергії – на 60 відсотків, що істотно ослабляє техногенне навантаження на довкілля та підвищує економічну ефективність землеробства на меліорованих землях.

Спеціалісти підраховали, що для інтенсивного ведення овочівництва у кожний гектар необхідно вкласти 5-15 тис. грн. (принаймні у перший рік, коли облаштовується система краплинного зрошення). Ціна варіюється залежно від виду культур, які вирощуються, площі, якості води, яка використовується для зрошення і т.д. Навіть при високих затратах рентабельність, наприклад, вирощування томатів становить не менше 20%. Збільшення урожайності огірків і помідорів при краплинному зрошенні порівняно з дощуванням може досягти 4-5 разів.

Ефективне ведення сільгоспвиробництва та вирощування високих врожаїв овочів і фруктів в Кіровоградській області з посушливим кліматом та недостатньою кількістю опадів, у так званих регіонах ризикованого землеробства, неможливе без застосування зрошування.

Фінансове становище більшості сільськогосподарських виробників призводить до деградації внутрішньогосподарських меліоративних систем. На зрошувальних системах виходять з ладу і демонтуються запірно-регулююча арматура та трубопроводи. Набрала незворотного характеру втрата кваліфікованих кадрів. Переважна більшість господарств Кіровоградської області, що мають меліоровані землі, залишилися без гідротехніків. Понад 90 відсотків загальної площі зрошувальних угідь перебуває у незадовільному технічному стані. Побудовані на початку 70-х років внутрішньогосподарські мережі технічно і морально застаріли, мають низький рівень водозабезпеченості, значні фільтраційні втрати води, незначну енергозабезпеченість. Це призводить до погіршення екологічного стану земель у зоні їх дії, неможливості застосування сучасної дощувальної техніки.

Аналіз свідчить, що починаючи з 1990 року валове виробництво овочів і фруктів в області щорічно зменшується і на період 2008-2009 роки складає 36339 тон, коли при

науково-обґрунтованих нормах споживання потреба в овочах і фруктах для Кіровоградської області становить 139319,8 тон (що складає 134 кг на людину в рік).

Одним з напрямів підвищення овочівництва відкритого ґрунту є застосування нових технологій, зокрема крапельного зрошення. І тому важливим є перш за все проведення комплексної економіко-екологічної оцінки варіантів гідромеліоративного (водогосподарського) будівництва, що дає змогу обирати найвигідніший з них з точки зору не тільки одержання максимального соціально-економічного ефекту, а й забезпечення раціонального природокористування, економічного використання природних ресурсів й охорони навколишнього середовища. Не вирішивши цих завдань, не можна здійснювати гідромеліоративне чи водогосподарське будівництво. Тривале функціонування іригаційно-меліоративних і водогосподарських комплексів з негативним впливом на природне середовище, як правило, рано чи пізно призводить до порушення в ньому екологічної рівноваги, виснаження природних ресурсів у зонах зрошення та осушення, що, зрештою, знижує продуктивність зрошувальної і дренажної систем землеробства й ефективність суспільної праці. Тому використання крапельного зрошення є одним з напрямків ефективного розвитку зрошуваного землеробства і потребує подальшого дослідження щодо його удосконалення.

Список літератури

1. Грановська Л.М. Обґрунтування досліджень з питань засолення та осолонцювання ґрунтів при застосуванні краплинного зрошення мінералізованими водами. / Л.М. Грабовська, О.Є. Тетюркіна // Таврійський науковий вісник. Збірник наукових праць ХДАУ. Вип. 44. – Херсон: Айлант, 2006. – С. 188 – 190.
2. Сологубов. Ю.М. Маленькие капли – большая прибыль / Ю.М. Сологубов // "Агроогляд". – 2003. - №2. – С.15-18.
3. Келлер Д. Проектирование систем капельного орошения (1-е изд.) / Д. Келлер , Д. Кармели. – К.: Укргіпророзводхоз, 1976. - 166 с.
4. Лузан П.Г. Зрошуване землеробство в Центральному регіоні України / П.Г. Лузан, С.І. Шмат, К.Д. Матвеев // Наукові записки. –Вип..8.– Кіровоград: КНТУ, 2007.– С 33-38.
5. Ромашенко М.І. Зрошення земель в Україні. Стан та шляхи поліпшення. / М.І.Ромашенко, С.А.Балюк. – К.: Видавництво "Світ", 2000. – 114 с.
6. Комплексна регіональна програма розвитку меліорації земель і поліпшення екологічного стану зрошуваних та осушених угідь на період до 2010 року – Кіровоград: Кіровоградське обласне виробниче управління меліорації і водного господарства, 2006. – 23 с.
7. Історична довідка про утворення Кіровоградського облводгоспу.- Кіровоград: Кіровоградське обласне виробниче управління меліорації і водного господарства, 1995. – 5с.
8. Питання розвитку меліорації земель і поліпшення екологічного стану зрошених та осушених угідь. К., 2006. – 18с. (Постанова КМ України від 24 червня 2006 р. №863).

В.Вытоптова, Н.Бондаренко

Еколого-экономические особенности капельного орошения

В статье проведен анализ потреб оросительного земледелия для обеспечения стабильного производства сельхозпродукции в Кировоградской области и пути преодоления сложившейся ситуации.

V.Vytoptova, N. Bondarenko

Ecological and economic features of tiny irrigation

The article deals with the analysis of irrigation agriculture needs to ensure the settled agricultural products manufacturing in the Kirovograd region and ways of overcoming the developed situation.

Одержано 08.07.10

УДК 330.131.5

Т.І. Гончар, ст. наук. співр., О.М. Тегляй, фах. І кат.

Кіровоградський науково-дослідний центр продуктивності агропромислового комплексу

Ресурсозберігаючі технології виробництва свинини, як основа підвищення ефективності галузі

В статті описано ресурсозберігаючі технології виробництва свинини та основи підвищення ефективності галузі. Це дозволяє збільшити обсяги виробництва свинини, зменшити витрати кормів на одиницю продукції, більш раціонально використовувати основні засоби виробництва, скоротити витрати трудових ресурсів та підвищити конкурентоспроможність продукції.

технологія, виробництво, технологічний процес, енергоносії, конкурентоспроможність, інтенсивність

Входження України у міжнародні економічні структури зобов'язує забезпечити доступ продукції інших країн на національні ринки, ліквідувати та знизити рівень обмежень, орієнтувати торговельну політику у відповідності до міжнародних правил, норм виробництва та реалізації продукції, ціноутворення, імпортного та експортного режиму. З цією метою національним товаровиробникам необхідно впроваджувати передові ресурсо- та енергозберігаючі технології виробництва, знижуючи собівартість продукції та підвищуючи прибутки.

Технологія – сукупність науково-обґрунтованих із переробки сировини в готовий товар або ж визначення проміжної продукції. На думку Герасимова В.І. технологія – це система раціонального ведення галузі, яка включає науково обґрунтовані заходи і прийоми, спрямовані на одержання необхідної кількості високоякісної продукції з мінімальними затратами праці та засобів забезпечення оптимальних біологічних, технологічних і організаційних умов виробництва [1, с.140].

Аналізуючи визначення Царенка О.М., технологія – це синтетична наука, яка базується на взаємозалежній і науково-обґрунтованій системі організаційно-економічних, зоотехнічних, ветеринарних, інженерних заходів та прийомів раціонального ведення галузі тваринництва з метою одержання продукції високої якості та в необхідній кількості за умов мінімальних витрат, затрат праці та інших матеріальних ресурсів [2, с.9].

Головне завдання технології полягає у визначенні основних складових елементів виробничого процесу, пошуку та розробки оптимальних комбінацій різноманітних способів та засобів виробництва з метою одержання дешевої екологічно чистої і якісної продукції, сировини для переробної та харчової промисловості [2, 10].

Технологія виробництва продукції свинарства базується на таких складових, як спосіб і процес виробництва.

На думку В.І. Герасимова, технологічний процес – частина виробничого процесу, яка характеризує різні робочі операції, необхідні для досягнення певної мети, які взаємопов'язані та взаємодіють між собою [1, 143].

Виробництво свинини включає основні стадії виробництва: вирощування племінного молодняку, репродукція відгодівельного поголів'я, відгодівля свиней, кормовиробництво, забій тварин та обробка туш.

Сучасні свиноферми та комплекси, як і інші підприємства в галузі тваринництва, є значними споживачами енергоресурсів: енергоносії (електрична енергія, теплова енергія, рідке та газоподібне паливо), енергоресурси (у кормах, будівлях, спорудах, машинах і обладнанні, трудових ресурсах) тощо. У зв'язку з загостренням паливно-енергетичної

кризи частка енергоносіїв у структурі собівартості продукції свинарства в залежності від виробничої потужності агропромислових підприємств становить 20-30%. Підвищення вартості енергоносіїв робить актуальним питанням енергозбереження та раціонального використання енергоресурсів і дослідження цієї проблеми.

Мета дослідження – вивчення ресурсозберігаючих технологій виробництва продукції свинарства та виявлення резервів конкурентоспроможності галузі.

Розвиток сільського господарства, в тому числі і свинарства, має свої особливості, зумовлені поєднанням таких об'єктивних факторів: природо біологічних, техніко-технологічних, організаційно-економічних та соціальних. Ефективний розвиток галузі можливий лише за умов, коли всі елементи цієї цілісної системи мають спрямованість на одержання високих кінцевих результатів.

Для досягнення конкурентоспроможності та ринку м'яса та м'ясо продуктів на національному та міжнародному рівні доцільно впроваджувати нові технології виробництва продукції тваринництва, які б враховували:

- організацію економічно і екологічно допустимого обсягу виробництва продукції з урахуванням регіональних особливостей;
- створення належних умов годівлі за умов нормування і балансування раціонів, спроможних забезпечити високий рівень генетичного потенціалу;
- визначення режиму виробництва (потокового, сезонного, цілорічного, нерівномірного) та рівня механізації відповідно до попиту та обсягу енерговитрат;
- використання існуючих виробничих та допоміжних приміщень, їх реконструкцію з урахуванням сучасних вимог, раціонального застосування архітектурно-будівельних рішень і використання місцевих будівельних матеріалів;
- бізнес- та маркетинг-планування виробничої діяльності підприємства.

В Україні за останні кілька років намітилась тенденція до збільшення інвестицій у свинарство, але ціни на свинину на внутрішньому ринку поки що перевищують європейські на 30–50%. Один із можливих шляхів здешевлення виробництва – впровадження ресурсо- та енергоощадних технологій. Це, окрім зниження собівартості свинини, сприяє підвищенню її якості, конкурентоспроможності й водночас зменшить вплив на довкілля.

Енергоощадні технології дають можливість зменшити витрати на виробництво 1 ц свинини: електроенергії – на 19%, коштів на оплату праці – на 2%. Зменшення собівартості продукції становить, відповідно, 6,7%.

Досвід вітчизняних господарств та наукові напрацювання вчених свідчать, що проблему відродження свинарства і його швидкого нарощування поголів'я можливо здійснити на основі мало затратних технологій утримання свиней та “холодного” способу їх вирощування. При даних умовах тварин утримують в так званих будівлях на дугоподібних опорах (ангарах), що є альтернативою традиційним капітальним виробничим приміщенням. Основна мета полягає в тому, щоб знизити фінансовий ризик, пов'язаний з будівництвом капітальних приміщень, розрахованих на матеріало- та енергоємні технології, наблизити утримання свиней до природного середовища створивши необхідні для прояву ними генетичного потенціалу продуктивності.

План ведення галузі свинарства в господарстві необхідно визначати циклограмою, враховуючи основні параметри та біологічні особливості тварин, що безпосередньо впливають на виробничі результати.

При складанні технології виробництва необхідно визначати наявність та розмір технологічних груп тварин, наявність свиноматок та кількість опоросів одержаних за рік від них. На відтворення стада свиней впливає багато факторів: строки використання маточного поголів'я, щорічне бракування, вік молодняку при паруванні, умови вирощування молодняку, система парування, строки відлучення і збереження поголів'я та підвищення рівня продуктивності свиноматок. Зазначені фактори характеризують інтенсивність використання свиноматок. При високій інтенсивності використання

основних свиноматок від кожної свиноматки можна одержати за рік по 18-20 поросят, їх вартість буде у 1,5-2 рази меншою, ніж при вирощуванні 10-12.

У племінних господарствах необхідно формувати орієнтовну структуру стада: кнури – 0,5-1%, свиноматки основні і що перевіряються – 10 %, поросята до 2-х місячного віку – 20 %, поросята на дорощуванні – 17%, ремонтний і племінний молодняк – 48%, відгодівельні свині – 3,1% у товарних господарствах з сезонною системою опоросів структура стада відповідно становитиме: 0,1-1,0; 10-12,5; 6,9 – 10 та 62-65%.

У підприємствах з повним циклом виробництва свинини великої потужності найбільш раціонально дотримуватися такої структури поголів'я: свиноматок – 8,5%, поросят на відлученні – 22,7, поросят на дорощуванні – 19,7, ремонтного молодняку – 2,2 і відгодівельного поголів'я 46,9%. У разі наявності власного пункту штучного осіменіння, частка кнурів становитиме 0,1-0,5%.

Важливе значення, поряд із структурою стада, набуває віковий склад свиноматок та кнурів. У господарствах доцільно мати основних кнурів та свиноматок: віком до 2-х років – 35-40%, від 2-х до 3-х – 40-45 і 4-х років та старше – 15-20%.

Сучасні ресурсозберігаючі технології ґрунтуються на достатньо високій інтенсивності використання основних свиноматок. Про сумарний вплив інтенсивності використання основних свиноматок та ефективність відтворення поросят свідчать матеріали табл. 1.

Таблиця 1 – Інтенсивність використання та багатоплідності основних свиноматок (у розрахунку на 100 маток)

Середній рівень багатоплідності, гол	Інтенсивність використання основних свиноматок, опоросів за рік										
	1,0	1,1	1,2	1,3	1,4	1,5	1,6	1,7	1,8	1,9	2,0
7,0	700	770	840	910	980	1050	1120	1190	1260	1330	1400
8,0	800	880	960	1040	1120	1200	1280	1360	1440	1520	1600
8,5	850	935	1020	1105	1190	1275	1360	1445	1530	1615	1700
9,0	900	990	1080	1170	1260	1350	1440	1530	1620	1700	1800
9,5	950	1045	1140	1235	1330	1425	1520	1615	1710	1805	1900
10,0	1000	1100	1200	1300	1400	1500	1600	1700	1800	1900	2000
10,5	1050	1155	1260	1365	1470	1575	1680	1785	1890	1995	2100
11	1100	1210	1320	1430	1540	1650	1760	1870	1980	2090	2200
Різниця: max - min	400	440	480	520	560	600	640	680	720	760	800

З даних табл.1 видно, що підвищення багатоплідності свиноматок з 7 до 11 поросят та інтенсивності їх використання сприяє збільшенню виходу приплоду при народженні на 57,1% (зокрема при одержанні 1,0 опоросу з 700 до 1100 поросят; 1,5 опоросу – з 1050 до 1650; 2,0 опоросів – з 1400 до 2200 поросят). За умов стабілізації багатоплідності свиноматок та підвищенні рівня інтенсивності їх використання від 1,1 до 2 опоросів на рік вихід поросят збільшується на 81,8 % [3].

Успішне ведення галузі залежить від зоотехнічного і племінного обліку та формування бази збалансованих раціонів по кожній з виробничих груп тварин. Розв'язати ці питання у умовах інтенсифікації неможливо без впровадження обчислювальної техніки. Враховуючи інтенсифікацію відгодівлі тварин на потужних комплексах по виробництву

свинини, доцільно запровадити комп'ютерні програми, розроблені з урахуванням зростаючої потреби в годівлі.

Використання обчислювальних машин в селекційно-племінній справі сприяє визначенню племінних цінностей тварин, родинних груп у стаді й породі, здійсненню найефективнішого їх відбору і розв'язанню інших питань щодо ведення планомірної та селекційно-племінної роботи.

Найбільшу частку витрат у свинарстві (65% і більше від загальної собівартості свинини) складає вартість кормів. За біологічними особливостями та в умовах відповідної технології виробництва на 1 ц приросту живої маси свині витрачають не більше 400-450 корм.од. При неповноцінній і незбалансованій годівлі, в залежності від статеві-вікових груп, ці витрати збільшуються у 1,5–2 рази.

Незбалансованість раціонів за поживними речовинами на 50 % збільшує витрати кормів на 30–35% та зменшує середньодобові прирости. У більшості господарств живої ваги 100 кг свині досягають за 22–24 місяці і на 1 кг приросту витрачають 10–12 корм. од. концентратів [4].

Враховуючи сучасний кризовий стан галузі, свинину більш ефективно виробляти на власних кормах. Високих показників при виробництві свинини можна досягти в господарствах які здатні виробляти достатню кількість різноманітних і дешевих кормів, що забезпечують потреби свиней збалансованими за поживними речовинами раціонами. Головними передумовами оптимізації обмінних процесів організму – використання кормів методом збалансування раціонів за поживними та біологічно активними речовинами, застосування відповідної технології підготовки кормів до згодовування.

Повноцінна годівля свиней визначається вмістом у раціонах поживних і біологічно активних речовин.

Продуктивність тварин, витрати кормів на одиницю продукції свинини та економія енергоносіїв на 25–30 % залежить від технологічного процесу обробки кормів. Підготовка кормів потребує додаткових витрат, окупність яких відбувається за умов підвищення продуктивності тварин і скорочення їх витрат.

Щоб організувати повноцінну годівлю свиней необхідно знати потребу в основних незамінних поживних речовинах, їх вміст у кормах які зможуть забезпечити фізіологічні потреби та належний рівень продуктивності свиней.

Інтенсивний шлях розвитку забезпечується високою продуктивністю тварин та низькими витратами кормів на виробництво продукції, а екстенсивний – збільшенням чисельності поголів'я, низькими середньодобовими приростами, неефективним використанням свиноматок.

Оптимальний тип годівлі та структура використовуваних раціонів залежить від зонально-кліматичних умов та собівартості виробництва кормів. Багато дослідів проведено з використанням різних типів годівлі. Результати досліджень показують, що концентратний тип годівлі сприяє підвищенню рівня середньодобових приростів майже на 16% і скороченню витрат кормів на 11,5–13,2% порівняно з концентратно-коренеплодним типом, що видно з табл. 2.

Таблиця 2 – Вплив типів годівлі (за питомою вагою кормів у раціонах) на ефективність виробництва свинини

Корми та показники ефективності	Тип годівлі	
	Концентратний	Концентратно-коренеплодний
Концентровані (злакові), %	97,1	59,4
– зернові злакові	73,4	48,1
– зернобобові	4,7	5,5
– макуха	19,0	2,3

продовження табл.2

– сінне борошно		3,5
Соковиті:		32,2
– кормові коренеплоди		16,4
Зелені		4,2
Корми тваринного походження		2,1
Інші корми вітаміни та премікси	2,9	2,1
Згодовано кормів: -на 1гол., корм. од	382,6	390,2
– на 1кг приросту, корм.од	5,16	6,31
Одержано приросту на 1 тварину, кг	115	61,3
Середньодобовий приріст, г	484	205
Вартість кормів, на 1 голову, грн	370,1	420,2
Собівартість 1 ц свинини, грн	306,8	339,3
Собівартість 1 ц свинини, у % до концентратного типу	100	110,6
Прибуток від реалізації свинини, грн.	149,2	86,8
Рівень рентабельності, %	125	115

З даних табл. 2 видно, що високий рівень продуктивності, а низька вартість кормів при концентратному типі годівлі є головним чинником зниження собівартості свинини.

Для вирощування тварин з міцною конституцією, підвищення їх продуктивності важливу роль відіграє літньо табірне утримання свиней. Утримання у літніх таборах не потребує капітальних споруд, а витрати праці з обслуговування тварин значно скорочуються.

Згідно технології від 60 до 95% свиней утримують у приміщеннях, тому продуктивність в значній мірі, залежить від стану повітряного середовища в обмеженому просторі, вплив якого складається із сукупної дії температури, газового складу повітря, вологості, наявності мікроорганізмів, пилу та ін.

Для утримання свиней кращим варіантом приміщень є свинарники з утепленою стелею. Такі приміщення необхідні для утримання підсисних свиноматок та поросят після відлучення. Найбільш окупними та вигідним є ангари. Розмір ангару – 9-11м в ширину та 18-33м в довжину. Такий ангар вміщує 250-270 голів свиней на відгодівлі. В станках передбачені вентиляційні пройми, які в холодну пору року закривають дерев'яними щитами. В одній стороні ангара є площадка з бункерною самокормушкою та поїлками, що дає можливість вільного доступу свиней до розсипчастих або гранульованих кормів. Друга частина заповнюється підстилкою основному використовують підстилку на ґрунті. Солома є кращим підстилковим матеріалом. Після закінчення відгодівлі всю групу тварин відправляють на переробні підприємства, а ангар очищають, дезінфікують та готують до наступної виробничої групи тварин.

Необхідно зазначити, досвід ведення свинарства в країнах Європи та США свідчить про можливість ефективного ведення цієї галузі. Основою для цього є законодавчо-державна та інвестиційна підтримка, підвищення продуктивності існуючих та новостворених порід тварин на основі використання нових біотехнологічних методів, інтенсивних ресурсозберігаючих технологій та ефективного використання кормів.

Досвід країн з розвинутою ринковою економікою (США, Канада, Японія, Німеччина і інші) показує що використання ангарів дозволяє суттєво знизити витрати по обслуговуванню тварин, пов'язані з прибиранням гною та кормо роздачею, а безперегонний метод утримання забезпечує без стресове вирощування молодняку. Основними перевагами “холодного утримання” є досить значна економія енергоносіїв в структурі собівартості свинини. Впровадження цієї технології утримання свиней дозволяє

на одиницю інвестицій отримати в 4-5 разів більше свинини, ніж при традиційному свинарстві [5].

Для підвищення економічної ефективності та забезпечення конкурентоспроможності свинарської продукції принципового вдосконалення потребують технологічні основи ведення свинарства. Що забезпечують оптимальні умови утримання, годівлі, розведення та селекції тварин, і приведення їх у відповідність до європейських стандартів якості.

Список літератури

1. Виробництво свинини: довідник / [за ред. Герасимов В.І., Коваленко В.Ф., Ногаєвич В.М., Походня Г.С.]. – Харків: Еспада, 2001. – 336 с.
2. Ресурсозберігаючі технології виробництва: теорія і практика: [навч. посіб.] / Цапенко О.М., Крятов О.В., Крятова Р.Є., Бондарчук Л.В. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2004. – 269 с.
3. Дмитрук Д.П. Виробничий цикл у галузі свинарства: національний та світовий досвід / Д.П. Дмитрук, Л.В. Клименко. – Київ: ЗАТ «Нічлава», 2006. – 133 с.
4. Рибалко В.П. Особливості розвитку світового й вітчизняного свинарства / В.П. Рибалко // Вісник аграрної науки. – 2003. – №2. – С.27-30.
5. Шидт Т. Свиной марш: Свиноводство Украины / Т. Шидт // Бизнес. – 2006. – №25. – С.142-143.

Т. Гончар, О.Тегляй

Ресурсосберегающие технологии производства свинины, как основа повышения эффективности отрасли

В статье описаны ресурсосберегающие технологии производства свинины и основы повышения эффективности отрасли. Это позволяет увеличить объемы производства свинины, уменьшить расходы кормов на единицу продукции, более рационально использовать основные средства производства, сократить расходы трудовых ресурсов и повысить конкурентоспособность продукции.

T.Gonchar, O.Teglyay

Resursozberigayuchi technologies of production of pork, as basis of increase of efficiency of industry

Resursozberigayuchi technologies of production of pork and basis of increase of efficiency of industry are described in the article. It allows to increase production of pork volumes, decrease expenses forage on unit of products, more rationally to use the fixed assets of production, cut down expenses labour resources and promote the competitiveness of products.

Одержано 08.07.10

УДК 330.123.72

В.І. Переверзєв, пров. фах.

Кіровоградський науково-дослідний центр продуктивності агропромислового комплексу

Тенденції та напрямки розвитку матеріально-технічного забезпечення галузі рослинництва в Україні

В статті викладено технічні засоби при вирощуванні сільськогосподарських культур та розвиток механізованих технологій.
механізація, рослинництво, машинобудування

Розвиток галузей агропромислового комплексу в сучасних умовах визначається не тільки рівнем його технічного забезпечення, що характеризується кількістю засобів, їх якістю, продуктивністю, відповідністю світовим вимогам до екологічних характеристик довкілля та безпеки, а й технологічною досконалістю виробництва. Проблеми техніко-технологічного переозброєння сільськогосподарського виробництва присвячені праці Я. Білоуська, В. Кравчука, П. Саблука, В. Сайка, В. Погорілого, та інших практиків [1].

В той же час недостатньо дослідженими залишаються питання розвитку матеріально-технічного забезпечення галузі рослинництва в Україні, його тенденцій та напрямків. Визначення рівня розвитку механізації рослинництва в Україні у сучасних умовах, та раціональне використання сільськогосподарської техніки є метою нашого дослідження.

Механізація рослинництва в Україні потребує технологічного переозброєння вітчизняними високоефективними, надійними технічними засобами, яке дало змогу задовольнити сучасне сільське господарство. Подальший розвиток сільського господарства в цілому, і рослинництва як його провідної галузі істотно залежить від рівня матеріально-технічного забезпечення галузі, зокрема, від рівня розвитку вітчизняного машинобудування. Сільськогосподарське машинобудування України знаходиться в процесі глибокого реформування і націлене на більш повне задоволення потреб агропромислового виробництва. Основою планомірного розвитку сільськогосподарського машинобудування в Україні є “Програма виробництва технологічних комплексів машин і устаткування для агропромислового комплексу”. Вона передбачає підвищення технічної оснащеності аграрних підприємств вітчизняною технікою до рівня 90%. За період з 1992 року в Україні розроблено близько 1100 найменувань нової техніки, модернізовано більше 500, освоєне серійне виробництво 265 машин і устаткування. У структурі виробництва сільськогосподарської техніки в даний час переважають енергетичні засоби (55%). В нових розробках машинобудівників знаходять реальне відображення сучасні напрямки розвитку механізації рослинництва в умовах України.

У технологічному аспекті, важливим свідченням розвитку процесу ресурсозбереження є мінімалізація основного обробітку ґрунту, яка полягає в підвищенні якості оранки шляхом застосування ярусних і обертових плугів та розширення обсягів використання неполицевих знарядь до рівня 50–55% посівних площ. Розроблені й швидко знаходять впровадження комбіновані багатоопераційні ґрунтообробні агрегати для передпосівного обробітку ґрунту і багатофункціональні ґрунтообробно-посівні комплекси, які скорочують в 2–4 рази кількість проходів по полю, на 20–30 % зменшується – витрати -

праці, паливно-мастильних матеріалів та значно зменшуються терміни виконання механізованих робіт [2]. Відбувається скорочення виробництва енергомістких просапних культур на схилових землях, що складають 1/3 усіх посівних площ в Україні. Це викликає відповідну корекцію механізованих технологій і комплексів машин в напрямку посилення їх ґрунтозахисних функцій. Важливим кроком в розвитку механізованих технологій стала розробка технічного забезпечення систем координатного та “точного землеробства”, що дозволяє вести моніторинг стану ґрунту та культурних рослин на місці визначених ділянках поля, відповідним чином дозувати добрива, біостимулятори та засоби захисту рослин для досягнення високої ефективності їх дії при мінімально необхідних витратах. Це стало основою створення технологій та технічних засобів за принципом “замкненого циклу”, що мають реальну перспективу в майбутньому.

Трактори і комбайни, машини для внесення добрив і засобів захисту рослин обладнують автоматизованими системами контролю і керування технологічними процесами та режимами їх роботи. Удосконалюють висіваючі системи сівалок, підвищують універсальність їхнього застосування.

В організаційному аспекті, заходи ресурсозбереження при механізації вирощування сільськогосподарських культур дозволяють на 10–25% скоротити витрати енергії й інших ресурсів. Рациональне комплектування агрегатів і прогресивні форми їхнього використання (машинно-технологічні станції, механізовані загони тощо) зменшують собівартість одержання рослинницької продукції [2].

У сучасних умовах раціональним значенням комплексного показника оперативного рівня технічного забезпечення АПК вважають $T_{op}=8\%$. Тобто, гармонічний розвиток агропромислового комплексу можливий при відповідному рівні його технічного забезпечення, який потребує 12-річного циклу повного відновлення машинно-тракторного парку. Зауважимо, що технічні засоби при вирощуванні сільськогосподарських культур певним чином впливають на їх врожайність та рівень втрат врожаю. Істотний вплив на врожайність справляє група машин для внесення добрив (50%), обробітку ґрунту (25%) та посіву (25%). Втрати врожаю залежать від іншої групи сільськогосподарської техніки – для захисту рослин (40%), збирання (30%), первинної переробки і зберігання (30%).

Диференціація ґрунтообробних машин обумовлена біологічними особливостями вирощуваних культур, характером розміщення основної маси коренів в оброблюваному шарі. Вона передбачає обмеження в застосуванні техніки для поверхневого (0–8 см) і мілкого (8–16 см) обробітків ґрунту як основного. Обробіток ґрунту під оброблювану культуру в сівозміні виконується по агрофону культури-попередника, що істотно впливає на технологічний режим роботи. Для глибокої оранки на 25–35 см із загортанням поверхневого шару ґрунту з органікою (до 120 т/га) на дно борозни створені ярусні плуги (ПНЯ–4–42, ПНЯ–6–42), які забезпечують найвищу якість оранки.

Вітчизняна промисловість освоїла випуск важких дискових борін до тракторів класів 1,4–5, їх виробляють в більшості регіонів України.

В основному ці конструкції повторюють, з відповідними змінами, відомі БДТ–7 та БДТ–3. Водночас, на ринку з’явилися й нові важкі борони з Х-подібним (БДВ–8,5) та V-подібним (БДВП–6,3) розміщенням дискових батарей.

Обсяги розпушення ґрунту без обертів скиби знаряддями неполицевого типу зростають і в найближчому часі складатимуть 30–50% посівних площ України. Плоскорізи та розпушувачі (чизелі) слід ширше використовувати в зонах недостатнього зволоження, на агрофонах з незначною кількістю (до 30 ц/га) рослинних решток, замість веснооранки. Це дає можливість на 20–40 % скоротити строки проведення основного обробітку ґрунту, зменшити на 6–12 кг/га витрати пального, вирішити загальні проблеми захисту ґрунтів при лімітованому енергозабезпеченні.

В комбінованих ґрунтообробних машинах для поверхневого (2–8 см) обробітку ґрунту, в тому числі й передпосівного, забезпечується ешелонуваність розміщення робочих органів та збільшення загальної ширини захвату. Широко використовуються

пружині робочі органи з розпушувальними (долотоподібними) або полільними лапами шириною від 30-200 мм та ротаційні подрібнювачі грудок й вирівнювачі поверхні. Передпосівний обробіток виконують в залежності від глибини загортання насіння та необхідної щільності обробленого шару ґрунту.

При застосуванні комбінованих ґрунтообробних машин відбувається заміна 5–6 одноопераційних агрегатів; скорочення на 30% витрат пального, праці, строків виконання робіт; збереження вологи в ґрунті; створення однорідного за щільністю посівного шару ґрунту.

При необхідності більш інтенсивного обробітку поверхневого шару ґрунту, подрібнення рослинних решток, в останній час набуває поширення обробіток чизельними культиваторами (КР–4,5, КШН–3, КШН–5,6), до складу послідовно розміщених робочих органів, яких додають дискові секції або окремі диски.

Посівну сільськогосподарську техніку удосконалюють у напрямках модульної побудови сівалок, збільшення ширини захвату, покращення якості висіву, застосування центрального дозування, підвищення універсальності, надійності та продуктивності роботи. Для зернових культур застосовують сівалки з механічними (типу СЗ-5,4) та пневматичними системами висіву. Механічні сівалки обладнують переважно дисковими сошниками та застосовують на полях з середньою якістю підготовки ґрунту на швидкості 5-7 км/год. Пневматичними сівалками доцільно працювати на добре підготовлених під посів площах, з застосуванням анкерних сошників, із швидкістю до 9 км/год. Набувають поширення багатофункціональні комплексні агрегати, які об'єднують в одному технологічному процесі обробіток ґрунту з одночасним посівом та внесенням мінеральних добрив по попередньо підготовленому фону. Їх використання дозволяє ефективно завантажити енергозасіб класу 1,4 за допомогою використання частини потужності через ВВП (вал відбору потужності) трактора зберегти до 20% вологи в посівному шарі ґрунту.

Основу сучасної мобільної енергетики в агропромисловому виробництві України складають трактори та комбайни різного функціонального призначення. За останні роки типорозмірний ряд тракторів сільськогосподарського призначення розширився з 5 до 14 позицій, варіюючи потужністю двигуна в межах від 20 до 370 кВт. Він включає колісні і гусеничні модифікації ходових систем.

Найпоширеніші на ринку мобільної енергетики в Україні трактори МТЗ–80 та МТЗ–82. Вони оснащені двигуном потужністю 60 кВт і можуть працювати в діапазоні швидкостей руху від 1,9 до 33 км/год. Підвищену потужність двигуна (80 кВт) і збільшену до 36 км/год швидкість руху мають трактори МТЗ–100, МТЗ–102. Колісний трактор МТЗ–142, класу 2, має двигун потужністю 110 кВт, швидкість руху до 36 км/год і оснащений передньою навіскою та ВВП.

Основу сучасного парку колісних тракторів загального призначення класу 3 складає Т–150К. Останнім часом розроблено кілька нових енергетичних засобів цього класу. Це, в першу чергу, трактори ХТЗ–17021 та ХТЗ–17022. Трактор загального призначення ХТЗ–17021 відповідає вимогам європейських стандартів ЄВРО–1 і ЄВРО–2. Він оснащений надійним та економічним двигуном фірми “Deutz Fahr” потужністю 170 к.с., безпечною каркасною кабіною, колесами однакового розміру, шинами низького тиску і підвищеної вантажопідйомності. Важливою перевагою трактора є раціональний розподіл маси між ведучими мостами (на передній міст – 60%, на задній – 40%), що дозволяє надійніше агрегуватись з навісними і причіпними сільськогосподарськими машинами. Найбільшу питому вагу сучасного парку гусеничних тракторів сільськогосподарського призначення складають гусеничні трактори ДТ–75 і Т–150 класу 3, оснащені двигунами 65 та 110 кВт, відповідно. Гусеничний трактор Т–70С класу 2 має потужність двигуна 50 кВт та працює в діапазоні швидкостей руху від 1,6 до 11 км/год. Останнім часом харківські тракторобудівники розробили декілька гусеничних тракторів нової конструкції. Серед них треба відзначити насамперед ХТЗ–180Р, ХТЗ–200 та ХТЗ–220.

Слід зауважити, що найбільшим попитом в країнах Західної Європи серед універсальних тракторів користуються трактори потужністю 90-180 кВт. При цьому посилюється тенденція обладнання тракторів колісної формули 4К4 передньою навісною системою, ВВП та похилим капотом. Це підвищує енергетичну економічність та дає можливість використовувати агрегати, в першу чергу ґрунтообробні та посівні, з суміщенням операцій. Ще більш перспективним є обладнання тракторів класів 3 та 5 реверсивними коробками передач та мостами керування. Це дає можливість застосовувати навісні сільськогосподарські машини замість більш дорогих причіпних та самохідних, завантажувати передню та задню навіски трактора.

Для покращення екологічних показників, у першу чергу, зменшення ущільнення ґрунту при посіві, забезпечення достатнього тягового зусилля під час обробітку ґрунту колісні трактори використовують з подвоєними шинами. Коли вартість додаткових шин і складність переобладнання наближається до вартості гусеничного ходу, це стає вагомим аргументом щодо застосування екофільних гусеничних рушіїв.

Основними тенденціями світового тракторобудування є суттєве підвищення технічної надійності та енергетичної економічності тракторів. Вони оснащуються комплексними автоматизованими системами бортового управління, які забезпечують досконале силове і позиційне регулювання навісних знарядь і машин, стабілізують глибину ходу робочих органів і оптимізують режими роботи, що загалом підвищує продуктивність і зменшує питомі енерговитрати на 10 -15% [3].

Виробництво зерна є ключовою проблемою агропромислового комплексу України. Збирання врожаю зернових культур є завершальним етапом у всьому процесі виробництва зерна. Для збирання врожаю в оптимальні строки необхідно мати відповідний парк сучасної зернозбиральної техніки. За наявності зернозбиральних комбайнів на 1000 га посівної площі, Україна відстає від США, ФРН, Франції у 3–4 рази [3].

Значного ефекту від використання комбайнів на збиранні врожаю зернових колоскових культур можна досягти за рахунок обладнання їх новими жатками обчісуючого типу. Продуктивність комбайнів, обладнаних такими жатками, підвищується в 2–2,5 рази при одночасному зменшенні в 1,6–1,7 рази енерговитрат на збирання врожаю зернових культур. При цьому втрати зерна за комбайном дещо збільшуються і складають 2,1-4%. Тому сільгоспвиробникам необхідно зважити, що в умовах господарства має вирішальне значення – збирання врожаю з мінімальними втратами при проходженні комбайна (в умовах дефіциту збиральної техніки призводить до розтягування строків збирання і збільшення загальних втрат зерна через осипання) або в 2 рази скоротивши термін збирання врожаю (з дещо більшими втратами при обчісуванні).

Зернозбиральні комбайни більшості іноземних фірм є універсальними. Ними можна збирати врожай практично всіх зернових і олійних культур, а також насінники трав, насіння дрібнонасінних культур (ріпаку, льону та інших). Для збирання кукурудзи комбайни обладнують 4-х, 6-ти або 8-рядними приставками. Слід зауважити, що на даний час зарубіжні комбайни мають певні технічні переваги в порівнянні з вітчизняними, що дає їм змогу збільшити наробіток в 4-5 разів. У перші 3-4 роки експлуатації зарубіжні комбайни мають середньорічний наробіток на 30-100% більший ніж у вітчизняних машин, за рахунок того, що мають високі технічні надійності, кращої пристосованості до різних кліматичних умов і високої культури виготовлення. Проте ціна імпортованих комбайнів вища у 3–3,5 рази за ціни вітчизняних, а їх застосування економічно доцільне при врожайності зернових культур не нижче 35–40 ц/га [4].

На основі аналізу існуючих технологій і технічних засобів збирання зернових культур можна стверджувати, що основною машиною для збирання зернових культур як в Україні, так і за кордоном є самохідний зернозбиральний комбайн класичної схеми (типу “Славутич”). Із існуючих технологій збирання зерна зернових культур перевага надається однофазному способу. В Україні на даний час використовують копицеву, поточну та валкову технології. Є тенденція розширення застосування валкової технології з наступним

пресуванням. Поряд з удосконаленими конструкціями комбайнів класичної схеми для збирання зернових культур використовують комбайни роторного типу з високою пропускною спроможністю (10-12 кг/с), а також жатки з обчисувальними пристроями. Найбільш широкого користування в Україні набули комбайни класичної схеми з пропускною спроможністю 5-7 кг/с.

Україна об'єктивно належить до найбільш бурякосійних держав Європи і цукор є одним з її стратегічних продуктів, який користується великим попитом на світовому ринку. В технологічному процесі виробництва коренеплодів збирання цукрових буряків є однією із найбільш ресурсомістких операцій (до 30% усіх затрат). При механізованому збиранні цукрових буряків бурякозбиральні машини повинні забезпечити високі функціональні показники якості виконання технологічного процесу при своєчасному проведенні всього комплексу збиральних робіт. Механізовані технології збирання коренеплодів цукрових і кормових буряків поєднують в собі цілий ряд складних технологічних операцій – збирання гички і коренеплодів за різними схемами. В залежності від наявності в господарстві типів бурякозбиральних машин можуть застосовуватися однофазний і роздільні двофазний, трифазний або чотирифазний способи збирання коренеплодів.

При однофазному способі збирання, який використовується при збиранні цукрових буряків, за один прохід збирального агрегату виконуються всі технологічні операції:

- зрізування гички з наступним завантаженням її в транспортний засіб або розкидання по полю;

- доочищення і дообрізка залишків гички з головок коренеплодів;

- викопування коренеплодів, їх очищення від домішок із наступним завантаженням коренеплодів в транспортний засіб, що рухається поруч з збиральною машиною, або в бункер самохідної збиральної машини.

Для реалізації однофазного способу збирання, як правило використовують самохідні шестирядні потужні коренезбиральні комбайни бункерного типу: вітчизняний КСБ-6 “Збруч” та зарубіжні Kleine SF-10 (Німеччина), Tim SR 1800 (Данія), “Moreau” (Франція).

Двофазний спосіб збирання коренеплодів включає дві окремо роздільні фази (стадії) технологічного процесу збирання цукрових буряків. Перша стадія (комплекс машин МТЗ-80/82+БМ-6А; МТЗ-80/82+МБП-6; МТЗ-80/82+МБК-2,7; МТЗ-80/82+МГР-6; МТЗ-80/82+МГШ-6) передбачає:

- зрізування гички коренеплодів із завантаженням її в транспортний засіб або розкиданням на зібране поле;

- доочищення і дообрізку залишків гички з головок коренеплодів.

Друга стадія (модифікації самохідних машин МКК-6, РКМ-6, КС-6Б, КБ-6 та причіпні коренезбиральні машини КНБ-6, МКП-6, тобто МТЗ-80/82 + КНБ-6; МТЗ-80/82 + МКП-6) вміщує у собі:

- викопування коренеплодів, очищення вороху від землі й рослинних домішок;

- завантаження коренеплодів в транспортний засіб.

Перша стадія, окрім збирання гички, може включати в собі ще і викопування коренеплодів, їх попереднє очищення від домішок із наступним формуванням валка викопаних коренеплодів. Тоді на другій стадії збирання виконують тільки підбирання утвореного валка коренеплодів, їх остаточне очищення від домішок із наступним завантаженням коренеплодів в транспортний засіб. Даний спосіб реалізується комплексами причіпних машин “Kleine”: KR-6-II+L6 (гичкозбиральна машина з копачем — валкоутворювачем KR-6-II і підбирач валків L-6), або (K-6-II+R6) + L-6 (одночасно на тракторі начеплені гичкозбиральна машина K-6-II та копач-валкоутворювач R 6). Аналогічні комплекси виробляє АТ “Борекс”.

Трифазний спосіб збирання коренеплодів включає в собі такі три стадії збирання. Перша стадія (комплекс машин МТЗ-80/82+БМ-6А без доочисника головок; МТЗ-80/82 +

МБК–2,7; МТЗ–80/82 + МБП–6; МТЗ–80/82 + МГР–6; МТЗ–80/82 + МГШ–6) – зрізування гички коренеплодів із завантаженням її в транспортний засіб або розкиданням на зібране поле. Друга стадія (комплекс машин МТЗ–80/82+ОГД–6) – доочищення головок коренеплодів від залишків гички. Третя стадія (модифікації машин МКК–6, РКМ–6, КС–6Б, КБ–6 та причіпні коренезбиральні машини КНБ–6, МКП–6, тобто МТЗ–80/82+КНБ–6; МТЗ–80/82+МКП–6) — викопування коренеплодів, очищення вороху від землі і рослинних домішок, завантаження коренеплодів у транспортний засіб. Трифазний спосіб збирання коренеплодів також може бути реалізований поєднанням першої і другої стадії в одну та виконанням третьої стадії в два етапи: перший – викопування коренеплодів і формування валка, другий – підбирання валка з завантаженням коренеплодів в транспортний засіб – причіпним комплексом бурякозбиральних машин „Борекс”, а саме: КВЦБ–1,2+ПНБВ–1,6 (копач–валкоутворювач КВЦБ–1,2; підбирач-навантажувач ПНБВ–1,6).

Чотирифазний спосіб збирання коренеплодів застосовують при несприятливих природних умовах збирання або наявності великої забур’яненості посівів буряків, тобто коли збиральні машини не в змозі досягти агротехнічних вимог по загальній кількості домішок в зібраному воросі коренеплодів.

Однофазний спосіб збирання цукрових буряків має суттєві переваги перед всіма останніми за рахунок меншої кількості проходів збиральних машин і відповідно меншого ущільнення ґрунту. Але застосування самохідних потужних бункерних машин доцільне при площі збирання більше 200–250 га та врожайності коренеплодів більше 250 ц/га, тобто при мінімальному часі заповнення бункера машини, або мінімальних витратах енергетичної потужності двигуна на самопереміщення за час заповнення бункера коренеплодами. Завдяки просушуванню утвореного валка зменшується загальна кількість землі у воросі коренеплодів і, відповідно, кількість вивезеного з поля родючого шару ґрунту. Але довготривале (понад 3–5 годин) просушування валка викопаних коренеплодів призводить до значних втрат їх цукристості. Таким чином, для підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва доцільно прискореними темпами проводити інвестування проектно-пошукових робіт для розроблення і вдосконалення високопродуктивної техніки [3].

В процесі вивчення питань розвитку механізації рослинництва в сучасних умовах та на основі проведених досліджень можна зробити висновки, що основними напрямками розвитку механізації рослинництва в Україні є:

- комплексне забезпечення рослинництва ефективними енергетичними засобами (тракторами і комбайнами необхідних типорозмірів);
- перехід до ресурсозберігаючих технологій вирощування основних сільськогосподарських культур і відповідних комплексів машин;
- створення нових технологій та технічних засобів для застосування окремих сільськогосподарських культур у енергетичних цілях.

Отже, механізація рослинництва в Україні повинна здійснюватись комплексно на базі нового покоління сільськогосподарської техніки, з урахуванням сучасних потреб сільського господарства та тенденцій технічного розвитку, як того вимагає агроінженерна наука.

Механізація рослинництва в Україні стає більш спроможною забезпечити вітчизняних товаровиробників необхідними технічними засобами для впровадження передових агротехнологій. Українським машинобудівникам під силу виробляти машини й обладнання, які за технічними параметрами і дизайном не поступаються імпортним аналогам. Але є багато факторів, які вповільнюють розвиток сільськогосподарського машинобудування в нашій країні, це: диспаритет цін на продукцію; дефіцит висококваліфікованих кадрів, сучасних технологій і технологічних ліній. Для вирішення поставлених задач необхідна фінансова допомога держави та поновлення структурних зв’язків між підприємствами машинобудівного комплексу. За таких умов підприємства

сільськогосподарського машинобудування будуть мати можливість самотужки випускати якісні та потужні трактори, багатоопераційні високопродуктивні і надійні машини та обладнання для впровадження ресурсозберігаючих і екологоохоронних технологій з виробництва конкурентноспроможної продукції сільського господарства.

Список літератури

1. Білоусько Я.К. Техніка-технологічне забезпечення сільського господарства / Я.К. Білоусько // Економіка АПК. – 2009. - №12. – С.29.
2. Войтюк Д.Г. Наукове забезпечення сталого розвитку сільського господарства. Ч13 / Д.Г. Войтюк, В.О. Дубровік, Я.С. Гуков. – К.: НАУ, 2004. – 204 с.
3. Поліщук В.М. Нова вітчизняна сільськогосподарська техніка запорука підвищення ефективності виробництва / В.М. Поліщук // Економіка АПК. – 2004. - №1. – С.173.
4. Масло І. Обґрунтування технологій збирання зернових і структури парку зернозбиральних комбайнів / І. Масло, М. Грицишин, М. Босий // Техніка АПК. – 1999. - №4. – С.8-9.

В. Переверзев

Тенденции и направления развития материально-технического обеспечения отрасли растениеводства в Украине

В статье изложены технические средства при выращивании сельскохозяйственных культур и развитие механизированных технологий.

V. Pereverzev

Tendencies and directions of development of logistical support of industry of plant-grower are in Ukraine

Hardware are expounded in the article at growing of agricultural cultures and development of mechanized technologies.

Одержано 08.07.10

УДК 336.146:364.446

Т.О. Мартинова, асп.

Кіровоградський національний технічний університет

Суб'єкти та джерела забезпечення соціально-культурних послуг

В статті розглянуто особливості фінансового забезпечення соціально – культурної сфери державними та приватними закладами і установами, державними страховими фондами, страховими компаніями, недержавними пенсійними фондами, суб'єктами підприємницьких структур, громадськими об'єднаннями. З метою подолання існуючих проблем пропонуються впровадження соціального партнерства між органами державної влади (місцевого самоврядування), бізнесом та громадськістю.

соціальні послуги, соціальний сектор, соціально-культурна сфера, суспільні потреби, соціальне партнерство

Важливе значення у формуванні людського капіталу суспільства належить соціальному сектору, який формує духовні цінності суспільства, сприяє зростанню продуктивності праці, впливає на ефективність виробництва та виступає рушійною силою економічного розвитку будь-якої держави.

На сьогодні фінансове забезпечення соціальних послуг населенню стає однією з основних функцій держави. Якщо за командно-адміністративної системи господарювання основна частина видатків бюджету спрямовувалося на розвиток народного господарства, то перехід до ринкової економіки, що супроводжується загальним зниженням рівня життя населення, значною диференціацією доходів, потребує підтримки життєвого рівня населення. Останнім часом ситуація особливо загострилась у зв'язку з хронічною нестачею фінансових ресурсів, що призведе до занепаду об'єктів соціально-культурного призначення, неякісного надання відповідних послуг, а система заходів соціального захисту та існуючі програми соціального спрямування не є ефективними засобами зниження рівня чи подолання бідності в Україні. За цих умов актуальною постає проблема пошуку шляхів удосконалення фінансового забезпечення соціально-культурної сфери.

На сьогодні дослідження теоретичних та практичних аспектів фінансового забезпечення суспільних потреб відображено у працях багатьох вітчизняних вчених-економістів: В. Андрущенко, М. Білик, О. Василюк, А. Гальчинського, В. Гейця, А. Гриценка, А. Даниленка, Б. Кваснюк, М. Коробова, Н. Костіної, В. Кравченка, В. Лагутіна, І. Луїної, В. Міщенко, А. Мороза, С. Науменкової, В. Опаріна, С. Осадця, А. Пересади, Д. Полозенка, А. Поддєрьогіна, Г. П'ятаченка, М. Савлука, В. Суторміної, В. Федосова, О. Чернявського та інших. Проте, потреба пошуку шляхів удосконалення діючих механізмів фінансового забезпечення соціальної сфери залишається актуальною і потребує подальшого дослідження.

Метою даної статті є дослідження механізмів фінансування соціального сектору та розробка пропозицій щодо удосконалення його фінансового забезпечення.

В сучасних умовах соціально-культурні послуги в нашій державі надаються широким колом суб'єктів: державними та приватними закладами і установами, державними страховими фондами, страховими компаніями, недержавними пенсійними фондами, суб'єктами підприємницьких структур, громадськими об'єднаннями.

Після розпаду СРСР нашій країні залишилась в спадок велика кількість об'єктів соціально-культурного призначення, які і до сьогодні перебувають на державному

утриманні. Це школи, вищі навчальні заклади, установи охорони здоров'я, спортивні школи, театри, музеї тощо. І хоча перехід до ринкових відносин сприяв появі приватних закладів соціальної сфери, проте основна частина об'єктів даної галузі все ж таки перебуває на державному утриманні. Фінансування бюджетних закладів та установ соціального сектору здійснюється на основі кошторису доходів та видатків. А кошторисне фінансування, як правило, породжує залишковий метод виділення фінансових ресурсів. І важко визначитися: чи збільшити фінансування освіти, чи охорони здоров'я? Це є дуже складним питанням, особливо в період обмеженості фінансових ресурсів. На сьогоднішній день заклади та установи соціально-культурної сфери, які перебувають на бюджетному утриманні, знаходяться у скрутному становищі, що призводить до скорочення їх чисельності.

Серед головних проблем, що стримують розвиток приватних закладів соціальної сфери можна виділити: недостатнє матеріальне забезпечення більшості громадян, які могли б собі дозволити платні соціальні послуги (оплата навчання, лікування у приватних клініках тощо), відсутність фінансової підтримки цих закладів з боку влади, труднощі по залученню спонсорських внесків.

Видатки на соціальне страхування, що фінансуються з державних цільових позабюджетних фондів, складають значну частку видатків на соціальний захист громадян України. Частка цих видатків у ВВП постійно збільшується – за період 2003 – 2008 роки вона зросла з 11% до 17% ВВП. Відповідно зростає і абсолютний показник видатків державних цільових позабюджетних фондів: з 30 млрд. грн. до 164 млрд. грн. за період з 2003 по 2008 роки [1, с.87].

Зокрема, видатки Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності України протягом 2003 – 2008 років зросли з майже 3 млрд. грн. до 7 млрд. грн. По відношенню до ВВП протягом відповідного періоду видатки Фонду залишалися незмінними – 1 % [1, с.89].

Видатки Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття протягом 2003 – 2008 років зросли з 2 млрд. грн. до майже 5 млрд. грн. А по відношенню до ВВП протягом зазначеного періоду видатки Фонду також залишилися незмінними – 1% [1, с.88].

Видатки Фонду загальнообов'язкового соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України протягом 2003 – 2008 років також зросли з 1 млрд. грн. до майже 4 млрд. грн. По відношенню до ВВП видатки Фонду зменшилися з 0,5 % у 2003 році до 0,4 % у 2008 році [1, с.90].

Серед соціально незахищених категорій найбільшою за обсягом видатків є пенсіонери: у 2008 році видатки на фінансування різних заходів соціального захисту цієї категорії склали 42,65 млрд. грн., або 58% усіх видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення [1, с.3].

Державні цільові позабюджетні фонди щороку обслуговують майже 14,5 млн. працездатних осіб і 14 млн. пенсіонерів, 320 тис. потерпілих на виробництві осіб та від 500 до 600 тис. безробітних громадян [1, с.90].

До основних проблем фінансування сфери соціального захисту та соціального забезпечення в Україні можна віднести те, що соціальні потреби найбільш незахищених прошарків населення задовольняються недостатньою мірою. Високий рівень бідності в Україні, особливо серед сімей з дітьми або непрацездатними особами працездатного віку та сімей, де один із членів має інвалідність, свідчить про недостатню ефективність підтримки найбільш соціально незахищених категорій населення.

Надання соціальної допомоги та інші заходи соціального захисту не завжди спрямовуються на задоволення потреб найбідніших чи найбільш соціально незахищених категорій населення. Це призводить до неефективного використання бюджетних ресурсів. Окремі види соціальної допомоги дотепер надаються без урахування розміру доходів громадян. Як наслідок, багато домогосподарств, які не завжди потребують соціальної допомоги з боку держави, все ж отримують її. В той же час, соціальна допомога, що

надається домогосподарствам, які справді її потребують, є недостатньою для того, щоб задовольнити навіть найнагальніші їх потреби.

Крім того, на ефективність української системи соціального захисту та соціального забезпечення негативно впливає відсутність двох важливих складових. По-перше, важко визначити ефективність окремих заходів соціального захисту та програм соціального спрямування, якщо немає системи, яка б дозволила оцінити їх вплив на зниження рівня бідності чи вирішення інших соціальних проблем. По-друге, за відсутності ефективної системи обліку (наповненого єдиного реєстру) потенційних одержувачів різних видів соціального захисту важко визначити сім'ї, які найбільше потребують опіки з боку держави. Як наслідок, тільки третина сімей, на які спрямовуються різні заходи соціального захисту та соціальної підтримки з боку держави, належать до бідних чи інших соціально незахищених категорій громадян. Таким чином, багато домогосподарств, які фактично за більшістю ознак не можна віднести до бідних, отримують значну частку соціальних трансфертів за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів [1, с.91].

Також слід зазначити, що система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні не відповідає європейським стандартам. Про це свідчить аналіз таких соціальних стандартів та нормативів. Якщо у 2003 році мінімальна заробітна плата становила 53% від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, то 2008 році вона становила вже 84% (або 0,84) прожиткового мінімуму. Незважаючи на зростання цих показників, їх співвідношення залишається далеким від стандартів Європейської соціальної хартії (переглянутої), відповідно до вимог якої, мінімальна заробітна плата повинна становити не менше ніж 2,5 прожиткового мінімуму. До того ж, слід зважати на збільшення розриву між середньою та мінімальною заробітною платою. Так, якщо у 2003 році мінімальна зарплата становила 45% від середньої по країні, у 2005 році – 41%, у 2006 році – 38%, у 2007 році вона складала 33%, а у 2008 році впала до 30%. Показник 2008 року нижчий за стандарт, встановлений Європейською соціальною хартією (переглянутою), за якою мінімальна заробітна плата повинна складати не менше третини середньої заробітної плати, та не відповідає рекомендаціям Міжнародної Організації Праці, згідно з якими мінімальна заробітна плата не повинна бути нижчою ніж 40–60% середньої заробітної плати [1, с.91].

Важливим джерелом у фінансуванні медичних послуг є фінансові ресурси фондів страхових компаній (добровільне медичне страхування).

На сьогодні більшість страхувальників по добровільному медичному страхуванню складають роботодавці. Для них це є механізмом стимулювання найманих працівників. Частка індивідуальних клієнтів за власною ініціативою, по оцінках більшості страхових компаній, поки незначна. Дуже часто роботодавець, що не має можливості сплатити повну вартість страхового поліса свого працівника, як додатковий бонус, частково компенсує вартість поліса.

Далеко не всі страхові компанії можуть якісно виконати зобов'язання по полісу, як правило, їх підводять клініки. Деякі страховики, акціонери, які можуть собі це дозволити, створюють власні медичні установи. Тим, хто не має таких можливостей, доводиться удосконалювати існуючі страхові програми по добровільному медичному страхуванню, оскільки поняття об'єму послуг в рамках цих програм за останніх 2-3 роки сильно змінилося. Якщо раніше великий вибір лікувальних установ, з якими працює страхова компанія, наявність сезонної вакцинації або широкого переліку стоматологічних послуг говорили про великий об'єм, то сьогодні набір цих послуг вже вважається мінімальним. Під великим об'ємом зараз мається на увазі наявність додаткових послуг, направлених на реальне поліпшення здоров'я працівників компанії, а не обслуговування в поліклініці.

Зазвичай програми добровільного медичного страхування підрозділяються на три рівні: для керівників вищої ланки, середньої ланки і рядових працівників. Залежно від рівня програми встановлюються ті або інші обмеження на набір і кількість медичних послуг, що надаються.

Найбільше число застрахованих по корпоративних програмах працює у сфері фінансів, в інвестиційних, юридичних компаніях, а також в сегменті телекомунікацій. Більшою мірою страхуванням персоналу цікавляться компанії, що працюють в галузях з високою конкуренцією на ринку праці, де відчувається брак кваліфікованого персоналу. Причому за добровільним медичним страхуванням звертаються не тільки великі компанії, але й середній і малий бізнес.

Вартість поліса коливається залежно від набору медичних послуг і рівня медичних установ. У Києві ціна за поліс (на одну людину) 2,5 тис. грн. в рік і вище, а в регіонах - близько 1,5 тис. грн. за поліс, по якому надається амбулаторно-поліклінічна, стаціонарна швидка і невідкладна медична допомога [2].

Проте рентабельність добровільного медичного страхування залишається невисокою. В Україні, як і в країнах Західної Європи та США збитковість по медичному страхуванню складає 80 - 85% [2].

Недержавне пенсійне страхування в Україні поки ще не набуло достатнього поширення серед громадян, незважаючи на зростання показників діяльності недержавних пенсійних фондів. Так, пенсійні внески у 2007 році склали 234,4 млн. грн., у т.ч. від фізичних осіб - 14,0 млн. грн., у 2008 році - 582,9 млн. грн., у т.ч. від фізичних осіб - 26 млн. грн., у 2009 році - 754,6 млн. грн., у т.ч. від фізичних осіб - 31,8 млн. грн. [3].

Пенсійні виплати також зростають: у 2007 році вони склали 9,1 млн. грн., у 2008 році - 27,3 млн. грн., у 2009 році - 82,9 млн. грн. [3].

Загальна кількість укладених пенсійних контрактів складала: у 2007 році - 55,9 тис. шт., у 2008 році - 62,3 тис. шт., у 2009 році - 62,4 тис. шт. [3].

Серед учасників недержавних пенсійних фондів більшість у 2009 році становлять особи від 40 до 55 років - 41,4% (у 2008 році - 42,5%, у 2007 році - 41,9%). На другому місці - особи віком від 25 до 40 років - 35,8% (у 2008 році - 35,4%, у 2007 році - 34,0%). На третьому місці - особи старше 55 років - 14,2% (у 2008 році - 12,2%, у 2007 році - 9,3%). На четвертому місці - особи віком до 25 років - 8,6% (у 2008 році - 9,9%, у 2007 році - 15,1%) [3].

На сьогодні лише деякі великі підприємства зацікавлені у створенні соціальної інфраструктури: власних пільгових їдалень та медпунктів. На будівництво спортивних споруд, об'єктів культурного призначення, житлового фонду ресурсів не вистачає. Небагато підприємств здійснює фінансування освіти власного персоналу. Якщо кошти й виділяються на ці цілі, то тільки для здобуття освіти осіб, які наближені до власників та вищого керівництва підприємства. Медичне забезпечення, зокрема, медичне страхування здійснюється на рівні менеджерів вищої ланки. Тобто можна констатувати про те, що соціальні потреби більшості трудових колективів підприємств нашої країни є незадоволеними. І причиною цього є не тільки несприятлива економічна ситуація в нашій державі, що супроводжується кризовими явищами, а й відсутність у власників підприємств усвідомлення необхідності задоволення соціально-культурних потреб найманих працівників, що істотно знижують соціальну напругу та невдоволення і виступають потужним двигуном процвітання бізнесу.

Останніми роками більшість бюджетних коштів спрямовується на організацію надання соціальних послуг у спеціалізованих державних або комунальних установах стаціонарного типу, включаючи будинки для дітей-сиріт та притулки для дітей, позбавлених батьківського піклування, школи та будинки-інтернати для дітей із вадами фізичного і психічного розвитку, будинки та інтернати для людей похилого віку та інші види спеціалізованих установ стаціонарного типу. Проте значно менша частина бюджетних коштів спрямовується на надання соціальних послуг у громадах. Установи, що пропонують і надають ці послуги, працюють безпосередньо з людьми. При цьому, перелік послуг залежить від демографічної та соціальної ситуації у конкретному населеному пункті. Установи, які пропонують різні соціальні послуги в громаді, включають центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, територіальні центри та відділення

соціального обслуговування вдома і центри ранньої реабілітації для дітей-інвалідів. Соціальні послуги, що надаються у громаді, включають: послуги, що надаються комунальними установами, які фінансуються з бюджету; послуги, що надаються недержавними організаціями та установами; послуги, що надаються фізичними особами.

Соціальні послуги, що надаються у громадах, є адресними та більш ефективними, а також краще відповідають потребам соціально незахищених категорій громадян, ніж послуги державних та комунальних установ стаціонарного типу. Проте їх поширення в Україні ускладнене, оскільки органи місцевого самоврядування не мають стимулів для зміни пріоритету бюджетного фінансування з установ стаціонарного типу на установи, що надають соціальні послуги у громадах.

Отже, сьогодні в Україні, яка переживає глибоку та затяжну кризу, є багато проблем соціального характеру, що терміново потребують розв'язання. А хронічна нестача бюджетних ресурсів лише перешкоджає цьому. Тому, важливим кроком у вирішенні цієї проблеми може стати широке впровадження у бюджетну практику соціального партнерства між органами державної влади (місцевого самоврядування), бізнесом та громадськістю. Оскільки ні держава, ні бізнес, ні громадськість не спроможні самотужки подолати соціальні конфлікти, несправедливість та забезпечити рівний доступ всіх громадян до соціальних послуг. А спільне виконання проектів і програм декількома партнерами дозволяє створювати цілісні системи надання послуг, більш ефективно проводити соціологічні дослідження щодо потреб клієнтів, надавати більш швидко кваліфіковану допомогу тим, хто її потребує. При цьому, як правило, надання послуг стає більш доступним і ефективним.

За нинішніх умов можна виділити ряд основних причин, які стримують впровадження соціального партнерства у кожному регіоні України, зокрема, це нестабільна економічна ситуація в країні, недосконалість законодавства, проблеми в управлінні соціальною сферою та небажання представників влади, громадських організацій, приватних структур йти на компроміси у вирішенні значущих питань.

Що стосується участі у партнерстві приватного сектору, то його залучення є досить проблематичним, оскільки головною метою підприємців є одержання прибутку, і тому необхідно знаходити стимули для співробітництва. Доцільно розробити механізм довгострокового укладання договорів за участю бізнес-структур на взаємовигідній основі.

Важливим кроком у цьому напрямку має стати участь представників бізнесу у фінансовому забезпеченні суспільства освітніми та медичними послугами. Нині у важкому стані, на грані неможливості існування опинилася сфера освіти, що пов'язано з браком абітурієнтів, які народилися на початку 90-х років в період переходу до ринкової економіки. Тому з метою збереження хоча б вищої школи, доцільно залучати бізнес-структури, для яких в законодавчому порядку потрібно встановити квоту (у грошовому виразі) на їх фінансову участь у здобутті освіти населенням, перш за все – персоналом конкретного представника бізнесу. Останніми роками ми спостерігаємо за ситуацією, коли працюючий не має відповідної освіти, не маючи відповідного базового рівня знань, не спроможний виконувати свої професійні обов'язки. Тому залучаючи представників бізнесу у фінансуванні освіти їх кадрів, позитивні наслідки для власника бізнесу очевидні – зростання продуктивності праці та професійної майстерності працівників. У другій черзі після персоналу власника бізнесу має стати молодь та доросле населення з обмеженими фінансовими можливостями. Доцільним також було б розробити механізм укладання договорів між підприємствами та навчальними закладами щодо проходження студентами «реальної» виробничої практики з подальшим працевлаштуванням. Це вирішить проблему нестачі та некомпетентності кадрів, а також забезпечить підготовку персоналу відповідно до потреб підприємства. Великі бізнес-структури потрібно залучати до реалізації масштабних соціальних проектів, наприклад, технічне переоснащення (комп'ютеризація) навчальних закладів регіону, виявлення та фінансова участь в освіті обдарованих дітей тощо.

Не менш важливим кроком має стати прийняття Закону України «Про обов'язкове медичне страхування», при цьому, щоб основний тягар по сплаті страхових платежів лягав на роботодавців (а наймані працівники були звільнені від їх сплати хоча б до моменту збільшення заробітної плати до середнього рівня по Європі). А до прийняття Закону доцільно на рівні місцевої влади розробити для власників бізнесу стимули (наприклад, зменшити податки) для того, щоб їх зацікавити у добровільному медичному страхуванні своїх кадрів. Це дало б змогу забезпечити надання своєчасної та якісної медичної допомоги всім громадянам, тим самим знизити рівень захворюваності та смертності в суспільстві. А для того, щоб представники влади та бізнесу були дійсно зацікавлені у розвитку освіти і медичного обслуговування в нашій країні необхідно в законодавчому порядку заборонити їм та членам їх сімей отримувати освіту та медичне обслуговування за кордоном.

І не менш важливим питанням є створення на підприємствах соціальної інфраструктури (ідалень, медпунктів, баз відпочинку тощо). Стимулювати зазначені заходи можливо шляхом надання податкових пільг, оскільки податків постійно виявляється недостатньо, а результат від запровадження вище вказаних заходів був би очевидним.

Ще одним дієвим кроком може стати відрахування в законодавчому порядку за рахунок підприємств благодійницьких коштів. Цей платіж має зменшувати суми вже існуючих податків (крім соціальних), щоб не збільшувати податковий тягар. Розмір цих відрахувань має диференціюватися залежно від розмірів підприємницької діяльності. А головне його призначення – фінансова підтримка решти галузей соціальної сфери, крім освіти та охорони здоров'я (фізична культура та спорт, культура та мистецтво). Зазначене сприятиме не тільки адресності фінансової підтримки соціальної сфери, але й зменшить навантаження на бюджетну систему.

Таким чином, з наведеного можна зробити наступні висновки. В сучасних умовах соціально-культурні послуги в нашій державі надаються широким колом суб'єктів: державними та приватними закладами і установами, державними страховими фондами, страховими компаніями, недержавними пенсійними фондами, суб'єктами підприємницьких структур, громадськими об'єднаннями. Але незважаючи на таке широке коло суб'єктів – надавачів соціальних послуг, якість цих послуг перебуває в незадовільному стані у зв'язку з браком фінансових ресурсів. І важливим кроком у вирішенні цієї проблеми може стати широке впровадження у бюджетну практику соціального партнерства між органами державної влади (місцевого самоврядування), бізнесом та громадськістю. Соціальне партнерство можна розглядати як ефективний механізм, що спрямований на вирішення соціальних проблем суспільства, здатний забезпечити доступність та ефективність надання соціальних послуг. Тому органам місцевого самоврядування варто перейти до соціального партнерства з профспілками та громадськістю, звертаючи увагу на реальні соціальні проблеми сьогодення.

Список літератури

1. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Реальний стан та перспективи реформування / [наук. ред. Л. Чорній]. – К.: Центр громадської експертизи, 2009. – 104 с.
2. Тенденции медицинского страхования в Украине в 2008 – 2009 гг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/public/10/01/14/4007>
3. Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/1.html?&no_cache=1

Т. Мартынова

Субъекты и источники обеспечения социально-культурных услуг

В статье рассмотрены особенности финансового обеспечения социально - культурной сферы государственными и частными заведениями и учреждениями, государственными страховыми фондами, страховыми компаниями, негосударственными пенсионными фондами, субъектами предпринимательских структур, общественными объединениями. С целью преодоления существующих проблем предлагается внедрение социального партнерства между органами государственной власти (местного самоуправления), бизнесом и общественностью.

T. Martenova

Subjects and sources of providing of socio-cultural services

The features of the financial providing of socio - cultural sphere by state and private establishments, state insurance funds, insurance companies, non-state pensionary funds, subjects of enterprise structures, public associations are considered in the article. With the purpose of overcoming of existent problems introductions of social partnership between state power (local self-government), business and public are offered.

Одержано 06.09.10

УДК 502

О.М. Яцкова, асп.

Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

Класифікація водогосподарського комплексу як суб'єкта природної монополії

В статті описано існуючі підходи до класифікації природних монополій без прив'язки до об'єкта дослідження. Проаналізовано прийнятність наявних ознак для класифікації водогосподарського комплексу як суб'єкта природної монополії. Запропоновано нові класифікаційні ознаки з метою доповнення переліку різновидів водогосподарського комплексу.

водогосподарський комплекс, природна монополія, водоспоживання, водозабезпечення, охорона водних ресурсів, відтворення водних ресурсів, басейновий принцип управління, інтегрований

Класифікація природних монополій є досить спірним та малодослідженим питанням, не дивлячись на його пріоритетне значення в сучасних умовах господарювання суб'єктів різних форм власності. Це напряму пов'язано з відсутністю єдиної точки зору щодо можливості зарахування всіх елементів водогосподарського комплексу до складу природної монополії. Саме з метою вирішення такої неузгодженості доцільним, на нашу думку, є розгляд існуючих класифікацій природних монополій із наступним використанням останніх для класифікації водогосподарського комплексу як суб'єкта природної монополії.

Науковцями, в працях яких досліджуються питання, пов'язані із видовими проявами водогосподарського комплексу як суб'єкта природної монополії є: Аткинсон Е., Бейн Д., Вурос А., Гольденберг І., Стігліц Дж., Базилевич В., Бутиркін А., Несторенко О., Нікуйко І., Розанова Н., Третьяк В., Філюк Г. та ін.

У зв'язку із недослідженістю сфери класифікації водогосподарського комплексу з точки зору його віднесення до складу природних монополій перед нами поставлені такі завдання:

Т. Мартынова

Субъекты и источники обеспечения социально-культурных услуг

В статье рассмотрены особенности финансового обеспечения социально - культурной сферы государственными и частными заведениями и учреждениями, государственными страховыми фондами, страховыми компаниями, негосударственными пенсионными фондами, субъектами предпринимательских структур, общественными объединениями. С целью преодоления существующих проблем предлагается внедрение социального партнерства между органами государственной власти (местного самоуправления), бизнесом и общественностью.

T. Martenova

Subjects and sources of providing of socio-cultural services

The features of the financial providing of socio - cultural sphere by state and private establishments, state insurance funds, insurance companies, non-state pensionary funds, subjects of enterprise structures, public associations are considered in the article. With the purpose of overcoming of existent problems introductions of social partnership between state power (local self-government), business and public are offered.

Одержано 06.09.10

УДК 502

О.М. Яцкова, асп.

Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне

Класифікація водогосподарського комплексу як суб'єкта природної монополії

В статті описано існуючі підходи до класифікації природних монополій без прив'язки до об'єкта дослідження. Проаналізовано прийнятність наявних ознак для класифікації водогосподарського комплексу як суб'єкта природної монополії. Запропоновано нові класифікаційні ознаки з метою доповнення переліку різновидів водогосподарського комплексу.

водогосподарський комплекс, природна монополія, водоспоживання, водозабезпечення, охорона водних ресурсів, відтворення водних ресурсів, басейновий принцип управління, інтегрований

Класифікація природних монополій є досить спірним та малодослідженим питанням, не дивлячись на його пріоритетне значення в сучасних умовах господарювання суб'єктів різних форм власності. Це напряму пов'язано з відсутністю єдиної точки зору щодо можливості зарахування всіх елементів водогосподарського комплексу до складу природної монополії. Саме з метою вирішення такої неузгодженості доцільним, на нашу думку, є розгляд існуючих класифікацій природних монополій із наступним використанням останніх для класифікації водогосподарського комплексу як суб'єкта природної монополії.

Науковцями, в працях яких досліджуються питання, пов'язані із видовими проявами водогосподарського комплексу як суб'єкта природної монополії є: Аткинсон Е., Бейн Д., Вурос А., Гольденберг І., Стігліц Дж., Базилевич В., Бутиркін А., Несторенко О., Нікуйко І., Розанова Н., Третьак В., Філюк Г. та ін.

У зв'язку із недослідженістю сфери класифікації водогосподарського комплексу з точки зору його віднесення до складу природних монополій перед нами поставлені такі завдання:

- систематизувати існуючі підходи до класифікації природних монополій;
- адаптувати загальні критерії класифікацій монополій до водогосподарського комплексу як суб'єкта природної монополії;
- проаналізувати існуючі важелі державного впливу на різновиди водогосподарського комплексу як суб'єкта природної монополії.

Підходи до класифікації природних монополій можна представити у табл. 1.

Таблиця 1 - Класифікація природних монополій [1]

Критерії класифікації	Види природних монополій
1	2
За територіальними межами ринків	1. Монополії, що діють на загальнодержавному ринку (загальнодержавні природні монополії) 2. Монополії, що діють на ринках, територіальні (географічні) межі яких охоплюють територію окремого регіону, у тому числі частини відповідного регіону; територію декількох регіонів, у тому числі частини декількох регіонів (локальні природні монополії)
За часовою прив'язкою	1. Закріплені 2. Незакріплені
За ступенем поєднання з іншими видами монополій	1. Чисті 2. Змішані 3. Квазіприродні
За формами власності	1. Загальнодержавні 2. Муніципальні 3. Приватні
За галузевою приналежністю	1. У паливно-енергетичному комплексі: – транспортування нафти, нафтопродуктів та інших речовин трубопроводами; – транспортування природного і нафтового газу трубопроводами та його розподіл; – транспортування інших речовин трубопровідним транспортом; – передача та розподіл електричної енергії. 2. На транспорті: – користування залізничними коліями, диспетчерськими службами, вокзалами та іншими об'єктами інфраструктури, що забезпечують рух залізничного транспорту загального користування; – управління повітряним рухом; – спеціалізовані послуги транспортних терміналів, портів, аеропортів за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України. 3. У комунальному господарстві: – централізоване водопостачання та водовідведення; – централізоване постачання теплової електроенергії

На нашу думку, запропонована у табл. 1 класифікація природних монополій включає переважно всі аспекти та особливості діяльності такого типу ринку. Відповідно до названих класифікаційних ознак, можна відмітити, що водогосподарський комплекс як природна монополія:

- за ознакою територіальних меж ринку може бути і загальнодержавною, і локальною;
- за ознакою часової прив'язки даний комплекс слід віднести до закріплених монополій, оскільки існуючі технології передачі та водовідведення води, унікальність ресурсу свідчать про умовну сталість комплексу;

– за ступенем поєднання з іншими видами монополій – це чиста монополія, оскільки всі галузі та підгалузі водогосподарського комплексу володіють ознаками чистої монополії;

– за формами власності у складі водогосподарського комплексу розрізняють окремі суб'єкти, що знаходяться у приватній власності, але вони одиничні, займають невеликий сегмент даного ринку та надають послуги тільки у сфері певних підгалузей водогосподарського комплексу. Типовим прикладом приватної власності в даному випадку є суб'єкти господарювання, що надають послуги, пов'язані із децентралізованим водопостачанням та супутніми операціями. В цілому ж, переважає державна та муніципальна власність;

– за галузевою приналежністю класифікація природних монополій, на нашу думку, не може в повній мірі охарактеризувати кожний специфічний вид природної монополії, в тому числі, і такої як водогосподарський комплекс. Саме тому, в даному випадку доцільним є комплексна деталізація та зосередження уваги на функціональній та галузевій структурах водогосподарського комплексу – табл. 2.

Таблиця 2 - Класифікація водогосподарського комплексу як різновиду природної монополії за галузевою приналежністю

Назва галузі	Функціональна призначення водогосподарського комплексу
1	2
У промисловості	- водопостачання потреб виробництва; - водоспоживання; - водовідведення та очищення стічних вод
У сільському господарстві	- сільськогосподарське водопостачання; - зрошення
У комунальному господарстві та побутовому обслуговуванні	- централізоване водопостачання та водовідведення; - охорона та очищення води
Інші потреби	- інші послуги

З нашої точки зору, вищенаведена класифікація природних монополій не повністю відповідає особливостям видових проявів водогосподарського комплексу як суб'єкта природної монополії. Саме тому, описану класифікацію слід доповнити такими характерними для водогосподарського комплексу та інших аналогічних природо-ресурсних утворень класифікаційними ознаками та видами:

а) за видами використовуваних ресурсів:

1) ті, в основі яких лежить експлуатація невичерпних ресурсів;

2) ті, в основі яких – використання вичерпних невідновлювальних ресурсів;

3) ті, в яких експлуатуються вичерпні відновлювальні ресурси. На нашу думку, водогосподарський комплекс як природо-ресурсне утворення, основу якого формують водні ресурси слід відносити саме до останнього названого виду. Підставою такої точки зору є численні факти, що свідчать про суттєве зменшення запасів води на планеті, а можливість її часткового відтворення, в повній мірі зумовлена можливостями очищення і наступного широкого використання стічних вод для потреб зрошення, виробництва тощо;

б) залежності від показників водовідведення:

1) стічні води без очистки;

2) недостатньо очищені;

3) нормативно чисті без очистки;

4) нормативно очищені після очистки.

Наявність даної класифікаційної ознаки безпосередньо пов'язана із попередньою оскільки, на сьогоднішній день, відтворення водних ресурсів реалізується шляхом очищення води з метою її повторного використання. В свою чергу, зарахування очищених

стічних вод до одного із названих типів напряму пов'язано із ступенем їх первинного забруднення, застосовуваних методів та шляхів використання.

в) за характером впливу на ресурси природні монополії можна поділити на:

- 1) зберігаючі;
- 2) експлуатуючі.

Ця класифікаційна ознака передбачає наявність таких теоретичних видів природних монополій, до складу яких практично неможливо однозначно, в повному обсязі віднести водогосподарський комплекс як цілісне природно-ресурсне утворення. Для потреб даної класифікаційної ознаки доцільним, на нашу думку, є розгляд окремих складових функціональної структури водогосподарського комплексу (рис.1).

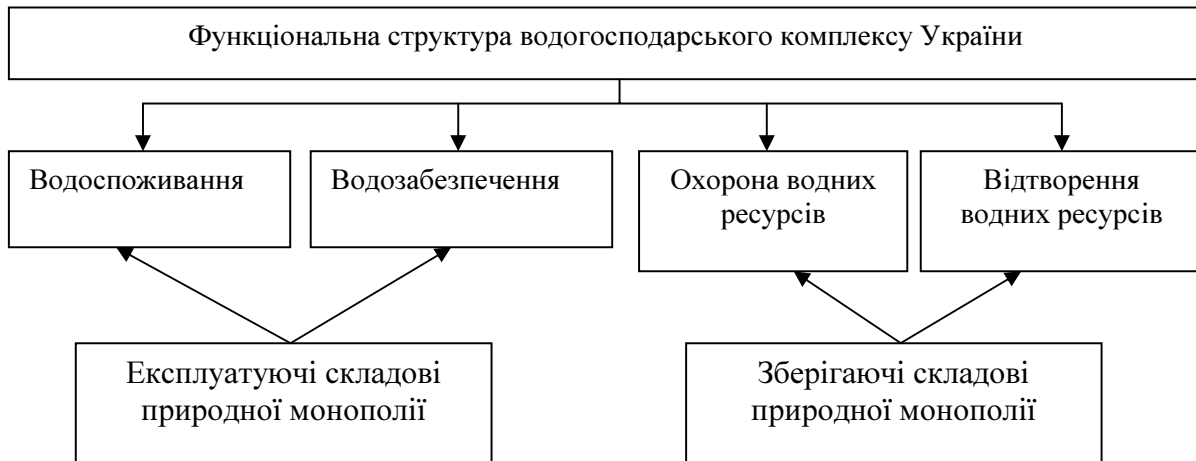

Рисунок 1 - Класифікація водогосподарського комплексу за характером впливу на ресурси

г) за ступенем урегульованості:

- 1) природні монополії, що підлягають контролю з боку внутрішніх органів;
- 2) природні монополії, що контролюються зовнішніми органами.

Дана класифікація є переважно теоретичною оскільки передбачає наявність крайніх різновидів-варіантів урегульованості суб'єктів. Тому більшість природних монополій можна віднести частково до обох різновидів. Щодо водогосподарського комплексу як природної монополії, то в даному випадку, одним із ключових та діючих внутрішніх важелів регулювання є використання басейнового принципу.

Басейновий принцип управління – це такий спосіб управління водним фондом, згідно якого одиницею управління є річковий басейн як єдина екосистема, що в свою чергу, може охоплювати територію кількох адміністративно-територіальних одиниць. Використання саме цього принципу призначене для: забезпечення управління річковим басейном як єдиним цілим, із врахуванням його екологічних та соціально-економічних зв'язків; збалансованого використання, відтворення та охорони водогосподарського комплексу України в цілому; спрощення процедури контролю та запобігання порушенню формування водного стоку, виснаженню та забрудненню води тощо.

Впровадження басейнового управління у сфері водного господарства затверджене на законодавчому рівні, а саме – у Концепції розвитку водного господарства, схваленої постановою Верховної Ради України від 14.01.00 р. Згідно даного документу, запровадження басейнового принципу управління водокористуванням, охороною та відтворенням водних ресурсів, створення умов для збереження довкілля, у тому числі запобігання забрудненню і виснаженню водних ресурсів є найважливішим завданням першого етапу збалансування водогосподарського комплексу, завершення якого планувалось у 2005 р. [2]. Слід відмітити, що виконання даного документу триває із певним відставанням в часі, але вже сьогодні басейновий принцип покладено в основу

організації діяльності Державної інспекції охорони Азовського моря та Державної інспекції охорони Чорного моря, які є територіальними органами Мінприроди України та мають взаємодіяти в процесі здійснення своїх повноважень із органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування різних областей України та Автономної Республіки Крим. Басейновий принцип управління знаходить відображення і в організації діяльності Держводгоспу України, у системі якого утворено басейнові управління водних ресурсів. Більше того, використання басейнового принципу як специфічного механізму управління водогосподарським комплексом України є елементом внутрішнього вдосконалення функціонування даного комплексу саме як природної монополії;

д) за складністю побудови:

- 1) проста природна монополія;
- 2) інтегрована природна монополія.

Саме поняття “інтеграція” (від лат. *integratio* – відновлення, заповнення), можна тлумачити як стан зв'язаності окремих частин, що диференціюються, і функцій системи в єдине ціле, а також процес, що веде до такого стану [3].

На нашу думку, більшість природних монополій є інтегрованими. Це, наприклад: транспортування нафти і нафтопродуктів трубопроводами; передача та розподіл електричної енергії; сфера залізничного транспорту загального користування; управління повітряним рухом тощо. Водогосподарський комплекс також можна віднести до складу саме інтегрованих монополій. Це пов'язано з тим, що водогосподарський комплекс – це система взаємопов'язаних між собою елементів (підгалузей та окремих суб'єктів), склад та структура якої зумовлені функціональною специфікою даного природо-ресурсного утворення.

Список літератури

1. Кравченко Ю. Рынкам естественных монополий – эффективное регулирование // Экономика Украины. – 2006. – № 6. – С. 12–19.
2. Постанова Верховної Ради України від 14.01.00 р. № 1390-XIV “Про Концепцію розвитку водного господарства України”.
3. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н.Азрилияна. – М.: Институт новой экономики, 1999. – 864 с.
4. Кузьменко Л.Г. Світовий досвід регулювання діяльності суб'єктів природних монополій та основні напрями вдосконалення їх регулювання в Україні // Наукові записки НаУКМА. – 2007. – Т.68: Економічні науки. – С.40-47.
5. Макконелл К., Брю С. Экономикс. Принципы, проблемы, политика. 14 изд. – К.: 1992. – 925 с.

О.Яцкова

Класификация водохозяйственного комплекса как субъекта естественной монополии

В статье описаны существующие точки зрения на классификацию естественных монополий без привязки к объекту изучения. Проанализировано приемлемость существующих признаков для классификации водохозяйственного комплекса как субъекта естественной монополии. Предложено использовать новые классификационные признаки с целью дополнить список разновидностей водохозяйственного комплекса.

О.Яцкова

Classification of aquicultural complex as a subject of natural monopoly

In the article the existent approaches of classification of natural monopolies without attachment to the object of research are described. Acceptability of present signs for classification of aquicultural complex as a subject of natural monopoly is analysed. New classification signs are offered with the aim of addition of list of varieties of aquicultural complex.

Одержано 01.07.10

УДК 338.2

Ю.В. Вашай, асп.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Інструментарій дослідження економічної безпеки: макроекономічний аспект

У статті розглянуто макроекономічний інструментарій дослідження економічної безпеки. Досліджено особливості застосування окремих інструментів у розрізі структурних елементів економічної безпеки держави

економічна безпека, обсяг національного виробництва, рівень зайнятості, економічна рівновага

Постановка проблеми. Економічна безпека держави як одна з найважливіших якісних характеристик стану економіки потребує окремого арсеналу засобів для дослідження. Сучасна економічна теорія оперує значною кількістю інструментів аналізу стану і розвитку національної економіки. Окремі із таких інструментів можуть бути застосовані і для ґрунтовного аналізу рівня забезпечення економічної безпеки держави та можливостей його підвищення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам забезпечення економічної безпеки держави присвячені численні праці провідних українських вчених, зокрема Мунтіяна В.І., Гесця В.М., Пастернак-Таранушенка Г., Жаліла Я.А., Шлемка В.І., Бінька І.Ф., Кузьменко В. В., Дарнопиха Г.Ю., Гринів Л.С., Сухорукова А.І. та ін. Вчені в контексті своїх наукових розробок в тих чи інших аспектах звертаються до інструментарію дослідження економічної безпеки. Однак, на наш погляд, економічна безпека держави має досить багато точок дотику із проблемами макроекономічного регулювання. Саме тому макроекономічний інструментарій доцільно більш широко застосовувати при аналізі та вирішенні проблем, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки держави.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування можливостей застосування макроекономічних інструментів для дослідження економічної безпеки держави.

Наукові дослідження економічної безпеки ґрунтуються на використанні макроекономічного інструментарію, який являє собою систему показників, економічних моделей, що використовуються в макроекономічному аналізі. Численні засоби економічної науки можуть бути використані при аналізі економічної безпеки в різноманітних її аспектах.

Макроекономічна модель – це спрощене відображення економічної дійсності, абстрактне узагальнення відповідних фактичних даних [1, с.30].

У розрізі структурних елементів економічної безпеки можуть бути застосовані такі макроекономічні інструменти (таблиця)

Оскільки економічна безпека як багатогранне поняття охоплює весь спектр економічних відносин, практично всі макроекономічні показники та моделі можуть бути застосовані в аналізі тих чи інших її складових.

Так, дослідження макроекономічної безпеки передбачає аналіз показників обсягу національного виробництва (валового внутрішнього продукту, валового національного продукту, національного доходу тощо); рівня зайнятості (рівень безробіття, рівень зайнятості), рівня цін (індекса споживчих цін, дефлятора).

Таблиця - Застосування макроекономічного інструментарію при дослідженні структури економічної безпеки

Складові економічної безпеки	Макроекономічні інструменти	
	Показники	Моделі
Макроекономічна	Показники обсягу національного виробництва, рівня зайнятості, рівня цін, сукупні видатки, сукупний попит, сукупна пропозиція, платіжний баланс, інфляція	Модель мультиплікатора, модель акселератора, підхід «видатки-обсяг виробництва», модель «кейнсіанський хрест», підхід «витікання – ін'єкції», модель AD-AS, модель IS-LM, крива Філіпса
Фінансова	Процентна ставка, операційний попит на гроші, попит на гроші як активи, швидкість обігу грошей, сукупний попит на гроші, пропозиція грошей, норма резервування, облікова ставка, валютний курс, дефіцит, профіцит державного бюджету	Рівняння Фішера, кількісне рівняння обігу, модель рівноваги на грошовому ринку, модель попиту і пропозиції валюти, грошовий мультиплікатор, модель пропозиції грошей, крива Лаффера
Зовнішньо-економічна	Обсяг експорту, обсяг імпорту, чистий експорт, митні бар'єри, немитні бар'єри, квота, світова ціна, внутрішня ціна, платіжний баланс	Теорія Гекшера-Оліна, Теорема Столпера-Семюелсона, теорема Рибчинського, теорія конкурентних переваг Портера, модель Мандела-Флемінга
Інвестиційна	Валові інвестиції, чисті інвестиції, інвестиції в основний капітал, інвестиції в запаси,	Неокласична модель інвестицій, q Тобіна
Науково-технологічна	Видатки з державного бюджету на науку	
Енергетична	Енергоємність	
Виробнича	Продуктивність праці, фондівіддача, фондомісткість, матеріаломісткість	Виробнича функція Коба-Дугласа
Демографічна	Рівень народжуваності, рівень смертності, рівень безробіття, рівень зайнятості, тривалість життя	
Соціальна	Робоча сила, зайняті, безробітні, рівень бідності, використовуваний дохід, диференціація доходів, людський капітал, поріг бідності	Закон Оукена, крива Лоренца
Продовольча	Рівень споживання продуктів харчування, рівень забезпеченості продуктами харчування	
Ресурсна	Праця, земля, капітал, обсяг ресурсного потенціалу, рівень використання ресурсного потенціалу	Виробнича функція Коба-Дугласа

Одним із найважливіших знарядь аналізу є сукупні видатки. Вони дають змогу аналізувати співвідношення різних фаз національної економіки, яка ґрунтується на товарній формі виробництва, передовсім у сфері виробництва й обігу [2]. Здійснення

повноцінного аналізу показників макроекономічної безпеки із виявленням причинно-наслідкових зв'язків є неможливим без дослідження сукупного попиту та сукупної пропозиції. Для такого аналізу в макроекономіці використовується модель AD-AS. Дана модель дозволяє виявити причини зміни обсягу виробництва, рівня цін в країні, інфляції.

Аналіз економічної рівноваги здійснюється із використанням підходу «видатки-обсяг виробництва», моделі «кейнсіанський хрест», підходу «витікання – ін'єкції», моделі IS-LM. Взаємозв'язок інфляції і безробіття ілюструє крива Філіпса.

Макроекономіка оперує досить різноманітним інструментарієм аналізу фінансової безпеки. Оскільки спроможність держави забезпечити прийнятний на цей час рівень забезпечення фінансової безпеки пов'язується з ефективністю дії бюджетно-податкових і грошово-кредитних важелів [3, с.124], серед показників для аналізу можна виділити процентну ставку, облікову ставку, валютний курс. Рівновага фінансового ринку здійснюється із використанням понять «попит на гроші», «пропозиція грошей». Важливими показниками, що характеризують фінансову безпеку держави, є дефіцит та профіцит державного бюджету. Основні макроекономічні моделі, що використовуються у цьому напрямку, - це рівняння Фішера, модель рівноваги на грошовому ринку, модель попиту і пропозиції валюти, модель пропозиції грошей. Визначення та оцінка ефективності ставок податків здійснюється за допомогою кривої Лаффера.

Характеристика зовнішньоекономічної безпеки здійснюється за допомогою понять «експорт», «імпорт», «чистий експорт». В економічній теорії своє застосування знайшли теорія Гекшера-Оліна, теорема Столпера-Семюелсона, теорема Рибчинського, теорія конкурентних переваг Портера, модель Мандела-Флемінга. Дані теорії використовуються в економічних дослідженнях теорії зовнішньої торгівлі та зовнішньоторговельної політики, від стану яких досить сильно залежить рівень економічної безпеки країни.

Інвестиційна безпека може досліджуватись на макроекономічному рівні із використанням показників валових інвестицій, чистих інвестицій, інвестицій в основний капітал, інвестицій в запаси. Дослідження теоретичних аспектів залежності обсягу інвестицій від реальної процентної ставки можна здійснюється за допомогою неокласичної моделі інвестицій.

Виробничу безпеку на державному рівні можуть характеризувати такі економічні показники, як продуктивність праці, фондівіддача, матеріалівіддача, матеріаломісткість. Взаємозв'язок факторів виробництва та обсягу національного доходу досить вдало ілюструє функція Кобба-Дугласа, яка також застосовується для аналізу ресурсної безпеки.

При макроекономічному аналізі демографічної безпеки оперують поняттями «рівень народжуваності», «рівень смертності», «тривалість життя».

Соціальну безпеку характеризують показники робочої сили, зайнятих, безробітних, рівня бідності, використовуваного доходу, диференціації доходів, людського капіталу, порогу бідності. Причини соціально-економічних втрат від безробіття можна виявити за допомогою закону Оукена, а оцінку диференціації особистих доходів здійснити із використанням кривої Лоренца.

Аналіз продовольчої безпеки здійснюється за допомогою показників рівня споживання продуктів харчування та рівня забезпеченості продуктами харчування.

Поняття «праця», «земля», «капітал», «обсяг ресурсного потенціалу», «рівень використання ресурсного потенціалу» можуть бути застосовувані для аналізу ресурсної безпеки.

Слід відрізнити описані вище показники від індикаторів економічної безпеки. За допомогою індикаторів можна визначити числові значення та їх відповідність пороговим показникам безпеки. Показники та моделі використовується для більш глибокого аналізу структурних змін, причинно-наслідкових зв'язків та змісту економічних процесів і явищ, що суттєво впливають на рівень економічної безпеки.

Особливе значення для економічних досліджень проблем безпеки держави має вчення Дж. М.Кейнса та його послідовників. Це пов'язано передусім із обґрунтуванням

ролі держави в економічних процесах. Надзвичайно важливими є наступні положення даної теорії.

По-перше, обґрунтування концепції ефективного попиту, тобто потенційно можливого і регульованого державою попиту. Головна ідея даної теорії полягає в тому, щоб через активізацію і стимулювання сукупного попиту (загальної купівельної здатності) впливати на виробництво і пропозицію товарів і послуг, підвищити рівень зайнятості [4, с.218].

По-друге, багатоаспектне обґрунтування теорії економічної рівноваги дало змогу виявити фактори, взаємозалежності та сформулювати комплекс практичних заходів задля досягнення макроекономічної рівноваги. Заходи, запропоновані Кейнсом, стосуються грошової, бюджетної політики, перерозподілу доходів, політики повної зайнятості.

З погляду макроекономічного аналізу вагомим внеском Дж.М.Кейнса в науку було те, що, аналізуючи сукупні народногосподарські величини, він прагнув встановити причинно-наслідкові зв'язки, залежності та пропорції між ними [5, с.341].

Висновки. Обґрунтування макроекономічного інструментарію державного регулювання економіки дозволяє визначити можливі внутрішні та зовнішні загрози національній безпеці, а також шляхи їх уникнення, зменшення або ліквідації.

Список літератури

1. Панчишин С. Макроекономіка / С.Панчишин. - К.: Либідь, 2005. - 616с.
2. Панчишин С.М. Про макроекономічний інструментарій дослідження товарної форми виробництва // Вісник Львів. університету. Сер. економічна. – 2001. – Вип. 30. – С.36-42
3. Економічна безпека [Навчальний посібник] / За ред. Варналія З.С. - К.: Знання, 2009. – 647 с.
4. Історія економічних учень. [Навчальний посібник] / Юхименко П. І., Леоненко П.М. - К.: Знання-Прес, 2005.- 583 с.
5. Історія економічних учень: [Підручник] / Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко, А. М. Поручник та ін.; За ред. Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко. — К.: КНЕУ, 1999. — 564 с.

Ю.Ваши

Інструментарий исследования экономической безопасности: макроэкономический аспект

В статье рассмотрен макроэкономический инструментарий исследования экономической безопасности. Исследованы особенности применения отдельных инструментов в разрезе структурных элементов экономической безопасности государства.

Y.Vashay

The tools of economic security research: macroeconomic aspects

The article deals with macroeconomic research tools of economic security. The peculiarities of use of the certain instruments in the context of the structural elements of economic security are investigated.

Одержано 06.10.10

УДК 338.45:622.691.4+005.59.1:658.589

Л.Т.Гораль, доц., канд. техн. наук

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Обґрунтування необхідності проведення технічної реструктуризації газотранспортної галузі

В даній статті розглянуті питання щодо проведення технічної реструктуризації газотранспортної галузі для забезпечення високої надійності газопостачання споживачам. Визначено причини складного технічного стану ГТС, запропоновані заходи для його покращення, подано проектні рішення результатів технічної реструктуризації

газотранспортна система, надійність, зношування, реконструкція, модернізація, інвестиції

Постановка проблеми. В умовах переходу до ринкової економіки НАК «Нафтогаз України» змушений вишукувати найбільш економічно ефективні шляхи експлуатації й подальшого вдосконалювання єдиної системи газопостачання (ЄСГ), відповідно до сучасних вимог. При цьому ставиться завдання пошуку, з одного боку, збалансованого варіанту фінансування ЄСГ, а з іншого - проведення оптимальної технічної реструктуризації системи, яка передбачає її реконструкцію й модернізацію з метою забезпечення подачі необхідної кількості газу в задані райони з усуненням «вузьких місць» в ЄСГ.

Працездатність Єдиної системи газопостачання прямо залежить від надійності експлуатації дорогих і складних технологічних систем, сконцентрованих на промайданчику компресорних станцій (КС) та на лінійній частині магістральних газопроводів. Корозія, абразивне зношення, старіння металу внаслідок дії динамічних навантажень, високих тисків і температури – все це чинники, що понижують довговічність та надійність системи газопостачання.

Аналіз досліджень. Питанням надійності газотранспортної системи та її елементів (зокрема газоперекачувальних агрегатів (ГПА)) присвячені праці багатьох українських та зарубіжних вчених. Серед них Сухарєв М.Б., Ставровський Е.Р, Карасевич А.М, Грудз В.Я., Тимків Д.Ф., Ковалко М.П, Степ'юк М.Д., Проніков А.С., Райншке К., Ушаков І.А., Кубарев І.А., Канарчук В.Є., Полянський С.К., Дмитрієв М.М., Беляєв М.С., Гнеденко Б.В., Соловійов А.Д. та ін. Такі вчені як Бриндін О.В., Набиуллін Р.Х., Юров Б.В., Герасимів А.І., Лібурди Дж., Орберг А.Н., Сударев В.Б., Кушаєв Н.Г. пропонують в своїх працях способи підвищення надійності транспортування природного газу через впровадження газотурбінних двигунів нового покоління та ремонт і відновлення лопаток газових турбін з використанням новітніх технологій. Але ремонт основних засобів тільки до певної межі дозволяє підтримувати в справному стані основні засоби. Газотранспортна система (ГТС) на сьогодні вже потребує значної реструктуризації, як технічної, так і управлінської, економічної, фінансової.

Мета статті. Основною метою даної статті було доведення необхідності проведення технічної реструктуризації газотранспортної галузі, як найбільш фінансово затратної, для забезпечення надійного та безперебійного газопостачання споживачів.

Викладення основного матеріалу. Технічна реструктуризація об'єктів газотранспортної системи включає проведення реконструкції та модернізації усіх її елементів. Під поняттям реконструкції газотранспортних систем або окремих її елементів розуміється комплекс заходів для корінної їхньої перебудови, розширення або будівництва

нових компресорних цехів, заміні застарілого обладнання, впровадження нових технологічних процесів з метою збільшення подачі газу й підвищення техніко-економічних показників, а також охорони навколишнього середовища.

Модернізація устаткування передбачає часткову зміну або вдосконалення устаткування з метою поліпшення його функціонування в системі транспорту газу.

До тепер основними вимогами при реконструкції газопроводів було, головним чином, забезпечення заданих потоків газу, насамперед за рахунок ліквідації «вузьких місць» у газотранспортній системі, а також надійності в роботі, технічної й екологічної безпеки газопроводів, енергозбереження при транспортуванні газу.

Вирішення проблеми подальшого розвитку ГТС України вимагає перегляду концепції реконструкції й модернізації ЄСГ насамперед з наступних причин:

- все більша частина газопроводів наближається до вичерпування нормативного терміну служби (33 роки);
- у зв'язку з невідповідністю показників рентабельності сучасним вимогам виникає необхідність перебудови значної частини газотранспортної мережі країни;
- скорочення об'ємів будівництва нових газопроводів приводить до того, що реконструкція й модернізація діючих систем стають головними чинниками підвищення ефективності роботи всієї галузі.

Вирішувати ці завдання необхідно в умовах централізованого планування й керування процесом реконструкції й модернізації газотранспортної системи України, тому що, з одного боку, елементи ЄСГ перебувають у різному адміністративному підпорядкуванні, а з іншого боку - окремі газотранспортні підприємства не можуть реалізувати великі проекти в цій області. Тому для збереження конкурентоздатності українських газопроводів та їх привабливості для експортерів газу розроблена і впроваджується програма технічної реструктуризації: реконструкції, технічного переоснащення і розширення газотранспортної системи. Головна мета програми – доведення параметрів газотранспортної системи України до сучасного світового рівня.

Згідно розпорядження Кабінету міністрів України, в 2009 р. схвалено концепцію розвитку, модернізації і переоснащення газотранспортної системи України на 2009-2015 роки. У процесі розроблення Концепції враховані висновки Спільної робочої групи експертів ЄС-Україна, які в рамках програми Європейський Союз - Інгейт брали участь у розробленні проекту реформування експлуатаційної системи транзитної газотранспортної системи України, що реалізовувався трьома етапами протягом 2002-2007 років, а також схема основної мережі об'єднаної енергетичної системи України та положення нормативних документів.

Основною функцією, що визначає надійність системи газопостачання є безперебійність постачання споживачам газу потрібної якості. Вирішуючи завдання аналізу і оптимізації надійності, систему газопостачання і її підсистеми можна розглядати як однопродуктові об'єкти, оскільки газ тут складає основну частку відносно інших видів продукції газової промисловості.

Надійність функціонування компресорних станцій в значній мірі визначає надійність функціонування магістрального газопроводу (МГ), яка залежить від надійності газоперекачувальних агрегатів (ГПА), схем технологічної обв'язки і встановленого на КС резерву.

Газотранспортна система України забезпечує щороку постачання близько 75 млрд. куб. метрів природного газу вітчизняним споживачам та 110-120 млрд. куб. метрів споживачам 19 європейських держав.

Водночас газотранспортна система України характеризується високим рівнем моральної та фізичної зношеності технологічного обладнання та устаткування, низькою ефективністю роботи газоперекачувальних агрегатів компресорних станцій.

На сьогодні близько 70 відсотків загальної довжини газопроводів та близько 80 відсотків газоперекачувальних агрегатів компресорних станцій відпрацювали понад 20 років.

Технічний стан підземних сховищ газу, які відпрацювали з початку закачування газу в пласт від 20 до 44 років, не задовольняє вимог щодо їх експлуатації. Результати аналізу основних показників інвентаризації технічного стану обладнання та устаткування підземних сховищ газу свідчать, що 85% зазначеного устаткування, машин, споруд основного і допоміжного виробництва, 5% газопромислового устаткування, 62% свердловин, а також 84% спеціальних машин та механізмів відпрацювали половину свого ресурсу.

Коефіцієнт корисної дії (24-26%) парку газоперекачувальних агрегатів компресорних станцій значно нижчий від коефіцієнта сучасних енергоефективних агрегатів (34-42 %), що зумовлює значні виробничо-технологічні витрати газу для потреб його транспортування.

Значна зношеність газотранспортної системи призводить до збільшення з кожним роком витрат на відновлення основних засобів, проте останніми роками спостерігається стійка тенденція до зменшення обсягу фінансування капітального, поточного та планового ремонтів, що негативно впливає на ефективність та надійність функціонування газотранспортної системи. Внаслідок недостатнього обсягу інвестицій погіршується технічний стан об'єктів газотранспортної системи, збільшуються питомі та непродуктивні витрати матеріальних та енергетичних ресурсів.

Проблему передбачається розв'язати шляхом проведення системного аналізу технічного стану газотранспортної системи України, розроблення та здійснення комплексу технічних і організаційних заходів щодо:

- модернізації та реконструкції компресорних станцій;
- реконструкції та капітального ремонту магістральних газопроводів;
- реконструкції і технічного переоснащення газовимірювальних та газорозподільних станцій;
- реконструкції підземних сховищ газу.

Під час розроблення зазначених заходів необхідно враховувати:

- існуючі напрямки та обсяг транспортування і транзиту природного газу територією України;
- рівень розвитку промисловості регіонів та збільшення обсягу споживання газу в них;
- проекти диверсифікації поставок газу в Україну;
- міжнародні проекти транспортування природного газу територією України;
- сучасні технічні, технологічні та проектні рішення з транспортування газу;
- можливість використання технологічного обладнання газотранспортної системи, вивільненого у результаті зміни напрямків транспортування газу;
- наявність вільних електричних потужностей на трасах магістральних газопроводів;
- можливість підвищення з мінімальними затратами надійності та ефективності газотранспортного обладнання, що виробляється на вітчизняних підприємствах;
- положення міжнародних договорів у сфері охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки, згода на обов'язковість виконання яких надана Верховною Радою України, та акти законодавства у зазначеній сфері;
- положення Спільної заяви за результатами Спільної ЄС-Україна міжнародної інвестиційної конференції щодо модернізації газотранспортної системи України.

Реалізація даних завдань дасть змогу провести комплексну технічну реструктуризацію газотранспортної системи України, що сприятиме:

- надійному та ефективному функціонуванню газотранспортної системи та її інтеграції в загальноєвропейську мережу газопроводів;

- підвищенню рівня безпеки експлуатації газопроводів;
- економії природного газу та скороченню виробничо-технологічних витрат природного газу в результаті переведення газоперекачувальних агрегатів, в яких використовуються газотурбінні та поршневі двигуни, на електропривід або газоперекачувальний агрегат у комбінації з газотурбінним і електроприводом за умови визначення економічної доцільності;
- створенню сприятливого інвестиційного клімату для подальшого розвитку газотранспортної системи;
- зміцненню міжнародного іміджу України як транзитної держави;
- створенню додаткових робочих місць;
- збільшенню суми надходжень до державного та місцевого бюджетів;
- поліпшенню стану навколишнього природного середовища у результаті зменшення обсягу викидів оксиду вуглецю і метану.

Орієнтовний обсяг інвестицій для модернізації та реконструкції газотранспортної системи України становить 2570,5 млн. доларів США.

Характерною рисою розвитку системи магістральних газопроводів є те, що вона споруджувалася й реконструювалася як структурно, організаційно й технологічно єдина система. Це визначає необхідність дослідження, порівняння й реалізації стратегії реконструкції ГТС у єдиному комплексі для різних ієрархічних рівнів магістральних трубопроводів, різних регіонів, умов експлуатації, що постійно змінюються, й при наявності часом суперечливих критеріїв прийняття рішень на підставі слабоформалізованих розрахункових моделей.

Рішення проблем адаптації системи трубопровідного транспорту газу до сучасних технічних, технологічних, економічних, екологічних і політичних вимог, визначення основних напрямків її розвитку, обумовлених фізичним і моральним зношуванням технічних засобів і технології, необхідністю впровадження досягнень науково-технічного прогресу, являє собою тривалий, інерційний і капіталомісткий процес і вимагає створення перспективних методів і моделей розробки, підтримування й реалізації нових технічних рішень.

Для визначення об'ємів реконструкції газопроводів необхідно провести аналіз їхнього очікуваного завантаження, що дозволить виділити газопроводи і їхні об'єкти, що потребують реконструкції для забезпечення подачі планованих потоків газу.

Забезпечення перспективних газопотоків - головна, але не єдина мета реконструкції ГТС (рис.1) Загальною метою реконструкції є забезпечення ефективності транспорту газу (у тому числі енергозбереження), його надійності, а також технічної й екологічної безпеки.

У цілому можна прогнозувати, що в перспективі реконструкція діючої ГТС буде більш інтенсивною, ніж у цей час.

Як слідує з рис.2, до найбільш істотних статей експлуатаційних витрат у транспорті газу відносяться матеріальні й енергетичні витрати – 66,2 % (у тому числі енерговитрати - 39,6 %), витрати на оплату праці – 11,86%. Серед інших витрат помітне місце займає ремонтний фонд – 13,5 %.

Рисунок 1 – Цілі реконструкції газотранспортної системи

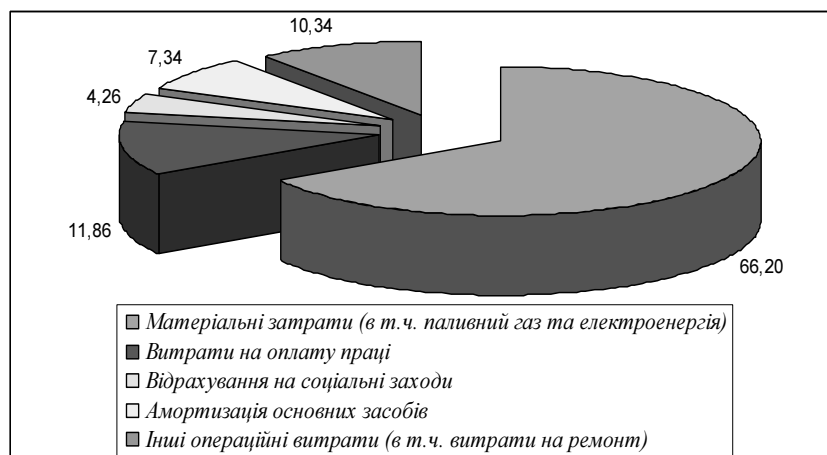

Рисунок 2 – Структура експлуатаційних витрат транспортування природного газу по ДК «Укртрансгаз»

Така структура експлуатаційних витрат визначає основні шляхи підвищення ефективності роботи газотранспортних підприємств. У першу чергу це оптимізація структури основних засобів аж до списання й консервації надлишкових об'єктів КС і лінійної частини (ЛЧ).

Актуальною є також оптимізація структури й завантаження мережі газопроводів з урахуванням змінної конфігурації газопотоків. У міру падіння пластових тисків у районах видобутку газу все більше значення буде здобувати ефективна робота дожимного комплексу. Реконструкція ДКС є одним з найважливіших розділів галузевої програми реконструкції. Необхідно перебороти роз'єднаність і непогодженість у розвитку й реконструкції газодобувних і газотранспортних комплексів. Розвиток і реконструкція газодобувних, газотранспортних потужностей і підземних сховищ газу повинні бути

взаємопов'язані й скоординовані єдиною програмою, що забезпечує надійне газопостачання.

При вирішенні загальногалузевої проблеми підвищення ефективності транспорту газу більша роль приділяється енергозбереженню.

Сформована в останні роки тенденція подорожчання енергоресурсів стимулює проведення енергозберігаючих заходів у транспорті газу за наступними основними напрямками:

- енергозберігаючі технології в процесі транспорту газу;
- енергозберігаюча газоперекачувальна техніка;
- оптимізація технологічних режимів.

Реалізація цих напрямків безпосередньо пов'язана з реконструкцією ГТС.

У цей час основний енергозберігаючий ефект забезпечує реконструкція КС із заміною ГПА, що виробили свій ресурс на сучасні високоекономічні, а також модернізація ГПА. Разом з тим у перспективі на етапах зниження завантаження діючих газопроводів відкриваються можливості для реконструкції ГТС із переходом на низьконапірні енергозберігаючі технології. Особливе значення при цьому буде мати широке застосування оптимальної змінної проточної частини відцентрових нагнітачів.

Незважаючи на те, що сформовані показники аварійності газопроводів близькі до європейських, положення не можна вважати задовільним, тому що в системі ДК «Укртрансгаз» враховуються, як правило, тільки великі аварії з розривом газопроводів. Крім того, варто мати на увазі, що за останні роки в Україні загострилася проблема корозійного руйнування труб під напругою (КРН), природа якого поки остаточно не вивчена. Число аварій, пов'язаних із КРН, монотонно збільшується. Згідно зі статистичними даними, аварії, що сталися з цієї причини, в середньому починаються через 10 років експлуатації. З врахуванням цього газопроводи діаметром 1220 й 1420 мм, що будувалися в масовому порядку починаючи із середини 70-х років, попадають у число потенційно небезпечних об'єктів і підлягають ретельному обстеженню та спостереженню за розвитком процесів КРН.

Серед об'єктів, що потребують реконструкції за вимогами надійності, найбільш характерними є ділянки газопроводів, уражені корозією, переходи через автомобільні дороги зі збільшеною інтенсивністю руху, перетинання газопроводів з іншими трубопроводами, підводні переходи з незадовільним технічним станом, схилі ділянки тощо.

Забезпечення безпеки об'єктів ГТС здобуває все більше значення. При цьому мається на увазі технічна й екологічна безпека, що регламентується відповідними нормативними й правовими вимогами. Збільшення безпеки об'єктів транспорту газу складається в реконструкції цих об'єктів з метою приведення їх у відповідність із нормативами й досягненням прийнятних результатів оцінки промислового ризику.

Питання забезпечення екологічної безпеки газопроводів у даний час повинні розглядатися на якісному новому рівні з урахуванням сучасних вимог. У зв'язку із цим у систему проектування газопроводів необхідно вносити істотні зміни, що підвищують екологічну обґрунтованість проектів, особливо для газопроводів, що прокладають в екологічно уразливих районах (наприклад, у гірських умовах).

Проведення реконструкції й модернізації устаткування з метою підвищення його екологічної безпеки має стимулюватися підвищенням штрафних санкцій і виплат за порушення нормативних екологічних вимог.

Питання про реконструкцію газопроводів повинен вирішуватися в рамках ЄСГ у цілому як системи, що включає в себе не тільки газотранспортні підприємства, але й об'єкти видобутку й підземного зберігання газу. При цьому реконструкцію газопроводів не можна здійснювати у відриві від розвитку ЄСГ, зокрема від будівництва нових газопроводів. Ув'язування всіх цих проблем обумовлює стратегію розвитку газової промисловості на перспективу.

Системний підхід до реконструкції ЄСГ проявляється у двох аспектах. З одного боку, передбачається реконструкція мережі газопроводів ЄСГ як єдиної системи. При цьому розробляються заходи, що виключають недопостачання газу внаслідок зниження технічного стану устаткування або зміни газопотоків, а також приймаються заходи щодо забезпечення системної надійності газопостачання. З іншого боку, кожен реконструйований газопровід розглядається у взаємодії з іншими, прокладеними в тому ж технологічному коридорі. Це відповідає сучасній тенденції проектування багатониткових систем з об'єднаними компресорними цехами, збільшенням агрегатної потужності й скороченням обслуговуючого персоналу, а також використанням резервних ГПА. Ці рішення є важливим інструментом зниження матеріально-технічних витрат на проведення реконструкції.

Реконструкція розуміється як пріоритетний (стосовно нового будівництва) засіб для забезпечення сприятливих економічних показників існуючого парку газопроводів. Ця пріоритетність пояснюється насамперед меншою капіталоемністю, що має особливе значення в умовах дефіциту фінансування.

Реконструкція газопроводів виконується на основі комплексного підходу, що проявляється у двох аспектах:

- загальногалузева програма реконструкції газопроводів у цілому й проекти реконструкції окремих об'єктів повинні бути багатоцільовими (забезпечення перспективних газопотоків, ефективності й надійності транспорту газу, технічної й екологічної безпеки);
- реконструкція повинна охоплювати як основні технологічні об'єкти, так і допоміжні системи (енергопостачання, автоматика й телемеханіка, зв'язок, електрохімічний захист тощо).

Реконструкція ГТС повинна відповідати вимогам адаптивності розвитку транспорту газу - пристосуванні прийнятих рішень до зовнішніх умов, що змінюються, розвитку галузі.

У сучасних економічних умовах адаптивність стає основним принципом розвитку всіх ділянок діяльності ДК «Укртрансгаз», у тому числі транспорту газу й реконструкції газопроводів. Таке положення, очевидно, збережеться ще 5-10 років, що визначає обмеження на інвестиційні методи розвитку транспорту газу й підвищену увагу до малозатратних методів ефективного використання наявних виробничих потужностей.

Практика експлуатації ГТС показує, що ефективність роботи газопроводів істотно залежить від принципів побудови системи наукового супроводу процесів модернізації газотранспортних об'єктів протягом усього життєвого циклу. У цьому випадку система наукового супроводу виступає як інструмент для керування ефективністю, надійністю й екологічною безпекою газопроводів.

Висновки. Проведення технічної реструктуризації галузі дозволить довести міжнародній спільноті, що Україна є надійним партнером в галузі газопостачання, так як держава забезпечує вирішення всіх пріоритетних напрямків розвитку ГТС.

Список літератури

1. Гораль Л. Т. Ремонт, модернізація та реконструкція компресорних станцій як запорука стабільної роботи ГТС України / Л. Т. Гораль, М. Д. Степ'юк, Я. Р. Порада // Нафтова і газова промисловість. – 2008. – № 4. – С. 52–54.
2. Обґрунтування доцільності утримання об'єктів вітчизняної газотранспортної системи в сучасних умовах / Гораль Л. Т., Данилюк М. О., Метешко І. М., Степ'юк М. Д. // Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. – 2008. – № 2(18). – С. 144–149.
3. Енергетична стратегія України на період до 2030 року [Електронний ресурс] – режим доступу до статті <http://mpe.kmu.gov.ua/fuel/control/uk/doccatalog/list?currDir=50358>
4. Степ'юк М. Д. Проблеми енергозбереження газотранспортних підприємств в умовах кризи / Степ'юк М. Д., Гораль Л. Т., Мілевська В. І. // Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. – 2009. – № 3(21). – С. 136–140.

5. Концепція розвитку, модернізації і переоснащення газотранспортної системи України на 2009-2015 роки (Розпорядження КМУ від 21 жовтня 2009 р. N 1417-р, м.Київ) [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1095.5>

Л.Гораль

Обоснование необходимости проведения технической реструктуризации газотранспортной отрасли

В данной статье рассмотрены вопросы о проведении технической реструктуризации газотранспортной отрасли для обеспечения высокой надёжности газоснабжения потребителям. Определено причины сложного технического состояния ГТС, предложены мероприятия для его улучшения, подано проектные решения результатов технической реструктуризации

L.Gora

Substantiation of the necessity to conduct technical restructuring of the gas transport field

In this article there have been considered the issues devoted to the technical restructuring of the gas transport field to provide high reliability of gas supply to consumers. The reasons have been determined of a complicated technical GTS condition. Besides there have proposed methods for its improvement and design solutions of technical restructuring results have been represented.

Одержано 19.11.10

УДК 331

Л.Д. Збаржевецька, ас., К.В. Самсонова, студ. гр. ФК-08-1

Кіровоградський національний технічний університет

Гендерна рівність у сфері праці

У статті розкривається проблема соціально-економічної нерівності у сфері праці, що впливає на економічне зростання та скорочення бідності, участі чоловіків і жінок у покращенні умов як їхнього власного життя, так і життя суспільства, відображено особливості стану гендерної рівності у сфері праці в Україні та запропоновано напрями покращання становища жінок на ринку праці України.

гендерна рівність, праця, можливості, рівноправ'я, дискримінація, гендерний розподіл праці, соціально-трудові відносини

Постановка проблеми та її актуальність. В час реформування української держави важливою складовою забезпечення соціального процесу стає гендерна проблематика, забезпечення однакових можливостей для самореалізації особи незалежно від її статі, віку, національності чи соціального походження. Відповідно до Цілей Розвитку Тисячоліття, прийнятих світовим співтовариством у 2000 році, одним із пріоритетів міжнародного розвитку та індикаторів соціально-економічного розвитку проголошено забезпечення гендерної рівності. Реалізація ідей гендерної рівності сприяє ефективному використанню людського потенціалу, а отже і розширенню можливостей людського розвитку.

Останнім часом проблема гендеру в сфері праці привертає увагу науковців - проводяться семінари, виставки, конференції, дослідження, створюються спеціальні організації з метою забезпечення рівності у сфері праці.

Гендерна нерівність має багато причин, і одна з них – стійкий розрив у

5. Концепція розвитку, модернізації і переоснащення газотранспортної системи України на 2009-2015 роки (Розпорядження КМУ від 21 жовтня 2009 р. N 1417-р, м.Київ) [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1095.5>

Л.Гораль

Обоснование необходимости проведения технической реструктуризации газотранспортной отрасли

В данной статье рассмотрены вопросы о проведении технической реструктуризации газотранспортной отрасли для обеспечения высокой надёжности газоснабжения потребителям. Определено причины сложного технического состояния ГТС, предложены мероприятия для его улучшения, подано проектные решения результатов технической реструктуризации

L.Gora

Substantiation of the necessity to conduct technical restructuring of the gas transport field

In this article there have been considered the issues devoted to the technical restructuring of the gas transport field to provide high reliability of gas supply to consumers. The reasons have been determined of a complicated technical GTS condition. Besides there have proposed methods for its improvement and design solutions of technical restructuring results have been represented.

Одержано 19.11.10

УДК 331

Л.Д. Збаржевецька, ас., К.В. Самсонова, студ. гр. ФК-08-1

Кіровоградський національний технічний університет

Гендерна рівність у сфері праці

У статті розкривається проблема соціально-економічної нерівності у сфері праці, що впливає на економічне зростання та скорочення бідності, участі чоловіків і жінок у покращенні умов як їхнього власного життя, так і життя суспільства, відображено особливості стану гендерної рівності у сфері праці в Україні та запропоновано напрями покращання становища жінок на ринку праці України.

гендерна рівність, праця, можливості, рівноправ'я, дискримінація, гендерний розподіл праці, соціально-трудові відносини

Постановка проблеми та її актуальність. В час реформування української держави важливою складовою забезпечення соціального процесу стає гендерна проблематика, забезпечення однакових можливостей для самореалізації особи незалежно від її статі, віку, національності чи соціального походження. Відповідно до Цілей Розвитку Тисячоліття, прийнятих світовим співтовариством у 2000 році, одним із пріоритетів міжнародного розвитку та індикаторів соціально-економічного розвитку проголошено забезпечення гендерної рівності. Реалізація ідей гендерної рівності сприяє ефективному використанню людського потенціалу, а отже і розширенню можливостей людського розвитку.

Останнім часом проблема гендеру в сфері праці привертає увагу науковців - проводяться семінари, виставки, конференції, дослідження, створюються спеціальні організації з метою забезпечення рівності у сфері праці.

Гендерна нерівність має багато причин, і одна з них – стійкий розрив у

справедливій оплаті праці та зайнятості за ознакою статі. Хоча за останні роки було досягнуто значного прогресу у сфері гендерної рівності у сфері праці, проте все ще багато питань залишається невирішеними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом в українському науковому колі поняття «гендерна рівність» набуває все більшої змістовності. Зокрема, проблеми функціонування ринку праці, формування ціни праці в контексті гендерної рівності висвітлюється у роботах С.Бандура, Д.Богині, В.Близнюк, О.Грішнєвої, В.Куценко, Е.Лібанової, А.Чухна, Т.Марценюка, С.Гаращенко, О.Савенко, Л.Яковлева, А.Рандіна та ін.

Цілі статті. Метою статті є розкриття проблем гендерної рівності у сфері праці в Україні та пошук шляхів їх подолання.

Виклад основного матеріалу. «Гендер» як проблема стверджувалась у наукових дослідженнях з кінця 90-х років, самих найскладніших років у соціальних перетвореннях в усіх сферах життя та діяльності. Гендерний аспект зайнятості населення заслуговує на увагу з усіх точок зору. Соціальні зміни, що відбулись у суспільстві протягом останнього століття, призвели до падіння рівня життя і статусу більшості жінок, а їх трудова дискримінація набула особливих масштабів.

Ціллю гендерної рівності є підтримка досягнення рівності між жінками та чоловіками з метою забезпечення стабільного розвитку. Гендерна рівність відіграє важливу роль у забезпеченні економічного та соціального прогресу. Гендерна рівність - це рівність стартових умов, отримання рівних часток суспільних ресурсів, рівної участі в соціальній владі для представників обох гендерних груп.

Гендерні особливості специфічно проявляються у різних соціальних сферах та надзвичайно болісною із них є сфера трудових відносин.

Метою політики гендерної рівності і її практичного застосування є:

- підтримка рівноправної участі жінок і чоловіків у прийнятті рішень для забезпечення стабільного розвитку суспільства;
- зменшення гендерної нерівності у доступі до ресурсів та результатів розвитку, а також у здійсненні контролю над ними.

Відповідно до Концепції гідної праці МОП гендерна рівність у сфері праці означає:

- рівність можливостей у сфері зайнятості;
- рівна винагорода за працю рівної цінності;
- рівний доступ до безпечних і здорових умов праці та до соціального забезпечення;
- рівність прав в об'єднаннях і колективних переговорах;
- рівні можливості в області цілеспрямованого професіонального розвитку та кар'єрного росту;
- справедливий як для чоловіків, так і для жінок баланс між роботою та сімейним життям;
- рівна участь в процесах ухвалення рішень, у тому числі і в органах МОП.

Рівні права є однією з ознак правової держави. Держава зобов'язана забезпечувати дотримання прав людини, передбачених міжнародним законодавством. Принцип рівності жінок та чоловіків закріплений в ст. 3 Конституції України і затверджує рівність чоловіків та жінок в усіх сферах життя. Також наша країна серед 189 інших країн підписала Декларацію тисячоліття і приєдналася до Цілей Розвитку Тисячоліття, визначивши для себе забезпечення гендерної рівності, як важливу складову подальшого розвитку та пріоритетну складову державної політики. В Україні утворився чіткий стереотип щодо місця і ролі чоловіка і жінки в суспільстві. Цей стереотип вже не залежить від реальних можливостей, здібностей та професійних якостей жінок і чоловіків, і заздалегідь визначає розподіл їхніх обов'язків у сім'ї та в сфері праці.

Гендерну зайнятість можливо виділити як відображення санкціонованого суспільством соціально-економічного статусу особистості у сфері праці.

Структура зайнятості населення в Україні відображає консерватизм гендерного укладу у соціально-трудових відносинах. До галузей, в яких найбільше використовується жіноча праця, відносять оптову і роздрібну торгівлю, освіту, охорону здоров'я, фізичну культуру і соціальне забезпечення. Очевидно, що нерівність в економічній сфері починається з нерівності в умовах зайнятості та оплаті праці. У цих галузях рівень оплати був і залишається нижче за інші.

Виділяють такі фактори, що впливають на стратегію зайнятості:

- інтенсивність професійної мобільності;
- мотиви мобільності;
- періоди підвищення кваліфікації та перенавчання;
- готовність змінити спеціальність;
- об'єм і характер соціальної мережі підтримки;
- відношення сім'ї до трудової кар'єри і її вплив на гендерну зайнятість;
- альтернативні джерела матеріальної підтримки;
- самооцінка своїх трудових можливостей, професійних і життєвих установок.

Прогнози щодо жіночої зайнятості у цілому несприятливі. Економічне зростання, що намічається сьогодні, потребує збільшення кількості чоловічих робочих місць у будівництві та обробних галузях. В бюджетних галузях, де загалом зайняті жінки, сукупний попит на послуги зменшується. Висока вірогідність подальшого скорочення внаслідок демографічного спаду і ліквідації, наприклад малокомплектних шкіл, дитячих садків і т. д.

Головною причиною високої зайнятості серед жінок є низькі доходи сім'ї – нижче прожиткового мінімуму. В умовах нестабільного соціально-економічного розвитку і падіння життєвого рівня більшості населення трудова зайнятість жінок являє собою головний спосіб виживання багатьох сімей. Щодо зайнятості чоловіків, то вона пов'язана перш за все з бажанням зберегти свій соціальний статус (високий рівень зарплати, професіоналізм). Ця мотивація, як правило, заважає трудовій мобільності чоловіків. Та навіть при високому рівні безробіття вони звільняються за власним бажанням. На відміну від чоловіків жінки не часто здатні встановлювати для себе межу зарплати, професійний статус, основну ціль якої вони реалізують – це піклування про добробут сім'ї, а вже потім дбати про кар'єру чи професійний статус.

Така позиція жінок в сфері зайнятості посилює їх дискримінацію в оплаті праці (рис. 1).

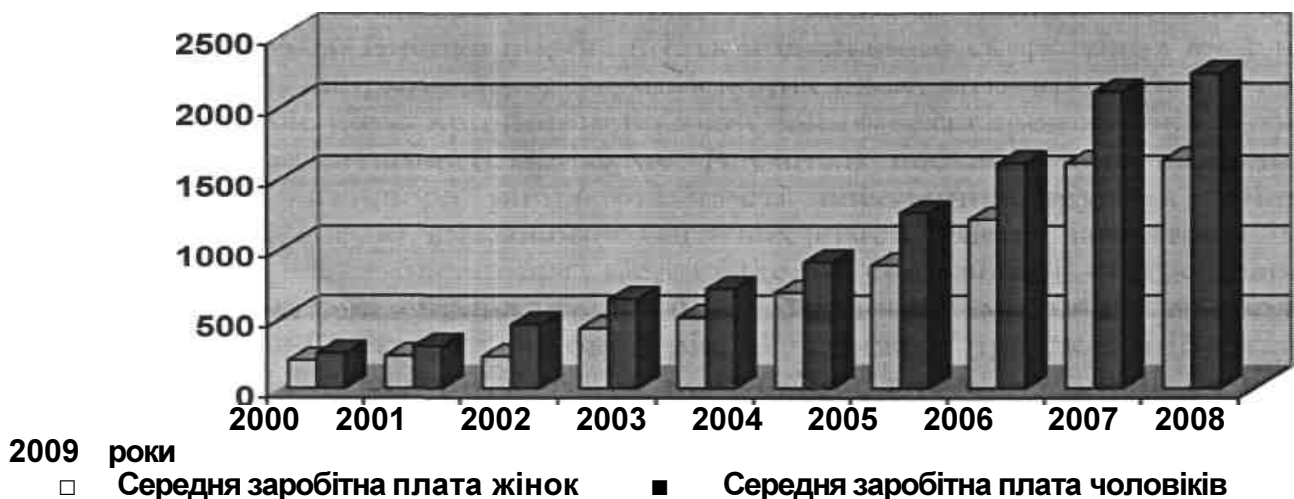

Рисунок 1 – Співвідношення заробітної плати жінок та чоловіків в Україні, 2000 – 2009 рр.

Незалежно від віку, досвіду, освіти, заробітна плата жінок як в Україні, так і у всьому світі нижча, ніж у чоловіків. Як видно з рисунку 1, протягом 2000-2009 рр., середня заробітна плата жінок менша за аналогічний показник представників сильної статі. Як свідчить статистика Європейського Союзу, у деяких країнах Європи, таких як Словенія та

Бельгія, різниця в оплаті праці жінок і чоловіків становить менше 10%, однак ця цифра зростає до понад 25% в Естонії та Австрії. В Україні цей показник також сягає 25% [2].

Переваги, які надають жінкам у відношенні виконання різноманітних форм і видів зайнятості, різняться головним чином в залежності від місця проживання та за віком. Жінки, старші 35 років частіше обирають зайнятість з повним робочим днем. Потрапляючи на ринок праці, вони притримуються активної стратегії трудової поведінки, тоді як для чоловіків характерна позиція очікування, а часом і пасивна позиція.

Аналізуючи дані про частку жінок та чоловіків в загальній чисельності осіб, які навчалися у закладах освіти різного рівня, залежить чи зможуть жінки залишатися на ринку праці рівноправним партнером (табл. 1).

Аналізуючи наведені дані, бачимо, що більш професійно підготовленими є жінки. Причому рівень освіти протягом трьох останніх років зростає саме серед жінок.

Таблиця 1 - Питома вага жінок та чоловіків в загальній чисельності осіб, які навчалися у навчальних закладах різного рівня, %

Рік навчання	2006/ 07		2007 / 08		2008 / 09	
Стать	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки
Усього навчалось	50,0	50,0	50,1	49,9	50,2	49,8
У загальноосвітніх навчальних закладах	48,7	51,3	48,6	51,4	48,5	51,5
У професійно-технічних навчальних закладах	39,5	60,5	39,4	60,6	38,9	61,1
У вищих навчальних закладах						
I-II рівнів акредитації	52,4	47,6	52,2	47,8	53,4	46,6
III-IV рівнів акредитації	54,6	45,4	54,8	45,2	55,0	45,0

Навіть у випадку, якщо жінка має вищу освіту, це не захищає жінку від дискримінації у сфері зайнятості. В залежності від обставин жінкам приходится погоджуватися на заниження свого професійного і соціального статусу, при чому за статистикою це були саме ті, хто мав вищу та середню спеціальну освіту.

Дискримінація по відношенню до жінок за останні роки збільшується, а заходи з боку держави відсутні. Зростають масштаби порушення трудового законодавства і стрімко загострюються соціально-економічні проблеми, які вводять в ранг першочергових, завдання регулювання гендерної зайнятості

Підвищується увага до репродуктивної поведінки жінок пов'язана з утвердженням особливого статусу репродуктивної праці і включенням її в економічну систему і статистичну звітність як (репродуктивний сектор економіки). Така стратегія особливо актуальна в умовах депопуляції населення.

Причини що є перешкодою в реалізації репродуктивних планів жінок:

- неприпустимі матеріальні умови;
- невпевненість щодо завтрашнього дня;
- несприятливі житлові умови;
- відсутня підтримка влади;
- незадовільний стан здоров'я, екологічної ситуації;
- труднощі виховання дітей та догляду за ними;
- втрата професіоналізму і зниження конкурентоздатності на ринку праці.

Поки що небагато країн звернули на це увагу (Канада, Норвегія, Нідерланди, Іспанія) підготували допоміжні «супутні рахунки» для включення кількісних оцінок домашньої жіночої роботи в систему національних рахунків і спостереження за вивченням змін в масштабах цієї не оплачуваної праці.

Сьогодні, коли ми маємо значний міграційний потік, визнання ролі репродуктивної праці жінок повинно набути особливого значення. Тому вважається за необхідне

цілеспрямовано виділити комплекс заходів гендерного характеру, в тому числі направлено на те щоб надати особливого статусу репродуктивній праці жінок. Важливо звернути увагу на нестандартні форми зайнятості, покращення умов праці і соціального захисту жінок. Отже, необхідно усвідомити несправедливість такого соціального порядку, який занижує можливість конкурентоспроможності жінки на ринку праці і в контексті ринкових відносин виглядає немотивованим.

На сьогодні відповідальність за порушення гендерної рівності в законодавстві про працю поки що не конкретизується. Проте загальні норми щодо відповідальності службових осіб, керівників підприємств, установ, організацій, а також власників або уповноважених ними органів за порушення законодавства про працю, зокрема, ст. 45, 237 КЗпП, не виключають можливості їх застосування й у випадках встановлення факту дискримінації за ознакою статі, оскільки принцип рівності трудових прав жінок і чоловіків є складовою частиною законодавства про працю, якого власник або уповноважений ним орган, згідно зі ст. 141 КЗпП, зобов'язаний неухильно дотримуватись. Порушення ним гендерної рівності є порушенням законодавства про працю.

Розглянемо гендерні особливості сучасного українського суспільства (табл. 2).

Таблиця 2 - Гендерні особливості сучасного суспільства

	Жінки	Чоловіки
Населення України, % до загальної кількості 46 143, 7 тис. чол	53,9	46,1
Середня очікувана тривалість життя при народженні, років	74,0	62,2
Середній вік чоловіків та жінок, років	42,0	37,0
Серед працездатного населення з вищою освітою, %	56,0	44,0
Рівень зайнятості за статтю, %	53,1	62,8
Офіційно зареєстрований рівень безробіття в Україні, %	3,8	2,4
Кількість державних службовців, в тому числі:		
Загальна кількість зайнятих на керівних посадах та спеціалістів, %	75,4	24,6
Продовження таблиці 2		
З яких керівники першої категорії, %	13,8	86,2
Спеціалісти, %	79,9	20,1
Кількість кандидатів наук, %	38,4	61,6
Кількість докторів наук, %	17,1	82,9
Власники підприємств великого бізнесу, %	2,0	98,0
Власники підприємств малого та середнього бізнесу, %	20,0	80,0

Зазначимо гендерні проблеми, найбільш актуальні для жіночого соціуму:

- обмежений доступ до влади і власності (зокрема землі, кредитів). В нинішньому парламенті жінки складають лише 7%. Немає жінок в складі діючого Уряду, серед голів облдержадміністрацій. Поміж 137 заступників міністрів лише 16 жінок. За рівнем представництва жінок в органах влади Україна займає 120-е місце в світі, поряд з Гамбією, Конго та Сомалі. У великому промисловому бізнесі жінки обіймають лише 2% посад [4, С. 366];

- жінка обмежена у сферах зайнятості. При тому, що серед усіх працюючих з вищою освітою жінки складають 56%, їхнє кар'єрне і професійне просування обмежене, так само як і участь у прийнятті державних політичних рішень. Серед звільнених працівників кількість жінок майже удвічі переважає кількість чоловіків. Жінок більше, ніж чоловіків працює неповний робочий день або за іншими схемами неповної зайнятості;

- зростання жіночих захворювань;
- жінка працює фактично на 4-6 годин більше від чоловіка: праця у домашньому господарстві не враховується як продуктивна;

- жінки отримують близько 3/4 заробітної платні чоловіків. Праця чоловіків цінується вище праці жінок: за одну відпрацьовану годину чоловік отримує на 25% більше, ніж

жінка;

- супутником жіночої нерівності є злидні та бідність. Багатодітна сім'я в Україні ототожнюється з бідністю і навіть злиденністю. Жінки стають жертвами торгівлі людьми, зростання проституції. За рахунок українських робітниць вирішують сьогодні свої соціальні проблеми низка європейських країн;

- кожна третя дитина в Україні виховується самотньою матір'ю;

- 35-50% всіх жінок України, які перебували в лікарнях з тілесними ушкодженнями, були жертвами домашнього насильства;

В Україні загострюються проблеми становища і чоловіків:

- чоловіче безробіття зростає більшими темпами, ніж жіноче, але воно має свою специфіку у порівнянні з жіночим безробіттям;

- і жінки, і чоловіки отримують пенсії, однак, зважаючи на те, що в Україні жінки живуть довше за чоловіків на 12 і більше років, йдуть раніше на пенсію – в середньому одержують відрахування з Пенсійного фонду на 17 років довше. При цьому жінки на 5 років менше ніж чоловіки сплачують внески до Пенсійного фонду;

- такі хвороби як туберкульоз, пияцтво, алкоголізм та наркоманія, що заповнили суспільство, більше вражають чоловіків;

- понад 40% всіх нинішніх 16-літніх юнаків не мають шансів дожити до пенсії через скорочення тривалості життя чоловіків, країна втрачає чоловічий трудовий ресурс і у перспективі національної безпеки ця проблема має бути актуалізована і перед суспільством, і перед владою;

- суїцид як явище панує переважно також серед чоловіків;

- розпад сімей, пов'язаний із зростанням чоловічої аморальності став масовим явищем; 57% чоловіків після розпаду сімей перестають піклуватися про своїх дітей;

- надзвичайно гострими є проблеми репродуктивного здоров'я чоловіків.

Трудове законодавство України проголошує формальну рівність, забороняє дискримінацію на ринку праці, але на практиці жінки мають менше можливостей кар'єрного зростання, меншу заробітну плату, працюють переважно в низькооплачуваній сфері. Про певну нерівноправність свідчить і незначне залучення жінок з вищою освітою та лідерськими якостями на керівні посади.

Отже, в Україні спостерігається суперечливе становище в сфері зайнятості та оплати праці: жінки займають менш оплачувані посади на меншій мірою престижних роботах. Держава витрачає чимало коштів для навчання жінок, а потім нераціонально використовує створений нею трудовий ресурс. Жінки в Україні контролюють лише 5-10 % економічних ресурсів, жінки становлять 38% усіх підприємців, що займаються індивідуальною діяльністю, очолюють 26% малих підприємств, 15% - середніх, 12% - великих. В промисловості бізнесом керують лише 2% жінок.

Очевидна нерівність позицій жінок та позицій чоловіків на ринку праці призвела до фемінізації бідності. Сьогодні кожна 3 жінка має рівень доходів, що дорівнює прожитковому рівню. Жінки складають більшість у найбільш соціально-незахищених категоріях громадян: пенсіонери, безробітні, працюючі у бюджетній сфері.

Питання гендерної рівності набуває актуальності з тих причин, що забезпечення рівних прав жінок та чоловіків вигідне для бізнесу та корисне для економіки. Ця рівність також забезпечує добробут у родині й у ширшому контексті - в суспільстві; вона формує взаємоповагу та посилює захист прав людини. Натомість, дискримінація щодо жінок провокує зростання бідності, поширення негативних стереотипів і породжує насильство.

У жовтні 2010 року Міжнародне бюро праці розробило Проект ЄС «Гендерна рівність у сфері праці», що впроваджується і в Україні. Він спрямований на зміцнення потенціалу української влади та соціальних партнерів у забезпеченні та дотриманні національних і міжнародних зобов'язань щодо гендерної рівності у сфері праці; на поступове усунення дискримінації за ознакою статі у сфері зайнятості; на створення сприятливих умов для розширення економічних можливостей жінок і жіночого підприємництва.

Україна поділяє основні ідеї, викладені у документах, що були прийняті під час Четвертої світової конференції жінок у Пекіні, та майже повністю виконала рекомендації з покращення становища жінок, викладені у пунктах 201-207 Платформи дій Пекінської конференції. Сьогодні принципи гендерної рівності закріплені у Конституції України та низці інших нормативно-правових актів. У 2005-2006 роках Україна прийняла декілька визначальних актів, покликаних забезпечити рівні права та можливості чоловіків та жінок.

Досвід країн Євросоюзу переконливо довів, що гендерний підхід має великі переваги, він є вигідний та більш перспективний для суспільства, ніж такий, що або зовсім ігнорує відмінності у прагненнях і можливостях чоловіків і жінок, або, навпаки, обмежує надання рівних умов для реалізації їхніх прав.

Перевага полягає саме в тому, що такий підхід не лише надає людині можливість реалізувати свої здібності та схильність до тих чи інших видів діяльності незалежно від статі, але й враховує специфічні потреби жінок і чоловіків, надає їм можливість максимально використати свій потенціал на користь суспільству. Ті країни, які використовують гендерний підхід, набагато якісніше реалізують всі соціальні програми

Саме тому гендерна рівність є одним із напрямів тісної співпраці між Європейським Союзом та міжнародними і регіональними організаціями України.

Висновки. Отже, в Україні є певні зрушення у покращенні стану жінок на ринку праці, проте для реального покращення стану зайнятості серед жінок та подолання проблем, пов'язаних з гідними умовами та оплатою праці жінок, цього замало.

Відповідно до Концепції гідної праці для просування гендерної рівності необхідно боротися за:

- однакові фундаментальні права людини і працівника для чоловіків та жінок;
- справедливий розподіл обов'язків і можливостей, оплачуваної і неоплачуваної роботи, а також процесів ухвалення рішень між чоловіками та жінками.

Для вирішення проблем гендерної рівності у сфері праці необхідно брати приклад у країн ЄС: підтримувати створення системи освіти без гендерних упереджень, без насильства, вирівнювати оплату праці між галузями та зменшення відмінностей у змісті та оплаті праці за статевою ознакою.

Тому можна запропонувати такі напрями покращення становища жінок на ринку праці України:

- вирівнювання оплати праці між галузями та зменшення відмінностей у змісті та оплаті праці за статевою ознакою;
- зростання рівня зайнятості на основі дотримання принципу гендерної рівності;
- постійний контроль дотримання роботодавцями трудового законодавства з метою попередження фактів гендерної дискримінації;
- створення та впровадження програм сприяння розвитку жіночого малого та середнього підприємництва;
- пропаганда системи цінностей щодо рівного розподілу сімейних і професійних ролей між чоловіками та жінками;
- створення умов щодо навчання протягом усього життя, що відповідно пов'язано з необхідністю адаптації до вимог економіки знань.

Список літератури

1. Гендерна рівність на робочому місці // Бюлетень представництва Європейського союзу в Україні. - 2010.-№60.-СІ.
2. Проект Європейського Союзу «Рівність жінок і чоловіків у сфері праці в Україні». - Електронний ресурс. - [Режим доступу]. - <http://www.gender.ilo.org.ua/Pages/default.aspx>
3. Плечко С.П. Гендерна мотивація праці // Центр перспективних соціальних досліджень. - [Режим доступу]. - http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=40:2010-06-13-21-22-30&catid=20:2010-06-13-21-06-26&Itemid=27
4. Світенко М. І. Проблеми гендерної рівності у законодавстві про працю в Україні // Держава і право. -

- Вип. 48.-С. 365-372.
5. Щербук Н. Єдність і диференціація правового регулювання праці жінок // Підприємництво, господарство і право. - 2009. - № 1. - С. 63.
 6. Сергій О., Рандіна А. Гендерний аспект ринку праці України // Управление трудовыми ресурсами. - 2010. - №5.-С. 35-36.
 7. Україна-Євросоюз у деталях. - 2010. - №8. -16 с.

Л.Збаржевецькая, К. Самсонова

Гендерное равенство в сфере труда

В статье раскрываются проблемы социально-экономического неравенства в сфере труда, что влияют на экономический рост и сокращение бедности, участия мужчин и женщин в улучшении условий жизни, отображено особенности состояния гендерного равенства в сфере труда в Украине и предложено направления улучшения состояния женщин на рынке труда Украины.

L. Zbarzhevetska, K. Samsonova

Of gender inequality in the workplace

The article exposes the problem of socio-economic inequality in the workplace, affecting economic growth and poverty reduction, participation of men and women in improving both their own lives and society, reflected the peculiarities of gender equality at work in Ukraine and invited ways to improve the situation of women in the labor market in Ukraine.

Одержано 19.11.10

УДК 37.338

Г.О.Зелінська, доц., канд. екон. наук

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Еволюція теорій освітнього менеджменту та їх розвиток в умовах українського середовища

В статті висвітлюється питання еволюції освітнього менеджменту та використання світових здобутків менеджменту в українському середовищі. Зокрема наголошується, що теорія освітнього менеджменту інтенсивно почала розвиватися у 80 –х роках ХХ ст. і продовжує розвиток сьогодні. Наголошується, що освіта є основним генератором розвитку суспільства, а тому потребує якісно нового підходу до діагностики функціонування менеджменту та освітніх систем. Перенесення ідей західних шкіл щодо освітнього менеджменту в українське середовище потребує адаптації до сучасних умов розвитку економіки України.

освітній менеджмент, освітні системи, теорії освітнього менеджменту, реформування освіти, управління

Постановка проблеми. Необхідність пошуку нових форм і методів управління є основою реформ, що проводяться сьогодні в Україні. Регіональний освітній менеджмент, в основі якого лежать інноваційні технології, є однією з важливих сфер державного управління. Адже, економічне зростання в країні, її доля багато в чому залежать від того, якою буде освіта громадян. Стан справ у системі регіональної освіти, безумовно, впливає практично на всі сторони життя населення, на формування його відношення до кардинальних суспільних трансформацій. Однак до останнього часу рівень організуючого впливу держави, виконавчої влади на місцях на освітні процеси не задовольняє потреби динамічного розвитку громадянського суспільства, енергійного формування

- Вип. 48.-С. 365-372.
5. Щербук Н. Єдність і диференціація правового регулювання праці жінок // Підприємництво, господарство і право. - 2009. - № 1. - С. 63.
 6. Сергій О., Рандіна А. Гендерний аспект ринку праці України // Управление трудовыми ресурсами. - 2010. - №5.-С. 35-36.
 7. Україна-Євросоюз у деталях. - 2010. - №8. -16 с.

Л.Збаржевецькая, К. Самсонова

Гендерное равенство в сфере труда

В статье раскрываются проблемы социально-экономического неравенства в сфере труда, что влияют на экономический рост и сокращение бедности, участия мужчин и женщин в улучшении условий жизни, отображено особенности состояния гендерного равенства в сфере труда в Украине и предложено направления улучшения состояния женщин на рынке труда Украины.

L. Zbarzhevetska, K. Samsonova

Of gender inequality in the workplace

The article exposes the problem of socio-economic inequality in the workplace, affecting economic growth and poverty reduction, participation of men and women in improving both their own lives and society, reflected the peculiarities of gender equality at work in Ukraine and invited ways to improve the situation of women in the labor market in Ukraine.

Одержано 19.11.10

УДК 37.338

Г.О.Зелінська, доц., канд. екон. наук

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Еволюція теорій освітнього менеджменту та їх розвиток в умовах українського середовища

В статті висвітлюється питання еволюції освітнього менеджменту та використання світових здобутків менеджменту в українському середовищі. Зокрема наголошується, що теорія освітнього менеджменту інтенсивно почала розвиватися у 80 –х роках ХХ ст. і продовжує розвиток сьогодні. Наголошується, що освіта є основним генератором розвитку суспільства, а тому потребує якісно нового підходу до діагностики функціонування менеджменту та освітніх систем. Перенесення ідей західних шкіл щодо освітнього менеджменту в українське середовище потребує адаптації до сучасних умов розвитку економіки України.

освітній менеджмент, освітні системи, теорії освітнього менеджменту, реформування освіти, управління

Постановка проблеми. Необхідність пошуку нових форм і методів управління є основою реформ, що проводяться сьогодні в Україні. Регіональний освітній менеджмент, в основі якого лежать інноваційні технології, є однією з важливих сфер державного управління. Адже, економічне зростання в країні, її доля багато в чому залежать від того, якою буде освіта громадян. Стан справ у системі регіональної освіти, безумовно, впливає практично на всі сторони життя населення, на формування його відношення до кардинальних суспільних трансформацій. Однак до останнього часу рівень організуючого впливу держави, виконавчої влади на місцях на освітні процеси не задовольняє потреби динамічного розвитку громадянського суспільства, енергійного формування

демократичної соціальної правової держави. Рівень освіченості населення країни свідчить про невисоку результативність освітнього менеджменту загалом та регіонального освітнього менеджменту зокрема як необхідного інструментарію здійснення реформ у соціальній сфері. Тому дослідження проблеми діагностики та оцінки регіонального освітнього менеджменту особливо актуалізувалося сьогодні, враховуючи вимоги до освіти згідно Болонського процесу.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Свій внесок у розвиток теорії управління освітою вносили й вносять українські й зарубіжні вчені : К. Д. Ушинський, М. Ф. Бунаков, А. Н. Корф, Н. І. Пирогов й ін. Світове визнання одержали роботи А. С. Макаренка й В. А. Сухомлинського, проблеми менеджменту в освіті й навчанні досліджуються в роботах В. Бондаря, В. Лугового, Н. Коломенського, А. Фурмана, А. Ярошенка й ін. Проблеми управління освітою, зокрема на регіональному рівні, набули висвітлення в працях М.Артюхова, Л.Даниленко, М.Набока, Г.Оглобіної, С.Репіна, Б.Черник та ін. Дослідники фокусують основну увагу на особливостях управління, функціонування регіональної системи освіти та її проблемах.

Метою статті є висвітлення питання зародження та розвитку теорій освітнього менеджменту, їх застосування до сучасних умов Української держави та використання їх в умовах регіону, враховуючи їх специфіку.

Викладання основного матеріалу. Управління почало розглядатися як особливий вид діяльності доволі давно і уявлення про нього постійно трансформувалися. До нашого часу налічується велика кількість різноманітних наукових концепцій, теорій управління й підходів до нього.

Аналіз наукових досліджень, присвячених розвитку теорії управління та менеджменту, дозволяє виділити три історичні періоди:

а) стародавній (починаючи з 9-7 століття до н.е. й орієнтовно до початку XVIII століття). Цей період вважається найбільш тривалим і характеризується накопиченням досвіду управління, яке ще не було виділено в самостійну галузь знань;

б) індустріальний (1776 – 1910 рр.), який характеризується пошуками принципів ефективного управління виробництвом, появою перших теорій наукового управління;

в) системний (1911 – до теперішнього часу). Управління визнається як самостійна наука. Цей період можна охарактеризувати як період систематизації й інформатизації.

Найважливішою основою формування соціокультурних передумов сучасного менеджменту було формування й ідейне оформлення взаємовідносин у класі підприємців, управлінців і найманих працівників, які по-різному склалися в різних країнах і в контекстах різних культур залежно від їх конкретних традицій. Сьогодні відомі такі соціокультурні типи менеджменту як: західноєвропейський, північноамериканський (американський), японський (азійський), радянський (український).

Управління освітою належить до соціального управління, що регулює економічну, соціально-політичну та духовну сфери життя суспільства. Як теорія воно зародилось на початку XX століття. Зародження наукового управління освітою за кордоном почалося в 1911 році після публікації Ф.Тейлора „Принципи наукового управління”, які були використані Національною педагогічною організацією США. Його послідовники – У.Джеймс, Є. Торндайк вимагали покінчити з догматизмом навчальних планів і програм. Друга фаза теорії управління освітою (до 50-х років) почалася з повороту до теорії „людських відносин”. Основною ідеєю книг і публікацій стало – участь в управлінні кожного, кого стосується кінцевий результат. Подальшими етапом розвитку культури менеджменту в США стала концепція «людських стосунків», яка сформувалася в кінці 20-х - на початку 30-х років і відображена в праці Елтона Мейо «Людські проблеми індустріальної цивілізації», яка вийшла в 1933 році. Сутність цього етапу полягає в тому, що людина більше не розглядається як «машина, орієнтована на одержання прибутку»; відбувається усвідомлення й теоретичне осмислення того факту, що на продуктивність праці робітників впливають і такі фактори, як психологічний клімат у колективі,

зацікавленість до праці й моральне задоволення від її корисності, емоційний стан тощо. Однак, згодом теорія «людських стосунків» зазнала нищівної критики, передусім за декларативний характер її гуманізму й абстрактний психологізм рекомендацій, які мало реалізуються на практиці. Недоліком підходів різних шкіл управління є те, що вони зосереджували увагу на якомусь окремому елементі, а не розглядали ефективність управління як результат досягнення певної цілі або певного комплексу цілей, що залежить від багатьох різних чинників. Системний підхід дав змогу аналізувати проблему у єдності всіх його складових, що взаємодіють між собою і з зовнішнім середовищем. Він розглядає організацію як відкриту систему, що складається з певної кількості взаємопов'язаних підсистем. Найбільш широке трактування методології системного підходу належить професору Людвігу фон Берталанфі, який ще в 1937 р. висунув ідею «загальної теорії систем». За Берталанфі система — це сукупність взаємодіючих компонентів, які мають інтегральні властивості, не притаманні кожному з цих елементів окремо. Особливостями будь-якої системи є: цілісність, структурність, ієрархічність та ін. Теорія цього підходу набула з визначенням системоформуючого чинника — мети або цілей функціонування системи, що об'єднує всі складові в єдине ціле та робить систему саме системою особливого значення.

Третій період розвитку теорії управління освітою (до 70-х років) – підхід з позиції соціології, психології, філософії. Одним з найяскравіших проявів цієї зміни стали праці Д.Карнегі, які побачили світ у 20-ті роки й мали велику популярність: у них, по суті, розгорталася нова концепція стосунків між людьми в діловому спілкуванні й управлінні. Боротьбу за існування як фундаментальні суспільні стосунки замінило взаємовигідне співробітництво, на місце успіху як владної цінності прийшов успіх як поступовий рух угору на підставі здібностей, освіти й кваліфікації. Управління із системи контролю за технологічною ефективністю праці й стимулювання її продуктивності з допомогою матеріальної зацікавленості перетворилося на мистецтво встановлювати стосунки між людьми й досягати бажаного, зацікавивши їх самих у результаті їхньої праці.

В 80-і роки XX століття відбувається зсув акцентів у державній політиці розвитку освіти: на зміну кількісному розширенню освітніх систем в 60-70-х роках прийшла орієнтація на підвищення якості освіти відповідно до вимог індустріального суспільства. Це знайшло відображення в шкільному законодавстві (наприклад, у законах про освіту в Англії (1986,1988), у Шотландії (1988, 1989), у законі про основні напрямки розвитку освіти у Франції (1989), у законі про старшу середню школу в Данії (1989), де є спеціальний розділ “Менеджмент середніх старших шкіл”, у стратегії розвитку освіти в США “Америка-2000” й ін.)

Однак проведені в ряді країн в 70-80-і роки освітні реформи не дали очікуваних результатів по підвищенню ефективності і якості освіти. На думку вчених і громадськості одна з головних причин невдач полягала в недостатній компетентності педагогічних кадрів і відсутності ефективної системи їхньої оцінки. У зв'язку із цим вживалися заходи для розробки концепцій, моделей, методологій і стандартів оцінки кадрів.

До середини 80-х років дослідження в області управління освітою стосувалися, головним чином, управління функціонуванням освітніх організацій. В 90-і роки стали звертатися до методів стратегічного планування й управління розвитком.

Отже, теорія управління освітою (освітній менеджмент) – інтенсивно розвивається і сьогодні, це практично орієнтована область наукового знання. Вона активно асимілює загальноуправлінські підходи й розробляє на їхній основі спеціальні моделі й методи для підвищення ефективності управлінської діяльності в сфері освіти. Реальна працездатність доктрин і концепцій, у яких формулюється мета й окреслюються способи її реалізації, залежить від конкретно-історичних умов, що склалися в освітніх традиціях. Тому є логічним, хоча б схематично, позначити деякі вихідні позиції сьогодишнього освітнього менеджменту в Україні.

До 1991р. освіта розвивалася еволюційним шляхом з певними позитивними досягненнями й істотними недоліками, забезпечувала потреби планової економіки. Зміни в соціально-економічному розвитку держави, інтеграція у світову економіку виявили проблему впровадження цілеспрямованого управління освітою. Для цього використовувалися ринкові закони й закономірності, осмислюючи тенденції їх функціонування, структурування й розвитку. Демократія вимагає досвідчених громадян, освіта дозволяє здійснювати вільний індивідуальний вибір.

За період 1992 – 1994 рр., була почата спроба перейти до західної професійно-орієнтованої моделі побудови системи освіти. У цій спробі переважали, насамперед, демократизація відносин у галузі освіти й широкі академічні можливості вузів у визначенні змісту освіти й навчання. Але без створення відповідних соціально-економічних умов у державі ця спроба була передчасна й зазнала краху.

Усунути наслідки зробленої наспіх спроби реформувати систему освіти було покладено на період 1994 – 1999 р.р.. Але оновити модель професійної вищої освіти, що існувала в радянський час, було дуже важко, тим більше що повернення до державного регулювання освіти було вже неможливо. Тому основна увага була зосереджена на розробці нормативно-правового забезпечення функціонування системи освіти. Не остання роль у цьому відводилася державним стандартам освіти. На етапі прискорення прогресу української системи освіти й підвищення суспільних запитів активізувалася увага по створенню Національної доктрини з розвитку системи освіти.

Перша спроба створення документа, що визначає ближні й далекі цілі реформи середньої й вищої школи, була почата на початку 90-х років, а остаточним підсумком стала Державна національна програма “Освіта” (“Україна ХХІ сторіччя”). Наступні події показали, що ця програма так і не вийшла за межі завдань міністерства освіти, не представивши інтересу для безлічі відповідальних осіб з інших вищих державних органів.

Деякі спроби реформувати систему освіти робляться і сьогоднішнім Урядом: це запровадження тестування при вступі до вищих навчальних закладів, вступ України до Болонського процесу.

Як бачимо за роки незалежності в Україні зріс ліберальний аспект управління освіти, але система безперервності порушена (або зруйнована) на нижчих і вищих щаблях, знизилася її доступність; наше керівництво не змогло здійснити цілісного реформування системи освіти, задовольняючись чисто популістськими діями. По цьому показнику Україна значно уступає більшості країн Центральної Європи, що досягли помітних успіхів у зближенні своїх систем освіти з європейськими (Чехії, Словаччини, Угорщини, Польщі, Болгарії й навіть Румунії).

Нові законодавчі акти, зміни в економіці, у самому світі припускають створення системи наукового управління галуззю на основі пізнання закономірностей її розвитку, об’єктивних і суб’єктивних причин. Ці причини впливають на досягнення мети – одержання міцних знань і професійних навичок. Така система, спираючись на чинне законодавство, повинна передбачати творчий підхід до управління в процесі здійснення державних і регіональних програм.

Необхідність застосування світових здобутків менеджменту в українське середовище як інтегрованого знання, отриманого шляхом узагальнення різних національних шкіл менеджменту та різних національних економічних моделей і їх переформатування під наше світобачення є нагальною потребою часу. З одного боку, бачимо, що в різних капіталістичних країнах існують різні моделі устрою соціально-економічних відносин, а з іншого боку, – у цих країнах люди мають високий рівень життя. Наприклад, американська і шведська економічні моделі є протилежними, але і в США, і в Швеції рівень життя є дуже високим. Свого часу Японія створила свою модель менеджменту, яка є вирішальним фактором успіху японців в конкуренції на світовому ринку. Так і нам слід адаптувати світовий менеджмент до своїх національних особливостей. Висхідною пізнавальною базою для творення українського освітнього

менеджменту має служити “українська світоглядно-натуралістична традиція, представниками котрої у першій половині XIX ст. були М. Максимович, Д. Веланський і М. Гоголь” [2, с.193].

Дослідження вітчизняної теоретичної спадщини наших учених-дослідників С.Подолінського, І. Франка, І.Вернадського, М. Туган-Барановського, С. Слуцького та ін. показали, що оригінальні ідеї народилися на рідному ґрунті і відображають українську світоглядно-натуралістичну традицію в господарській діяльності. У них об’єктивні чинники прослідковуються в поділі результатів суспільної праці. Міркування про традиційний менеджмент показують, що існуючі теорії менеджменту можна поділяти за двома методологічними підходами, кожний з яких відображає інше пізнання природи життєдіяльності організації: перший – від об’єкта (передбачає створення і функціонування системи менеджменту, виходячи з конкретних об’єктивних виробничих цілей і завдань виконавців. І тут потреба вирішення виробничих завдань є першопричиною функціонування організації, а система менеджменту є наслідком і покликана розв’язувати ці виробничі завдання). Інший – від суб’єкта є протилежний першому і полягає у створенні і функціонуванні системи менеджменту для виконання суб’єктивних рішень керівників організації, де управлінська надбудова є першопричиною, а наслідком – реалізація прийнятих рішень. Практика засвідчує, що ці рішення можуть і не мати об’єктивної необхідності, тобто можуть бути не корисними для організації, можуть завуальовано творити тіньову діяльність.

Досліджуючи теорії менеджменту на предмет їх об’єктивності, можна стверджувати, що деякі з них (теорія “Х-У” Дугласа Мак Грегора чи “Управління за цілями” Пітера Друкера) реалізують об’єктивний підхід, а проектування організації через “...поділ її по горизонталі на широкі блоки, потім встановлення співвідношення повноважень різних посад і визначення посадових обов’язків конкретним особам...” реалізує суб’єктивний підхід і не має нічого методологічного, а є дуже абстрактними суб’єктивними порадами [3, с. 332].

Шлях європейської та світової інтеграції, обраний Україною, підсилює необхідність модернізації усіх сфер суспільного життя і, насамперед, освітньої галузі, яка в сучасних умовах стає провідним генератором суспільних змін. Процес модернізації освіти в Україні передбачає формування якісно нової системи освітнього менеджменту, яка б відповідала вимогам часу і враховувала б як міжнародний досвід у цій сфері, так і специфіку вітчизняних соціокультурних умов. Адже при якісному оновленні системи освіти, що здійснюється за якісно нових соціокультурних умов, не можна застосовувати ті ж самі організаційно-управлінські засоби, методи, форми, що і в попередній історичний період розвитку освіти. Саме організаційно-управлінські інновації виступають основою і передумовою будь-яких кардинальних змін системи і є визначальним чинником переводу системи у якісно інший стан. До освітніх інновацій належать у:

- **навчанні** – ті, які якісно покращують мотивацію учасників навчального процесу і вносять зміни у взаємини між суб’єктами освітніх послуг, перетворюючи їх на партнерські;
- **вихованні** – ті, що формують в споживачів особистісні цінності у контексті із загальнолюдськими;
- **управлінні** – ті, що створюють умови для прийняття керівником самостійного оперативного й ефективного управлінського рішення.

Однією з таких умов, що сприяє прийняттю керівником освітньої системи ефективного рішення є сприйняття наукових засад менеджменту освітніх інновацій, мета якого полягає у реалізації сукупності організаційно-управлінських, соціально-економічних і соціально-культурних цілей [1,с.102]. А саме:

- створення якісно нової системи (або технології) управління закладом освіти; єдиного інформаційного поля для учасників навчально-виховного процесу; вироблення системи оцінювання ефективності діяльності всіх структурних підрозділів закладу освіти;

розробка системи контролю та зворотного зв'язку; розробка ринкових механізмів взаємодії суб'єктів педагогічної діяльності; якісна побудова зв'язку в системі «освіта – наука – виробництво» (*організаційно-управлінські цілі*);

– створення позитивного іміджу закладу освіти; суттєве оновлення матеріальних фондів; накопичення бази даних про педагогічні інновації; створення привабливого інвестиційного клімату та здорового конкурентного середовища (*соціально-економічні цілі*);

– підвищення доходів учасників інноваційного процесу; побудова «відкритої» соціально-педагогічної системи; пріоритетність гуманних відносин між учасниками навчально-виховного процесу; закріплення демократичних засад у всіх сферах діяльності; інтеграція у міжнародний освітній простір; підвищення кваліфікаційного рівня співробітників у міжконкурсний період; підвищення рівня ділової активності членів колективу (*соціально-культурні цілі*).

Висновок. Отже, зіставлення кожного з вищевикладених підходів до менеджменту з українською світоглядно-натуралістичною традицією вказує на доцільність застосування саме об'єктивного інноваційного підходу до творення українського освітнього менеджменту. Зберігаючи досягнення минулих десятиліть, теорія освітнього менеджменту в Україні одночасно адаптується до сучасних вимог і міжнародних стандартів.

Список літератури

1. Соляник Г.П., Феоклисов И.Ф. Основы менеджмента в организации /Под ред. Г.П. Соляника. – СПб.: Политехника, 1999. – 177 с.
2. Українознавство – 2003. Календар – щорічник / Упорядн. В. Піскун, А.Ціпка, О. Щербатюк. – К.: Поліграфкнига, 2002. – 240 с.
3. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. – М.: Дело, 1992. – 450 с.
4. Гуменюк В. Філософські проблеми управління сучасною освітою//Філософські абрисы сучасної освіти: Монографія / Авт. кол.: Предборська І., Вишинська Г., Гайденко В., Гамрецька Г. та ін.; За заг. Ред.І. Предборської. — Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. — 226 с.
5. Маслов В.В. Шаркунова В.В. Принципи менеджменту в установах освіти // Освіта і управління. — 1997. — №1. — С. 77—84.

Г. Зелінська

Эволюция теорий образовательного менеджмента и их развитие в условиях украинской Среды

В статье рассматривается вопрос эволюции образовательного менеджмента и использование мировых достижений в украинской среде. В частности, акцентируется внимание на том, что теория образовательного менеджмента интенсивно начала развиваться в 80-х годах XX ст. и продолжает развиваться сегодня. Акцентируется внимание на том, что образование – это генератор развития общества, поэтому требует качественно нового подхода к диагностике функционирования менеджмента и образовательных систем. Перенос идей западных школ образовательного менеджмента в украинскую среду требует адаптации к современным условиям развития экономики Украины.

G. Zielinska

The evolution of theories of educational management and development in the Ukrainian media

Article рассматривает вопрос эволюции образовательного менеджмента и использование мировых достижений в украинской среде. В частности, акцентируется внимание на том, что теория образовательного менеджмента интенсивно начала развиваться в 80-х годах XX ст. и продолжает развиваться сегодня. Акцентируется внимание на том, что образование – это генератор развития общества, поэтому требует качественно нового подхода к диагностике функционирования менеджмента и образовательных систем. Перенос идей западных школ образовательного менеджмента в украинскую среду требует адаптации к современным условиям развития экономики Украины.

УДК 314.174:331.522.4

В.М. Рубан, доц., канд. екон. наук, М.В. Пустовіт, асп.
Кіровоградський національний технічний університет

Медико-демографічні аспекти збереження та розвитку трудового потенціалу Кіровоградської області

Висвітлено окремі результати дослідження стану трудового потенціалу Кіровоградської області. Визначено існуючі проблеми у збереженні та розвитку трудового потенціалу області. Розроблено рекомендації щодо збереження та розвитку трудового потенціалу Кіровоградської області.

трудоий потенціал, медико-демографічні аспекти, природний приріст населення, кількість наявного населення, постійне населення, народжуваність, смертність, захворюваність, збереження та розвиток трудового потенціалу

Економіка суспільства представляє собою складну систему, однією із найважливіших складових якої є трудовий потенціал.

Проблеми руйнування трудового потенціалу накопичуються та загострюються через низький рівень життя, безробіття, неадаптованість людей та виробництва до ефективного функціонування в ринкових умовах, поширеність невідповідності професійної освіти потребам економіки, погіршення стану здоров'я тощо.

За таких умов виникає об'єктивна потреба в оцінці стану трудового потенціалу як в кожному окремому регіоні, так і в країні в цілому, визначенні напрямків його збереження і розвитку.

Мета статті полягає у викладенні досліджень щодо сучасного стану трудового потенціалу Кіровоградської області, визначенні існуючих проблем у його збереженні та розвитку, висвітленні комплексних медико-демографічних аспектів впливу на трудовий потенціал, які здатні забезпечити умови його ефективного збереження та розвитку, розробці деяких рекомендацій щодо збереження та розвитку трудового потенціалу Кіровоградської області.

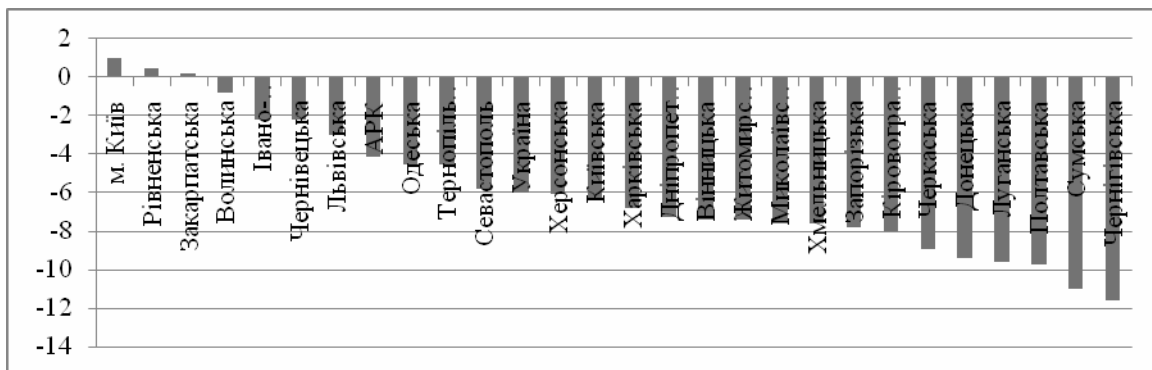
Проблемам розвитку трудового потенціалу присвячені роботи таких учених, як О. Амоша, С. Бандур, Д. Богиня, І. Бондар, О. Власюк, І. Гнибіденко, О. Грішнова, Б. Данилишин, М. Долішній, Т. Заяць, С. Злупко, А. Колот, Ю. Краснов, В. Куценко, Е. Лібанова, В. Лич, Н. Лук'яненко, В. Мікловда, В. Новіков, О. Новікова, В. Онікієнко, М. Пітюлич, С. Пирожков, В. Приймак, М. Семикіна, Л. Шевчук та інші. Теоретичні доробки мають російські вчені С. Бектуров, Б. Генкін, Д. Карпукін, Р. Колосова, В. Костаков, І. Маслова, М. Магомедов, О. Панкратов, Г. Сергєєва, Л. Чижова, Н. Шаталова та інші.

Проте, незважаючи на значне коло наукових досліджень з цієї проблематики, поки що не створено цілісного механізму збереження та розвитку трудового потенціалу України в сучасних умовах, і на рівні регіонів зокрема. Це свідчить про актуальність визначеної теми та необхідність поглибленого дослідження окресленої проблематики в умовах прояву негативних тенденцій у стані збереження та розвитку трудового потенціалу.

Однією з найважливіших умов прогресивного розвитку трудового потенціалу є забезпечення демографічної бази його відтворення, реалізація можливостей збереження здоров'я населення. Сучасні реалії демографічних процесів в Україні виявляються у зниженні чисельності, погіршенні показників відтворення, депопуляції населення, катастрофічному погіршенні здоров'я. Загалом демографічна ситуація в Україні, яка формувалася протягом останніх років, дає підстави кваліфікувати її як затягну

демографічну кризу.

Незважаючи на деяке покращення ситуації з народжуваністю, темпи природного скорочення населення набули катастрофічного рівня (Рис. 1). Найгірші показники за цим параметром фіксуються в Чернігівській (-11,6), Сумській (-11,0), Полтавській (-9,7), Луганській (-9,6) Донецькій (-9,4), Черкаській (-8,9), Кіровоградській (-8) областях. Лише м. Київ, Рівненська та Закарпатська області відзначаються приростом населення, хоча у Києві він відбувається за рахунок міграційної складової (Рис.1). У цілому по Україні співвідношення кількості народжених до кількості померлих в 2009 році склало 1 до 1,37. Для порівняння, у 2008 році таке співвідношення становило 1 до 1,4, в 2007 - 1 до 1,6, в 2006 - 1 до 1,63. За прогнозом ООН, при збереженні динаміки скорочення населення до 2030 року кількість українців зменшиться до 39 млн.

Риунок 1- Загальний коефіцієнт природного приросту населення України в січні-березні 2009 р.

Отже, проведений аналіз тенденції природного приросту населення у регіональному розрізі в січні-березні 2009 року, свідчить про те, що жоден з регіонів України не має природного приросту населення, звідси очевидно, що такі втрати населення по Україні в цілому є перешкодою формування та розвитку трудового потенціалу. Тенденція скорочення чисельності населення, переважно за рахунок депопуляції, спостерігається в більшості регіонів. Перевищення числа померлих над кількістю народжених на сьогодні не є екстраординарним явищем – понад третина європейських країн нині охоплена цим процесом, проте Україну серед цих держав вирізняє його масштабність.

Негативний процес природного скорочення відбувається на тлі загальної втрати відтворення поколінь та деформації вікового складу населення, чисельність якого в репродуктивному віці скорочується - відбувається старіння нації. Для України характерне подальше збільшення чисельності осіб похилого віку. За міжнародними стандартами населення вважається старим, якщо частка осіб пенсійного віку перевищує 12 % всього населення країни. В Україні нині частка осіб пенсійного віку досягла 29,7 %. Демографічне навантаження на працездатне населення України (кількість пенсіонерів на одного найманого працівника) склало 1,17, що більше, ніж у європейських країнах, у 3–4 рази [4]. Це призводить до перерозподілу суспільних фондів і збільшення потреби в соціальних видатках, збільшує навантаження на систему охорони здоров'я, загострює дефіцит робочої сили тощо.

За прогнозом Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, чисельність населення України зменшиться за песимістичним варіантом – вдвічі, за реалістичним – на третину. Згідно з середнім варіантом прогнозу, чисельність населення в Україні до 2015 р. скоротиться до 44,0 млн. осіб, до 2050 р. – до 36,3 млн. осіб [1]. Окремі фахівці оцінюють загальну чисельність населення України на 2050 р. на рівні 31025,5 тис. осіб [3]. Отже, так чи інакше у перспективі Україну очікує подальше стрімке вичерпання резервів трудового потенціалу, що обумовлює на сьогоднішній день нагальну

необхідність поліпшення соціально-економічної ситуації, медико-демографічних чинників, що обумовлюють зростання трудових ресурсів економіки.

Дослідження показує, що Кіровоградська область стрімко втрачає з кожним роком кількість наявного населення. Так, починаючи з 1990 року загальна кількість наявного населення починає скорочуватись, причому швидкими темпами скорочується сільське населення, більш помірними – міське. За період 1990-2009 років Кіровоградська область кількісно втратила наявного населення у 10 разів більше (1990 - 2009 рр. - 213,5 тис. населення), ніж з 1939 по 1989 роки (18 тис. населення) (Таблиця 1). Тільки протягом 2009 року населення Кіровоградської області скоротилося на 9,2 тис. осіб, у тому числі міського населення – на 3,8 тис., жителів сільських поселень – на 5,4 тис. осіб. Станом на 1 січня 2010 року чисельність наявного населення області становила 1017,8 тис. осіб, у тому числі міського – 627,9 тис. осіб, сільського – 389,9 тис. осіб [5].

Таблиця 1- Кількість наявного населення з 1939 року

Кількість наявного населення з 1939 року					
Роки	Усього, тис.	У тому числі		До загальної кількості населення, відсотків	
		міське	сільське	міське	сільське
1939	1222,5	225,3	997,2	18,4	81,6
1959	1250,4	380,1	870,3	30,4	69,6
1960	1242,3	401,5	840,8	32,3	67,7
1965	1268,2	471,3	796,9	37,2	62,8
1970	1259,4	552,4	707,0	43,9	56,1
1975	1265,2	615,9	649,3	48,7	51,3
1979	1250,9	654,0	596,9	52,3	47,7
1980	1246,8	663,6	583,2	53,2	46,8
1985	1231,3	709,0	522,3	57,6	42,4
1989	1239,4	742,4	497,0	59,9	40,1
1990	1240,5	749,3	491,2	60,4	39,6
1995	1236,2	756,1	480,1	61,2	38,8
2000	1164,4	705,2	459,3	60,6	39,4
2002	1133,0	682,0	451,0	60,2	39,8
2004	1100,0	666,5	433,5	60,6	39,4
2005	1083,9	659,2	424,7	60,8	39,2
2006	1067,2	651,6	415,6	61,1	38,9
2007	1053,1	644,3	408,8	61,2	38,8
2008	1039,7	637,7	402,0	61,3	38,7
2009	1027,0	631,7	395,3	61,5	38,5

Графік динаміки кількості міського та сільського наявного населення, починаючи з 1939 року в Кіровоградській області, відображає стрімке скорочення сільського населення починаючи з 1939 року внаслідок переміщення його у міста (з 1939 до 1990 року включно відбувався приріст міського населення), та скорочення міського населення починаючи з 1995 року, що пояснюється недоліками та помилками соціально-економічної політики періоду ринкових перетворень. Динаміка загальної кількості наявного населення свідчить про більш помірне та поступове його скорочення до 1990 року, більш інтенсивне – починаючи з 1995 року. (Рис. 2).

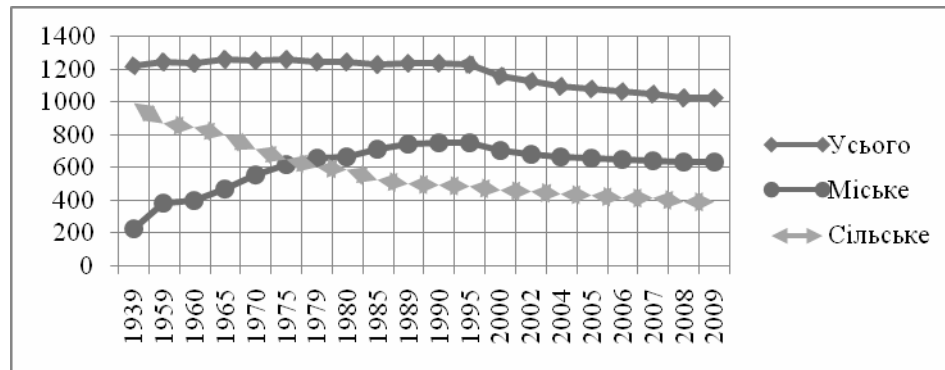

Рисунок 2 - Графік динаміки кількості міського та сільського наявного населення.

Що з стосується районів та міст, то в період з 2002 по 2009 роки, кількість населення по містах в середньому скоротилась на 8 тис., по районах - на 3,420 тис. (Таблиця 2).

Таблиця 2 - Розподіл постійного населення по містах та районах

Розподіл постійного населення по містах та районах		
	2002	2009
Кіровоградська область	1125704	1020612
Кіровоград (міськрада)	258543	242046
Знам'янка (міськрада)	35329	30834
Олександрія (міськрада)	103856	93471
Світловодськ (міськрада)	57459	55580
райони		
Бобринецький	31531	27702
Вільшанський	16360	13875
Гайворонський	43454	40254
Голованівський	36645	33085
Добровеличківський	42958	37284
Долинський	37962	35529
Знам'янський	30232	25603
Кіровоградський	37600	37674
Компаніївський	18162	15955
Маловиськівський	51164	46147
Новгородківський	18947	16496
Новоархангельський	31327	26422
Новомиргородський	35835	30878
Новоукраїнський	48486	44680
Олександрівський	36009	30709
Олександрівський	41108	38256
Онуфріївський	21757	19401
Петрівський	28954	25988
Світловодський	16618	13946
Ульяновський	28718	24715
Устинівський	16690	14082

Отже, з кожним роком втрати наявного населення стають перешкодою збереження та розвитку трудового потенціалу регіону. Такі негативні тенденції у кількості наявного населення Кіровоградської області пояснюються, перш за все, несприятливою медико-демографічною ситуацією, що в свою чергу проявляється у високому рівні захворюваності, смертності, зменшенні народжуваності, низькому рівні житті.

Розглянемо показники народжуваності, смертності та природного приросту населення Кіровоградської області у 1990-2008 роках (Рис.3).

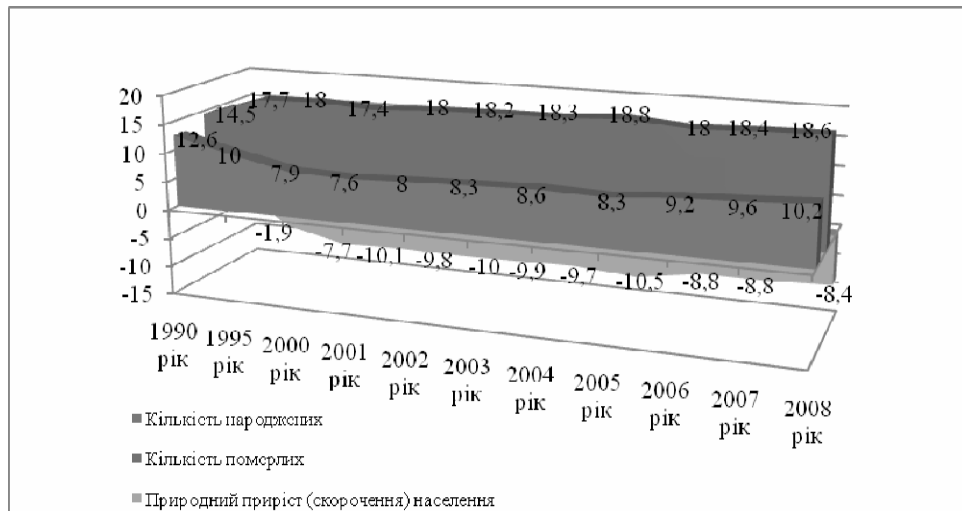

Рисунок 3 - Загальні коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту населення Кіровоградської області у 1990-2008 рр. (на 1000 наявного населення)

З 1990 року відбувається стрімке зниження народжуваності (Рис.3) внаслідок зниження рівня оплати праці, погіршення соціального захисту населення, зростання безробіття, з іншого боку - збільшення показників смертності, внаслідок негативного впливу навколишнього середовища на стан здоров'я населення, погіршення охорони здоров'я, зубожіння населення, низького рівня пенсійного забезпечення.

Локальні особливості трудового потенціалу населення Кіровоградської області досить тісно корелюють з режимом його загального відтворення. Народжуваність у 2008 році в містах та районах також нижча, ніж смертність. Коефіцієнт природного приросту населення в деяких районах Кіровоградської області складає до -14,8, в середньому цей показник по районах становить -10,6, по містах він складає -7,2. В таких умовах не забезпечується навіть просте відтворення населення.

Розглянемо окремі показники стану формування трудового потенціалу Кіровоградської області і тенденцій в його використанні (Таблиця 3).

Таблиця 3 - Окремі показники стану формування трудового потенціалу Кіровоградської області

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Чисельність населення, тис. осіб	1053,1	1039,7	1027,0
Кількість зайнятого населення, тис. осіб	462,4	459,1	...
Населення у працездатному віці, тис. осіб		601946	594754
Рівень безробіття, % до працездатного населення	3,3	4,2	...
Чисельність народжених, тис. осіб	10076	10538	...
Чисельність померлих, тис. осіб	19219	19272	...
Загальна кількість пенсіонерів у розрахунку на 1000 населення	323,5	320,6	314,0

Можно зробити наступні висновки щодо комплексної оцінки стану формування трудового потенціалу Кіровоградської області з таблиці 3, зниження народжуваності з

кожним роком можна розглядати як вагомий фактор зменшення трудового потенціалу в майбутньому, а це зумовлює високий рівень постаріння населення, високий рівень демографічного навантаження. Разом з депопуляцією населення, спостерігається зменшення кількості зайнятого населення, тобто збільшується навантаження на кожного працюючого. Загальна кількість населення у працездатному віці зменшується оскільки покоління народжених у 90-ті роки чисельно поступаються поколінням 50-х – першої половини 60-х років XX століття.

Отже, до об'єктивних чинників, які впливають на збереження і розвиток трудового потенціалу, як було розглянуто вище належить складна демографічна ситуація, породжена непродуманою соціально-економічною політикою 90-х років XX століття. Саме така політика підірвала підґрунтя та умови для збереження і розвитку трудового потенціалу регіонів.

Потребує особливої уваги й той факт, що складність ситуації посилюється ще й станом здоров'я нації, який є важливим індикатором якості трудового потенціалу. Саме втрата здатності повноцінно виконувати трудові функції є найзначнішим наслідком хвороби людини, як носія особистісного трудового потенціалу.

Рівень захворюваності, що визначається як частка від ділення кількості хворих з уперше в житті встановленим діагнозом на середньорічну кількість постійного населення (100 тис. осіб), за роки незалежності зріс на 8,9% [2]. У зростанні рівня захворюваності та змінах населення простежується пропорційна залежність: чим вищий рівень захворюваності, тим інтенсивніше зменшується чисельність населення.

Загальна захворюваність на 100 тис. населення України за статистичними даними за період 1990-2008 рр. збільшилась з 62335 до 70460, тобто на 12,8%.

Розглянемо більш детально таку статистику по Кіровоградській області. Аналіз статистичних даних засвідчує, що загальна захворюваність населення області за період 1995-2000 рр. підвищувалась і становила 59225 випадків на 100 000 населення, з 2000 року він коливався і в 2008 році цей показник знизився і становив 57266 випадків (Рис. 4).

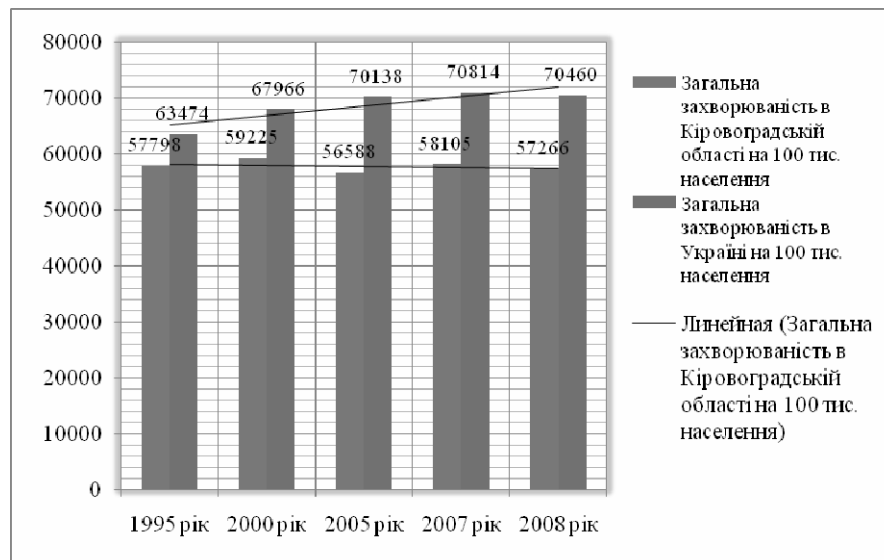

Рисунок 4 - Динаміка рейтингу за показником «захворюваність населення в

За період 1995 - 2008 рр. захворюваність дорослого населення Кіровоградської області зросла на 50%, дітей - на 22%. У структурі хвороб всіх без виключення вікових груп населення вагому питому вагу займають хвороби органів травлення та дихання. Крім того, серед дорослого населення особливо поширеними є хвороби системи кровообігу,

серед підлітків – хвороби ендокринної системи, серед дітей - інфекційні захворювання. Медики спостерігають зміщення співвідношення між гострими та хронічними захворюваннями в бік хронічних хвороб, причому серед яких хвороби системи кровообігу та злоякісні новоутворення у 2/3 випадків стають причиною смерті. Одночасно зросли хвороби ендокринної системи, нервової системи, сечостатевої системи, вроджені аномалії, різноманітні травми та отруєння. Саме екологічні проблеми регіону стали основною причиною погіршення показників здоров'я.

Основними причинами підвищення захворюваності населення Кіровоградської області є такі: зниження якості їжі та питної води, несприятлива екологія, низька якість життя населення; відсутність всеохоплюючої періодичної медичної діагностики населення усіх вікових груп; нестача коштів у більшості верств населення на медикаменти та лікування; відсутність необхідного устаткування та медикаментів в медичних закладах; нерозвиненість медичної інфраструктури у сільській місцевості, дефіцит медичного персоналу (особливо у сільських адміністративних районах).

Погіршення стану здоров'я населення України та Кіровоградської області зокрема, призвело до стрімкого зростання показників смертності, тобто скорочення кількісної складової трудового потенціалу, погіршення якісних характеристик, ці умови стають вирішальними важелями впливу на збереження та розвиток трудового потенціалу всіх рівнів.

Окреслене дозволяє зробити наступні висновки:

- демографічна ситуація в країні, яка формувалася протягом останніх років, дає підстави кваліфікувати її як затяжну демографічну кризу. Тенденція скорочення чисельності населення, переважно за рахунок депопуляції, спостерігається в більшості регіонів;

- негативний процес природного скорочення відбувається на тлі загальної втрати відтворення поколінь та деформації вікового складу населення, чисельність якого в репродуктивному віці скорочується - відбувається старіння нації. Для України характерне подальше збільшення чисельності осіб похилого віку;

- Кіровоградська область належить до групи регіонів із середніми демографічними показниками разом з Житомирською, Запорізькою, Київською, Одеською, Полтавською, Сумською, Хмельницькою та Черкаською областями України.

- окреслені медико-демографічні тенденції для економіки Кіровоградської області означатимуть загострення проблеми збереження та розвитку трудового потенціалу, передусім, захворюваність населення, старіння населення, нестачу молодोї робочої сили.

Ключове значення, на наш погляд, мають такі заходи:

- запровадити систему оперативного статистичного та медико-екологічного моніторингу демографічних процесів, порівняльного аналізу в Україні та по регіонах, відслідковувати причини погіршення демографічної ситуації;

- якнайшвидше реформування системи охорони здоров'я на основі пріоритетного фінансування галузей, які дають максимальний з погляду поліпшення здоров'я і зниження смертності ефект;

- впорядкування фінансування галузі охорони здоров'я в умовах економічної кризи.

Перспективи подальших досліджень та наукових пошуків мають бути пов'язані із соціально-економічним аналізом стану трудового потенціалу Кіровоградського регіону.

Список літератури

1. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. (колектив авторів) /За ред. чл.-кор. НАНУ, д. е. н., проф. Е.М. Лібанової. – К.: Український центр соціальних реформ, 2006. – 138 с.
2. Населення України: Демографічний щорічник. – К.: Інформаційно-аналітичне агенств, 2006. – 600 с.
3. Стефановський А., Рудницький О. Прогноз чисельності та статеві-вікового складу населення України до 2050 року // Демографічні дослідження. – 2003. – Вип. 25. – С. 109.

4. Міністерство соціальної політики України / Режим доступу: <http://www.cpsr.org.ua/?pr=7&id=383>
5. <http://health.unian.net/ukr/detail/205306>

В. Рубан, М. Пустовит

Медико-демографические аспекты сохранения и развития трудового потенциала Кировоградского региона

Отражены отдельные результаты исследования состояния трудового потенциала Кировоградской области. Определены существующие проблемы в сохранении и развитии трудового потенциала области. Разработаны рекомендации относительно сохранения и развития трудового потенциала Кировоградской области.

V. Ruban, M. Pustovit

Mediko-demographic aspects of maintainance and development of labour potential of the Kirovograd region

The separate results of research of the state of labour potential of the Kirovohrad region are reflected. Certainly existent problems are in a maintainance and development of labour potential of region. Recommendations are developed in relation to a maintainance and development of labour potential of the Kirovohrad region.

Одержано 17.11.10

УДК 339.9

В. Д. Невесенко, асп.

Институт агроэкологии УААН, м. Черкаси

Проблеми сталого розвитку світової економіки в умовах екологічних викликів

Сучасна екологічна криза ставить під загрозу можливість стійкого розвитку людської цивілізації. Подальша деградація природних систем веде до дестабілізації біосфери, втрати її цілісності і здатності підтримувати якості середовища, необхідні для життя. Стаття присвячена актуальним проблемам стійкого розвитку. Виділені принципи стійкого розвитку суспільства для заощадження природного середовища нащадкам.

сталий розвиток, сталий розвиток економіки, індикатори сталого розвитку, екологічна криза, екологічна система, інвайронментальна економіка

Постановка проблеми. В останні два десятиліття як альтернатива парадигмам економічного зростання і стереотипам споживчого суспільства почала формуватися концепція стійкого розвитку (або в англійській термінології "sustainable development"). Ідеї стійкого розвитку, що набули широкого поширення після публікації в 1987 р. доповіді Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку "Наше спільне майбутнє", знайшли практичне втілення в соціально-економічній і екологічній політиці багатьох держав. До 2008 р. стратегії або програми стійкого розвитку прийняли більше 100 країн світу, зокрема США, Канади, країн ЄС, Австралії, Японії, Китаю, Індії і ін.

4. Міністерство соціальної політики України / Режим доступу: <http://www.cpsr.org.ua/?pr=7&id=383>
5. <http://health.unian.net/ukr/detail/205306>

В. Рубан, М. Пустовит

Медико-демографические аспекты сохранения и развития трудового потенциала Кировоградского региона

Отражены отдельные результаты исследования состояния трудового потенциала Кировоградской области. Определены существующие проблемы в сохранении и развитии трудового потенциала области. Разработаны рекомендации относительно сохранения и развития трудового потенциала Кировоградской области.

V. Ruban, M. Pustovit

Mediko-demographic aspects of maintainance and development of labour potential of the Kirovograd region

The separate results of research of the state of labour potential of the Kirovohrad region are reflected. Certainly existent problems are in a maintainance and development of labour potential of region. Recommendations are developed in relation to a maintainance and development of labour potential of the Kirovohrad region.

Одержано 17.11.10

УДК 339.9

В. Д. Невесенко, асп.

Институт агроэкологии УААН, м. Черкаси

Проблеми сталого розвитку світової економіки в умовах екологічних викликів

Сучасна екологічна криза ставить під загрозу можливість стійкого розвитку людської цивілізації. Подальша деградація природних систем веде до дестабілізації біосфери, втрати її цілісності і здатності підтримувати якості середовища, необхідні для життя. Стаття присвячена актуальним проблемам стійкого розвитку. Виділені принципи стійкого розвитку суспільства для заощадження природного середовища нащадкам.

сталий розвиток, сталий розвиток економіки, індикатори сталого розвитку, екологічна криза, екологічна система, інвайронментальна економіка

Постановка проблеми. В останні два десятиліття як альтернатива парадигмам економічного зростання і стереотипам споживчого суспільства почала формуватися концепція стійкого розвитку (або в англійській термінології "sustainable development"). Ідеї стійкого розвитку, що набули широкого поширення після публікації в 1987 р. доповіді Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку "Наше спільне майбутнє", знайшли практичне втілення в соціально-економічній і екологічній політиці багатьох держав. До 2008 р. стратегії або програми стійкого розвитку прийняли більше 100 країн світу, зокрема США, Канади, країн ЄС, Австралії, Японії, Китаю, Індії і ін.

Зростання світового виробництва і населення – головні чинники, які привели до різкого збільшення антропогенного навантаження на природу. Асиміляційний потенціал вже не справляється із завданням відновлення в навколишньому середовищі. Тому у всіх елементах екосистеми почалися істотні, необоротні зміни.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Питання окремих теоретичних положень сталого світового розвитку економіки розглядалися в Доповіді "Комісії Брундтланда" в 1987 р., в матеріалах Конференції в Ріо-де-Жанейро у 1992 р., в працях Б.В. Буркінського, І. О. Карінцева, І. М. Сотника, В.Н. Степанова, Л. Г. Мельник, С.К. Харічкова та інших вчених.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Ідеї, принципи, стратегії та механізми реалізації концепції сталого економічного розвитку достатньо глибоко та послідовно вивчені та узагальнені у науковій літературі. Разом з тим методологічні прорахунки не дозволили й досі на основі концепції сталого розвитку сформулювати більш менш чітку модель, в основі якої має бути розуміння глобальної природи подальшого сталого економічного розвитку.

Постановка завдання. Метою дослідження є наукове обґрунтування теоретичних положень проблем сталого розвитку світової економіки в умовах екологічних викликів та формування моделі сталого розвитку в умовах глобалізації. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання: дослідити та розвинути теоретичні підходи до сталого розвитку світової економіки в умовах екологічних викликів; згрупувати індикатори сталого розвитку економіки; визначити пріоритетні напрямки сталого розвитку економіки.

Результати дослідження. Людство почало усвідомлювати необхідність радикального перегляду стратегії свого розвитку лише після того, як процеси деградації біосфери прийняли такий розмах, що почали приводити до яскраво виражених глобальних змін всіх її елементів (земля, вода, повітря і навіть навколоземний космічний простір), включаючи здоров'я самої людини.

"Сталий розвиток" - складне, багатоаспектне поняття, в якому інтегруються як природні і соціально-економічні параметри стану навколишнього середовища, так і етичні, правові норми справедливого розподілу спільного природного спадку між поколіннями.

Перехід до сталого розвитку - це глибока, науково обґрунтована раціоналізація природокористування з метою забезпечення тим, що живуть зараз і наступним поколінням здорового середовища життєпомешкання і достатньої забезпеченості природними ресурсами. Це складний, багатобічний, цілеспрямований і керований процес суспільного розвитку.

Вважається, що найбільш розвинуті країни вже здійснили перехід до інтенсивної і високоефективної економіки, що дозволяє їм досить успішно вирішувати складні соціально-економічні і екологічні проблеми [4]. Сьогодні розробляються і обговорюються принципи сталого розвитку. В їх числі:

- стримання і обмеження природного приросту населення. Реалізація соціально-демографічної політики, спрямованої на регулювання основних показників демографічного розвитку і росту населення;
- прискорений розвиток високотехнологічних виробництв, відмова від ресурсо- і енергомістких технологій. Структурна перебудова всієї економіки на користь глибоких і маловідходних технологій, екологічно небезпечних виробництв;
- принципово нові підходи до раціонального природокористування, що ґрунтуються на максимальному збереженні природних ресурсів і середовища життєпомешкання суспільства, їх ефективному використанні;
- поступова зміна орієнтирів і критеріїв соціально-економічного розвитку, відмова від концепцій споживацького суспільства, перехід до критеріїв екологічно небезпечного розвитку з розумним обмеженням рівня споживання;

– активне міжнародне співробітництво в пропаганді і реалізації принципів сталого розвитку в різних країнах [4].

Однією з перших концепцій природокористування стійкого розвитку була теорія «нульового зростання», яку розробили основоположники «Римського клубу» Дж. Медоуз, А. Мессаровіч. Вони стверджують, що зростання споживання неможливо понизити у зв'язку з впровадженням нових технологій.

Отже, загальним підходом до вирішення екологічних проблем є обмеження суспільного виробництва і споживання, тобто зниження темпів валового випуску країни. Але розвиток економічної системи показав, що нульові темпи лише знижують добробут країни [2].

Головним напрямом виходу із стану екологічної кризи може стати лише забезпечення сталого розвитку, який узагальнює в собі процес виживання і відтворення генофонду нації, активізацію ролі кожної окремої людини в суспільстві, забезпечення її прав і свобод, збереження навколишнього природного середовища, формування умов для відновлення біосфери та її локальних екосистем, орієнтацію на зниження рівня антропогенного впливу на природне середовище й гармонізацію розвитку людини в природі.

Сукупність притаманних сталому розвитку індикаторів визначає кількісно-якісні параметри та формує науково-теоретичні передумови для розвитку гармонійного економічного національного і світового господарства. За визначенням ООН ключові індикатори можна згрупувати у 14 розділів (табл.1). Захоплюючись кількісними та якісними показниками, слід зважати на необхідність врахування, насамперед, сутнісних показників сталого розвитку. Знання як новий ресурс, що є похідним від людини – головної продуктивної сили суспільства – лише запроваджується у виробництво, трансформуючи при цьому усталені інститути, форми та механізми підприємницької діяльності. Якщо капіталізм був ерою масового виробництва з тенденцією до укрупнення, то синергія поєднання людини та знання може проявлятися у будь-який, навіть не очікуваний спосіб. Знання як фактор виробництва та ключова продуктивна сила нової економіки, що формується, нині перебуває в стані дослідження.

Таблиця 1 – Індикатори сталого розвитку

<i>Розділ</i>	<i>Підрозділ</i>	<i>Ключовий індикатор</i>	<i>Уточнюючі показники</i>
Бідність	Бідність по доходах	Частка населення, що мешкає за національною межею бідності	Частка населення, що мешкає менш ніж на 1 дол. США в день
	Нерівність по доходах	Відношення доходів 10% найбагатших та найбідніших	
	Санітарія	Частка населення, що користується покращеними санітарними умовами	
	Питна вода	Частка населення, забезпечена якісною питною водою	
	Забезпеченість енергією	Частка домогосподарств без джерел енергії	Частка домогосподарств, які користуються твердим паливом для приготування їжі
	Умови проживання	Частка міського населення, що мешкає у хрущобах	
Управління	Корупція	Частка населення, яка дає хабарі	
	злочинність	Кількість навмисних вбивств на 100.000 населення	
Здоров'я	Смертність	Дитяча смертність до 5 р.	
		Очікувана тривалість життя при народженні	Очікувана тривалість здорового життя
	Охорона здоров'я	Частка населення, яка має доступ до первинної медичної допомоги	
		Рівень імунізації проти дитячих інфекційних хвороб	
	Харчування	Харчування дітей	
	Рівень захворюваності та	Зараженість найбільш небезпечними хворобами (СНІД, туберкульоз,	Тютюнопаління

	ризики	малярія)	
Освіта	Рівень освіти	Частка осіб, які закінчили школу	Неперервне навчання
		Частка осіб, які навчаються	
		Частка дорослих з освітою	
	Грамотність	Грамотність дорослих	
Демографія	Населення	Темп зростання населення	Рівень народжуваності
		Рівень залежності	
	Туризм		Відношення кількості місцевого населення до кількості туристів у тур. регіонах
Природні катаклізми	Підверженість природним лихам	Частка населення, яка мешкає в регіонах із загрозою лиха	
	Готовність подолання наслідків лих		Людські та економічні втрати внаслідок лих
Атмосфера	Зміна клімату	Викиди діоксиду вуглецю	Викиди парникових газів
	Зменшення озонового шару	Споживання речовин, що руйнують озоновий шар	
	Якість повітря	Концентрація шкідливих речовин у повітрі міст	
Земля	Використання землі		Зміна цільового призначення землі
			Деградація ґрунту
	Продовження табл.1		
	Пустині		Площі опустелювання
	Сільське господарство	Частка с/г землі	Ефективність використання міндобрив
			Використання с/г пестицидів
			Площа органічного с/г
	Ліси	Частка землі під лісами	Частка заражених дерев
			Частка земель сталого лісгосподарства
Морські водні ресурси	Узбережжя	Частка населення, що мешкає у прибережній зоні	Якість води для купання
	Рибальство	Частка риби в межах безпечних біологічних лімітів	
	Екологія моря	Частка акваторії під захистом	
Свіжа вода	Кількість води	Частка використовуваних водних ресурсів	
		Інтенсивність використання води за видами економічної діяльності	
	Якість води	Присутність фекалій у чистій воді	Обробка стічних вод
Біорізноміття	Екосистеми	Частка територій під захистом	
	Види	Види під загрозою	
Економічний розвиток	Макроекономіка	ВВП на душу населення	Збереження
		Частка інвестицій у ВВП	Чисті збереження як відсоток ВНД
			Рівень інфляції
	Сталість державних фінансів	Відношення боргу до ВНД	
	Зайнятість	Рівень безробіття	Низька зайнятість
		Продуктивність праці та вартість одиниці праці	
		Частка жінок серед зайнятих не у сільському господарстві	
	Інформаційно-комунікаційні технології	Інтернет-користувачі на 100 населення	Лінії стаціонарного зв'язку на 100 населення
			Кількість мобільного зв'язку на 100 населення
	Дослідження та розробки		Валові витрати на НДДКР у ВВП
Глобальне	Туризм	Частка доходів від туризму у ВВП	
	Торгівля	Дефіциту поточного рахунку до ВВП	Частка імпорту з країн, що

економічне співробітництво			розвиваються
			Середній рівень тарифу до експорту з країн, що розвиваються
	Зовнішнє фінансування	Офіційна допомога розвитку як частка ВНД	Частка іноземних та закордонних прямих інвестицій у ВВП
Моделі споживання та виробництва	Споживання матеріальних ресурсів	Матеріальна витратність економіки	Частка іноземних приватних переказів в ВНД
	Використання енергії	Споживання енергії	Внутрішнє споживання матеріалів
		Енергоінтенсивність за галузями	Частка альтернативних джерел енергії
	Поводження з відходами	Шкідливі відходи	
		Утилізація відходів	Утилізація радіоактивних відходів
	Транспорт	Розподіл за видами транспорту	

До ключових понять при визначенні факторів сталого розвитку відносимо такі поняття, як рівність відношень, рівновагу, збалансованість, сумісність. В цьому плані для багатьох міжсферних і внутрішньосферних відношень, на нашу думку, більше пасує поняття збалансованості, що передбачає відносну паритетність і разом з тим певну динамічність явищ. Основою такого підходу є визнання паритетності соціальних, економічних, екологічних і інших інтересів суспільства, а не пріоритетності одного з цих елементів [3].

Таким чином, в основі стійкості розвитку в його інтегральних чи міжсферних аспектах лежать не найпростіша рівність, а такі модифікації рівноваги як збалансованість, суміщеність, одночасність прояву певних явищ, процесів і т.і. Прикладом такої стійкості є досягнення в державі високого рівня економічного розвитку, зростання ВВП на душу населення, ріст національного багатства при одночасному зниженні антропогенного навантаження на навколишнє середовище (тобто, досягнення міжсферної екологічної рівноваги).

Зазначається, що у збалансований розвиток не тільки держави в цілому, але і будь-якого регіону, повинне закладатися рішення трьох основних задач:

– економічної - забезпечення збалансованого з екологічними і соціальними вимогами ефективного розвитку виробництва;

– екологічної - відновлення первинної якості стану природного середовища до рівня, що не шкодить здоров'ю людини і природним екосистемам, збереження його на цьому рівні, досягнення його максимально можливого поліпшення;

– соціальної - поліпшення умов життєдіяльності і відтворення населення, поліпшення його генофонду, підвищення його матеріального забезпечення і якості життя

При цьому постійному контролю підлягає дотримання основних рівноваг соціально-економіко-екологічного розвитку. До таких рівноваг відносяться збалансованість між демографічним, техногенним пресингом і стійкістю природних ландшафтів, їх екологічною ємністю, між інтересами розвитку територіальної структури виробництва і задачами формування екологічної мережі території, тобто системи природно-заповідних і інших особливо охоронюваних територій, між здатністю природи компенсувати природні й антропогенні порушення в ній і рівнем техногенних навантажень.

З формальної точки зору, стійкий розвиток розглядається нами як гармонізація відносин трьох структурних підсистем цивілізованого світу - соціуму, економіки і навколишнього середовища (рис. 1).

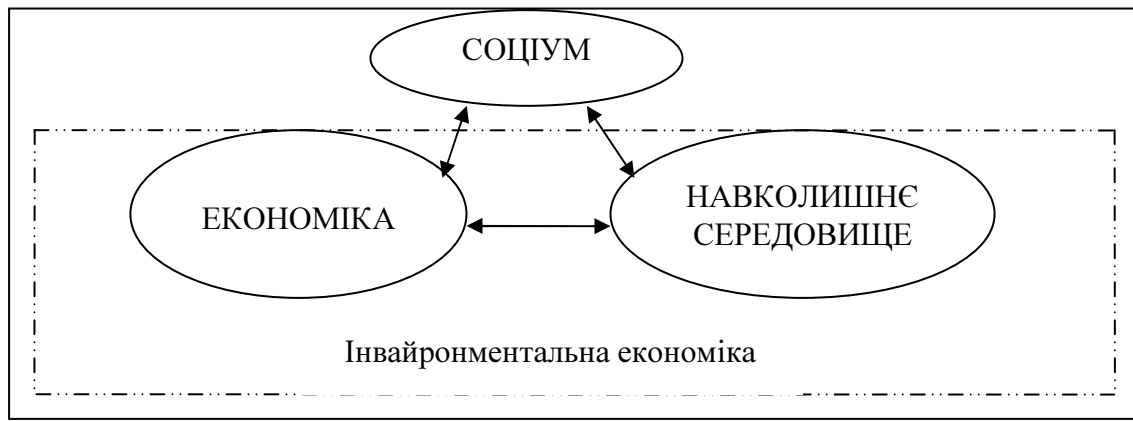

Рисунок 1 – Співвідношення трьох підсистем цивілізованого світу і положення інвайронментальної економіки (За М.В. Багровим)

Проблемне бачення концепції стійкого розвитку в сучасному вираженні показано на рис. 2. На рис. 2 проілюстровано, що поняття стійкого розвитку спирається на «три кити»: світоглядний, теоретичний і технологічний (у широкому змісті слова його можна назвати конструктивним чи практичним) аспекти. У фокусі цієї проблеми знаходиться оптимальне керування ресурсами, що спирається на міжнародну практику і високі технології, планування стійкого бізнесу і використання нормативно-правових механізмів регулювання відносин у сфері природокористування. Праворуч позначені регіональні особливості стійкого розвитку, його економічний і інформаційний базиси.

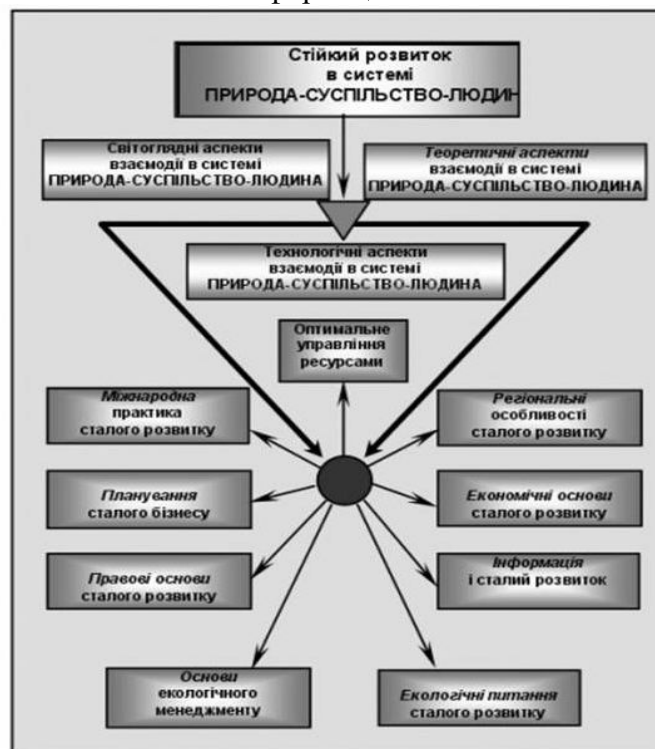

Рисунок 2 – Проблемне бачення концепції сталого розвитку регіону (за М.В. Багровим)

У нижній частині блок-схеми бачимо екологічні основи стійкого розвитку - екологічні питання (стійкість, ризик, екологічне оцінювання і оптимізація), а також екологічний менеджмент як засіб реалізації всіх цих можливостей, які без механізмів регуляції, управління, моніторингу будуть практично непотрібним хаосом нових бачень старого предмету.

Отже, основою сталого розвитку є паритетність відносин у тріаді людина - природа - суспільство. До числа основних глобальних чинників дестабілізації природного

середовища відносяться: зростання споживання природних ресурсів при скороченні їх запасів; збільшення чисельності населення планети; деградація основних компонентів біосфери, включаючи скорочення біологічної різноманітності, і обумовлене цим зниження здатності природи до саморегуляції і забезпечення існування людської цивілізації; можливі зміни клімату і виснаження озонового шару Землі; зростання вартості шкоди від стихійних лих і техногенних катастроф; недостатній для переходу до стійкого розвитку рівень координації дій світової спільноти в області рішення екологічних проблем і регулювання процесів глобалізації; військові конфлікти і терористична діяльність, що продовжуються.

До числа основних чинників дестабілізації природного середовища на регіональному рівні можна віднести: ресурсний шлях розвитку, що приводить до швидкого виснаження природних ресурсів і деградації природного середовища; низька ефективність механізмів природокористування і охорони навколишнього середовища, включаючи відсутність рентних платежів за користування природними ресурсами; різке ослаблення фахового рівня управлінських рішень, що стосується розвитку регіону; низький технологічний і організаційний рівень суб'єктів господарювання, високий ступінь зношеності основних засобів; наслідки економічної кризи і зниження рівня життя населення; низький рівень екологічної свідомості і культури, як керівної ланки так і населення в цілому.

Висновки. Подальший розвиток світового суспільства включає дотримання концепції сталого розвитку, що вимагає забезпечення сьогоденних постійно зростаючих потреб із збереженням такої ж можливості для майбутніх поколінь. Впровадження в життя цієї концепції потребує розроблення відповідного еколого-економічного механізму, що забезпечив би виконання вимог усіма господарюючими суб'єктами як на мікро-, так і на макрорівні незалежно від рівня економічного розвитку країни.

Список літератури

1. Буркинський Б.В., Степанов В.Н., Харичков С.К. Природопользование: основы экономико-экологической теории. – Одесса: ИПРЭИ НАНУ, 1999. – 350 с.
2. Мельник Л. Г. Економіка енергетики: навч. посіб. / Л. Г. Мельник, І. О. Карінцева, І. М. Сотник. – Суми : Університетська книга, - 2006. - 238 с.
3. Руденко Л.Г., Горленко І.А., Олещенко В.І. Україна на пути к устойчивому развитию. - К.: Институт географии НАН Украины- 2000. - 29 с.
4. Рутинський М.Й. Сталий розвиток: від вербальної концепції до концептуальної моделі.//Укр.геогр.журн.- 2000,-№1.- С.35-40.

В. Невесенко

Проблеми устойчивого развития мировой экономики в условиях экологических вызовов

Современный экологический кризис ставит под угрозу возможность устойчивого развития человеческой цивилизации. Дальнейшая деградация природных систем ведет к дестабилизации биосферы, утрате ее целостности и способности поддерживать качества среды, необходимые для жизни. Статья посвящена актуальным проблемам устойчивого развития. Выделены принципы устойчивого развития общества для сбережения природной среды потомкам.

V. Nevesenko

Problems of steady development of world economy in the conditions of ecological calls

A modern ecological crisis puts possibility of steady development of human civilization under a threat. Further degradation of the natural systems conduces to destabilization of biosphere, loss of its integrity and ability to support qualities environments, necessary for life. The article is devoted the issues of the day of steady development. Principles of steady development of society for the economy of natural environment are selected to the descendants.

Одержано 09.11.10

УДК 332.12:339.92

О.І. Гонта, проф., д-р екон. наук

Чернігівський державний інститут економіки і управління

Сутність та напрями формування політики транснаціоналізації економіки регіонів України

Розглянуті наукові підходи до формування політики транснаціоналізації економіки регіонів, як окремого напрямку державної регіональної політики. Представлена дворівнева модель інституціональної структури суб'єктів формування такої політики. Наголошено на необхідності використання переваг глобалізації для розвитку регіонів України та мінімізації ризиків на основі управління процесами інтровертної та екстравертної транснаціоналізації економіки регіонів.

регіон, транснаціоналізація економіки регіонів, регіональна політика, стратегії ТНК, промислово-фінансові групи

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Глобалізація економічного середовища вимагає коригування державної регіональної політики, складовою частиною якої ми розглядаємо політику транснаціоналізації економіки регіонів. В сучасних умовах актуалізована принципово нова сфера втручання держави у регіональний розвиток, виокремлення якої пов'язане з діяльністю потужних транснаціональних корпорацій (ТНК) у регіонах України та особливостями їх впливу на єдність відтворювально-інвестиційного циклу. Існує нагальна потреба у розробці нових принципів та методів узгодження інтересів усіх суб'єктів економічних відносин на певній території, оскільки до економіки регіонів України входять головні діючі особи глобалізованого економічного середовища – ТНК, які мають власні відтворювально-інвестиційні цикли та інтерналізовані ринки, диверсифіковану промислово-фінансову систему мікроінтеграції світового масштабу і досягають за рахунок просторової маневреності у розміщенні виробництва такої фінансової потужності, яка перевищує потенціали окремих країн, що дає можливість впливати на політику урядів як країн базування материнських компаній, так і країн розміщення капіталів.

Слід зауважити, що місце дислокації виробництва таких компаній обумовлюють не загальний інвестиційний клімат у країні, а регіональні переваги та особливості розміщення виробництва. Проте у практиці регіонального управління існуючими підходами, входження до регіонів ТНК розцінюється як очікуване залучення стратегічних інвесторів без урахування можливих наслідків інкорпорації капіталів таких компаній у структуру економіки регіонів для перспектив її оптимізації та з точки зору вимог економічної безпеки, необхідності підтримки збалансованого регіонального розвитку та забезпечення внутрішньодержавної міжрегіональної інтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення проблеми. Зважаючи на зростаючу актуальність дослідження впливу діяльності ТНК на пропорції розвитку світового господарства, протягом останнього десятиріччя різнобічним питанням теорії і практики транснаціоналізації економічних систем присвячений великий масив наукових досліджень, що знайшло відображення у працях Д. Лук'яненка, О. Мовсесяна, В. Новицького, Т. Орехової, Ю. Пахомова, А. Пехника, А. Поручника, Л. Антонюк, О. Плотнікова, О. Рогача, В. Рокочої, Л. Руденко, С. Якубовського [1-10] та інших вчених. Проте проблеми транснаціоналізації економіки розглядаються, переважно, на макроекономічному рівні, тоді як регіональні аспекти розвитку цих процесів залишається поза увагою як вітчизняних, так і зарубіжних науковців.

Метою статті є розробка пріоритетних напрямів формування політики транснаціоналізації економіки регіонів України, реалізація якої має сприяти сполученню внутрішніх та зовнішніх джерел зростання та адаптації регіональних соціально-економічних систем до умов глобальної економіки.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на зростаючий вплив діяльності ТНК на комплексність і пропорційність регіонального розвитку України, процеси транснаціоналізації економіки регіонів мають бути керованими як на державному рівні, так і на рівні окремих регіонів у наступних напрямках:

а) забезпечення виконання регіонами їх функцій у національній стратегії регіонального розвитку;

б) найбільш ефективне використання ресурсів регіонів на основі сполучення внутрішніх і зовнішніх джерел зростання;

в) дотримання вимог економічної безпеки регіонів, загроза якій збільшується в умовах глобалізації.

Транснаціоналізація економіки регіонів розглядається автором як керований процес входження транснаціональних капіталів в економіку регіонів та створення умов для формування вітчизняних інтегрованих промислово-фінансових об'єднань (у тому числі – транснаціональних) з метою оптимізації структури економіки регіонів та виконання їх функцій у забезпеченні цілісності відтворювального циклу на основі отримання синергетичних ефектів від сполучення внутрішніх і зовнішніх джерел зростання для вирішення різнобічних проблем регіонального розвитку. Для досягнення означеної мети необхідно вдосконалити державну регіональну політику, яка повинна містити блок заходів захисту економічної безпеки регіонів та гарантувати підтримку відстоювання їх інтересів у міжнародних регулюючих структурах, у разі застосування регіонами цілеспрямованої політики щодо залучення капіталів ТНК, що особливо актуально зі входженням України до СОТ.

До функцій держави у регулюванні процесів транснаціоналізації економіки регіонів мають входити:

а) координація процесів транснаціоналізації в межах усіх регіонів України, оскільки проведене дослідження довело, що ТНК обирають місцем дислокації своїх капіталів чітко визначені групи регіонів, що мають схожі переваги розміщення виробництва і проводять єдину стратегію щодо взаємодії з місцевими органами влади та товаровиробниками, не орієнтуючись при цьому на підтримку існуючої мережі виробничо-коопераційних зв'язків, яка забезпечує внутрішньодержавну міжрегіональну інтеграцію;

б) підтримка у законодавчих органах влади ініціатив регіонів щодо вдосконалення системи регулювання діяльності іноземних компаній з огляду на оцінку впливу, які здійснюють останні на ефективність функціонування та розвитку регіональних соціо-еколого-економічних систем;

в) забезпечення державних гарантій у вирішенні проблем з міжнародними регулюючими структурами у разі впровадження регіонами обмежувальних заходів щодо небажаних напрямів діяльності ТНК;

г) контроль за підтримкою пропорцій регіонального розвитку, який забезпечує єдність відтворювального циклу у разі входження в економіку регіонів ТНК, які мають власні інтереси щодо формування мережі постачальників сировини і організації ринків збуту виробленої в межах регіону продукції;

д) забезпечення стратегічних орієнтирів регіонального розвитку у напрямі переходу до інноваційно-інвестиційної моделі економіки регіонів;

е) моніторинг стану економічної безпеки держави у зв'язку із залученням ПІІ до регіонів, носіями яких є ТНК;

є) узгодження політики транснаціоналізації економіки регіонів з державною регіональною політикою та стратегією регіонального розвитку.

Проте, враховуючи стратегію тактику входження ТНК до окремих регіонів України, а також особливості мотивів ТНК при розміщенні капіталів у конкретних секторах економіки регіонів України і відмінності у корпоративних стратегіях досягнення цілей таких компаній, основне навантаження у регулюванні взаємодії з ТНК лягає на регіони, як території безпосередньої дислокації структурних підрозділів іноземних компаній, отже і специфікації проблем транснаціоналізації економіки України.

Науковці висвітлюють тривожні тенденції, пов'язані з агресивними стратегіями ТНК в економіці регіонів України та підкреслюють потенційну небезпеку для втрати країни не тільки частини економічного суверенітету, але й економічного потенціалу.

Так, О. Плотніков у монографії «Ultima ratio економічних реформ» вказує на такі агресивні форми просування ТНК на ринки приймаючих країн, коли навіть не експортується капітал і не відбувається реінвестування прибутку, оскільки місцева фірма поглинається за рахунок кредитів, отриманих за місцем здійснення операції з її придбання [6].

А. Пехник вказує на наявність серед експортних, контрактних та інвестиційних стратегій ТНК «змішаних» та «замаскованих» стратегій. Реалізація «замаскованих» стратегій дозволяє ТНК обходити торговельні обмеження, реалізовувати застаріле обладнання під виглядом інвестицій (інвестиційно-експортні стратегії); встановлювати без особливих реальних капіталовкладень контроль за місцевим підприємством (інвестиційно-контрактні стратегії); поставляти власним філіям, розміщеним у регіонах України, обладнання, сировину, напівфабрикати за заниженими цінами, маскуючи такі угоди під виглядом інвестицій у власну філію (експортно-інвестиційні стратегії) [5, с. 8-9]. Реалізація таких стратегій має два основних наслідки: 1) апіорі ставить вітчизняні підприємства у нерівне конкурентне становище; 2) призводить до латентного контролю з боку ТНК над місцевими товаровиробниками. Ми поділяємо погляди автора, що для реалізації стратегічних пріоритетів держава може або протидіяти впливу ТНК на економіку, або використовувати його [5, с. 15-16].

Протистояння впливу ТНК вимагає лише чіткого правового регламенту протидії замаскованим стратегіям компаній, що реалізуються у регіонах України; тоді як використання - вимагає системи комплексних заходів щодо отримання позитивних ефектів від транснаціоналізації економіки регіонів, які можуть бути отримані у разі реалізації відповідного напрямку регіональної політики.

Водночас, заходи політики транснаціоналізації економіки регіонів не можуть бути уніфікованими для всіх без виключення адміністративно-територіальних утворень України, але завдання економічної науки полягає у розробці обґрунтованих підходів до напрямів формування такої політики. Саме на рівні регіонів можуть бути систематизовані «пакети проблем», з якими зіштовхуються органи регіональної влади, суб'єкти підприємницької діяльності та населення регіонів в умовах транснаціоналізації економічних систем [11-13]. В свою чергу, такий комплекс проблем, що виникає на регіональному рівні, повинен стати джерелом визначених сигналів для відповідних дій з боку держави.

Враховуючи викладене, ми пропонуємо дворівневу модель інституціональної структури суб'єктів формування політики транснаціоналізації економіки регіонів України, яка представлена на рис. 1.

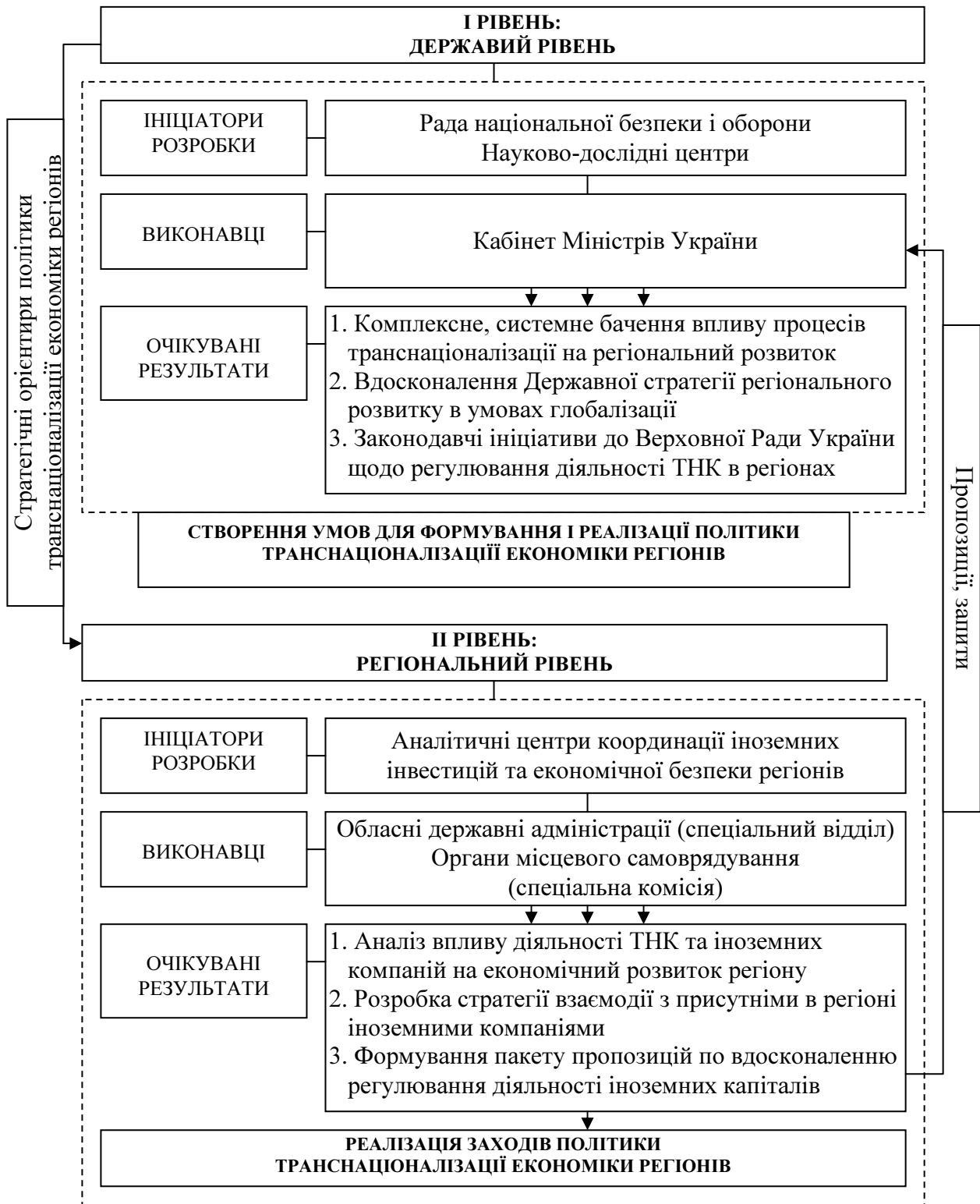

Рисунок 1 – Дворівнева модель інституціональної структури суб'єктів формування політики транснаціоналізації економіки регіонів України

Представлена у моделі інституціональна структура суб'єктів формування політики транснаціоналізації регіонів (див. рис. 1), за нашим переконанням, може забезпечити узгодження державної стратегії регіонального розвитку в умовах глобалізації з безпосередніми інтересами регіонів, які формуються навколо проблем, що пов'язані з діяльністю в окремих секторах економіки іноземних компаній і можуть бути вирішені за умов підтримки держави [77; 203]. Водночас, кожен регіон має специфічні проблеми у взаємодії з глобальним економічним

середовищем, тому з метою запобігання формалізму у розробці системи практичних заходів, формування стратегії взаємодії з іноземними компаніями перенесено саме на регіональний рівень.

У подальшому викладенні результатів дослідження наша увага буде сконцентрована безпосередньо на механізмі формування і пріоритетах реалізації політики транснаціоналізації економіки регіонів (тобто ми розглядаємо II рівень відповідної інституціональної структури, див. рис. 1).

Політика транснаціоналізації економіки регіонів має спиратися на систему принципів, що відображають стратегічні і тактичні орієнтири її реалізації. Зокрема, ми виділяємо такі принципи:

- пріоритету загальнодержавних інтересів та виконання регіонами своїх функцій у внутрішньодержавній регіональній інтеграції;
- забезпечення прав і повноважень суб'єктів політики транснаціоналізації економіки регіонів нормами чинного законодавства; збалансованості інтересів національного та транснаціонального бізнесу, влади та населення регіонів;
- відповідності напрямів діяльності ТНК стратегічним цілям розвитку регіонів;
- керованості та прогнозованості процесів транснаціоналізації економіки регіонів;
- відкритості інформації про діяльність ТНК у регіонах; синергетичної взаємодії між регіональними органами влади та суб'єктами господарювання з ТНК;
- диференційованого підходу до формування взаємодії регіонів з ТНК із урахуванням специфіки структури регіонального господарства та особливостей стратегій іноземних компаній в окремих секторах економіки регіонів;
- стимулювання суб'єктів господарювання регіонів до економічно доцільної промислово-фінансової інтеграції;
- забезпечення економічної, соціальної та екологічної безпеки регіонів в умовах транснаціоналізації економіки.

Механізм формування і реалізації політики транснаціоналізації економіки регіонів розглядається автором як узгоджена та взаємодоповнююча сукупність організаційно-правових процесів, методів та інструментів, реалізація яких забезпечить умови для більш повного використання суб'єктами господарювання переваг міжнародного поділу праці з метою інтеграції економіки регіонів України у структуру глобальної економіки на основі управління процесами транснаціоналізації у інтровертному та екстравертному напрямі. Для конкретизації мети і завдань політики транснаціоналізації економіки регіонів побудуємо дерево цілей формування такої політики, яке представлено на рис. 2.

Представлене дерево цілей політики транснаціоналізації економіки регіонів (див. рис. 2) відбиває різні напрями діяльності регіональних органів влади по досягненню визначених цілей, проте її окремі блоки є взаємообумовлюючими, а їх реалізація має тісний логічний взаємозв'язок, який ми спробуємо пояснити.

Так, перший напрям – політика інтровертної транснаціоналізації підпорядкована встановленню взаємодії з присутніми в економіці регіону ТНК (та іншими іноземними компаніями). Цей напрям передбачає реакцію регіону на виклики глобалізаційних процесів, головними діючими особами яких є ТНК. Основною функцією такої політики є захист економіки регіонів від небажаного впливу глобалізації та досягнення інтегральних синергетичних ефектів від взаємодії з ТНК.

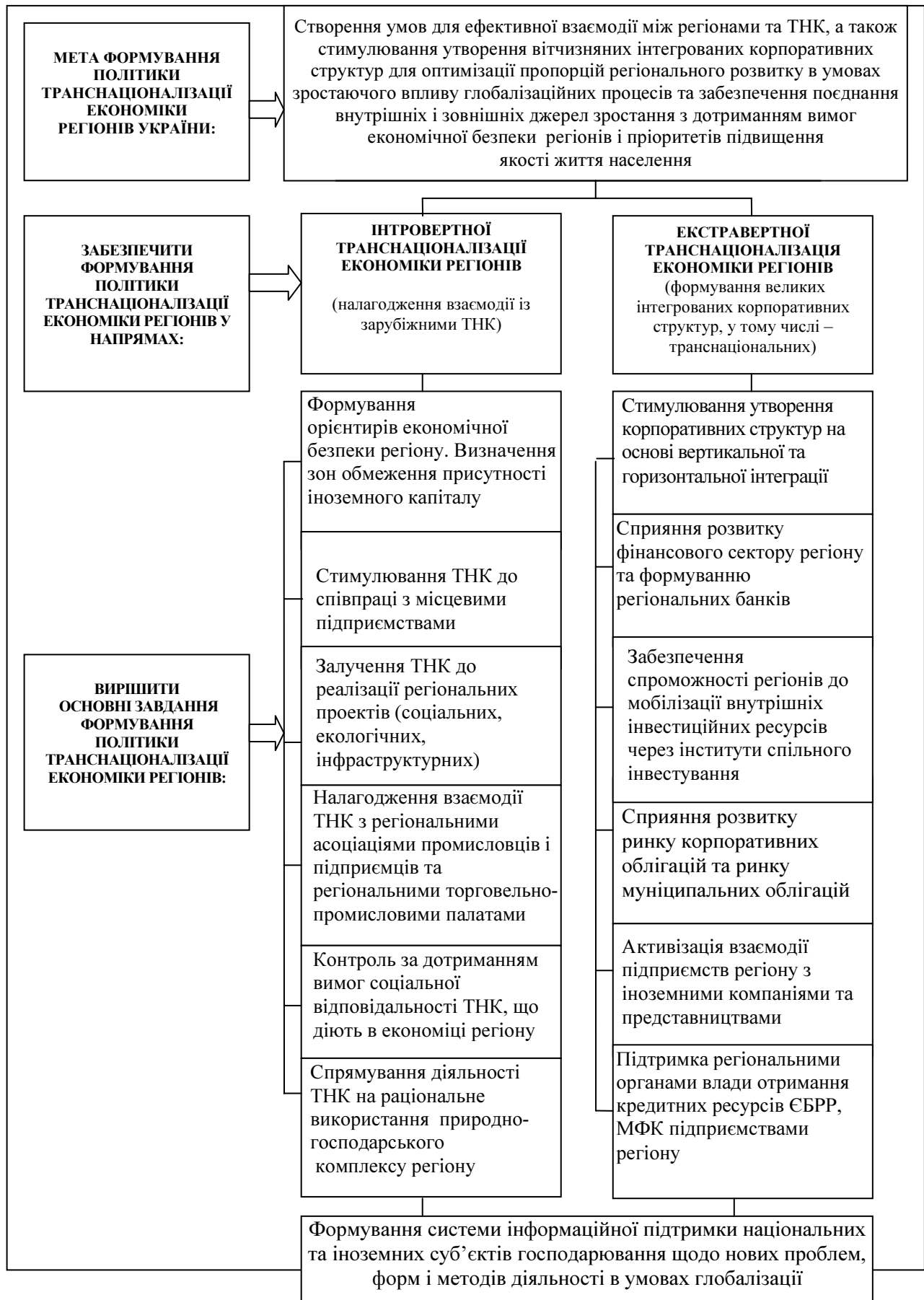

Рисунок 2 – Дерево цілей політики транснаціоналізації економіки регіонів

Вже нині вплив ТНК на економіку України та її окремих регіонів досить вагомий. Так, практичного розподілені (або вирішально контролювані) глобальними компаніями

такі сектори економіки регіонів України: виробництво тютюнових виробів: ТНК «Japan Tobacco International», «Imperial Tobacco Group», «Gallaher», «Philip Morris», «B.A.T.»; пивобезалкогольна галузь: ТНК «BBH», «InBev», «SABMiller» – пиво, безалкогольні напої - «Coca-Cola», «Pepsi» (викуп «Сандори»), «Orangina Group» (викуп «Росинки»); переробка олійних та зернових культур: компанії «Bunge» (викуп елеваторів, контроль над експортом зерна; ТМ «Олейна», «Щедрий дар» та ін.), «Archer Daniels Midland Company», «Cargill» (США); переробка молока: ТНК «Groupe Lactalis», «Bel Group», «Danone» (Франція), «Вімм-Біль-Данн» (Росія), «Юнімілк» (Росія); виробництво кондитерських виробів (шоколаду) та концентрованих харчових продуктів: ТНК Nestlé (ТМ «Світоч», «Торчин-продукт» та ін.); «Крафт Фудз» (ТМ «Корона»), ТНК «Юнілевер» (Великобританія-Нідерланди); виробництво продуктів побутової хімії та парфумерії: ТНК Procter&Gamble (США); виробництво цементу: ТНК «Heidelberg Zement», «Dyckerhoff AG» (Німеччина) «Lafarge» (Франція), «CRH Group» (Ірландія), «Євроцемент» (Росія) та сучасних будівельних матеріалів: ТНК «Henkel Bautechnik», «Кнауф» (Німеччина) та інші. Всі перелічені компанії (за виключенням ТНК «Юнілевер», яка має лише торгове представництво) викупили або побудували виробничі потужності в регіонах України, стаючи, фактично органічним елементом структури регіональних господарств. Необхідно враховувати специфіку стратегії діяльності таких компаній: чітко виражена ставка на внутрішній ринок України, обмежені зв'язки з місцевими компаніями - потенційними постачальниками сировини, агресивна рекламна компанія і тактика знищення «внутрішніх» конкурентів.

Окрему групу ТНК, що діють в економіці регіонів України становлять компанії, що розгорнули складальне виробництво у машинобудівній галузі, це зокрема, ТНК «General Motors Daewoo Auto & Technology», «Volkswagen», «Gabil Circuit», «Leoni», «Ядзакі Корпорейшин», «Flextronics International Gesellschaft m. b. H.» «VOGT Electronic AG» та ін.

Зауважимо, що в цілому, такі ТНК не несуть прямої загрози економічній безпеці регіонів, оскільки не складають конкуренцію національному товаровиробнику. Проте, негативним є момент перетворення країни, яка має величезний інтелектуальний і науково-технічний потенціал, здатний забезпечити власний технологічний прорив на полігон для виконання механічних операцій, які, проте, можуть бути розцінені як «розміщення на території регіону підприємств з інноваційними технологіями». Дійсно, технології таких ТНК (як і кінцеві продукти) можуть бути інноваційними, проте, не для України, а для країн-базування материнських компаній. Адже у даному випадку вітчизняні підприємства лише забезпечують один з ланцюгів інноваційного розвитку країн-лідерів, тому ожин з потужних ефектів впливу інновацій на загальний темп економічного прогресу – їх дифузія (Й. Шумпетер) – обминає національну економіку України. Суперечливу оцінку можна дати також діяльності ТНК «Damen Shipyards Group» (Нідерланди), яка викупила один з найпотужніших суднобудівних заводів Миколаївський «Океан» у 2001 р.

Зауважимо, що у даному випадку, наша оцінка діяльності ТНК не співпадає з офіційними проголошеннями компанії «Damen Shipyards Group» одним з кращих інвесторів України [11; 12].

Хоча можна навести і позитивні приклади (на жаль, поодинокі) дії ТНК у цій сфері. Так, наше дослідження виявило достатньо позитивну роль у викупі Луцького підшипникового заводу ТНК Aktiebolaget SKF (Швеція), яке має 80 підприємств у 25 країнах світу. На наш погляд, відбулася реанімація вітчизняного підприємства (яке є одним з структуроутворюючих для міста), враховуючи сучасні потреби внутрішнього ринку.

Другий напрям – політика екстравертної транснаціоналізації сконцентрована на вирішенні надзвичайно важливого завдання - формування великих корпоративних структур в економіці регіонів (у тому числі – транснаціональних) на основі промислово-фінансової інтеграції та розвитку інфраструктури фінансового ринку, здатної забезпечити їх утворення.

Ми поділяємо погляди М. Долішнього, який наголошував, що в умовах глобалізації особливе значення має «...формування регіональних центрів капіталу, ділянки впливу яких мали б якщо не транснаціональний масштаб, то хоча б поширювалися в межах національної економіки» [14, с.81].

Основна функція політики екстравертної транснаціоналізації полягає у створенні інституціональних умов для інтеграції економіки регіонів у загальну архітектуру глобальної економіки через утворення корпоративних структур, здатних скласти конкуренцію зарубіжним ТНК на вітчизняному і світовому ринках. Докладно питання, пов'язані з формуванням великих корпоративних структур та утворенням вітчизняних промислово-фінансових груп, розкриті у роботах вітчизняних науковців, наприклад [15; 16], а також у працях автора [17-19].

Слід відмітити, що заважають утворенню у регіонах мікроінтеграційних структур, здатних конкурувати з зарубіжними ТНК суто інституціональні перешкоди. Це, насамперед, «дрібнотоварне мислення» представників регіональних бізнес-еліт та вкрай недосконале національне законодавство щодо утворення промислово-фінансових груп (ПФГ). У підсумку, вітчизняні ПФГ існують латентно, реєструючись у офшорних зонах чи діючи за тіньовими схемами.

Висновки. Таким чином, метою політики транснаціоналізації економіки регіонів є створення умов для ефективної взаємодії між регіонами та ТНК, а також стимулювання утворення вітчизняних інтегрованих корпоративних структур для оптимізації пропорцій регіонального розвитку в умовах зростаючого впливу глобалізаційних процесів та забезпечення сполучення внутрішніх і зовнішніх джерел зростання з дотриманням вимог економічної безпеки регіонів і пріоритетів підвищення якості життя населення. Тому ключова ідея формування і реалізації політики транснаціоналізації економіки регіонів полягає у забезпеченні максимізації переваг від глобалізації та мінімізації ризиків від її впливу на регіональне середовище життєдіяльності населення.

Водночас, формування політики транснаціоналізації економіки регіонів та її реалізація передбачає певну етапність. Етапи визначаються ступенем гостроти проблем, які має вирішувати проведення такої політики, а також реальністю їх розв'язання у короткостроковій перспективі. Саме за цим принципом ми сформували окремі блоки напрямів політики транснаціоналізації економіки регіонів.

Найбільш гострою проблемою, яка вимагає формування і реалізації відповідної системи заходів політики транснаціоналізації економіки регіонів є налагодження взаємодії з ТНК, які присутні в економіці регіонів та запобігання можливим негативним наслідкам діяльності таких компаній. Вирішення цієї проблеми можливо у разі, по-перше, поглиблення наукових досліджень регіональних аспектів транснаціоналізації економіки; по-друге, вдосконалення нормативно-правового режиму регулювання присутності іноземного капіталу на території України; по-третє, пошуку компромісу інтересів представників регіональних органів влади, транснаціонального і національного бізнесу з визнанням пріоритетів інтересів населення регіонів розміщення виробництва і капіталів ТНК.

Список літератури

1. Лук'яненко Д.Г. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку: Монографія / Лук'яненко Д.Г., Поручник А.М., Антонюк Л.Л. – К.: КНЕУ, 2006. – У 2 т. – Т. I. – 816 с.; Т. II. – 592 с.
2. Мовсесян А. Современные тенденции в развитии и управлении ТНК / А. Мовсесян, А. Либман // Проблемы теории и практики управления – 2001. – № 1. – С. 54 – 59.
3. Новицький В.С. Регулятивні стратегії відкритих економічних систем і глобальна конкуренція за ресурси / В.С. Новицький // Економіка України. – 2007. – № 7. – С. 4-14.
4. Орехова Т.В. Транснаціоналізація економічних систем в умовах глобалізації: Монографія / Т.В.Орехова: [під ред. Ю.В.Макогона]. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – 394 с.

5. Пехник А.В. Механізм узгодження інтересів ТНК зі стратегічними пріоритетами національної економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.05.01 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / А.В. Пехник. – Т.: Терноп. акад. нар. госп-ва, 2005. – 20 с.
6. Плотніков О.В. Ultima ratio економічних реформ / О.В. Плотніков. – К.: Кондор, 2003. – 240 с.
7. Рогач О.І. Транснаціональні корпорації в світовій економіці: Монографія / О.І. Рогач. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – 176 с.
8. Рокоча В.В. Транснаціональні корпорації: навч. посіб. / [В.В. Рокоча, О.В. Плотніков, В.Є. Новицький та ін.]. – К.: Таксон, 2001. – 304 с.
9. Руденко Л.В. Управління потоками капіталів у сучасній бізнес-моделі функціонування транснаціональних корпорацій: Монографія / Л.В. Руденко. – К.: Кондор, 2004. – 480 с.
10. Якубовський С.О. Інвестиційна діяльність транснаціональних корпорацій та її вплив на конкурентоспроможність національних економік: Монографія / С.О. Якубовський. – Одеса: ОРІДУ УАДУ, 2002. – 394 с.
11. Гонта О.І. Політика транснаціоналізації економіки регіонів: теорія методологія, практика: Монографія / О.І. Гонта. – Чернігів: Видавництво Чернігівського ЦНТЕІ, 2008. – 496 с.
12. Гонта О.І. Політика транснаціоналізації економіки регіонів як засіб адаптації державного регулювання до поглиблення глобалізаційних процесів / О.І. Гонта // науковий, виробничо-практичний журнал «Регіональна бізнес-економіка та управління». – Вінниця. – 2008. - № 4(20). - С.3 – 12.
13. Гонта О.І. Пріоритети політики транснаціоналізації економіки регіонів і інституційна структура її формування / О.І. Гонта // Збірник наукових праць. Економічні науки. Серія «Регіональна економіка». – Луцьк: Луцький державний технічний університет, 2008. - Випуск 5(17). – С. 89-102.
14. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі XX – XXI ст.: нові пріоритети / М.І. Долішній. – К.: Наукова думка, 2006. – 512 с.
15. Буряк П. Інтегровані підприємницькі структури: перспективи розвитку в Україні / П. Буряк. – Львів: Логос, 2003. – 564 с.
16. Паламарчук Г. Трансформація організаційних структур в економіці України / Г. Паламарчук, О. Паламарчук // Економіка України. – 2005. – № 12. – С. 40-46.
17. Герасимчук З.В., Гонта О.І. Регіональні аспекти транснаціоналізації економіки регіонів / З.В. Герасимчук, О.І. Гонта // Корпоративні структури в національній інноваційній системі: за ред. д-ра екон. наук Л.І. Федулової. – К.: «УкрІНТЕІ». - 2007. – С. 269 – 297.
18. Гонта О.І. Методологічні підходи до аналізу імпульсів мікроінтеграції / О.І. Гонта // 36. наук. праць «Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми європейської інтеграції і регіональної співпраці» / НАН України. Інститут регіональних досліджень; відп. ред. М.І.Долішній. – Львів-Луцьк: Вежа, 2001. – Вип. XXIX: в 2 т. - Т. 1. – С. 43-48.
19. Гонта О.І. Методологічні проблеми транснаціоналізації промислових підприємств України / О.І. Гонта // 36. наук. праць «Економіка промисловості України». – К.: РВПС України НАН України, 2003. – С. 86-92.

О. Гонта

Сущность и направления формирования транснационализации экономики регионов Украины

Рассмотрены научные подходы к формированию политики транснационализации экономики регионов, как отдельного направления государственной региональной политики. Представлена двухуровневая модель институциональной структуры субъектов формирования такой политики. Отмечено необходимость использования преимуществ глобализации для развития регионов Украины и минимизации рисков на основе управления процессами интровертной и экстравертной транснационализации экономики регионов.

E. Gonta

The essence and the directions of the formation of policy of the transnationalisation of economy of the regions of Ukraine

The scientific approaches to the formation of policy of the transnationalisation of regional economics as a separate direction of regional policy have been considered. The two-level model of the institutional structure of the subjects of formation of this policy has been presented. It has been emphasized at the necessity of the exploitation of the benefits of globalization for the development of Ukrainian regions and minimisation of risks on the base of management of the processes of the introvert and extrovert transnationalisation of the regional economy.

Одержано 18.11.10

УДК 336.711.65:339.924

В.В.Подплетній, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Вдосконалення банківської діяльності в контексті особливостей функціонування банківських систем європейських країн

Стаття присвячена обґрунтуванню теоретичних засад впливу євроінтеграційних процесів на розвиток та функціонування банківської системи України і визначенню механізмів удосконалення та ефективного розвитку банківської системи України з метою забезпечення її конкурентоздатності. Окреслено основні орієнтири адаптації банківської системи до європейських умов. Запропоновано підходи до ефективного розвитку банківської системи України в умовах євроінтеграційних процесів.

банківська система, євроінтеграційні процеси, ефективний розвиток, конкурентоспроможність банківської системи

Євроінтеграційні наміри України внесли зміни до розвитку її економіки і зокрема до фінансової сфери. Суттєво ці зміни торкнулись розвитку банківської системи, яка є системоутворювальною ланкою фінансово-кредитного ринку. Суть цих змін проявляється у збільшенні присутності іноземних банків, необхідності імплементації норм банківського законодавства, чинних в ЄС, та європейських методів ведення банківського бізнесу у вітчизняну практику.

Для того, щоб забезпечити ефективне функціонування банківської системи України в умовах посилення євроінтеграційних процесів, необхідно дослідити особливості функціонування банківських систем європейських країн. Усе це зумовлює актуальність розроблення проблематики ефективного розвитку банківської системи України в умовах євроінтеграції.

Проблематика європейської інтеграції знайшла широке висвітлення в економічній літературі. Наукове обґрунтування інтеграційних процесів України наведено у працях таких відомих учених як: О. Білорус, А. Гальчинський, В. Геєць, М. Долішній, Р. Кашпір, С. Кульпінський, Д. Лук'яненко, Н. Мікула, В. Мусієць, Ю. Полунєєв, А. Ревенко, В. Сіденко, В. Сікора, О. Шаров та ін.

Вагомий внесок у дослідження євроінтеграційних процесів зробили такі зарубіжні автори як: Е. П. М. Гарденер, К. Дойч, Н. Злоказова, Р. Маккінон, Р. Манделл, А. Мілвард, П. Калліер, П. Кеннен, Г. Фейгін, Я. Флемінг, С. Хоффман, У. Штойберг та ін.

Разом з тим питання ефективного розвитку банківської системи з урахуванням особливостей розвитку банківських систем європейських країн залишаються недостатньо дослідженими.

Актуальність зазначених питань, необхідність їх поглибленого дослідження зумовили вибір теми дослідження.

Метою дослідження є визначення впливу євроінтеграційних процесів на розвиток та ефективність роботи банківської системи України та дослідження особливостей ведення банківського бізнесу в європейських країнах.

У сучасних умовах розвитку процесів глобалізації та інтернаціоналізації європейські банки стали важливими фінансовими посередниками, котрі забезпечують фінансовими ресурсами учасників міжнародних відносин. З метою більшого охоплення ринку, європейські банківські установи пропонують поряд з традиційними, і нові види

послуг: лізинг, факторинг, інформаційне забезпечення, випуск пластикових карток та ін. Розвиток інтеграційних процесів в повній мірі базується на інтернаціоналізації банківської діяльності, котра стала розвиватися особливо інтенсивно у другій половині ХХ століття.

У перші післявоєнні роки діяльність банківських систем багатьох країн була направлена, в першу чергу, на розв'язання внутрішніх проблем національних економік. Водночас, в 50-х роках відбулися суттєві зміни в розвитку міжнародної діяльності банків. Вони були пов'язані, з одного боку, зі змінами на політичній карті світу – розпадом колоніальної системи. Колишні колонії, самовизначившись, проводили першочергові економічні реформи, в т.ч. і в банківській сфері. Як правило, іноземні банки, що діяли на їх території, націоналізувалися або попадали під вплив місцевих властей. В цих умовах проникнення на банківські ринки даних країн стало набувати скритих форм „технічної допомоги”, придбання акцій в місцевих банках, тощо.

З іншого боку, розвиток інтеграційних процесів в Західній Європі сприяв „взаємопроникненню” банківських систем. З початку 60-х років ряд національних валют почали поступово перетворюватись в єврогроші в тій частині, котра оберталась на світовому ринку. Поряд з євродоларами виникли євромарки, єврофранки і т.д., тобто авуари, які не підпорядковувались національним системам регулювання.

В умовах жорсткої конкуренції американські банки прагнули розширити свою зарубіжну діяльність і, перш за все, у країнах Західної Європи. В період проникнення в Європу американських банків, місцеві банки були ще в процесі свого становлення і їх діяльність була спрямована, в більшості, на освоєння внутрішніх ринків, чому сприяли й інтеграційні процеси, що започатковувались в Європі. Освоєння зарубіжних ринків банками Західної Європи стало здійснюватися пізніше – з другої половини 60-х років.

Із середини 70-х років екстенсивний шлях освоєння зарубіжних ринків банками провідних економічних центрів – США, Західної Європи, Японії змінився на інтенсивний, змінювався характер діяльності зарубіжних банків. Завдячуючи процесам концентрації і централізації, банки Західної Європи суттєво підвищили свої можливості щодо створення широкої зарубіжної мережі.

П'ять причин інтернаціоналізації виділяє в своїх працях П.Калліер: по-перше, банки почали виходити на зарубіжні ринки за своїми клієнтами, відкриваючи там філії та відділення. По-друге, банки, відчуваючи на своїх вітчизняних ринках значну конкуренцію, були змушені розширювати свою діяльність на зарубіжних ринках, де конкуренція була слабшою. По-третє, банки, розширюючи діяльність на міжнародних ринках, могли використовувати власні продукти за відносно низьку вартість. По-четверте, до інтернаціоналізації спричинила також потреба країн в розширенні світових ринкових зв'язків. По-п'яте, банки, розширюючи свою діяльність, могли позичати капітал там, де він був найдешевший [3].

У працях У.Штойбера зазначається, що процес інтернаціоналізації став поштовхом до двох наступних важливих моментів європейської інтеграції банків. З одного боку, змінилась організаційна структура банківських систем європейських країн. Причиною цього була різниця в концентраціях банківських систем, натомість існувала потреба в наданні різних банківських послуг, відтак, існуючі до того спеціалізовані банківські системи поступово трансформувались в універсальні. З іншого боку, організаційні зміни сприяли розширенню закордонних зв'язків банків, банки почали шукати закордонних партнерів для можливості відкриття кореспондентських рахунків.

Можна стверджувати, що процес інтернаціоналізації банківської діяльності призвів до зміни традиційних підвалин в банківських системах країн та зростання їх концентрації.

Передумовами інтеграційних процесів у банківському секторі країн Західної Європи, на нашу думку, стали економічні процеси, зокрема:

- тісні торговельні відносини;
- відносна наближеність законодавства, особливо в економічній та фінансовій сферах;

- активна участь у спільних економічних проектах та інституціях;
- порівнюваний рівень показників економічного розвитку.

Інтеграційні процеси в Європі створили якісно нові умови для діяльності банків. Економічна інтеграція посилила концентрацію і централізацію банківського капіталу як всередині окремих європейських країн, так і на міжнародній арені. Вона стимулювала розширення зв'язків між західноєвропейськими банківськими системами.

Процес банківської інтеграції в найбільш вираженій формі спостерігається в міжнародних банківських центрах, таких як Лондон, Париж, Франкфурт-на-Майні та ін. Тут іноземні банки інтегровані в національні кредитні системи, відбувається їх злиття між собою та з місцевими банками. Банківська інтеграція об'єднує національні банківські ринки в єдиний ринок, в межах якого забезпечується можливість відкриття банків країн-членів співтовариства та надання усього спектру банківських послуг.

Важливою рисою діяльності західноєвропейських банків була висока ступінь концентрації. Так, в 1985 році на 4 найбільших банки Великобританії (Barclays, National Westminster, Midland I Lloyds) припадало близько 40% вкладів та 50% кредитів країни, тоді як в 4 найбільших банках Німеччини цей показник складав близько 10%, Франції – близько 20% [3].

Частка п'яти найбільших банків в сумарних активах у 2005 році складала в: Німеччині – 19,4%, Великобританії – 45,50%, Франції – 40,80%. Понад 50% припадало на п'ять найбільших банків: Італії – 50,50%, Іспанії – 51,80%, Бельгії – 75,80%, Нідерландів – 82,90%. При цьому характерно, що дохідність капіталу найвищою була у Великобританії (19,4%), Іспанії (18,0%), Бельгії (17,2%), тоді як в Німеччині вдвічі менша (9,5%) [2].

Аналіз ступеню концентрації діяльності банків ЄС показав, що найвища ступінь концентрації характерна для банківських систем Бельгії та Нідерландів (понад 70%). Висока концентрація характерна для найбільших банків Іспанії та Італії (близько 50%). Нижчий рівень концентрації притаманний Німеччині, Франції та Великобританії – менше 50% [2].

Аналізуючи ці показники, ми приходимо до висновку, що сучасною рисою банківської системи Європи є її належність до домінуючої групи банків. Кількість цієї групи в певній мірі залежить від ступеня відкритості банківської системи. Наведені дані свідчать, що Великобританія, Німеччина та Франція, маючи найбільш відкриті банківські системи, найменше залежать від найбільших банків. Це, на нашу думку, є позитивним явищем.

Банківські системи європейських країн займають лідируючі позиції на міжнародному фінансовому ринку. Їх діяльність характеризують як загальні принципи, так і певні особливості. До загальних принципів функціонування європейських банківських систем, на нашу думку, можна віднести дворівневу побудову, розділення функцій центрального банку та всіх інших банків, контроль з боку центрального банку та інших державних органів за діяльністю банківських установ. Водночас, характер і умови функціонування банківських систем кожної країни відрізняються певними особливостями, що пов'язано з різними історичними умовами та рівнем національної економіки в період їх формування. Особливості функціонування банківських систем європейських країн можна простежити на прикладі банківських систем Великобританії, Франції та Німеччини. Ці банківські системи мали найбільшу кількість банків та відділень, що становило найбільший фінансовий потенціал ЄС. Банки цих трьох країн тісно співпрацювали та були активними в процесах інтернаціоналізації і глобалізації.

Британська банківська система базується на багатих історичних традиціях і є однією з найбільших інноваційних систем світу. Французька банківська система є універсальною, разом з тим, найбільш національною, характеризується запровадженням процесу інновацій. Німецька банківська система була теж універсальною і однією з найбезпечніших банківських систем, з високими вимогами капіталізації, системою, де вільно впроваджувались інновації. Особливістю універсальної банківської системи були

індивідуальні відносини з клієнтами: приватними особами, фірмами. Універсальні банки, надаючи широкий спектр послуг, обслуговували клієнтів на різних стадіях фінансового життя. Для приватних осіб – це послуги з накопичення, базові послуги ведення рахунків, виплата заборгованості, вклади та депозити, консультації та інше; для юридичних – цикл послуг з розміщення коштів, консультування, коротко- та довгострокового фінансування, придбання інвестицій, продажу фірм, злиття та інше.

Банки цих трьох країн займали найвищі рейтинги серед тисячі найбільших банків світу. В 1970-1978 роках найсильніші позиції серед 300 найбільших банків світу займали 4 французьких банки, 4 німецьких банки і 4 британських банки [215, с.99]. При цьому, позиції французьких та німецьких банків зміцнювались, а британських слабшали. Це стало результатом повільного реагування британських банків на зміни на світових фінансових ринках.

Банківська система Великобританії має добре розвинену інфраструктуру, опирається на потужний грошовий ринок, тісно пов'язана з головними фінансовими центрами світу, переважно зорієнтована на обслуговування міжнародних економічних відносин. Банк Англії є найстарішим фінансовим інститутом. Реально незалежний від уряду, формально він все ж підпорядковується Міністерству фінансів. Клієнтами Банку Англії є: комерційні банки, які проводять клірингові операції, центральні банки інших країн, котрі мають рахунки та тримають золото в Банку Англії, англійський уряд, який здійснює бюджетні платежі через рахунки, відкриті в Банку Англії.

Комерційні банки Великобританії поділяються на „оптові” та „роздрібні”. „Роздрібні” банки обслуговують переважно громадян та малий бізнес, мають розгалужену філійну мережу (в 1995 році вона нараховувала понад 12 тисяч відділень) та характеризуються високим ступенем концентрації та централізації банківського капіталу [215, с.166]. Провідну роль в банківській системі Великобританії відіграють комерційні банки Barclays, National Westminster, Midland, Lloyds. Ці банки утворені шляхом злиття та поглинань, контролюють фінансові компанії за кордоном, свої розрахунки здійснюють через Лондонську клірингову палату.

„Оптові” банки проводять прийом вкладів за вищими відсотковими ставками та розміщують їх на ринку капіталів. До них відносять торгові банки, які традиційно займалися гарантуванням торговельних операцій. Вони надають фінансові послуги для структурних перебудов, беруть участь в управлінні різними фондами, надають консультації та рекомендації для зацікавлених клієнтів.

Значне місце в банківській системі Великобританії посідають іноземні банки, яких понад 400. Більшість з них відкривають свої офіси в Лондоні для обслуговування ділових партнерів в міжнародному банківському центрі.

Банківська система Франції складається з трьох ланок: центрального банку, комерційних банків та спеціалізованих кредитних установ. Для Банку Франції характерні функції, які не виконують інші центральні банки. Зокрема, Банк Франції веде рахунки приватних осіб, надає кредити приватним особам, здійснює валютно-обмінні та інші операції.

Основною складовою банківської системи Франції є комерційні банки універсального типу, яких у Франції близько 360, із них біля 160 – іноземні з 35 країн світу [3].

До спеціалізованих кредитних установ Франції відносять фінансові фірми, банки взаємного страхування, ощадні та муніципальні кредитні каси, спеціальні фінансові установи.

Однією з найрозвинутіших банківських систем Європи є німецька, яка має деяку особливість – найважливіші фінансові установи є не приватними, а державними структурами. У 2003 р. в Німеччині нараховувалось більше 500 ощадних кас, які мали у своїй сукупності більше 20000 філій [2]. Майже всі вони – муніципальні заклади. Відповідно власниками і гарантами збереження вкладів виступають міста і округи.

Основні їх завдання – надати населенню, що проживає на їх території, певний набір послуг по збереженню заощаджень і задоволенню потреб жителів в кредитуванні за рахунок місцевих вкладів. Ощадкаси об'єднані в регіональні союзи, що беруть участь у фінансуванні центральних банків федеральних земель. Останні ще називають „домашніми банками”. Вони консультують своїх членів, надаючи їм допомогу з правових питань, а також виступають розрахунковими (кліринговими) центрами. Нині ощадкаси є найбільшою групою кредитно-фінансових установ Німеччини. Близько 60% всіх німців мають той чи інший рахунок в ощадкасі.

Кооперативні банки Німеччини, котрих у 2003 році було близько 2 тисяч, виникали як товариства взаємного кредиту для малих та середніх підприємств промисловості та сільського господарства. Відомий далеко за межами Німеччини Ф.В.Райффайзен (F.W.Raiffeisen) (1818-1888р.р.) був одним із засновників сільськогосподарських кооперативів. Співвласником кооперативного банку Німеччини може стати кожен, хто придбає в ньому хоча би один пай. Це дає йому право голосу в управлінні. Членами кооперативних банків у 2003 р. було майже 15 млн. приватних осіб, кількість філій перевищувала 15000 [2].

Німецькі державні банки вже тривалий час знаходяться під пильною увагою Європейської комісії через невідповідність правилам конкуренції, прийнятим у ЄС. Банки державного сектору, маючи державні гарантії, могли залучати фінансування дешевше, ніж їхні конкуренти з приватного сектору. В результаті компромісу між німецькою стороною та ЄС систему гарантій німецьким земельним банкам поступово буде відмінено, реформуватиметься система взаємовідносин між банками та їхніми власниками (урядами земель), надання банкам державної допомоги регулюватиметься відповідними законами ЄС.

Передбачається, що у перспективі німецькі земельні банки консолідуватимуться, використовуючи ефективніше свій капітал, скорочуючи резерви, від чого в кінцевому результаті зможуть виграти не лише приватні банки, чиї скарги відносно діяльності земельних банків були спрямовані в Європейську комісію, а й клієнти банків, які можуть сподіватись на поліпшення обслуговування в конкурентній боротьбі.

Одним із аспектів фінансової інтеграції в ЄС є вдосконалення міжбанківської конкуренції. Адже не дивлячись на деяку гармонізацію в межах ЄС, в банківських установах зберігається різний рівень відсоткових ставок за депозитами, що може порушити умови конкуренції на єдиному європейському ринку. Так, відсоткові ставки за депозитами коливаються в межах від 0,5% до 6%.

Відтак, для уніфікації фінансових ринків необхідно буде вирішувати проблему тарифікації банківських послуг. При цьому слід враховувати, що в умовах жорсткої конкуренції європейські банки змушені будуть розширяти свої операції на міжнародних фінансових ринках.

На думку західних експертів, можливі три варіанти стратегії діяльності банків; а) спеціалізовані банки будуть поглиблювати свою спеціалізацію і проникати на ринки країн-партнерів;

б) великі універсальні банки будуть розширювати свою діяльність в інших країнах, надаючи широкий спектр продуктів і послуг;

в) банки, діючи як універсальні в своїй країні, будуть спеціалізуватись на окремих операціях в інших країнах [1].

Всі названі стратегії направлені на досягнення таких загальних цілей, як мінімізація витрат, вдосконалення управління ризиками, досягнення більшої гнучкості. Для досягнення вказаних цілей банки часто стають учасниками злиття і поглинання.

До основних чинників, що сприяють укрупненню банківського капіталу, можна віднести:

- посилення конкурентної боротьби;
- розвиток інформаційних технологій;

- різні зміни ситуацій на фондових ринках;
- прагнення зменшення витрат;
- загальноінтеграційні процеси.

Європейські аналітики вважають, що саме зараз наступив час для найбільших банківських злиттів, які активізувались після введення єдиної європейської валюти. Однак, слід врахувати, що через швидкі темпи консолідації на внутрішніх ринках у фінансових інститутів таких країн як Великобританія, Іспанія, Бельгія та Нідерланди залишається дуже мало шансів знайти гідного ділового партнера в межах своєї країни. Тому все більше європейських банків звертають увагу на фінансові інститути сусідніх країн.

У той же час, європейські фінансові інститути прагнуть позбавитись операцій, які не приносять їм очікуваного прибутку. В деяких випадках ринкова ситуація вимагає від банківських конкурентів працювати спільно. Так, в середині 2002 року Commerzbank, Dresden Bank і Deutsche Bank злили свої іпотечні кредитні структури, створивши єдину компанію, названу Eurohyp. Лише така потужна компанія була в змозі приносити своїм власникам адекватний рівень прибутку.

У 2002 році швейцарська страхова компанія Zurich Financial Services продала Deutsche Bank свій американський підрозділ з управління капіталами. У вигравші від змін в європейському банківському ландшафті будуть, в першу чергу, інвестиційні банки, які обслуговуватимуть угоди зі злиття та поглинань. Не залишаться в накладі і прості споживачі – створення єдиного ринку фінансових послуг сприяє росту конкуренції, що в свою чергу, веде до зниження вартості банківських продуктів та послуг.

В процесі дослідження розвитку банківського бізнесу в європейських країнах нами встановлено, що чим більше країна інтегрована в ЄС, тим вищий рівень розвитку і банківського сектору.

Зокрема, на прикладі Німеччини, Франції, де досягнуто найвищого рівня інтеграції – валютну, спостерігається високий рівень взаємопроникнення капіталу, у т.ч. завдяки використанню спільної валюти, повністю уніфіковане банківське законодавство, високорозвинена банківська система.

У Польщі та інших країнах-членах ЄС-10, де інтеграція на рівні митного союзу, банківська система відкрита для входження іноземного капіталу, характеризується високою її часткою, імplementовано основні норми банківського законодавства, за винятком грошового обігу, однак є ще відносно слаборозвиненою порівняно з країнами ЄС-15.

У той же час, коли Польща та інші країни-члени ЄС-10 були ще претендентами на євроінтеграцію, подібно сьогоденній Україні, їх банківські системи характеризувались слабким рівнем розвитку, закритістю для іноземного капіталу, імplementацією лише частини постулатів європейського банківського законодавства.

Підводячи підсумки проведеного дослідження можна систематизувати характерні ознаки банківської діяльності в умовах євроінтеграційних процесів за критерієм рівня інтеграції країни до ЄС:

- на рівні валютного союзу – високорозвинена банківська система, високий рівень взаємопроникнення капіталу, у тому числі завдяки використанню спільної валюти; повністю уніфіковане європейське банківське законодавство;

- на рівні митного союзу – відносно слаборозвинена банківська система, відкрита для зарубіжного капіталу, яка характеризується високою часткою участі іноземного капіталу; імplementовано основні норми банківського законодавства, за виключенням положень, що стосуються грошового обігу;

- у країнах-претендентах на євроінтеграцію – слабкий рівень розвитку банківської системи, закритість її для іноземного капіталу, що зумовлено її замкненістю; імplementовано частину постулатів європейського банківського законодавства.

Проведення ефективних перетворень в банківській системі України сприятиме прискоренню темпів європейської інтеграції, налагодженню більш тісного міжнародного

економічного співробітництва та підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних банків на ринку банківських послуг, дасть можливість збалансувати інтереси банків та клієнтів. Разом це дозволяє сформулювати шлях до інтеграції банківської системи України у європейський фінансовий ринок.

Список літератури

1. Ноздрева И. Финансовые институты на едином рынке ЕС / Ноздрева И. //Мировая экономика. - 2002.- №9-10. - С.58-61.
2. Саркисянц А.Г. Формирование новой мировой банковской индустрии/ Саркисянц А. Г. //Аудитор. – 2006. - №6. //www.gaap.ru/biblio/audit/auditor/0606_02.asp.
3. Шляхом європейської інтеграції. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки). – К.:ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416с.

В.Подплетний

Усовершенствование банковской деятельности в контексте особенностей функционирования банковских систем европейских стран

Статья посвящена обоснованию теоретических принципов влияния евроинтеграционных процессов на развитие и функционирование банковской системы Украины и определению направлений усовершенствования и эффективного развития банковской системы Украины в условиях евроинтеграционных процессов с целью обеспечения ее конкурентоспособности.

V.Podpletnyi

The improvement of the bank activity in the context of experience development of the European bank systems

The article is devoted the ground of theoretical principles of influencing of Euro integration processes on development and functioning of the banking system of Ukraine and determination of directions of improvement and effective development of the banking system of Ukraine in the Euro integration conditions of with the purpose of providing of its competitiveness is devoted.

Одержано 18.11.10

УДК 657

К.П. Боримська, доц., канд. екон. наук

Житомирський державний технологічний університет

Порядок побудови робочого плану рахунків як елемента облікової політики підприємства

З метою раціоналізації організації бухгалтерського обліку й підвищення ефективності виконання його завдань в частині застосування такого елемента облікової політики, як робочий план рахунків, запропоновано порядок його розробки з виділенням чотирьох етапів і факторів впливу на цей процес, врахування яких сприяє оптимізації процесу відображення облікових даних на рахунках для складання достовірної бухгалтерської звітності

робочий план рахунків, методика побудови робочого плану рахунків

Постановка проблеми. Робочий план рахунків виступає одним із елементів облікової політики підприємства і затверджується керівником підприємства як додаток до Положення про облікову політику. Тим самим даний документ відноситься до документів системи нормативного регулювання бухгалтерського обліку на рівні підприємства. При цьому, сучасний бухгалтер, маючи професійні знання, досвід і застосовуючи для прийняття рішень професійне судження, вирішуючи, які рахунки необхідно включати до робочого плану рахунків, формує важливі підвалини успішного функціонування підприємства. Це підтверджується словами зарубіжного дослідника М. Макіана [13, с. 66], який вважає, що великою помилкою при формуванні робочого плану рахунків виступає необдуманий вибір рахунків, які входять до його складу і, складаючи план рахунків, бухгалтер повинен консультуватися з менеджерами і ретельно продумувати кожне своє рішення.

Ефективність впровадження робочого плану рахунків в практику вітчизняних підприємств та можливість його використання як інструменту облікової політики визначається наявністю концептуальних підходів та методики його формування. На сьогодні ці питання залишаються невирішеними, що призводить до незадовільної якості бухгалтерської інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень. Більшість проаналізованих робочих планів рахунків (56 %) діючих суб'єктів господарювання в Україні дублюють зміст типового плану рахунків, не містячи у своєму складі або враховуючи незначні додаткові розрізи аналітичних ознак (рис. 1).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі проблемні питання побудови гнучкого робочого плану рахунків розглядають у своїх працях вітчизняні дослідники: Т.В. Барановська [1], Брадул О. [2], Вдовенко Н.М. [3], О.П. Войналович [4], П.Є. Житний [5], С.В. Івахненко [9], Л.Д. Лисова [11], С.М. Міщенко [15], а також зарубіжні автори: М.А. Іванов [8], Т.А. Залишкіна [6], Зімакова Л.А. [7], С.Л. Коротаєв [10], Д.В. Луговський [12], Г.І. Мальцева [14], С.В. Минов [16], Л.З. Шнейдман [17].

Метою дослідження є розробка методичних процедур побудови робочого плану рахунків бухгалтерського обліку як елемента облікової політики підприємства.

Виклад основного матеріалу досліджень. Будуючи та впроваджуючи в практику робочий план рахунків, важливо чітко визначити показники діяльності підприємства, що відображаються в системі, знайти баланс між максимально можливою глибиною аналітики та витратами на її облік, адже розроблений підприємством робочий план рахунків повинен бути гнучким і зручним у використанні.

Підходи до формування робочого плану рахунків визначаються розмірами підприємства, рівнем автоматизації, станом обліку, компетентністю бухгалтерських кадрів, ступенем облікової забезпеченості інформаційних запитів управлінців. Причому особливе значення має поєднання цих параметрів.

Мале підприємство з невеликою кількістю операцій може відображати на субрахунках стан усіх господарських операцій. Наприклад, на субрахунках до рахунка 20 “Виробничі запаси” вести картотеку виробничих запасів, а на субрахунках до рахунка 66 “Розрахунки за виплатами працівникам” – розрахунки з персоналом. На великому підприємстві такі прийоми використовувати неможливо, слід відкривати додаткові аналітичні рахунки, вести додаткові картотеки.

Тобто потрібним виступає індивідуальне налаштування типових рішень на потреби підприємства.

Визначальний обмежуючий вплив на формування практично кожного з положень облікової політики, у тому числі, і робочого плану рахунків, чинить низка факторів, об’єднаних нами до відповідних блоків:

- організація підприємницької діяльності (форма власності, організаційно-правова форма господарювання, галузева приналежність, вид діяльності підприємства, організаційна структура підприємства, обсяг господарської діяльності);
- організація та ведення бухгалтерського обліку на підприємстві (форми організації та ведення обліку);
- рівень ручної обробки даних в умовах застосування інформаційно-комп’ютерних технологій;
- стан забезпечення режиму інформаційної безпеки;
- рівень кваліфікації працівників;
- зовнішні фактори (нормативне регулювання бухгалтерського обліку, система оподаткування).

Форма власності, від якої залежать джерела фінансування діяльності підприємства, а також порядок розподілу отриманих прибутків та ризиків, має визначальний вплив на формування робочого плану рахунків конкретного підприємства, що обумовлено особливостями організації та ведення обліку на державних, колективних та приватних підприємствах. Зокрема, на відміну від підприємств приватної та колективної форми власності, державні підприємства розробляють свій робочий план рахунків на основі типового плану рахунків бухгалтерського обліку бюджетних установ, затверджений наказом Головного управління Держказначейства України № 114 від 10.12.1999 р.

Суттєвий вплив на організацію бухгалтерського обліку здійснює організаційно-правова форма господарювання, яка визначає характер відносин між засновниками (учасниками), режим майнової відповідальності за зобов’язаннями підприємства, порядок створення, реорганізації, ліквідації, управління, розподілу одержаних прибутків, можливі джерела фінансування діяльності тощо. Наприклад, у робочому плані рахунків акціонерних товариств слід передбачати детальну інформацію про випуск акцій, їх власників та прав за кожною акцією тощо.

Зміст, а головне деталізація аналітичних розрізів, робочого плану рахунків повинен розроблятися з урахуванням також обсягів, виду, галузі діяльності, а також організаційної структури підприємства. Так, обсяги господарської діяльності визначають середньоспискову чисельність працюючих, кількість структурних підрозділів, а також матеріально-відповідальних осіб за кожним з них, що прямо впливає на побудову аналітичного обліку. Робочий план рахунків формується також в залежності від виду здійснюваної діяльності (якщо підприємство займається лише торговельною діяльністю – рахунок 23 “Виробництво” не буде використовуватися, і навпаки виробниче підприємство не використовує такий рахунок, як 28 “Товари”) та галузі діяльності (промисловість, будівництво, торгівля, транспорт, сільське господарство тощо), яка визначає вибір та обґрунтування складу витрат, які формують собівартість, та їх аналітичні розрізи, залежно

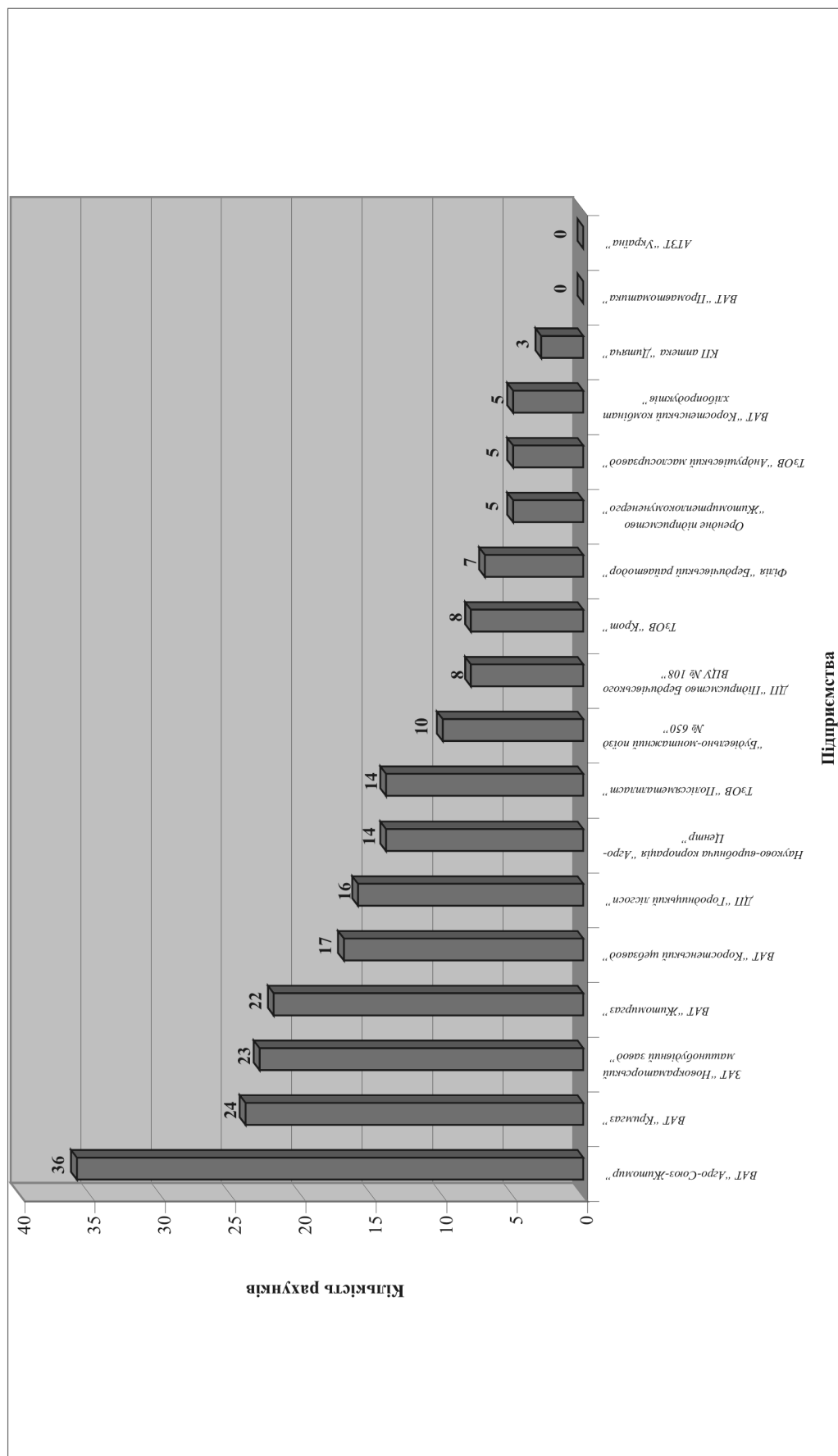

Рисунок 1- Аналіз кількості відкритих аналітичних рахунків в робочих планах рахунків досліджуваних підприємств (в розрізі підприємств)

від методу калькулювання собівартості (позамовний – важке машинобудування; попередільний – видобувна, хімічна промисловість), аналітичного обліку незавершеного виробництва, необоротних та оборотних активів, розрахунків, різних видів капіталу тощо.

Організаційна структура впливає на взаємозв'язок облікових працівників з працівниками інших структурних підрозділів підприємства, а також визначає структуру облікового апарату і розподіл обов'язків між працівниками, відповідальними за окремі аналітичні ділянки обліку.

Оскільки правилами бухгалтерського обліку усі господарські операції повинні бути зареєстровані на рахунках, глибина аналітичного обліку буде залежати від можливості підприємства обробити відповідний обсяг інформації, тобто від рівня автоматизації облікової системи. Добре налаштована система аналітичних рахунків може оптимізувати процес обробки інформації в цілях складання управлінської, статистичної, податкової звітності. Проте автоматизовані системи, які дозволяють одержувати усі показники звітності оперативно та з необхідним рівнем деталізації, а також застосовувати декілька робочих планів рахунків, не можуть бути впроваджені на багатьох підприємствах у зв'язку з їх високою вартістю. При цьому слід зважати на забезпечення належного режиму інформаційної безпеки.

Досить важливим також є врахування рівня кваліфікації адміністративного персоналу та бухгалтерських працівників, системи матеріальної зацікавленості працівників в ефективності роботи та відповідальності за виконання своїх обов'язків.

Суттєвий вплив також здійснюють зовнішні по відношенню до підприємства фактори: економічні (система оподаткування, система нормативного регулювання, рівень інфляції; розвиток інфраструктури ринку; інвестиційна активність, сприятливість інвестиційного клімату тощо), політичні, соціальні, географічні тощо. Саме під їх впливом відбувається організація суб'єктів і процесу бухгалтерського обліку в цілому та розробка робочого плану рахунків зокрема.

Таким чином, перед тим, як приступити до складання робочого плану рахунків, слід уважно проаналізувати усі параметри, які впливають на вибір підходу до побудови системи аналітичного обліку, оскільки склад і структура робочого плану залежать від значної кількості факторів. Лише системний аналіз усієї сукупності факторів допоможе сформулювати оптимальний варіант робочого плану рахунків з урахуванням особливостей функціонування конкретного підприємства. У свою чергу, робочий план рахунків визначає зміст аналітичного обліку та впливає на форму ведення бухгалтерського обліку, яка застосовується.

Крім того, до побудови робочого плану рахунків висуваються вимоги, продиктовані змістовною наповненістю показників фінансової звітності за національними П(С)БО, за МСФЗ (для підприємств, складання звітності якими за міжнародними стандартами є обов'язковим), показників звітності всередині групи підприємств, показників бухгалтерської звітності тощо.

Формально-логічна схема побудови робочого плану рахунків на підприємстві під впливом різних можливих факторів та вимог, які можуть впливати на його побудову, наведені на рис. 2.

Методика розробки робочого плану рахунків передбачає комплекс взаємопов'язаних процедур, дотримання в логічній послідовності яких сприяє дотриманню обґрунтованих принципів його побудови (легітимності, оптимізації критеріїв, однорідності, системності, раціональності, адаптивності, багатозначного кодування).

Рисунок 2 - Порядок розробки робочого плану рахунків на підприємстві

Перед побудовою робочого плану рахунків слід проаналізувати діючі норми чинного законодавства з бухгалтерського обліку, ознайомитися з умовами господарювання підприємства, його організаційною структурою, тактичними і стратегічними планами, фактичним станом бухгалтерського обліку та організації документування. Далі слід встановити перелік осіб, відповідальних за розробку робочого плану рахунків, терміни і алгоритм побудови.

Далі проводиться вибір ознаки виділення рахунків, за якою надалі буде проводитися класифікація складових поняття “кругооборот засобів підприємства”. При цьому слід виходити з поставленої перед бухгалтерським обліком мети, а також системотворчих ознак, які забезпечують цілісність та єдність його організації.

Наступний крок реалізується шляхом побудови структури робочого плану рахунків – встановлюється кількість рівнів ієрархії рахунків та їх субпідпорядкованість (вертикальний розріз інформаційної системи). Визначаються критерії розмежування синтетичних рахунків, субрахунків та аналітичних рахунків різних рівнів.

Далі проводиться комплекс операцій зі складання переліку рахунків, що підлягають включенню до робочого плану, їх систематизації та ранжування у відповідності до критеріїв, обраних на першому кроці даного етапу. Введення рахунків на даному етапі відбувається шляхом багатокрокового розкладання поняття “кругооборот засобів підприємства” на окремі складові. На кожному кроці виділяється певна сукупність складових, відповідно до яких проставляються бухгалтерські рахунки. Отримана таким чином сукупність формує один рівень синтетичного чи аналітичного обліку. Подальші кроки призводять до виділення наступних рівнів елементів кругообороту засобів та відповідно більш нижчих порядків бухгалтерських рахунків. Кількість кроків розкладання поняття “кругооборот засобів” визначається обраним на попередньому етапі побудови плану рахунків числом рівнів ієрархії рахунків.

Заключний етап у побудові робочого плану рахунків охоплює операції з визначення формату представлення робочого плану рахунків (оформлення додатку до Положення “Про облікову політику”, затвердження Положення та введення його в дію), опису його змісту, а також введення в дію, контроль за впровадженням і дотриманням, виявлення недоліків і внесення змін. Цінність даного етапу полягає в однозначному економічному розумінні розробленого робочого плану рахунків і кожного його елементу, а також описі горизонтальних взаємозв’язків між окремими рахунками.

Порядок використання єдиного робочого плану рахунків, включаючи розподіл компетенції з ведення рахунків і субрахунків між відділами та підрозділами компанії, повинен регламентуватися внутрішнім нормативним документом підприємства.

Перевагами запропонованого порядку є врахування можливих факторів впливу (організація підприємницької діяльності, організація та ведення бухгалтерського обліку, рівень безмашинної обробки даних в умовах застосування інформаційно-комп’ютерних технологій, стан забезпечення режиму інформаційної безпеки, рівень кваліфікації працівників, зовнішні фактори), що дозволяють підвищити ефективність як розробки, так і кінцевого результату – робочого плану рахунків підприємства.

На сьогодні потребує особливої уваги не лише питання удосконалення порядку побудови робочого плану рахунків, а й параметрів його побудови. Дане питання є актуальним в сучасних умовах господарювання, оскільки, як правило, вимоги до організації облікової політики, зазначені в нормативно-правових документах з бухгалтерського обліку, слід адаптувати до практики роботи конкретного підприємства та його галузевих особливостей. Це можливо лише при гнучкому робочому плані рахунків, до системи рахунків якого можна вносити зміни без кардинальної реорганізації всього плану рахунків. Такі зміни можуть знадобитися підприємству при опануванні нових видів діяльності, здійсненні операцій, що раніше не проводилися, тобто робочий план рахунків повинен бути дієвим інструментом динамічної облікової політики підприємства.

Таким чином, використовуючи робочий план рахунків як основу інформаційної системи бухгалтерського обліку в цілому та облікової політики зокрема, система управління забезпечує максимальну ефективність господарської діяльності підприємства. Реалізація формально-логічної схеми побудови та обґрунтованих параметрів робочого плану рахунків виступає тим інструментом, який дозволяє власникам побудувати облік таким чином, щоб максимально задовольнити їх потреби в інформації для управління своєю власністю.

Об’єктивною передумовою існування облікової політики є необхідність оприлюднення її складових (об’єктів та елементів) для широкого кола користувачів. Таким чином, однією з вимог, які повинні виконуватись при формуванні та реалізації облікової політики підприємства, є гласність. При цьому доведення до зовнішніх користувачів робочого плану рахунків з розкриттям усіх рівнів аналітичних ознак може зашкодити діяльності підприємства в умовах посиленої конкурентної боротьби.

Підвищення рівня захисту бухгалтерської інформації потребує внесення до Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” норми щодо встановлення та порядку надання доступу до робочого плану рахунків. Запропоновано також доповнити Постанову КМУ “Про перелік відомостей, що не становлять комерційну таємницю” в частині розширення переліку інформації, що може становити комерційну таємницю. За рішенням власника доцільно відносити до такої інформації розроблений робочий план рахунків (зокрема, розшифровку аналітичних ознак), що буде передбачено в Положенні про облікову політику підприємства, і дозволить підприємству захищати оперативну та аналітичну інформацію від її несанкціонованого використання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Нерозуміння суб’єктами управління необхідності застосування науково-обґрунтованих підходів до розробки робочого плану рахунків, і, відповідно, відсутність сформованої методики його формування не дозволяє розробити заходи з раціональної організації бухгалтерського обліку. Для вирішення даного питання запропоновано порядок розробки робочого плану

рахунків, що включає вичерпний перелік методичних процедур на кожному з етапів. Задля розвитку підходів до оптимізації переліку інформації, яка становить комерційну таємницю, запропоновано до такої за рішенням власника відносити розроблений робочий план рахунків, що дозволить підприємству підвищити рівень захисту аналітичної інформації в умовах конкурентного середовища.

Перспективою подальших досліджень є обґрунтування системи параметрів побудови робочого плану рахунків, виходячи зі всезростаючих темпів застосування при веденні бухгалтерського обліку інформаційно-комп'ютерних технологій.

Список літератури

1. Барановська Т.В. Облікова політика підприємства в Україні: теорія і практика: дис. ... кандидата екон. наук: 08.06.04 / Т.В. Барановська. – Житомир, 2004. – 200 с.
2. Брадул О. Забезпечення інформативності Робочого плану рахунків корпорацій в середовищі КІСО / О. Брадул // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 7. – С. 25-33.
3. Вдовенко Н.М. Особливості складання робочого плану рахунків рибницьких господарств внутрішніх водойм України: матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції [“Наука і освіта 2005”], (м. Дніпропетровськ, 7-21 лютого 2005 р.) Том 81 “Облік і аудит” / Н.М. Вдовенко. – Дніпропетровськ, 2005. – С. 32.
4. Войналович О.П. Організація бухгалтерського обліку: теоретико-методичні засади: дис. ... кандидата екон. наук: 08.06.04 / О.П. Войналович. – Житомир, 2006. – 189 с.
5. Житний П.Є. Організаційно-методологічні аспекти облікової політики фінансово-промислових систем: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / П.Є. Житний. – Київ, 2009.
6. Залышкина Т.А. Технология формирования эффективной учетной политики организации: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. эконом. наук: спец. 08.00.12 “Бухгалтерский учет, статистика” / Т.А. Залышкина. – Новосибирск, 2006.
7. Зимакова Л.А. Разработка структурированного рабочего плана счетов: материалы II Международной научно-практической конференции [“Экономический рост Республики Беларусь: глобализация, инновационность, устойчивость”] / Л.А. Зимакова / М-во образования и науки Украины, Белорус. госуд. эконом. ун-т. – Минск: Белорусский государственный экономический университет, 2009. – Том 2. – С. 5.
8. Иванов М.А. Аналитическое обеспечение формирования оптимальной учетной политики предприятия: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.12 “Бухгалтерский учет, статистика” / М.А. Иванов. – М., 2000.
9. Івахненко С.В. Організація бухгалтерського обліку в умовах застосування комп'ютерної техніки (на прикладі підприємств Житомирської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / С.В. Івахненко. – Київ, 1999. – 21 с.
10. Коротаев С.Л. Оптимизация учетной политики субъектов хозяйствования республики Беларусь: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.12 “Бухгалтерский учет, статистика” / С.Л. Коротаев. – Минск, 2001.
11. Лисова Л.Д. Облікова політика основних засобів і аналіз ефективності їх використання на підприємствах харчування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / Л.Д. Лисова. – Харків, 1998.
12. Луговской Д.В. Учетная политика – инструмент формирования бухгалтерской информационной модели экономического субъекта: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.12 “Бухгалтерский учет, статистика” / Д.В. Луговской. – М., 2001.
13. Макиан М. Финансы и бухгалтерский учет: шаг за шагом / М. Макиан; Пер. с англ. П.А. Вискне. – М.: ООО “Издательство АСТ”; ООО “Издательство Астрель”, 2004. – 347 с.
14. Мальцева Г.И. Организационно-методические основы формирования финансовой и учетной политики вуза: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.12 “Бухгалтерский учет, статистика” / Г.И. Мальцева. – М., 2002.
15. Міщенко С.М. Облікова політика в системі управління банком: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит” / С.М. Міщенко. – Київ, 2004.
16. Мынов С.В. Методологические проблемы формирования учетной политики кредитных организаций в Российской Федерации: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.12 “Бухгалтерский учет, статистика” / С.В. Мынов. – М., 2002.
17. Шнейдман Л.З. Учетная политика при переходе России к рыночной экономике: автореф. дис. на соискание науч. степени докт. экон. наук: спец. 08.00.12 “Бухгалтерский учет, статистика” / Л.З. Шнейдман. – М., 1995.

Е. Боримская

Порядок построения рабочего плана счетов как элемента учетной политики предприятия

С целью рационализации организации бухгалтерского учета и повышения эффективности выполнения его задач в части использования такого элемента учетной политики, как рабочий план счетов, предложен порядок его разработки с выделением четырех этапов и факторов влияния на этот процесс, учет которых способствует оптимизации процесса отражения учетных данных на счетах для составления достоверной бухгалтерской отчетности

К. Boryms'ka

Succession of Working Charts of Accounts development as an element of an enterprise's policy

With the purpose of rationalization of accounting organization and increase of its effective tasks fulfillment in the part of applying such an element of an accounting policy as Working Chart of Accounts, the succession of its development, distinguishing for stages and influence on this process, has been offered, consideration of which assists in optimizing accounting data reflection on accounts for preparing reliable accounting reporting.

Одержано 01.07.10

УДК 65.012.2

С.М. Євтухова, доц., канд. екон. наук

Херсонський державний університет

Параметральна оцінка розробки та впровадження стратегічного планування на підприємствах харчової промисловості Херсонської області

Запропонована необхідність використання параметральної оцінки розробки та впровадження стратегічного планування на підприємствах харчової промисловості, що представлена можливістю знаходження оптимальних і критичних параметрів розвитку конкретно визначеного підприємства.

стратегічне планування, стратегія, оптимальні та критичні параметри стратегічного планування, параметральна оцінка стратегічного планування, стратегічний розвиток

Актуальність проблеми. Концепція впровадження стратегічного планування в діяльність підприємств у сучасних умовах функціонування економічного середовища є вкрай актуальною, оскільки дозволяє комплексно визначати ступінь впливу тієї або іншої конкретної стратегії на формування управлінських рішень. Орієнтуючись на передбачену стратегічну лінію поведінки діяльності підприємства треба виходити з того, що головним в оцінці корпоративних підприємств є використання певного інструментарію, що дає можливість здійснювати ефективне управління стратегічним розвитком цих підприємств в умовах мінливого ринкового середовища.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика стратегічного планування підприємств у науковій літературі досліджена як зарубіжними (Ансофф І. [1], Мінцберг Г. [2]), так і вітчизняними вченими (Бельтюков Е.А. [3], Наливайко А.П. [4], Редькін О.С. [5] та ін.). Поряд з цим, питання визначення та впровадження параметрів стратегічного розвитку і досі є відсутнім. Це дає змогу запропонувати авторських підхід до визначення та реалізації параметрів стратегічного планування розвитку підприємств в умовах сьогодення.

Е. Боримская

Порядок построения рабочего плана счетов как элемента учетной политики предприятия

С целью рационализации организации бухгалтерского учета и повышения эффективности выполнения его задач в части использования такого элемента учетной политики, как рабочий план счетов, предложен порядок его разработки с выделением четырех этапов и факторов влияния на этот процесс, учет которых способствует оптимизации процесса отражения учетных данных на счетах для составления достоверной бухгалтерской отчетности

К. Boryms'ka

Succession of Working Charts of Accounts development as an element of an enterprise's policy

With the purpose of rationalization of accounting organization and increase of its effective tasks fulfillment in the part of applying such an element of an accounting policy as Working Chart of Accounts, the succession of its development, distinguishing for stages and influence on this process, has been offered, consideration of which assists in optimizing accounting data reflection on accounts for preparing reliable accounting reporting.

Одержано 01.07.10

УДК 65.012.2

С.М. Євтухова, доц., канд. екон. наук

Херсонський державний університет

Параметральна оцінка розробки та впровадження стратегічного планування на підприємствах харчової промисловості Херсонської області

Запропонована необхідність використання параметральної оцінки розробки та впровадження стратегічного планування на підприємствах харчової промисловості, що представлена можливістю знаходження оптимальних і критичних параметрів розвитку конкретно визначеного підприємства.

стратегічне планування, стратегія, оптимальні та критичні параметри стратегічного планування, параметральна оцінка стратегічного планування, стратегічний розвиток

Актуальність проблеми. Концепція впровадження стратегічного планування в діяльність підприємств у сучасних умовах функціонування економічного середовища є вкрай актуальною, оскільки дозволяє комплексно визначати ступінь впливу тієї або іншої конкретної стратегії на формування управлінських рішень. Орієнтуючись на передбачену стратегічну лінію поведінки діяльності підприємства треба виходити з того, що головним в оцінці корпоративних підприємств є використання певного інструментарію, що дає можливість здійснювати ефективне управління стратегічним розвитком цих підприємств в умовах мінливого ринкового середовища.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика стратегічного планування підприємств у науковій літературі досліджена як зарубіжними (Ансофф І. [1], Мінцберг Г. [2]), так і вітчизняними вченими (Бельтюков Е.А. [3], Наливайко А.П. [4], Редькін О.С. [5] та ін.). Поряд з цим, питання визначення та впровадження параметрів стратегічного розвитку і досі є відсутнім. Це дає змогу запропонувати авторських підхід до визначення та реалізації параметрів стратегічного планування розвитку підприємств в умовах сьогодення.

Мета роботи полягає у визначенні параметральної оцінки розробки та впровадження стратегічного планування на підприємствах харчової промисловості Херсонської області, що є підґрунтям для побудови стратегій стійкого розвитку таких підприємств.

Викладення основного матеріалу дослідження. Проведені дослідження показують, що результати функціонування товариств Херсонської області значною мірою залежать від того, наскільки вони добре визначили позицію всередині галузі. Таким чином, перебування в специфічній ринковій ніші, у якій сили корпоративних підприємств харчової промисловості відповідають реаліям навколишнього середовища, є важливим для досягнення конкурентної переваги. Визначення стратегії для кожного з проаналізованих корпоративних підприємств принципово залежить від конкретної ситуації, у якій воно знаходиться. Проте існують деякі загальні підходи до формулювання стратегії та певні обмеження, які дозволяють відокремити стратегії одну від одної за певними складовими елементами.

Таке розмаїття стратегій, що застосовується в стратегічному управлінні, ускладнює їх класифікацію. На нашу думку, серед класифікаційних ознак, які є найбільш вагомими і придатними до наших підприємств, є такі: рівень прийняття рішень; базова концепція досягнення конкурентних переваг; стадія життєвого циклу галузі; відносна сила галузевої позиції організації.

Ускладнюючим чинником класифікації є те, що більшість стратегій не можуть бути однозначно визначені за однією з ознак. Як відомо, стратегію класифікують за трьома ознаками:

- а) належність до п'яти стратегій досягнення конкурентних переваг (стратегії інтегрального розвитку);
- б) належність до стратегій управління портфелем сфер бізнесу (стратегії корпоративного розвитку);
- в) належність до стратегій, які застосовуються в залежності від зовнішніх і внутрішніх умов (стратегії функціонального розвитку).

Стосовно корпоративних підприємств харчової промисловості, процес вибору стратегії в їх діяльності побудований нами з точки зору трьох ланок: вхідних параметрів (стратегії менеджменту, маркетингу та фінансової стратегії), зв'язуючої ланки – вибору стратегії і заключної – побудова та реалізація стратегічного плану на основі реальних фінансових ресурсів та оцінки адміністративного апарату. Переходячи з одного етапу на інший, товариства харчової промисловості обирають та досліджують різні стратегії розвитку. Обґрунтовуючи наявність різних параметрів вибору стратегії, доцільно обов'язково визначити інноваційність конкретно визначеного заходу.

Діяльність сучасних корпоративних підприємств різниться як за сферами діяльності, так і за цілями, яких підприємства прагнуть досягти за допомогою існуючих ресурсів, технологій та за рівнем менеджменту. Тому класифікаційні ознаки, на підставі яких стратегії підприємств можуть бути розбиті на класи, також достатньо різні. Як правило, в основі цієї класифікації лежить рівень діяльності та усвідомленості керівництвом стратегії підприємства. Ми наголошуємо не на тому, до яких наслідків призводить відсутність у корпоративному підприємстві стратегічного планування, а лише на тому, що в ефективно діючих підприємствах необхідно керуватися у своїх діях чіткою, продуманою стратегією.

Так, наприклад, на підставі досліджених стратегічних напрямків АТЗТ “Херсонська кондитерська фабрика”, ВАТ „Херсонський хлібокомбінат”, ВАТ „Херсонський маслозавод”, ВАТ „Херсонське обласне підприємство по племінній справі у тваринництві” та ВАТ „Херсонсортнасінняовоч”, обґрунтуємо використання головних стратегій розвитку корпоративних підприємств, що поділені на три рівні:

– стратегії інтегрального розвитку з виокремленням стратегій мінімізації витрат, позиціонування, диверсифікації, інвестицій, інновацій та оперативного реагування на зміни зовнішнього і внутрішнього середовища;

- стратегії корпоративного розвитку, що включають стратегії диверсифікації, відтоку капіталу і ліквідації, зміни курсу і реструктуризації та міжнародної диверсифікації;
- стратегії функціонального розвитку, які реалізуються у стратегіях вертикальної інтеграції, галузевих лідерах, рядових галузевих організаціях, слабких організаціях, конкуренції та наступальних і оборонних стратегіях

Для проаналізованих корпоративних підприємств використання стратегій розвитку в сучасних умовах є актуальним із вступом України до Всесвітньої торгівельної організації/Світової організації торгівлі (ВТО/СОТ), оскільки конкурентноздатність кожного підприємства в контексті процесу міжнародної регіональної інтеграції висуває світові вимоги до оволодіння сучасними способами ведення бізнесу, розроблення нових видів продукції, покращення якості та зниження оперативних витрат, що призведе до стратегічного розвитку українських компаній у майбутньому. На сьогоднішній день при вступі у ВТО для переважної більшості галузей промисловості України та видів промислових товарів відбудуться великі зміни у торгівельній політиці, особливо у митних тарифах, які не дадуть негативного ефекту. На жаль, цього не можна сказати про підприємства харчової промисловості та сільського господарства, які першими відчують на собі негативний вплив від вступу. Тому вкрай необхідним постає питання перегляду економічної політики та впровадження нових конкурентноздатних стратегій кожного підприємства, що дозволить запобігти зниженню конкурентоспроможності української продукції.

Так, спектр стратегій, що використовується підприємствами у процесі їх діяльності, достатньо розгалужений. Як правило, у лідерах є підприємство, якому вдалося обрати ефективну стратегію стійкого розвитку, що відповідає як змінам зовнішнього середовища його функціонування, так і власним внутрішнім можливостям. В даному випадку, стійкий розвиток нами визначено як механізм забезпечення збалансування параметрів ефективної діяльності корпоративного підприємства із реалізацією відповідних стратегій як каталізаторів стратегічних змін у майбутньому. Це надає можливість підприємствам на певному етапі свого розвитку завжди мати стратегічний потенціал, відображений у сукупності параметрів, які полягають у співвідношення результатів та використаними ресурсами підприємства.

Без наявності стратегічного планування розробка ефективних управлінських рішень є складною. Так, на етапі реалізації стратегічних рішень ми не можемо говорити про наявність на підприємствах ефективної системи управління, але для того, щоб вона існувала, ми пропонуємо для кожної обраної стратегії розробити програму, проект, план, які допоможуть координувати дії функціональних підрозділів корпоративного підприємства у процесі здійснення його довгострокової діяльності. При цьому, аналіз використання стратегій повинен обов'язково проводитися за наявності основних категорій рішень, які структурують кожне управлінське рішення з точки зору визначення проблеми, сутності, шляхів вирішення та визначити його характер і вплив на управлінську систему. Така структуризація уможливіє провести аналіз кожного управлінського рішення і розподілити їх на стратегічні, адміністративні та операційні, що дозволяє визначити їх ієрархічність в управлінській системі корпоративних підприємств. При такій ситуації, одним з головних завдань розвитку корпоративного підприємства є визначення параметрів стратегічного планування, спрямованих на розробку та впровадження ефективних стратегій з урахуванням результатів стратегічного аналізу. Широта та результативність досліджень уможливають ефективні трансформації в діяльності підприємств, що призводять до взаємозалежності та взаємозв'язку параметрів у системі управління.

Такий підхід відображає доцільність застосування методу визначення альтернативних параметрів стратегічного планування розвитку корпоративних підприємств, що обумовлено не тільки завданнями, які повинні вирішити управлінський склад підприємства, але і необхідністю узгодження багатьох позицій стратегічного плану з іншими планами підприємства, складеними в розрізі реалізації обраних стратегій.

Запропонований метод дає можливість знаходження оптимальних та критичних параметрів, при взаємодії яких відбувається стратегічне планування діяльності розвитку підприємства на певний період часу.

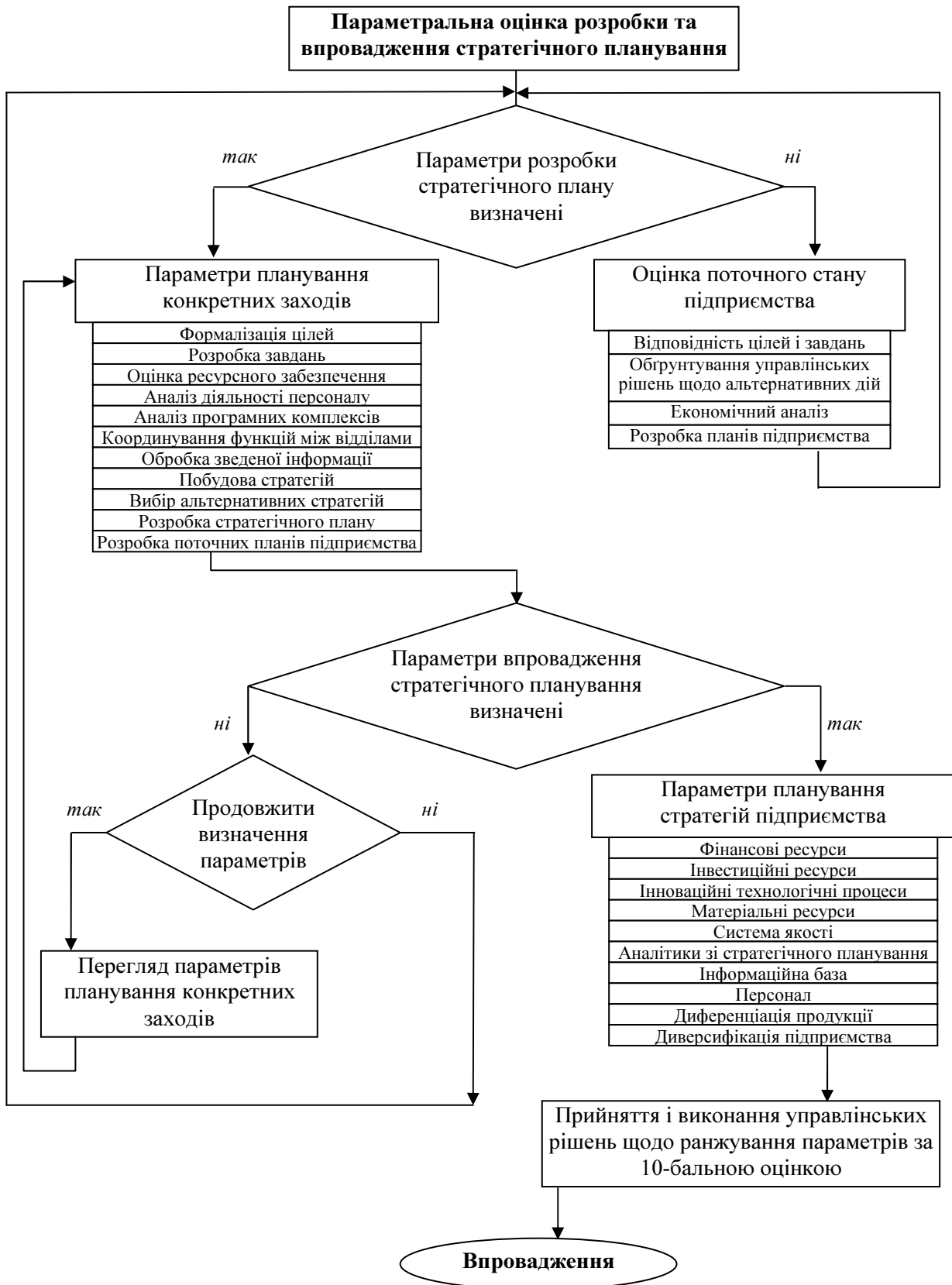

Рисунок 1 - Структурно-логічна схема параметральної оцінки розробки та впровадження стратегічного планування

Реалізація моделі відбувається за допомогою структурно-логічної схеми визначення параметрів розробки та впровадження стратегічного планування (рис. 1), основою якої є параметральна оцінка етапів розробки стратегічного плану через параметри планування конкретних заходів діяльності підприємства та параметральну оцінку впровадження стратегічного планування, здійснюваної через формування параметрів планування стратегій підприємства. Проводячи оцінку своєї діяльності корпоративне підприємство визначає параметри планування тих заходів, які потребують аналізу для побудови стратегічних цілей. Якщо оцінка є негативною відбувається моніторинг діяльності поточного стану підприємства. Позитивна оцінка дає можливість планування конкретних заходів для визначення параметрів планування стратегій підприємства. При цьому, прийняття і виконання управлінських рішень щодо стратегічного розвитку корпоративного підприємства відбувається при застосуванні ранжування параметрів за 10-бальною оцінкою.

Особливість підходу до визначення ключових параметрів стратегічного планування розвитку корпоративних підприємств полягає у наступному:

а) для досягнення однозначного розуміння фахівцями конкретного фактору впливу на підприємство необхідне визначення параметрів стратегічного планування, які представлені як:

- фінансові ресурси (наявність або необхідність пошуку фінансування);
- інвестиційні ресурси (залучення додаткового капіталу для реалізації визначених стратегій);
- інноваційні технологічні процеси (придбання інноваційних технологій, часткова або повна заміна основних фондів);
- матеріальні ресурси (забезпечення сировинною базою підприємства, оптимальний пошук ресурсів);
- система якості (наявність програм стандартизації, сертифікації, забезпечення єдності вимірів, випробувань, кодування і класифікації);
- аналітики зі стратегічного планування (залучення зовнішніх фахівців та/або виокремлення окремих співробітників підприємства для впровадження та реалізації стратегічного планування);
- інформаційна база (наявність, пошук та формування інформаційних ресурсів для створення аналітичної бази з проведення та реалізації стратегічного аналізу);
- персонал (навчання, перекваліфікація, стажування співробітників згідно з впровадженням та реалізацією відповідних стратегій);
- диференціація продукції (впровадження нової продуктової лінії, скорочення неконкурентоспроможної продукції);
- диверсифікація підприємства (проникнення капіталу підприємства в інші галузі, придбання підприємством право контролю за діяльністю торговельних організацій, придбання та поглинання інших підприємств);

б) оскільки вплив кожного параметру може бути різним у факторному просторі, всі параметри поділені на два сектори: сектор оптимальних параметрів (відображає сильні сторони та можливості підприємства) і сектор критичних параметрів (відсутність визначених ресурсів, що розкриває слабкі сторони підприємства і вказує на редагування та розробку відповідних стратегій розвитку підприємства);

в) збір матеріалів на основі дослідження стану підприємства аналізується експертами-аналітиками і керівниками підприємства за десятибальною оцінкою в порядку зменшення наявних ресурсів, де оцінка "1" вказує на домінування параметру над іншими наступними. Кожне підприємство оцінює та розподіляє визначені нами параметри відповідно до його реального стану функціонування в сучасних умовах, відображаючи у діаграмі ранжування параметрів стратегічного планування (рис. 2);

г) побудована діаграма наочно відображає оптимальні параметри ресурсного забезпечення підприємства і критичні параметри, які потребують пошуку для ефективного

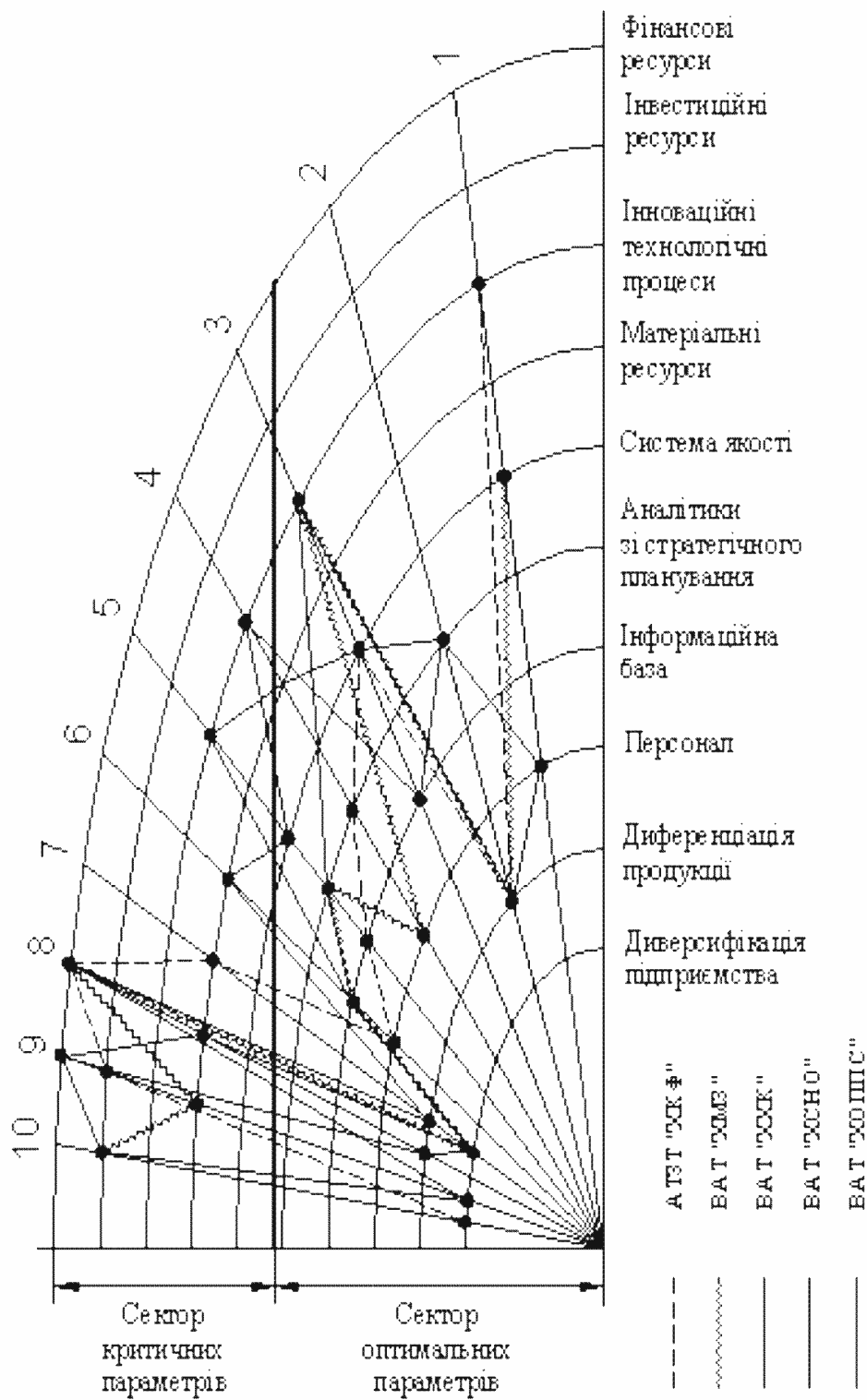

Рисунок 2 - Діаграма ранжування параметрів стратегічного планування розвитку корпоративних підприємств харчової промисловості

функціонування підприємства в майбутньому. Завершення обробки результатів на підставі побудованої діаграми дозволяє приймати рішення щодо формування стратегічного плану із зазначенням стратегій розвитку з урахуванням розроблених заходів та вирішення стратегічних завдань підприємства.

Використання даного підходу в діяльності досліджених корпоративних підприємств дозволило визнати, що у критичний сектор увійшли параметри, які потребують розробки стратегій, пов'язаних з фінансовими, інвестиційними, матеріальними ресурсами та інноваційними технологічними процесами.

Таким чином, запропонований методологічний прийом слід розглядати як спосіб вирішення складного завдання щодо вибору параметрів стратегічного планування розвитку корпоративних підприємств, що значно полегшує не тільки процес впровадження стратегічного планування, але й саму систему прийняття управлінських рішень.

Висновки. Виклад даного матеріалу дозволяє зазначити, що для корпоративних підприємств харчової промисловості важливий як механізм управління процесом вирішення проблем, так і виконавчий механізм реалізації рішень. З точки зору ефективної адаптації підприємства до реальних умов функціонування виключно важлива роль належить механізму управління процесом вирішення проблем і, отже, процесом прийняття рішень – як у внутрішньому, так і в зовнішньому середовищі. Внутрішній моніторинг представлений вибором актуальних стратегій та пошуком необхідних ресурсів для реалізації альтернативної стратегії в рамках бачення корпоративного підприємства. При цьому зовнішній моніторинг дає можливість оцінити розроблені стратегії із функціонуванням ринкового середовища, в якому знаходиться підприємство і обрати певні взаємозалежні стратегії для стійкого розвитку корпоративного підприємства. Сформовані основні засади визначення ключових параметрів стратегічного планування розвитку корпоративних підприємств харчової промисловості дають можливість знаходження оптимальних і критичних параметрів, що є основою для розробки і впровадження стратегій розвитку підприємств, та узгодження орієнтирів стратегічного плану з іншими планами підприємства, складеними в розрізі реалізації обраних стратегій, і приводять до побудови цілісної системи стратегічного планування діяльності розвитку корпоративних підприємств харчової промисловості на певний період часу.

Список літератури

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / Ансофф Игорь; Эдвард Дж. Макдоннелл (при содействии); С. Жильцов (пер.с англ.). – СПб.: Питер, 1999. – 416 с. – (Теория и практика менеджмента).
2. Минцберг Г. Стратегический процесс / Г. Минцберг, Дж. Б. Куинн, С. Гошая; пер. с англ. Ю.Н. Каптуревского. – СПб.: Питер, 2001. – 688 с. – (Теория и практика менеджмента).
3. Бельтюков Е.А. Выбор стратегии развития предприятия / Е.А. Бельтюков, Л.А. Некрасова. – Одесса: НОПУ, 2002. – 279 с.
4. Наливайко А.П. Теория стратегии предприятия. Сучасний стан та напрямки розвитку: Монографія / А.П. Наливайко. – К.: КНЕУ, 2001. – 227 с.
5. Редькін О.С. Сучасні стратегії та технології корпоративного управління: Монографія/ О.С. Редькін, В. Реген, Н.А. Хрущ; Одес. Нац. Академія зв'язку ім. О.С. Попова. – Одеса: „Евен”, 2004. – 216 с.

С. Євтухова

Параметральная оценка разработки и внедрения стратегического планирования на предприятиях пищевой промышленности Херсонской области

Предложена необходимость использования параметральной оценки разработки и внедрения стратегического планирования на предприятиях пищевой промышленности, что представлено возможностью поиска оптимальных и критических параметров развития конкретно определённого предприятия.

S. Yevtukhova

The parametrial evaluation of development and implementation of the strategic planning on the food industry's enterprises of Kherson region

There's proposed the need of parametrial evaluation of development and implementation of the strategic planning on the food industry's enterprises that is represented with the ability to search the optimal and critical parameters of the certain enterprise's development.

Одержано 01.07.10

УДК 621.795

Н.М. Бондар, доц., канд. екон. наук

Національний транспортний університет

Світовий досвід управління розвитком транспортної галузі

В статті описаний світовий досвід щодо вирішення проблем, пов'язаних із розробкою національної транспортної стратегії. Зокрема виявлені основні підходи до розробки НТС, що застосовуються у світовій практиці; запропонована концептуальна модель підходу до розробки НТС, яка забезпечить збалансований розвиток транспортної галузі в Україні; систематизовані аспекти, які мають враховуватись під час розробки та реалізації НТС, наведені інструменти управління реалізацією НТС.

національна транспортна стратегія, транспортна галузь

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Характерною рисою сучасних тенденцій розвитку транспортної галузі у більшості країн світу є перетворення транспорту з матеріальної бази процесу обігу на міжгалузевий комплекс, який визначає рівень розвитку усього господарства країни, рівень життя населення, спроможність держави досягати зовнішньоекономічних та політичних цілей. Визнаючи важливість транспорту для забезпечення економічного зростання та національної безпеки уряди більшості країн вдаються до розробки національної транспортної стратегії (НТС). Вона приймається за основу для проведення реформ у галузі, спрямованих на підвищення ефективності її функціонування та безпеки експлуатації транспортних засобів, покращення рівня транспортного обслуговування населення, захист оточуючого середовища від забруднюючих викидів, зменшення аварійності тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, що розглядаються. Окремі аспекти, що враховуються під час розробки транспортної стратегії були предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Так, питання безпеки руху на транспорті перебувають у колі вивчення Самсонкіна В.М., реформування транспортної галузі – Диканя В.Л., стратегії розвитку – О.О. Бакаєва, М.Н. Бідняка, О.М. Ложачевської, Ю.Є. Пашенко, Сича Є.М., В.Г. Шинкаренка, М. І. Котлубая, Е. Glaeser та J.Kohlhase F. Bousquet та A. Fayard, C.Winston та інших.

Визначення окремих питань, що не вирішені в обраній для дослідження проблемі. В той же час низка питань потребує подальшого вивчення, зокрема вдосконалення механізму розробки національної транспортної стратегії в Україні, створення передумов для забезпечення її ресурсної підтримки та реалізації. Враховуючи значно вищий рівень розвиненості транспортної галузі в країнах Європи, Південного Сходу, Північної та Південної

S. Yevtukhova

The parametrial evaluation of development and implementation of the strategic planning on the food industry's enterprises of Kherson region

There's proposed the need of parametrial evaluation of development and implementation of the strategic planning on the food industry's enterprises that is represented with the ability to search the optimal and critical parameters of the certain enterprise's development.

Одержано 01.07.10

УДК 621.795

Н.М. Бондар, доц., канд. екон. наук

Національний транспортний університет

Світовий досвід управління розвитком транспортної галузі

В статті описаний світовий досвід щодо вирішення проблем, пов'язаних із розробкою національної транспортної стратегії. Зокрема виявлені основні підходи до розробки НТС, що застосовуються у світовій практиці; запропонована концептуальна модель підходу до розробки НТС, яка забезпечить збалансований розвиток транспортної галузі в Україні; систематизовані аспекти, які мають враховуватись під час розробки та реалізації НТС, наведені інструменти управління реалізацією НТС.

національна транспортна стратегія, транспортна галузь

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Характерною рисою сучасних тенденцій розвитку транспортної галузі у більшості країн світу є перетворення транспорту з матеріальної бази процесу обігу на міжгалузевий комплекс, який визначає рівень розвитку усього господарства країни, рівень життя населення, спроможність держави досягати зовнішньоекономічних та політичних цілей. Визнаючи важливість транспорту для забезпечення економічного зростання та національної безпеки уряди більшості країн вдаються до розробки національної транспортної стратегії (НТС). Вона приймається за основу для проведення реформ у галузі, спрямованих на підвищення ефективності її функціонування та безпеки експлуатації транспортних засобів, покращення рівня транспортного обслуговування населення, захист оточуючого середовища від забруднюючих викидів, зменшення аварійності тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, що розглядаються. Окремі аспекти, що враховуються під час розробки транспортної стратегії були предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Так, питання безпеки руху на транспорті перебувають у колі вивчення Самсонкіна В.М., реформування транспортної галузі – Диканя В.Л., стратегії розвитку – О.О. Бакаєва, М.Н. Бідняка, О.М. Ложачевської, Ю.Є. Пашенко, Сича Є.М., В.Г. Шинкаренка, М. І. Котлубая, Е. Glaeser та J.Kohlhase F. Bousquet та A. Fayard, C.Winston та інших.

Визначення окремих питань, що не вирішені в обраній для дослідження проблемі. В той же час низка питань потребує подальшого вивчення, зокрема вдосконалення механізму розробки національної транспортної стратегії в Україні, створення передумов для забезпечення її ресурсної підтримки та реалізації. Враховуючи значно вищий рівень розвиненості транспортної галузі в країнах Європи, Південного Сходу, Північної та Південної

Америки постає інтерес до вивчення іншого досвіду розробки та реалізації національної транспортної стратегії.

Формулювання цілей статті. Метою статті стали: 1) виявлення основних підходів до розробки НТС, що застосовуються у світовій практиці; 2) формулювання концептуальної моделі підходу до розробки НТС, яка забезпечить збалансований розвиток транспортної галузі України; 3) систематизація аспектів, які мають враховуватись під час розробки НТС.

Виклад основного матеріалу статті з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Національна транспортна стратегія не має законодавчої сили і не являє собою навіть підзаконного акту, однак вона затверджується урядом країни і є основою для формування програм розвитку та реформування транспортної галузі. В ній декларується концепція розвитку галузі: головні цілі та цінності діяльності транспорту, особливості розробки та застосування стратегії за видами транспорту. Обов'язковою умовою розвитку змісту документу є його періодичне коригування відповідно до змін, що відбуваються в економічному, політичному та суспільному середовищі країни.

Підхід до формування національної транспортної стратегії у різних країнах світу відрізняється. В одних країнах розробка НТС тісно пов'язана із процесом складання багаторічних національних планів розвитку економіки у цілому. У Китаї, наприклад, плани національного соціально-економічного розвитку розробляються на п'ять років. На цей же строк розробляються й стратегії розвитку транспорту. При цьому готуються вони різними міністерствами (Міністерством залізничних доріг та Міністерством зв'язку, яке відповідає за всі інші види транспорту). В інших країнах (Нова Зеландія, Фіджі тощо) зміни у національній транспортній стратегії відбуваються після змін політичних пріоритетів, які часто мають місце при зміні уряду.

Існують відмінності й у використанні країнами під час розробки НТС підходів «зверху-донизу» та «знизу-догори». Наприклад, у невеликих країнах, таких як Бутан, Гайана, з декількома рівнями управління уряду схилиються до застосування методу «зверху-донизу». Плани нижчого рівня, які складаються на більш низькому адміністративному рівні або на рівні галузевих установ розглядаються як другорядні, тобто такі, що мають бути підпорядковані планам вищого рівня. Національна транспортна стратегія, побудована за підходом «зверху-донизу», часто фіксується на тривалий період, через що їй не вистачає гнучкості, аби враховувати зміни місцевих потреб, які неминуче мають місце на стадії її реалізації. Це призводить як до зростання кількості проектів, що не відповідають реальним потребам суспільства, так й до нераціонального використання ресурсів.

Орієнтація на застосування виключно іншого підходу - «знизу-догори» - передбачає формування плану розвитку через компіляцію пропозицій, наданих місцевими та регіональними адміністраціями. Недоліком цього підходу є зростання кількості проектів, що не відповідають політиці уряду і не забезпечують підвищення ефективності функціонування галузі. До того ж така стратегія втрачає гнучкість у реагуванні на непередбачувані зміни в обставинах.

Низка країн (країни Європи, США, Китай та інші) під час розробки планів застосовують обидва підходи одночасно: «зверху – донизу» та «знизу-догори». Наприклад, формування національної транспортної стратегії Китаю відбувається на основі широких консультацій на різних адміністративних рівнях щодо місцевої та національної політики, а також пріоритетів розвитку. Це дає змогу узгодити національні та регіональні стратегії розвитку й виробити спільний план дій.

Ідеальна модель формування національної транспортної стратегії для країн з декількома адміністративними рівнями має будуватись на консенсусі поглядів як державних, так й регіональних і місцевих органів влади щодо основних цілей та принципів галузевої політики, передбачати вивчення на рівні місцевих та регіональних органів влади найбільш прийнятних способів задоволення потреб споживачів транспортних послуг та узгодження прийнятих рішень з основними зацікавленими сторонами. Умовою формування успішної стратегії є її взаємозв'язок з поставленими цілями та обраною політикою: цілі повинні

відповідати інтересам суспільства; політика - відображати принципи, якими слід керуватись при досягненні поставлених цілей; стратегія - визначати спосіб, у який поставлені цілі мають бути досягнуті із дотриманням програмних принципів. На рис. 1 наведена концептуальна модель багаторівневого підходу до розробки національної транспортної стратегії.

Механізм розробки національної транспортної стратегії має передбачати наявність для кожного адміністративного рівня відповідних «входів»: сигналів про існуючі

Рисунок 1 – Концептуальна модель підходу до розробки національної транспортної стратегії

проблеми та ресурсів, що можуть бути мобілізовані для розв'язання проблеми. Прийняття рішень повинно відбуватись з урахуванням інтересів усіх основних зацікавлених сторін: промислових асоціацій, постачальників транспортних послуг та їх клієнтів, представників інших відомств (не міністерства транспорту), пов'язаних з плануванням та регіональним розвитком, торгівлею, промисловістю, антимонопольним регулюванням, захистом оточуючого середовища, соціальним забезпеченням населення тощо, органів місцевого самоврядування, наукових кіл та інших зацікавлених сторін. Це забезпечить прийняття стратегії, що буде відображати реальні потреби розвитку галузі та суспільства, мати ресурсне забезпечення та підтримку.

Розробка національної транспортної стратегії має враховувати низку аспектів, які можна систематизувати чином:

- стан розвитку галузі та її ресурсне забезпечення. Така інформація дозволить визначити вихідний стан, що приймається за основу під час формування стратегії. До уваги приймаються показники діяльності, стану матеріально-технічної бази, забезпеченості матеріальними, трудовими та фінансовими ресурсами за видами транспорту;

- наявність балансу розподілу ресурсів між видами транспорту й транспортною інфраструктурою. Виявлення дисбалансу дасть змогу визначити проблемні місця, усунення яких дозволить використати локальні резерви підвищення ефективності функціонування галузі;

- проблеми розвитку, які мають місце за видами транспорту як в цілому по країні, та й по окремих її територіях. Виявляються на основі дослідження забезпеченості суспільних потреб в обсягах та рівні якості транспортного обслуговування за видами транспорту й ступеня їх задоволення;

- місце країни за рівнем розвитку транспортної галузі, визначене на основі міжнародних порівнянь. Дана інформація слугує основою для розробки заходів, спрямованих

на виявлення та усунення слабких місць у міжнародній конкурентоспроможності галузі, а також підтримку вітчизняних перевізників у конкуренції на зовнішніх ринках;

– внутрішня норма доходності реалізованих проектів за видами транспорту. Даний показник слід визначати для так званих маргінальних проектів - тобто кращих проектів, що були відхилені або реалізація яких була заморожена з причини нестачі коштів, та проектів з низькою нормою прибутку, які були реалізовані (як правило, останні проекти пов'язані з регульованими тарифами і мають соціальне навантаження). Дані за такими проектами є більш важливими з погляду визначення джерел фінансування, ніж для проектів, що відносяться до середніх, і саме їх варто розглядати як основу при розробці національної транспортної стратегії. Причому для реалізації таких проектів доцільно залучати капітал приватного сектору, стимулюючи його потенційними прибутками або наданням різноманітних преференцій у вигляді тимчасового звільнення від оподаткування, дотацій з бюджету, виключного права надавати певні послуги на конкретній території тощо. Це дасть змогу уникнути розпорошення бюджетних ресурсів та спрямувати їх на реалізацію найбільш важливих стратегічних проектів;

– оцінка соціального, екологічного та економічного ефекту реалізованих проектів. Соціальний ефект може визначатись у вигляді економії часу, яку отримали споживачі транспортних послуг, в результаті кращої організації та прискорення руху транспортних засобів; зменшенні кількості аварій та постраждалих осіб від аварій на транспорті в результаті удосконалення дорожнього руху, транспортних розв'язок та облаштування пішохідних переходів та інших показниках. Екологічний ефект визначається у зменшенні обсягів викидів забруднень в оточуюче середовище, зменшенні рівня шуму від руху транспортних засобів на швидкісних магістралях тощо. Показники економічного ефекту відображають суму прибутку або одержаної економії поточних витрат, що мали місце в результаті реалізації проекту. Така оцінка дає змогу виявити яким чином різні типи реалізованих проектів забезпечили досягнення поставлених цілей.

Реалізація національної транспортної стратегії тісно пов'язана з такими сферами державного впливу, як: інституціональна політика; планування розвитку галузі та інвестиційна політика; нормативно-правова регламентація, ліцензування та контроль; політика ціноутворення, рівня відшкодування витрат у державному секторі, оподаткування та субсидування.

Аналіз результатів досліджень, пов'язаних з питаннями реалізації НТС в низці країн світу, що проводився Світовим банком, дав змогу сформулювати низку завдань, які мають бути вирішені у зазначених сферах державного впливу. Їх систематизований перелік наведений у таблиці 1. Вирішення зазначених питань є основною передумовою успішної реалізації національної стратегії розвитку транспорту.

Загальною рисою, характерною в тій або іншій мірі для більшості розвинених країн, є прагнення до створення єдиних органів управління транспортними системами. Таку тенденцію зумовлюють два основні фактори: концентрація матеріального виробництва у цілому та ускладнення завдань, пов'язаних з розвитком транспорту. Це змушує держави відокремлювати та брати на себе функції планування, регулювання, координації та контролю розвитку транспортної системи. Функції створення та експлуатації об'єктів інфраструктури й надання транспортних послуг держави все частіше передають приватному сектору.

Основними інструментами реалізації національної стратегії та управління розвитком транспорту в країнах з розвиненим підприємництвом є стабілізатори, регулятори та соціальні компенсатори. [5]

Стабілізатори являють собою систему правил та вимог, що є обов'язковими для виконання усіма суб'єктами господарювання транспортної галузі і повинні враховуватись під час проектування, будівництва та експлуатації об'єктів інфраструктури й використання транспортних засобів. Такими стабілізаторами виступають єдині правила (стандарти) перевезень вантажів та пасажирів; єдині вимоги до конструкції та експлуатації технічних засобів; єдині правила безпеки перевезень та дисципліни праці у сфері транспорту; єдині

стандарти екологічної безпеки транспортного виробництва; єдині основи транспортного права. Застосування стабілізаторів дає змогу забезпечити споживачам

Таблиця 1 - Сфери державного впливу та основні завдання, вирішення яких забезпечує реалізацію національної транспортної стратегії країни (систематизовано автором за [1,2,3,4])

Сфери державного впливу	Основні завдання
Інституціональна політика	<ul style="list-style-type: none"> • визначення ролі, меж та форми участі уряду та приватного сектору в розробці й експлуатації транспортної інфраструктури та наданні транспортних послуг; • визначення меж компетенції центральних державних, регіональних та місцевих органів, інших органів влади щодо впливу на розвиток транспорту і транспортної інфраструктури; • визначення функцій державного сектору (наприклад, розробка політики, планування, регулювання, інвестиції, експлуатація тощо) та способів організації їх виконання
Планування розвитку галузі та інвестиційна політика	<ul style="list-style-type: none"> • обрання критеріїв екологічної безпеки, економічної та (або) фінансової ефективності, які мають застосовуватись під час планування державних інвестицій у розвиток транспортної інфраструктури, об'єктів, послуг; • визначення механізму контролю (дозволи, вимоги, обмеження на іноземні інвестиції тощо), який повинен застосовуватись для інвестицій приватного сектору.
Нормативно-правова регламентація, ліцензування та контроль	<ul style="list-style-type: none"> • встановлення правил регулювання, ліцензування та регламентації управління у сфері інфраструктури та надання транспортних послуг; • визначення сфер, де можуть конкурувати державні та приватні послуги, а також прийнятий рівень конкуренції; забезпечення організації моніторингу та контролю за підтримкою рівня конкуренції; • визначення способів сприяння розвитку транспортних послуг та інфраструктури, вирішення питань транспортного розвитку міст та усунення заторів; • встановлення способів та методів захисту суспільної безпеки та оточуючого середовища від несприятливого впливу транспорту;
Політика ціноутворення, рівня відшкодування витрат у державному секторі, оподаткування та субсидування	<ul style="list-style-type: none"> • формулювання принципів регулювання тарифів на державні транспортні послуги і користування інфраструктурою, що перебуває у державній власності та визначення важелів управління до формування тарифів на послуги, що надаються приватним сектором та умов їх застосування; • визначення припустимого рівня відшкодування витрат у державному секторі транспортної інфраструктури; вибір способу побудови зборів для відшкодування витрат, встановлення джерел покриття дефіциту. • встановлення видів податків та рівня ставок оподаткування, що застосовуються до державної та приватної транспортної інфраструктури та послуг. • визначення умов, за яких доцільно застосовувати націоналізацію та приватизацію об'єктів галузі; • визначення умов доцільності використання урядових субсидій, механізму їх застосування та управління ними

транспортних послуг безпечне та якісне обслуговування, а також створює умови для запобігання або зменшення обсягів викидів небезпечних речовин в оточуюче середовище.

Іншим інструментом управління розвитком транспорту є регулятори. Вони являють собою систему методів державного впливу на діяльність суб'єктів господарювання, спрямованих на реалізацію національної транспортної стратегії. Такими регуляторами є перспективні державні програми розвитку та удосконалення роботи транспортних систем, у тому числі за видами транспорту; субсидії з державного бюджету для реалізації пріоритетних цілей країни у сфері транспорту; державні замовлення на перевезення вантажів та пасажирів; антимонопольне обмеження цін на найважливіші перевезення, окремі роботи та послуги; податки на прибуток та пільги з оподаткування підприємств транспорту; ліцензування у сфері

перевезень та надання інших видів транспортних послуг.

Перспективні державні програми розвитку й удосконалення роботи транспортних систем у країнах з розвиненими ринковими відносинами та різними формами власності не носять директивного характеру. Метою розробки таких програм є цільова організація економічного та соціального розвитку галузі на основі інформування виробників транспортних послуг про зміни суспільних потреб, а також стимулювання їх зацікавленості у задоволенні нових потреб. Такі стимули, як правило, мають вигляд бюджетних субсидій, надання пільг з оподаткування прибутку транспортних підприємств тощо.

Державне замовлення у сфері транспорту застосовується тільки для перевезень, замовником яких виступає уряд, або будь-яка організація за його дорученням. Насамперед, це стосується військових перевезень, доставці вантажів особливої важливості тощо.

Реалізація прийнятих державних програм розвитку транспортних систем спирається на фінансову політику, що передбачає відповідні державні витрати та субсидії з бюджету, розміри ставок податків та пільг в оподаткуванні підприємств транспортної галузі.

Враховуючи, що стабільність тарифів на перевезення вантажів та пасажирів має велику соціальну значимість, у багатьох економічно розвинених країнах транспортним компаніям надаються пільги в оподаткуванні. В той же час для підприємств та об'єднань транспорту, які є монополістами в окремих регіонах, а також на послуги залізничного транспорту, що є природним монополістом, з метою утримання зростання договірних тарифів держава не тільки обмежує максимальний рівень рентабельності, а й запроваджує державне нормування та контроль їхніх поточних витрат.

Запровадження ліцензування у сфері транспорту спрямоване на досягнення двох основних цілей. По-перше, забезпечення високої якості перевезень пасажирів та вантажів, вжиття особливих заходів щодо безпеки перевезень, створення безпечних об'єктів інфраструктури (ліцензії надаються лише організаціям, які використовують сучасні транспортні засоби та будівельну техніку й технології, мають підготовлені кадри). По-друге, надання ліцензій здійснюється, як правило, на платній основі, отже є джерелом поповнення дохідної частини бюджету.

Як свідчить світовий досвід, система регуляторів, що застосовується державою є ефективною тільки у разі узгодженості та комплексного застосування її складових.

Такий інструмент управління розвитком транспортної галузі, як соціальні компенсатори, являє собою систему державних гарантій у сфері оплати праці та соціального забезпечення працівників транспорту. До соціальних компенсаторів належать: розміри мінімальної заробітної плати та доплат працівникам транспорту за особливі умови їх трудової діяльності; система державного соціального страхування та пенсійного забезпечення; розміри прямих компенсацій працівникам галузі, пов'язаних із впливом інфляції; прямі субсидії з центрального бюджету для поліпшення житлових умов, медичне та культурно-побутове обслуговування працівників галузі транспорту. Більша частина соціальних компенсаторів, що використовується у сфері транспорту, мало чим відрізняються від тих, що застосовуються в інших галузях. Як правило, вони базуються на діючому законодавстві країн щодо оплати та захисту праці, соціального та пенсійного страхування тощо.

Висновки з даного дослідження. Механізм розробки національної транспортної стратегії в Україні повинен враховувати не тільки загальнодержавні галузеві програми, а й програми окремих регіонів та місцевих територіальних громад. Така концептуальна модель розробки НТС дасть можливість забезпечити комплексний та збалансований розвиток транспортної галузі України, що сприятиме підвищенню ділової активності в господарстві країни на всіх її рівнях та покращенню якості транспортних послуг, що надаються населенню. На успішність реалізації національної транспортної стратегії впливають такі сфери державного впливу, як інституціональна політика; планування розвитку галузі та інвестиційна політика; нормативно-правова регламентація, ліцензування та контроль; політика ціноутворення, рівня відшкодування витрат у державному секторі, оподаткування та

субсидування.

Список літератури

1. Glaeser, E., Kohlhase J. Cities, Regions and the Decline of Transport Costs (July 2003). [Електронний ресурс] : Harvard Institute of Economic Research Discussion Paper No. 2014. – Режим доступа: http://econ.worldbank.org/external/default/main?pagePK=64165259&theSitePK=469372&piPK=64165421&menuPK=64166093&entityID=000094946_0110030409435. – Дата доступа: 15.10.2009.
2. John Lee and John L. Hine. 2008. Preparing a National Transport Strategy. Suggestions for Government Agencies in Developing Countries. Transport Paper TP-19. World Bank. Transport Sector Board, Washington, DC.
3. Winston, C. Government Failure in Urban Transportation (November 2000). [Електронний ресурс] : Aei-Brookings Joint Center For Reg. Studies Working Paper No. 00-8. – Режим доступа до журн. : http://papers.ssrn.com/sol3/cf_dev/AbsByAuth.cfm?per_id=271738. – Дата доступа: 10.10.2009.
4. Bousquet, F., Fayard A. Road Infrastructure Concession Practice in Europe (September 2001). [Електронний ресурс] : World Bank Policy Research Working Paper No. 2675. – Режим доступа: <http://econ.worldbank.org/external/default/main?pagePK=64165259&theSitePK=469372&piPK=4165421&menuPK=64166093&entityID=0000949460110030409435>. – Дата доступа: 21.12.2009
5. Ложачевська, О.М. Управління функціонуванням та розвитком транспортного комплексу регіону: Монографія. / О. М. Ложачевська. – К.: НАУ, 2002. – 248 с
- 6.

Н. Бондар

Мировой опыт управления развитием транспортной отрасли

В статье описан мировой опыт по решению проблем, связанных с разработкой национальной транспортной стратегии. В частности выявлены основные подходы к разработке НТС, применяемые в мировой практике; предложена концептуальная модель подхода к разработке НТС, которая обеспечит сбалансированное развитие транспортной отрасли в Украине; систематизированы аспекты, которые должны учитываться при разработке и реализации НТС, приведены инструменты управления реализацией НТС.

Natalia Bondar

World experience of management by development of transport branch

In article world experience under the decision of the problems connected with working out of national transport strategy is described. In particular the basic approaches to working out НТС, applied in world practice are revealed; the conceptual model of the approach to working out НТС which will provide balanced development of transport branch in Ukraine is offered; aspects which should be considered by working out and realisation НТС are systematised, tools of management are resulted by realisation НТС.

Одержано 25.10.10

УДК 657.62:336.717

Ю.К.Семениченко, доц., канд. екон .наук, , докторант
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана», м.Київ

Організаційна побудова аналітичного процесу в банках

В статті розглядається організаційний підхід до проведення аналізу банківської діяльності. Було досліджено роль аналітичної служби як суб'єкта управління в системі фінансового менеджменту, розкриті функції аналітичної служби банку. В дослідженні уточнена та обґрунтована структура етапів аналітичного процесу та сформульовані їх особливості

аналіз, банківська діяльність, фінансовий менеджмент, казначейство, організація аналізу, етапи, функції, планування, звітність

Постановка проблеми. Фінансово-економічний аналіз є однією із найважливіших функцій фінансового менеджменту в банках. В сучасних умовах, коли ніякі державні та ринкові регулятори не спроможні подіяти на розвиток банківського сектору, він один дозволяє визначити реальний фінансовий стан і конкурентоспроможність банківської установи. Мета фінансово-економічного аналізу – оцінити фінансовий стан установи на основі достовірної інформації, визначити фінансовий результат, фінансову стійкість банку, ліквідність його балансу, платоспроможність, оцінити ефективність використання капіталу, спрогнозувати майбутній фінансовий, економічний соціальний розвиток установи.

Ефективність більшості управлінських рішень може бути оцінена за допомогою фінансових показників, тому фінансово-економічний аналіз є етапом і однією з основних умов забезпечення якості і ефективності рішень, що приймаються. Окрім здійснення узагальнюючої оцінки економічної ефективності діяльності банку фінансовий аналіз є інструментом прогнозування і фінансового моделювання діяльності банку, методом вивчення і оцінки її альтернативних напрямів, методом оцінки вартості кредитної установи.

Підвищення ефективності банківської діяльності багато в чому залежить від обґрунтованості, своєчасності і доцільності управлінських рішень, що приймаються. Адже правильно організована робота по аналітичному дослідженню результатів діяльності може забезпечити його дієвість і ефективність, ґрунтовно вплинути на хід процесів і явищ, що відбуваються в банківській сфері. Тому організація аналізу банківської діяльності повинна носити науковий характер аналізу - враховувати економічні закони, проводитися з використанням наукових обґрунтованих методик, ґрунтуватися на досягненнях науки в банківській галузі інших країн, на нових технологіях, в тому числі нових комп'ютерних аналітичних моделях з фінансово-економічного аналізу, програмах. Проведення аналізу діяльності банку має бути службовим обов'язком керівників різних рівнів і службовців, що мають відношення до ухвалення управлінських рішень. Від того, наскільки раціонально розподілені між ними обов'язки по проведенню аналізу, залежить не лише повнота обхвату об'єктів аналізу, але і унеможливується багатократного проведення одних і тих же досліджень різними особами, що сприяє ефективному використанню робочого часу і забезпечує комплексність аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В розробку теоретичних і організаційно-методичних положень фінансово-економічного аналізу в банківській сфері діяльності значний вклад внесли російські та інші зарубіжні учені. Провідне місце належить роботам

Л.Г.Батракової, В.В.Іванова, В.В.Кисельова, І.В.Ларіонової, Ю.С.Масленченкова, Г.С.Панової, Е.Г.Потоцької, К.К.Садвакасова, Л.Р.Смірної, Г.Г.Фетісова, В.Е. Черкасова, Г.Н.Щербакової, Е.Б.Ширінської, Е.Гілла, Р.Коттера, Д.МакНотона, М.Міллера, Ф.Модільяні, М.Портера, П.С.Роуза, Е.Ріда, Д.Ф.Сінкі, А.Стрікланда, Ч.Т.Хорнгрена, У.Шарпа та ін. Крім того, значний вплив на становлення і розвиток теоретико-методологічних та організаційних основ аналізу діяльності кредитних організацій зробили дослідження таких українських та російських учених в області бухгалтерського обліку, економічного аналізу і аудиту господарюючих суб'єктів як М.І.Баканова, П.С.Безруких, С.Б.Барнгольц, Л.Бернстайна, О.Н.Волкової, А.М.Герасимовича, Л.Т.Гиляровської, Л.В.Донцова, Ю.А.Данілювського, В.П.Завгороднього, В.М.Івахненка, Д.А.Ендовіцького, О.В.Ефімова, І.І.Каракоза, В.В.Ковальова, А.М.Кузьминського, Ю.А.Кузьминського, І.Лазарішиної, Н.П.Любушкина, Є.Мниха, М.В.Мірошника, Н.А.Нікіфорова, В.Ф.Палія, І.М.Парасій-Вергуненко, В.І.Петрова, В.І.Подільського, Л.О.Примостки, Г.В.Савіцької, В.І.Самборського, Р.С.Сайфуліна, В.В.Сопко, Г.М.Тадія, М.Г.Чумаченка, А.Д.Шеремета. В питаннях організації фінансового аналізу багато праць присвячено дослідженню етапів проведення аналізу діяльності господарюючих суб'єктів, збору і класифікації інформаційного забезпечення, проблемам вибору і обробки носіїв аналітичної інформації, плануванню аналітичної роботи, оформленню результатів аналізу.

Невирішені раніше частини проблеми. Не дивлячись на досить повне освітлення в економічній літературі методологічних та методичних підходів до аналізу окремих банківських операцій і оцінки їх ефективності, до сих пір залишається недослідженою організація фінансово-економічного аналізу діяльності комерційних і державних банків України, що представляє важливе теоретичне і прикладне значення. Так, до теперішнього часу недостатньо розкрито планування аналізу діяльності банку, питання уніфікації та регламентації аналізу, розробки універсальних програм аналізу різних об'єктів як вузьких, так і комплексних. Крім зазначених проблем, можна назвати досить обмежене визначення в науковому плані етапності аналізу банківської діяльності, а також нормативно-інструктивного забезпечення складання і вибору форм та носіїв аналітичної інформації в банках. Хоча інтерес до цього напрямку досліджень зростає як з боку науковців, так і з боку практиків, у наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених відсутня цілісна концепція організації аналізу банківської діяльності.

Треба зазначити, що важливим принципом в організації аналітичної роботи на будь-якому підприємстві або в банківській установі є її регламентація і уніфікація. Регламентація передбачає розробку для кожного виконавця обов'язкового мінімуму таблиць і вихідних форм аналізу. Уніфікація (стандартизація) аналізу передбачає створення типових методик і інструкцій, вихідних форм і таблиць, стандартних програм, єдиних критеріїв оцінки, що забезпечує порівнянність, зведеність результатів аналізу на більш високому рівні управління, підвищує об'єктивність оцінки діяльності внутрішніх підрозділів та відділів банку, зменшує витрати часу на аналіз і у результаті сприяє підвищенню його ефективності. Внаслідок самостійності і комерціалізації 95% банків України, різних методів управління і різної спеціалізації регламентацію і уніфікацію аналізу банківської діяльності важко здійснити. Таким чином, дослідження цих процесів, створення відповідних документів, інструкцій для повного виконання регламентації та стандартизації аналізу є важливим кроком в розбудові наукового мислення щодо організації аналізу банківської діяльності.

Постановка задачі (мета і цілі дослідження). Метою дослідження є розробка організаційних підходів до проведення фінансово-економічного аналізу банківської діяльності. Для досягнення вказаної мети в роботі поставлені наступні взаємозв'язані завдання:

а) розкрити теоретичні положення концепції організації фінансово-економічного аналізу діяльності банків і обґрунтувати напрями її розвитку;

б) визначити роль аналітичної служби банку як суб'єкту управління в системі фінансового менеджменту;

в) розкрити функції аналітичної служби банку та напрямки використання інформації, створеної в цьому підрозділі;

г) визначити типи операцій, які приймають участь в аналітичному процесі;

д) уточнити етапи аналітичного процесу та сформулювати їх особливості.

Виклад основного матеріалу. Результати дослідження.

Аналітична служба є одним із суб'єктів управління у фінансовому менеджменті банку. Взагалі суб'єктами управління називають комплекс підрозділів, які за допомогою різноманітних форм управлінського впливу забезпечують ефективне управління фінансами в банку [1, с.16]. Основні функції фінансового менеджменту накладають відбиток на його організаційну структуру, яка повинна сприяти послідовній реалізації функції фінансового планування, фінансового аналізу, регулювання та фінансового контролю в комерційному банку. Крім того, організаційна структура фінансового менеджменту має враховувати особливості об'єкта управління: необхідність управління ліквідністю, ризиками і прибутковістю.

Фінансовий менеджмент є однією з підсистем менеджменту в банку і об'єднує в собі взаємопов'язані функції: фінансового планування, фінансового аналізу, регулювання, фінансового контролю. Таким чином аналіз, планування, регулювання і контроль будуть розглядатися стосовно управління фінансами, тому з усієї системи економічного аналізу виокремлюється тільки фінансовий аналіз.

Особливістю фінансового аналізу діяльності банку є те, що дані аналізу використовуються як база для всіх інших функцій. Так, результати попереднього аналізу — оцінні показники — використовуються в процесі фінансового планування, результати оперативного аналізу - в процесі прийняття рішень при виконанні регулятивних функцій, результати подальшого і перспективного аналізу використовуються при виконанні контрольних функцій, а також у процесі прийняття рішень щодо майбутнього розвитку банку.

Діяльність аналітичної служби в банку через специфіку його діяльності зосереджена на фінансовому аналізі. Аналітична служба виконує двояке завдання. З одного боку, аналітична служба як самостійний підрозділ забезпечує керівництво банку необхідною аналітичною інформацією. З іншого боку, результати її діяльності забезпечують нормальну роботу всіх інших фінансових служб. На стадії планування аналітична інформація необхідна для проходження оцінної фази, суть якої полягає в комплексному оцінюванні діяльності банку та його потенційних можливостей. На стадії регулювання оперативна аналітична інформація необхідна для оцінювання поточної ситуації в процесі прийняття рішень. На стадії контролю необхідна оцінка діяльності банку за минулий період. Саме тому організація фінансового менеджменту в комерційних банках починається зі створення відділу фінансового планування і аналізу.

Аналітичний процес як технологічна сукупність складається з кількох видів самостійних робіт, кожний з яких, у свою чергу, поділяють на самостійні операції [2, с.162]. **Аналітична операція** — це дія над економічними даними (або економічною інформацією) з метою одержання різних проміжних або кінцевих показників аналітичного характеру, які можуть бути використані для розроблення та прийняття управлінського рішення.

Операції, що використовуються в аналітичному процесі, можна поділити на п'ять типів (категорій): механічні, переробні, творчі, контрольно-перевірчі та управлінські. Співвідношення різних операцій формує аналітичну інформаційну фазу, кілька аналітичних фаз становлять етап аналітичного процесу.

Значне місце в організації аналітичної роботи належить визначенню змісту і послідовності окремих її етапів [3, с.165]. Перелік етапів економічного аналізу та аналізу банківської діяльності в підручниках різних авторів і навчальних посібниках коливається в

межах від трьох до восьми (три – колектив авторів під редакцією академіка М.Г.Чумаченко [3, с.165]; О.В.Васюренко, К.О.Волохата [4, с.28]; В.В.Сопко, В.П.Завгородній[2,с.162]; А.М.Кузьминський, В.В.Сопко[5, с.94]; І.М.Парасій-Вергуненко [6, с.31], чотири – Р.І.Тиркало, З.І.Щибиволок[7, с.73]; п'ять етапів– М.І.Баканов, А.Д.Шеремет [8, с.226-227], Л.О.Примостка[9, с.57-58], шість – І.І.Каракоз, В.І.Самборський [10,с.69], сім етапів– Г.В.Савицька[11, с.24]).

Аналітичний процес у суб'єкта господарювання, за визначенням В.В.Сопка і В.П.Завгороднього, є технологічною сукупністю операцій, яка складається з таких етапів: підготовчого, аналітичного оброблення інформації, завершального — узагальнення результатів аналізу [2,с.152]. Цілком вірно стверджує автор ПримосткаЛ.О., що технологія банківського аналізу в цілому є такою самою, але для здійснення оперативного управління фінансовими потоками потрібна певна деталізація. У цьому плані заслуговує на увагу концепція інформаційно-аналітичного «дерева» банку, розроблена російськими вченими Ширинською Е.Б. та Пономарьовою Н.А. [12,с. 58]. Згідно із запропонованим ними підходом у структурі аналітичного процесу виокремлюють п'ять рівнів аналітики, які формують «дерево» з його «кореневою системою», «короною» та «верхівкою». В основу покладено принцип наскрізного проходження інформації через усі рівні з поступовою систематизацією, агрегацією та узагальненням. Як підкреслюють автори, створення інформаційно-аналітичного «дерева» банку «...належить до комплексних завдань організаційного, методологічного, матеріально-технічного і технологічного характеру» [12, с. 59].

Автор Примостка Л.О. зосереджується на процесі комплексного фінансово-економічного аналізу банку, де головним є формування інформаційно-аналітичного поля [9,с.56-57]. Тому серед етапів аналітичного процесу виділено підготовчо-інформаційний етап, етап аналітичної обробки інформації, етап складання результативних таблиць і проведення різних видів аналізу, етап узагальнення аналітичної інформації та складання фінансової звітності, етап формування внутрішньої звітності казначейства.

Узагальнюючи інформацію із різних літературних джерел, а також специфіку аналізу діяльності банку, побудуємо етапність загального аналізу банківської діяльності, яка зберігається при різних видах аналізу, таких як комплексний, тематичний, фінансово-економічний, статистичний тощо (рис.1). Окремим видом дослідження є системний аналіз банківської діяльності, при якому етапність значно відрізняється внаслідок специфіки об'єктів та задач цього аналізу.

Управлінський етап аналітичного процесу передбачає визначення мети аналізу, задач аналізу, вибір об'єктів дослідження, строків виконання. **Плановий етап** означає складання програми аналізу, планів тематичного аналізу, положень про аналіз окремих операцій або складання планових документів (бюджету), методик проведення окремих видів аналізу, в тому числі в окремих підрозділах банку, положень про планування діяльності банку.

Інформаційно-перевірчий етап включає вибір і підготовку різного виду інформаційних вхідних джерел, це комплекс самостійних робіт, під час яких здійснюється підготовка різної інформації до аналітичної обробки.

У свою чергу, цей етап поділяють на кілька самостійних робіт. Інформаційними джерелами є всі параметри укладених казначейством угод: суми, строки, валюти, відсоткові ставки, контрагенти і т. ін. Перелік вхідних параметрів визначається змістом фінансової операції банку відповідно до вимог управлінського процесу. Одержана від дилерів інформація фіксується в таблицях, які подають лістинги згрупованих за певними ознаками казначейських операцій. Такими ознаками можуть бути види фінансових інструментів, види валют, позиції за коррахунками, угоди за міжбанківськими кредитами тощо. Лістинги є первинними носіями інформації. Наступними джерелами є внутрішня звітність казначейства, фінансова та статистична звітність банку.

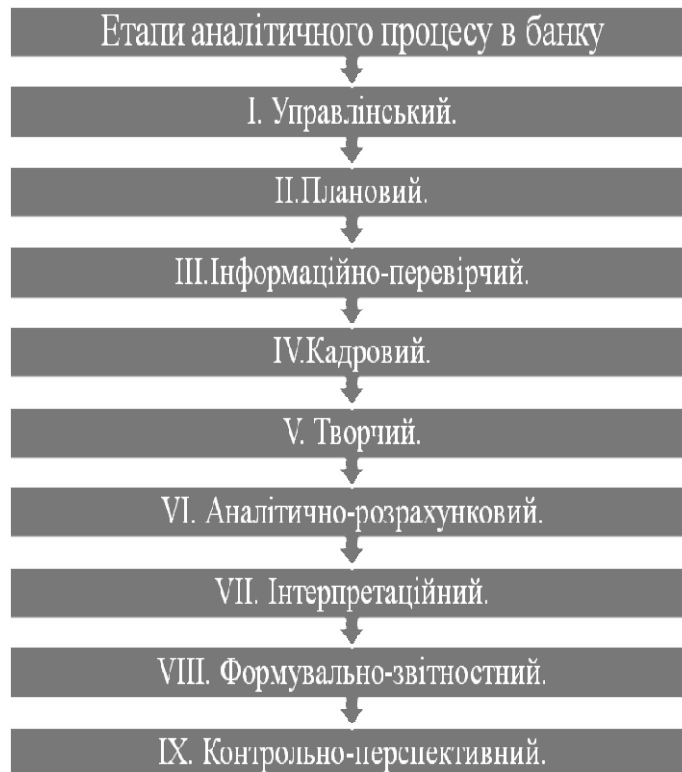

Рисунок 1 – Схема етапів аналітичного процесу в банках

Достовірність аналітичних висновків залежить перш за все від якості звітних матеріалів. Помилки, неув'язки і всі інші недоліки, що містяться в звітності, можуть відбитися на аналітичних розрахунках, спотворити результати аналізу. Тому попередньою умовою аналізу є ретельна перевірка всіх матеріалів, що залучаються до аналізу.

Для процесу аналізу банку дуже важливий **кадровий етап** аналізу. На ньому визначаються виконавці аналізу, які можуть бути аналітиками відповідного відділу, керівниками відділів, керівниками управлінь або департаментів банку, іншими менеджерами або працівниками банку. Також вибираються користувачі інформації аналізу, його результатів і пропозицій. Важливим в цьому процесі є визначення підпорядкованості суб'єктів аналізу (як аналітичної служби, так і окремих виконавців), повноважень суб'єктів. Також необхідним є раціональний розподіл робочого часу, розробка посадових інструкцій, технологій аналізу в кожному відділі, схем передачі інформації від одного виконавця аналізу до іншого, в тому числі в різних підрозділах банку.

Наступним етапом аналітичного процесу є **творчий етап аналізу**, який передбачає консолідацію всіх проведених за день операцій, обробку лістингів та формування портфелів казначейства банку за сальдовим методом. Аналітичні таблиці складаються щоденно після закінчення операційного дня і вміщують повний набір параметрів кожного портфеля. На цьому етапі вибирають методику аналізу, яка передбачає сукупність методів, способів і прийомів, що будуть використовуватися, а також будують систему фінансових та інших показників - абсолютних, середніх та відносних, що будуть характеризувати об'єкт аналізу. Також на цьому етапі вибирається технічне забезпечення аналізу.

Аналітично-розрахунковий етап включає аналітичну обробку даних за допомогою різних методичних і технічних прийомів. На цьому етапі здійснюють комплекс

розрахунків (арифметичних, логічних і т. ін.) і процедур, які дають змогу добути підсумкові дані для використання в підготовці управлінських рішень.

Інтерпретаційний етап завершує розрахункову частину аналітичної роботи. Цей етап здійснює узагальнення аналітичної інформації. На цьому етапі дається оцінка результатів проведених банком операцій або процесу, явища, яке відбулося в банку (наприклад, введення нового продукту), також підсумовується результат роботи підрозділів, готуються висновки, пропозиції, спрямовані на поліпшення роботи. Етап передбачає розробку організаційно-технічних заходів щодо усунення недоліків, підвищення ефективності використання виявлених резервів.

Формувально-звітностний етап аналітичної роботи складається в формуванні щоденної звітності, для чого інформація, одержана на попередніх етапах, консолідується до рівня рахунків синтетичного обліку. Звіт про проведені касові операції банку складається щоденно і не тільки потрапляє в центральну бухгалтерію для опрацювання щоденного балансу, а й надсилається керівництву банку.

Проте для ефективного здійснення управлінського процесу номенклатури бухгалтерських рахунків може бути замало. Тоді паралельно формується внутрішня (управлінська) звітність у розрізі тієї аналітичної номенклатури, яка необхідна для управління фінансовими потоками банку. Наприклад, звіти можуть складатися як за видами операцій, так за відділами фронт-офісу, які їх провели, або за строками укладених угод. Також складається внутрішня звітність касових операцій за певний період (як правило щотижневий) за тими напрямками, котрі необхідно проаналізувати для підвищення ефективності роботи касових операцій.

Контрольно-перспективний етап аналітичного процесу означає підготовку розпорядчих актів, призначення осіб, відповідальних за виконання прийнятих рішень, контроль за впровадженням у діяльність банку пропозицій, що було висунуто за результатами аналізу. Результати аналізу діяльності банку повинні доводитися до відома колективу, до менеджерів, враховуючи ступінь їх колегіальності, обговорюватися на загальних зборах засновників або акціонерів, що допоможе успішніше впроваджувати заходи, що рекомендуються, більш повно виявляти наявні резерви і недоліки в роботі банку.

На кожному етапі об'єктами організації аналітичного процесу є аналітичні номенклатури, носії аналітичних номенклатур, рух носіїв аналітичної номенклатури в процесі обробки та формування показників, забезпечення аналітичного процесу. Найскладнішим в організації технології аналітичного процесу є забезпечення руху аналітичної інформації та її матеріальних носіїв.

Висновки. Як показало дослідження, основне завдання організації технології аналітичного процесу полягає в тому, щоб визначити канали руху та передавання інформації від одного виконавця до іншого за технологічною схемою та в найкоротший час.

Обробка даних як основний етап аналітичного процесу полягає в перетворенні вхідної інформації у вихідну за допомогою логічних та обчислювальних операцій і може виконуватися вручну або за допомогою різних програмних засобів, модулів. За будь-якого варіанта поділ етапу на фази залежатиме від масштабів робіт та наявності технічних засобів.

У процесі аналітичної роботи окремі складові названих етапів можуть повторюватися. Така ситуація стає можливою, наприклад, тоді, коли на якомусь із етапів дослідження виникає необхідність розширити факторне поле аналізу, що потребує нової допоміжної роботи.

Зрозуміло, що межі етапів мають певною мірою умовний характер і є дуже рухливими: за рахунок інтенсифікації робіт на одному з етапів відбувається скорочення на якомусь іншому і т. п. Треба зазначити, що восьмий етап аналітичної роботи взагалі може бути присутній на кожному із інших етапів – це формування, обробка різної звітної

інформації. Отже, головним завданням такої поетапної регламентації економічного аналізу є забезпечення дійового поточного контролю за дотриманням якості аналітичної роботи і термінів її виконання.

Список літератури

1. Казначейство банку: Навч. посіб. / [Кириченко О.А., Денисенко М.П., Гречан А.П. та ін.]; За ред. д.е.н., проф. О.А.Кириченка та д.е.н., проф. М.П.Денисенка. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 464 с.
2. Сопко, В. В. Організація бухгалтерського обліку, економічного контролю та аналізу: Підручник [Текст] / В.В.Сопко, В.П.Завгородній. – К.: КНЕУ, 2004. – 411 с.
3. Економічний аналіз: Навч.посібник / [М.А.Болюх, В.З. Бурчевський, М.І.Горбаток та ін.]; За ред. акад.НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. – [Вид.2-ге, перероб. і доп.] – К.: КНЕУ, 2003. – 556 с.
4. Васюренко О.В. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: Навч.посіб./ О.В.Васюренко, К.О.Волохата. – К.: Знання, 2006. – 463 с.
5. Кузьминский, А.Н. Организация бухгалтерского учета и экономического анализа в промышленности: Практ.руководство [Текст]/ А.Н.Кузьминский, В.В.Сопко. – С.: Финансы и статистика, 1984. - 200 с.
6. Парасій – Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності: навч.-метод. посіб. для самост.вивч.дисц. / Ірина Михайлівна Парасій-Вергуненко. – К.: КНЕУ, 2003. – 347 с.
7. Тиркало, Р.І. Фінансовий аналіз комерційного банку: основи теорії, експрес-діагностика, рейтинг: Навч.посіб. / Р.І.Тиркало, З.І.Щибиволок.– К.: «Слобожанщина», 1999. – 236 с.
8. Баканов М.И. Теория анализа хозяйственной деятельности: учебн./ М.И.Баканов, А.Д.Шеремет. – М.: Финансы и статистика, 1987. – 287 с.: [ил.]
9. Примостка, Л.О. Аналіз банківської діяльності: сучасні концепції, методи та моделі:Монографія/ Людмила Олександрівна Примостка. – К.: КНЕУ, 2002. – 316 с.
10. Каракоз И.И. Теория экономического анализа: учебн.пособие для студентов вузов / И.И.Каракоз, В.И.Самборський. – К.: Выща шк. Головное изд-во, 1989. – 255 с.; [табл.11, ил.15].
11. Савицька, Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч.посіб. [Текст] / Г.В.Савицька. - [3-тє вид, випр. і доп.].- К.: Знання, 2007. – 668 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
12. Ширинская Е.Б. Финансово-аналитическая служба в банке: Практ.пособие / Е.Б.Ширинская, Н.А.Пономарева, В.А.Купчинский. – М.: ФБК-ПРЕСС, 1998. – 144 с.

Ю. Семениченко

Организационное построение аналитического процесса в банках

В статье рассматривается организационный подход к проведению анализа банковской деятельности. Была исследована роль аналитической службы как субъекта управления в системе финансового менеджмента, раскрыты функции аналитической службы банка. В исследовании уточнена и обоснована структура этапов аналитического процесса и сформулированы их особенности.

Y. Semenichenko

An organizational construction of analytical process is in banks

In the article the organizational going is examined near the leadthrough of analysis of bank activity. The role of analytical service was investigational as a subject of management in the system of financial management, exposed functions of analytical service of bank. In research specified and the grounded structure of the stages of analytical process and their features are formulated.

Одержано 11.11.10

УДК 338.45

І.В. Федорович, асп.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Результати дослідження впливу чинників на аварійність лінійної частини газопроводів

Стаття присвячена дослідженню впливу чинників на аварійність лінійної частини магістральних газопроводів, з метою подальшого керування ними за допомогою ефективного процесу відтворення, що являється запорукою надійної експлуатації газотранспортної системи загалом. Вплив чинників аварійності досліджено на основі експертного методу. Це служить основою подальшого управління процесами відтворення, що дозволить збільшити термін експлуатації газопроводів.

лінійна частина магістральних газопроводів, аварія, відмова, відтворення, надійність, втрати, ізоляційне покриття, термін експлуатації

Постановка проблеми. Розвиток економіки у великій мірі зв'язаний з успішним вирішенням проблеми відтворення основних виробничих засобів усіх сфер національної економіки, в тому числі і газової промисловості. В теперішній час проблема відтворення основних засобів набуває особливо гострого значення, оскільки велика частина обладнання промисловості є застарілою. В таких умовах господарювання одна із основних задач підприємств полягає в швидкому процесі відтворення основних засобів, що дозволить в свою чергу забезпечити випуск конкурентоздатної продукції, впровадження нової техніки і технології.

Аналіз останніх досліджень. Проблема відтворення основних виробничих засобів знайшла відображення у наукових працях багатьох провідних вчених-економістів, зокрема Танасюка І.М., Решетюка Г.М., Цибулько Т.Л., Свірідової Н.Д., Губаревої І.О., Селюченко Н.Є., Котковського В.С., Бондаренко О.А., Бобрової О.Г., Шурди Л.Д., Павлюченкової О.Б., Радченко М.Ю., Швець Н.В., Кулаковської Т.А., Сівашенко Т.В., Бакай Й.В., Заволоки С.М., Щебликіної І.О., Утенкової К.О., Белікова Н.В., Клебан О.Л. та інших, проте питанню відтворення лінійної частини магістральних газопроводів не було приділено уваги.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основним завданням даної статті є дослідження міри впливу чинників, котрі впливають на виникнення відмов та аварій на магістральних газопроводах для подальшого керування ними за допомогою ефективного процесу відтворення, що являється запорукою надійної експлуатації газотранспортної системи загалом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Статистичні дані експлуатації лінійної частини ДК "Укртрансгаз" підтверджують те, що понад 40% газопроводів експлуатуються понад 30 років (збудовані в період з 1966-1970р.), в межах від 21 до 30 років експлуатується 30% від загальної кількості та від 16 до 21 року – 12%. Негативним є той факт, що тільки 9% газопроводів використовується із терміном експлуатації менше 15 років [1]. Дана ситуація має негативний характер для надійності газотранспортної системи України, вказує на значну зношеність та потребує негайного її відновлення та реконструкції. Такий стан експлуатаційної надійності лінійної частини магістральних газопроводів передбачає те, що ще кілька років вона зможе пропрацювати в задовільному стані, проте потреба в капітальному ремонті набуває гострого значення. Понад 90% відмов об'єктів газотранспортної системи відбувається на магістральних газопроводах, причому від 15 до 35% цих відмов відбувається через корозію металу [2, ст.48].

З огляду на це, підвищення ефективності процесу відтворення лінійної частини магістральних газопроводів (далі ЛЧ МГ) призведе до зменшення втрат, спричинених відмовами та аваріями на газопроводах, як у газовій промисловості загалом, так і в газотранспортній системі зокрема, дасть можливість підвищити ефективність не тільки даної галузі, але й усієї економіки країни.

Аварії та відмови на лінійній частині магістральних газопроводів призводять до значних втрат газу, витрат, пов'язаних з проведенням ліквідаційних та ремонтно-відновних робіт та недопоставок газу. Середньорічні втрати газу при аваріях становлять 240,1 млн.м³ при загальному обсязі заміни труб у 5031 пог. м. Сумарний річний час простою газопроводів у ході ліквідації аварій становить 3554 години [3, ст.225].

Основною причиною (54%) виникнення аварій та відмов на магістральних газопроводах є корозія металу труби [1]. За період 2002-2008 років в ДК «Укртрансгаз» з причини корозійного руйнування газопроводу виникло 119 відмов [4]. Тому впровадження протикорозійних заходів є ключовим щодо забезпечення надійності та довговічності експлуатації магістральних газопроводів.

Варто відзначити позитивну тенденцію зменшення кількості відмов у системі газопроводів ДК "Укртрансгаз" із 31 у 2008 році до 24 у 2009 році завдяки виконанню капітальних та поточних ремонтів проведених за допомогою власних ЛЕС. Як і в попередні роки, значну частку відмов склали відмови внаслідок корозії [4].

Сьогодні необхідно звернути велику увагу на ефективність управління технічним станом та надійністю ЛЧ МГ з метою попередження аварій та відмов на газопроводах, що в свою чергу призведе до зменшення фінансових втрат підприємства.

Статистична інформація про відмови та втрати, які спостерігалися протягом 2002-2009 років на газопроводах УМГ "Прикарпаттрансгаз" подано в табл. 1.

Таблиця 1 – Відмови на газопроводах та відгалуженнях УМГ «Прикарпаттрансгаз»

Роки	Кількість відмов	Втрати		
		газу, млн. м ³	часу на ліквідацію, год.	Фінансові втрати за газ, тис.грн
2002	3	1,879	278	519,073
2003	-	-	-	-
2004	-	-	-	-
2005	1	0,018	24	6,042
2006	2	0,379	36	188,136
2007	2	0,569	60	407,427
2008	-	-	-	-
2009	1	0,039	48	47,943

На основі статистичних відмов та аварій на ЛЧ МГ, а також на основі аналізу виникнення і розвитку дефектів труб нами було виявлено ряд чинників, які спричиняють можливість виникнення аварій на магістральних газопроводах.

Для глибшого вивчення причин виникнення відмов та аварій на ЛЧ МГ нами було досліджено ряд чинників, які їх спричиняють. Для оцінки міри впливу основних чинників було проведено соціологічне дослідження у вигляді опитування, яке охоплювало лінійні ланки управління на рівні структурних підрозділів УМГ «Прикарпаттрансгаз» таких як Долинське, Богородчанське, Закарпатське, Одеське та Хустське лінійно-виробниче управління магістральних газопроводів (далі ЛВУМГ), що виступали експертами в процесі анкетування. Також до анкетування були залучені експерти будівельно-монтажного управління №4, що являється структурною одиницею Будівельно-монтажна фірма «Укргазпромбуд», функція якої полягає у проведенні масштабних ремонтних та відновних робіт в ролі власної підрядної організації ДК «Укртрансгаз». В опитуванні також взяли

участь науковці Івано-Франківського національного університету нафти і газу, які займалися безпосередньо вивченням питань пов'язаних із дослідженнях відновних процесів магістральних газопроводів.

Процес опитування фахівців передбачав заповнення анкети, в якій наводився ряд досліджених та відібраних найважливіших чинників та за допомогою бального методу респондент оцінював його вплив на результуючий показник в 5-ти бальній системі (5 – найбільший вплив, 1-найменший вплив).

Після опрацювання інформації були отримані наступні результати: в процесі експертного дослідження можна відзначити, що максимально близькими за значеннями бальних оцінок (4-5) відзначені такі чинники, як якість виконання робіт з будівництва газопроводів; якість ремонтного обслуговування; рівень придатності ізоляційного покриття газопроводу; рівень корозійного руйнування газопроводу; рівень кваліфікації робітників-ремонтників та інженерно-технічних працівників; рівень досконалості прийняття управлінських рішень щодо відновлення магістральних газопроводів.

На основі результатів, отриманих за допомогою експертної оцінки міри впливу чинників на аварійність ЛЧ МГ нами було запропоновано методику визначення комплексного коефіцієнта готовності, який характеризує надійність газотранспортної мережі. Для визначення бальної оцінки коефіцієнта готовності газопроводів за основу взято методику, розроблену компанією Dow Chemical Co, на основі якої в якості критерія (рівня) ризику вводиться відносний показник надійності газопроводу (*relative index of pipeline safety – RIPS*) [5, ст. 193]. Даний критерій визначається за допомогою 5-ти індексів. Чотири з них (F_1, \dots, F_4) характеризують найбільш характерні причини відмов лінійної частини, до яких відносяться антропогенні впливи, корозія, помилки проектуванн, помилки оперативного управління. П'ятий α , характеризує важкість наслідків при аварійних ситуаціях.

Нами було вдосконалено та деталізовано даний методичний підхід для оцінки надійності лінійної частини і використано показники, котрі характеризують найбільш часті причини відмов на газопроводах Західного регіону України.

Схема бальної оцінки чинників, а також значення їх вагових коефіцієнтів були визначені методом експертних оцінок з врахуванням даних статистичних відмов та аварій вітчизняних магістральних газопроводів.

Таким чином, виходячи із запропонованої нами оцінки надійності лінійної частини магістральних газопроводів отримаємо комплексний показник готовності ЛЧМГ, який характеризує надійність та розраховується за допомогою формули:

$$K_z = \beta (F_1 + F_2 + F_3 + F_4 + F_5 + F_6 + F_7 + F_8 + F_9 + F_{10} + F_{11}),$$

де β – ймовірність виникнення аварійної ситуації

F_1 – якість виконання робіт з будівництва газопроводу;

F_2 – якість ремонтного обслуговування газопроводів;

F_3 – стан ізоляційного покриття газопроводу;

F_4 – рівень корозійного руйнування газопроводу;

F_5 – природньо-географічне розташування та середовище пролягання газопроводу;

F_6 – рівень та якість діагностування і очистки газопроводу;

F_7 – рівень кваліфікації робітників-ремонтників та інженерно-технічних працівників;

F_8 – рівень озброєності технічними засобами;

F_9 – рівень досконалості прийняття управлінських рішень щодо експлуатації та відновлення магістральних газопроводів;

F_{10} – рівень браку труби;

F_{11} – рівень захищеності газопроводів.

Застосувавши визначення оцінки надійності ЛЧМГ для аналізованих об'єктів дослідження та результати досліджень за допомогою експертних оцінок та їх вагових коефіцієнтів отримаємо наступний розрахунок:

- для Долинського ЛВУМГ:

$$K_{2\text{ДЛВУМГ}} = 0,11F_1 + 0,1F_2 + 0,1F_3 + 0,1F_4 + 0,07F_5 + 0,09F_6 + 0,1F_7 + 0,09F_8 + 0,09F_9 + 0,08F_{10} + 0,07F_{11};$$

- для Богородчанського ЛВУМГ:

$$K_{2\text{БЛВУМГ}} = 0,11F_1 + 0,09F_2 + 0,1F_3 + 0,09F_4 + 0,09F_5 + 0,09F_6 + 0,09F_7 + 0,08F_8 + 0,1F_9 + 0,1F_{10} + 0,07F_{11};$$

- для Хустського ЛВУМГ:

$$K_{2\text{ХЛВУМГ}} = 0,14F_1 + 0,1F_2 + 0,1F_3 + 0,1F_4 + 0,05F_5 + 0,07F_6 + 0,07F_7 + 0,09F_8 + 0,07F_9 + 0,14F_{10} + 0,07F_{11};$$

- для Закарпатського ЛВУМГ:

$$K_{2\text{ЗЛВУМГ}} = 0,11F_1 + 0,1F_2 + 0,11F_3 + 0,1F_4 + 0,07F_5 + 0,08F_6 + 0,1F_7 + 0,09F_8 + 0,1F_9 + 0,08F_{10} + 0,07F_{11};$$

- для Одеського ЛВУМГ:

$$K_{2\text{ОЛВУМГ}} = 0,12F_1 + 0,09F_2 + 0,12F_3 + 0,12F_4 + 0,07F_5 + 0,07F_6 + 0,08F_7 + 0,08F_8 + 0,08F_9 + 0,11F_{10} + 0,05F_{11}.$$

Опрацювання результатів експертних оцінок дало можливість зробити наступні узагальнення:

– п'ять із семи опитаних організацій, відзначили найбільшим впливом «якість виконання робіт по будівництву газопроводу». Такий рейтинг оцінки даного чинника говорить про те, що при будівництві газопроводів мало місце недотримання будівельно-монтажних норм, рівень науки, техніки та технології знаходився на значно нижчому рівні в порівнянні з теперішнім часом. Проте, необхідно відзначити те, що на даному етапі господарювання і в майбутньому підприємства не мають впливу на даний чинник, оскільки будівництво газотранспортної системи вже відбулося в минулому. Аналіз даного чинника дозволить використати досвід і недопустити помилок при будівництві газопроводу в майбутньому, що призведе до зростання коефіцієнта надійності газопроводу;

– більше половини експертів практиків та науковців вказали на високу залежність надійності ЛЧМГ від рівня корозійного руйнування газопроводу та рівня придатності ізоляційного покриття. Під час тривалої експлуатації газопроводів захисне ізоляційне покриття поступово втрачає свої експлуатаційні властивості і виникають умови, що активізують процеси корозії металу труб. У результаті цих процесів на поверхні металу починають розвиватися корозійні дефекти у вигляді виразок, каверн або суцільної корозії [6]. Корозійне руйнування сталі приводить до втрат металу і транспортованого продукту, перебоїв у роботі транспортних підприємств і забруднення навколишнього середовища;

– до найважливіших чинників впливу на надійність ЛЧ МГ віднесли також якість ремонтного обслуговування та рівень кваліфікації робітників-ремонтників та інженерно-технічних працівників. Спираючись на те, що велика частина газопроводів вже експлуатується довгий час, то саме якість проведення ремонтів дозволяє прогнозувати її ресурс. Даний чинник залежить від умов проведення робіт, якості матеріалів, наявності техніки та технології, дотримання норм та інструкцій з ремонту ЛЧ МГ. Рівень кваліфікації робітників-ремонтників та інженерно-технічних працівників залежить від освіти працівника, досвіду роботи та професійних навичок;

– рівень досконалості прийняття управлінських рішень щодо відновлення ЛЧ МГ в галузі оцінений експертами-практиками та науковцями також як один із найважливіших. Це свідчить про те, що управлінські рішення повинні бути прийняті на основі глибокого аналізу проблеми, вчасно, правильно та виважено, з проведенням контролю за їх виконанням, а самі управлінці повинні характеризуватися професіоналізмом, здатністю до креативного мислення, готовністю до прийняття правильних рішень, дисциплінованістю, авторитетом у підлеглих.

Висновки. Узагальнюючи результати даного дослідження приходимо до наступних висновків:

- зниження ймовірності виникнення аварій на магістральних газопроводах за допомогою врегулювання найбільш впливових чинників дозволить підвищити надійність газотранспортної системи України;

- більшість проблемних питань, які можна вдосконалювати вже сьогодні полягає в напрямках покращення придатності ізоляційного покриття газопроводів та покращення його якості, що призведе до зменшення кількості корозійних руйнувань газопроводів, підвищення якості ремонтного обслуговування, досконалість прийняття управлінських рішень у процесі відновлення ЛЧМГ, забезпеченість належного рівня кваліфікації робітників-ремонтників та інженерно-технічних працівників, підвищення рівня озброєності технічними засобами.

В зв'язку з такими висновками, першочерговими змінами в діяльності підприємств галузі повинні стати:

1. Розвиток процесу відновлення ЛЧ МГ на основі проведення якісного капітального та поточного ремонтного обслуговування газопроводів шляхом інтенсивного впровадження у відновний процес вискоєфективних технологій, новітніх методів та способів захисту газопроводів від корозії.

2. Підвищення надійності ЛЧ МГ, яке можна досягнути на основі обов'язкового ефективного та інтелектомотивуючого процесу управління персоналом, пов'язаним з процесом відновлення ЛЧ МГ, що дозволить підвищити якість та ефективність відновних робіт.

Виявлені нами резерви для вирішення проблеми надійності газотранспортної системи України в сфері відновлення ЛЧ МГ та узагальнені на цій основі напрямки їх вирішення дозволяють підтвердити свою дієвість та результативність в практичному застосуванні на підприємстві.

Список літератури

1. Технічний паспорт ДК "Укртрансгаз" НАК "Нафтогаз України" станом на 01.01.2008р.
2. Шишківський В.А. Діагностування технічного стану засобів протикорозійного захисту та корозійного стану ГТС ДК "Укртрансгаз" / В.А. Шишківський, В.Б. Гаврильцев // Нафтова і газова промисловість . – 2000. – №4 – С.48-51.
3. Обслуговування і ремонт газопроводів / [Грудз В.Я., Тимків Д.Ф., Михалків В.Б., Костів В.В.]. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2009. – 711с.
4. Банахевич Ю.В. Технічний стан і рівень експлуатації МГ і ГРС ДК "Укртрансгаз" / Матеріали науково-технічної наради "Підвищення надійності та ефективності роботи ЛЧМГ газотранспортної системи Дк "Укртрансгаз" м.Яремча, 2010р.
5. Похмурський В. Протикорозійний захист металопроводу України // Вісник.– 2003.– №2.
6. Мазур І.І., Иванцов О.М. Безопасность трубопроводных систем. / И.И. Мазур, О.М. Иванцов. – М.: ИЦ "Елима", 2004. – 1104с.

И.Федорович

Повышение эффективности процесса воссоздания ЛЧ МГ – залог надежности газотранспортной системы

Статья посвящена исследованию влияния факторов на аварийность линейной части магистральных газопроводов, с целью последующего управления ими с помощью эффективного процесса воссоздания, которое является залогом надежной эксплуатации газотранспортной системы в целом. Влияние факторов аварийности исследовано на основе экспертного метода. Это служит основой последующего управления процессами воссоздания, которое позволит увеличить срок эксплуатации газопроводов.

I.Fedorovych

An increase of efficiency of process of recreation of LCH MG is a mortgage of reliability of the gas-transport system

The article is devoted research of influencing of factors on the accident rate of linear part of main gas pipelines, with the purpose of subsequent management by them by the effective process of recreation which is the mortgage of reliable exploitation of the gas-transport system on the whole. Influencing of factors of accident rate is probed on the basis of expert method. It serves as a subsequent government of recreation which will allow to increase the term of exploitation of gas pipelines processes base.

Одержано 18.11.10

УДК 338.43:330.14:330.43

А.І.Орехова, асп., А.О.Курило, ст. викл.

Сумський національний аграрний університет, м. Суми

Економетричне моделювання залежності фінансового результату діяльності сільськогосподарських підприємств від розміру оборотного капіталу

В статті розглядаються теоретико-методичні аспекти економетричного моделювання впливу активів підприємства на фінансовий результат сільськогосподарських підприємств. Розроблено економетричну модель впливу складових оборотного капіталу на розмір чистого прибутку (збитку) сільськогосподарських підприємств Сумської області.

економетричне моделювання, багатофакторна лінійно-регресійна модель, чистий прибуток (збиток)

Постановка проблеми та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Однією з головних задач економетрії в ринковій економіці є ретельне вивчення кількісних зв'язків між показниками для кращого розуміння господарських явищ і процесів, що в свою чергу дозволяє більш обґрунтовано сформулювати управлінські рішення та дати прогноз на майбутнє. Для вирішення цієї задачі потрібна побудова економетричної моделі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні та практичні аспекти впливу факторів на розмір чистого прибутку (збитку) сільськогосподарських підприємств висвітлені у роботах вітчизняних і закордонних науковців [1-5].

Формулювання цілей статті. Обґрунтування теоретико-методичних підходів щодо впливу складових оборотного капіталу на розмір чистого прибутку (збитку) сільськогосподарського підприємства методами економетричного моделювання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для проведення факторного аналізу необхідно побудувати багатофакторну залежність із наступним аналізом впливу кожного окремого фактора на кінцевий результат. Будь-який факторний аналіз починається з моделювання вихідної факторної системи і побудови на її основі багатофакторної моделі, тобто виявлення конкретної математичної залежності між факторами. Побудуємо багатофакторну лінійно-регресійну модель залежності розміру чистого прибутку (збитку) від розміру запасів, дебіторської заборгованості, грошових коштів та інших оборотних активів для третьої групи сільськогосподарських підприємств Сумської області з розміром оборотного капіталу від 2501 тис. грн. до 5000 тис. грн. Кількість підприємств в даній групі – 33. Обґрунтуванням вибору є те, що підприємства даної групи виступають найбільш ліквідними, платоспроможними та інвестиційно-привабливими, порівняно з підприємствами інших досліджуваних груп. Багатофакторна регресійна модель

The article is devoted research of influencing of factors on the accident rate of linear part of main gas pipelines, with the purpose of subsequent management by them by the effective process of recreation which is the mortgage of reliable exploitation of the gas-transport system on the whole. Influencing of factors of accident rate is probed on the basis of expert method. It serves as a subsequent government of recreation which will allow to increase the term of exploitation of gas pipelines processes base.

Одержано 18.11.10

УДК 338.43:330.14:330.43

А.І.Орехова, асп., А.О.Курило, ст. викл.

Сумський національний аграрний університет, м. Суми

Економетричне моделювання залежності фінансового результату діяльності сільськогосподарських підприємств від розміру оборотного капіталу

В статті розглядаються теоретико-методичні аспекти економетричного моделювання впливу активів підприємства на фінансовий результат сільськогосподарських підприємств. Розроблено економетричну модель впливу складових оборотного капіталу на розмір чистого прибутку (збитку) сільськогосподарських підприємств Сумської області.

економетричне моделювання, багатофакторна лінійно-регресійна модель, чистий прибуток (збиток)

Постановка проблеми та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Однією з головних задач економетрії в ринковій економіці є ретельне вивчення кількісних зв'язків між показниками для кращого розуміння господарських явищ і процесів, що в свою чергу дозволяє більш обґрунтовано сформулювати управлінські рішення та дати прогноз на майбутнє. Для вирішення цієї задачі потрібна побудова економетричної моделі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні та практичні аспекти впливу факторів на розмір чистого прибутку (збитку) сільськогосподарських підприємств висвітлені у роботах вітчизняних і закордонних науковців [1-5].

Формулювання цілей статті. Обґрунтування теоретико-методичних підходів щодо впливу складових оборотного капіталу на розмір чистого прибутку (збитку) сільськогосподарського підприємства методами економетричного моделювання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для проведення факторного аналізу необхідно побудувати багатофакторну залежність із наступним аналізом впливу кожного окремого фактора на кінцевий результат. Будь-який факторний аналіз починається з моделювання вихідної факторної системи і побудови на її основі багатофакторної моделі, тобто виявлення конкретної математичної залежності між факторами. Побудуємо багатофакторну лінійно-регресійну модель залежності розміру чистого прибутку (збитку) від розміру запасів, дебіторської заборгованості, грошових коштів та інших оборотних активів для третьої групи сільськогосподарських підприємств Сумської області з розміром оборотного капіталу від 2501 тис. грн. до 5000 тис. грн. Кількість підприємств в даній групі – 33. Обґрунтуванням вибору є те, що підприємства даної групи виступають найбільш ліквідними, платоспроможними та інвестиційно-привабливими, порівняно з підприємствами інших досліджуваних груп. Багатофакторна регресійна модель

встановлює зв'язок між досліджуваними ознаками і дає змогу вирахувати очікувані значення результативної ознаки під дією включених в аналіз ознак-факторів. У вузькому розумінні побудова кореляційних моделей охоплює операції по знаходженню числових значень параметрів досліджуваних залежностей [6].

Побудуємо лінійне рівняння регресії, тобто аналітичне рівняння, за допомогою якого відображається зв'язок між досліджуваними ознаками.

$$y=b_0+b_1x_1+b_2x_2+b_3x_3+b_4x_4+e, \quad (1)$$

на підставі даних 33 спостережень, наведених у перших 6 стовпцях табл. 1.

На підставі розрахунків даних табл.1 розрахуємо за допомогою методу найменших квадратів параметри рівняння 1. Коефіцієнти рівняння (1) визначається з системи рівнянь:

$$\begin{cases} nb_0 + b_1 \sum_{i=1}^n x_{1i} + b_2 \sum_{i=1}^n x_{2i} + b_3 \sum_{i=1}^n x_{3i} + b_4 \sum_{i=1}^n x_{4i} = \sum_{i=1}^n y_i \\ b_0 \sum_{i=1}^n x_{1i} + b_1 \sum_{i=1}^n x_{1i}^2 + b_2 \sum_{i=1}^n x_{1i}x_{2i} + b_3 \sum_{i=1}^n x_{1i}x_{3i} + b_4 \sum_{i=1}^n x_{1i}x_{4i} = \sum_{i=1}^n x_{1i}y_i \\ b_0 \sum_{i=1}^n x_{2i} + b_1 \sum_{i=1}^n x_{1i}x_{2i} + b_2 \sum_{i=1}^n x_{2i}^2 + b_3 \sum_{i=1}^n x_{2i}x_{3i} + b_4 \sum_{i=1}^n x_{2i}x_{4i} = \sum_{i=1}^n x_{2i}y_i \\ b_0 \sum_{i=1}^n x_{3i} + b_1 \sum_{i=1}^n x_{1i}x_{3i} + b_2 \sum_{i=1}^n x_{3i}x_{2i} + b_3 \sum_{i=1}^n x_{3i}^2 + b_4 \sum_{i=1}^n x_{3i}x_{4i} = \sum_{i=1}^n x_{3i}y_i \\ b_0 \sum_{i=1}^n x_{4i} + b_1 \sum_{i=1}^n x_{1i}x_{4i} + b_2 \sum_{i=1}^n x_{4i}x_{2i} + b_3 \sum_{i=1}^n x_{3i}x_{4i} + b_4 \sum_{i=1}^n x_{4i}^2 = \sum_{i=1}^n x_{4i}y_i \end{cases} \quad (2)$$

Використовуючи можливості табличного редактора MS Excel було здійснено розрахунок сумарних значень величин, що зустрічаються в системі 2.

Систему рівнянь (2) запишемо в матричній формі:

$$ZB=C, \quad (3)$$

де Z – матриця коефіцієнтів при невідомих системи 6,

C – матриця вільних членів,

B – матриця невідомих коефіцієнтів рівняння регресії:

$$Z = \begin{pmatrix} 33 & 159179 & 40705,4 & 2980,1 & 818,65 \\ 159179 & 1242936724 & 238472362,2 & 15555167,5 & 4958223,2 \\ 40705,4 & 238472362,2 & 101215615,9 & 3702858,3 & 1070896,14 \\ 2980,1 & 15555167,52 & 3702858,3 & 561131,19 & 133970,815 \\ 818,65 & 4958223,2 & 1070896,14 & 133970,815 & 91950,8975 \end{pmatrix} \quad C = \begin{pmatrix} -2500,3 \\ -141745761,1 \\ -56284103,32 \\ 1921618,62 \\ 821986,665 \end{pmatrix} \quad B = \begin{pmatrix} b_0 \\ b_1 \\ b_2 \\ b_3 \\ b_4 \end{pmatrix}$$

З рівняння (3) знаходимо матрицю коефіцієнтів регресії:

$$B=Z^{-1} C. \quad (4)$$

За допомогою стандартної програми МОБР(массив) пакету Excel знайдемо обернену матрицю:

$$Z^{-1} = \begin{pmatrix} 0,11497678 & -7,939E-06 & -1,74965E-05 & -0,000278396 & 1,382E-05 \\ -7,939E-06 & 2,342E-09 & -1,89841E-09 & -3,43133E-09 & -2,85E-08 \\ -1,75E-05 & -1,898E-09 & 2,11654E-08 & 4,75354E-09 & 4,714E-09 \\ -0,0002784 & -3,431E-09 & 4,75354E-09 & 4,14275E-06 & -3,428E-06 \\ 1,3819E-05 & -2,85E-08 & 4,71411E-09 & -3,42766E-06 & 1,723E-05 \end{pmatrix}$$

За формулою (4) за допомогою стандартної програми МУМНОЖ(массив1; массив2) пакету Excel знайдемо елементи матриці B:

$$B = \begin{pmatrix} b_0 \\ b_1 \\ b_2 \\ b_3 \\ b_4 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 1298,985 \\ -0,2353108 \\ -0,8654289 \\ 6,0581959 \\ 11,315377 \end{pmatrix}$$

Таблиця 1 - Вхідні дані для розрахунку впливу факторів на розмір чистого прибутку (збитку) III групи сільськогосподарських підприємств Сумської області

i	y_i	x_{1i}	x_{2i}	x_{3i}	x_{4i}
1	671	2974	274	23	7
2	1436	3858	68	130	62
3	2323	3054	674	105	34
4	95	2932	97	6	0,6
5	-212	2232	188	3	17
6	838	273	3593	54	0,05
7	1193	3582	1004	203	20
8	-3122	19242	3251	63	85
9	659	2458	946	69	61
10	40,9	1868	960	9	0,05
11	-3011	566	5045	14	31
12	499	11305	296	42	0,05
13	822	4481	160	116	0,05
14	656	4214	502	38	0,05
15	-2532,8	4512,2	2437,8	25,7	0,05
16	1258	2700	334	206	23
17	1281	4777	928	104	11
18	283	3663	246	54	0,05
19	253	3536	193	87	0,05
20	3067	5654	1085	262	258,3
21	1449	3033	854	47	8
22	2430	3357	623	155	38
23	-2522,9	9527,2	1363,2	43,3	12,6
24	359	1657	126	34	0,05
25	771	2193	848	31	3,8
26	-3928	11471	2545	236	5,9
27	-3839,5	10620,2	2764,8	124,1	12,5
28	-875	3487	916	6	0,05
29	-3706	9003	2720	40	16
30	1145	4875	299	128	56
31	-3266	4625,4	3322,6	46	0,05
32	2755	3646	1743	456	36
33	231	3803	299	20	19,4
Сума	-2500,3	159179	40705,4	2980,1	818,65

Джерело: розрахунки автора за даними Головного управління статистики у Сумській області

Багатофакторна лінійна модель залежності величини чистого прибутку (збитку) третьої групи сільськогосподарських підприємств Сумської області (Y) від розміру запасів

(x1), дебіторської заборгованості (x2), грошових коштів (x3) та інших оборотних активів (x4) буде мати наступний вигляд:

$$y = 1298,98 - 0,24x_1 - 0,87x_2 + 6,06x_3 + 11,32x_4. \quad (5)$$

Аналізуючи рівняння багатofакторної регресії можна відмітити, що збільшення (зменшення) розміру запасів x_1 на 1 од. при незмінних розмірах дебіторської заборгованості (x2), грошових коштів (x3) та інших оборотних активах (x4) призведе до зменшення (збільшення) рівня прибутку на 0,24 од. Збільшення (зменшення) рівня дебіторської заборгованості (x2) на 1 од. при незмінних розмірах запасів, грошових коштів та інших оборотних активів призведе до зменшення (збільшення) рівня прибутку на 0,87 од. Збільшення (зменшення) розміру грошових коштів (x3) на 1 од. при незмінних розмірах запасів (x1), дебіторської заборгованості (x2) та інших оборотних активів (x4) призведе до збільшення (зменшення) рівня прибутку на 6,06 од. Збільшення (зменшення) розміру інших оборотних активів (x4) на 1 од. при незмінних розмірах запасів (x1), дебіторської заборгованості (x2) та грошових коштів (x3) призведе до збільшення (зменшення) рівня чистого прибутку (збитку) на 11,32 од.

Наступним етапом перевіримо адекватність побудованої регресійної моделі реальній дійсності за допомогою коефіцієнта детермінації та перевіримо відсутність автокореляції залишків, наведених в табл. 2.

Коефіцієнт детермінації використовується для оцінки сили впливу, який розраховується за формулою:

$$R^2 = SSR/SST = 0,771397, \quad (6)$$

$$\text{де } SST = \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2 \quad \text{— загальна сума квадратів;} \quad (7)$$

$$SSR = \sum_{i=1}^n (\hat{y}_i - \bar{y})^2 \quad \text{— сума квадратів, що пояснюється регресією,} \quad (8)$$

де \bar{y} — середнє значення результативного показника;

\hat{y}_i — значення результативного показника, знайдені за побудованим рівнянням регресії.

Для перевірки статистичної значущості коефіцієнта детермінації обчислимо F-статистику Фішера:

$$F = R^2 (n - m - 1) / [(1 - R^2) m] = 23,62079, \quad (9)$$

де $n = 33$ - кількість спостережень;

$m = 4$ - кількість пояснюючих змінних.

Для рівня значущості $\alpha = 0,05$ та кількості ступенів свободи $k_1 = m = 4$, $k_2 = n - m - 1 = 33 - 4 - 1 = 28$ знайдемо за таблицею критичних точок F-розподілу критичне значення:

$$F_{кр}(\alpha; k_1; k_2) = F_{кр}(0,05; 4; 28) = 2,714076.$$

Оскільки $F > F_{кр}$, то з надійністю $1 - \alpha = 1 - 0,05 = 95\%$ можна стверджувати, що коефіцієнт детермінації є статистично значущим. Отже, отримане значення R^2 не випадкове, воно сформувалось під впливом значущих факторів, тобто підтверджується значущість всього рівняння й показника тісноти зв'язку R^2 .

Для перевірки відсутності автокореляції залишків за критерієм Дарбіна-Уотсона обчислимо DW-статистику:

$$DW = \sum (e_i - e_{i-1})^2 / \sum e_i^2 = 2,131387. \quad (10)$$

З таблиць критичних точок критерію Дарбіна - Уотсона визначимо нижню d_l і верхню d_u критичні межі для рівня значущості $\alpha = 0,05$, кількості спостережень $n = 33$ та пояснюючих змінних $m = 4$: $d_l = 1,19$; $d_u = 1,73$. В залежності від розташування точок на координатній прямій, робимо висновок: оскільки $d_u < DW < 4 - d_u$, тобто $1,73 < 2,13 < 2,27$, то автокореляція залишків відсутня. Отже, оцінки МНК є незміщеними та ефективними. За допомогою t-тесту Стюдента для перевірки значущості параметрів b_j лінійного

рівняння багатфакторної регресії перевіримо гіпотезу H_0 про значущість коефіцієнтів регресії:

$$\beta_j = 0, \quad (11)$$

Для кожного параметра b_j розраховуємо практичне значення t -відношення:

$$t_j = b_j / S_{b_j}$$

та порівнюється з теоретичною статистикою Стюдента з $n - k = 33 - 5 = 28$ степенями свободи:

$$t_{\text{теор}} = t(\alpha; n-k) = t(0,05; 28).$$

Таблиця 2 - Розрахунок коефіцієнта детермінації і автокореляції для побудованого регресійного рівняння

i	$y_i - Y$	$(y_i - Y)^2$	$Y_i = b_0 + S b_j x_{ji}$	$Y_i - Y$	$(Y_i - Y)^2$	$e_i = y_i - Y_i$	e_i^2	$e_i - e_{i-1}$	$(e_i - e_{i-1})^2$
1	746,7667	557660,5	580,589277	656,3559	430803,1	90,41072	8174,099		
2	1511,767	2285438	1821,4256	1897,192	3599339	-385,426	148552,9	-475,836	226420,2
3	2398,767	5754082	1017,88011	1093,647	1196063	1305,12	1703338	1690,545	2857944
4	170,7667	29161,25	568,245499	644,0122	414751,7	-473,245	223961,3	-1778,37	3162583
5	-136,233	18559,52	821,606633	897,3733	805278,8	-1033,61	1068343	-560,361	314004,6
6	913,7667	834969,5	-1547,0326	-1471,27	2164623	2385,033	5688380	3418,639	11687094
7	1268,767	1609769	1043,33238	1119,099	1252383	149,6676	22400,4	-2235,36	4996856
8	-3046,23	9279538	-4698,9014	-4623,13	21373374	1576,901	2486618	1427,234	2036996
9	734,7667	539882,1	1010,14883	1085,915	1179212	-351,149	123305,5	-1928,05	3717378
10	116,6667	13611,11	83,7021847	159,4689	25430,31	-42,8022	1832,027	308,3466	95077,65
11	-2935,23	8615595	-2764,6983	-2688,93	7230353	-246,302	60664,54	-203,5	41412,06
12	574,7667	330356,7	-1362,3606	-1286,59	1655324	1861,361	3464663	2107,662	4442240
13	897,7667	805985	809,405137	885,1718	783529,1	12,59486	158,6306	-1848,77	3417935
14	731,7667	535482,5	103,717161	179,4838	32214,44	552,2828	305016,3	539,688	291263,1
15	-2457,03	6037013	-1716,2656	-1640,5	2691237	-816,534	666728,5	-1368,82	1873661
16	1333,767	1778934	1882,83459	1958,601	3836119	-624,835	390418,3	191,6998	36748,83
17	1356,767	1840816	126,308783	202,0754	40834,49	1154,691	1333312	1779,526	3166712
18	358,7667	128713,5	551,854343	627,621	393908,1	-268,854	72282,66	-1423,55	2026482
19	328,7667	108087,5	827,52701	903,2937	815939,5	-574,527	330081,3	-305,673	93435,78
20	3142,767	9876982	3539,55667	3615,323	13070563	-472,557	223309,8	101,9703	10397,95
21	1524,767	2324913	221,469259	297,2359	88349,2	1227,531	1506832	1700,087	2890297
22	2505,767	6278867	1338,88911	1414,656	2001251	1091,111	1190523	-136,42	18610,38
23	-2447,13	5988462	-1717,7271	-1641,96	2696034	-805,173	648303,4	-1896,28	3595892
24	434,7667	189022,1	1006,57536	1082,342	1171464	-647,575	419353,8	157,5975	24836,98
25	846,7667	717013,8	279,867186	355,6339	126475,4	491,1328	241211,4	1138,708	1296656
26	-3852,23	14839702	-2106,2868	-2030,52	4123012	-1821,71	3318639	-2312,85	5349257
27	-3763,73	14165689	-2699,5363	-2623,77	6884167	-1139,96	1299517	681,7495	464782,3
28	-799,233	638773,9	-277,36172	-201,595	40640,56	-597,638	357171,5	542,3254	294116,9
29	-3630,23	13178594	-2750,1109	-2674,34	7152117	-955,889	913724	-358,251	128343,7
30	1220,767	1490271	1302,19179	1377,958	1898769	-157,192	24709,26	798,6973	637917,4
31	-3190,23	10177589	-2385,6529	-2309,89	5335574	-880,347	775011,1	-723,155	522953,6
32	2830,767	8013240	2102,49013	2178,257	4744803	652,5099	425769,1	1532,857	2349651
33	306,7667	94105,79	486,016994	561,7837	315600,9	-255,017	65033,67	-907,527	823605
Сума	SST=	1,29E+08		SSR=	99569538	SSE=	29507338		62891561

Джерело: розрахунки автора за даними Головного управління статистики у Сумській області

З таблиць критичних точок розподілу Стьюдента знайдемо

$$t_{\text{теор}} = t_{0,05;28} = 2,048407.$$

Дисперсії оцінок коефіцієнтів b_j обчислюємо за формулою:

$$S_{b_j}^2 = S^2 \cdot z_{jj}^{-1}$$

де z_{jj}^{-1} - діагональний елемент матриці Z^{-1} , $S^2 = \text{SSE}/(n-k)$ - незміщена оцінка дисперсії відхилень (табл.3).

Таблиця 3 - Практичні значення t - відношень

t_1	t_2	t_3	t_4	t_5
3,731754	-4,73642	-5,79471254	2,899432	2,655581

Очевидно, що $|t_j| > t_{\text{теор}}$ для всіх оцінок коефіцієнтів регресійного рівняння. Це означає, що гіпотеза H_0 повинна бути відхилена і коефіцієнти b_j є статистично значущими.

Висновки дослідження. В результаті проведеного аналізу побудованої регресійної моделі впливу факторів на розмір чистого прибутку (збитку) підприємств встановлено:

1. Високий рівень коефіцієнта детермінації (0,77) свідчить про досить значний взаємний вплив незалежних факторів на розмір чистого прибутку (збитку).

2. Фактичні значення t -розподілу Ст'юдента перевищують їх критичні значення. Таким чином, нульова гіпотеза відкидається і параметри b_j є значущими.

3. Фактичне значення F -критерію Фішера перевищує критичне значення: $F = 23,62079 > F_{\text{кр}}(0,05; 4; 28) = 2,714076$. Тому, незалежні фактори здійснюють суттєвий вплив на результат.

4. Значення критерію Дарбіна - Уотсона свідчить про відсутність автокореляції залишків: оцінки МНК є незміщеними та ефективними.

Ця модель дозволила встановити причинно-наслідкові зв'язки між факторами і узагальнюючим показником оцінки діяльності сільськогосподарського підприємства, результати яких можуть бути використані для прийняття управлінських рішень в сучасних економічних умовах господарювання.

Список літератури

1. Бородич С.А. Эконометрика: Учебн. пособие. – Минск.: Новое знание, 2001. – 408 с.
2. Лагун М.І. Комплексна оцінка ефективності фінансово -господарської діяльності економічного суб'єкта [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://iee.org.ua/files/alushta/95-lagun-kompleksna_ozinka.pdf
3. Лугинін О.Є. Економетрія. Навч. пос. 2-е видання, перероб. та доп. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 278 с.
4. Назаренко О.М. Основи економетрики: Вид. 2-ге, перероб.: Підручник. – Київ: «Центр навчальної літератури», 2005. – 392 с.
5. Наконечний С.І. Економетрія: Підручник. / Наконечний С.І., Терещенко Т.О., Романюк Т.П. – Вид. 2-ге, допов. Та перероб. – К.: КНЕУ, 2000. – 296 с.
6. Опря А.Т. Статистика: (з програмованою формою контролю знань). – К.: Урожай, 1996. – 448 с.

А.Орехова, А.Курило

Эконометрическое моделирование зависимости чистой прибыли сельскохозяйственных предприятий от размера оборотного капитала

Рассматриваются теоретико-методические аспекты эконометрического моделирования влияния экономических факторов на размер чистой прибыли (убытка) сельскохозяйственных предприятий. Разработана эконометрическая модель влияния составляющих оборотного капитала на размер чистой прибыли (убытка) сельскохозяйственных предприятий Сумской области.

A. Orekhova, A. Kurylo

Econometric modelling dependence of net profits from the size of agricultural enterprises working capital

Theoretical-methodological aspects of econometric modeling of the influence of economic factors on net income (loss) of agricultural enterprises. Developed an econometric model of the influence of components of working capital to net income (loss) of the agricultural enterprises of Sumy region.

Одержано 17.11.10

УДК 338.33

Л.О. Жилінська, доц., канд. екон. наук

Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

Розробка механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємства

Проведен аналіз та удосконалено систему управління конкурентоспроможністю підприємств машинобудування. Розроблено організаційний механізм забезпечення конкурентоспроможності виробників продукції машинобудування, що будується на основі обліку міжфункціональної взаємодії його наукових, виробничих і інших підрозділів.

конкурентоспроможність, стратегічний рівень управління, конкурентний потенціал, інноваційна політика, конкурентні позиції

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується істотним прискоренням темпів науково-технічного прогресу, що обумовлює постійні зміни в структурі й динаміці суспільних потреб і, як наслідок, загострює конкуренцію серед виробників товарів і послуг, а також покращенні їх якісних характеристик.

Теоретичним, методологічним і практичним питанням оцінки конкурентоспроможності присвячені дослідження таких вчених: Амітана В.Н., Акимової І.М., Амоші О.І., В. Андрійчука [1], Аптекаря С.С., Берсуцького Я.Г., Верхоглядової Н.І., Градова О.П., Журило Р.М. [2], Заруби В.Я., Кирчата І.М. [3], Круглова М.І., Лисенка Ю.Г., М. Портера [4], Петренка В.Л., Семенова Г.А., Скударя Г.М. [5], Фатхутдінова Р.А., Чумаченка М.Г., Гресь С.В. Осипов В.М., Шевченко М.М., Д. Юданова та інших. Водночас не всі аспекти цієї фундаментальної проблеми опрацьовано в силу їх складності, багатоаспектності, наукової дискусійності, та недостатньо висвітлені економічні аспекти, природа та механізми управління конкурентоспроможністю підприємства на всіх стадіях її формування – стратегічному, тактичному і оперативному.

У контексті проблем формування ефективної системи управління конкурентоспроможністю підприємства винятково важливо домогтися, щоб працівники підприємства усвідомлювали і сприймали невідкладну потребу фундаментальних змін у системі внутрішньофірмового менеджменту. Досягти цього можна лише у тому випадку, якщо в основу внутрішньофірмового управління як пріоритетні будуть поставлені і вирішені єдиним комплексним блоком такі ключові задачі: розроблено і закладено основу високої корпоративної культури трудового колективу підприємства, створено і впроваджено ефективну систему стимулювання конвергенції інтересів підприємства та його персоналу [5].

A. Orekhova, A. Kurylo

Econometric modelling dependence of net profits from the size of agricultural enterprises working capital

Theoretical-methodological aspects of econometric modeling of the influence of economic factors on net income (loss) of agricultural enterprises. Developed an econometric model of the influence of components of working capital to net income (loss) of the agricultural enterprises of Sumy region.

Одержано 17.11.10

УДК 338.33

Л.О. Жилінська, доц., канд. екон. наук

Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

Розробка механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємства

Проведен аналіз та удосконалено систему управління конкурентоспроможністю підприємств машинобудування. Розроблено організаційний механізм забезпечення конкурентоспроможності виробників продукції машинобудування, що будується на основі обліку міжфункціональної взаємодії його наукових, виробничих і інших підрозділів.

конкурентоспроможність, стратегічний рівень управління, конкурентний потенціал, інноваційна політика, конкурентні позиції

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується істотним прискоренням темпів науково-технічного прогресу, що обумовлює постійні зміни в структурі й динаміці суспільних потреб і, як наслідок, загострює конкуренцію серед виробників товарів і послуг, а також покращенні їх якісних характеристик.

Теоретичним, методологічним і практичним питанням оцінки конкурентоспроможності присвячені дослідження таких вчених: Амітана В.Н., Акимової І.М., Амоші О.І., В. Андрійчука [1], Аптекаря С.С., Берсуцького Я.Г., Верхоглядової Н.І., Градова О.П., Журило Р.М. [2], Заруби В.Я., Кирчата І.М. [3], Круглова М.І., Лисенка Ю.Г., М. Портера [4], Петренка В.Л., Семенова Г.А., Скударя Г.М. [5], Фатхутдінова Р.А., Чумаченка М.Г., Гресь С.В. Осипов В.М., Шевченко М.М., Д. Юданова та інших. Водночас не всі аспекти цієї фундаментальної проблеми опрацьовано в силу їх складності, багатоаспектності, наукової дискусійності, та недостатньо висвітлені економічні аспекти, природа та механізми управління конкурентоспроможністю підприємства на всіх стадіях її формування – стратегічному, тактичному і оперативному.

У контексті проблем формування ефективної системи управління конкурентоспроможністю підприємства винятково важливо домогтися, щоб працівники підприємства усвідомлювали і сприймали невідкладну потребу фундаментальних змін у системі внутрішньофірмового менеджменту. Досягти цього можна лише у тому випадку, якщо в основу внутрішньофірмового управління як пріоритетні будуть поставлені і вирішені єдиним комплексним блоком такі ключові задачі: розроблено і закладено основу високої корпоративної культури трудового колективу підприємства, створено і впроваджено ефективну систему стимулювання конвергенції інтересів підприємства та його персоналу [5].

Методологічною основою управління конкурентоспроможністю виробника машинобудівної продукції є концептуальні положення сучасної економічної та управлінської теорії. Нами виділено наступні функції з формування конкурентних переваг та забезпечення конкурентоспроможності виробника машинобудівної продукції:

- цілевизначення, що обумовлює орієнтацію управління на досягнення визначених цілей, під якими розуміється бажаний рівень конкурентоспроможності;
- планування, що передбачає формування стратегії і тактики реалізації визначених цілей нарощування конкурентоспроможності;
- організація, що забезпечує практичну реалізацію прийнятої стратегії і пов'язаних з нею програм розподілу ресурсів та їх узгодженість в процесі реалізації;
- мотивація, що передбачає використання мотиваційних механізмів як регуляторів активності суб'єктів управління конкурентоспроможністю виробника;
- маркетинг, що дозволяє здійснювати екстраполяцію вихідних даних у майбутнє з метою визначення довгострокових конкурентних переваг;
- контроль, що гарантує нагляд і перевірку відповідності досягнутого рівня конкурентоспроможності поставленим вимогам;
- інноваційність, що передбачає застосування спеціальних знань, досвіду, засобів і методів для ефективного подолання невизначеності зовнішнього середовища.

Система управління конкурентоспроможністю виробника, базована на виділенні проблемно-орієнтованого контуру управління, має цільовий циклічний характер, дозволяє вчасно враховувати і реагувати на зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства, і тим самим забезпечити високий рівень його адаптивності до динамічних умов середовища; систематизувати вхідні і вихідні інформаційні потоки за циклами і контурами управління, оперативно використовувати отриману інформацію в системі управління [4].

Структуру основних елементів системи управління конкурентоспроможністю формують цільові комплексні блоки, що відображають конкретні організаційні, економічні, техніко-технологічні заходи в їхньому взаємозв'язку і взаємозалежності, реалізація яких сприяє результативному здійсненню управлінських рішень у даній сфері діяльності [2]. Всі блоки системи пов'язані один з одним і тим самим створюють визначену цілісність. Вони об'єднані єдиним принципом - кожен з них забезпечує рішення проблеми підвищення конкурентних можливостей виробника, зміцнення його позицій на ринку, забезпечення стійкого розвитку за рахунок створення і підтримки конкурентних переваг.

В результаті аналізу існуючих підходів до управління конкурентоспроможністю виробника зроблені наступні узагальнення:

- конкурентоспроможність виробника є необхідною умовою досягнення достатньої прибутковості в майбутньому;
- довгострокова конкурентоспроможність виробника може бути досягнута шляхом цілеспрямованого забезпечення підвищення його конкурентоспроможності з використанням системи ефективного використання конкурентного потенціалу;
- підвищення рівня конкурентоспроможності виробника є складовою загального управління; система підвищення конкурентоспроможності виробника повинна бути відділена від зовнішнього середовища та водночас враховувати його дестабілізуючий вплив;
- система підвищення конкурентоспроможності виробника повинна включати підсистеми: керуючу (для управління системою), забезпечувальну (для забезпечення необхідними ресурсами), керовану (конкурентний потенціал) та підсистему впливу на чинники конкурентоспроможності (для досягнення необхідного рівня конкурентоспроможності).

Науково-виробничий комплекс „Автоматика та машинобудування” було засновано в 1999 році як структурний підрозділ ДП «Східний гірничо-збагачувальний комбінат» на

базі існуючої з 60-х років ХХ ст. Центральної науково-дослідної лабораторії з метою виробництва устаткування, машин і механізмів для видобутку й переробки уранових руд, для задоволення потреби комбінату в гірській техніці, прискорення впровадження розробок, підвищення якості виготовлення, реалізації програми випуску устаткування, випуску нових перспективних видів електрогідравлічного устаткування для переозброєння гірничого виробництва, що виготовлялося раніше в країнах СНД, забезпечення потреб в устаткуванні гідрометалургійного й сірчаноокислотного виробництва. Наказом міністерства палива та енергетики України від 16 квітня 2009 року підрозділ було виведено зі складу комбінату і утворено ДП "НВК "АтаМ".

ДП "НВК "АтаМ" затверджено в якості корпоративного постачальника ДП НАЕК Енергоатом. Всі роботи для потреб АЕС виконуються на підставі отриманих ліцензій.

Наукова діяльність впливає на структуру і склад основних фондів підприємства. Переважаючими в структурі основних фондів є сучасні дорогі технологічні установки, випробувальні стенди, комп'ютерне устаткування та інше обладнання. Для ефективного функціонування підприємства і відповідно підтримки його конкурентоспроможності на ринку, фондоозброєність такого підприємства повинна підтримуватися на високому сучасному рівні і мати достатньо високі темпи зростання. З метою підвищення технічного рівня виробництва і продуктивності праці, основні фонди НВК «АтаМ» на сьогодні вимагають виконання капітальних ремонтів, реконструкції та модернізації.

Для підтримки високого рівня науки і виробництва державному підприємству НВК «АтаМ» необхідно вести самостійну господарську діяльність. Прагнення підприємства отримати самостійність від ДП СхідГЗК в рамках сформульованих в статуті положень вимагає більшої уваги саме до самостійної господарської діяльності, яка необхідна для підтримки високого рівня науки і виробництва.

У 2008 році НДДКР на сторону за договорами виконувалися за 23 темами – на суму, що складає 48,0 % від загальних об'ємів фінансування. Бюджетне фінансування наукових робіт складало 38,6 %. Інші роботи виконувалися за рахунок фінансування головного підприємства ДП «СхідГЗК».

Питання вдосконалення конструкції виробів, технологічних процесів, інфраструктури підприємства, нормативно-технічних документів, навчання робочих і фахівців, стимулювання якості склали «План підвищення технічного рівня і якості виробів» в 2008 р., який виконаний в повному об'ємі. Підсумковим результатом цього плану стали модернізація конструкції вибухового приладу ВП-100, індикатора вибухових мереж ІВС-01, колонки ЛКР, удосконалення технологічних процесів виготовлення пневмомоторів МП-4, створення замкнутого виробничого циклу (утворення термічної і ковальської ділянки, ділянки фарбостатик), оновлення і капітальний ремонт верстатного і зварювального устаткування. Останнє дозволило поліпшити ритмічність пред'явлення продукції, стабілізувати параметри якості. Надалі збільшення кількості укладених комерційних договорів, забезпечили б просування на ринок конкурентоспроможної продукції НВК «АтаМ».

Враховуючи те, що всі роботи на НВК «АтаМ» виконуються за договорами відповідно до вимог замовника, а виробництво випускає заздалегідь обумовлені за кількістю і технічними умовами партії виробів. Система збуту продукції в її повному розумінні на підприємстві відсутня. Даний факт можна виділити як чергову особливість підприємства: "відсутність системи збуту".

У цілому проблема конкурентоспроможності для даного підприємства в сучасних умовах є вкрай актуальною, враховуючи те, що вихід на нові ринки збуту можливий лише при наявності значних конкурентних переваг.

Сучасні умови функціонування перетворюють процес оцінки конкурентоспроможності на самостійну ділянку аналітичної роботи, результати якої можна використовувати як інформаційну базу при ухваленні управлінських рішень із стратегічних питань, при плануванні інноваційної, технічної і продуктової політики а

також при формуванні механізму управління конкурентоспроможністю конкретного виробника, визначенні резервів конкурентоспроможності і посиленні його конкурентних позицій на конкретному ринку [3].

Серед факторів, що гальмують становлення високотехнологічної економіки в Україні, є низький рівень створення інноваційної інфраструктури. По-перше, відсутня дієва законодавча база. Занизькими є темпи розгляду та затвердження нових нормативних актів. По-друге, система державних інституцій, що покликана регулювати та стимулювати інноваційний розвиток, є вкрай недосконалою, оскільки наявні структури дублюють одна одну, у той час, як більшість напрямків у стимулюванні НДДКР залишаються неохопленими [1].

Отже на основі проведеного аналізу можна визначити наступні пріоритетні напрями інституційної побудови інноваційної економічної моделі в Україні:

- реформування відповідним чином законодавчої бази щодо науково-технічної діяльності;
- чітке визначення функцій, повноважень і зобов'язань державних органів;
- безпосереднє створення і всебічна підтримка елементів дієвої інноваційної системи (технопарки, технополіси, бізнес-інкубатори «бізнес-янголі»);
- розробка і впровадження відповідних механізмів фінансового, кредитного й інформаційного забезпечення;
- упровадження науково-технічних розробок у виробництво.

Оптимальна система показників конкурентоспроможності дозволяє вибрати з множини показників вирішальні та оцінити конкурентоспроможність виробників галузі, з метою формування ефективного механізму управління конкурентоспроможністю в сучасних умовах господарювання.

Розрахуємо значення показника порівняної ефективності науково-дослідної діяльності ДП "НБК "АтаМ" в другому кварталі 2009 року за допомогою таблиці 1.

Таблиця 1 - Дані для розрахунку показника порівняної ефективності науково-дослідної діяльності ДП "НБК "АтаМ" в другому кварталі 2009 року

Найменування показника	Умове позначення	Параметричний індекс		Коефіцієнт значимості B_j
		порівняно з ТОВ "НПП Тетра"	порівняно з ТОВ "Позитрон GmbH"	
Коефіцієнт оновлення обладнання	$K_{он}$	$\frac{0,03}{0,01} = 3$	$\frac{0,03}{0,007} = 4,3$	0,2
Питома вага прибутку, отриманого від виконання НДДКР	$\chi_{пр.НДДКР}$	$\frac{0,06}{0,05} = 1,2$	$\frac{0,06}{0,04} = 1,5$	0,3
Частка наукових співробітників в загальній чисельності	$\chi_{нт}$	$\frac{0,032}{0,079} = 0,41$	$\frac{0,032}{0,076} = 0,42$	0,2

За даними таблиці 1. знайдемо значення рівня ефективності науково-дослідних робіт на ДП "НБК "АтаМ" в другому кварталі 2009 року:

- порівняно з ТОВ "НПП Тетра"

$$R_{НДДКР} = 3 * 0,2 + 1,11 * 0,3 + 1,2 * 0,3 + 0,41 * 0,2 = 1,375 ;$$

- порівняно з ТОВ "Позитрон GmbH"

$$R_{НДДКР} = 4,3 * 0,2 + 3,33 * 0,3 + 1,5 * 0,3 + 0,42 * 0,2 = 2,39$$

Таким чином, одержані результати розрахунків дозволяють зробити висновок, що в другому кварталі 2009 року ефективність науково-дослідних робіт на ДП "НБК "АтаМ"

була на 0,375 пункти вищою, ніж на ТОВ "НПП Тетра" та на 1,39 пункти в порівнянні з ТОВ "Позитрон GmbH"

З урахуванням одержаних результатів розрахуємо значення інтегрального показника конкурентоспроможності ДП "НБК "АтаМ":

- порівняно з ТОВ "НПП Тетра"

$$K_{\Sigma} = 0,4 * 0,33 + 0,35 * 0,8474 + 0,25 * 1,375 = 0,7723$$

- порівняно з ТОВ "Позитрон GmbH"

$$K_{\Sigma} = 0,4 * 0,66 + 0,35 * 1,4791 + 0,25 * 2,39 = 1,38$$

Таким чином, розрахунки показали, що з врахуванням результатів науково-дослідної діяльності досліджуваних підприємств конкурентоспроможність ДП "НБК "АтаМ" зростає, проте дане підприємство все ж таки в другому кварталі 2009 року мало менш стійку конкурентну позицію за ТОВ "НПП Тетра", але було більш конкурентоспроможним за ТОВ "Позитрон GmbH".

Таким чином, задля підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства керівництву ДП "НБК "АтаМ" необхідно зосередити свою увагу на підвищенні конкурентоспроможності продукції та ефективності використання економічного потенціалу підприємства. Окрім того, розраховані показники, що застосовувалися для оцінки конкурентоспроможності ДП "НБК "АтаМ", можна згрупувати за наступними напрямками:

– наука, яка характеризується рівнем наукомісткості підприємства та часткою наукових співробітників у загальній чисельності персоналу;

– кадри, ефективність використання яких характеризуються показником середньорічного виробітку;

– виробництво, ефективність якого характеризує показник загальної рентабельності підприємства та економічності виробництва;

– продукція, яка характеризується рівнем конкурентоспроможності;

– фінанси, які характеризує коефіцієнт концентрації власного капіталу;

– технічний рівень, виражений за допомогою показника фондівддачі та коефіцієнту оновлення обладнання;

– збут, ефективність якого виражається за допомогою показників рентабельності обороту та коефіцієнту обороту оборотних коштів.

При необхідності напрями діяльності та показники, які характеризують ефективність їх організації на конкретному машинобудівному підприємстві, можуть корегуватися.

На основі розрахунку зазначених показників можна оцінити конкурентоспроможність машинобудівного підприємства шляхом побудови багатокутника порівняної конкурентоспроможності.

За допомогою таблиці 1 розрахуємо інтегральні коефіцієнти ефективності організації виокремлених видів діяльності на ДП "НБК "АтаМ" в порівнянні з основними конкурентами в другому кварталі 2009 року (табл. 2).

Для забезпечення репрезентативності оцінки конкурентоспроможності виробника наукомісткої продукції критерії і показники, що входять в показник конкурентоспроможності мають рівні ваги. Підставою для рівності є те факт, що на виробничо-господарську діяльність роблять вплив як внутрішні чинники: організаційно-економічні, техніко-технологічні, соціально-психологічні, так і зовнішні чинники, значущість яких кількісно неможливо оцінити об'єктивно.

Отже, запропонована комплексна методика, що орієнтується на специфіку виробників наукомісткої продукції, дозволяє провести більш детальний аналіз факторів формування конкурентоспроможності.

Таблиця 2 – Розрахунок інтегральних показників ефективності функціонування ДП "НБК "АтаМ" за видами діяльності в другому кварталі 2009 року

Показник	Параметричний індекс	
	порівняно з ТОВ "НПП Тетра"	порівняно з ТОВ "НПП Тетра"
1	2	3
1. Наука		
1. Рівень наукомісткості підприємства	1,11	3,33
2. Частка наукових співробітників у персоналі підприємства	0,41	0,42
Інтегральний показник	$1,11 * 0,5 + 0,41 * 0,5 = 0,76$	$3,33 * 0,5 + 0,42 * 0,5 = 1,875$
2. Кадри		
Середньорічний виробіток працівника	0,1945	0,1377
3. Виробництво		
1. Загальна рентабельність підприємства	0,2263	0,2715
1	2	3
2. Економічність виробництва	$\frac{1}{0,8462} = 1,1818$	$\frac{1}{0,7172} = 1,3943$
Інтегральний показник	$0,2263 * 0,5 + 1,1818 * 0,5 = 0,7$	$0,2715 * 0,5 + 1,3943 * 0,5 = 0,83$
4. Продукція		
Конкурентоспроможність продукції	0,33	0,66
5. Комерціалізація результатів НДДКР		
Питома вага прибутку від НДДКР	1,2	1,5
6. Фінанси		
Коефіцієнт концентрації власного капіталу	1,0753	1,7241
7. Технічний рівень		
1. Фондовіддача	0,0707	0,0674
2. Коефіцієнт оновлення обладнання	3	4,3
Інтегральний показник	$0,0707 * 0,5 + 3 * 0,5 = 1,5354$	$0,0674 * 0,5 + 4,3 * 0,5 = 2,1837$
8. Збут		
1. Рентабельність обороту	1,3419	2,2378
2. Коефіцієнт обороту оборотних коштів	0,4074	0,2529
Інтегральний показник	$1,3419 * 0,5 + 0,4074 * 0,5 = 0,87$	$2,2378 * 0,5 + 0,2529 * 0,5 = 1,24$

Застосування комплексної методики для ДП "НБК "АтаМ" показало, що задля зміцнення конкурентних позицій на ринку керівництву підприємства необхідно зосередити увагу на підвищенні конкурентоспроможності продукції, ефективності використання трудових ресурсів, та ефективності виробничої діяльності. Крім того варто приділяти особливу увагу збутовій діяльності та підвищенню наукового рівня виробництва.

У цілому запропонована методика дозволить розробити ефективний механізм управління конкурентоспроможністю виробників продукції машинобудування.

Враховуючи проведені дослідження приходимо до висновку, що основою ефективного управління конкурентоспроможністю виробника продукції машинобудування є: виявлення, систематизація та аналіз всіх елементів які впливають на конкурентоспроможність; розробка методики визначення та оцінювання кількісних характеристик впливу цих елементів один на одного й формування на цій основі методологічної бази управління з метою забезпечення конкурентоспроможності підприємства, як пріоритетного в сучасних умовах розвитку.

Таким чином, конкурентоспроможність виробника продукції машинобудування в найбільшій мірі залежить від таких груп факторів, як наука, виробництво, фінансова діяльність, якість продукції, маркетинг та кадри. При необхідності зазначені групи можуть бути доповненими в залежності від специфіки діяльності того чи іншого виробника.

Список літератури

1. Андрійчук В. Конкурентоспроможність української продукції // Віче. - 1994- № 2(35).- С. 90 - 92.
2. Журило Р. М. Проблеми та перспективи забезпечення конкурентоспроможності виробників продукції машинобудування в Україні//Економіка та держава: наук.фах.видання .- Київ,2009.- Вип.11. – С.142-144.
3. Кирчата І.М. Напрями формування економічного механізму підвищення конкурентоспроможності підприємства// Управління розвитком: Зб. наук. статей. - Харків, 2006. – № 7. - С.19 - 21.
4. Портер М. Е. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов: Пер. с англ.- М.: Альпина Бизнес Букс, 2006.- 454 с.
5. Скударь Г. М. Управление конкурентоспособностью крупного акционерного общества: проблемы и решения.- К.: Наук, думка, 1999.- 496 с.

Л. Жилинская

Разработка механизма обеспечения конкурентноспособности предприятия

Проведен анализ и усовершенствована система управления конкурентоспособностью предприятий машиностроения. Разработан организационный механизм обеспечения конкурентоспособности производителей продукции машиностроения, которое строится на основе учета межфункционального взаимодействия его научных, производственных и других подразделений.

L.Zhilinska

DEVELOPMENT OF MECHANISM OF PROVIDING OF COMPETITIVENESS OF ENTERPRISE

An analysis is conducted and control system by the competitiveness of enterprises of engineer is improved. The organizational mechanism of providing of competitiveness of producers of products of engineer, which is built on the basis of account of interfunctional co-operation his scientific, productive and other subdivisions, is worked out.

Одержано 19.11.10

УДК 65.01: 338.242.2

Р.І. Жовновач, канд. екон. наук, докторант

Класичний приватний Університет, м. Запоріжжя

Системний підхід до управління конкурентоспроможністю підприємства

У статті досліджуються питання управління конкурентоспроможності підприємства на основі системного підходу. Виділено структурні складові системи управління конкурентоспроможністю підприємства, обґрунтовано та запропоновано концепцію управління конкурентоспроможністю підприємства, спрямовану на підтримання належного рівня конкурентоспроможності та можливості його підвищення.

конкурентоспроможність, конкурентні переваги, управління, система

Постановка проблеми В сучасних умовах господарювання для забезпечення належного рівня конкурентоспроможності вітчизняним підприємствам необхідно, з одного боку, орієнтуватись на зміни у зовнішньому середовищі функціонування підприємств, а з іншого – постійно підвищувати результативність та удосконалювати процес управління своєю господарською діяльністю. Проте діючий механізм формування конкурентного середовища не забезпечує комплексного вирішення проблеми конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, що вимагає розробки нових підходів, методів і технологій управління, які передбачають використання системного підходу, де пріоритетом має бути управління конкурентоспроможністю підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість дослідників теорії управління займаються питанням пошуку ефективних механізмів управління, що сприяли б швидкому реагуванню господарського суб'єкта на зміну зовнішнього і внутрішнього середовища, а також адаптації до нових умов. Різним аспектам теорії і практики конкурентоспроможності як елементу управління діяльністю підприємства присвячені роботи таких зарубіжних науковців, як А. Сміт, А. Маршал, Ф. Еджуорт, Дж. Мур, А. Курно, Дж. Робінсон, Д. Росс, Е. Чемберлін, Й. Шумпетер, Ф. Хайек, М. Портер, російських вчених Г. Азоева, А. Градова, Р. Фатхутдінова, А. Юданова та вітчизняних дослідників А. Воронкової, В. Герасимчук, В. Геєць, Ю. Іванова, В. Корінева, В. Павлової, І. Піддубного, О. Чернеги та інших. Проте, не зважаючи на велику кількість досліджень, в сучасній економічній літературі недостатньо приділено увагу теоретико-методологічним та методичним і практичним аспектам управління конкурентоспроможністю підприємства, що формує необхідність створення наукових основ управління конкурентоспроможністю підприємства.

Метою статті є узагальнення та систематизація теоретичних, методологічних та практичних підходів до формування системи управління конкурентоспроможністю підприємства, яка б відповідала вимогам ринкової економіки, сприяла підвищенню ефективності господарської діяльності підприємства та дозволяла покращити його конкурентне положення на ринку.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення високого рівня адаптивності підприємства до динамічних змін ринкового середовища та здатності конкурувати на ринках з виробниками й продавцями аналогічних товарів залежить від ефективного використання концепцій управління конкурентоспроможністю. Відповідно до визначення І. О. Піддубного і А. І. Піддубної управління конкурентоспроможністю підприємства

представлено як напрям менеджменту, спрямований на формування, розвиток і реалізацію конкурентних переваг і забезпечення життєдіяльності цього суб'єкта економічної діяльності [1, с. 58].

Теоретичною основою управління конкурентоспроможністю підприємства є концептуальні положення сучасної економічної та управлінської теорії, зокрема - ключові положення теорії ринку, теорії конкуренції та конкурентних переваг, концепції стратегічного управління, сучасної управлінської парадигми, а також базові принципи та прикладні інструменти, напрацьовані в рамках сучасних управлінських підходів, зокрема – процесного, системного, ситуаційного.

Як об'єкт управління, конкурентоспроможність підприємства може бути описаний за допомогою ряду параметрів, які призначені для визначення закономірностей та можливих шляхів розвитку досліджуваних явищ і процесів. Така сукупність взаємозалежних елементів у науці одержала назву системи. Система (грец. – „складене з частин”, „поєднання”, від „поєдную, складаю”) – комплекс підсистем, елементів та компонентів і їм характерних властивостей, взаємодія між якими та середовищем зумовлює якісно або сутнісно нову інтегративну цілісність [2, с. 361].

Як зазначає О.Б. Мних [3] застосування в теорії та практиці управління підприємствами системного підходу здійснюється з метою забезпечення більш ефективної діяльності підприємства. Системний підхід до управління конкурентоспроможністю підприємства передбачає розгляд об'єкта управління як цілісної моделі та необхідність забезпечення взаємозв'язку всіх її елементів. Структуру системи управління конкурентоспроможністю підприємства наведено на рис.1. Зміна одного з елементів системи призводить до зміни інших елементів.

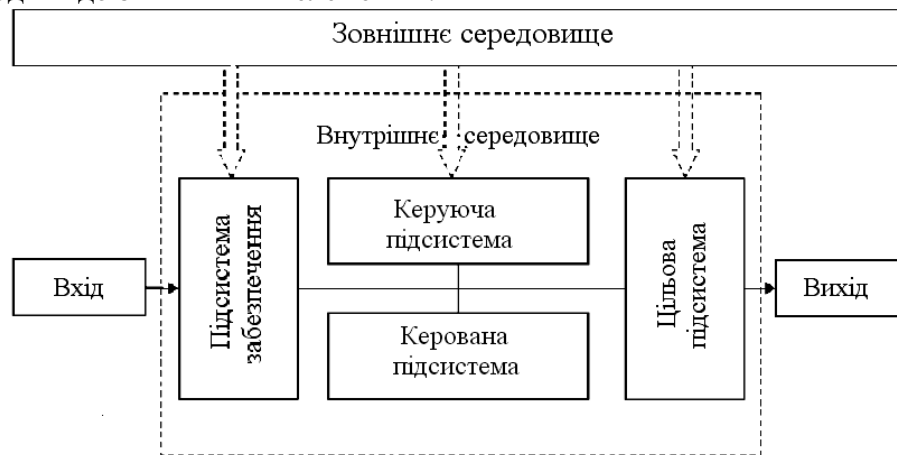

Рисунок 1 – Система управління конкурентоспроможністю підприємства

Значимість системного підходу до управління конкурентоспроможністю підприємства полягає в тому, він дозволяє всебічно оцінити конкурентоспроможність підприємства, його систему управління як у цілому, так і на рівні конкретних конкурентних переваг, проаналізувати будь-яку ситуацію в межах окремо взятої системи, виявити характер проблем:

- а) виходу (забезпечення матеріальними, фінансовими, трудовими, інформаційними та іншими видами ресурсів);
- б) процесу (перетворення ресурсів у результат);
- в) входу (продукція, послуги, інформація).

Відповідно до поставлених завдань, які формуються на вході системи управління конкурентоспроможністю, підприємству необхідно забезпечити проведення маркетингових досліджень, моніторинг основних конкурентів, розробити можливі сценарії розвитку, відібрати найбільш вигідні варіанти та забезпечити умови для реалізації розробленої маркетингової стратегії. Адже за будь-яких умов процесу перетворення

«входу» на «вихід» системи управління конкурентоспроможністю підприємства параметри «виходу» будуть неконкурентними, якщо не забезпечити конкурентоспроможність «входу» системи.

Отже, у загальному вигляді поняття “система” характеризується:

- а) наявністю ряду елементів;
- б) наявністю зв'язків між ними;
- в) цілісним характером даного явища або процесу.

Структурні складові системи управління конкурентоспроможністю підприємства наведено на рис 2.

Рисунок 2 – Основні елементи системи управління конкурентоспроможністю підприємства

Об'єктом управління конкурентоспроможністю підприємства доцільно вважати рівень конкурентоспроможності підприємства, необхідний і достатній для забезпечення можливості підприємства успішно конкурувати на конкретному ринку (регіоні збуту) у даний період часу шляхом випуску й реалізації конкурентноздатних виробів і послуг.

Суб'єктами управління конкурентоспроможністю підприємства є певне коло осіб, які належать до скоординованої системи управління підприємством та беруть участь у розробці й реалізації управлінських рішень у сфері управління конкурентоспроможністю підприємства. Результатом взаємодії суб'єкта і об'єкта управління є формування стратегій і тактик конкуренції підприємства.

Метою управління конкурентоспроможністю підприємства є забезпечення умов його успішного функціонування в конкурентному середовищі та створення конкурентних переваг стосовно інших підприємств даної галузі усередині країни й за її межами за будь-яких економічних, політичних, соціальних та інших змін у його зовнішньому середовищі.

Будь-яка організаційна система має будуватись на визначальних принципах. Андрушків Б.М. та Кузьмін О.С. [4, с. 260], визначають принцип як вихідне положення економічної теорії, основне правило (керівний напрям) організації конкретної економічної діяльності. Управління конкурентоспроможністю підприємства здійснюється на основі принципів формування стійкої конкурентної позиції, запропонованих авторами [5] - комплексності, системності, динамічності, безперервності, оптимальності та конструктивності, і основних принципів теорії конкуренції – еквіфінальності, інкременталізму, емерджентності [6, с.29].

Комплексність передбачає забезпечення взаємозв'язку всіх елементів системи управління конкурентоспроможністю підприємства при ухваленні управлінських рішень та врахуванні змін як в окремих об'єктах управління, так і в кінцевих результатах всього підприємства.

Системність визначає необхідність представлення управління конкурентоспроможністю підприємства як системи; системний підхід дає змогу врахувати всі необхідні взаємозв'язки та взаємодії в системі управління, дозволяє при постановці цілей всебічно зважувати чинники та спрямовувати механізми управління конкурентоспроможністю на досягнення поставлених цілей.

Динамічність проявляється у прийнятті управлінських рішень з управління конкурентоспроможності підприємства на основі вивчення чинників динамічних змін процесів підтримки потенційних можливостей та покращення конкурентних позицій підприємства.

Безперервність реалізується в необхідності постійного управління конкурентоспроможністю підприємства.

Оптимальність зумовлює прийняття оптимального управлінського рішення щодо формування конкурентних переваг підприємства, досягнення відповідного рівня конкурентоспроможності та забезпечення можливостей його підвищення, яке найбільшою мірою відповідає системі ціннісних установок.

Конструктивність полягає у логічній послідовності формування стратегії і тактики забезпечення конкурентоспроможності підприємства, обґрунтуванні їх вибору та напрямів реалізації.

Принцип еквіфінальності в теорії конкуренції передбачає існування різних шляхів досягнення бажаних характеристик об'єкта, стан якого змінюється у часі.

Відповідно до принципу інкременталізму, при прийнятті управлінського рішення відносно досягнення відповідного рівня конкурентоспроможності, підприємство орієнтуючись на незначні, поступові, логічно пов'язані організаційні зміни, які слід ретельно оцінити в напряду узгодженості зі змінами ринкового середовища (тобто існуючі організаційні заходи розвитку умов конкурентоспроможності необхідно проаналізувати з врахуванням змін ринкового середовища).

Реалізація принципу емерджентності полягає у досягненні відповідного рівня конкурентоспроможності підприємства завдяки поєднанню основних елементів її формування в цілісну систему.

Система управління конкурентоспроможністю підприємства, побудована на зазначених вище принципах, може бути ефективною лише за умови врахування та забезпечення єдності мети, дії всіх складових та процесу внутрішньої і зовнішньої політики підприємства, системи мотивації, яка спроможна зацікавити виконавців у підвищенні конкурентоспроможності підприємства, використання сучасних технічної та технологічної основ управління, здатних вирішити питання забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

В основі побудови системи конкурентоспроможності підприємства лежить інтегрований підхід до основних функцій управління: аналіз, планування, організація, мотивація, контроль, регулювання.

Функції управління конкурентоспроможністю підприємства:

- аналіз показників, що характеризують конкурентоспроможність продукції, потенціал та ринкову активність підприємства;
- планування - розробка стратегії з метою покращення конкурентної позиції підприємства на ринку;
- організація заходів щодо реалізації розробленої конкурентної стратегії;
- мотивація персоналу підприємства за допомогою матеріального та морального стимулювання працівників для досягнення конкурентних переваг;
- контроль за виконанням розробленої конкурентної стратегії підприємства , регулювання діяльності в тому розумінні, що через нього здійснюється узгодження дій різних підрозділів підприємств і координація різних напрямів діяльності для забезпечення високої ефективності конкурентних переваг.

В таблиці 1 у вигляді матриці представлено функції управління конкурентоспроможністю підприємства в розрізі основних напрямів діяльності підприємства, що дозволяє більш детально описати процес отримання конкурентних переваг.

Таблиця 1 – Функції управління конкурентоспроможністю підприємства у розрізі напрямів діяльності

	Фінанси	Виробництво	Технологія та НДДКР	Персонал	Маркетинг
Аналіз	Рівень витрат та прибутковості, показники платоспроможності, фінансування	Матеріалоємність, обсяг виробництва, собівартість, фондоозброєність	Здатність фірми керувати змінами, патенти й авторські права, рівень технології	Чисельність персоналу, професійні якості, рівень кваліфікації, продуктивність праці	Якість продукції та обслуговування, темпи росту цін, ефективність реклами, збутової політики, рівень постачання
Планування	Планування обсягу фінансових ресурсів, їх ефективного розподілу та використання, складання планів фінансового розвитку	Розробка виробничої політики, планування виробничих ресурсів, визначення рецептури, технології	Розробка проектів удосконалення технологічного процесу	Кадрове планування, розробка програм мотивації персоналу, планування кар'єри персоналу, освітні і кваліфікаційні програми	Планування обсягу та асортименту продукції, формування ефективної збутової політики, розробка заходів щодо забезпечення належного іміджу продукції та підприємства
Організація	Побудова ефективної фінансової структури підприємства, організація фінансової роботи	Організація випуску продукції	Налагодження технічного і технологічного переозброєння і модернізації підприємства, впровадження нових прогресивних технологічних процесів	Розробка оптимальної організаційної структури підприємства	Проведення маркетингових досліджень, моніторинг основних конкурентів розробка маркетингових стратегій
Мотивація	Використання матеріального та морального стимулювання працівників для формування мобілізуючого впливу і забезпечення зацікавленості персоналу в результатах діяльності підприємства, що дозволить отримати додаткові конкурентні переваги				
Контроль	Контроль за показниками ефективного використання фінансових ресурсів	Перевірка відповідності продукції, виробничих умов, процесів виробництва чинними стандартами і технічними умовами	Облік витрат на проведення НДДКР, контроль за термінами виконання етапів робіт та джерелами фінансування	Кадровий облік персоналу, табельний облік робочого часу перевірка доцільності розподілених повноважень	Контроль за виконанням річних планів збуту, прибутковості та ефективності маркетингових заходів
Регулювання	Систематизовані та впорядковані корегувальні дії різних підрозділів підприємства протягом всього процесу управління конкурентоспроможністю та їх координація за різними напрямками діяльності. Інтерпретація причин відхилень плану від факту і розробка пропозицій щодо зменшення відхилень. Розробка заходів впливу за основними напрямками господарської діяльності підприємства, спрямованих на підтримання належного рівня конкурентоспроможності підприємства та можливості його підвищення				

Сучасна теорія і практика свідчить, що основними методами управління конкурентоспроможністю підприємства є: методи кількісної оцінки і аналізу конкурентоспроможності; методи прогнозування конкурентоспроможності та формування її стратегічних нормативів, метод підвищення фінансового рейтингу, маркетингові методи, що дозволяють провести порівняльний аналіз суб'єктів ринку і приймати обґрунтовані управлінські рішення, які спрямовані на її підвищення, задоволення вимог ринку

конкурентоспроможною продукцією і покращення результатів економічної діяльності підприємства. Реалізація та удосконалення зазначених методів потребує застосування комплексного підходу для здійснення фінансових, організаційних, технічних, технологічних та інших заходів. Відповідно до цього пропонується система заходів управління, яка складається з окремих взаємопов'язаних напрямів удосконалення господарської діяльності підприємства і спрямована на підтримання належного рівня конкурентоспроможності підприємства та можливості його підвищення. Кожний з цих напрямів розглядається як система, що включає різноманітні системоутворюючі компоненти та забезпечує вирішення проблеми підвищення конкурентоспроможності підприємства на основі корегування відповідних заходів залежно від змін ринкового середовища.

1. Вибір конкурентних стратегій розвитку. Правильно обрана конкурентна стратегія розвитку підприємства, заснована на стратегічному аналізі його конкурентних позицій і потенційних можливостей дозволяє чіткіше визначитися у напрямках діяльності підприємства, що підвищує адекватність, динамічність і сприйнятливість внутрішньогосподарського механізму до змін ринкового середовища. Отримання конкурентних переваг підприємства відбувається на основі стратегій мінімізації витрат, диверсифікація, диференціація тощо.

2. Забезпечення комплексного підходу до процесів управління підприємством дозволяє досягти єдності дій усіх ланок і процесів управління в зовнішній і внутрішній політиці підприємства. Реалізація даного підходу передбачає оптимізацію структурних перетворень, впровадження ефективної системи менеджменту, реструктуризація організаційної системи управління підприємством, формування фінансової структури підприємства виділення центрів фінансової відповідальності тощо

3. Удосконалення системи управління персоналом підприємства. Впровадження комплексної системи управління конкурентоспроможності підприємства не можливе без участі та зацікавленості трудового колективу в результатах діяльності підприємства. Забезпечення достатнього рівня конкурентоспроможності підприємств також залежить від рівня конкурентоспроможності персоналу, який визначається не лише рівнем якості робочої сили, а й здатністю реалізувати даний потенціал на практиці, а також наявністю для цього відповідних умов. Для досягнення бажаного результату пропонуються наступні заходи: підвищення ефективності системи підготовки та перепідготовки персоналу відповідно до вимог менеджменту та маркетингової стратегії підприємства, удосконалення системи матеріальних та моральних стимулів та формування відповідальності за забезпечення конкурентоспроможності підприємства, підвищення якості та результативності праці, створення умов для творчої та ініціативної праці.

4. Забезпечення конкурентоспроможності продукції підприємства. Високий рівень конкурентоспроможності продукції досягається за допомогою регулюванню головних її складових: раціональної якості продукції, ціни споживання та її додаткових конкурентних переваг. Підвищення конкурентоспроможності продукції передбачає впровадження системи управління якістю та сертифікації продукції, ефективної цінової політики підприємства та забезпечення споживача більш якісним фірмовим сервісом.

5. Комплексний підхід до диверсифікації та планування виробництва. Ефективне функціонування системи управління конкурентоспроможністю підприємства значною мірою залежить від врахування кон'юнктури ринку, яка перебуває під впливом постійних змін ринкового середовища. Заходами підвищення конкурентоспроможності є здійснення диверсифікації виробництва та відновлення номенклатури продукції, що випускається. Виконання зазначених заходів потребує наступних дій: розробки програм виробництва і оновлення номенклатури продукції; формування перспективних, річних і оперативних планів зниження собівартості продукції, витрачання грошових, матеріальних, паливно-енергетичних і трудових ресурсів; активного використання в господарській практиці

сучасних методів бізнес-планування, функціонально-вартісного аналізу і інших інструментів вдосконалення планово-аналітичної роботи.

6. Реорганізація системи обліку та аналізу витрат. Об'єктивною необхідністю вдосконалення системи управління конкурентоспроможністю підприємства є реорганізація системи обліку і аналізу, реструктуризація бухгалтерської служби, що враховує вимоги ринкових стосунків і перехід до підприємницького менеджменту і ґрунтується на впровадженні в практику роботи бухгалтерського апарату сучасних методологічних і методичних положень зарубіжної системи обліку витрат. Реалізація цього дозволить забезпечити якісно новий рівень управління витратами виробництва і формуванням цін на продукцію, що випускається, і посилити тим самим позитивну дію системи обліку і аналізу на підвищення конкурентних можливостей підприємства і збільшення його об'ємів продажу.

7. Удосконалення системи управління фінансами підприємства. Реалізація системи управління конкурентоспроможністю підприємства нерозривно пов'язана з роботою фінансової служби з іншими підрозділами підприємства, діяльність яких полягає в розпорядженні (плануванні) на основі передбачення, моделювання і програмування обґрунтованого оптимального комплексу рішень і дій, що усередині визначеного підприємства і відповідно до заданих загальних цілей сприяють регулюванню фінансових потоків підприємства. Заходами підвищення конкурентоспроможності підприємства відповідно до цього напрямку удосконалення є розробка і реалізація фінансової політики підприємства в контексті проблем підвищення якості і конкурентоспроможності продукції; вдосконалення системи фінансового планування і контролю руху грошових коштів, управління потоками фінансових ресурсів; вдосконалення методичних підходів до оцінки і аналізу фінансового стану підприємства; управління оборотними активами підприємства, формування портфеля інвестицій; інформаційне забезпечення керівництва підприємства фінансовою звітністю для внутрішнього контролю і ухвалення обґрунтованих управлінських рішень.

8. Удосконалення інвестиційно-економічної стратегії підприємства. Однією з умов підвищення конкурентоспроможності підприємства є забезпечення ефективної реалізації інвестиційно-економічної стратегії підприємства, спрямованої на залучення фінансових ресурсів з метою формування й підтримання конкурентних переваг. До основних завдань, які повинна забезпечити реалізації інвестиційно-економічної стратегії віднесено: мінімізація вартості капіталу, що використовується підприємством, забезпечення фінансовими ресурсами на умовах, вигідніших ніж для конкурентів, підвищення ефективності використання власних та залучених фінансових ресурсів, оптимізація структури капіталу підприємства, оптимізація фінансового стану, і, як наслідок, підвищення інвестиційної привабливості підприємства.

9. Удосконалення маркетингової діяльності підприємства. Забезпечення ефективного функціонування системи управління конкурентоспроможністю підприємства не можливе без удосконалення маркетингової діяльності. Першочерговими завданнями реалізації цього напрямку є: вдосконалення маркетингової орієнтації, зміцнення маркетингової служби, вдосконалення організаційних форм і методів маркетингових досліджень, сегментарної спеціалізації, товарної стратегії, стратегії збуту, удосконалення методів аналізу і прогнозування ринкової ціни, вивчення заходів конкурентів по вдосконаленню аналогічних товарів і підвищенню адаптації та конкурентних переваг, здійснення ефективної рекламної діяльності підприємства тощо.

10. Удосконалення інформаційного забезпечення управління конкурентоспроможністю підприємства. Реалізація стратегії забезпечення конкурентоспроможності підприємства вимагає кардинальних перетворень пов'язаних з впровадженням інформаційних технологій. Мова йдеться про перехід на комп'ютерні технології, що дозволяють об'єднати в єдине інформаційне поле основні служби підприємства з подальшим підключенням в мережу практично усіх його підрозділів, тобто

про створення інформаційної моделі підприємства, що комплексно відбиває усі господарські операції і об'єкти, що беруть в них участь, а також усе різноманіття їх взаємозв'язків.

11. Технічне та технологічне оновлення підприємства. Ефективний розвиток технологічних можливостей і ресурсів вважають засобом створення міцної конкурентної переваги підприємства. Удосконалення системи управління конкурентоспроможністю з врахуванням технічних та технологічних аспектів, представлених такими компонентами: розробка комплексного плану поетапного технічного і технологічного переозброєння виробництва; розроблення нових технологій на підприємстві, придбання нових технологій, використання гнучких виробничих систем, комп'ютерно інтегрованого виробництва, активізація внутрішнього і залучення зовнішнього інвестування з метою забезпечення технічного та технологічного оновлення підприємства.

Висновки. Запропонована системи управління конкурентоспроможністю підприємства заснована на виділенні проблемно-орієнтованого контуру управління, носить цільовий характер, здатна цілком підтримувати класичну модель управління підприємством та дозволяє вчасно реагувати на зміни у зовнішньому й внутрішньому середовищі і, тим самим, забезпечити високий рівень адаптивності підприємства та динамічну відповідність між його потенціалом підприємств та ринковою позицією.

Список літератури

1. Піддубний І. О. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства/ І. О. Піддубний, А. І. Піддубна. - Х. : ВД „ІНЖЕК”, 2004. – 264 с
2. Навчальний економічний словник-довідник (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка, економічний аналіз, економіка підприємства, менеджмент, маркетинг, фінанси, банки, інвестиції, біржова діяльність): Терміни, поняття, персоналії. Укладачі: В.С.Іфтемчук, В.А.Григорев, М.І.Малінич, Г. Д.Шутак / За наук. ред. Г. І. Башнянина і В. С. Іфтемчука. - 2-ге видання, виправлене і доповнене. - Львів: "Магнолія 2006", 2007. - 688 с.
3. Мних О.Б. Актуальні проблеми формування інтегрованої системи стратегічного управління розвитком підприємства / О.Б. Мних // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Сер.: «Логістика». – 2004. – № 499. – С. 196–203.
4. Андрушків Б.М., Кузьмін О.Є. Основи менеджменту. – Львів: Світ, 1995. – 296 с.
5. Тищенко А.Н. Формирование конкурентной позиции предприятия в условиях кризиса: Монографія А.Н. Тищенко, Ю.Б. Иванов, Н.А. Кизим, Е.В. Ревенко, Т.М. Черевата-Тарашвілі.- Харьков: ИД «ИЖЭК», 2007.- 376с.
6. Економіко-математичні аспекти діагностики конкурентоспроможності підприємства. Монографія / Л.М. Марярець, Л.О. Норік.- Харків: Вид: ХНЕУ, 2009.- 216с.

Р.Жовновач

Системный подход к управлению конкурентоспособностью предприятий

В статье исследуются вопросы управления конкурентоспособностью предприятия на основе системного подхода. Выделены структурные составляющие системы управления конкурентоспособностью, обоснована и предложена концепция управления конкурентоспособностью предприятия, направленная на поддержания необходимого уровня конкурентоспособности и возможности его повышения.

R. Zhovnovach

Systems approach of enterprise's competitiveness control

In the article the questions of enterprise's competitiveness control on the base of systems approach are investigated. Structural components of the control system of enterprise's competitiveness are marked out, the concept of enterprise's competitiveness control aimed at supporting the appropriate level of competitiveness and possibilities of its increase is proved and suggested.

Одержано 19.11.10

УДК 631.372

В.Є. Мороз, проф., канд. техн. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Вивчення затрат робочого часу хронометражем

У статті викладені результати дослідження затрат робочого часу при проведенні ремонтних робіт сільськогосподарської техніки методом хронометражу.

хронометраж, секундомір, затрати часу, спостереження, хронокарта

Визначення затрат робочого часу та норм виробітку на виконання ручних і машино-ручних операцій при ремонті тракторів, автомобілів, двигунів і іншої сільськогосподарської техніки має велике значення у реформуванні сільського господарства та підвищенню якості ремонту.

Питанням аналізу нормування праці та затрат робочого часу при виконанні робіт у різних галузях народного господарства України, викладені у наукових працях українських вчених: Л.М. Фільштейна, В.А. Плаксова, І.В. Багрової, В.М. Данюка та інших, але він відноситься до загального машинобудування. В той же час проблемі вивчення затрат робочого часу хронометражем у ремонтному виробництві приділено недостатню увагу і вона потребує більш поглибленого дослідження.

Метою даної статті є: показати на реальному прикладі як у ремонтному виробництві при ремонті тракторів, автомобілів та їх двигунів, визначити затрати робочого часу на виконання ремонтних операцій методом хронометражу.

Хронометражем називається метод вивчення шляхом спостереження та вимірів затрат робочого часу на виконання операції або окремих циклічно повторюючихся її елементів.

За допомогою хронометражу можливо вирішити наступні задачі:

- а) встановити фактичні затрати часу на окремі роботи;
- б) виконати перевірку виконання діючих норм часу;
- в) визначити затрати основного, допоміжного часу для розробки нормативів на операції або окремі її елементи (прийоми, комплекси прийомів, рухи);
- г) вивчити прийоми та методи роботи передовиків виробництва;
- д) виявити причини невиконання норм часу.

Затрати часу хронометражем вимірюють за допомогою секундоміра з точністю до 1 сек. або 0,01 хв. (у залежності від градуювання циферблату секундоміра). Існують три способи проведення хронометражу:

- а) вибіркового;
- б) за поточним часом (безперервний);
- в) цикловий.

Вибірковий хронометраж – коли при вимірюванні часу операції або її окремого елементу стрілка секундоміра запускається з початку та зупиняється у кінці вимірюваного елементу.

Хронометраж за поточним часом: стрілку секундоміру запускають на початку і зупиняють у кінці серії спостережень. Виміри окремих спостережень читають, не виключаючи руху стрілки. Утруднення які виникають, коли читають показання стрілки яка рухається, можливо виключити застосуванням двухстрілочного секундоміру.

Цикловий хронометраж при необхідності вимірів часу малої тривалості (менше 3 сек.). Звичайним секундоміром такий час виміряти точно не вдається. В цьому випадку при проведенні

спостережень, окремі короточасні елементи операції об'єднують у групи різного складу та вимірюють затрати часу на кожну групу, після чого вираховують за трати часу на кожний елемент.

Якщо всього елементів – n , то об'єднують їх в n груп, а у кожній групі по $(n-1)$ елементів.

Припустимо, необхідно встановити довготривалість чотирьох короточасних елементів a, b, v, Γ будь-якої операції. Для проведення спостереження об'єднують їх у групи:

$$a+b+v=A;$$

$$b+v+\Gamma=B;$$

$$v+\Gamma+a=B;$$

$$\Gamma+a+b=\Gamma,$$

де A, B, B, Γ довготривалість виконання суми елементів кожної групи.

Склавши ці рівня і виконавши приведення подібних членів, одержимо:

$$\hat{a}+\hat{a}+\hat{a}+\hat{a}=\frac{\hat{A}+\hat{A}+\hat{A}+\hat{A}}{3};$$

$$\text{Позначимо } \frac{\hat{A}+\hat{A}+\hat{A}+\hat{A}}{3}=S,$$

тоді рівняння прийме вигляд: $\hat{a}+\hat{a}+\hat{a}+\hat{a}=S$.

Довготривалість виконання кожного елемента в цьому випадку, можливо визначити за формулами:

$$a=S-B;$$

$$b=S-B;$$

$$v=S-\Gamma;$$

$$\Gamma=S-A.$$

Приклад. Свердлимо отвір у деталі. Необхідно визначити затрати часу на елементи:

а) встановити деталь на верстат – a ;

б) свердлити отвір – b ;

в) зеньковати отвір – v ;

г) зняти деталь з верстату – Γ .

Розкладаємо всі елементи на чотири групи. Хронометраж затрат часу груп показав:

$$a+b+v=9 \text{ сек};$$

$$b+v+\Gamma=7 \text{ сек};$$

$$v+\Gamma+a=6 \text{ сек};$$

$$\Gamma+a+b=8 \text{ сек}.$$

Визначаємо S :

$$S=\frac{9+7+6+8}{3}=10 \text{ сек}.$$

Визначаємо довготривалість кожного елемента:

$$a=10-7=3 \text{ сек};$$

$$b=10-6=4 \text{ сек};$$

$$v=10-8=2 \text{ сек};$$

$$\Gamma=10-9=1 \text{ сек}.$$

Проведення хронометражних спостережень складається з трьох етапів: підготовка до проведення спостереження, проведення спостереження, обробка та аналіз результатів спостережень.

Перед проведення хронометражу встановлюють мету його проведення, вибирають спосіб проведення та об'єкт спостереження. При виборі об'єкту спостереження з метою розробки нормативів або встановлення норм часу слід вибрати досвідченого робітника, який добросовісно відноситься до роботи та який має відповідну кваліфікацію.

Визначають елементи операції, які підлягають вивченню та записують їх зміст у хронокарту.

Встановлюють фіксажні точки, тобто моменти початку і кінця спостережень. Фіксажні точки повинні бути виразними, щоб хронометраж не коливався у їх визначенні. Фіксажні точки є сигналом для включення та виключення секундоміра або моментом для читання показань його стрілки.

Знайомлять робітника, затрати часу котрого будуть заміряти з метою проведення хронометражу і, якщо необхідно, проводять з ним інструктаж.

Визначають необхідне число спостережень.

Число спостережень визначається, головним чином ступенем точності, котру хочуть отримати дослідженням. Чим більше число спостережень, тим точніший їх результат, але як встановлено досвідом, починаючи з деякого числа спостережень, точність їх результату змінюється дуже незначно і тому подальше збільшення числа спостережень стає практично недоцільним. Число спостережень при хронометражі рекомендується приймати за нижче приведеною таблицею 1.

Таблиця 1 – Число спостережень при хронометражі

Характер роботи	Число спостережень за довготривалістю операції, хв. до			
	1	5	10	більше 10
1. Машино-ручна робота довготривалість елементів більше 10 сек. більше половини елементів мають довготривалість менше 10 сек.	15 30	15 30	10	6
2. Ручна робота довготривалість елементів більше 10 сек. більше половини елементів мають довготривалість менше 10 сек.	30 60	20 30	12	8

Попередивши робітника, хронометражист займає місце, зручне для спостереження, причому присутність спостерігача не повинна заважати роботі.

Спостереження раціональніше проводити не на самому початку роботи, а після 1-2 годин, коли встановиться нормальний темп роботи. Час фіксувати в кінці спостерігаємого елемента.

При проведенні хронометражу за поточним часом показники секундоміру заносять до хронокарти (форма 1) у рядок П (поточний час) у хвилинах та секундах, наприклад 0-50, що означає 0 хв. 50 сек.

У випадку перерв при непередбачених затримках та дефектних замірах на зворотній стороні хронокарти роблять відповідний запис.

Основна задача обробки хронометражних даних заключається у визначенні довготривалості кожного спостерігаємого елемента операції та всієї операції в цілому.

Довготривалість вираховують як різницю двох сусідніх замірів поточного часу та записують у рядок Д (довготривалість) у секундах.

За результатами записів у рядку Д утворюється ряд чисел (варіанти) який називається хронометражним рядом (хроноряд) або варіаційним рядом.

Числа хроноряду рідку будуть однаковими, тому, що фактори які впливають на довготривалість процесу роботи, як правило, змінюються. Коливання чисел ряду (варіювання), однак, не повинно виходити із визначених меж. При обробці ряд повинен бути покращеним, тобто очищеним від усіх випадкових і дефектних замірів, які виникли в результаті непередбачених затримок у роботі та помилок замірів. Очевидні помилкові заміри часу, наприклад в результаті несправності устаткування та з інших причин, створивших ненормальні умови спостереження, повинні бути виключеними без аналізу.

Форма 1

Майстерня механічне вдділення		Область	Дата спостереження	Хронокарта №1										Початок спостереження Кінець спостереження Довготривалість		
Найменування та марка машини Найменування деталі і № Втулка № креслення Вага деталі: 0,35 кг. робочої карти матеріал: Чавун СЧ15 найменування операції та №: Розточування та підрізання Розряд роботи			Найменування робочого місця (верстат, верстак, стенд) Токарний верстат 1А616 Найменування інструменту: різець розточний і підрізний матеріал: сплав, марка ВК8 Пристосування: 3-х кулачковий патрон										Прізвище Ім'я По-батькові виконувача: Сотник Іван Васильович Розряд: 5. Спеціальність: Токар. Стаж по спеціальності: 6 років Виробнича оцінка: досвідчений токар			
		Зміст елемента операції	Запис хроноспостережень										сума	середня довг		
№	Фіксажні точки		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10				
1	Доторкання до деталі	Встановити деталь	П	0,20	2,30	4,52	7,13	10,31	13,15	15,40	18,06	20,31	22,40	198	22	
2	Відлучення руки від патронного ключа	Підрізати торець	Д	20	23	22	25	19	48	21	18	19	212			
3	Повертання різцетримача	Розточити	П	0,53	3,10	5,28	8,48	11,05	13,54	16,21	18,44	21,08	23,22	334	37	
4	Доторкання до патронного ключа	Зняти деталь	Д	33	40	35	95	34	39	41	38	32	42			
			П	2,02	4,23	6,46	10,08	12,19	15,13	17,48	19,55	22,13	24,43	754	75,4	
			Д	69	73	75	80	74	79	82	71	70	81			
			П	2,07	4,30	6,48	10,12	12,27	15,19	17,48	20,02	22,19	24,48	58	5,8	
			Д	5	7	5	4	8	6	5	7	6	5			
П – хв. сек. Д – сек.													Разом: 140,2			

Залишені після попереднього очищення значення ряду, повинні бути перевірені на стійкість. Критерієм стійкості є так названий коефіцієнт стійкості (K_{CT}), котрий визначається з формули:

$$\hat{E}_{\text{по}} = \frac{\dot{O}_{\text{max}}}{T_{\text{min}}}, \quad (1)$$

де T_{max} – максимальний член (варіанта) ряду;

T_{min} – мінімальний член (варіанта) ряду.

Ряд вважається стійким, якщо вирахований коефіцієнт стійкості рівний або менший допустимих меж значень коефіцієнтів стійкості, приведених у таблиці 2 (за матеріалами НДІ праці).

Таблиця 2 – Допустимі межі значень коефіцієнтів стійкості хронометражних рядів

Тип виробництва	Довготривалість вивчаемого елемента роботи, сек.	Характер роботи		
		машинний	машинно-ручний	ручний
Серійний	до 6	1,2	2,0	2,5
	більше 6	1,1	1,7	2,3
Дрібносерійний (одиничний)		1,3	2,0	3,0

Якщо перевірка на стійкість покаже негативний результат, то член, який найбільш відрізняється від останніх значень ряду, виключають та знову виконують перевірку на стійкість до одержання позитивних результатів.

У випадку виникнення утруднень який член (максимальний або мінімальний) слід виключити, знаходять середньоарифметичне членів, що залишилися, в ряду і виключають член, який має найбільше відхилення від середньої величини.

Після розчищення ряду від дефектних спостережень визначають середню довготривалість затрат часу елементу, який досліджується.

При обробці хронометражних рядів середнє значення довготривалості можливо визначити за середньоарифметичною величиною, моди і медіани.

Середньоарифметична величина являє собою частку від поділу суми усіх членів покращеного ряду на кількість цих членів:

$$\dot{O}_{\text{по}} = \frac{\sum_{i=1}^n X_i}{n}, \quad (2)$$

де X – значення членів ряду;

n – число членів ряду.

Наприклад, маємо хронометражний ряд, який включає 10 членів: 20, 23, 22, 24, 19, 22, 23, 18, 25, 22.

Середньоарифметична величина ряду рівна:

$$\dot{O}_{\text{по}} = \frac{22+23+22+24+19+22+23+18+25+22}{10} = \frac{218}{10} = 21,8.$$

Величина моди являє собою ті значення, котрі у даному ряді повторюється частіше усього.

Визначаємо моду ряду, який розглядається:

– значення ряду	20	23	22	24	19	18	25;
–повторюємість	1	2	3	1	1	1	1.

Найбільшу повторюємість (частість) має число 22, відповідно це воно і є модою.

Медіаною називається число яке знаходиться на середині ряду, розміщеного у порядку зростання (зменшення) його значень. Визначимо медіану для приведенного ряду:

18,19,20,22,22,23,23,24,25.

Середина ряду припадає на число 22, відповідно воно і буде медіаною.

Як видно з прикладів, які розглядаються – середні значення ряду, визначені різними способами, співпадають або близькі один до одного.

З теорії помилок середньоарифметичне значення вважається найбільш імовірним значенням істинної величини. Тому при обробці хронометражних рядів визначають середнє значення, як середньоарифметичну величину. Модою і медіаною для знаходження середини ряду користуватися не потрібно, вони можуть слугувати лише для перевірки середньоарифметичної величини яку знаходять.

Проведення хронометражу і заповнення хронокарти розглянемо на прикладі.

Приклад. Провести хронометраж з метою перевірки розрахованих норм на токарну обробку деталі. Заміри ведуть за поточним часом з початком спостереження в 0 хв. 00 сек. та кінцем спостереження в 24 хв. 48 сек.

Результат хронометражу записані у хронокарті (форма 1).

У процесі хронометражу були випадки ненормальних затрат часу: у I-му хроноряді 6-те спостереження 48 сек., та у II-му ряді 4-те спостереження, що відмічено н зворотній стороні хронокарти: при обробці хронорядів, вказані ненормальні затрати часу виключені.

Після виключення явно помилкових спостережень перевіряють ряди на стійкість:

$$1 \text{ д\у\а } \hat{E}_{\text{н\о}} = \frac{\dot{O}_{\text{max}}}{T_{\text{min}}} = \frac{25}{18} = 1,38;$$

$$2 \text{ д\у\а } \hat{E}_{\text{н\о}} = \frac{42}{32} = 1,31;$$

$$3 \text{ д\у\а } \hat{E}_{\text{н\о}} = \frac{82}{69} = 1,19;$$

$$4 \text{ д\у\а } \hat{E}_{\text{н\о}} = \frac{8}{4} = 2,0.$$

Перевірка розрахунків показує, що всі ряди стійки. У подальшому визначають суму усіх значень рядів та середньоарифметичні величини кожного ряду.

Середні затрати часу на всю операцію демонструють що час, встановлений розрахунком вірний.

Таким чином, застосування методу хронометражу, при виконанні верстатних робіт для ремонту тракторів, автомобілів та їх двигунів дасть змогу більш точно визначити затрати часу та зменшити собівартість робіт що виконується.

Вважаємо, що робота не закінчена та вимагає додаткових досліджень.

Список літератури

1. Л. М. Фільштейн. Праця. Техніко-економічне та соціальне нормування. – Кіровоград: РВЛ КНТУ, 2007. – 88 с.
2. Багрова І.В. Нормування праці. – ДУЕП. “Центр навчальної літератури” – К.: 2003. – 212 с.
3. Абрамова В.М., Данюк В.М. і інші. Нормування праці (за ред. Данюка В.М. і Абрамова В.М.) К.: – 1995. – 204с.
4. Плаксов В.А., Фільштейн Л.М. Нормування праці у машинобудуванні. Кіровоград: КІСГМ, 1993. – 60с.
5. Мороз В.Є. Вивчення затрат робочого часу у ремонтному виробництві. Наукові праці: КНТУ: економічні науки. Збірник наукових праць. Випуск 11.: Кіровоград, 2007. С. 98–105.
6. Мороз В.Є. Вивчення затрат часу методом «моментних спостережень». Наукові праці: КНТУ: Економічні науки. Збірник наукових праць. Випуск 17. – Кіровоград, 2010. С. 172–177.

В. Мороз

Изучение затрат рабочего времени хронометражем

В статье изложены результаты исследований затрат рабочего времени при проведении ремонтных работ сельскохозяйственной техники методом хронометража.

V. Moroz

Study of expenses of business hours by a time-study

In the article the results of researches of expenses of business hours are expounded during realization of workovers of agricultural technique by the method of time-study.

Одержано 03.11.10

УДК 331.102

А.Г. Семенов, доц., д-р екон. наук, А.І. Шарко, асп.

Класичний приватний університет

Стратегічне планування розвитку кадрового потенціалу підприємства

Розглянуто особливості сучасного процесу вдосконалення кадрового потенціалу підприємства, а саме: розширення повноважень виконавців на місцях і зміни форми контролю; спільне прийняття рішень, створення атмосфери довіри в колективі, розвиток механізмів планування кар'єри для ведучих працівників, комплексне бачення проблем і цілісний підхід до людських ресурсів у взаємозв'язку із стратегічними установками підприємства; створення корпоративної культури інноваційного типу
кадровий потенціал, стратегічне планування, кадри, планування розвитку кадрів

Вступ. Успіх кадрового потенціалу підприємства визначається двома основними чинниками: здатністю підприємства чітко визначити, яка поведінка працівників потрібна для досягнення його стратегії, і можливістю застосувати ефективні управлінські важелі для спрямування потенціалу працівників у бажаному руслі. Обидва завдання однаково важливі і складні, особливо в умовах кризової економіки.

Найважливішими особливостями сучасного процесу вдосконалення кадрового потенціалу підприємства є: розширення повноважень виконавців на місцях і зміна форми контролю; спільне прийняття рішень, створення атмосфери довіри на підприємстві; розвиток механізмів планування кар'єри для ключових працівників; комплексне бачення проблем і цілісний підхід до людських ресурсів у взаємозв'язку із стратегічними установками підприємства; створення корпоративної культури інноваційного типу.

В умовах сучасного кризового стану економіки особливе значення набувають питання практичного застосування сучасних методів вдосконалення кадрового потенціалу, що дозволяють підвищити ефективність діяльності підприємства. Тому дуже важливими стають питання формування трудового колективу та його ефективного використання на підприємстві.

В системі заходів реалізації економічної реформи особливе значення надається підвищенню рівня роботи з персоналом, становленню цієї роботи на міцний науковий фундамент, використанню нагромадженого на протязі багатьох років вітчизняного і зарубіжного досвіду [1].

В. Мороз

Изучение затрат рабочего времени хронометражем

В статье изложены результаты исследований затрат рабочего времени при проведении ремонтных работ сельскохозяйственной техники методом хронометража.

V. Moroz

Study of expenses of business hours by a time-study

In the article the results of researches of expenses of business hours are expounded during realization of workovers of agricultural technique by the method of time-study.

Одержано 03.11.10

УДК 331.102

А.Г. Семенов, доц., д-р екон. наук, А.І. Шарко, асп.

Класичний приватний університет

Стратегічне планування розвитку кадрового потенціалу підприємства

Розглянуто особливості сучасного процесу вдосконалення кадрового потенціалу підприємства, а саме: розширення повноважень виконавців на місцях і зміни форми контролю; спільне прийняття рішень, створення атмосфери довіри в колективі, розвиток механізмів планування кар'єри для ведучих працівників, комплексне бачення проблем і цілісний підхід до людських ресурсів у взаємозв'язку із стратегічними установками підприємства; створення корпоративної культури інноваційного типу
кадровий потенціал, стратегічне планування, кадри, планування розвитку кадрів

Вступ. Успіх кадрового потенціалу підприємства визначається двома основними чинниками: здатністю підприємства чітко визначити, яка поведінка працівників потрібна для досягнення його стратегії, і можливістю застосувати ефективні управлінські важелі для спрямування потенціалу працівників у бажаному руслі. Обидва завдання однаково важливі і складні, особливо в умовах кризової економіки.

Найважливішими особливостями сучасного процесу вдосконалення кадрового потенціалу підприємства є: розширення повноважень виконавців на місцях і зміна форми контролю; спільне прийняття рішень, створення атмосфери довіри на підприємстві; розвиток механізмів планування кар'єри для ключових працівників; комплексне бачення проблем і цілісний підхід до людських ресурсів у взаємозв'язку із стратегічними установками підприємства; створення корпоративної культури інноваційного типу.

В умовах сучасного кризового стану економіки особливе значення набувають питання практичного застосування сучасних методів вдосконалення кадрового потенціалу, що дозволяють підвищити ефективність діяльності підприємства. Тому дуже важливими стають питання формування трудового колективу та його ефективного використання на підприємстві.

В системі заходів реалізації економічної реформи особливе значення надається підвищенню рівня роботи з персоналом, становленню цієї роботи на міцний науковий фундамент, використанню нагромадженого на протязі багатьох років вітчизняного і зарубіжного досвіду [1].

В сучасних умовах, підприємства одержали право самостійно формувати персонал і розпоряджатися трудовими ресурсами. Це висуває високі вимоги до розробки кадрової політики і до використання кадрового потенціалу на кожному підприємстві. З погляду сучасного менеджменту поліпшення ефективності використання трудових ресурсів прийнято розглядати як головний резерв підвищення ефективності господарської діяльності. У цьому значенні особливу актуальність здобувають питання управління кадровим потенціалом, що розглядаються в досить широкому діапазоні: від економіко-математичного моделювання управлінських ситуацій до філософсько-психологічного аналізу людських відносин у процесі управління [2].

Мета статті. Основними економічними аспектами управління кадровим потенціалом підприємства за умов господарювання, що склалися у країні, стали питання оцінки продуктивності, ефективності праці робітників, стимулювання трудової діяльності, мотивації праці, які є базою для проведення комплексної оцінки персоналу підприємства.

Діяльність з управління кадровим потенціалом підприємства – це цілеспрямований вплив на людську складову організації, орієнтований на приведення у відповідність можливостей персоналу і цілей, стратегій, умов розвитку організації.

Але розпочати таку діяльність не дозволяють недостатня підготовленість робочої сили та невинуватені кадрові втрати, що послужили поштовхом до впровадження «планування людських ресурсів». Це дозволить компанії перейти до набору службовців на основі п'ятилітніх прогнозів потреби у фахівцях різноманітної кваліфікації, і в результаті сьогодні вони можуть повніше і дешевше задовольнити потреби в робітниках.

Результати. Кадрове планування в організації повинно містити у собі:

а) кадрові стратегії, що полягають у: розробці основ майбутнього кадрової політики організації; створенні можливостей посадового і фахового просування робітників; забезпеченні розвитку кадрів для виконання нових кваліфікованих робіт і адаптації їх знань до умов виробництва, що змінюються;

б) кадрові цілі, що полягають у: визначенні конкретних цілей організації і кожного робітника, впливаючих із кадрової стратегії; досягненні максимального зближення цілей організації та індивідуальних цілей працюючих;

в) кадрові задачі, що полягають у: забезпеченні організації в потрібний час, у потрібному місці, у потрібній кількості і з відповідною кваліфікацією таким персоналом, що необхідний для досягнення цілей;

г) кадрові заходи, що полягають у: розробці плану кадрових заходів для реалізації конкретних цілей організації і кожного робітника; визначенні витрат на реалізацію плану кадрових заходів.

Кадрове планування необхідно реалізувати за допомогою здійснення цілого комплексу взаємозалежних заходів, об'єднаних в оперативному плані роботи з персоналом.

Розглядаючи оперативний план роботи з персоналом визначними є такі його положення:

а) планування залучення персоналу – планування заходів щодо наймання і прийому персоналу з метою задоволення в перспективі потреби організації в кадрах за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел;

б) планування звільнення або скорочення персоналу має істотне значення в процесі кадрового планування і дозволяє уникнути передачі на зовнішній ринок праці кваліфікованих кадрів і створення для цього персоналу соціальних труднощів;

в) планування використання персоналу здійснюється за допомогою розробки плану заміщення штатних посад;

г) планування навчання персоналу охоплює заходи щодо навчання усередині і поза організаціями і самопідготовці;

д) планування ділової кар'єри, службово-фахового просування складається в тому, що починаючи з моменту прийняття робітника в організацію і закінчуючи можливим

Таблиця 1 – Аналіз складу коштів фонду оплати праці на ВАТ “Запоріжбудмаш” у 1 – 4 кварталі 2009 та 1 кварталі 2010 років

№ п/п	Склад коштів	1 кв.2009 року		2 кв.2009 року		3 кв.2009 року		4 кв.2009 року		1 кв.2010 року		Відхилення від попереднього періоду							
		сума, тис. грн	част-ка, %	сума, тис. грн	част-ка, %	сума, тис. грн	част-ка, %	сума, тис. грн	част-ка, %	сума, тис. грн	част-ка, %	у 2 кв. 2009 року		у 3 кв. 2009 року		у 4 кв. 2009 року		у 1 кв. 2010 року	
												в сумі тис. грн	у структурі, %	в сумі тис. грн	у структурі, %	в сумі тис. грн	у структурі, %	в сумі тис. грн	у структурі, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
1	Витрати на оплату праці, що відносяться до витрат обігу всього, у т.ч.	316,0	99,8	289,1	99,9	304,1	99,9	314,6	99,8	334,0	99,8	-26,9	0,1	15,0	0,0	10,5	-0,1	19,4	0,0
1.1	оплата по тарифним ставкам, посадовим окладам, відрядним розцінкам	268,2	84,7	245,4	84,8	256,8	84,3	265,8	84,3	281,7	84,1	-22,8	0,1	11,4	-0,4	9,0	0,0	15,9	-0,2
1.2	оплата за вихідні	1,5	0,5	1,6	0,6	1,7	0,6	1,9	0,6	2,0	0,6	0,1	0,1	0,1	0,0	0,2	0,0	0,1	0,0
1.3	оплата за святкові	1,4	0,4	1,7	0,6	1,8	0,6	2,0	0,6	2,1	0,6	0,3	0,1	0,1	0,0	0,2	0,0	0,1	0,0
1.4	оплата щорічних відпусток	17,5	5,5	15,5	5,4	16,1	5,3	16,7	5,3	17,5	5,2	-2,0	-0,2	0,6	-0,1	0,6	0,0	0,8	-0,1
1.5	оплата за невідпрацьований час	5,5	1,7	4,8	1,7	5,2	1,7	5,5	1,7	5,4	1,6	-0,7	-0,1	0,4	0,0	0,3	0,0	-0,1	-0,1
1.6	премії за підсумками роботи за рік, за виробничі результати	21,9	6,9	20,1	6,9	22,5	7,4	22,7	7,2	25,3	7,6	-1,8	0,0	2,4	0,4	0,2	-0,2	2,6	0,4

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
2	Виплати за рахунок прибутку, що залишається у розпорядженні підприємства	0,6	0,2	0,4	0,1	0,4	0,1	0,6	0,2	0,8	0,2	-0,2	-0,1	0,0	0,0	0,2	0,1	0,2	0,0
2.1	матеріальна допомога	0,6	0,2	0,4	0,1	0,4	0,1	0,6	0,2	0,8	0,2	-0,2	-0,1	0,0	0,0	0,2	0,1	0,2	0,0
2.2	одноразові виплати	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2.3	соціальні пільги	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
3	Всього коштів фонду оплати праці	316,6	100,0	289,5	100,0	304,5	100,0	315,2	100,0	334,8	100,0	27,1	0,0	15,0	0,0	10,7	0,0	19,6	6,2

звільненням з роботи, необхідно організувати планомірне горизонтальне і вертикальне його кар'єрне просування;

е) планування витрат на персонал складається в тому, що в першу чергу варто мати на увазі такі статті витрат як основна і додаткова заробітна плата, відрахована на соціальне страхування, витрати на відрядження; витрати на підготування, перепідготовку і підвищення кваліфікації

Як видно з таблиці, питома вага основної заробітної плати (по тарифним ставкам, посадовим окладам і відрядним розцінкам) практично не змінилася в 2009 - 2010 (1 кв.) рр. Виросли за цей період премії працівникам підприємства. За підсумками роботи за рік з 6,9% (2009 р.) до 7,6% (2010 р.).

Також в основі стратегічного планування кадрового потенціалу підприємства лежить організаційно-кадровий аудит, що являє собою оцінку відповідності структурного і кадрового потенціалу організації її цілям і стратегії розвитку. Його необхідно провести з метою підготування до прийняття стратегічних рішень про розвиток бізнесу, розробки програми реформування організації. Необхідно провести оцінку трьох основних аспектів організаційної діяльності: кадрових процесів – напрямки діяльності організації стосовно персоналу; структури організації – співвідношення і співвідпорядкованість основних елементів, ступінь жорсткості/гнучкості організаційної конфігурації; якісних і кількісних характеристик персоналу [3].

Менеджеру з персоналу, що проводить кадровий аудит, важливо зрозуміти, які процеси і з якою ефективністю йдуть в організації. Основні кадрові процеси організації наведено в табл. 2.

Таблиця 2 - Основні кадрові процеси організації

№ з/п	Основні кадрові процеси організації	Індикатори аудита (параметри діагностики)
1	2	3
1	Планування трудових ресурсів	- оцінка наявних ресурсів, цілей, умов і перспектив розвитку організації, що має потребу в кадрах.
2	Набір персоналу	- опис засобів поширення інформації про потребу в персоналі, використовуваних засобів набору; - оцінка результативності набору; - оцінка перспективного списку кандидатів на роботу, забезпеченості вакансій кандидатами.
3	Добір персоналу	- аналіз результативності розробленої програми процедур оцінки; - аналіз змін кадрового потенціалу організації.
4	Розробка системи стимулювання	- аналіз структури оплати праці, частки базової і преміальної ставок, наявність схем, що персоналіфікують виплати відповідно до ефективності; - оцінка відповідності розроблених принципів, структури зарплати і пільг умовам на ринку праці, продуктивності і прибутковості організації; - проведення порівняльних досліджень, визначення ефективної системи винагороди.
5	Адаптація персоналу	- опис використовуваних процедур адаптації, оцінка їх ефективності (кількість робітників, що звільняються протягом півроку, одного року); - опис проблем, що виникають у період адаптації

Продовження таблиці 2		
6	Навчання персоналу	- аналіз цілей і використовуваних форм навчання; - аналіз процесу збору і поширення в організації інформації про програми навчання; - аналіз системи оцінки ефективності навчання.
7	Оцінка трудової діяльності	- оцінка атестації, періодичності її проведення, наданих результатів і рішень, прийнятих за результатами атестації
8	Підвищення, зниження, переклад, звільнення	- оцінка ефективності використовуваної системи кадрового моніторингу, адаптація комп'ютерних методів кадрового моніторингу; - оцінка результативності методів планування кар'єри
9	Підготування керівних кадрів	- аналіз і проектування управлінської діяльності в організації; - оцінка управлінського потенціалу і визначення потреби в підготованні управлінського персоналу.
10	Моніторинг соціально-психологічної ситуації та організація комунікації усередині підприємства	- діагностика кадрових процесів і соціально-психологічного клімату, оцінка рівня соціальної напруженості в організації; - діагностика організаційної культури, типу управлінської команди, оцінка рівня їх відповідності іншим елементам організації; - визначення потреби в підготованні і реалізації програм розвитку внутрішньоорганізаційної комунікації.

Проводячи організаційно-кадровий аудит, менеджер з персоналу повинний вирішити важливе питання, чи володіє організація достатнім людським ресурсом функціонування і зміни, чи спроможний персонал працювати достатньо ефективно і відповідно до обраної стратегії. Для цього необхідно оцінити фактичний склад персоналу, а також особливості самого персоналу, наявність професійно важливих якостей і характеристик. Оцінка кадрового складу повинна включати:

а) оцінку укомплектованості кадрового складу в цілому і по рівнях управління, включаючи оцінку забезпеченості технологічного процесу персоналом;

б) оцінку відповідності рівня підготовленості персоналу вимогам діяльності;

в) аналіз структури кадрового складу відповідно до вимог технології і класифікатору посад;

г) аналіз структури кадрового складу по соціально-демографічних характеристиках;

е) оцінку плинності кадрів.

Аудит кадрового складу і кадрового потенціалу дозволить виявити: рівень кадрової заможності і потребу в персоналі; потреби в навчанні; стилі управління; соціально-психологічний клімат; інноваційний потенціал; основні джерела опору змін; розподіл персоналу в рамках організації (по рівнях ієрархії та функціональних напрямків).

Наступний етап стратегічного планування будь-якої організації неминуче пов'язаний з необхідністю комплектування штату. Добір нових працівників не тільки забезпечує режим нормального функціонування організації, але і закладає фундамент майбутнього успіху. Від того, наскільки ефективно поставлена робота з добору персоналу, у значній мірі залежить якість людських ресурсів, їхній внесок у досягнення цілей організації і якість виробленої продукції чи наданих послуг.

Пошук і добір персоналу є продовженням кадрової політики, реалізованої підприємством, і одним із ключових елементів системи управління персоналом, тісно пов'язаним практично з всіма основними напрямками роботи в цій сфері. Основну увагу у

сфері управління персоналом на сьогодні на ВАТ «Запоріжбудмаш» необхідно в першу чергу звернути саме на питання добору висококваліфікованого персоналу. Адже без нього неможливо закріпитись на ринку, а тим паче досягти завоювання більшої частки ринку.

Однак для того, щоб зв'язок між основними функціональними напрямками процесу управління персоналом і роботою по пошуку і добору персоналу для заповнення вакансій, що мають в організації, не була декларована лише на папері, необхідна визначена структура служби управління персоналом. Гарні результати дає досвід багатьох українських підприємств, коли в єдину службу управління персоналом поєднуються відділ кадрів, відділ праці, відділ навчання і психологічна служба. Ефективність діяльності по пошуку і добору нових працівників підвищується, якщо цей напрямок роботи здійснюється під єдиним керівництвом і координується з іншими сферами діяльності, пов'язаними з управлінням персоналом, починаючи від ведення кадрової документації і закінчуючи питаннями нормування і соціального захисту. Це дозволяє не тільки дотримуватися більш чітких критеріїв і процедур при пошуку і доборі кадрів, але і забезпечує високі результати в професійній і соціальній адаптації нових працівників.

При пошуку і доборі кадрів аналізованому підприємству важливо дотримуватися декількох принципів, що не тільки дозволять вибрати кращих кандидатів на заповнення наявних вакансій, але і будуть сприяти їх більш легкому входженню в організацію і швидкий вихід на рівень робочих показників, що відповідають установленим вимогам.

Пошук і добір кадрів не повинні розглядатися як простий підбір потрібної людини для виконання конкретної роботи, а повинні бути пов'язані з загальним контекстом програм, реалізованих у сфері управління персоналом, покликаних забезпечити досягнення цілей підприємства й успіх у реалізації стратегії, розробленої керівництвом.

Необхідно приймати до уваги не тільки рівень професійної компетентності кандидатів, але і те, як нові працівники будуть впливати в культурну і соціальну структуру організації. Організація більше втратить, ніж придбає, якщо найме на роботу технічно грамотну людину, але не здатного встановлювати гарні взаємини з товаришами по роботі, з клієнтами чи постачальниками що підриває встановлені норми і порядки.

Керівництву аналізованого підприємства слід також більше уваги приділяти такому заходу як планування кар'єри робітника. Планування кар'єри – один з напрямків кадрової роботи в організації, орієнтоване на визначення стратегії й етапів розвитку і просування фахівців. Плануванням кар'єри на ВАТ «Запоріжбудмаш» можуть займатися менеджер з персоналу, або безпосередній керівник працівника.

Просування по службі повинне визначатися не тільки особистими якостями працівника (освіта, кваліфікація, відношення до роботи, система внутрішніх мотивацій), але й об'єктивними.

У залежності від об'єктивних умов внутрішньоорганізаційна кар'єра може бути перспективною чи тупиковою – у співробітника може бути або довга кар'єрна лінія, або дуже коротка. Менеджер по персоналу вже при прийомі кандидата повинний спроектувати можливу кар'єру й обговорити її з кандидатом виходячи з індивідуальних особливостей і специфіки мотивації. Та сама кар'єрна лінія для різних співробітників може бути і привабливою, і нецікавою, що істотно позначиться на ефективності їхньої подальшої діяльності. Таким чином було сформульовано основні пропозиції для ВАТ «Запоріжбудмаш» щодо покращення управління персоналом.

Висновки.

1. Аналізуючи теоретичні та практичні аспекти на матеріалах ВАТ «Запоріжбудмаш» можна зробити висновок, що категорія «кадровий потенціал» розглядає сукупного працівника не просто як учасника виробництва, а як невід'ємний і рушійний початок всіх стадій відтворювального процесу.

2. В умовах економічної трансформації заробітна плата повинна використовуватися як найважливіший засіб для стимулювання до зростання продуктивності праці, прискорення науково-технічного прогресу, поліпшення якості продукції, підвищення ефективності виробництва.

3. У стратегію кадрової політики входить впровадження принципів роботи співробітників підприємства по встановлених нормативах і стандартах.

4. Серйозним аспектом стратегії роботи є формування керівних кадрів з власних співробітників, тобто робота по плануванню кар'єри працівників, оцінки їх діяльності, ротатії, просуванню. Важливе місце в стратегії підприємства займає підтримка рівноваги між молодими і досвідченими кадрами.

5. Встановлено, що однією з найважливіших функцій вищого рівня управління персоналом є розробка принципів впровадження і розвитку корпоративної культури підприємства. Це й дух організації, норми поведінки в організації, неписані правила.

Список літератури

1. Богиня Д.П. Основи економіки праці/ Д.П. Богиня – К.: Знання, 2000. – 185 с.
2. Семенов Г.А. Організація і планування на підприємстві / Г.А. Семенов, В.К. Станчевський, А.Г. Семенов і ін. – К.: ЦУЛ, 2006. – 528 с.
3. Семенов Г.А. Организация труда в период перехода к рынку: монография/ Г.А. Семенов, А.Г. Семенов – Запорожье: ЗГИА, 2000. – 187 с.

А.Семенов, А.Шарко

Стратегическое планирование развития кадрового потенциала предприятия

Рассмотрены особенности современного процесса усовершенствования кадрового потенциала предприятия, а именно: расширения полномочий исполнителей на местах и изменение формы контроля; совместное принятие решений, создание атмосферы доверия в коллективе, развития механизмов планирования карьеры для ведущих работников, комплексное видение проблемы и целостный подход к людским ресурсам во взаимодействии стратегическими установками предприятия; создание корпоративной культуры инновационного типа.

A.Semenov, A.Sharko

Strategic planning of development of skilled potential of enterprise

The features of modern process of improvement of skilled potential of enterprise are considered, namely: expansions of plenary powers of performers on places and change of control form; joint acceptance of decisions, creation of atmosphere of trust, is in a collective, development of mechanisms of planning of career for leading workers, complex vision of problem and integral going near still human resources in co-operation the strategic settings of enterprise; creation of corporate culture of innovative type.

Одержано 13.11.10

УДК 331.52: 332.04

Т.І. Грінка, канд.екон.наук

Кіровоградський національний технічний університет

Модернізація сфери зайнятості промисловості Кіровоградщини в умовах переходу до інноваційної моделі розвитку

В статті здійснено аналіз динаміки зайнятості, проблем зайнятості у промисловості Кіровоградської області. Обґрунтовано деякі питання вдосконалення механізму регулювання зайнятості населення у промисловому секторі.

зайнятість, промисловість, освітній рівень, професійно-кваліфікаційні параметри робочої сили, підвищення кваліфікації, інноваційний розвиток, структурні зрушення, інвестиційна роль держави

1. Постановка проблеми Перехід Україні до інноваційної моделі розвитку, в якій джерелом економічного зростання мають стати наукові знання, технологічні інновації та інформація, потребує кардинального перегляду методів та механізмів регулювання ринку праці з метою забезпечення необхідного перерозподілу зайнятості за видами діяльності та секторами економіки. Промисловість належить до пріоритетних галузей, що визначають темпи та якість економічного зростання, інноваційну спрямованість соціально-економічного розвитку. Нажаль, виробничий сектор економіки сьогодні характеризується технологічним відставанням і низькою якістю продукції, у тому числі через відсутність уваги до питань управління ресурсами кадрового потенціалу.

2. Аналіз досліджень і публікацій останніх років Проблематика підвищення ефективності використання людських ресурсів і відтворення інтелектуально потенціалу в умовах інноваційного перетворення національної економіки та розвитку постіндустріального суспільства знаходяться в центрі уваги багатьох вітчизняних і закордонних учених. Ці проблеми розглядають у монографіях і періодичних наукових виданнях такі вчені, як С.І.Бандур, В.М.Геєць, Б.М.Данилишин, Т.А.Заєць, В.І.Куценко, Е.М.Лібанова, М.В.Семикіна, В.В.Онiкiєнко та інші. На сучасному етапі важливого значення та уваги в наукових дослідженнях набуває територіально-галузевий аспект в управлінні кадрами, ринкові аспекти взаємодії ринку праці та ринку освітніх послуг. Цим питанням присвячені роботи О.І.Амоші, О.Ф.Новікової, І.Л.Петрової та інших учених.

3. Невирішені частини загальної проблеми Однак багато теоретичних і прикладних питань управління зайнятістю на промислових підприємствах в умовах переходу до інноваційної економіки залишаються дискусійними та невирішеними. Практика економічних реформ, пов'язана з децентралізацією та регіоналізацією влади, призводить до нових проблем управління кадровим потенціалом, які вимагають пріоритетного вивчення та вирішення. Поки не здійснюється комплексне дослідження проблем формування політики у сфері відтворення та розвитку кадрового потенціалу промисловості, а також її реалізації на рівні підприємств.

Актуальність розглянутих проблем, а також їхня недостатня розробленість у науці обумовили **4. вибір теми статті та визначили її мету:** з'ясування питань оцінки нових структурних зрушень у сфері зайнятості населення, їх узгодженості с потребами інноваційної моделі розвитку економіки регіону.

5. Виклад основного матеріалу дослідження з новим обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Порівняння динаміки обсягів зайнятості у

Кіровоградській області дає підстави констатувати, що за період 2007-2009 рр. спостерігалася тенденція до зменшення зайнятості населення за всіма видами економічної діяльності. Так загальна чисельність працюючого населення скоротилася на 29,7 тис. осіб або на 6,4%, в т.ч. у промисловості відповідно на 8,3 тис. осіб або на 13,9%, у сільському господарстві – на 9,8 тис. осіб або на 23,3%. Слід зауважити, що поряд із ситуацією, що склалася на Кіровоградщині останні три роки, кількість зайнятих в торгівлі зросла на 3,5%, в операціях з нерухомим майном орендою, інжинірингом та наданням послуг підприємцям – на 23%, в державному управлінні – на 6,6%. Тепер ці види діяльності є найбільш поширеними, в них зосереджено біля 121,4 тис. осіб або 28% загальної кількості зайнятого населення. Фактично можна говорити про перерозподіл працівників між цими вищеназваними найбільшими галузями: промислові та сільськогосподарські працівники переходили переважно в торгівлю, оскільки в інших галузях приріст зайнятості був незначним або взагалі була тенденція до зменшення. Отже, можна говорити, що значна частина кадрового потенціалу промисловості Кіровоградщини не бере участі у господарському обороті.

Природно, що викликає занепокоєння постійне зменшення зайнятості в промисловому секторі, а особливо – її структурні зрушення за видами промислової діяльності. Промисловість становить переважний сегмент зайнятості практично в усіх європейських країнах: тут працюють 16-25%, у деяких країнах 30% зайнятих. В Україні ж більше однієї чверті промислових працівників зайнято у добувній промисловості, виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води. Причому чисельність кадрів у цих видах діяльності залишається практично незмінною, тоді як в переробній промисловості – постійно скорочується.

Аналізуючи середньорічну кількість найманих працівників промисловості в Кіровоградській області слід констатувати, що за період 2007-2009 рр. вона скоротилася майже вдвічі в легкій промисловості, хімічному виробництві, на 24,6% у машинобудуванні, на 21,4% у переробній промисловості, 21,5% у добувній. Суттєво зменшилася кількість працівників на підприємствах, які виробляють машини і устаткування – на 32%. Це означає, що замість інноваційних заходів регіон поступово перетворюється на джерело сировинних та енергоресурсів.

Варто підкреслити, що саме скорочення зайнятості в промисловості у світовій економіці не означає зниження ролі та значення матеріальної складової сучасного господарського життя: обсяг виробництва і споживання суспільством благ не знижується, а зростає. Сучасне виробництво з надлишком забезпечує потреби населення як у традиційних, так і в принципово нових товарах, споживчий ринок розвинених країн перенасичений різноманітними продуктами, а промисловість забезпечена необхідною мінеральною і сільськогосподарською сировиною. Цей факт підтверджується і тією обставиною, що різке зменшення чисельності зайнятих у галузях первинного і вторинного секторів у розвинених країнах перестало в останні роки супроводжуватися відповідним скороченням частки даних галузей у валовому національному продукті.

З огляду на той факт, що зниження кількості зайнятих і обсягу виробленого продукту в аграрному та індустріальному секторах певною мірою компенсується зростанням цих показників у поєднаних з ними галузях, можна констатувати, що сумарна частка первинного і вторинного секторів у західній економіці стабілізувалася вже у 90-ті роки на рівні 30-32 % ВВП. Така ситуація стала можливою внаслідок швидкого технологічного прогресу, що робить сучасне матеріальне виробництво все менш трудомістким. Передбачається, що у провідних країнах світу тенденція скорочення зайнятості у виробництві продовжиться. За прогнозами британських економістів Р.Брауна і А.Джуліуса, до 2020 р. частка працюючих у виробничому секторі може знизитися до 10% від загального показника зайнятості.

Наведене вище, безумовно, заслуговує уваги, але очікування позитивного ефекту від зменшення зайнятості в промисловому секторі Кіровоградщини або країни в контексті

сучасних перетворень є неможливим. Низка великих промислових підприємств як нашого регіону, так і України, за останні роки спромоглася подолати депресивні тенденції і з року в рік нарощують обсяги виробництва, але через об'єктивне старіння кадрів, дефіцит кваліфікованої робочої сили, слабку техніко-технологічну базу, майже відсутність інноваційних заходів та інші проблеми відбувається подальша стагнація економіки промисловості.

Проблеми кадрового забезпечення промисловості Кіровоградської області підтверджує також аналіз вікового розподілу працівників. Так, частка молоді (особи віком 15-34 років) у відсотках до облікової кількості штатних працівників у промисловості минулого року становить 30,89%. Цей показник значно менший, ніж у фінансовій діяльності – 54,2%, торгівлі - 44%, рибальстві та рибництві - 39,6%. Отже, молодь нині надає перевагу іншим видам діяльності, що прирікає промисловість регіону на подальший занепад, особливо це стосується високотехнологічних виробництв.

Динаміка зайнятості працівників складається під впливом руху кадрів, який характеризується високим рівнем мобільності. Люди шукають більш високих заробітків, кращих умов праці. У промисловості найбільш високий рівень мобільності кадрів спостерігався у 2009 р. в порівнянні із попереднім роком на підприємствах текстильного виробництва (179,2%), по обробленню деревини та виробництву виробів з деревини (117,5%), виробництву гумових та пластмасових виробів (105,4%), виробництву шкіри, виробів із шкіри та інших матеріалів (105,1%), металургійного виробництва та виробництва металевих виробів (86,7%), виробництву харчових продуктів, напоїв (82,8%), виробництві транспортних засобів та устаткування (80%).

Як і в попередні роки переважна кількість вибулих (85,5%) залишила робочі місця з причин плінності кадрів і тільки 5% з причин скорочення штатів.

Якщо звернутися до статистичних даних щодо розподілу найманих працівників за рівнем освіти, то він теж невпинно погіршується, що є закономірною тенденцією на фоні загального скорочення зайнятості та старіння кадрів на промислових підприємствах регіону. Так у 2009 році кількість працівників із повною вищою освітою скоротилася на 1,2% до попереднього року а з неповною та базовою вищою освітою на 0,9%. Складається враження про спад усіх показників освітнього рівня, між тим, розрахунок питомої ваги кількості працівників, які мають неповну та базову вищу освіту в обліковій кількості штатних працівників, хоча й підтверджує падіння даного освітнього рівня (24% у 2009 р. проти 24,9% у 2008 р.), кількість працівників, які мають повну вищу освіту в обліковій кількості штатних працівників зростає (18,6% у 2009 р. проти 17,4% у 2008 р.)

Особливого значення набувають *професійно-кваліфікаційні параметри* робочої сили (рівень кваліфікації; унікальність чи універсальність спеціальності; володіння суміжними професіями; знання іноземних мов, здатність до набуття нових знань, освоєння нових технологій; виконання трудових функцій на рівні міжнародних стандартів). Оскільки в перспективі структурні зміни в економіці передбачають прискорений розвиток галузей і сфер ринкової та соціальної інфраструктури, наукомістких високотехнологічних виробництв та модернізацію існуючих виробничих потужностей, потреба у фахівцях відповідних спеціальностей, зокрема, орієнтованих на світовий рівень знань і навичок, буде зростати. В цих умовах вагомими чинниками підвищення конкурентоспроможності робочої сили є трудова активність населення, нарощування ним професійно-кваліфікаційного потенціалу, професійно-кваліфікаційна мобільність та здатність сприймати і впроваджувати інновації, а на регіональному (обласному) рівні – міграційна рухливість.

Питома вага охоплених підвищенням кваліфікації працівників є найвищою у Кіровоградській області (12,3% облікової кількості штатних працівників), Голованівському (10,1%), Новгородківському (10,3%), Компаніївському (10,2%), Маловиськівському (13,7%), Устинівському (10,4%) районах. Найнижчий відсоток

охоплених підвищенням кваліфікації працівників у м. Світловодськ — 4,9%, Петрівському — 4,9%, Олександрівському — 5,6%, Онуфріївському — 5,4% районах.

Найактивніше підвищували свою кваліфікацію працівники діяльності авіаційного транспорту (88,4% до кількості штатних працівників), діяльності пошти та зв'язку (30,8% до кількості штатних працівників), діяльності транспорту та зв'язку (15,5% до кількості штатних працівників). У промисловості підвищення кваліфікації за різними формами навчання (рис.1) (на виробничо-технічних курсах, курсах цільового призначення, через стажування, спеціалізацію, довгострокове та короткострокове термінове навчання) у 2009 р. пройшли 6426 тис. осіб (або 14,7% до облікової кількості штатних працівників), з них 15,3% - керівники, 13,4% - професіонали, фахівці, 0,6% - технічні службовці, 70,7% - робітники.

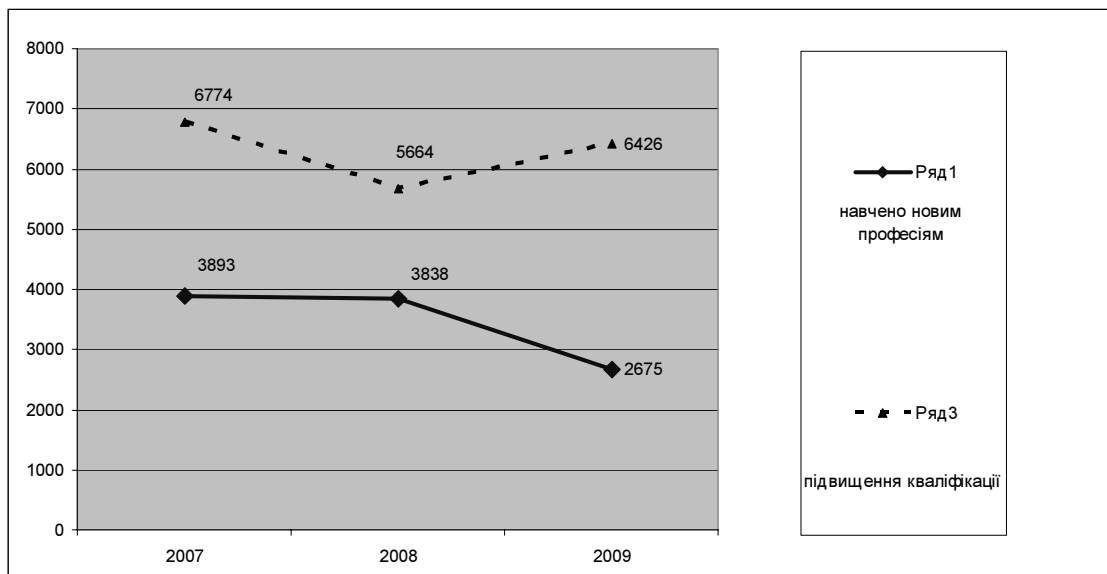

Рисунок 1 – Динаміка підготовки та підвищення кваліфікації кадрів у промисловості Кіровоградщини

Позитивною тенденцією стало те, що у 2009 р. на 762 тис. людей більше (або 13,5%) підвищили кваліфікацію в порівнянні з попереднім роком і на 5,1% менше до базового 2007 р. Негативним стало те, що навчались новим професіям на 1163 тис. осіб менше до попереднього року, що становило 30,3% і на 31,2% менше до базового 2007 р. Основними формами навчання працівників промисловості була їхня професійна перепідготовка безпосередньо на виробництві – 2176 осіб у 2009 р., з них індивідуальна – 41,9%, курсова – 50,9%. Пройшли навчання у навчальних закладах 499 осіб або 22,9% (78% - ПТЗ, 22% - вищі).

Слід підкреслити, що й досі лишається недостатньою середня по Україні періодичність підвищення кваліфікації працівників. Вона є вдвічі нижчою за нормативну, а у сільському господарстві, оптовій і роздрібній торгівлі — вдесятеро. У країнах Європейського Союзу періодичність підвищення кваліфікації працівників становить 3-5 років, у Японії — до 1 року. Ситуація, що склалася, є свідченням того, що рівень кваліфікації значної кількості працівників не тільки в нашому регіоні, а й в країні в цілому не відповідає вимогам сучасного виробництва, а система підвищення кваліфікації потребує подальшого розвитку та удосконалення передусім на основі досвіду зарубіжних країн.

Інноваційний розвиток призводить до структурних зрушень на ринку праці Кіровоградщини, зумовлюючи зміни в його сегментах щодо реалізації зайнятості. Зокрема, посилюється сегмент висококваліфікованих спеціалістів та робітників, зайнятих в галузях високих технологій, попит на яких зростатиме, зайнятість відзначатиметься стабільністю та високими доходами. Розширюється також сегмент працівників з відносно

невисоким рівнем кваліфікації (оператори комп'ютерних систем, працівники сфери ділових і побутових послуг, торгівлі, готельного господарства, ремонтні робітники-техніки) з нестандартними формами зайнятості. Ризиковими з точки зору зайнятості в цьому сегменті можуть бути працівники, що виконують малокваліфіковані та підсобні роботи, зокрема у сфері послуг. Відбувається скорочення працівників, зайнятих в сировинних галузях, робітників масових професій в традиційних виробництвах та збільшення чисельності нових наскрізних професій, сформованих в результаті розвитку нових технологій.

За адміністративними даними державної служби зайнятості кількість робочих місць (вакансій) на підприємствах, в установах, організаціях на кінець 2009 р. становила 0,6 тис. осіб, що на 44,7% менше, ніж на кінець 2008 р. Найбільшою залишилась потреба підприємств у професіоналах (33,7% від загальної кількості робочих місць на кінець 2009 р.), кваліфікованих робітників з інструментом (12,2% від загальної кількості робочих місць на кінець 2009 р.).

Невідпрацьованість міжкваліфікаційних співвідношень в оплаті праці різної складності, а нерідко ігнорування вихідних принципів редукції праці знижують мотивацію до зайнятості в офіційному секторі економіки регіону.

Основними обмеженнями на шляху до розвитку сфери зайнятості населення Кіровоградської області залишаються тінізація економіки, низька мотивація до легальної самостійно організованої трудової діяльності на засадах результативності та соціальної відповідальності. З соціальної точки зору, небезпечним є поступове, але неухильне заміщення вищих потреб суспільно-корисної трудової діяльності нижчими. Ступінь цього спрощення інколи наближається до прямої деградації, про що свідчить падіння престижності трудової діяльності у сфері матеріального виробництва, освіти, науці. Для значної частини працездатного населення незареєстрована трудова діяльність є важливим джерелом поповнення доходів та задоволення життєво необхідних потреб. Внаслідок цих та інших причин виникають проблеми кадрового забезпечення. Небажані зміни у трудоресурсній ситуації відбулися в більшості районів Кіровоградської області, де виникла гостра нестача кваліфікованої робочої сили.

На жаль, на тлі цих неоднозначних змін інвестиційна роль нашої держави у розвитку сфери зайнятості населення залишається досить скромною: вона не може претендувати на стратегічного інвестора, недостатньо реалізованою залишається її функція щодо економічного стимулювання створення нових робочих місць, їх модернізації та покращення санітарно-гігієнічних умов праці. У структурі джерел капітальних інвестицій 2009 р., наприклад, нашого регіону, ситуація ідентична загальнонаціональній: домінують власні кошти підприємств та організацій - 68,8%, кошти державних та місцевих бюджетів - 13,5%, кредити банків та інші позики - 3,1%, іноземні інвестиції - 2,3%.

Інвестиції в основний капітал промисловості Кіровоградської області за період 2007-2009 рр. збільшилися на 69,9%, зросла і питома вага інвестицій в загальній структурі інвестування регіону. Так, якщо у 2007 р. їх частка у загальній сумі складала 40,6%, то вже у 2009 р. - 61,9%, що становить найбільший відсоток. За видами промислової діяльності у 2009 р. найбільше інвестовано у переробну промисловість (1150,1 млн. грн.), виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (963 млн. грн.), добувну промисловість (471 млн. грн.), найменше - у виробництво транспортних засобів і устаткування (1,2 млн. грн.), легку промисловість (0,5 млн. грн.), виробництво гумових і пластмасових виробів (1,6 млн. грн.).

Щорічне збільшення загальних обсягів інвестицій в основний капітал і техніко-технологічне оновлення виробництва регіону, а значить і в робочі місця, поступово забезпечує досягнення такої важливої соціальної мети, як скорочення зайнятих у несприятливих, важких і шкідливих умовах праці. Так, за період 2007-2009 рр., кількість працівників промисловості, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам зменшилася на 18% до базового року, у т.ч. найбільший відсоток такої

тенденції прослідковується у добуванні паливно-енергетичних копалин (2,4%), у переробній промисловості, а саме виробництві харчових продуктів, напоїв, тютюнових виробів (0,5%). Майже вдвічі скоротилась чисельність таких працівників у добуванні кам'яного вугілля, лігніту і торфу – на 49,6% та на виробництві гумових та пластмасових виробів – на 46,3%.

Чисельність працівників, які працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам за останні три роки на виробництві електронного та оптичного устаткування, виробництві транспортних засобів та устаткування збільшилась відповідно на 1,9% та 3,6%.

Динаміка кількості працівників, яким встановлено хоча б один із видів пільг та компенсацій за роботу із шкідливими умовами праці у 2009 р до 2007р. свідчить про зменшення даного показника на 17,9%.

Зберігається достатньо високою потреба в робочій силі в умовах, що не відповідають установленим санітарно-гігієнічним нормам, на підприємствах таких промислових видів діяльності, як видобування вугілля і торфу, металургія та оброблення металу, виробництво коксу та нафтопереробки.

Поряд з тим, саме промисловий сектор все ще лідирує з усіх видів економічної діяльності за чисельністю працівників, зайнятих в несприятливих умовах праці (рис.2).

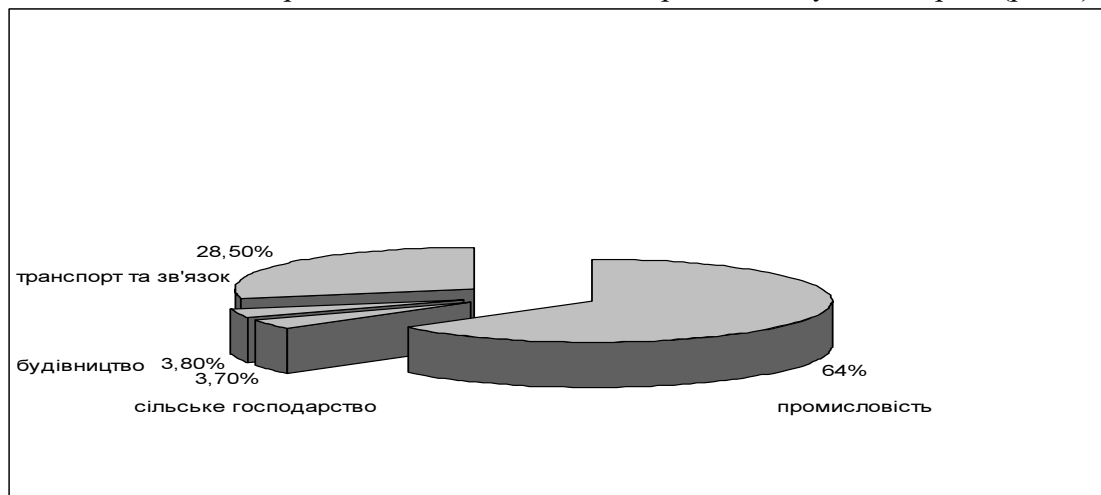

Рисунок 2 – Розподіл працівників, зайнятих в умовах, які не відповідають санітарно-гігієнічним нормам за окремими видами економічної діяльності на 31 грудня 2009 р. (% до облікової кількості штатних працівників)

В умовах високого впливу цінових деформацій на фонд оплати праці, інтенсивного поширення колективно-договірного регулювання трудових відносин значно послабився зв'язок між основними взаємозалежними величинами: оплатою праці, з одного боку, і обсягами виробництва, продуктивністю праці та чисельністю зайнятих працівників - з іншого. Це, по суті, унеможливило вплив на мотиваційну основу зайнятості населення за допомогою лише регулювання рівня номінальної та реальної заробітної плати. Виключення серед промислових видів діяльності становив рівень оплати праці на підприємствах з виробництва та розподілу електроенергії, газу та води, виробництва медичної техніки, вимірювальних засобів, оптичних приладів та устаткування, годинників, металургійного виробництва, добувної промисловості, який в 1,3 -1,7 разів перевищив середній показник по області.

В логіку економічних трансформацій та формування нового типу зайнятості населення не вписується такий ганебний для країни факт, як практика заборгованостей із заробітної плати.

Заборгованість із виплати заробітної плати на 1 грудня 2009 р. склала у промисловому секторі 39141 тис. грн., що становило 70,6% усієї заборгованості по всіх видах економічної діяльності регіону. Заборгованість по містах у 2009 р. найвища у м.

Олександрія, м. Кіровоград, Світловодську, Знам'янці. Заборгованість із виплати заробітної плати працівникам економічно активних підприємств у промисловості найвища у виробництві машин і устаткування – 8922,7 тис. грн., виробництві та розподіленні електроенергії, газу та води – 8148 тис. грн., переробній промисловості – 12720,5 тис. грн., у добувній промисловості – 13434,7 тис. грн.

Заборгованість із заробітної плати нерідко використовується як елемент стратегії виживання підприємств, що знаходяться на межі банкрутства - невчасно виплачена заробітна плата по суті являє собою безвідсотковий кредит роботодавцю.

Наведене свідчить про те, що зайнятість у промисловості Кіровоградщини практично втратила свою інноваційну спрямованість. Непривабливість роботи на промислових підприємствах пояснюється багатьма чинниками. На нашу думку, головними з них є наступні:

а) несприятливі умови праці (серед промислових працівників найвища частка осіб, зайнятих в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам – 34,2% облікової кількості штатних працівників). Промислова діяльність найбільш пов'язана з техногенним середовищем, де працівники піддаються шкідливому впливу одразу кількох несприятливих чинників, найбільш поширеними серед яких є перевищення граничнодопустимих норм шуму, інфразвуку, ультразвуку, важкості та напруженості праці, шкідливі хімічні речовини, мікроклімат у приміщенні, пил переважно фібро генної дії. Тобто праця на промислових підприємствах є не просто несприятливою для здоров'я, а й досить часто ненебезпечною для життя;

б) низька заробітна плата, яка не відповідає важкості та складності праці, не компенсує вплив несприятливого виробничого середовища. Хоча заробітна плата у промисловості вища за середню по регіону - 1708 грн., вона помітно нижча, ніж у транспорті - 2074 грн., фінансовій діяльності – 2377 грн., державному управлінні – 2063 грн. При цьому у переробній промисловості, де вимоги щодо кваліфікації працівників найбільші, заробітна плата істотно нижча, ніж у добувній. що відповідно становить 1403 грн. та 2584 грн. Все це засвідчує низький рівень матеріальних стимулів до ефективної праці. Ціна праці, зауважимо, залежить не від рівня її продуктивності, а від фінансового стану підприємства, і це також одна із деформацій у стимулюванні трудової діяльності, яка руйнівно впливає на якість трудового потенціалу та його використання. Коли рівень оплати праці межує з рівнем прожиткового мінімуму, вряд чи можливо розраховувати на довготривалий ентузіазм працівників промисловості;

в) обмежений соціальний пакет. Промисловість традиційно вважається галуззю із сильними профспілками та налагодженим соціальним діалогом. В Україні на промислових підприємствах завжди був один з найвищих рівнів охоплення працівників колективними договорами (більше ніж 90%). Водночас додаткові витрати роботодавців на соціальні пільги понад розмірів, передбачених законодавством, у промисловості значно нижчі, ніж у працівників транспорту, фінансової діяльності, і знаходяться майже на одному рівні з будівництвом та готелями та ресторанами. Інший приклад небажання промисловців-роботодавців «ділитися» доходами із своїми працівниками – слабкий рівень залучення працівників до участі у прибутках;

г) зміна суспільної парадигми розвитку. Цей соціально-психологічний чинник найбільше пояснює падіння престижу робітничих професій, що є наслідком як об'єктивних загально цивілізаційних процесів, так і специфічних для України обставин. До перших слід віднести становлення суспільства знань так званого постіндустріального економічного укладу, в якому інноваційну роль відіграють не робітничі кадри (тим більше не їхня кількість), а знання та компетенції фахівців і професіоналів. Така тенденція присутня і в нашій країні (зокрема, про неї свідчить постійне збільшення кількості студентів вищих навчальних закладів), проте вона поки що слабо матеріалізувалася в кадровій політиці підприємств. Наші роботодавці орієнтовані більше на дешеві робочі руки, ніж на якісні

характеристики людського капіталу. І це зрештою є основним стримуючим чинником розвитку інноваційного потенціалу економічної активності населення.

6. Висновки. Логічним шляхом виходу з критичної ситуації можна вважати взаємовигідне об'єднання зусиль сфер науки, економіки та освіти.

Підвищення рівня конкурентоспроможності національної промисловості неможливе без довгострокової національної промислової політики, яка повинна бути визначальною частиною регуляторної політики та інструментом реалізації довгострокових цілей держави. З метою створення умов конкурентоспроможності вітчизняних промислових підприємств необхідна суттєва активізація інвестиційної діяльності. Для цього повинні здійснюватися заходи економічної політики щодо поліпшення інвестиційного клімату, заохочення інвестиційного спрямування коштів підприємств та населення. Тому на особливу увагу заслуговує проблема перебудови системи державного управління промисловою політикою та розбудови ринкової інфраструктури. Успішне досягнення цілей промислової політики неможливе без інтеграції з політикою в сфері зайнятості.

Постановка інноваційних цілей економічного розвитку вимагає формування нової моделі зайнятості, під якою розуміють сукупність кількісних і якісних характеристик та вимог до трудового потенціалу, відповідність яких дозволить забезпечувати і підтримувати високі темпи економічного зростання та вирішення соціальних проблем суспільства. Формування інноваційної моделі сфери зайнятості припускає створення ефективних механізмів зниження рівня безробіття шляхом залучення незайнятого населення до трудової діяльності, а також розробки цільової системи заходів у рамках промислової політики з метою запобігання зростання безробіття. Також слід передбачити досягнення високого рівня якісних характеристик зайнятості, адекватних вимогам трансформації в інформаційне суспільство.

Об'єктивна потреба інноваційного розвитку економіки вимагає нової концепції підготовки кадрів. В її основу повинні бути покладені наступні принципи:

- розвиток і реалізація творчої особистості;
- постійна націленість на генерацію перспективних науково-технічних нововведень, пошук шляхів і методів їхньої практичної реалізації;
- орієнтація на підготовку висококваліфікованих і високоінтелектуальних фахівців, системних менеджерів інноваційної діяльності;
- відношення до процесу навчання та підготовки кадрів як до складової виробничого процесу, коли витрати на підготовку кадрів повинні сприйматися не як витрати на працівників, а як довгострокові інвестиції, необхідні для процвітання підприємства, регіону, країни в цілому;
- забезпечення управління соціальними та психологічними аспектами процесу створення інновацій, використання творчого потенціалу колективу;
- створення системи безперервного навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів;
- співробітництво університетів та інших навчальних закладів з передовими підприємствами будь-яких форм власності та їхня спільна діяльність щодо розробки спільних навчальних програм

У світі набуває розповсюдження так звана система безперервної освіти. Так, у Німеччині вчиться 40% дорослого населення, в США – до 60%. При цьому слід пам'ятати, що нині спостерігається швидка зміна технологій: базові технології, які викладають студентам на 3-4 курсах, уже застарівають до моменту працевлаштування студента після закінчення Вузу. Це вимагає створення системи моніторингу технологічного оснащення сучасних підприємств. Крім того, необхідно ретельно відпрацювати систему підвищення кваліфікації в межах окремих технологічних галузей (як окремі інститути підвищення кваліфікації) та великих підприємств (як окремі навчально-виробничі підрозділи).

Функціонування запропонованої інноваційної моделі передбачає забезпечення зайнятості, адекватної вимогам конкурентоспроможності регіону через створення механізмів перерозподілу робочої сили за видами економічної діяльності з урахуванням пріоритетів економічного зростання. Цього можна досягти за наявності тісної взаємодії держави, організацій роботодавців і профспілок, переходу до розробки прогнозів потреб у працівниках різних спеціальностей та високого рівня професійної підготовки.

Список літератури

1. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2009./ упоряд. та голов. ред. Л.Б.Дівель. – Кіровоград: Головне управління статистики у Кіровоградській області, 2010. – 521с.
2. Соловійов В.П. Питання підготовки кадрів промислового сектору України в контексті інноваційного розвитку економіки// Міжнародна науково-практична конференція «Проблема ефективного використання та професійно-технічної підготовки кадрів промислового сектору економіки України» м.Київ 28-29 листопада 2007 року/К.:РВПС України НАН України, 2008. – Том II. – С. 62-76.
3. Ємельяненко Л.М. Відтворення кадрового потенціалу промисловості України в умовах переходу до інноваційної економіки// Міжнародна науково-практична конференція «Проблема ефективного використання та професійно-технічної підготовки кадрів промислового сектору економіки України» м.Київ 28-29 листопада 2007 року/К.:РВПС України НАН України, 2008. – Том II. – С. 76-88.
4. Бурлай. Реструктуризація зайнятості в ново інтегрованих країнах ЄС у процесі економічної конвергенції/ Бурлай // Україна: аспекти праці. –2009. – №4. – С.43-49.
5. Кузнецова Н. Освіта, наука і виробництво як ключові компоненти механізму формування людських ресурсів інноваційного типу/ Н.Кузнецова // Україна: аспекти праці. –2009. – №4. – С. 39-42.
6. Петрова Т. Професійний розвиток працівників: проблеми стимулювання персоналу та заінтересованості роботодавців/ Т. Петрова // Україна: аспекти праці. –2010. – №2. – С.26-34.

Т. Гринка

Модернизация сферы занятости промышленности Кировоградской области в условиях перехода к инновационной модели развития

В статье осуществлен анализ динамики занятости, проблем занятости в промышленности Кировоградской области. Обоснованы некоторые вопросы совершенствования механизма регулирования занятости населения в промышленном секторе.

T.Grynka

The employmen sphere modernization of Kirovograd industry under the conditions of transition to innovdtive model of development

The article gives the analysis of the dynamics of employment, the problems of employment in the industry of the Kirovograd region. Serious consideration is given to some issues of improvement of the mechanism of regulations of employment of the population in the industrial sector.

Одержано 19.11.10

УДК 331.103

О.М. Гребінчук, викл.

Кіровоградський інститут комерції, м. Кіровоград

Організація потокового виробництва на машинобудівному підприємстві

Стаття присвячена дослідженню особливостей організації потокового виробництва на підприємствах машинобудівної галузі. Автором запропоновано алгоритм, який передбачає комплексний підхід до визначення різновиду потокової лінії механічної обробки деталей на машинобудівному підприємстві.

потокове виробництво, машинобудівне підприємство, потокова лінія, організація виробничого процесу

Постановка проблеми. Одним з найбільш перспективних напрямів розвитку машинобудування в сучасних умовах є всебічне підвищення продуктивності виробництва та поліпшення інших техніко-економічних показників діяльності підприємств, що пов'язується з поширенням на них поточкових методів виробництва. Стратегія поведінки підприємства на ринку вимагає здійснення процесу виробництва з урахуванням його ефективної організації у часі та просторі.

В основу управління поточковим виробництвом покладається технічне обґрунтування, а також побудоване на його основі, з врахуванням особливостей сучасного етапу діяльності машинобудівних підприємств, економічне обґрунтування різновиду організації потокової лінії механічного обробітку деталей та виробів або їх поточкового збирання.

Аналіз останніх наукових досліджень

Вивчення теоретичних та практичних аспектів організації потокового виробництва висвітлено у наукових працях таких вчених, як Гевко І.Б., Гулевич В.О., Захарчин Г.М., Подвігіна В.І., Петрович Й.М. Організації потокового виробництва з урахуванням специфіки підприємств машинобудівної галузі присвячені наукові роботи Автономова С.В., Гончарова В.Н., Грачевої К.А., Захарової М.К., Зінченко А. М., Зінченко Н. В., Іпатова М.І., Кирнос А. Н., Плоткіна Я.Д., Семенова Г.А., Янушкевича О.К.. До основних принципів організації потокового виробництва вони відносять спеціалізацію групи робочих місць, безперервність виробничого процесу та вузьку спеціалізацію кожного окремого робочого місця і робітника.

Мета статті:

Метою даної публікації є аналіз процесу потокового виробництва та визначення особливостей організації його функціонування на підприємствах машинобудівної галузі.

Викладення основного матеріалу дослідження.

У сучасних умовах для ринкової економіки характерним є переважання таких виробництв, що забезпечують виготовлення широкого асортименту продукції, що постійно оновлюється. Ринок спонукає сучасне машинобудівне підприємство випускати широку номенклатуру різноманітних виробів і моделей (типорозмірів), адже основною його вимогою до підприємства є послідовна орієнтація на клієнта, розширення асортименту, мультиноменклатурність.

Найбільш принципові параметри виробничого процесу визначається його типом. Тип виробництва, як найбільш загальна організаційно-технічна характеристика машинобудівного виробництва, визначається ступенем спеціалізації робочих місць, величиною і постійністю номенклатури об'єктів виробництва, а також формою руху

виробів по робочих місцях. В свою чергу, тип виробництва визначає такі основні організаційні характеристики виробництва, як форма спеціалізації цехів та дільниць; рівень поточності виробництва; способи автоматизації виробничих процесів; організація обслуговування робочих місць інструментом, транспортом та ремонтом; методи нормування праці; система оперативного планування.

Потокове виробництво складається з комплексу взаємопов'язаних за тактом випуску готових виробів ліній, які розташовуються за ходом технологічного процесу та спеціалізуються на виготовленні одного або декількох конструктивно та технологічно подібних виробів або напівфабрикатів. Його загальними ознаками, що забезпечують дотримання принципів організації, є закріплення одного або обмеженого числа найменувань виробів за певною групою робочих місць, а кожної окремої операції – за певним спеціалізованим робочим місцем, виконання на кожному робочому місці однієї або невеликої кількості операцій, розташування робочих місць за ходом технологічного процесу, високий ступінь безперервності виробничого процесу, що полягає у проходженні кожного окремого виробу по робочих місцях з найменшими перервами між операціями та високий ступінь ритмічності виконаних окремих операцій і всього процесу в цілому, тобто запуск в обробку виробів з повторюваним ритмом.

Ступінь спеціалізації робочих місць характеризується коефіцієнтом серійності – кількістю різних операцій, що виконуються на одному робочому місці. Коефіцієнт серійності для групи робочих місць дорівнює середньому відношенню кількості усіх операцій до кількості робочих місць, на яких ці операції виконуються, і може змінюватися від одиниці до кількох десятків.

Окремі різновиди поточних ліній, що класифіковано за ознакою рівня безперервності виробничих процесів та кількістю найменувань предметів виробництва, мають суттєві відмінності. Це означає, що класифікацію та виокремлення окремих їх типів з метою організації виробничого поточного процесу може бути здійснено на основі однозначного врахування їх додаткових якісних характеристик. Такими додатковими ознаками-визначниками подальшої конкретизації різновидів поточних ліній є: ступінь ритмічності процесу обробки (збирання) предметів виробництва; порядок розташування обладнання; спосіб передавання предметів праці між окремими робочими місцями; потреба у переналагоджуванні обладнання; обігові заділи; ступінь технологічної спеціалізації робочих місць лінії.

Визначення послідовності техніко-економічного обґрунтування різновиду поточної лінії механічної обробки деталей на машинобудівному підприємстві представлено на рис. 1.

Економічна доцільність організації конкретного виду поточної лінії механічної обробки враховується на етапі вибору методу виготовлення деталей з врахуванням необхідності застосування найбільш прогресивних технічних рішень. Вибір конкретного методу обробки деталей залежить від характеру та форми поверхонь, що обробляються, технічних умов, що висуваються до оброблюваної деталі, якомога більшої концентрації одночасно оброблюваних поверхонь в межах однієї операції, а також основних рішень, що приймаються для обробки деталей в даній лінії.

Із відомих основних методів обробки – послідовного, паралельного та паралельно-послідовного – перевага надається двом останнім. Критерієм прийняття рішення є тривалість виконання переходів одним або декількома ріжучими інструментами на верстаті протягом однієї операції.

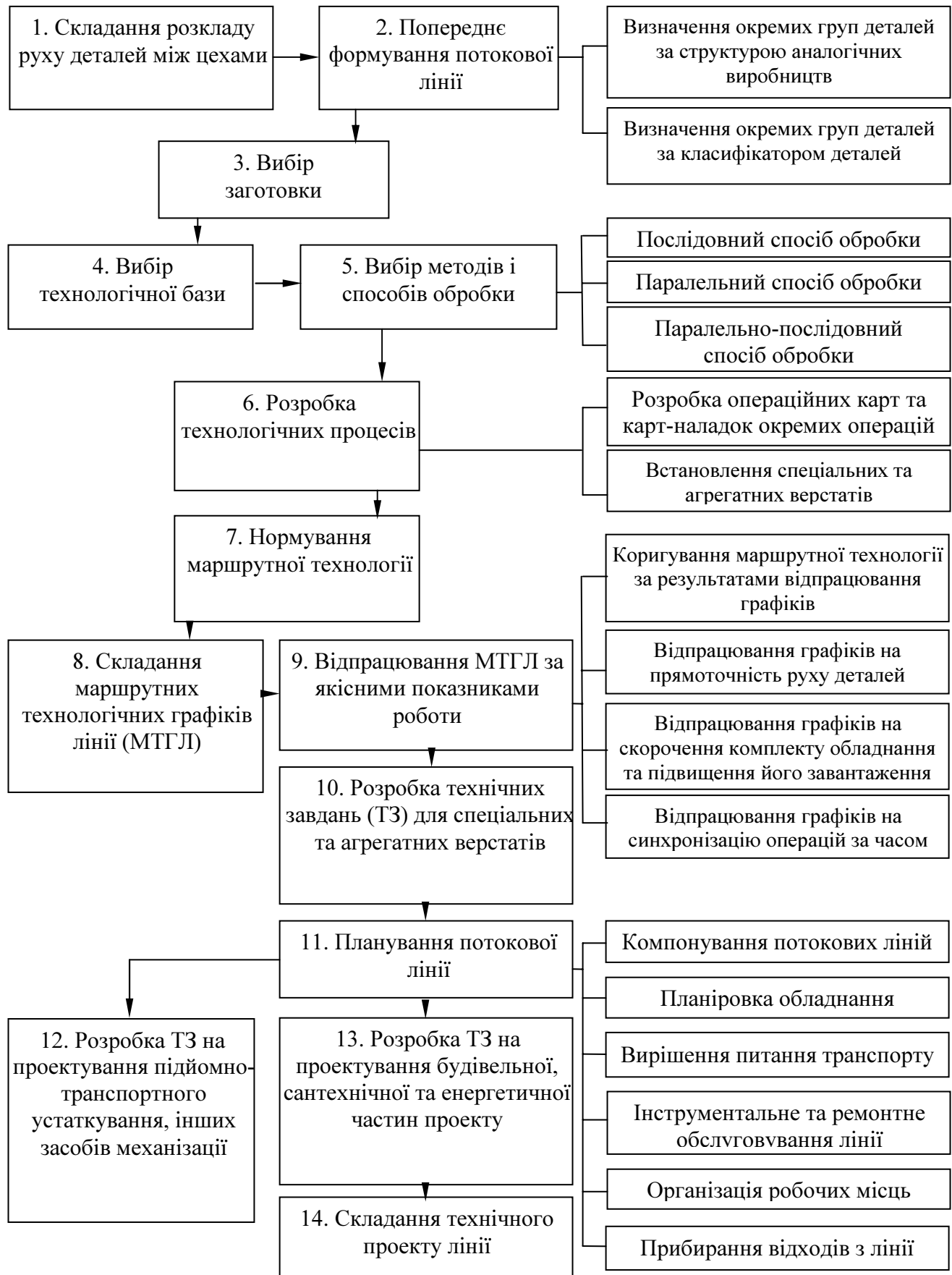

Рисунок 1 – Послідовність техніко-економічного обґрунтування різновиду потокової лінії механічної обробки деталей на машинобудівному підприємстві

Послідовна обробка деталей є доцільною у випадку малого розміру партій та незначної трудомісткості операцій. Такі явища спостерігаються, як правило, лише у випадку організації одиничного та дрібного серійного виробництва машинобудівної продукції

За паралельного руху окремі предмети праці невеликими партіями передаються на виконання наступної операції негайно після закінчення обробки на попередній. Хоча за такої організації виробничого процесу окремі вироби не пролежують, він має той недолік, що окремі робочі місця завантажено не повністю. Безперервно виконується лише максимально тривала за часом, головна, операція.

На етапі розробки технологічних процесів слід чітко та ретельно врахувати ту обставину, що для організації потокового виробництва вони суттєво відрізняються від аналогічних процедур для серійних методів виробництва. Додатковий економічний ефект досягається у підсумку реалізації наступних правил організації раціонального потокового виробництва:

- для організації багатопредметних поточкових ліній слід максимально широко і повно застосовувати типові технологічні процеси та маршрути механічної обробки деталей (виробів);

- розробка технологічного процесу повинна базуватись на засадах максимальної синхронізації операцій технологічного процесу за часом засобами їх об'єднання (розчленування), зміни оснащення обладнання, заміни методів механічної обробки;

- розширене застосування верстатів з автоматичним (напівавтоматичним) циклом роботи з метою полегшення умов праці та організації багатOVERSTATного обслуговування обладнання;

- максимально концентрувати операції, прагнути до максимально повного обробітку деталі за мінімальну кількість операцій, що виконуються на одному й тому ж верстаті;

- максимально замінювати перервні процеси механічної обробки неперервними;

- прагнути до перекриття допоміжного часу на установку та зняття деталі машинним часом механічної обробки;

- у ході розробки технологічного маршруту передбачити максимальне скорочення циклу виробництва за рахунок скорочення кількості та найбільш раціонального чергування операцій, що переривають механічну обробку деталей (виробів).

Нормування маршрутної технології, що передбачає проектування поточкових ліній на основі розрахункових технічно обґрунтованих норм, а за збереження діючої технології – фактичної тривалості операцій, – має бути здійснено за диференційованими нормативами часу з врахуванням типу виробництва (одиничне та дрібне серійне, серійне, крупне серійне).

Маршрутні технологічні графіки функціонування поточкових ліній є підставою для перевірки показника прямоочності руху деталей, визначення трудомісткості виготовлення деталей на лінії, розрахунку кількості верстатного устаткування та рівня його завантаження, визначення кількості переналагоджень лінії та часу їх здійснення, встановлення можливостей міжлінійної кооперації, попереднього встановлення кількості працівників. Об'єктивний характер розрахунків забезпечується у ході встановлення переліку обладнання, що обумовлено однозначно обраною послідовністю перебігу технологічних процесів механічного обробітку деталей.

Правила відпрацювання маршрутно-технологічних графіків з врахуванням економічних показників роботи поточної лінії формулюються наступним чином:

- всі деталі, що обробляються на лінії, повинні рухатись прямоочно; часткові повернення деталей, яких неможливо уникнути, передбачають обов'язкове коригування технологічного маршруту, зміну порядку розстановки обладнання в лінії, перегляд структури операції, часткові повернення деталей між сусідніми верстатами допускаються у вигляді виключення;

– середній рівень завантаження основного верстатного обладнання в лінії має становити 70-75 відсотків, за рівня завантаження універсальних верстатів нижче 50-60 відсотків передбачається кооперація між різними потоковими лініями;

– загальна кількість верстатів не розділеної лінії не має перевищувати 40-50 одиниць, розділення лінії є доцільним також у випадку використання верстатів – дублерів;

– недостатній рівень завантаження обладнання усувається шляхом послідовного виконання декількох операцій на одному верстаті, зміни маршруту та структури операцій (підвищення ступеня їх концентрації);

– установлене в лінію обладнання, по можливості, має завантажуватись та працювати рівномірно.

Свого остаточного вигляду потокова лінія набуває у процесі її просторового планування. У відповідності до проведених обґрунтувань розробляються типові схеми компонування поточкових ліній механічної обробки для підприємств машинобудування, а з врахуванням перелічених ознак-визначників встановлюється їх остаточний вигляд.

Висновки

Отже, для поточкового виробництва є характерним безперервний та прямоочний рух виробів по робочих місцях. Ось чому до організації виробничого процесу, за будь-якої форми потоку, висувуються наступні вимоги:

– процес повинен бути високопродуктивним та базуватись на використанні новітніх технологіях та методах організації виробництва;

– операції мають бути стабільними за фізичними параметрами, трудомісткістю та тривалістю;

– окремі операції та весь процес мають відрізнятись ритмічною повторюваністю;

– операції повинні бути синхронізованими.

Не зважаючи на те, що у повному обсязі весь перелік вимог може бути задоволено за умов здійснення переважно масового та крупносерійного випуску продукції, відповідне пристосування особливостей конструкторської діяльності, технології та організації виробництва робить можливим використання поточкових методів також у серійному, а подекуди, індивідуальному виробництві. Необхідними умовами цього є здійснення:

– конструктивної уніфікації (стандартизації, нормалізації, уніфікації об'єктів, створення конструктивних рядів, агрегування, забезпечення конструктивної спадковості виробів);

– технологічної уніфікації (розробки та запровадження типових технологічних процесів або групового методу обробітку об'єктів);

– нормалізації та регламентації організаційних заходів щодо запровадження багатоверстатного обслуговування, суміщення професій, здійсненням робіт за стандарт-планами, регламентованого порядку зміни та чергування об'єктів тощо.

Список літератури

1. Влияние системы адаптации на совершенствование организации сборочного производства: Монография / [Гончаров В.Н., Зинченко А. М., Зинченко Н. В., Киринос А. Н.]. – Донецк: ДГАУ, - 2004. – 172 с.
2. Гевко І.Б. Організація виробництва: навч. Посібник / І.Б. Гевко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 178 с.
3. Ипатов М.И. Организация и планирование машиностроительного производства: Учебник / М.И. Ипатов, М.К. Захарова, К.А. Грачева и др.; Под ред. М.И.Ипатова и др. – М.: Высш.шк. - 1988. – 367 с.
4. Петрович Й. М. Організація виробництва: Підруч. / Й. М. Петрович, Г. М. Захарчин – Л.: Магнолія плюс, - 2006. – 400 с.
5. Плоткін Я.Д. Організація і планування виробництва на машинобудівному підприємстві: Навч. посіб. / Я.Д. Плоткін, О.К. Янушкевич. – Л.: Світ, 1996. – 352 с.
6. Подвігіна В.І., Гулевич В.О. Організація виробничого процесу в часі та просторі. Потокове виробництво. Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 136 с. – С.27-29
7. Система адаптации и организации сборочного производства: Монография / [Гончаров В. Н., Зинченко А. М., Автономов С. В., Зинченко Н. В.]. – Луганск: Книжковий світ, 2002. – 136 с.

О. Гребинчук

Организация поточного производства на машиностроительном предприятии

Статья посвящена исследованию особенностей организации поточного производства на предприятиях машиностроительной отрасли. Автором предложен алгоритм, который предусматривает комплексный подход к определению вида поточной линии механической обработки деталей на машиностроительном предприятии.

O. Grebinchuk

Line production organization at machine-building enterprise

Features of the organization of line production in mechanical engineering are considered in article. The author offers algorithm which provides the complex approach to definition the kind of the product line of machining of details at the machine-building enterprise.

Одержано 19.11.10

УДК 338

О.Ю. Коцюрба, ас.

Кіровоградський національний технічний університет

Фінансові аспекти державно-приватного партнерства у сфері житлово-комунального господарства

У статті розглянуто сутність, форми державно-приватного партнерства та особливості їх фінансового забезпечення у житлово-комунальній сфері. Виокремлено найбільш прийнятні форми державно-приватного партнерства на основі конкретних джерел їх фінансування.

державно-приватне партнерство, житлово-комунальне господарство, лізинг, концесія, спільна діяльність

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку соціально-орієнтованої економіки України спричиняє необхідність першочергового вирішення завдань, пов'язаних із підвищенням рівня та якості життя населення. Ці завдання стосуються і житлово-комунального господарства, якому належить задовольняти потреби життєзабезпечення населення необхідними якісними послугами незалежно від рівня доходу окремих груп споживачів та надавати необхідні інфраструктурні послуги промисловим підприємствам та організаціям.

З огляду на величезну вагомість житлово-комунального господарства в розвитку держави та її регіонів першочерговим завданням сьогодні є його реформування та стабілізація розвитку шляхом модернізації як житлово-комунальної інфраструктури, так і системи її фінансового забезпечення. Проведення модернізації житлово-комунальної інфраструктури неможливе без залучення значного обсягу фінансових ресурсів. Але у зв'язку з тим, що основні джерела фінансового забезпечення житлово-комунальних підприємств - бюджетні кошти та платежі споживачів - є обмеженими, проведення модернізації стає практично неможливим. Тому вкрай важливо залучати інші фінансові джерела через різні форми державно-приватного партнерства (ДПП) в житлово-комунальній сфері.

О. Гребинчук

Организация поточного производства на машиностроительном предприятии

Статья посвящена исследованию особенностей организации поточного производства на предприятиях машиностроительной отрасли. Автором предложен алгоритм, который предусматривает комплексный подход к определению вида поточной линии механической обработки деталей на машиностроительном предприятии.

O. Grebinchuk

Line production organization at machine-building enterprise

Features of the organization of line production in mechanical engineering are considered in article. The author offers algorithm which provides the complex approach to definition the kind of the product line of machining of details at the machine-building enterprise.

Одержано 19.11.10

УДК 338

О.Ю. Коцюрба, ас.

Кіровоградський національний технічний університет

Фінансові аспекти державно-приватного партнерства у сфері житлово-комунального господарства

У статті розглянуто сутність, форми державно-приватного партнерства та особливості їх фінансового забезпечення у житлово-комунальній сфері. Виокремлено найбільш прийнятні форми державно-приватного партнерства на основі конкретних джерел їх фінансування.

державно-приватне партнерство, житлово-комунальне господарство, лізинг, концесія, спільна діяльність

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку соціально-орієнтованої економіки України спричиняє необхідність першочергового вирішення завдань, пов'язаних із підвищенням рівня та якості життя населення. Ці завдання стосуються і житлово-комунального господарства, якому належить задовольняти потреби життєзабезпечення населення необхідними якісними послугами незалежно від рівня доходу окремих груп споживачів та надавати необхідні інфраструктурні послуги промисловим підприємствам та організаціям.

З огляду на величезну вагомість житлово-комунального господарства в розвитку держави та її регіонів першочерговим завданням сьогодні є його реформування та стабілізація розвитку шляхом модернізації як житлово-комунальної інфраструктури, так і системи її фінансового забезпечення. Проведення модернізації житлово-комунальної інфраструктури неможливе без залучення значного обсягу фінансових ресурсів. Але у зв'язку з тим, що основні джерела фінансового забезпечення житлово-комунальних підприємств - бюджетні кошти та платежі споживачів - є обмеженими, проведення модернізації стає практично неможливим. Тому вкрай важливо залучати інші фінансові джерела через різні форми державно-приватного партнерства (ДПП) в житлово-комунальній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням взаємодії держави та приватного сектору у сфері ЖКГ останнім часом надається значна увага, що висвітлено в наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених, економістів, зокрема: Павлюк К.В., Онищук Г., Стасюк Г.А., Клевцевич Н.А., Власов А., Варнавський В.Г., Коровін Є. В., Сосна С.А.

Між тим, практично залишається поза увагою науковців фінансова складова державно-приватного партнерства у сфері ЖКГ.

Метою даної статті є дослідження форм державно-приватного партнерства у житлово-комунальному господарстві та виокремлення найбільш прийнятних з огляду на особливості розвитку економіки в Україні.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на можливості досить успішного здійснення державно-приватного партнерства у сфері ЖКГ як за кордоном, так і в Україні, на сьогодні, на жаль, ще не відпрацьовані механізми його ефективного за діяння. Серед науковців до цього часу немає єдиного підходу до визначення сутності державно-приватного партнерства.

Відповідно до економічного підходу державно-приватне партнерство порівнюють з опосередкованою приватизацією. Мова йде про перерозподіл повноважень між державою та бізнесом у стратегічних галузях, які не можуть бути приватизованими, але для яких у держави немає коштів на розвиток (ЖКГ, соціальна сфера, транспорт та ін.).

Державно-приватне партнерство також визначається як особлива, проте цілком повноцінна заміна приватизаційних програм, що дозволяє реалізувати потенціал приватнопідприємницької ініціативи, з одного боку, та зберегти контрольні функції держави в соціально значущих секторах економіки, з іншого. В умовах державно-приватного партнерства держава не втрачає прав власника, залучаючи при цьому ресурси бізнесу для вирішення широкого кола проблем.

Відповідно до підходу, пов'язаного з державною політикою та управлінням, ДПП знаходиться на межі відносин держави та бізнесу, не являючись ні інститутом приватизації, ні інститутом націоналізації, а лише формою оптимізації виконання державою її обов'язків перед суспільством, тобто постійного надання суспільних благ [6].

Окремими науковцями термін ДПП трактується у вузькому та широкому смислі.

Так, російський вчений Власов А. у вузькому смислі визначає ДПП як довгострокове, що регулюється договором, співробітництво між державою і приватним сектором з метою виконання суспільних завдань, яке охоплює весь життєвий цикл відповідного проекту: від планування до їх експлуатації, включаючи технічне обслуговування. У широкому розумінні, як стверджує Власов А., ДПП включає в себе всі форми кооперації між державою та приватним сектором, які знаходяться в полі між вирішенням завдань, що традиційно відносяться до компетенції держави, самою державою, з одного боку, та приватизацією, з іншого [4].

Російський економіст Варнавський В.Г. визначає ДПП як інституціональний та організаційний альянс між державою та бізнесом в цілях реалізації національних та міжнародних, масштабних та локальних, проте завжди суспільно значущих об'єктів в широкому спектрі сфер діяльності: від розвитку стратегічно важливих галузей до забезпечення суспільних послуг [3].

Науковець Коровін Є. визначає ДПП як середньострокове та довгострокове співробітництво між суспільним та приватним сектором, в рамках якого відбувається вирішення політичних задач на основі об'єднання досвіду кількох секторів та розподілу фінансових ризиків та вигод [5].

Закон України «Про державно-приватне партнерство» (№ 2404-VI від 01.07.2010 р.) визначає ДПП як співробітництво між органами державної влади та юридичними або фізичними особами-підприємцями, що здійснюється на основі договору [1].

На нашу автора, ДПП – це співробітництво держави та суб'єктів підприємницької діяльності в різних сферах суспільної діяльності шляхом об'єднання державних та

приватних фінансових та інтелектуальних ресурсів на основі спільності інтересів, паритетності та прозорості відносин задля забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства.

У Концепції розвитку державно-приватного партнерства у житлово-комунальному господарстві, прийнятій Кабінетом Міністрів України у 2009 році, визначено наступні основні ознаки ДПП у сфері житлово-комунального господарства:

- наявність спільних цілей у держави, органів місцевого самоврядування і приватного партнера та чітко визначеного державного інтересу;
- поєднання зусиль та коштів держави, органів місцевого самоврядування і приватного партнера для досягнення спільної мети;
- розподіл витрат і ризиків, а також використання отриманих результатів між державою, органами місцевого самоврядування і приватним партнером;
- рівноправний характер відносин у сфері реалізації проектів державно-приватного партнерства між державою, органами місцевого самоврядування і приватним партнером;
- фіксація зобов'язань між сторонами державно-приватного партнерства в офіційних документах та їх додержання протягом реалізації проекту [2].

Вище зазначені ознаки можна доповнити ще такою ознакою, як чітка вираженість публічної та суспільної спрямованості державно-приватного партнерства.

Основними формами участі приватного сектору у розвитку житлово-комунальної інфраструктури є такі:

- надання консалтингових послуг з боку бізнесу,
- оренда, управління, концесія об'єктів житлово-комунального господарства,
- використання змішаних форм державно-приватного партнерства,
- створення спільних підприємств у сфері ЖКГ,
- приватизація об'єктів житлово-комунального господарства.

Серед основних різновидів державно-приватного партнерства виокремлюються наступні:

- партнерства, що мають на меті впровадження пріоритетних проектів щодо модернізації комунальної інфраструктури шляхом залучення фінансових коштів та обладнання,
- партнерства, що мають на меті впровадження спеціального менеджменту, яким володіє приватний сектор, для реалізації великих комплексних програм та проектів у сфері ЖКГ,
- партнерства, що спрямовані на впровадження приватним сектором нових технологій у сфері ЖКГ,
- соціальне партнерство - спільна участь держави, органів місцевого самоврядування та приватного партнера у наукових дослідженнях, розробленні нормативно-правової бази, підвищенні свідомості громадськості тощо.

Для кожного конкретного проекту має бути обрана своя форма державно-приватного партнерства з урахуванням мети залучення приватного бізнесу та збалансованого розподілу ризиків між сторонами.

Потрібно зауважити, що наведена в Концепції розвитку державно-приватного партнерства у житлово-комунальному господарстві класифікація форм ДПП є дещо узагальненою. Більш детальна їх класифікація наведена в матеріалах ООН з питань розвитку державно-приватного партнерства у житлово-комунальній сфері, відповідно до якої слід виокремити наступні форми ДПП:

- контракти на послуги (державні контракти). Цей тип передбачає можливість підписання контракту між державною стороною та приватним підприємством для виконання поставлених завдань. Ці контракти застосовуються в операційній діяльності і містять в собі завдання щодо впровадження, функціонування та утримання нового

обладнання. Такі контракти є короткотерміновими, від декількох місяців до декількох років. Вони дозволяють державі застосовувати технічний досвід приватного сектору, його робочий потенціал та зберігати кошти. Обов'язки щодо управління та надання фінансових ресурсів у повній мірі залишаються за урядом;

- контракти на управління (O&M, OM&M). Такі контракти дозволяють державі перекладати відповідальність щодо функціонування та управління об'єктом на приватний сектор. Вони укладаються на короткий строк, але він є довшим, ніж у контрактах першого типу. Приватне підприємство отримує фіксовану плату, або плату у вигляді премій в залежності від ефективності своєї роботи. Функція щодо фінансування об'єкту за цим типом відносин залишається за державою;

- лізингові угоди (BLT, BLTM, LROT). Лізинг дозволяє приватному підприємству протягом певного часу отримувати грошові надходження від проекту за визначену лізингову плату уряду. Підприємство несе відповідальність за функціонування та утримання об'єкту. Таким чином, приватний сектор приймає на себе комерційний ризик, бо для того, щоб отримувати оптимальний рівень прибутку, підприємство має зменшувати операційні витрати і, в той самий час, підтримувати належний рівень послуг, що надаються. Підприємство стає зацікавленим в ефективному управлінні об'єктом. Однак, обов'язки щодо стратегічного планування та фінансування об'єкту повністю залишаються за державою. Такі угоди укладаються, як правило, на строк від п'яти до п'ятнадцяти років. Найчастіше цей тип угод застосовується у проектах, що самостійно генерують грошові надходження, тобто є самоокупними;

- змішані типи контрактів (BOT, DBOT, ROT, BOOT, DBFO, DCMF, DBFOM, BOO). Форма партнерства обирається в залежності від розподілених між партнерами ризиків, які фіксуються у контракті. Назва механізму відображує функції, які виконує приватний партнер відповідно до контракту. Такі механізми передбачають, що державна сторона сплачує бізнесу за надані послуги. Строк дії контрактів не перевищує 30 років. Нижче представлені визначення деяких змішаних типів ДПП.

БОТ (будівництво-управління-передача). Бізнес будує об'єкт, управляє проектом та передає державі. Держава сплачує бізнесу за надані послуги. Такі контракти є короткотерміновими (3-5 років).

DBOT (проекування-будівництво-управління-передача). Перевага цього підходу полягає в тому, що він містить у собі відповідальність приватного сектору щодо виконання одразу декількох функцій: проєкування, будівництво та утримання об'єкту. Таке поєднання є ефективним з огляду на те, що приватний сектор застосовує комплексний підхід до проекту і одразу визначає програму щодо довготермінового утримання об'єкту. Такий підхід зменшує ризик, пов'язаний з непередбачуваними витратами у майбутньому.

Актуальність даного підходу зумовлена тим, що більшість проєктів інфраструктури потребують набагато більше витрат в період експлуатації об'єкту, ніж в період розробки і впровадження. Такі угоди є довготерміновими, що робить приватний сектор стратегічним партнером уряду, але функція щодо фінансування залишається за державою.

ROT (відновлення - управління - передача). Цей тип є схожим на розглянутий вище. Різниця полягає в тому, що приватна сторона приймає в управління вже існуючий об'єкт і в її обов'язки входить його відновити.

DBFO (проекування-будівництво-фінансування-управління). Така форма партнерства є найголовнішим механізмом для залучення додаткових фінансових ресурсів приватного сектору до проєктів в інфраструктурі. Такі угоди вповноважують приватне підприємство проєкувати, будувати, фінансувати та управляти проектом в обмін та можливість отримувати грошові надходження протягом зафіксованого у контракті терміну. Строк дії таких угод складає 25-30 років, або навіть більше. Згідно з умовами договору право володіння об'єктом залишиться у державній власності. Держава буде контролювати, щоб об'єкт належним чином функціонував і утримувався протягом строку дії договору, а потім був повернений в належному стані. Такі контракти укладатимуться на

конкурсній основі і визначальними критеріями в наданій документації будуть наступні: кінцева ціна послуг для споживача, обсяг фінансової підтримки від держави, здатність бізнесу впровадити проект. В кінці строку дії контракту може бути прийнято рішення про передачу права власності на об'єкт приватній стороні.

Така форма партнерства, як концесія, має довгостроковий характер (40-50 років), що дозволяє сторонам здійснювати стратегічне прогнозування та планування своєї діяльності, та надає можливість диверсифікувати ризики між всіма приймаючими участь сторонами, завдяки чому суттєво підвищується життєздатність концесійних проектів. Бізнес матиме високу, а часто і повну волю у прийнятті інвестиційних, адміністративно-господарських та управлінських рішень. Регулююча функція залишається за державою. Концесії поєднують елементи таких типів контрактів, як лізингові угоди та контракти на управління. Але, на відміну від зазначених контрактів, співпрацюючи з державою на засадах концесії, бізнес бере на себе більшу частину ринкових та операційних ризиків. Відповідно до концесійної угоди, приватний партнер має право використовувати інфраструктурний об'єкт для надання послуг безпосередньо споживачам і отримує прибуток залежно від якості та кількості наданих послуг. Приватна сторона (концесіонер) відповідає за утримання об'єкта в належному стані та, у разі необхідності, здійснює його поновлення. Функція щодо фінансування, як правило, також належить приватному сектору. Концесійні угоди, на відміну від традиційних контрактів, повинні бути довготерміновими. Чим більше строк дії контракту, тим привабливішим для приватної сторони стає така форма бізнесу, оскільки дозволяє покрити витрати капіталу та максимізувати прибуток.

Спільна діяльність держави та бізнесу передбачає часткову передачу об'єкта у власність приватному сектору та спільну діяльність щодо проекту. Обидві сторони мають здійснювати інвестиції, але повний контроль в процесі управління залишатиметься за приватною стороною. Участь держави у таких проектах може мати різні форми, такі, як надання пільгових кредитів, субсидій, участь у статутному капіталі, передача активів та інше. Головними вимогами до спільної діяльності є наступні: приватна сторона має бути обрана на конкурсних засадах; контроль має залишатися за приватною стороною; частка держави має бути чітко визначена; витрати мають компенсуватися безпосередньо через стягнення плати зі споживачів послуг; розподіл ризиків та нагород має бути чітко визначений та узгоджений заздалегідь.

Виходячи з даної класифікації, можна проаналізувати особливості реалізації різних форм ДПП у житлово-комунальній сфері, виходячи з особливостей розвитку економіки України.

Так, практичне застосування контрактів на послуги є достатньо ускладненим, оскільки такі контракти передбачають, що надання фінансових ресурсів для впровадження, функціонування та утримання нового обладнання для підприємств ЖКГ покладено на державу, фінансові ресурси якої в нинішніх умовах суттєво обмежені.

Контракти на управління також передбачають, що фінансування об'єктів відбувається за рахунок держави, а це робить їх використання практично неможливим через вагому недостатність державних фінансових ресурсів. Тут позитивним моментом можна вважати те, що розмір плати держави залежить від ефективності роботи приватного партнера, а наслідком ефективної роботи має стати зменшення обсягу фінансових ресурсів держави на управління об'єктом.

Серед змішаних форм ДПП найбільш прийнятною для сфери ЖКГ можна вважати форму DBFO (проектування-будівництво-фінансування-управління), оскільки саме завдяки їй можливе залучення значних обсягів фінансових ресурсів приватного сектору при збереженні права власності за державою на збудований об'єкт.

Реалізація спільної діяльності держави та бізнесу як форми ДПП можлива лише в тій частині функціонування житлово-комунальної сфери, де підприємства ЖКГ не є природними монополістами на ринку житлово-комунальних послуг, оскільки при спільній

діяльності передбачена часткова передача об'єкта у власність приватному сектору. А це значно обмежує можливості застосування цієї форми державно-приватного партнерства.

Використання лізингових та концесійних угод в Україні ускладнене рядом причин, серед яких слід виділити такі, як: відсутність відповідної законодавчої бази, яка б регулювала лізингову та концесійну діяльність саме у сфері ЖКГ; недостатня забезпеченість інформаційної бази, що необхідна для процесу інвестування через лізинг та концесію; відсутність для інвестора твердих гарантій стабільності свого бізнесу та повернення інвестованих коштів через можливі суперечки з місцевими органами влади та ін.

Проте застосування будь-якої форми ДПП неможливе без створення відповідних передумов. Такими для житлово-комунальної сфери мають стати:

- розробка та удосконалення нормативно-правової бази;
- бюджетна підтримка житлово-комунального господарства у напрямку сприяння залученню приватних інвестицій;
- забезпечення державних гарантій приватним партнерам;
- надання податкових пільг приватним партнерам в частині оподаткування прибутку підприємств та ПДВ
- створення державного інституту ДПП, який би займався розробкою практичних механізмів реалізації ДПП з використанням зарубіжного досвіду та інформуванням про об'єкти, щодо яких можливе застосування ДПП, надавав допомогу щодо експертної оцінки об'єкту та ін.;
- публічний контроль за виконанням договірних зобов'язань всіх учасників ДПП.

Висновок.

Застосування різних форм державно-приватного партнерства є привабливим для житлово-комунальної сфери та має стати відправною точкою її реформування, однак це можливо лише за умов стимулювання приватного бізнесу до такого партнерства шляхом використання певних податкових преференцій для приватних партнерів. Подальшого дослідження потребує обґрунтування ефективних механізмів реалізації державно-приватного партнерства у сфері житлово-комунального господарства.

Список літератури

1. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 р. № 2404-VI//www.rada.gov.ua.
2. Концепція розвитку державно-приватного партнерства у житлово-комунальному господарстві//www.rada.gov.ua.
3. Варнавский В.Г. Частно-государственное партнерство // Сайт «Экспертный канал “Открытая экономика”», www.opes.ru.
4. Власов А. Особый путь Петербурга в сфере государственно-частного партнерства // www.konkir.ru.
5. Коровин Е. Кредитный риск проектов частно-государственного партнерства и механизмы поддержки. Выступление на круглом столе «Федеральные инструменты поддержки инвесторов», 10 октября 2006 г. // www.lobbying.ru.
6. Сосна С.А. О концепции общественного достояния // Государство и право.-2006.- №2.- с. 94-98.

О. Коцюрба

Финансовые аспекты государственно-частного партнерства в сфере жилищно-коммунального хозяйства

В статье рассмотрены сущность, формы государственно-частного партнерства и особенности их финансового обеспечения в жилищно-коммунальной сфере. Выделены наиболее приемлимые формы государственно-частного партнерства на основе конкретных источников их финансирования.

О. Kotsyurba

Financial aspects of state-private partnership for the sphere of dwelling-communal economy

The essence, forms of the state-private partnership and features of their financial providing for the dwelling-communal sphere are considered in the article. The most acceptable forms of the state-private partnership on certain sourcings' basis were selected by the author.

Одержано 19.11.10

УДК 330.131.5

Т.І. Гончар, старший науковий співробітник

Кіровоградський науково-дослідний центр продуктивності

Дослідження впливу умов виробництва на собівартість свинини в агроформуваннях Степового регіону

В статті розглянуто економіко-математичну модель впливу виробничих чинників на собівартість 1 ц приросту живої маси свиней в агроформуваннях Степового регіону методом регресійного аналізу. Визначено ряд чинників, які найбільше впливають на залежну змінну. Також доведено, що на собівартість свинини найбільше впливає витрати та вартість кормів. Запропоновані рекомендації по впровадженню заходів для зменшення собівартості 1 ц свинини.

собівартість свинини, умови виробництва, агроформування, методи регресійного аналізу, коефіцієнт еластичності, коефіцієнти регресії, залежна змінна

Реформування аграрного сектора економіки України, формування нових організаційно-правових структур вимагає переосмислення більшості основних теоретичних засад функціонування аграрного сектора. Загальна соціально-економічна криза, яка спричинила значне зменшення обсягів виробництва в усіх галузях сільського господарства не могла не позначитись на розвитку його головної галузі свинарства. Особливо гостро вона торкнулася формування виробничих витрат у даній галузі. Як відомо, ефективність розвитку галузей аграрного виробництва залежить не тільки від цін на продукцію, які визначаються попитом і пропозицією ринку, але і рівнем виробничих витрат, в основі яких поряд з іншими факторами, особливе місце займає рівень цін на матеріально-технічні ресурси, які аграрний сектор одержує від галузей промисловості.

Розвиток тваринництва обумовлюють насамперед економічні складові, матеріальну основу яких становить система продуктивних сил, що відображає активне ставлення людини до процесу виробництва. Крім того, економіка галузі тваринництва залежить від ступеня розвитку технологічного способу виробництва, його окремих елементів – технічного оснащення, забезпечення кормовими ресурсами, інформаційною системою, що пов'язано з ринковими методами управління. Однією із складових, що впливає на ефективність галузі свинарства є собівартість продукції.

Собівартість здебільшого формується віднесенням усіх видів фактичних виробничих витрат на утримання тварин на одиницю валової продукції. Обґрунтованість такого підходу викликає сумнів, бо собівартість тоді визначається простим обліком усіх видів витрат, які не структуризовані і обсяги яких не завжди відповідають об'єктивним виробничим потребам. Така схема формування собівартості є одно векторною і не

The essence, forms of the state-private partnership and features of their financial providing for the dwelling-communal sphere are considered in the article. The most acceptable forms of the state-private partnership on certain sourcings' basis were selected by the author.

Одержано 19.11.10

УДК 330.131.5

Т.І. Гончар, старший науковий співробітник

Кіровоградський науково-дослідний центр продуктивності

Дослідження впливу умов виробництва на собівартість свинини в агроформуваннях Степового регіону

В статті розглянуто економіко-математичну модель впливу виробничих чинників на собівартість 1 ц приросту живої маси свиней в агроформуваннях Степового регіону методом регресійного аналізу. Визначено ряд чинників, які найбільше впливають на залежну змінну. Також доведено, що на собівартість свинини найбільше впливає витрати та вартість кормів. Запропоновані рекомендації по впровадженню заходів для зменшення собівартості 1 ц свинини.

собівартість свинини, умови виробництва, агроформування, методи регресійного аналізу, коефіцієнт еластичності, коефіцієнти регресії, залежна змінна

Реформування аграрного сектора економіки України, формування нових організаційно-правових структур вимагає переосмислення більшості основних теоретичних засад функціонування аграрного сектора. Загальна соціально-економічна криза, яка спричинила значне зменшення обсягів виробництва в усіх галузях сільського господарства не могла не позначитись на розвитку його головної галузі свинарства. Особливо гостро вона торкнулася формування виробничих витрат у даній галузі. Як відомо, ефективність розвитку галузей аграрного виробництва залежить не тільки від цін на продукцію, які визначаються попитом і пропозицією ринку, але і рівнем виробничих витрат, в основі яких поряд з іншими факторами, особливе місце займає рівень цін на матеріально-технічні ресурси, які аграрний сектор одержує від галузей промисловості.

Розвиток тваринництва обумовлюють насамперед економічні складові, матеріальну основу яких становить система продуктивних сил, що відображає активне ставлення людини до процесу виробництва. Крім того, економіка галузі тваринництва залежить від ступеня розвитку технологічного способу виробництва, його окремих елементів – технічного оснащення, забезпечення кормовими ресурсами, інформаційною системою, що пов'язано з ринковими методами управління. Однією із складових, що впливає на ефективність галузі свинарства є собівартість продукції.

Собівартість здебільшого формується віднесенням усіх видів фактичних виробничих витрат на утримання тварин на одиницю валової продукції. Обґрунтованість такого підходу викликає сумнів, бо собівартість тоді визначається простим обліком усіх видів витрат, які не структуризовані і обсяги яких не завжди відповідають об'єктивним виробничим потребам. Така схема формування собівартості є одно векторною і не

дозволяє оперативно управляти виробничими витратами [1]. Тому в сучасних умовах важливого значення набувають непрямі методи вимірювань шляхом моделювання умов виробництва, визначення чинників, які впливають на розміри виробничих витрат та напрямів цього впливу, що дозволяє оперативно формувати функціональні зв'язки й ефективні залежності між обсягами ресурсів і кінцевою продукцією, на виготовлення якої вони витрачаються в конкретних умовах.

Науковим підґрунтям та поштовхом до розвитку знань про методи регресійного аналізу стали праці класиків економічної думки А.Сміта, Д.Рікардо, Н. Драйпера та ін [2]. Усі методи і різновиди програмного забезпечення передбачають визначення коефіцієнтів регресії. Значущість коефіцієнтів регресії визначають за критерієм Стюдента, а коефіцієнта детермінації – за коефіцієнтом Фішера. За коефіцієнтами регресії розраховують коефіцієнти еластичності по кожній незалежній змінній. Коефіцієнт еластичності показує, на скільки відсотків зміниться залежна змінна, якщо значення даної незалежної змінної збільшити (чи зменшити) на 1 % [3]. Але визначення достовірності статистичних коефіцієнтів виконує сам дослідник [4, 5].

Теоретичне і практичне обґрунтування можливості дослідження взаємозалежності чинників на виробництво 1 ц свинини в агроформуваннях Степового регіону проведено шляхом економіко-математичного моделювання за рівняннями регресії.

При створенні математичної моделі для проведення досліджень впливу різних факторів на собівартість свинини, використано вихідні матеріали за 2009 рік річних звітів по 8-ми агроформуваннях, що займаються виробництвом свинини в Степовому регіоні.

Математичне моделювання впливу виробничих чинників було виконане відносно собівартості 1 ц приросту живої маси свиней в агроформуваннях Степового регіону. Для побудови математичної моделі були вибрані наступні чинники:

- X1 – середньорічне поголів'я свиней, гол.;
- X2 – середньодобовий приріст живої маси на вирощуванні, г;
- X3 – оплата праці робітників з розрахунку на одну відпрацьовану люд.-год., грн.;
- X4 – питомі витрати кормів на 1 ц приросту живої маси свиней, ц к.од.;
- X5 – вартість 1 ц к.од. кормів використаних на вирощування свиней, грн;
- X6 – питомі амортизаційні відрахування, грн.

Дослідження впливу чинників на собівартість 1 ц приросту живої маси свиней здійснювалося за допомогою методу регресійного аналізу з використанням комп'ютерної програми RegMod. В якості залежної змінної Y прийнято показник собівартість 1 ц приросту живої маси свиней.

Результати розрахунків щодо впливу вибраних чинників на залежну змінну наведені в табл.1.

Таблиця 1 - Результати регресійного аналізу

Залежність. Ступенева					
Рівняння адекватно при ймовірності			P=0,9		
Позн.	a _i	S _{bi}	t-Kp	Pa _i	K _{ci}
a ₀	1219,84				
a ₁	-0,0705119	0,00828117	-8,51473	1	-0,065776
a ₂	-0,263213	0,0154929	-16,9893	1	-0,22061
a ₃	0,161729	0,00965129	16,7568	1	0,048598
a ₄	0,565641	0,0397417	14,2329	1	0,16132
a ₅	0,0941938	0,0300656	3,13294	0,98	0,058164
Коефіцієнт множинної детермінації			D = 0,998324		
Коефіцієнт множинної кореляції			R = 0,999161		
Критерій Фішера			F = 238,217		
Ймовірність F - критерію			P = 0,99994		

Дані свідчать, що отримана кінцева математична модель являє собою ступеневу функцію, яка із заданою ймовірністю 0,9 найбільш підходить для опису впливу виділених чинників на собівартість 1 ц приросту свиней в досліджених агроформуваннях Степового регіону. При цьому про адекватність рівняння свідчать такі статистичні показники: коефіцієнт множинної детермінації не менше 0,99 і вони значущі на рівні ймовірності 0,99, на такій же ймовірності значущі і коефіцієнти регресії. Критерій Фішера дорівнює 238,217.

Таким чином, математична модель залежності собівартості 1 ц свинини від визначених чинників набуває наступного вигляду:

$$Y = 1219,84 \times X_1^{-0,0705119} \times X_2^{-0,263213} \times X_3^{0,161729} \times X_4^{0,565641} \times X_5^{0,0941938}, \quad (1)$$

За отриманим рівнянням регресії були побудовані графіки залежності нормативу собівартості 1 ц свинини по кожному з виділених чинників X_1, X_2, X_3, X_4, X_5 (рис.1- 5).

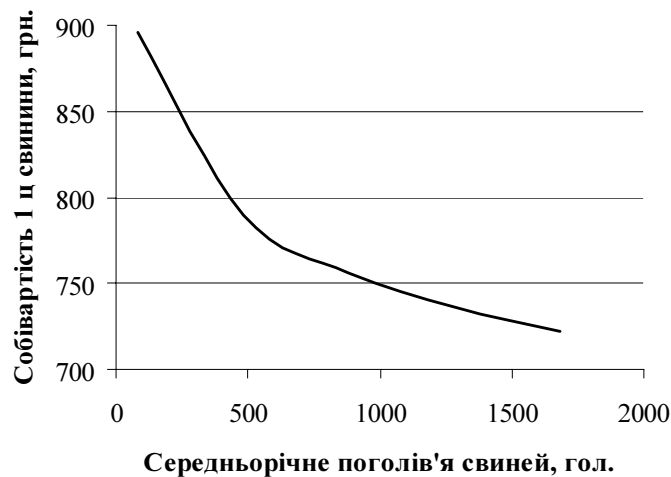

Рисунок 1 - Залежність собівартості 1 ц свинини від середньорічного поголів'я свиней

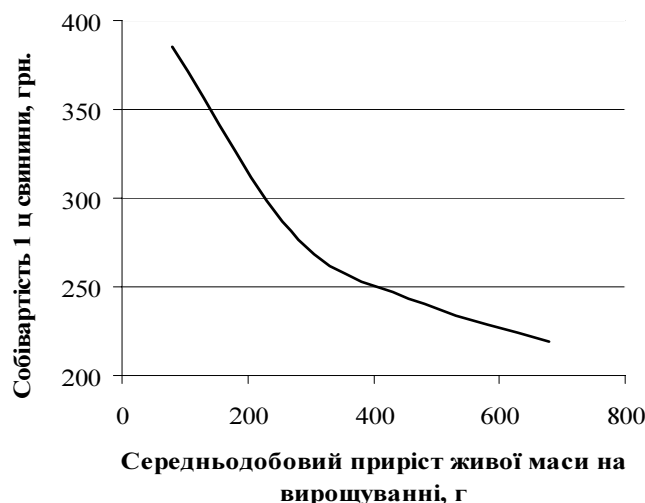

Рисунок 2 - Залежність собівартості 1 ц свинини від середньодобового приросту живої маси на вирощуванні

Рисунок 3 – Залежність собівартості 1ц свинини від оплати праці робітників з розрахунку на одну відпрацьовану люд.-год.

Рисунок 4 - Залежність собівартості 1 ц свинини від питомих витрат кормів з розрахунку на 1 ц приросту живої маси свиней

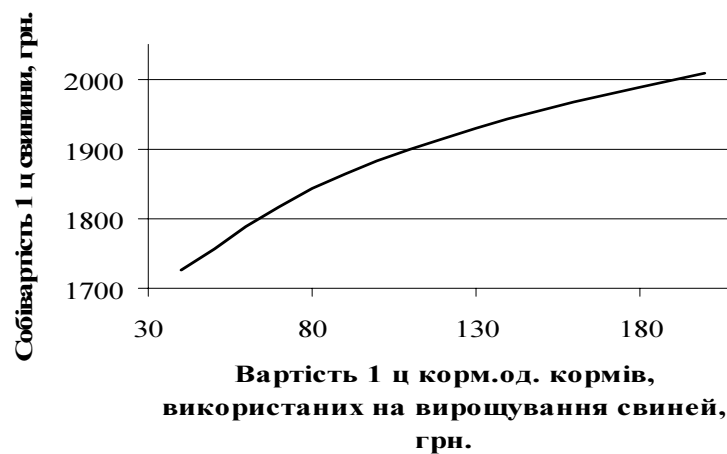

Рисунок 5 - Залежність собівартості 1 ц свинини від вартості 1 ц к.од. кормів, використаних на вирощування свиней

У результаті вивчення графіків залежності розміру витрат на виробництво одиниці продукції на свинофермі від зміни величин виділених чинників можна стверджувати про наступне:

- найбільший вплив на собівартість 1 ц свинини має показник X4 і X5, який характеризує витрати та вартість кормів, використані для годівлі свиней (рис.4 та рис.5). Коефіцієнт еластичності, який показує, на скільки відсотків зміниться собівартість при зміні значень цих змінних на 1%, становить 0,566% та 0,094% відповідно. Позитивне значення коефіцієнтів свідчить про те, що підприємствам потрібно поліпшувати кормову базу та удосконалювати раціон годівлі свиней;

- зі зростанням рівня оплати праці робітників з розрахунку на одну відпрацьовану люд.-год. (показник X3) збільшується собівартість 1 ц свинини (рис.3). Вплив чинника з оплати праці ($K_{el}=0,162$), свідчить про відсутність стимулюючої ролі з/пл на свинарських фермах досліджених господарств;

- одночасно встановлено, що зі зростанням середньодобового приросту живої маси на вирощуванні, (показник X2, рис.2) у досліджених агроформуваннях, спостерігається зменшення собівартості виробництва 1 ц свинини (коефіцієнт еластичності становить 0,263 %);

- позитивним також є вплив концентрації поголів'я свиней (показник X1, рис.1), зростання якого впливає на зменшення собівартості продукції ($K_{el}= - 0,071$).

Наведемо приклад розрахунку нормативу собівартості 1 ц свинини по одному з досліджених агроформувань Степового регіону, вихідні дані по умовах виробництва свинини наведені в табл.1.

Таблиця 1 - Вихідні дані для розрахунку собівартості 1 ц свинини по ПП «Влад» с. Могутнє Кіровоградського району Кіровоградської області

Фактичні значення показників					
Середньо річне поголів'я свиней, гол.	Середньо добовий приріст живої маси на вирощуванні, г	Оплата праці робітників з розрахунку на одну відпрацьовану люд.-год., грн.	Питомі витрати кормів на 1 ц приросту живої маси свиней, ц к.од.	Вартість 1 ц к.од. кормів використаних на вирощування свиней, грн.	Собівартість 1 ц приросту живої маси, грн.
X1	X2	X3	X4	X5	У
1818	301,7	3,59	8,4	89,6	1013

Розрахунок проводиться за формулою (1) і має наступний вигляд:

$$U = 1219,84 \times 1818^{-0,0705119} \times 301,7^{-0,263213} \times 3,59^{0,161729} \times 8,4^{0,565641} \times 89,6^{0,0941938} = 1000,66 \text{ грн.}$$

Відхилення отриманого значення собівартості 1 ц приросту живої маси свиней (1000,66 грн.) від фактичного показника (1013 грн.), наведеного в табл.1, становить 12,34 грн., або 1,22 %.

$$(1013-1000,66):1013 \times 100 = 1,22 \text{ \%}.$$

Розкриття економічної сутності отриманих математичних залежностей є найважливішим етапом при проведенні математичного моделювання впливу виробничих чинників на собівартість свинини.

Використання встановлених нами математичних залежностей дає змогу визначити нормативні значення собівартості виробленої продукції залежно від умов, що склались на свинофермах. Це дає можливість не тільки порівнювати фактично досягнуту собівартість з нормативною, й планувати її розмір на майбутні періоди з урахуванням зміни як вартості ресурсів, так і впровадження заходів з підвищення продуктивності

тварин, рівня механізації виробничих процесів, матеріального стимулювання працівників, використання інших резервів виробництва.

Список літератури

1. Фурса М.І. Методологія нормативного формування поопераційної собівартості продукції тваринництва/ Фурса М.І.// Продуктивність агропромислового виробництва. – 2007. - №7. – С.12-18.
2. А.Драйпер К. Прикладной регрессионный анализ./ А.Драйпер К, Смит Г.; пер. с англ. – М.: Статистика, 1973.- 550с.
3. Основи формування нормативних систем у тваринництві/[В.В. Вітвицький, М.І. Сіненко, В.М. Голик, М.А. Босий, М.С. Александров].– Київ: 2010. – 37с.
4. Мюллер П. Таблицы по математической статистике / Мюллер П., Нойман П., Шторм Р.; пер. с нем. - М.: Финансы и статистика, 1982. - 278 с.
5. Босий М.Л. Обґрунтування нормативів шляхом моделювання за рівняннями регресії / Босий М.Л., Борисенко В.О., Жеєняк Д.А.// Продуктивність агропромислового виробництва: 36. наук пр. - 2007. - №6. – С. 17-25.

Т. Гончар

Исследование влияния условий производства на себестоимость свинины в агроформированиях Степного региона

Рассмотрена экономико-математическая модель влияния производственных факторов на себестоимость 1 ц прироста живой массы свиней в агроформированиях Степного региона методом регрессионного анализа. Определен ряд факторов, которые больше всего влияют на зависимую переменную. Также доказано, что на себестоимость свинины больше всего влияют затраты и стоимость кормов. Сделаны рекомендации по внедрению мер на уменьшению себестоимости 1 ц свинины.

T. Gonchar

Investigation of the influence of production conditions on the cost price of pork in agroformations Steppe region

We consider the economic and mathematical model of the influence of production factors on the cost of 1 quintal increase in live weight of pigs in agroformations Steppe region by regression analysis. Identified a number of factors that most influence on the dependent variable. Also proved that the cost of pork is most influenced by cost and the cost of feed. Made recommendations Implementation of measures to reduce the cost of 1 quintal of pork.

Одержано 19.11.10

УДК 336.76; 336.717.71

Т.М.Котенко, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Проблеми й перспективи розвитку фондових бірж в Україні

Стаття присвячена проблемам розвитку бірж та їх технічного забезпечення діяльності, розвитку первинного розміщення акцій регіональних підприємств на світових фондових біржах
біржова діяльність, фондовий ринок регіону, автоматизація фондових бірж, первинне розміщення акцій

Технічний прогрес, розвиток біржової справи не змінили основу організації біржової торгівлі, однак відбулися значні зміни, що дозволили зробити роботу сучасних бірж більш ефективною, полегшити процес товарообігу, вдосконалити систему комунікацій.

На сьогоднішній день в нашій країні поява електронної біржі свідчить про значне підвищення технічного рівня торгівлі цінними паперами, що має позитивний вплив на економіку в цілому. Головною перевагою електронної біржі є можливість проведення торгових операцій у будь-який час доби, а також більш низькі операційні витрати.

На даний час широке застосування засобів автоматизації дозволяє сформувати міцну технологічну базу для вдосконалення організаційного керування біржею. Правда це дозволить вирішити тільки частину проблем, пов'язаних з нестримним зростанням обсягів інформації.

Іншою, не менш важливою проблемою діяльності біржі є ступінь її готовності до комп'ютеризації, а саме: чи готовий кожен співробітник біржі підвищити кваліфікацію, змінити технологію своєї праці; чи сформована навколо персоналу біржі розвинута інфраструктура, сервіс, що включає методологічне, технічне та програмне забезпечення; можливий перехід конкретної біржі до системного реформування існуючої інформаційної технології.

Коло проблем, пов'язаних з автоматизацією біржової діяльності, надзвичайно широке. До них відносяться як загально технологічні задачі організації обробки інформації (формування оптимального діалогу, визначення колективних форм обробки інформації, вироблення процедур спілкування з базами даних і ін.), так і питання вибору ефективних технологічних і технічних засобів, необхідних для проведення подібної роботи. Фахівці, зайняті на біржі, за допомогою персональних ЕОМ одержують можливість полегшити, в значній мірі впорядкувати й інтенсифікувати свою трудову діяльність.

Засоби автоматизації значно спрощують діяльність біржі, підвищують її оперативність, дозволяють збільшити кількість представлених товарів і число брокерських фірм, тобто збільшується оборот біржі.

Характерною проблемою є те, що на даний час рівень автоматизації фондових бірж в Україні є недостатньо високим. Причини цього наступні: відсутність вітчизняного досвіду автоматизації біржової діяльності; специфічні особливості бірж як об'єктів автоматизації; відсутність розвинутого вітчизняного ринку біржових інформаційних технологій; неможливість в більшості випадків прямого запозичення зарубіжного досвіду автоматизації діяльності бірж; невідповідність об'єкту управління до застосування придбаних програмних засобів, а також не уніфікованість біржових операцій.

Для нормального функціонування українських бірж необхідні наступні умови:

- відповідним чином обладнане приміщення для здійснення операцій;
- наявність засобів зв'язку й інформації;
- розробка такої процедури, що забезпечить швидке й акуратне заключення угод;
- ефективна система клірингу та збору депозитів для забезпечення фінансової цілісності ф'ючерського контракту;
- правила, що відповідають законодавству, стосуються всіх учасників ринку

Таким чином, питання технічного забезпечення біржової діяльності постає актуальною проблемою, яка потребує негайного вирішення.

Останніми роками ринок цінних паперів України наочно довів, що він може виступати ефективним джерелом залучення та перерозподілу тимчасово вільних коштів. Багато великих національних підприємств вийшли на ринок облігаційних позик, що дало їм змогу не лише скоротити витрати на обслуговування кредитних коштів (облігаційні ставки нижчі за банківські), а й сформуванню позитивну кредитну історію, яка дасть можливість надалі здешевити кошти, що залучаються. Залучення фінансових ресурсів шляхом виходу вітчизняних компаній на іноземні фондові ринки поступово нарощує все більші обсяги.

Серед порівняно нових для українських компаній способів залучення інвестиційних ресурсів на особливу увагу заслуговує IPO (Initial Public Offering) - первинне (публічне) розміщення акцій. За останні роки на ринку первинного розміщення акцій чітко простежуються такі тенденції: на фондових ринках зареєстровано відмінні показники ліквідності; зростає конкуренція між світовими фондовими біржами; на місцевих біржах активно проходить публічне розміщення акцій великих компаній; значно зросла кількість альтернативних джерел фінансування, зокрема, з'явилися фонди прямих інвестицій. З огляду на це для дослідження українського ринку IPO найбільш актуальними уявляються прямі інвестиції, злиття і поглинання, причому формується нова світова тенденція – процес зворотного акціонування, чи так звані операції переходу компанії «від публічної до приватної».

Економіка України поступово інтегрується до міжнародних фінансових ринків, і наслідки цього процесу стають все більш відчутними для української фінансової системи. Тому високі темпи інтеграції продовжують стимулювати розвиток ринку IPO.

Виділяють три основні мети проведення IPO:

1. Залучення значного фінансового капіталу на довгостроковій основі. За оцінками експертів, для розвинутих країн та деяких країн, що розвиваються співвідношення залученого капіталу на біржах і валового національного доходу перевищує 2% незалежно від розвитку економіки. Україна поки що не належить до цих країн.

2. Об'єктивна оцінка вартості підприємства. Основними передумовами останньої є наявність ефективного регулювання ринку й корпоративних відносин, вільний доступ інвесторів і висока якість конкуренції. Під ефективним регулюванням розуміють заборону маніпулювання цінами і ринком, використання інсайдерської інформації та усунення фактора монополізації ринку, прийняття стандартів корпоративного управління «прозорість» інформації.

3. Первинне розміщення акцій підтверджує, що корпоративне управління в компанії відповідає прийнятому стандарту, досягнуто інформаційної прозорості, а сама компанія має дострокову стратегію розвитку свого бізнесу.

Українські підприємства найбільшою мірою приваблює альтернативний інвестиційний ринок (AIM) Лондонської фондової біржі, а також можливість Варшавської, Віденської та Московської бірж, оскільки вони пропонують порівняно невисоку вартість розміщення та досить широку базу потенційних інвесторів.

Слід зазначити, що в Україні вже накопичено достатній досвід залучення капіталу за допомогою IPO.

В цілому залучення фінансових ресурсів через IPO сприяє зростанню статусу, кредитного рейтингу і престижу компанії-емітента, забезпечує підвищену ліквідність її акцій, перетворюючи їх на ліквідний засіб платежу. Це, у свою чергу, полегшує компанії доступ до позикових коштів іноземних фінансових установ, що є набагато дешевшими, ніж у країнах СНД, і надаються на більш тривалий термін. Крім того, залучене фінансування не треба повертати, як у випадку з кредитами чи облігаціями, що дуже важливо в умовах зростання оцінних коефіцієнтів українських компаній, коли вони можуть залучати значні кошти через розміщення акцій.

Досить часто національні (регіональні) компанії виявляються невідповідними до IPO. Найскладнішим є не проведення власне IPO, як такого, а подальша робота за умови постійного контролю з боку нових інвесторів і регулюючих органів: звичні схеми. Управління бізнесом замінюються на нові, які передбачають значно менший ступінь особистого контролю. Керівництву також доведеться відмовитися від використання різноманітних схем із викупом своїх облігацій підконтрольними структурами, адже будь-яка відмова від світових українських стандартів не сприйматиметься біржовими інвесторами.

На даний час фондовий ринок Кіровоградщини знаходиться серед найслабших областей України щодо розвитку фондової біржі. Серед головних проблем, які заважають розвиватися фондовому ринку в Кіровоградській області є :

- низький рівень економічного росту області;
- невелика кількість населення;
- переважна більшість підприємств відносяться до агропромислового комплексу, що не дає змогу значному розвитку фондового ринку у регіоні;
- низький рівень інформації щодо емітентів;
- неефективне проведення операцій з купівлі-продажу цінних паперів;
- низький рівень якості цінних паперів;
- низький рівень конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції;
- недостатність місцевого цільового фінансування;
- невелика частка підприємств які мають високі ціни на акції;
- переважна більшість підприємств є дрібними підприємствами;
- зменшення обсягів виробництва;
- низька якість продукції;
- низька вартість цінних паперів та ін.

Виходячи з вище вказаних проблем, які заважають розвитку фондового ринку в регіоні можна зробити висновок про те, що підприємства області та міста Кіровограда не є високорентабельними та високоефективними, тому й цінні папери цих підприємств не мають високого попиту, а це призводить до загибелі фондових бірж, які знаходяться на Кіровоградщині.

Для подальшого розвитку фондового ринку Кіровоградщини необхідно:

- посилення конкурентоспроможності сільськогосподарської промисловості та вихід на міжнародний ринок, що призведе до перетворення регіонального ринку на міжнародний і дасть змогу залучати нові інвестиції;
- налагодження сучасної інфраструктури аграрного ринку;
- налагодження співпраці між виробниками сільськогосподарської продукції та дослідними установами;
- посилення кооперації господарств населення виробників сільськогосподарської продукції;
- цілеспрямована робота щодо впровадження науково обґрунтованих технологій;
- підвищення якості продукції; використання позитивного досвіду країн ЄС у регулюванні ринку аграрної продукції у напрямі зміцнення конкурентоспроможності АПК.

Для того, щоб фондові біржі Кіровоградщини почали стало розвиватися необхідно вивести свої підприємства на міжнародний ринок, що дасть змогу підвищити статус підприємств та зацікавленість інших підприємств. Це дасть змогу підвищити вартість цінних паперів та стати конкурентоспроможними і тоді фондовий ринок області зможе вийти на ринок України, де буде продавати акції своїх регіональних підприємств.

Список літератури

1. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» із змінами, внесеними згідно із Законами №2592-VI (2592-17) від 07.10.2010р.
2. Назарчук М. Фондові біржі на ринку цінних паперів України: проблеми й перспективи розвитку/ М.Назарчук. – Донецьк: Південно-Схід, Лтд, 2010. -140с.
3. Річний звіт ФКЦПФР за 2009 рік
4. www.ssmc.gov.ua
5. www.zakon.rada.gov.ua

Т.Котенко

Проблемы и перспективы развития фондовых бирж в Украине

Статья посвящена проблемам развития бирж и их технического обеспечения деятельности, развития первичного размещения акций региональных предприятий на мировых фондовых биржах.

T. Kotenko

Problems and prospects of stock exchange development in Ukraine

The article is about the problems of stock exchange development and technical support, initial public offering development of regional enterprises at world stock exchange.

Зміст

Е.А. Князева

Научно-прикладные подходы к тарифообразованию на
общедоступные телекоммуникационные услуги3

Г.М. Тарасюк, А.Й. Щехорський

Моделі оперативного планування продуктивних програм.....9

О.М.Рева, Л.М. Амірсеїдова, О.Б. Павлів, Н.Н. Гусейнова

Критерій Севиджа у вдосконаленні моделей ефектів/дефектів ризику інвестиційних
рішень.....17

Г.Т. Пальчевич

Джерела фінансового забезпечення інноваційної діяльності та механізми їх залучення.....23

С.В.Рудейчук, І.В.Перевозова

Оцінка ефективності інвестиційних проектів: облікове забезпечення.....29

А.О.Олексієнко

Політика державної підтримки сільського господарства в умовах СОТ.....36

О.М. Рева, О.О. Смірнов

Підвищення конкурентоспроможності підприємства на основі
запровадження інформаційних систем та технологій.....42

М.В. Даневич

Стратегія забезпечення конкурентоспроможності працівників на регіональному
ринку праці.....48

І.М. Вигівська

Проблеми трактування понять “фонд”, “резерв”, “оціночний резерв”,
“регулятив”, “забезпечення”.....55

О.В. Сторожук, О.В. Заярнюк

Контролінг як інструмент управління підприємством.....62

Л.А. Рибалко-Рак, В.А. Панченко

Напрями ідентифікації процесів при формуванні процесної моделі управління у
торгівлі споживчої кооперації.....67

В.А. Панченко, О.О. Михайлов

Моніторинг якості торговельного обслуговування: теоретичні та практичні підходи.....76

В.Г. Алькема

Ступінь задоволення попиту як індикатор економічної безпеки логістичних утворень84

В.С. Чубань

Моделювання процесу ціноутворення на продукцію сільського господарства за
допомогою нечіткої логіки та нейронних мереж.....94

Л.М. Петренко

Оцінка та напрямки покращення ділової активності підприємства.....101

М.В. Семикіна, З.В. Бевз

Гармонізація соціально-трудових відносин: методологія оцінки впливових чинників106

В.В. Баранов

Сучасні питання щодо удосконалення організаційної структури управління підприємства.....115

О.П. Кіріченко

Основні завдання та напрями вдосконалення організації праці на машинобудівному підприємстві.....121

Д. С. Сінокоп

Проблеми та напрямки реформування оплати праці працівників бюджетної сфери126

Л.В. Тітенко

Ресурси підприємств кооперативної торгівлі: теоретичні проблеми трактування змісту категорій і методології аналізу.....130

Р.В. Скалюк

Сутність та значення фінансових результатів в системі розвитку господарської діяльності промислових підприємств.....135

І.В. Орлов

Проблемні питання обліку виплат працівникам: аналіз дисертаційних робіт.....141

О.В.Сметанко

Внутрішній аудит операцій з виробничими запасами в акціонерних товариствах України.....146

С.В. Орлик

Оподаткування нерухомого майна (історичний аспект)153

О.О. Дорошенко

Інформаційне забезпечення контролю господарської діяльності бюджетних установ.....160

Ю. В. Яшан

Вплив амортизаційної політики держави на відтворення основних фондів підприємства.....165

О.Д. Овсій

Удосконалення обліку в ОСББ при дольовому фінансуванні робіт по відновленню житлового будинку.....170

С.А .Фрунза

Методичні основи формування стратегії управління інвестиційною діяльністю агропромислових підприємств.....176

Л.Д. Бочарова, Т.В. Гуліна, Л.М. Серебреннікова, Я.А. Троян

Дослідження тенденції зміни попиту на роздрібному ринку електроенергії для планування маркетингової діяльності енергопостачальних компаній.....183

<i>Т.І. Рапіцький</i> Концептуальні засади стратегічного управління розвитком трудового потенціалу України.....	187
<i>Г.Т. Костромін, В.А. Михайлович</i> Сільські території регіону: проблеми розвитку соціальної інфраструктури.....	193
<i>С.О. Пермінова, О.О. Пермінова</i> Сучасні тенденції в національній системі захисту інтелектуальної власності.....	201
<i>Ю.В. Кернасюк</i> Вплив традиційної і біоенергетичної технології використання гною на економічну ефективність виробництва м'яса великої рогатої худоби.....	207
<i>В.А. Витоптова, Н.А. Бондаренко</i> Еколого-економічні особливості крапельного зрошення.....	214
<i>Т.І. Гончар, О.М. Тегляй</i> Ресурсозберігаючі технології виробництва свинини, як основа підвищення ефективності галузі.....	220
<i>В.І. Перев'єрзєв</i> Тенденції та напрямки розвитку матеріально-технічного забезпечення галузі рослинництва в Україні.....	226
<i>Т.О. Мартинова</i> Суб'єкти та джерела забезпечення соціально-культурних послуг.....	233
<i>О.М. Яцкова</i> Класифікація водогосподарського комплексу як суб'єкта природної монополії.....	239
<i>Ю.В. Вашай</i> Інструментарій дослідження економічної безпеки: макроекономічний аспект.....	244
<i>Л.Т. Гораль</i> Обґрунтування необхідності проведення технічної реструктуризації газотранспортної галузі	248
<i>Л.Д. Збаржєвецька, К.В. Самсонова</i> Гендерна рівність у сфері праці	255
<i>Г.О. Зелінська</i> Еволюція теорій освітнього менеджменту та їх розвиток в умовах українського середовища.....	262
<i>В.М. Рубан, М.В. Пустовіт</i> Медико-демографічні аспекти збереження та розвитку трудового потенціалу Кіровоградської області.....	268
<i>В. Д. Невесенко</i> Проблеми сталого розвитку світової економіки в умовах екологічних викликів.....	275

<i>О.І. Гонта</i> Сутність та напрями формування політики транснаціоналізації економіки регіонів України.....	282
<i>В.В.Подплетний</i> Вдосконалення банківської діяльності в контексті особливостей функціонування банківських систем європейських країн	291
<i>К.П. Боримська</i> Порядок побудови робочого плану рахунків як елемента облікової політики Підприємства.....	298
<i>С.М. Євтухова</i> Параметральна оцінка розробки та впровадження стратегічного планування на підприємствах харчової промисловості Херсонської області.....	305
<i>Н.М. Бондар</i> Світовий досвід управління розвитком транспортної галузі.....	312
<i>Ю.К.Семениченко</i> Організаційна побудова аналітичного процесу в банках	319
<i>І.В. Федорович</i> Результати дослідження впливу чинників на аварійність лінійної частини газопроводів.....	326
<i>А.І.Орехова, А.О.Курило</i> Економетричне моделювання залежності фінансового результату діяльності сільськогосподарських підприємств від розміру оборотного капіталу.....	331
<i>Л.О. Жилінська</i> Розробка механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємства.....	337
<i>Р.І. Жовновач</i> Системний підхід до управління конкурентоспроможністю підприємства	344
<i>В.Є. Мороз</i> Вивчення затрат робочого часу хронометражем.....	352
<i>А.Г. Семенов, А.І. Шарко</i> Стратегічне планування розвитку кадрового потенціалу підприємства.....	358
<i>Т.І.Грінка</i> Модернізація сфери зайнятості промисловості Кіровоградщини в умовах переходу до інноваційної моделі розвитку.....	366
<i>О.М. Гребінчук</i> Організація потокового виробництва на машинобудівному підприємстві.....	375
<i>О.Ю. Коцюрба</i> Фінансові аспекти державно-приватного партнерства у сфері	

житлово-комунального господарства.....380

Т.І. Гончар

Дослідження впливу умов виробництва на собівартість свинини в
агроформуваннях Степового регіону.....386

Т.М.Котенко

Проблеми й перспективи розвитку фондових бірж в Україні.....392

**ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
КІРОВОГРАДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
Економічні науки**

Випуск 18

Частина I

Відповідальний за випуск А.Б.Немченко

Комп'ютерна верстка І.М. Каліч

Тиражування О. Г. Каліч

*Приватне підприємство «Ексклюзив-Систем»
Свідоцтво про реєстрацію № 05720-ПП-1 від 10.12.1996.
25006, м. Кіровоград, вул. Шевченка, 25
тел./факс 24-35-53*

Здано в набір 23.11.10. Підписано до друку 17.12.10. Формат 60х84 1/8.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Умов. друк. арк.50,5
Обл. вид. арк. 37,7. Наклад 300 прим. Замовлення №00051.